

T. C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

BALIKESİR KENTİNDE KADINLARIN KAMUSAL MEKÂN
KULLANIMI: FEMİNİST BİR PERSPEKTİF

DOKTORA TEZİ

Güldane MİRİOĞLU

Balıkesir, 2019

**T. C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**BALIKESİR KENTİNDE KADINLARIN KAMUSAL MEKÂN
KULLANIMI: FEMİNİST BİR PERSPEKTİF**

DOKTORA TEZİ

Güldane MİRİOĞLU

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdullah Köse**

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

TEZ ONAY SAYFASI

Enstitümüzün Coğrafya Anabilim Dalı'nda 201312516002 numaralı Güldane MİRİOĞLU'nun hazırladığı "Balıkesir Kentinde Kadınların Kamusal Mekân Kullanımı: Feminist Bir Perspektif" konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 04.03.2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Jüri Başkanı/Danışman): Prof. Dr. Abdullah KÖSE

İmza:

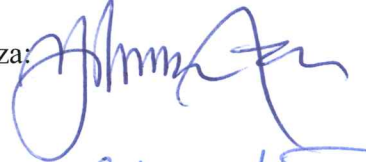
Üye: Prof. Dr. Alpaslan ALIĞAĞOĞLU

İmza:

Üye: Prof. Dr. Yılmaz ARI

İmza:

Üye: Doç. Dr. Arife KARADAĞ

İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN

İmza:

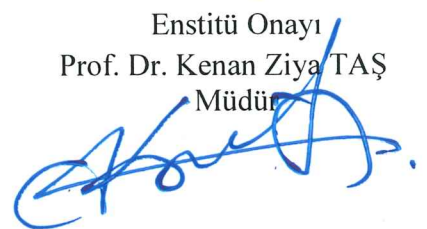
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

26./03./2019

Enstitü Onayı

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Müdür

ÖN SÖZ

Kendimi bildim bileli ataerkil düşünceden duyduğum rahatsızlık, doktora ders aşamasında Coğrafya Tarihi ve Felsefesi dersi ile öğrendiklerim ile birleşince Feminist Coğrafya ile ilgilenmeye başladım. Kent, mekân ve cinsiyetin karşılıklı inşası konusu, içine girdikçe ufkumu açtı, gündelik hayatımı değiştirdi, bana ve benliğime çok şey kattı, başkalarına da katkı sağlamasını umut ediyorum.

Cinsiyete dayalı roller, pratikler ve iktidar ilişkilerinin gündelik yaşamda nasıl inşa edildiği, yeniden üretildiği ve bunun mekânla ilişkisini incelediğim bu araştırmada mekân ve cinsiyet ilişkisini, Balıkesir kentinde günlük yaşamda mekânın cinsiyetli inşası, cinsiyet kimliğine dayalı mekânsal davranışlar ve mekân hareketlerinde kadınların bireysel deneyimleri çerçevesinde ele aldım.

Bu tezin oluşumundaki tüm aşamalarda, beni geleneksel düşüncelerle sınırlamadığı ve özgürce çalışmama olanak sağladığı için öncelikle danışmanım Prof. Dr. Abdullah Köse'ye, tez izleme süreçlerinde her altı ay'da bir İzmir'den gelerek verdiği emek için Doç. Dr. Arife Karadağ'a, yine juri üyeliğini kabul ederek tezin son aşamalarında verdiği destek için Dr. Öğr. Üy. Alper Uzun'a teşekkür ederim.

Başta doktora ders aşamasında öğrettikleri, yanı sıra eleştiri ve önerileri ile ufkumu açtığı ve birçok yanlışımı görmemi sağladığı için Prof. Dr. Yılmaz Arı'ya teşekkür ederim. Yine eleştirileri ve önerileri ile tezime yaptığı katkılar için Dr. Öğr. Üy. İrfan Kaygalak'a, kütüphanesinden ve önerilerinden faydalandığım Prof. Dr. Alpaslan Aliağaoğlu'na, özellikle nitel yöntemlere dair sorularım ve araştırma sahasında karşılaştığım çıkmazlarda maillerime içtenlikle dönüş yaparak sağladığı katkılar için Prof. Dr. Ertuğrul Murat Özgür'e, Coğrafi Bilgi Sistemleri dersleri ile öğrendiklerim için Prof. Dr. Şermin Tağul ve Dr. Öğr. Üy. Şevki Danacıoğlu'na, doktora sürecindeki pek çok deneyimini paylaşarak sağladığı katkılar için arkadaşım Arş. Gör. Dr. Hatice Turut'a, annem başta olmak üzere aileme ve çalışmaya katkı sağlayan, beni düşündüren, hayat deneyimlerini paylaşan kadınlara teşekkür ederim.

Güldane Mirioğlu

ÖZET

BALIKESİR KENTİNDE KADINLARIN KAMUSAL MEKÂN KULLANIMI: FEMİNİST BİR PERSPEKTİF

MİRİOĞLU, Güldane

Doktora, Coğrafya Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdullah KÖSE

2019, 426 Sayfa

Bu çalışmada mekânın cinsiyeti ve cinsiyetin mekânı inşası, Balıkesir kenti merkezi iş alanı (MİA) örneğinde incelenmiştir. Feminist epistemolojiye dayanan bu araştırma nitel bir araştırmadır. Veri toplamada gözlem ve görüşme, araştırma süreci ve verilerin analizinde de söylem analizi kullanılmıştır. Çalışmada MİA'da seçilen beş farklı kentsel açık kamusal mekânda sabah 07.00 ile gece 23.00 saatleri arasında, bireylerin gündelik yaşamdaki cinsiyetli mekânsal davranışları izlenerek, mekân ile ilişkisi üzerinden anlamlandırılmıştır. Ayrıca MİA'da çalışan 8 kadın ile yapılan derinlemesine görüşmeler ile, gündelik yaşamda bireylerin cinsiyete dayalı kimlikleri inşası, bu inşayı belirleyen bileşenler ve mekân ile ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda cadde ve sokakların sayıları, darlıkları-genişlikleri, aydınlık-karanlık olmaları, açıklık-kapalılık, güvenlik-güvensizlik düzeyleri, kullanım fonksiyonları, yer adları, mekânsal inşaların büyüklük ve küçüklükleri, yükseklik ve alçaklıkları, kent öznesi ve kent simgeleri gibi çeşitli açılardan, MİA'da mekânın eril inşası ile, gündelik yaşamda eril kullanım fonksiyonlarının bir araya gelerek kentin erilliğini artırdığı anlaşılmıştır. Gündelik yaşamda bireylerin mekânsal davranışlarında, gündelik eylemlerin ataerkil temsilleri belirgindir. Kadınların gündelik deneyimlerinde ise mekânsal hareketlilik ve özne konumu ilişkisi, her bir bireyin gündelik yaşantısındaki kesişimsellikler bağlamında değişmektedir ancak ortak olarak söylenebilecek şey şudur ki, mekân hareketliliği ile özne konumu arasında birbirini besleyici bir ilişki vardır. Görüştüğüm kadınların deneyimlerine göre mekânsal hareketlilik, aile içi iktidar ilişkileri ile sıkı sıkıya ilişkilidir ve kadınların mekânsal hareketliliği arttıkça, iktidar ilişkileri de dönüşmekte, mekânsal hareketliliğin azalması ise, deneyimsizliğin güçsüzleştiriciliği ile, öteki, güçsüz kadın özne konumunu üreterek ataerkilliği beslemektedir.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet, mekân, feminist coğrafya, kent, gündelik yaşam, Balıkesir MİA.

ABSTRACT

WOMEN'S USE OF THE PUBLIC SPACE IN THE BALIKESIR CITY: A FEMINIST PERSPECTIVE

MİRİOĞLU, Güldane

PhD Thesis, Department of Geography

Adviser: Prof. Dr. Abdullah KÖSE

2019, 426 Pages

In this study, the mutual production of gender and space was examined by using case of the Central Business District (CBD) of Balıkesir city. The research is based on feminist epistemology and is a qualitative research. Observation and interview methods were used for data collection, and discourse analysis was applied for the research process and for data analysis. Within the scope of the research, the gendered and spatial construction in the space is explained through the CBD. In addition, the gender-based spatial behaviors of the individuals in daily life were observed between the hours of 07.00 and 23.00 in five selected different open urban public spaces in the CBD, and the relations of the individual, gender-based spatial behaviors interpreted within the space. Additionally, I tried to understand the construction of gender-based identities in everyday life, the components of this construction, and its relationship with space by interviewing 8 women working in paid or unpaid jobs in the CBD. The results show that the masculine construction of the space with some aspects like numbers, narrowness-wideness, brightness-darkness, openness-closeness, security-insecurity levels and usage functions of streets and roads, place names, size of spatial constructions, city subjects and symbols and the masculine usage functions in daily life in CBD increase the masculinity of the city. Patriarchal representations are clear in the spatial behavior of individuals in daily life. In everyday experiences of women the relation of the spatial mobility and the subject position, changes in the context of intersections of each individual's daily life. But it is clear that there is a nurturing relationship between spatial mobility and the subject position. Spatial mobility is closely related to the domestic power relations. The power relations are transformed with the increases of the spatial movement of women. But the restriction of the spatial movement supports the patriarchy with the

production of other and powerless women identity which generated because of the weakness of inexperience.

Key Words: gender, space, feminist geography, city, daily life, Balikesir CBD

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÇİZELGELER LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Problem Durumu.....	4
1.3. Çalışmanın Amacı.....	8
1.4. Çalışmanın Önemi	9
1.6. Araştırma Soruları.....	10
2. KURAMSAL ÇERÇEVE: CİNSİYET VE MEKÂN.....	11
2.1. Feminist Teori.....	11
2.2. Mekân, Cinsiyet ve İktidar.....	28
2.2.1. Kamusal - Özel mekân: Ayrı görünen birliktelik.....	28
2.2.2. İktidar İlişkileri, Beden ve Mekân.....	42
2.2.3. Feminist Coğrafya.....	64
2.3. Kentsel Mekân Araştırmalarında Feminist Yaklaşım.....	75
2.4. İlgili Araştırmalar.....	92
3. ARAŞTIRMA SÜRECİ.....	95
3.1. Araştırmanın Yöntemi	95
3.1.1. Gündelik Yaşam.....	99
3.1.2. Araştırma Alanı.....	101
3.1.2.1. Merkezi İş Alanı.....	101
3.1.2.2. Balıkesir Kenti MİA.....	107
3.1.3. Araştırmanın Örneklemi.....	113
3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	114
3.3. Veri Toplama Süreci	120
3.3.1. Gözlemler.....	120
3.3.2. Görüşmeler.....	121
3.3.3. Araştırmacının Pozisyonu, Araştırılan Öznelerle Kurulan İlişkiler ve Saha Deneyimleri	122
3.3.3.1. Gözlemler ve Gözlem Sürecindeki Saha Deneyimleri.....	122

3.3.3.2. Görüşme Süreci ve Görüşmeler Sürecindeki Deneyimler	127
3.4. Verilerin Analiz Yöntemi	132
3.4.1. Söylem Analizi.....	132
4. MEKÂN VE GÜNDELİK YAŞAM EKSENİNDE BALIKESİR KENTİ MERKEZİ İŞ ALANININ CİNSİYETLİ HALLERİ.....	140
4.1. Feminist Coğrafya Perspektifinden Balıkesir Kenti	140
4.2. Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanında Cinsiyetli Mekânsal Oluşumlar	155
4.3. Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanında Gündelik Yaşamın Cinsiyetli İnşası ..	196
5. BALIKESİR KENTİ MERKEZİ İŞ ALANINDA KADINLARIN BİREYSEL DENEYİMLERİNDE İKTİDAR, CİNSİYET VE MEKÂN HAREKETLİLİĞİ İLİŞKİSİ.....	254
5.1. Özne Konumları, İktidar Hiyerarşileri ve Mekânsal Hareketlilik İlişkisi.....	254
5.2. Kentsel Kamusal Mekân ve Mekânsal Hareketliliğe İlişkin Açıklayıcı Repertuvarlar.....	287
5.2.1. Kadın bedenine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	287
5.2.2. Günlük yaşamdaki iktidar ilişkilerine dair açıklayıcı repertuvarlar.....	300
5.2.3. Özgür kadın olmaya ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	320
5.2.4. Ev dışında çalışma yaşamı ve bunun günlük yaşam ile ilişkisine dair açıklayıcı repertuvarlar.....	328
5.2.5. Kamusal – özel bağlamında ev ve kent mekânına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	340
5.2.5.1. Ev mekânı kavramına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	340
5.2.5.2. Kentsel kamusal mekân kavramına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	340
5.2.6. Kentsel kamusal mekân kullanımına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	348
5.2.7. Kentsel kamusal mekânın daha özgür kullanımına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	372
5.2.8. Kentsel mekânın güvenliğine ve güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	383
5.2.9. Balıkesir kent mekânına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar.....	392
6. SONUÇ	400
KAYNAKÇA	408
EKLER.....	422
Ek 1: Görüşme Formu	422
Ek 2: Balıkesir MİA Cadde ve Sokak Haritası	426

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Kamusal Alan Modeli.....	37
Çizelge 2. Feminist Coğrafyada Temel Yaklaşımlar, Konular, Öne Çıkan İsimler ..	74
Çizelge 3. Kentsel Yoksulluğun Cinsiyet Temelli Arayüzü.....	82
Çizelge 4. MİA'nın Yer Aldığı Mahallelerin Nüfus, Alan ve Yoğunlukları.....	145
Çizelge 5. Balıkesir Merkez Kent Nüfusunun Cinsiyete Göre Medeni Durumu	146
Çizelge 6. Kent Merkezinde Cinsiyete Göre Nüfusun Eğitim Düzeyi	148
Çizelge 7. Balıkesir Kent Merkezinde Sektörlere Göre Çalışan Sayıları	148
Çizelge 8. MİA'nın Dokunduğu Mahallelerde Yer Alan İşletmelerin İşletmecilerinin Cinsiyeti	149
Çizelge 9. Kentte Bulunan Sosyal Donatılar	154
Çizelge 10. MİA'da Cadde ve Sokak Adlarında Erkek Egemenliği	189
Çizelge 11. MİA'daki Kapalı Kentsel Kamusal Mekân Adlarında Erkek Egemenliği	190
Çizelge 12. MİA'daki Açık ve Yarı Açık Kentsel Kamusal Mekân Adlarında Erillik	191
Çizelge 13. Kentsel mekânın güvenliği ve güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar	384

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Balıkesir Kenti Mahalleleri ve MİA'nın Yer Aldığı Mahalleler	110
Şekil 2. Balıkesir Kenti ve MİA	111
Şekil 3. Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanı	112
Şekil 4. Balıkesir Kenti Mahalleleri.....	140
Şekil 5. Balıkesir İli a) Verdiği Göç ve b) Aldığı Göç.....	141
Şekil 6. Balıkesir İli Yıllara ve Cinsiyete Göre Net Göç.....	141
Şekil 7. Yıllara Göre Balıkesir Merkez Kent Nüfusu	143
Şekil 8. Balıkesir Kent Yerleşmesinin Gelişimi	144
Şekil 9. Yıllara Göre Balıkesir Merkezi Kent Nüfusu Artış Hızı (%).....	145
Şekil 10. Merkez İlçelerde (Altıeylül-Karesi) Nüfusun Cinsiyeti	146
Şekil 11. Balıkesir İlinde Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı 2016	147
Şekil 12. Balıkesir Kenti MİA Cadde ve Sokak Haritası.....	156
Şekil 13. Anafartalar Caddesi ile Okul Sokak Arasında Geçiş Sağlayan Eser Pasajı'nın Anafartalar Caddesinden Görünümü (07.12.2018).....	157
Şekil 14. Şekil 13'deki Eserler Pasajı'nın Okul Sokaktan Görünümü (08.07.2018)	158
Şekil 15. Yeşilli Caddesi ile Çavuş Sokak Arasında Geçiş Sağlayan Bir Pasaj Girişinin Yeşilli Caddesinden Görünümü (07.12.2018) ve 1. Çankaya Sokak ile Abdulgafur Efendi Caddesi Arasında Geçiş Sağlayan Üstündağ Pasajı Girişinin 1. Çankaya Caddesinden Görünümü (15.12.2018)	158
Şekil 16. Çankaya Sokak ile Hükümet Caddesi Arasında Geçiş Sağlayan Bir Pasajın Çankaya Caddesinden Görünümü (15.12.2018)	159
Şekil 17. Yeşilli Caddesinde Bir Pasaj (15.12.2018).....	159
Şekil 18. Anafartalar Caddesi (a: 07.12.2018) ve Su Bölümü Sokakta (b: 15.12.2018) Yer Alan İş Hanlarının Girişleri.....	160
Şekil 19. Atalar Caddesi'nden Çankaya Çıkmazı Yönünde Oklarla İşaret Edilen Otopark Alanı (15.12.2018)	162
Şekil 20. 1. Çakıcı Sokakta Yer Alan Bir Oto Yıkama ve Park Yeri (07.12.2018). 162	
Şekil 21. Muzaffer Uzkur Sokak ve Gedik Sokak (09.07.2018)	164
Şekil 22. Anafartalar ve Bigadiç/Atalar Caddeleri Arasında Geçiş Sağlayan Çatal Sokak (13.01.2019)	165
Şekil 23. Milli Kuvvetler ve Yeşilli Caddeleri Arasında Geçiş Sağlayan Aygıt Sokak (15.12.2018)	166
Şekil 24. Yeşilli Caddesi ile Milli Kuvvetler Caddesi Arasında Geçiş Sağlayan Aygıt Sokak (13.01.2019)	166
Şekil 25. a. Gelin Sokak (28.12.2018) b. Aygıt Sokak (15.12.2018)	167
Şekil 26. Zağnos Paşa Caddesi (15.12.2018).....	168
Şekil 27. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Kızılay Caddesinden Görünümü (07.12.2018).....	175
Şekil 28. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Atalar Caddesinden Görünümü (07.12.2018).....	176

Şekil 29. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Keçeci Caddesinden Görünümü (07.12.2018).....	176
Şekil 30. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Devamında Yer Alan İbrahim Ağa Camisi ve Açık Otopark Alanı (07.12.2018).....	177
Şekil 31. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Arka Cephesindeki Çıkmaz Sokak (07.12.2018).....	177
Şekil 32. İncirli Camisinin Etrafındaki Çay Ocağı Tabureleri ve Erkek Kuaförü (07.12.2018).....	178
Şekil 33. İncirli Camisinin Ön Cephesinde Görünen Bir Başka Çay Ocağı Tabureleri ve Bir Başka Erkek Kuaförü (15.12.2018).....	179
Şekil 34. İncirli Camisine Gelişi Sağlayan Dar Ara Sokak, Çay Ocağı ve Erkek Kuaförü (07.12.2018).....	179
Şekil 35. Çavuş ile Yeşilli Caddesi Arasındaki Pasajda Yer Alan WC-Banyo-Berber Üçlüsü (28.12.2018).....	180
Şekil 36. Altıeylül Sokak (13.01.2019).....	181
Şekil 37. Abdulfafur Efendi Caddesi'nin Hükümet Caddesinden Görünümü (09.07.2018).....	182
Şekil 38. Milli Kuvvetler Caddesi (19.03.2018).....	183
Şekil 39. Alpaslan Sokak (19.03.2018).....	183
Şekil 40. Alpaslan Sokak (19.03.2018).....	183
Şekil 41. 4000 Sokak (08.07.2018).....	183
Şekil 42. Murat Göçer Sokak (08.07.2018).....	184
Şekil 43. 4002 Sokak (08.07.2018).....	184
Şekil 44. Ali Şuuri Sokak (08.07.2018).....	184
Şekil 45. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli (11.05.2016).....	185
Şekil 46. Bandırma Caddesi Güzergâhında Kent Simgesi Olarak Kullanılan Erkek Efe Simgesi (17.11.2018).....	186
Şekil 47. Belediye Hizmetlerinde Eril Mekânsal Simgeler (11.05.2016).....	186
Şekil 48. Kentin Ana Yol Güzergâhında Konumlandırılan Erkek Heykel (11.05.2016).....	187
Şekil 49. Turan Caddesi, Mehmet Ali Yağcı Meydanı (1.12.2016).....	187
Şekil 50. Sembollerle Yeniden Üretilen Erkek İktidarı (11.05.2016).....	188
Şekil 51. Trafik Levhalarında Yeniden Üretilen Erkek Egemenliği (11.05.2016).....	188
Şekil 52. Hisariçi Mahallesi, Bozkurt Sokak'da Yer Alan Lazlar Hamamı (26.10.2016).....	191
Şekil 53. Mehmet Akif Ersoy Caddesinde Yer Alan Bir Kafe (12.08.2016).....	192
Şekil 54. Robotik Otoparkın Yanında Konumlanan Kamusal Tuvaletler (11.05.2016).....	193
Şekil 55. Çiviciler Sokak'ta Yalnızca Erkekler İçin Oluşturulmuş Bir Kamusal Tuvalet (18.03.2019).....	193
Şekil 56. Kentsel Kamusal Mekânda Kas Gücüne Dayalı Erkek Egemenliği (01.12.2016).....	195
Şekil 57. Kentsel Kamusal Mekânda Kas Gücüne Dayalı Erkek İktidarı (02.08.2016).....	195

Şekil 58. Milli Kuvvetler Caddesi a:Halkbank (31.07.2016) ve b: Garanti Bankası Paramatığı (15.12.2018).....	196
Şekil 59. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve Çevresi (08.10.2016: 07.00)	196
Şekil 60. Banklarda Erkek Yoğun Kullanım (07. 10. 2016, saat: 16.04-05).....	197
Şekil 61. Erkek Bireylerde Sosyalleşmeye Yönelik Kentsel Mekân Davranışları (11.10.2016, saat: 07.22 ve 10.51).....	200
Şekil 62. Kadın Bireylerde Cinsiyete Dayalı Rollerin Ürettiği Kentsel Mekân Davranışları (08.10.2016, saat:15.38 ve 11.10.2016, saat: 07.26).....	201
Şekil 63. Kadın Bireylerde Kentsel Mekânda Başka Kadınlarla Birlikte Bulunma Davranışı (08.10.2016, saat: 08.57 ve 11.10.2016, saat:11.00 ve 12.34)	202
Şekil 64. Tüm Banklar Boş Olmasına Rağmen Yola Sırtını Dönen Banklara Oturan Kadınlar (07.10.2016, saat: 07.55 ve 09.36).....	204
Şekil 65. Boş Olmasına Rağmen Banklara, Yola Sırtını Dönerek Oturan Kadınlar (08. 10. 2016, saat: 15.26 ve 15.36).....	204
Şekil 66. Aşure Hayrı Sırasında Bankaları Ters Yönde Kullanan Kadınlar ve Erkekler (11.10.2016, saat: 14.32 ve 14.37).....	204
Şekil 67. Aynı Bankı Kullanmaları Durumunda Birbirlerini Görmeyecek Şekilde Kullanan Kadın ve Erkekler (07.10.2016, saat: 12.53 ve 18.08).....	205
Şekil 68. Aynı Bankı Kullanmaları Durumunda Birbirlerini Görmeyecek Şekilde Kullanan Kadın ve Erkekler (08.10.2016, saat: 16.02 ve 17.33).....	205
Şekil 69. Gündelik Yaşamda Üretilen Cinsiyetli Mekânlar (11.10. 2016, saat: 13.30)	206
Şekil 70. Kentsel Mekânın Erkek Yoğun Kullanımında Kenara İtilen Kadın Bireyler (08.10. 2016, saat: 09.08 ve 09.34).....	207
Şekil 71. Yağmurlu Hava Koşullarında Bankaları Kullanan Kadınlar (11.10. 2016, saat: 15.09 ve saat: 15.42).....	208
Şekil 72. Ali Hikmet Paşa Meydanı (13.10.2016).....	211
Şekil 73. Meydanda Kuşları Besleyen Bir Erkek Birey (13.10.2016: 08.33).....	212
Şekil 74. Sabahın Erken Saatlerinde Meydanı Kullanan Erkek Bireyler (15.10. 2016, saat: 06.57, 08.46 ve 09.25)	219
Şekil 75. Meydanda Ayak Üstü Sohbet Eden Erkekler (15.10.2016, saat: 10.14 ve 13.06)	221
Şekil 76. Meydanda Çocuklarını Oynatan Kadınlar, Ayak Üstü Sohbet Eden Erkekler (15.10.2016, saat: 14.53 ve 16.04)	221
Şekil 77. Kentsel Mekânda Grup Halinde Dolaşan Erkekler (15.10.2016, saat: 16.27 ve 19.49).....	222
Şekil 78. Gece Saatlerinde Çay Ocağında ve Kokoreç Salonunda Grup Halinde Erkekler (15.10.2016, saat: 22.17).....	223
Şekil 79. Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda Yok Edilen Kuşlar (15.10.2016, saat: 18.10, 13.41 ve 17.10.2016, saat: 12.55)	225
Şekil 80. Meydanda Bulunan Erkek Bireyler ve Gözlerini Kentsel Mekândaki Yalnız Bir Kadından Ayırmadan Saatlerce Oturan Bir Erkek Birey (15.10.2016, saat: 22.04)	227
Şekil 81. Toplu Taşıma Merkezi (20.10.2016, saat: 07.18).....	233

Şekil 82. Toplu Taşıma Merkezi (20.10. 2016, saat: 12.45 ve 16.55).....	233
Şekil 83. Kentsel Mekânda Kadın Bedeninin Giyim Davranışı Aracılığıyla Mahrem İnşası (a.20.10. 2016, saat: 15.58 ve b.08.12.2016, saat: 10.03)	234
Şekil 84. Kucağında Bir Çocuk İle Otobüse Doğru Koşan Bir Kadın (20 Ekim 2016, saat: 12.13).....	235
Şekil 85. Bebek Arabasını Kaldırımdan Taşıyarak İten Bir Kadın (20.10. 2016, saat: 16.08)	235
Şekil 86. Toplu Taşıma Aracına Bebek Arabasını İçerisinde Bebek İle Taşıyarak İndirip Bindiren Kadınlar (20.10. 2016, Saat: 16.00)	236
Şekil 87. Toplu Taşıma Merkezindeki Banklarda Kadınlar (20.10. 2016, saat: 20.25 ve 22.28).....	237
Şekil 88. Zağnos Paşa Camisi'nin Ön Cephesi (26.10.2016, saat: 07.00).....	237
Şekil 89. Çay Ocağında Oturan Erkekler (26.10.2016, saat: 07.30).....	238
Şekil 90. Şehitler Meydanı'ndaki Banklarda Oturan Erkekler (26.10.2016: 11.32).....	240
Şekil 91. Banklarda Oturan Bir Erkek Bireye Sırtını Dönerek Oturan Bir Kadın (26.10.2016, saat 15:01).....	240
Şekil 92. Cenaze Töreninde Cami Avlusunda Erkek Yoğunluğu ve Ayakta Duran Erkek, Oturan Kadın Bireyler (26.10. 2016, Saat: 12.37 ve 12.50).....	241
Şekil 93. Erkek Yoğun Mekânsal Kullanım İle Mekânsal Davranışları Kısıtlanan Kadınlar (26.10.2016, saat: 13.18).....	242
Şekil 94. Cenaze Namazında Cami Avlusunun Erkeğe Ait Kadını İten Mekânsal Kullanımı (26.10. 2016, saat: 13.21 ve 13.22).....	242
Şekil 95. Cami Çevresind Erkek Yoğun Mekânsal Kullanım (26.10. 2016, Saat: 13.34 ve 13.42).....	243
Şekil 96. Bütün Gününü Banklarda Geçiren Erkekler (26.10. 2016, Saat: 14.03) ..	243

KISALTMALAR LİSTESİ

BASKİ: Balıkesir Su ve Kanalizasyon İşletmesi

BBB: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi

GPC: Gender, Place and Culture

MİA: Merkezi İş Alanı

MİYİ: Merkezi İş Yükseklik İndeksi

MİYOİ: Merkezi İş Yoğunluk İndeksi

TTM: Toplu Taşıma Merkezi

1. GİRİŞ

Coğrafya disiplininde kentler, başlangıçta lokasyon ve dağılım bakımından incelenirken 1950’li yıllarda bir yandan hızlı kentleşme bir yandan da disipline egemen olan pozitivist yaklaşımın etkisi ile kentsel büyüme modelleri ve kentsel mekâna dair hesaplamalar önem kazanmış; 1970’li yıllarda eleştirel yaklaşımlar ile kentsel toplumsal eşitsizlikler en önemli tartışma konuları haline gelmiş; 1980’li yıllardan itibaren de toplumsal ve mekânsal olanın karşılıklı ilişkisi tartışılmaya başlanmış; 1990’lı yıllarda ise bireysel deneyimler önem kazanmıştır. Kent araştırmalarının bu gelişim seyri içinde cinsiyet konularının önem kazanması ise 1970’li yıllarda başlayıp 1980’li yıllarda belirginleşmiştir.

Bu gelişim, bir yandan disipline mekânın ele alınışının değişimi ve bununla da ilişkili olarak diğer yandan, disipline 1970’li yıllarda başlayıp 1980’li yıllarda önem kazanan feminist eleştiriler ile ilişkilidir. Feminist kent araştırmaları temelde kent araştırmalarında cinsiyete duyarlı olmak ve cinsiyeti dikkate almak olarak açıklanabilir. Disiplindeki erkek egemen perspektif, kent araştırmalarında da cinsiyete dayalı farkları dikkate almayarak, erkek bireylerin deneyimlerine odaklanması ve erkek olmayan bireylerin deneyimlerini anlamaktan uzak olması nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak toplumsal ve mekânsal eşitsizlikler, cinsiyet temelinde de farklıdır. Bu fark, cinsiyete dayalı her bir kimlik için ayrı ayrı incelenmeyi gerektirmekle birlikte bu araştırma, heteroseksüel ataerkil düzende kadınların mekânsal deneyimlerini anlamayı amaçlamıştır. Ayrıca feminist coğrafyanın gelişim seyrinde postmodern feminist tartışmalar, kadınların da bir bütünlük içerisinde, “kadınlar” olarak ele alınmasını eleştirmiş ve özellikle 1990’lara gelindiğinde cinsiyet ile birlikte yaş, sınıf, ırk, etnisite gibi belirleyicilerin dikkate alınarak bireysel deneyimlerin, diğer bir ifadeyle kadınlar arası farkların anlaşılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu bakımdan bu çalışmada kent mekânının eril inşasının anlaşılması için feminist bir mekân okuması yapılmış ve kentin merkezi iş alanını (MİA) kullanan kadınların kentsel mekân hareketliliği, farklı kadınların bireysel deneyimleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.1.Araştırmanın Konusu

Feminist coğrafya, ilk gelişim yıllarında, kadının disipline dışlanmasını eleştirerek coğrafyayı, aile içi güç ilişkileri, erkek şiddeti, ev işleri, çocuk bakımı,

kadınların sağlığı, iş yaşamına katılımları, sosyal yaşam ve hareketlilikleri gibi konuları içerecek şekilde yeniden tanımlamıştır (McDowell, 1992: 404). Bu araştırmanın konusu da, kadınların kentsel mekân deneyimlerini, toplumsal cinsiyet ve mekân arasındaki karşılıklı ilişki üzerinden anlamaktır.

Feminist kent araştırmaları öncelikle, sanayileşmeye dayalı kentsel gelişme ile birlikte mekânın cinsiyete dayalı bölünmesi, kamusal-özel mekân tartışmaları çerçevesinde gelişmiştir. Cinsiyete dayalı mekânsal bölünmenin temel varsayımları, erkekleri kent merkezi ve ücretli iş yaşamı ile, kadınları ise erkeklerin iş yaşamını sürdürebilmeleri için yemek, duygusal ve cinsel teselli gibi ihtiyaçlarını karşılayan bireyler olarak mekânsal açıdan kır ve kasabalarda ev melekleri olarak özdeşleştirmesidir (McDowell, 1993a: 166-168). İşte kent araştırmalarında feminist perspektif, bu ataerkil varsayımların eleştirisi üzerine gelişmiştir. Buna göre sanayileşme ile birlikte kentsel mekân, ikamet alanlarının kadınların, iş merkezlerinin ise erkeklerin olacak şekilde bölünerek, cinsiyete dayalı eşişsizliği mekânsal düzenlemelerle sürdürme işlevi görmüştür. Bu bakımdan feminist kent araştırmacılarının temel eleştirisi, bizzat planlamanın, ev ve ücretli iş alanlarını birbirinden ayırarak, kadın ve erkek mekânları oluşturmak aracılığıyla cinsiyet rollerini meşrulaştırması üzerinedir (Fenster, 1999: 231).

Temel eleştiri, kamusal-özel, kadın-erkek şeklindeki ikili mekânsal bölünmeye yönelik olmak üzere, kadınların mekânsal hareketliliğini ele alan çalışmalar da, kadınların mekânsal deneyimlerini, kamusal ve özel mekânın karşılıklı ilişkisi üzerinden anlamak gerektiği üzerinde durmuşlardır. McDowell (1993a: 170-173) kadınların kamusal alandaki durumlarının anlaşılması için özel alandaki durumlarını incelemek gerektiği üzerinde durarak bu iki alanın ayrı iki alan olmaktan çok ilişkili iki alan olduğu üzerinde durur. Bu nedenle bu çalışma kapsamında da kadınların mekânsal hareketliliklerini, bir yandan kentsel mekân üzerinden bir yandan da aile içi güç ilişkileri ve cinsiyete dayalı iş bölümü üzerinden günlük yaşamın akışı çerçevesinde anlamaya çalıştım.

Mekân ile ilişkisi bakımından kadın deneyimleri, aile içi güç ilişkileri ve cinsiyete dayalı iş bölümü ile inşa olan, diyalektik bir oluşumdur. Toplumsal cinsiyet ilişkileri nedeniyle kadınların ocuk bakımı, temizlik, ütü, yemek yapma gibi

geleneksel rolleri (patriyarka¹ ile birlikte) bir yandan kadınların iş yaşamına katılımını engellerken bir yandan da iş yaşamına katılan kadınları ev ve iş yükünün ortak ağırlığı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri ile kadınların temizlikçi, bulaşıkçı, çocuk bakıcısı, aşçı gibi “kadınsı!” mesleklerde istihdam edilmeleri nedeniyle iş yaşamına katılan kadınlar da çoğunlukla ev gibi kapalı/özel mekânlarda çalışmaktadırlar. Böylece ataerkil kültürde aile içi güç ilişkileri ve geleneksel cinsiyet rolleri, bir yandan kadınların iş yaşamına katılımını engellerken diğer yanda iş yaşamına katılrsa dahi kadınların mekân kullanımında belirleyici/sınırlayıcı bir rol üstlenmekte, bununla beraber ev içerisinde ayrılmaz biçimde kadına yüklenen bu roller ücretli işe katılan kadınları ev ve ev dışı işlerin ortak yükü ile de karşı karşıya bırakmaktadır.

Yemek yapma, dikiş dikme, çay demleme gibi işler geleneksel ataerkil toplumlarda “kadın işi!” olarak öğrenilir ve evde bu işleri yapma görevi kadına yüklenir. Halbuki kamusal mekânda, terzi, lokanta, kahvehane-kıraathane gibi işletmelerde sözü edilen işler gelir getiren bir iş olarak çoğunlukla erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna göre kadınlar, iş bölümü aracılığıyla mekânsal düzenlemelerle ücretli iş yaşamından dışlanmakta ve ev içerisinde ücretsiz işçiler olmaktadır. Bu mekânsal kısıtlılık da erkek egemen gündelik yaşamı sürdürmeye yaramaktadır.

Mekânsal açıdan cinsiyete dayalı kısıtlamaya dair iktidar ilişkilerinden bir diğeri de kadın emeğinin, ev içerisinde, aile reisi erkeğin denetiminde kullanılmasıdır. Kadın emeğine dayanan ev tipi atölyelerde işi eve getiren, organize eden, malı pazarlayan ve geliri denetleyenler aile reisi erkekler olmaktadır (Düzkan, 2001: 43). Böylece kadınların mekânsal olarak kısıtlanması, kadın emeğinin cinsiyete dayalı iktidarı sürdürmek için kullanılmasına yaramaktadır.

Bu çalışmada da kadınların günlük mekânsal hareketleri ile ilişkisi bakımından aile içi güç ilişkileri ve cinsiyete dayalı iş bölümünü, bireysel deneyimler üzerinden, kadınların MİA ile kurdukları ilişkiler çerçevesinde anlamaya çalıştım. Bu çerçevede bir yandan MİA’yı, sokak sokak inceleyerek cinsiyetli oluşumları ayırt ettim, bir yandan MİA’nın yoğun kullanılan bölgelerinde gündelik yaşamın cinsiyetli hallerini

---

¹ Patriyarka en genel anlamı ile kadınlar üzerindeki erkek iktidarındır, kadınların kontrolü, yönetilmesi ve yönlendirilmesini içerir (Kümbetoğlu, 2001: 275).

anlamaya yönelik uzun süreli davranış gözlemleri yaptım, ve bir yandan da tek tek görüşmeler ile cinsiyete dayalı bireysel deneyimleri anlamaya odaklandım.

Aile içi iktidar ilişkileri, cinsiyete dayalı iş bölümü ve mekânın cinsiyetli oluşumları, birbirlerini inşa eden karşılıklı ilişkileri ifade etmekle birlikte, gündelik yaşamın çok yönlü inşasına odaklanmayı gerektirir. Bu çalışmada da gündelik iktidar ilişkileri çerçevesinde ataerkil inşaların, kadınların kentsel mekânsal hareketliliği ile ilişkisini ele aldım. Bu kapsamda toplumsal cinsiyetin inşa edilmiş kentsel çevrede temsil edilme biçimleri ve bu temsillerin toplumsal ve bireysel olanla karşılıklı ilişkisini, toplumsal cinsiyete dayalı pratiklerinin gündelik yaşamda nasıl inşa edildiği, yeniden üretildiği ve bunun mekânsal olanla ilişkisini inceledim.

1.2.Problem Durumu

Bu çalışmanın odaklandığı temel problem durumu, mekânın cinsiyet temelinde eşitsiz kullanımudur. Mekân kullanımında kadınların mekânsal hareketliliği ve mekânı kullanım biçimleri, iktidar ilişkileri çerçevesinde sınırlandırılmakta ve bu sınırlandırma erkek egemenliğine dayalı iktidarı beslemektedir.

Kadınların mekânsal hareketliliğinin kısıtlanması, Yanıkkaya (2011: 1) tarafından, kadınların sokağa çıktıkları ama belli bir saatten sonra çıkamadıkları, istedikleri yere gittikleri ama şehrin bazı kısımlarına gidemedikleri, şehrin bazı bölgelerine gidebildikleri ama üstlerindeki kıyafetlere dikkat etmeleri gerektiği, insanlarla iletişim kurabildikleri ama erkeklerle göz göze gelmemeleri gerektiği, evden dışarı bir amaç için çıkabildikleri (işe, markete, komşuya, okula gitmek gibi), ama başını alıp yürümeye, hava almaya, aylıklık yapmaya, şehrin dehlizlerinde, tünellerinde, ara sokaklarında, gizemlerinde, tarihinde kaybolmaya çıkamadıkları ifadeleri ile dile getirilmiştir.

İşte bu araştırmanın gerekliliğini düşündüren öncelikli problem, mekânsal hareketliliğe dair, cinsiyet temelli bu eşitsizliktir. Ataerkil kültürel normlar çerçevesinde aile içerisindeki erkeklerin izni ile dışarı çıkma-çıkamama, belli saatlerde çıkma-çıkamama, gidilebilecek yerlere ve nasıl gidilebileceğine ilişkin kısıtlılıklar, eril tahakkümün mekân kullanımı üzerine etkisinin sadece bir boyutudur. Bir diğer boyut da kentsel mekândaki erkeklerin sarkıntılık, tecavüz, saldırı gibi müdahaleleridir. Yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ile pekiştirilen, kadınların ev içi rolleri de kadınların mekânsal hareketliliklerini kısıtlamaktadır.

Ataerkil kültürdeki bu kısıtlılıklar mekânı da erkek egemen bir perspektifle inşa etmekte, dolayısıyla kadınların mekân hareketleri, mekân aracılığıyla da kısıtlanmaktadır. Kentsel planlama ve kentsel hizmetlerin de kentsel kamusal mekânda kadın ihtiyaç ve deneyimlerini görmezden gelmesi bu kısıtlılıkları sürdürmektedir. Sonuçta kentsel mekân, cinsiyet temelinde eşitsiz bir biçimde kullanılmakta, bu eşitsizlik cinsiyet temelli iktidar ilişkilerini yeniden üretmektedir.

Alkan (1999: 16) ve McKenzie (2002: 254) kent mekânının erkeklere göre planlandığı görüşünü, ev ve iş yeri arasında köprü kuran kadınların ihtiyaçlarını dikkate alan mesai saati - ulaşım hizmetleri ilişkisi gibi düzenlemelerin eksikliği ile ilişkilendirmiştir. Buradaki temel ilişki, kadınların çalışma saatleri genellikle düzensiz iken (birbirleri ile ilişkili olarak hem ev içi roller hem de enformel sektörde istihdam edilmeleri nedeniyle), ulaşım hizmetlerinin, düzenli ücretli çalışma saatlerine göre düzenlenmesi gibi bir dizi örnek ile açıklanmaktadır. Üstelik gündelik yaşamın erkek egemen tezahürlerinde, hem erken yaşta araç kullanma ve ehliyet alma fırsatlarının verilmesi hem de aile içi ekonomik ilişki aracılığıyla iktidarı elinde bulundurmaları nedeniyle erkek bireyler, özel araç kullanım fırsatlarına sahip olurken toplu taşıma hizmetlerine ihtiyaç duyanlar daha çok kadınlardır. Fakat yine de ulaşım hizmetleri erkek egemen bir perspektifle, kadın ihtiyaçlarını dikkate almaktan uzak bir düzene sahip olması bakımından sorunludur.

Bu bakımdan Alkan (1999: 16), toplumsal cinsiyet ilişkileri ve geleneksel iş bölümünün, çocuk bakımından kadını sorumlu tutarken ücretli iş saatlerinin, kreş ya da okul saatlerine uyumu da dikkate almadığını, ücretli çalışma yaşamı, ulaşım düzeni ve diğer tüm kentsel arazi düzenlemelerinin, *“her çalışanın evi çekip çeviren bir karısı olduğu”* varsayımı üzerinde temellendiğini söyler. Başka bir ifadeyle ev içi sorumluluklar doğrudan ve dolaylı yollarla kadınların ücretli iş yaşamına katılımını sınırlamakta, bu sınırlılık mekânsal eşitsizliklerle sürdürülmekte ve bu eşitsizlikleri sürdürmeye yaramaktadır.

Benzer şekilde kent planlamada eril yaklaşım fiziki mekânlara kullanım yüklerken planlamada feminist perspektif, deneyimlerden yola çıkan planlama yaklaşımı ile hareketlilik konusunda, yalnızca taşıt ulaşımını değil, yürüyüşü de dikkate alır ve böylece ışıklandırma, güvenlik, kamusal tuvaletler gibi birçok konuyu da hesaba katar, eril perspektif ise cinsiyete dayalı bu ihtiyaçları göz ardı eder (Oğuz ve Atatimur, 2008: 134).

Bu bakımdan bireyler arasında değişmekle birlikte kadınlar, bir yandan ev içi, bir yandan da ev dışınaki sorumlulukları ile mücadele ederken, buna bir de kentsel mekân düzenlemelerindeki sorunlar eklenmektedir. Ayrıca sokakların, kadınların hareketlerini sınırlandıran laf atma, sarkıntılık, tecavüz gibi erkek eylemlerinin gerçekleştiği mekânlar olması da (Saygılığil, 2013: 213), kadınların mekân hareketlerini sınırlandırmanın bir diğer boyutudur. Bu bakımdan aile içi g ilişkileri ve cinsiyete dayalı iş bölümü, yanı sıra mesai saatleri, ulaşım hizmetleri ve iş yerlerinin mekânsal düzenine ilişkin kısıtlılıklar ile birlikte güvenlik sorunları da, mekân kullanımına dair cinsiyete dayalı kısıtlılıklardır.

Böylece bir dizi patriyarkal bileşkenin bir araya gelmesiyle mekânın cinsiyet temelinde eşitsiz kullanımı, kadının toplumdaki ikincil konumunu sürdürmektedir. Bir yandan kadının ücretli iş yaşamındaki ikincil konumu aracılığıyla erkeklerin ekonomik ve yönetsel üstünlüğü ellerinde tutmaları, bir yandan da kadının ev mekânı ile kısıtlanması aracılığıyla hak ve fırsatlardan haberdar olamayarak, toplumsallaşması, bilinçlenmesi ve güçlenmesi nlenererek, kadınların ikincil statüsü sürdürülmektedir. Kadınların mekânsal hareketlerinin kısıtlanması onları gszleştirmenin de bir yoludur. Bu güçsüzleştirme bir yandan ev içindeki iktidar ile kurulurken aynı zamanda bu iktidar ilişkilerini sürdürmeye de yaramaktadır. Örneğin birçok kadının gerçeği olan şiddet karşısında kadınlar, mekân kullanım kısıtlılığı aracılığıyla polis karakolları, adliye gibi hizmetlere erişim konusunda da problem yaşarlar. Bu çerçevede mekânsal hareketliliğin kısıtlanması, iletişim kısıtlılığı yoluyla da kadınları gszleştirir. Bu bakımdan bu çalışmada mekân, toplumsal olanla karşılıklı ilişkisi çerçevesinde, cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerindeki rolü bakımından ele alınmıştır.

Kadınların mekânsal hareketliliklerinin kısıtlanması, sağlık konusunda da önemli problemlerin kaynağıdır. Sennet (1992/2013: 239), 19. yüzyılda yabancılar tarafından izlendikleri korkusuyla evden çıkmaktan korkan kadınlarda, çok az hava aldıkları için yüzlerinin solgunlaştığı beyaz hastalıktan söz eder. Yine Sennet (1992/2013) 19. yüzyılda, yaygın biçimde görülen histeriyi, özellikle burjuva kadınlarda, bastırmayı başaramadıkları gerilimlerin fiziksel dışavurumu ve kamusal ve özel yaşam arasındaki farklılıkların bir krizi olarak açıklar (Sennet, 1992/2013: 414). Benzer şekilde kadınların mekânsal hareketliliklerinin sınırlanması ile cinsiyet ve agorafobi ilişkisini inceleyen Davidson (2000 ve 2003) agorafobi

deneyimini, toplumsal cinsiyetin mekânsallığı ile ilişkilendirir. Ayrıca kadınların mekânsal hareketliliklerinin sınırlandırılması, sağlık sorunları yaşadıklarında, sağlık hizmetlerine erişim bakımından da mekânsal deneyimsizlikten kaynaklanan sorunlar yaşamalarına neden olur.

Valentine'e (1989: 385) göre kadınların mekân kullanımının yasaklanması, patriyarkanın mekânsal ifadesidir. Fakat bu mekânsal kısıtlılık aynı zamanda cinsiyete dayalı kimlikleri inşa etmektedir. Mekânsal düzenlemeler bir yandan cinsiyete dayalı kimliklerin açıklayıcı temsilleri olurken bir yandan da toplumsal cinsiyet kimliklerinin oluşumunda inşa edici rol sahiptir. Konutların şekli-dizaynı, spor salonları, alışveriş merkezleri, tek marketler, tuvaletler, parklar, ibadethaneler, kafeler, kahvehaneler, barlar, okullar, cadde ve sokaklar günlük yaşamda cinsiyete özgü kullanımlarla inşa olmaktadır. Sözü edilen mekânların cinsiyetli inşası, cinsiyete dayalı kimliklerin de inşa edicisidir. İbadethanelerde, kıraathanelerde, sokak aralarında, halı sahalarda, askeri alanlarda, eğlence mekânlarında erkek egemen günlük kullanımlar, erkek olmaya ve kadın olmaya dair cinsiyet kimlikleri oluşturmaktadır. Bazı mekânların sadece erkekler ve bazılarının sadece kadınlar tarafından kullanılması ve mekân kullanımında zamansal kısıtlılıklar gibi günlük tezahürler, cinsiyete dayalı kimlikleri inşa etmekte, böylece cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri yeniden üretilmektedir.

Kentsel kamusal mekândan dışlanan kadınlar, ne zaman nerede ne giyinebilecekleri, hangi faaliyetlere katılabilecekleri ya da kimlerle görüşebilecekleri gibi kendi bedenlerine dair temel insan haklarından mahrum bırakılmakta, güçlenme ve bilinçlenmelerinin önü kapatılmaktadır. Daha eşit bir toplumsal yaşam için kadınların mekânsal hareketlilikte özgürleşmeleri temel gerekliliktir. Bu araştırmanın odaklandığı temel problem budur. Ayrıca İngilizce literatürde 1970'li yıllarda başlayıp 1980'li yıllarda önemli bir yere gelen feminist coğrafya araştırmaları Türkçe coğrafya literatüründe yeni ve az sayıdadır. Bu araştırmanın çıkış noktası olan problemlerden bir diğeri de budur.

Özetle bu çalışmanın odaklandığı temel problemler, kadınların mekânsal hareketliliği ve mekânı kullanım biçimlerinin sınırlandırılması, bu sınırlandırmanın mekânsal örüntülerle sürdürülmesi ve böylece erkek egemen iktidar ilişkilerine dayalı cinsiyetli kimliklerin inşası ile kadınların toplumsal ikincilliğinin

sürdürülmesi ve coğrafya disiplininde kentsel mekânda kadınların deneyim ve sorunlarına değinen akademik çalışmaların az sayıda olmasıdır.

1.3.Çalışmanın Amacı

Balıkesir kenti MİA'da kadınların mekânsal sınırlarının, gündelik yaşamda nasıl inşa edildiğini anlamak bu araştırmanın temel amacıdır. Çalışmada kadınların kamusal mekân kullanımına ilişkin belirleyicilerin neler olduğunu ve kadınların kentsel mekân kullanımları ile kentsel mekânın inşasını, toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde farklı kadın deneyimleri aracılığıyla anlamayı amaçladım. Bu kapsamda araştırmada Balıkesir kenti MİA'nı herhangi bir amaçla hemen her gün kullanan, başka bir ifadeyle Balıkesir kenti MİA'da ücretli veya ücretsiz çalışan kadınların kentsel mekân ile ilişkisini sorgulamak ve kentsel mekân kullanımına ilişkin deneyimlerini anlamak, farklı kadın hikayelerinden yola çıkarak sosyo-mekânsal değişimin bileşenlerini görebilmek ve kentsel kamusal mekânda cinsiyete özgü ihtiyaçları, kadınların kentsel yaşama katılmalarının önündeki engelleri ve bunların nasıl inşa edildiğini anlamaya odaklandım.

Bu çalışma ile, kadınların günlük mekânsal hareketliliklerini etkileyen süreçler ve bu sürece ilişkin öznel deneyimleri ve mekânın kendisinin nasıl cinsiyetlendirildiğini ve farklı kadınların öznel kentsel deneyimlerini anlamaya çalıştım. Bu çerçevede aile içi güç ilişkileri, toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyete dayalı iş bölümü ve mekânın inşasını, birbirleri ve kadınların mekânsal hareketliliği ile ilişkisi kapsamında, bireysel öznellikleri de dikkate alarak ele aldım.

Kentsel mekânın cinsiyetli inşası ve her bir kadın deneyiminden hareketle, kadınların mekân kullanımlarını belirleyen eril inşaları ve mekânın cinsiyetli hallerini ayırt ederek, kentin eril inşasını görünür hale getirmeyi amaçladım. Bu çerçevede cinsiyeti dikkate almayan planlamalar yerine kadın ve erkeklerin farklı rol, sorumluluk ve ihtiyaçlarını dikkate alan mekânsal düzenlemeler için, ataerkil perspektifi, mekân ile ilişkisi üzerinden sorunsallaştırdım. Böylece olağan gibi görünen inşaların eril yapısını göstermeyi amaçladım. Kentin ideolojik olarak hangi pratiklerle cinsiyetlendirildiği ve kadınların kentsel kamusal mekânda varolabilmek için verdikleri mücadeleler ile toplumsal cinsiyet ilişkileri ve mekânın karşılıklı ilişkisini sorguladım. Mekânsal inşaların kadınların yaşantılarını nasıl etkilediği ve kadınların mekânsal örüntülerde ne gibi değişikliklere yol açtıklarını sorgulayarak bu

çift yönlü etkileşimin boyutlarını, toplumsal cinsiyet ilişkileri ile mekânın karşılıklı olarak birbirlerini nasıl inşa ettiklerini anlamaya çalıştım.

1.4.Çalışmanın Önemi

Bireylerin kentsel yaşama katılımı, kentsel hizmetlere erişimi ve kent refahı, cinsiyet temelinde incelenmesi gereken çok boyutu bir konudur. Bununla beraber kentsel mekân kullanımında kadın deneyimlerinin incelenmesi, İngilizce literatürde 1970’li yıllarda ortaya çıkarken, Türkçe literatürde ancak 1990’lı yıllarda başlamış ve 2000’li yıllarda biraz artış göstermiştir. Fakat 2000’li yıllarda artan ilgili çalışmalar ancak şehir ve bölge planlama, kamu yönetimi, sosyoloji, mimarlık, kadın çalışmaları anabilim dalı gibi disiplinlerde başlamıştır ve bir toplum ve mekân bilimi olarak bilinen coğrafya disiplini ise kadınların kentsel mekân hareketlerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Feminist kent araştırmalarının yanı sıra İngilizce literatürde 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve 1980’lerde önemli bir araştırma alanı haline gelen feminist coğrafya da Türkçe coğrafya literatüründe hâlâ önemli bir araştırma alanı haline gelmemiştir. Bu çalışmaya başladığım 2015 yılında coğrafya disiplini dışından bir iki yayın ve coğrafya disiplininin gelişimini inceleyen bazı yayınlarda kısaca değinilmesi dışında, bir feminist coğrafya araştırmasının nasıl yapılması gerektiğine ve özellikle de feminist coğrafyayı derinlikli bir biçimde anlayabileceğim hiçbir Türkçe kaynak yoktu. Bu çalışma Türkçe coğrafya literatüründe feminist coğrafya yaklaşımıyla oluşturulan ilk çalışmalardan biri olması bakımından da önemlidir.

Araştırmanın coğrafi özgünlüğünü, cinsiyetin mekânsal inşasının mekân üzerinden okunması oluşturmaktadır. Bu bakımdan, araştırma sürecinde en çok karşılaşılan “*bunun neresi coğrafya?*” sorusuna, toplumsal olanın mekânsal olanla ilişkisi açıklanarak yanıt verilecek ve böylece toplumsal olanın mekânsal olanla nasıl ilişkili olduğu Balıkesir kenti örneği ile açıklanacaktır. Kentsel mekân kullanımında cinsiyete dayalı eşitsizliğin mekân aracılığıyla nasıl sürdürüldüğü feminist bir mekân okuması ile açıklanacaktır.

Birçok çalışma, kamusal mekânda cinsiyeti bir değişken olarak dikkate almaz. Fakat mekân birçok başka değişken ile birlikte cinsiyet temelinde de farklı deneyimlenir. Kadınların mekân hareketlerinin de ataerkil varsayımlar ve eril tahakküm çerçevesinde bir dizi bileşen ile kısıtlandığı bilinmektedir. Kadınların

mekân kullanımının, mekânsal hareketliliğinin ve bu hareketliliği kısıtlayan nedenlerin anlaşılması ise daha eşit ve daha yaşanabilir bir dünya için gereklidir. Nitekim kadınların mekânsal hareketleri arttıkça cinsiyete dayalı kimlikleri de değişir. Bu açıdan bu çalışma toplumsal ve mekânsal eşitsizlikleri anlayarak bu eşitsizlikleri görünür kılmayı amaçlaması bakımından da ayrıca önemlidir.

1.6. Araştırma Soruları

Feminist metodoloji sınırları önceden belirlenmiş pozitivist perspektifi eleştirir ve araştırmanın, araştırma sürecinde şekillendiği nitel bir perspektifi benimser. Bu nedenle birtakım hipotezler belirlemek ve bunların geçerliliğini ölçmeye çalışmak feminist metodolojiye uygun değildir. Ancak yine de çalışmanın anlamak istediği düşünceler mevcuttur. Bunlar doğruluğu ispatlanmaya çalışılacak varsayımlar olmayıp aslında çalışmanın çıkış noktası olan problem durumlarına tekabül etmektedirler.

Çalışmanın temel problemi mekânın cinsiyet temelinde eşitsiz bir biçimde kullanıldığı, bu eşitsizliğin kadınların aleyhine olup ataerkil kültür ile ilişkili olduğudur. Bu temel sorunsal ile ilişkili olarak aşağıdaki temel düşünceler anlaşılmaya çalışılmıştır.

- Balıkesir kenti MİA kentsel kamusal mekânlarında cinsiyete özgü kullanımlar nelerdir?
- Balıkesir kenti MİA’da gündelik yaşamın cinsiyetli tezahürleri nelerdir?
- Balıkesir kenti MİA’da kadınların mekân kullanımı ile aile içi güç ilişkileri ve aile içi iş bölümü arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Ücretli iş yaşamına katılım ile kadınların aile içi güç ilişkileri, aile içi iş bölümü ve kentsel mekân kullanımında ne gibi değişiklikler meydana gelmektedir?
- Balıkesir kenti MİA’da kadınların mekân kullanımına ilişkin günlük yaşam deneyimleri ve bu deneyimleri etkileyen faktörler nelerdir?
- Balıkesir kenti MİA’da inşa edilen çevrenin eril göstergeleri nelerdir?
- Balıkesir kenti MİA’da kadınlara özgü kentsel hizmet ihtiyaçları nelerdir?

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: CİNSİYET VE MEKÂN

Mekân ve cinsiyetin birbirlerini nasıl karşılıklı olarak inşa ettiklerine ilişkin tartışmalar feminist coğrafya araştırmalarının merkezini oluşturmaktadır. Cinsiyet ve mekânın karşılıklı ilişkisine dair tartışmaların ele alındığı bu bölümde öncelikle tarihsel süreçte feminist teorinin gelişimi, ardından cinsiyet, mekân ve güç ilişkileri, daha sonra feminist coğrafya tartışmaları ve son olarak da kentsel mekân araştırmalarında feminist perspektif ele alınmıştır.

2.1.Feminist Teori

Feminizm, başta cinsiyete dayalı olmak üzere, çeşitli ezilme biçimleri ile mücadeleyi ifade eden bir harekettir. Fakat içinde yaşadığımız toplumda feminizm, “erkek düşmanlığı” ile özdeşleştirilerek ötekileştirilmekte ve önemsizleştirilmektedir. Feminizm erkek düşmanlığı değildir, aksine cinsiyete dayalı eşitizliğe karşı mücadeleyi ifade eder. Feminist hareketin amacı cinsiyete dayalı eşitizlik başta olmak üzere, diğer baskı sistemlerinin de ortadan kalktığı bir toplum oluşturmaaktır (Hooks, 2014: 11-12).

Feminizmden bahsedildiğinde hemen her erkek, kadınların kadınlara kötülük ettiği, bu nedenle de mücadelenin kadınlara karşı olması gerektiği şeklinde “*ama kadınlar kadınlara yapıyor*” benzeri söylemler ile karşılık vermektedirler. Bu tavır, bir yandan, ezilmişliğinde bile kadını suçlayan ve kötüleyen bir ideolojiyi barındırmakta, bir yandan da feminizmin mücadelesinin erkeklerle değil ataerki ile olduğunun altını çizmeyi gerektirmektedir. Pierre Bourdieu kadınların kadın düşmanı oluşunu, başka bir ifadeyle kadınların da diğer kadınları aşağı görmelerini ve erkeği yüceltmelerini, tahakkümün, toplumsal süreçlerle bedene kazınması ile ilişkilendirir. Buna göre toplumsal iş bölümü, mitsel ritüeller gibi toplumsal süreçlerle kadınlar, aşağı olduklarını kabullenir, itaat pratiklerini benimser ve kendileri gibi diğer kadınları da aşağı olarak görürler (Bourdieu, 2015: 56). Feminizimin temel sorunsalı da kadını ikincilleştiren bu ideolojik yapıdır. Bu açıdan Bell Hooks’un (2014: 9) da belirttiği gibi femizmin mücadelesi cins olarak erkekler ile değil ataerki²yledir.

---

² Kısa bir tanımla ataerki, erkeklerin kadınlardan üstün olduğu ve kadınlara hükmetmeleri gerektiği düşüncesini ifade eder (Hooks, 2014: 9).

Temelde cinslerin eşitliğini amaçlayan bir perspektifi ifade eden feminist teori kendi içerisinde birçok farklı görüşü barındırmaktadır. Liberal feminizm, marksist feminizm, radikal feminizm, psikoanalitik feminizm, sosyalist feminizm, varoluşçu feminizm, postmodern feminizm, çok kültürlükçü feminizm, küresel feminizm, ekofeminizm gibi çok çeşitli feminizm türleri mevcuttur. Adı geçen feminizm türleri de kendi içinde çeşitli görüşlerle birbirilerinden ayrılmakta, böylece kadın sorunları çok geniş bir yelpazede tartışılmaktadır.

Feminist teorinin tarihsel gelişimini belirli dönem aralıkları ile kesinleştirmek pek de mümkün görünmemektedir. Donovan (2015: 14-15) feminizmin ilk dalgası olarak kabul gören 19. yüzyıl feminizminin, feminizmin ilk dalgası olmadığını, Batı Avrupa’da feminizmin 15. yüzyıla dayandığını ve bu hareketin 18. yüzyılda bastırıldıktan sonra 19. yüzyılda yeniden ortaya çıktığını belirtmiştir. Yine de Donovan (2015: 14-16), birinci dalga feminizmi 19. yüzyıl³, ikinci dalgayı 20. yüzyılın son çeyreği, üçüncü dalgayı 20. yüzyılın son ve 21. yüzyılın ilk yılları ve dördüncü dalgayı 2008’den sonraki feminist mücadeleler olarak tanımlamıştır. Yine de feminist mücadeleleri ve feminist teoriyi belli zamansal dönemlere ayırmaktansa her bir feminist teorinin temel argümanından bahsetmek ve böylece feminisit düşüncenin nasıl geliştiğini anlamaya çalışmak daha faydalı bir yaklaşım olacaktır. Bu bakımdan bu bölümde feminist teorinin gelişimi kesin zamansal sınırlamalara hapsedilmeden fakat tarihsel gelişimleri göz önünde tutularak ele alınmıştır.

Birinci dalga feminist hareket, kadın ve erkekler arasında eşitlik mücadelesine odaklanan liberal feminizmdir. Liberal feminizmin temel tartışması cinsiyete dayalı fırsat eşitsizliğidir. Kadın ve erkeklerle eşit haklar verilmediğini ve kadınların ikincilliğinin bu fırsat eşitsizliğinden kaynaklandığını savunan liberal feminist tartışmalar, bu ikincillikten kurtulabilmek için kadın ve erkeklere eşit haklar verilmesine ilişkin mücadeleleri kapsar. Liberal feminist mücadeleler, eğitim ve oy hakkı başta olmak üzere sivil hak ve özgürlükler (oy ve diğer temel yasal haklar) ve ekonomik alandaki eşitlik talepleriyle sürdürülmüştür (Puntam Tong, 2006: 23-38).

Farklı eşitlik düşüncelerini içinde barındırmakla birlikte liberal feminizm kadın ve erkeklerin yaşam koşullarının eşitlenmesi mücadelesini ifade eder. Bu açıdan birinci dalga feminizm, oy hakkı, boşanma hakkı, eğitim ve mülkiyet gibi temel bireysel haklar, cinsel taciz ve tecavüz konusundaki yasal değişimler ve ücretli

---

³ Bazı kaynaklarda (ör: Puntam Tong, 2006) 18. yüzyılda başlayıp 20. yüzyıla kadar devam eder.

yaşama katılım konusundaki kazanımları ile patriyarkanın hem seviyesinde hem de biçiminde değişim oluşturmuş bir harekettir (Walby, 2016: 291-296).

Kadın hakları mücadelesindeki önemli başarılarına rağmen liberal feminizm çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Liberal feminizme yönelik eleştirilerden biri liberal feminizmin erkek değerlerini yücelttiği düşüncesidir. Buna göre liberal feminist düşüncede erkeklerle eşitlenmeye çalışma mücadelesi, erkek değerlerinin yüceliğinin onaylanması olarak anlamlandırılarak sorunlu bulunmuştur (Puntam Tong, 2006: 52-56). Liberal feminizme yönelik diğer eleştiri ise liberal feminizmin orta sınıf beyaz kadın hareketi olduğu düşüncesidir. Hooks (2014: 53-54), üst sınıf çalışan kadınların kendilerine yeteceklerinin bilincinde olduğu için aile içi iktidar mücadelelerine katılabilirken, işçi sınıfı kadınların aldıkları ücretlerin kendilerini özgürleştirmeye yetmeyeceğini bildiklerini, bu nedenle de bunun üst sınıf bir hareket olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Hooks (2014: 53 ve 61) orta sınıf batılı beyaz kadınların kendi sınıflarından erkeklerle eşit hak mücadelelerini, sınıf iktidarı ve beyaz iktidarı olarak görür ve kendileri için özgürlüğü savunan beyaz orta sınıf feministlerin, diğer kadınların sömürülmesini sürdürdüklerini iddia eder.

Liberal feminizmin eleştirisi üzerine yükselen ikinci dalga feminist hareket ise marksist ve radikal feminist tartışmalar çerçevesinde gelişmiştir. Marksist feministler cinsiyet eşitsizliğini ekonomik eşitsizliklerle ilişkilendirerek açıklarlar. Kadın-erkek eşitsizliğini özel mülkiyet ve tek eşli ailenin ortaya çıkışı ile açıklayan Engels'a (2003: 52-54) göre tek eşli aileden önce bir çocuğun annesinin kim olduğu belli iken babasının kim olduğunun bilinmezdi ve iş bölümünde aile için gerekli yiyeceğin ve bu iş için gerekli çalışma aletlerinin sağlanmasından sorumlu olan, beslenme kaynağının, çalışma aracının, hayvan sürüsünün ve kölelerin sahibi erkek iken ev eşyaları ve çocukların mirasçısının kadın olduğu anaerkil bir zincir gelişmiştir. Ancak servetlerin artışı ile mülkiyeti garantilemek için babaları kesinlikle bilinen çocuklar yetiştirmek amacıyla analık hukukuna göre soy zinciri değişime uğratılmış ve tek eşli ataerkil düzene geçilmiştir (Engels 2003: 55- 56).

Engels'ın (2003) marksist feminist açıklamaları, toplum ve mekânın karşılıklı inşasının cinsiyete dayalı analizi bakımından da önemlidir. Bu konuda Engels, iş bölümünün mekânsal konumunun cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri ile ilgisini açıklar. Engels'a (2003: 71) göre kadın kurtuluşunun ilk koşulu, kadınların kamusal üretime katılmasıdır. Kadınların doğrudan üretime katıldıktan sonra kapitalizmle mücadele

etmelerini öneren Engels'a göre üretim araçlarının toplumsal mülkiyete geçmesi ile ev işi ve çocuk bakımı bir kamu işi olarak görülür ve cinsiyete dayalı emek sömürüsü ortadan kalkar (Engels, 2003: 71). Bununla birlikte Engels (2003: 71-74), kadının kamusal üretime katılmasının, ancak toplumun iktisadi birimi olarak tek eşli karı-koca ailesinin ortadan kalkması ile mümkün olduğunu söyler.

Kadının ikincilliğine dair evlilik ve sınıf temelinde yapılan açıklamalardan bir diğeri de Bourdieu'ya (2005) aittir. Bourdieu (2015: 59-60) erkek üstünlüğünü, kadın ve erkek arasında sembolik sermayenin üretim ve yeniden üretim ilişkileri ile açıklar. Bourdieu'ya (2015: 59-60) göre evlilikte kadınlar, erkeklerin elinde tuttuğu sembolik sermayenin devam ettirilmesi ve artırılmasına katkı sunmayı sağlayan semboller olarak varolmaktadır. Bourdieu (2015: 59-60) bunu, evlilikte kadınların “mübadele edilen” statüsü ve erkek varisi olmayan ailelerin, soyun devamı için kızına bir erkek alması, bunun da hem erkek, hem de kız ve kızın ailesi için alçaltıcı olması ile açıklar. Bugün toplumumuzda kendisine hâli-keyfi sorulan kişiler, çok kötü bir durumda olduğunu belirtmek için “*iç güveysiden hallice*” yanıtını verir. Günlük yaşamda kullanılan gelin almak, kız bulmak evlilikte kadının ikincilliğini yeniden üreten söylemler olup evlenilince koca evine taşınması, erkeğin soyadının alınması gibi geleneksel ritüeller de günlük yaşamda kadının nesneleştirilmesi ve maddi bağımlılığının kurucularıdır. Bu bakımdan Bourdieu (2015: 56) sembolik gücün, bu güce maruz kalanlar tarafından inşa edildiğini, kadın kurtuluşunun bilinçlenme ya da birtakım yasal hakların edinilmesi ile değil bu bilişsel yapıları oluşturan kurumların dönüşümü ile mümkün olabileceğini söyler.

Marksist teorideki temel tartışmalardan bir diğeri de kapitalist üretimle birlikte ev ve iş alanlarının birbirinden ayrılmasının kadınların ikincil konumu ile olan ilişkisidir. Buna göre endüstriyel kentleşme ile birlikte ev ve iş yerlerinin birbirlerinden ayrılmasıyla, oturma alanları kadınların, iş sahaları ise erkeklerin mekânı olarak görülmüş ve bu mekânsal düzenleme cinsiyete dayalı ilişkileri pekiştirmiştir. Marksist feministler bu konuya birbirlerinden farklı çözüm önerileri ile yaklaşmışlardır. Bazıları kadınların ekonomik olarak güçlenmeleri ve bunun için doğrudan üretime katılmaları fikrini savunurken bazıları da bunu, ev içi ücretsiz işler ve ev dışındaki ücretli işlerin bir araya gelmesiyle kadınların yükünü ikiye katlayacağı fikri ile reddetmişler, bazı marksist feministler de asıl çözümün, kadınların, ev işleri için ücret talep etmeleri olduğunu belirtmişler, bazıları ise bunun,

kadınları eve tıkacak bir uygulama olduğunu söyleyerek karşı çıkmışlardır (Puntam Tong, 2006: 87-94).

Ev işleri için ücret talep etmelerinin, kadınları ev mekânı ile sınırlandırarak bir uygulama olacağını düşünen marksist feministler, bunun yerine ev işlerinin toplumsallaştırılmasını önermişlerdir (Puntam Tong, 2006:99-101). Böylece ortak çamaşır hizmetleri, ortak yemek hizmetleri, ortak çocuk bakım hizmetleri gibi hizmetlerin yaygınlaşması ve bu hizmetlerin ev dışına taşınarak toplumsal olarak zorunlu hizmetler haline getirilmesiyle önemsiz görülen ev işlerinin değerinin anlaşılacağını ve kadınların değersiz sanılan konumlarının yerini saygınlığın alacağını belirtmişlerdir (Puntam Tong, 2006).

Bazı marksist feministler de kadınların doğrudan kapitalist üretim süreçlerinde ucuz, güvencesiz ve yarı zamanlı çalıştırılmaları ile kadınların belli iş kollarında istihdam edilmelerini sorunsallaştırmışlardır (Puntam Tong, 2006: 95). Böylece kadınların yaptığı işlerin ev yaşamında olduğu gibi iş yaşamında da değersiz görüldüğünü, bunun üstesinden gelmek için de işlerin değerinin objektif kriterlere göre belirleneceği “*kıyaslanabilir değer*” yaklaşımı ile hem cinsiyete dayalı ücret ayırmacılığının ortadan kalkacağını hem de geleneksel kadın işlerine de yüksek ücret verilirse bazı erkeklerin de bu işleri yapmak isteyeceği ve cinsiyete dayalı iş bölümünün dönüşeceğini savunmuşlardır (Puntam Tong, 2006: 95-98). Kadınların ikincilliğini marksist teoride açıklayan bir diğer kavram da yabancılaşma kavramıdır. Buna göre kapitalist üretimde işçilerin ürettikleri ürün üzerinde söz hakkına sahip olmadıkları için ürün ve üretim sürecine yabancılaşmaları, kadınlar da yeniden üretim ve emek alanları olan ailede kendi benliklerine yabancılaşmaktadır (Puntam Tong, 2006: 75-77). Marksist feministler kadınlara yüklenen ev içi görevlerin, toplum tarafından yüklenen, dayatılmış, tekrar eden, önemsiz ve yabancılaştırıcı görevler olduğunu savunurlar (Donovan, 2015: 155-156).

Ancak marksist teori de, kadınların ezilmesini kapitalizm ile açıkladığından, kapitalist olmayan toplumlarda kadınların ezilmesini açıklamada yetersiz kaldığı için eleştirilmiştir (Donovan, 2015: 159). Örneğin kadınların ikincilliğine dair marksist feminist açıklamalardan biri olan, kadınların ihtiyaç duyunca istihdam edilen, diğer zamanlarda ise evlerine gönderilen yedek bir işgücü grubu oluşturduğu yedek işgücü kuramını Walby (2016: 59-66), kadınlar erkeklerden daha düşük ücretlerle çalıştırıldıkları için kadınların erkeklerden önce işsiz bırakılmalarını açıklamakta

yetersiz kalması bakımından eleştirmiştir. Benzer biçimde bölünmüş emek piyasası kuramını da Walby (2016: 59-66), emek piyasasının cinsiyete dayalı bölümünün kapitalizmden önce olması bakımından eleştirmiştir. Marksist feminist teoriyi eleştiren feminist tartışmalar kapitalist sistemin, cinsiyetçi iş bölümünü pekiştirdiğini ancak bu iş bölümünün kapitalizmden önce halihazırda mevcut olduğunu ileri sürmektedirler (Donovan 2015: 159, Walby, 2016: 282). Marksist feminist teori, kadın erkek ilişkilerinden ziyade sınıf ilişkilerine odaklanması bakımından da eleştirilmiştir. Hartmann (2006: 1) “*Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği*”nde marksist feminizmi, karı koca evliliğinde, kadının yasal varoluşunun, kocasının varlığına dahil edilmesine benzetir ve “*marksizmle feminizm tek bir şeydir o da marksizmdir*” der. Walby (2016: 66) de ücretli işlerde emek sermaye ilişkisine odaklanan marksist teoriyi, sorunun kaynağındaki toplumsal cinsiyet konusuna yeterince değinmemesi bakımından eleştirir.

Marksist feminist teoriye karşın ataerki ve kapitalizmin ortak ilişkisini ele alan yaklaşım ise sosyalist feminizmdir. Sosyalist feminizm, marksist feminizmin cins körü oluşunu ve kadın sömürüsü ile işçi sömürüsünü bir tutmasını eleştirmekte, ataerki ve kapitalizmin kadınlar üzerindeki ortak etkisini ele almaktadır (Puntam Tong, 2006: 271). Marksist feministlerden farklı olarak sosyalist feministler insanların yalnızca ürün üreticisi değil, insan vücudu, cinselliği, üreme, çocuk bakımı, ücretsiz ev işleri, duygusal beslenme, bilgi üretimi gibi tüm insan hayatının üreticisi olduğunu ve patriyarkanın kapitalizmden ayrı bir baskı yapısı olduğunu kabul eder (Lengermann, 2015: 179-180). Marksist yaklaşımın sınıfa odaklanan materyalist bakış açısına karşın sosyalist feminizm, daha geniş bir sosyal eşitsizlik yelpazesıyla ve ekonomik ürünleri üreten ideolojik yapılarla ilgilenir (Lengermann, 2015: 180-181).

Puntam Tong (2006: 273-274), sosyalist feminizm içinde, ikili sistemler kuramı ve birleşik sistemler kuramı olmak üzere iki yaklaşım ayırt eder. Buna göre ikili sistem kuramcıları, ataerkilliğin ve kapitalizmin farklı toplumsal ilişki biçimleri olduğunu ve bir araya geldiklerinde kadınları baskı altına aldıklarını belirtirken, birleşik sistem kuramcıları ataerki ve kapitalizmi ayrı ayrı ele almak yerine cinsiyet temelli kapitalizmi açıklayacak tek bir kurama ihtiyaç olduğunu düşünür (Puntam Tong, 2006: 284-292).

Ataerkilliğin ve kapitalizmin farklı toplumsal ilişki biçimleri olduğunu ve bir araya geldiklerinde kadınları baskı altına aldıklarını, kadınlara yönelik baskıyı anlayabilmek için bu iki toplumsal yapıyı ve birbirleriyle ilişkisini incelemek gerektiğini savunan ikili sistem kuramcıları da kendi içinde ataerkilliği maddi olmayan temelde inceleyenler ve ataerkilliği maddi temelde ele alanlar olmak üzere iki gruptadır (Puntam Tong, 2006: 273).

İkili sistem kuramcılarında ataerkilliği maddi olmayan temelde inceleyen Juliet Mitchell, ataerkilliğin kapitalizmden ayrı olarak var olduğunu ve kapitalizmle birlikte ataerkillik de çökertilmezse kadınlar üzerindeki baskının devam edeceğini belirtir (Puntam Tong, 2006: 274). Bu kapsamda Mitchell (1985: 246) bilhassa sınıf bilincinin önemi üzerinde durur ve kadınlar işgücüne katılsa da iktisadi bağımsızlıklarının olmaması ve özellikle de ev içerisindeki kimliklerinin “*bakılan kişi*” olarak kurulmasından dolayı sınıf bilincinin gelişemediğini, bu nedenle kadın kurtuluşu için ekonomi ile birlikte aile içerisindeki bu ideolojik yapılanmanın değişmesi gerektiğini söyler.

İkili sistem kuramcılarında ataerkilliği maddi temelde inceleyen Hartmann ise patriyarkanın maddi temelini, erkeklerin, kadınların emek gücü üzerindeki denetimi olduğunu söyler (Hartmann, 2006: 38). Hartmann’a göre erkekler bu denetimi kadınların ekonomik kaynaklara ulaşımını (ücretli işlerde çalışmalarını) engelleyerek ve cinselliklerini kısıtlayarak sağlarlar. Patriyarkanın kapitalist toplumlarla ilişkisini ise Hartmann, kapitalizmin ve erkeklerin cinsiyete dayalı iş bölümündeki ortak çıkarları ile açıklar. Buna göre sanayi devriminin kadın çocuk herkesi emek piyasasına çekmesi ile ücretlerin düşmesi ve iş yaşamına katılan kadınların ev içi hizmetlerindeki değişimden rahatsız olan erkekler kadınları, ücretli iş piyasasından çekme çabasına girmişlerdir (Hartmann, 2006: 41-43). Bu kapsamda erkekler, yüksek ücretli işleri kendilerine saklama ve erkek ücretlerini yükseltme (ailelerine tek başlarına bakabilecek düzeyde aile ücreti talebi) girişiminde bulunmuşlardır (Hartmann, 2006: 44-45). Böylece erkekler bir yandan iş gücü piyasasında daha yüksek ücret ve daha iyi işlere sahip olarak bir yandan da kadınların, evde erkeklerin yararlandığı ve değersiz görülen işleri gerçekleştirmeleri yoluyla erkek egemenliğini garanti altına almışlardır (Hartmann, 2006: 47). Aile ve iş gücünün yeniden üretimini sağlayan kadınların, ücretli iş gücüne katılsa dahi düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalıştırılmalarını Hartmann (2006: 48), iş

gücünün yeniden üretimi için kapitalist sistemin de erkekleri desteklemesi açıklar. Bunu, aile temelli patriyarkanın sanayi temelli patriyarkada devamı şeklinde tanımlar ve cinsiyete dayalı iş bölümünün kapitalizmin devamı için sürdürüldüğünü söyler (Hartmann, 2006: 54). Hartmann'a (2006: 59) göre kapitalizm ve patriyarka arasındaki işbirliğinin bir diğer boyutu, cinsiyete dayalı iş bölümünde belirlenen kadın etkinliklerinin aşağılanması ile sermayenin toplumsal ihtiyaçları karşılamadaki yetersizlikleri saklaması ve erkek egemenliğini sürdürmesi itibariyledir. Böylece ataerki ve kapitalizm bir araya gelerek erkek egemenliğini sürdürmektedir.

1960'lı yılların sonu ve 1970'li yıllarda gelişen radikal feminizm ise kadınlara hükmetme ve toplumdaki diğer baskılar arasında bir ilişki olduğunu ve hepsinin temelinde erkek egemenliğinin olduğunu kabul eder (Donovan, 2015: 265-266). Radikal feminizm kadınların patriyarki, kapitalizm, heteroseksüellik gibi yapısal baskı kurumları tarafından baskı altında tutulduğunu kabul eder (Lengermann, 2015: 177-179). Bu bakımdan radikal feminizmin üzerinde durduğu en temel konu cinsellik olup radikal feministler toplumsal cinsiyet rollerinin temelinde cinselliği ele alır ve kadınların üzerindeki baskıyı cinsellik ile ilişkilendirerek açıklarlar. Radikal feministler cinsellikte norm haline gelen hakim erkek, pasif kadın varsayımının hayatın diğer alanlarına da bu şekilde yansıdığını, bu nedenle öncelikli eşitliğin cinsellik alanında sağlanması gerektiğini savunurlar (Puntam Tong, 2006: 173). "*Cinsel Politika*" adlı eserinde Millet (2011), esas gerekli olanın, insanlığı cinsel toplumsal kategorilerden ve cinsel kalıplara uyma zorunluluğundan kurtarmak olduğunu, bunun için de temelinde cinsellik olan büyük bir toplumsal değişimi savunur.

Cinsler arası eşitsizliği, biyolojik farklara dayalı kültürel oluşuma bağlayan radikal feministler teknoloji ile biyolojik cinsiyet farklarının ortadan kaldırılmasını, böylece biyolojik üretimin yerini teknolojik üretimin alması ile cinsiyete dayalı işbölümü ve kadını yeniden üretime hapseden kültürel oluşumun ortadan kalkacağını düşünürler (Puntam Tong, 2006: 115-123). Bazı radikal feministler biyolojik yeniden üretimin bir güç olduğunu söyleyerek kadınların bu güçten ayrılmamaları gerektiğini, asıl sorunun kadın bedeni, çocuk bakımı ve diğer davranışların erkek tarafından kontrol edilmesi olduğunu, biyolojik üretimin yerini teknolojik üretimin alması ile yeniden üretim gücünü, bu teknolojileri elinde bulunduran erkeklere vererek kadınların daha da güçsüzleşeceğini belirtmişlerdir (Puntam Tong, 2006: 124-133).

Bu bakımdan bazı radikal feministler temel sorunun anneliğin ataerkil bir kurumlaşma olduğunu ve yeniden üretim sürecine erkeklerin de dahil olduğu yeni bir düşünce biçiminin gelişebilmesi için, anneliğin ataerkil kurumsallaşması ortadan kaldırılıncaya kadar kadınların yeniden üretim ve anneliği reddetmelerini önermişlerdir (Puntam Tong, 2006:141).

Bazı radikal femnistler kadınların bastırılmasını aşk ile ilişkilendirmişler ve kadınları ezmenin temelinde aşk olduğunu belirterek evlilik, aşk ve heteroseksüel cinsellik kurumunun ortadan kaldırılmasını önermişlerdir (Donovan, 2015: 304-305). Radikal feministlere göre heteroseksüel olarak aktif olmayan kadınları sapkın, kız kurusu olarak damgalayan heteroseksüel cinsellik, kadınları erkeklere bağımlı kılmanın bir yoludur (Walby, 2016: 305).

Radikal feministler, kadın ve erkeklerin temelde farklı oldukları ve gelecekteki toplumun temelini kadın bilinci ve kadın ahlakını içeren kadın tarzının oluşturması gerektiğini, bunun için de kadınların kendi aralarında örgütlenmesi gerektiğini söylerler (Donovan, 2015: 266). Erkeklerle eşitlik talebindeki liberal feministleri reformist feministler olarak adlandıran Hooks (2014: 15) radikal feminizmi devrimci feminizm olarak adlandırır ve radikal feminizmin kadınların daha çok hak sahibi olabilecekleri şekilde tüm toplumu yeniden yapılandırmayı amaçladıklarını belirtir. Millet'in (2011) cinsellik temelinde önerdiği cinsel devrim de bu anlamda köklü değişimi öneren kültür devrimidir. Ayrıca Hooks (2014: 137) kamusal alanda eşitlik talep eden reformist feministlerin, bunu yaparken bazı ataerkil iktidar ilişkilerini olumladıklarını oysa radikallerin ataerkilliği hepten reddederek köklü değişiklik peşinde olduklarını belirtmiştir.

Radikal feminizmin içinde gelişen en önemli tartışmalardan biri de ırk ve etnisite ayrımcılığına dayalı baskı unsurları ve bu çerçevede kadınlar arası farklılıkların dikkate alınması gerektiği ile ilgilidir. Nitekim radikal feministler, liberal feministleri, erkeklerin kadınlara yaptığını beyazların renklilere yapması ile suçlamışlardır. Bu bakımdan renkli kadınların bir yandan kadın oldukları için bir yandan da siyah oldukları için çift yönlü baskı yaşadıkları, beyaz kadınların diğer kadınların deneyimlerinden haberdar olmadıkları, bu nedenle de siyah ve beyaz feministlerin bir araya gelerek farklılıkları tartışması ve kadınların bastırılmasında

ırk, sınıf ve etnisiteyi içine alan çok yönlü baskıyı açıklamak için bütünlüklü bir çözümleme girişimine girmeleri gerektiğini söylerler (Donovan, 2015).

Radikal feministler cinsiyet eşitsizliğinin temelinde cinsellik konularını ele almaları, ırk ayırıcılığı başta olmak üzere toplumdaki diğer baskı unsurları ve kadınlar arası farklılıklara değinmeleri ve devrim niteliğinde köklü değişiklikleri talep etmeleri bakımından feminist teoride son derece önemli tartışmaları gündeme getirmişlerdir. Radikal feministlerin “*kişisel olan politiktir*” sloganı feminizmde köklü tartışmalar başlatmıştır.

Psikoanalitik feminizm ise cinsiyete dayalı rol farklılıklarını psikoanalitik süreçlerle açıklayan Sigmund Freud’un görüşleri üzerine gelişmiştir. Donovan (2015) psikoanalitik feminizmi Freud’u reddedenler, Freud’u revize edenler ve Fransız Freud’cu Lacan’ı eleştiren Fransız feminist grup olmak üzere üç farklı görüş çerçevesinde ele almıştır. Freud’a yönelik feminist eleştirilerin birçoğu cinsiyete dayalı kimliklerin gelişiminde biyolojik özelliklere odaklanarak toplumsal ve kültürel özellikleri yok sayması ile ilgili tartışmalardır. Freud’un sadizmin eril mazoşizmin dişil davranış olduğu, aktif olmayı erkeklik ile özdeşleştirilmesi, libidonun eril olduğu şeklindeki kabulü, klitoral vajinal değişim, penis kıskançlığı ve hadım kompleksi açıklamalarını erkek etkinliğine karşın kadın edilgenliğini biyolojik olarak meşrulaştırması, kadınları biyolojik olarak erkeklerden aşağı gören bir bakış oluşturması, kadını erkeğe bağımlı kılma ideolojisini taşıması ve toplumsal koşulların etkisini göz ardı ederek herşeyi biyolojik farklılıklarla açıklaması bakımından eleştirmişlerdir (Donovan, 2015: 181-200). Freud’u biyolojik belirlenimcilikten arındırma çabasındaki psikoanalitik feministler kadın ve erkeklerin cinsel deneyimlerinin biyolojik değil toplumsal olarak kurulduğunu savunarak Freud’un penise duyulan gıpta açıklamalarını ataerki toplumda kadının, toplumsal güç elde etme çabalarının engellenmesi sonucu yaşadığı tatsızlık, kadını yüceltmeyi engelleyen toplumsal yapı ve doğuştan maruz kalınan ikincillik ile açıklamışlardır (Donovan, 2015: 196-198; Puntam Tong, 2006: 229-232).

Freud’u reddeden feministler, psikoanalizin, kadınları ezmenin ve edilgen durumda tutmanın ideolojik aracı olduğunu belirtir ve psikoanalitik süreçleri doğal ve değişmez süreçler olarak değil toplumsallaşma biçimleri ile ilgisi bakımından ele alırlar (Donovan, 2015: 201). Bu yönde örneğin Freud’un oedipus kompleksi ile erkek çocukların süpergolarının gelişmesi ve babanın değerlerini benimsemesi ile

kız çocukların süpergolarının gelişmemesi ve penis kıskançlığı yönündeki biyolojik açıklamaları yerine, bu gruptaki feministler heteroseksüel zorunluluğun keşfi ile kastrasyona uğradığını fark eden kız çocuğunun fallik bir değişim ağı içerisinde kadının sahip olduğu yere razı olması ya da oedipus krizi ile erkek çocukların kadını olan herşeyi reddetmesi ve böylece kadın nefretinin oluşması gibi toplumsal cinsiyet kimliğinin oedipus krizi aracılığıyla nasıl toplumsallaştırıldığı yönünde açıklamalar yapmışlardır (Donovan, 2015: 201-213).

Toplumsal olanın biyolojik olanla nasıl meşrulaştırıldığına değinen bu gruptaki feministler toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ile erkeklerin, işin duyguyu reddeden dünyasına katılmasıyla bunu sürdürdüğünü belirtmişlerdir (Donovan, 2015: 209-212). Bu gruptaki psikoanalitik feministlere göre cinslere ilişkin değerler, çocuğun kadın ve erkeklere ilişkin deneyimleri ile sürdürüldüğünden dolayı çocuklar yalnızca kadınları annelik rolünde gördükleri sürece oedipus kompleksi babanın/ataerkilliğin gücünü temsil etmeye devam edecektir (Puntam Tong, 2006: 260). Çünkü böyle bir süreçte erkek çocuk erkekliğin değerli, kadınlığın değersiz olduğu bilinci ile büyür, anneden ayrılma süreci ile de hızlı bireyselleşme yaşar ve egemenlik kurma dürtüsü gelişir, anneye benzer duygular geliştiren kız çocuğunun ise bireyselleşme hızı yavaş olur, kadının değersizleştiği kültürü benimser ve sosyal ezilmişliğini onaylar (Lengermann 2015: 176). Oedipus kompleksinin, ataerkilliğin bir aracı olmaması için bu gruptaki feministler birincil ebeveynliğin paylaşılmasını, erkeklerin de kadınlar kadar annelik yapmasını önermişler, böylece çocuklar, kadınları duygusal ve bağımlı, erkekleri bağımsız kişiler olarak görmeyecek, erkeklerin yönetmek, kadınların da beslemek için var oldukları bilinci değişecek ve cinsler arası eşit bir toplum oluşacaktır (Donovan, 2015: 212-213; Puntam Tong, 2006: 260).

Freud'u reddeden birinci feminist grup yukarıda anlatıldığı gibi Freud'un biyolojik determinist açıklamalarını, toplumsal açıklamalarla revize ederler. Freud'un görüşlerini reddeden diğer bir grup da Fransız Freudcu Lacan'ı eleştiren feministlerdir ki bu grup diğerlerinden, feminist devrim için anaerkil değerlerin canlandırılması gerektiği yönündeki görüşleri ile ayrılırlar (Donovan, 2015: 213). Bu bakımdan Fransız Freudcu Lacan'ı eleştiren feministler, Freud'un görüşlerini sembolik olarak yorumlayan Lacan'ın, erkek yanlı sembolik inşasını eleştirmişlerdir (Donovan, 2015: 215-216). Buna göre erkek yanlı perspektifle kurulan dil

aracılığıyla kadınlar ve kadın gerçeklikleri reddedilmektedir. Bu gruptaki feministlere göre fallusa dayanan erkek egemen sembolik düzende yok olmak, tarih dışında kalmak yerine kadınlar⁴, sessiz kalmaya karşı çıkmalı, sessizliklerini bozmalı kendi deneyim ve düşüncelerini konuşmalı, kendi sembol ve dillerini oluşturmalı, kendi tarihlerini yazmalılar (Donovan 2015: 215-221). Kadınsı gücün ve kimliğin kaynağının kadınsı imgelem olduğunu savunan feministler, Lacan'ın fallus merkezli sembolik inşasına karşı, kadın bedeni ve kadın cinselliğine dayalı kadın imgeleminin oluşturulması gerektiğini düşünürler (Donovan 2015: 215-221). Ancak burada üzerinde durulması gereken bir konu daha vardır. Doğduğu gündən beri otoriter erkek egemen sembolik düzende yetişen kadının düşünceleri de bu düzende gelişmektedir. Bu nedenle bu sembolik düzenin dışında düşünebilme sorunu bu noktada aşılması gereken önemli bir sorun olarak varlığını korumaktadır. Bu bakımdan sembolik düzende aşağı, eksik ve kötü olanla sembolleştirildiği için feministler, ataerkil dilde kötü olarak tanımlanan terimlerin iyi olarak yeniden tanımlanmasını önermişlerdir (Puntam Tong, 2006: 169-170). Bu çerçevede erkek tanımlı kadın olmayı reddetme ve ataerkil dilde kötü olarak tanımlanan terimlerin kadınsı değerlerle yeniden tanımlanması önerilmiştir.

Kadınların erkek egemen sembolik düzende öteki olarak inşası üzerinde duran diğer bir feminist teori de varoluşçu feminizmdir. Varoluşçu feminizm, kimliklerin inşasında erkeklerin “ben” kadınların ise “diğeri” olarak konumlandırılması problemine dayanır (Puntam Tong, 2006, Donovan, 2015: 230-264). Varoluşçu feministler, kadının öteki olarak konumlanması ve bunun kadınlar tarafından içselleştirilmesini, kadın ve doğanın özdeşleştirilmesi ve her ikisinde küçültülmesi, ataerkil din, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve kadınların cinsel olarak metalaşması gibi çeşitli toplumsal süreçlerle ilişkilendirmişlerdir (Donovan 2015: 256-259). Erkek egemen bir toplumda kadınların nesneleşmeye zorlandıklarını belirterek bunun kadınlar tarafından içselleştirilmesini, iktidarın erkek elinde oluşu ile açıklayan varoluşçu feministlere göre gerçek bir varoluş için bilinçlenme ile kadınlara yüklenen öteki kimliğin fark edilerek, ötekiliğin reddedilmesi gerekir ki bu da ancak kadınların bir araya gelmesi ve bilinç yükseltme ile mümkündür (Donovan,

---

⁴ Her ne kadar araştırmanın konumsallığı gereği burada kadınlar üzerinde durulmaktaysa da, bu konudaki eleştiriler iktidar olanın diline karşı çıkmakta ve öteki olanın (cüce, deli, yoksul, siyah, evsiz vb.) sessizleştirilmesine karşı çıkmaktadır.

2015: 245-264). Varoluşçu feminizme göre kadınlar ancak kendilerine has bir bilinç geliştirirlerse özgürleşebilirler (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 109).

20. yüzyılın sonunda ise feminist teoride kadınların, kadınlara özgü değer ve deneyimleri ile ayrı bir kültür oluşturduğunu savunanlar ile buna karşı çıkanlar arasında bir ayrılık olmuştur (Donovan, 2015: 349). Kadınların, kadınlara özgü değer ve deneyimleri ile ayrı bir kültür oluşturduğunu savunan kadın merkezli teoriye göre kadınların ezilmesinin temeli kadınlara özgü değer ve etkinliklerin erkekler tarafından değersizleştirilmesidir (Donovan, 2015: 350). Kadınmerkezci eleştiri, kadın değerlerini ön plana çıkaran, bürokratik olmayan, egemenlik kurmayan yeni toplumsallaşma biçimleri önerir (Donovan, 2015: 354-360).

20. yüzyılın kültürel feminizmi, kadınlara özgü kültür ve deneyimlere dayalı bir epistemolojik dönüşümün gerekliliği üzerinde durur (Donovan, 2015). Kadınların kültür ve deneyim farkları konusunda Donovan (2015: 321-323), beş noktaya değinmiştir. Bunlardan birincisi, kadınların siyasal olarak ezilmeleri, siyasal iktidarda yer almamaları, dolayısıyla hayatlarını biçimlendiren süreçlerde denetimi ellerinde bulundurmamaları, ikincisi, kadınların ev içi alan ve bakım emeği ile ilişkilendirilmeleri, üçüncüsü kadınların tarihsel süreçte daha çok değişim değeri değil kullanım değeri üretmeleri, dördüncüsü, farklı fiziksel deneyimleri (regl, doğum, emzirme) ve beşincisi de erkek şiddetine maruz kalmalarıdır. Farklı deneyimleri sonucu kadınlar farklı bir bakış açısı geliştirirler, yaşadıkları deneyimler kadınlarda, deneyime dayalı bir bakış açısı oluşturur ve bu bakış açısı, duyarlı, ötekinin gerçekliğine saygılı, olgusal bağlama sahip, ilişkisel düşünceye dayalı, öznel bir epistemolojidir (Donovan, 2015: 325-337).

Bu kapsamda bilimin nötrlük iddialarına yönelik epistemolojik eleştiriler Nancy Hartsock (1983), Sandra Harding (1986) ve Donna Haraway (1987) gibi araştırmacıların tartışmaları çerçevesinde gelişmiştir. Bilgi üretim sürecine yönelik feminist eleştiriler, bilgi üretiminin kendisinin iktidara dayalı ve erkek egemen olduğu üzerinde durur. Bilginin feminist eleştirileri dikkate alındığında Harding (1986: 24) feminist tecrübencilik (empiricism), feminist duruş noktası (standpoint feminism) ve postmodern feminizm olmak üzere üç farklı feminist epistemoloji ayırt etmiştir.

Feminist empirisizm cinsiyete dayalı eşitsizlik, erkek egemenliği ve sosyal toplumsal değişimlerle bilgi üretimi arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde durur. Buna göre kadın hareketi ve benzeri toplumsal değişimler ile bilgi üretimi arasında karşılıklı bir ilişki vardır, toplumsal değişim ile bilgi üreten kadın sayısının artması erkek egemenliğine duyarlı bilgi üretim sürecini destekler (Harding 1986: 24-25).

Kadın farklılığı ve konumsallığının ön plana çıktığı duruş noktası teorisi ise günlük yaşamda kadınlara özgü deneyimler nedeniyle bilgi üretim sürecinde kadınların perspektifinin ayrıcalıklı olduğunu kabul eder (Tanesini, 2012: 169). Bilimsel araştırmanın keşif mantığına değil iktidar ilişkilerini anlamaya yönelik olması gerektiğini söyleyen Haraway (2010: 107-115) ezilmiş bakışının, iktidar ilişkilerini anlamada ayrıcalıklı olduğunu, yine de toplumsal cinsiyet, ırk, ulus ya da sınıf tarafından yapılan ayrıcalıklı (ezilmiş) konumların hepsinde birden ya da birinde tamamen bulunmanın imkansız olduğunu fakat bunun bilgi üretim sürecinde eleştirel konumlama sağladığını ve ayrıcalıklı olduğunu söyler. Bu açıdan duruş noktası teorisinin temel varsayımı kadın konumunun bilgi üretim sürecinde ayrıcalıklı konum sağlayacağıdır. İktidar ve bilgi arasındaki ilişkinin yeterince incelenmediğini söyleyen Foucault (2015a: 35) da, yalnızca iktidar karşısında mesafeli olanların hakikati keşfedebileceğini ve iktidara erişince bilmenin sona erdiğini söyler. Bu bakımdan Foucault da bilgi ve iktidar ilişkisinde ikincil konumun önemini anlatır. Diğer bir ifadeyle duruş noktası teorisi, bilgi üretimindeki öteki konumlanışları dikkate alan bir perspektifi ifade eder.

McDowell (1993b: 308), duruş noktası teorisinin kadınlar arası farklılıklara duyarlı olmakla birlikte kadın kategorisinin postmodern yapı sökücülüğünü reddetmediğini ancak kucaklamadığını da söyler. Duruş noktası teorisinde toplumsal cinsiyet analiz kategorisi olarak ele alınırken postmodern feminizm analitik kategori olarak toplumsal cinsiyeti reddeder ve cinsiyete dayalı bireysel kimliklere odaklanır (McDowell, 1993b: 307-309). Postmodern yaklaşım, tüm evrensel iddialara karşı şüpheciliği gerektirir ki bu perspektif feminizmin iddialarına da şüpheyle bakmayı, çoklu farklılıklara odaklanmayı gerektirir (McDowell 1993b: 310). Bu açıdan postmodern feminizm eril hakikat yerine dişil hakikati değil, cinsiyetçi olmayan birçok hakikatin olduğunu kabul eder (Hekman, 2016: 24). Bu bakımdan kişisel gerçekliklere odaklanan postmodern feminizm, bireysel kimliklerin nasıl inşa olduğunu anlamaya çalışır (Donovan, 2015: 384). Bu açıdan postyapısal teorilerin

temelinde insanlık için üretilen gerçeklik değil, insanlar tarafından üretilmiş gerçeklik anlayışı, diğer bir ifade ile subjektivite vardır (Sözen, 2017: 101-102).

Tüm kuram ve genelleştirmeleri tikel farklılıkları sildiği için reddeden postmodern görüş, diğer feminist teorileri de özcü ve tek nedensellikçi olması bakımından eleştirirken feminist teori bakımından da postmodernizm, kadınlar arasında grup ve siyasal kimlik imkanını zedelemesi bakımından sorunlu bulunmuştur (Donovan, 2015: 380).

Küresel bir feminist dayanışmayı öneren küresel feminizm ise, dünyanın bir yerinde kadınlara uygulanan baskının dünyanın başka bir yerindeki kadınları da etkileyeceğini, bu nedenle kadınlara yönelik baskı türlerinin dünyanın her yerinde ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesine dayanır (Puntam Tong, 2006). Bunun için de feminist hareketin küresel bir boyut alması ve feminist hareket içerisinde dünyanın her yerindeki kadınların iş birliği içerisinde olması gerektiğini savunur (Puntam Tong, 2006). Hooks'a (2014: 63) göre sömürgecilikten arınmış bir feminist perspektif için öncelikle kadın bedenleriyle ilişkilendirilen cinsiyetçi pratiklerin küresel olarak nasıl birbirlerine bağlandığı (zayıflığı güzellik olarak dayatan kültür, kadın sünneti, estetik ameliyatları vb.) birbirleriyle ilişkilendirilmeli, böylece bu pratiklerin altındaki cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığının küresel zeminde herhangi bir ülkedeki cinsiyetçiliğe ayna tuttuğu gösterilmelidir.

İrk ayrımcılığı ve etnisiteye dayalı kadın deneyimlerinin farklılıklarını ilk olarak radikal feministler dikkat çekmişti. Küresel feminist hareket ise farklılıkların bir arada tanımlanması, küresel zeminde bir araya getirilmesi düşüncesi ile radikal feministlerden ayrılmaktadır. Bu açıdan Lengermann (2015: 181-182), ırk, sınıf, yaş, cinsel tercih ve küresel konum gibi farklılıkların kesişiminin kadın olma deneyimini nitel olarak değiştirdiği düşüncesini "*kesişim kuramı*" olarak adlandırır. Feminizmin, batılı beyaz feministlerin başarısı gibi gösterilmesi ve batı emperyalizminin önüne geçmek için Hooks (2014: 63), farklılıkların küresel zeminde tanımlanması gerektiğini söyler. Bu da bizi Hooks'un kızkardeşlik açıklamalarına götürür. Kızkardeşlik olgusu, kadınlar arasındaki ayrımları küresel zeminde ortadan kaldırma düşüncesini, beyaz-siyah, zengin-yoksul, genç-yaşlı tüm kadınlar arasındaki tüm ayrımlara karşı durmayı ifade eder (Hooks, 2014: 26-31).

20. yüzyılın son çeyreğinde gelişen diğer bir feminist yaklaşım da ekofeminizmdir. Ekofeminizme göre hem kadınlar hem de doğa egemen erkek tarafından sömürülmektedir ve kadın ile doğanın sömürüsü arasında bir ilişki vardır (Donovan, 2015: 396-400). Yine de ekofeminist hareket içerisinde kadın ve doğa ilişkisine dair farklı görüşler gelişmiştir. Bunlardan birincisi kadının sömürülmesinin kadınların doğa ile özdeşleştirilmesi ile ilgili olduğunu ve kadının doğa ile özdeşleştirilmesi bakışının değişmesi gerektiğini düşünen görüştür (Puntam Tong, 2006: 429). Diğer görüş ise kadınların kamusal hayata girerek doğayı kültürel hayata, erkeklerin de özel alana girerek kültürü doğal yaşama taşıyarak doğa ile kadın arasındaki bağlantının en aza indirilmesi gerektiğini savunan görüştür (Puntam Tong, 2006). Kadın ile doğa arasındaki ilişkinin önemli olduğunu kabul eden yaklaşım ise sorunun kadınların doğa ile ilişkisinin erkeklerden daha çok olması değil, bu ilişkinin değersizleştirilmesi ile ilgili olduğunu söyler ve bu ilişkinin önemi ve değerli oluşu üzerinde durur (Puntam Tong, 2006). Doğa ile kadın arasındaki ilişkinin önemli olduğunu savunan ekofeministler de erkeklerin, kadınların doğum gibi doğal kabiliyetlerini kışkırdıklarından dolayı kadınları ve doğada olan her şeyi kontrol etmeye ve bu ilişkiyi değersizleştirmeye çalıştıklarını söylerler (Puntam Tong, 2006). Her üç bakış açısından da bakıldığında ekofeminizm kadın ve doğa arasındaki ilişki ile ilgili bir yaklaşım olup küresel adalet mücadelesinde ekoloji ve feminizmin bir araya gelmesini ifade eder (Donovan, 2015: 396).

20. yüzyılın son çeyreğinde gelişen diğer feminist perspektif de queer kuramdır. Queer kuram varolan kategorilere sığmayan arzu biçimlerini ifade eden bir yaklaşım olup gay, lezbiyen, biseksüel ve trans cinsiyetli bireylerin deneyimleri ve dışlanmaları üzerinde durur (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 216). Buna göre kadın ve erkek olmak dışında çeşitli cinsiyetlere sahip çok sayıda beden vardır (Butler, 2014: 8-9). Bu açıdan queer kuramın merkezinde farklı cinsiyet ve cinselliklerin açığa çıkartılması tartışmaları vardır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 217).

Butler (2014: 7-8) cinsiyetin kendisinin bir inşa olduğunu söyleyerek, cinsiyetin, yönettiği bedeni ürettiğini söyler. Buna göre cinsiyetin kendisi de doğuştan olan biyolojik bir oluşum değil, bir inşadır (Butler, 2014: 19). Butler'a (2014: 9) göre cinsiyetin kendisi, sonradan üzerine toplumsal cinsiyetin geçirildiği bedensel bir töz değil bedenlerin maddeleşmesini kontrol eden kültürel bir normdur.

Butler'a (2014: 8) göre belli pratikler aracılığıyla "*maddeselleştirilen*" beden, gündelik hayattaki yinelemelerle inşa olur ve bedenin inşası belli, kesin ve değişmez değildir. Butler (2014) bu yinelemeleri "*performativite*" olarak adlandırır. Buna göre anne karnında cinsiyetsiz olan varlığa cinsiyet, ondan önce var olan toplumsal cinsiyet normları aracılığıyla dışarıdan verilir (Butler, 2014: 16-17). Butler'a (2014: 19) göre bu noktada toplumsal cinsiyetin, cinsiyet aracılığıyla nasıl kurulduğu değil, cinsiyetin kendisinin hangi düzenleyici normlar aracılığıyla maddeleştiği önemlidir. Bu da Butler (2014) tarafından "*performativite*" kavramı ile açıklanır ki buna göre insanın kendisi, normların yinelenmesiyle işleyen bir süreçtir. Cinsiyet bu yineleme sürecinde hem üretilir hem de bozulur (Butler, 2014: 20). Butler'ın (2014) açıklamaları dikkate alındığında postmodern perspektif ve queer kuram, cinsiyeti yalnızca kadının marjinalleştirilmesi açısından değil, cinsiyetin başlı başına bir inşa oluşu ve bireysel cinsel özgürlük tartışmalarına odaklanarak çok çeşitli cinsel kimliklerin inşası konusunda yeni tartışmaları başlatmıştır.

Bölümün başında da belirtildiği gibi feminist teorinin gelişimini kesin tarihler ve sınırlarla ayırmak mümkün değildir zaten buna gerek de yoktur. Örneğin feminist teorilerle ilişkili olarak Walby (2016: 40), patriyarkayı tek bir teori ile açıklamayı özcülük ve indirgemecilik olarak görür. Bunun yerine Walby (2016), patriyarkal sistemi oluşturan yapılar (ücretli çalışma, ev işi, cinsellik, kültür, şiddet, devlet) ayırt ederek bu yapıların her birini çeşitli feminist kuramlar çerçevesinde ele alır.

Bu bakımdan tarihsel süreçte çok çeşitli feminist perspektifler gelişmiş olmakla birlikte, tarihsel gelişimi bakımından ilk feminist tartışmaların kadın ve erkekler arasında temel haklara ilişkin eşitlik mücadelesi veren liberal feminizm, ardından liberal feminizme yönelik eleştiriler biçiminde gelişen marksist feminizm ve radikal feminizmin, daha sonra bu iki feminist yaklaşımın bir araya getirildiği sosyalist feminist tartışmaların ve ardından da postmodern eleştiriler ve küresel feminizmin geliştiği söylenebilir. Bu süreçte konuya farklı perspektiflerle yaklaşan psikoanalitik feminizm, varoluşçu feminizm, ekofeminizm gibi çeşitli yaklaşımlar olmuştur ancak en yaygın tartışmaların liberal, marksist, radikal, sosyalist ve postmodern tartışmalar çerçevesinde geliştiği söylenebilir.

Dalga dalga gelişen bir hareket olarak tanımlandığında ise birinci dalga feminist hareket, kadın ve erkekler arasında oy hakkı, eğitim hakkı gibi temel haklar eşitlik mücadelesine odaklanmıştır. İkinci dalga feminist hareket kadın değerlerinin

önemi ve kadın kurtuluşu için köklü değişim taleplerini önermesi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile cinsellik konusunda önemli tartışmaları başlatması, yanı sıra ırk ve sınıf tartışmaları ile kadınlar arası farklılıkların gündeme gelmesi ve “*kişisel olan politiktir*” tartışmalarını başlatması bakımından birinci dalgadan ayrılır. Üçüncü dalga feminizm ise genel geçer kadın kategorisine karşı çıkması, ırk, yaş, etnisite, sınıf benzeri kategorilerle birlikte kadınlar arası farklara odaklanması, bilgi üretim süreçlerinde epistemolojik dönüşümleri önermesi, kimlik ve beden inşası ile subjektivite ve refleksivite tartışmaları çerçevesinde bireysel tecrübelerine önem vermesi bakımından feminist teoride yeni tartışmaları başlatmıştır.

2.2.Mekân, Cinsiyet ve İktidar

Feminist teoride cinsiyete dayalı eşitsizlik ile ilgili temel tartışmalar kamusal-özel, kültürel-doğal, akıl-akıl dışı, güçlü-zayıf gibi karşıt ikilemler üzerinden yapılmaktadır. Bu kapsamdaki araştırmalar cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin inşasının mekân ile ilişkisi üzerine odaklanmıştır. Bunun bir karşılığı da feminist coğrafyada son dönemde artan beden araştırmalarıdır. Bu bölümde öncelikle mekân ile ilişkisi üzerinden kadın-erkek ikilemini kuran özel-kamusal mekân tartışması yapılacak, ardından iktidar ilişkilerinin mekânsal inşası, beden ile ilişkisi üzerinden açıklanacaktır.

2.2.1. Kamusal - Özel mekân: Ayrı görünen birliktelik

Feminist teoride cinsiyete dayalı eşitsizlik, kadın-erkek, özel-kamusal, doğa-kültür, duygu-mantık, akıl-beden, aktif-pasif ve benzeri ikili dikotomilerin eleştirisi çerçevesinde gelişmiştir. Batı felsefesinin temelindeki bu dualist yaklaşımda kadın doğal, özel, bedenle ilişkili, duygusal ve pasif, erkek kültürle ilişkili, kamusal, mantıklı, rasyonel ve aktiftir.

Yuval Davis’e (2016: 26) göre tüm kültürlerde insan, doğayı kontrol etme ve dönüştürme amacıyla olduğundan, kültürel olanı doğal olanın üstünde tutmuşlar ve kadınlar aşağı sembolik konumda kalmışlardır. Batı düşünce sisteminin akıl-beden bölünmesinde cinsellik, zihinsel faaliyetleri sürdürebilmek için aklın aşması gereken bir olgu olarak kabul edilmiş ve bu olguyu aşabilme olanağı sadece erkeğe tanınmış, kadın, biyolojik süreçlere bağlılığı sebep gösterilerek bedene mahkum ve tam rasyonalite olanağından yoksun sayılmıştır (Berkday, 2015:1). Arendt (2013:121-123) de kadınların, türün fiziki varlığını bedenleriyle temin ettiklerinden, yaşamlarını

bedeni işlevlere adanmış olmalarından dolayı gizli saklı tutulduklarını belirtir. Bourdieu (2015: 45) da toplumsal tahakküm bağlarının eril ve dişil bedenlere, eril ve dişil ayrımlar düzleminde işlendiğini söyler. Buna göre erkekler dış, resmi, kamusal ve yüksek tarafta, kadınlar iç, alçak, eğik, özel, saklı, görünmez ve utanç verici taraftadır (Bourdieu 2015: 45). Bu ayrışma kategorisinde bir yanda akılla yönetilen kamusal dünya, diğer yanda duygusal ilişkilerin yer aldığı marjinal dünya vardır (Donovan, 2015: 24).

Kamusal alan/özel alan ayrımı, eski Yunan düşüncesi ve onun polis (kamusal alan) ile oikos (hane) kavramsallaştırmasından türemiş olup polis erkeklerin yönetim alanı, oikos ise kadınların ve çocukların yeri olmuştur (Çakır, 2001: 397). Arendt (2013: 65) de yaşamın özel ve kamusal mekân ayrımının, Antik kent devletinin ortaya çıkışından beri, birbirinden ayrı olan iki alana; hane alanı (özel) ve siyasal alana (kamusal) karşılık geldiğini söyler. Kamusal ve özel alan ayrımını tarihsel bir perspektifle ele alan Sennett (2013: 127-128) kamusal-özel ayrımını hukuksal düzenlemeler ile açıklar. Buna göre bireylerin mülkiyet benzeri kamusal haklarının yanı sıra duygularını incitme ya da utandırılma durumlarına karşın doğuştan gelen kişilik hakları vardır (Sennett, 2013: 128). Kültür karşısında, doğal insan haklarına somut bir biçim vermek ve doğal olanla birey arasındaki karşıtlığı ifade edebilmek amacıyla 18. yüzyılda kamusal ve özel alan arasında bir ayrım yapma yoluna gidilmiş, böylece doğal olan, özel alan ile, kültür ise kamusal alan ile özdeşleştirilmeye başlanmış, doğal ile kültürel arasındaki karşıtlık, kamusal ve özel karşıtlığı ile somut hale gelmiştir (Sennett, 2013:128).

Habermas'a göre burjuva toplumun ortaya çıkmasıyla birlikte devlet ve toplum arasındaki gerilimlerle kamusal alan, eşit haklara sahip yurttaşların fikirlerini özgürce ifade ettikleri tartışma alanı olarak tanımlanmıştır (Habermas, 2007'dan aktaran Özbek 2004a: 32). Buna göre kamusal alan yurttaşların ortak meselelerini eşit ve özgür katılımı halletmeye çalıştığı yerdir (Özbek, 2004a: 32).

Habermas'ın kamusal alan kavramlaştırması ise tarihsel süreçte çok sayıda feminist eleştiri ile karşılaşmıştır. Bunlar arasında Fraser (2004), kamusal alanda tartışılması beklenen ortak çıkarın ne olduğu konusundaki belirsizlikten bahseder. Neyin kamusal neyin özel olarak kabul edileceğinin önceden belirlenemeyeceğini belirten Fraser'a (2004: 124) göre kadınlara uygulanan ev içi şiddetin, feministlere göre kamuyu ilgilendiren ortak bir mesele iken toplumun büyük bir kesimi için bu

özel bir meseledir, bu nedenle Habermas'ın kamusal alan kavramlaştırmasında ifade edilen ortak iyi/ortak çıkar belirsizdir.

Kamusal ve özel alan ayırımına ilişkin tartışmalarında Negt ve Kluge (1991, 2004) Habermas'ın kavramlaştırdığı burjuva kamusal alanını, bütünü temsil etme iddiasında olması bakımından eleştirmişlerdir (Negt ve Kluge, 1991: 68; 2004:133). İnsanların gündelik yaşam ve çalışma yaşamındaki gerçek toplumsal tecrübelerinin önemine vurgu yapan Negt ve Kluge (2004: 136) Habermas'ın burjuva kamusal alan kavramının, endüstriyel üretim ve tüketim süreçleri ile ailedeki toplumsallaşma olmak üzere yaşamın en önemli iki alanını dışladığını, böylece sözde toplumun tümünü temsil etmesine rağmen temelini göz ardı ettiğini belirtmişler ve tecrübeye dayalı proleter kamusal alan kavramından bahsetmişlerdir. Benzer şekilde Hansen (2004: 161), Habermas'ın idealize ettiği burjuva kamusunun, genel iradeyi temsil ettiği iddiasının bir dışlama mekânizması oluşturduğunu, işçiler, kadınlar, hizmetliler gibi toplumsal gruplar ile üretim ve yeniden üretim gibi hayati toplumsal meseleleri dışladığını ifade etmiştir.

Fraser (2004: 118-120), farklı toplumsal grup üyelerinin kendi çıkarlarına uygun kamusal alanlar oluşturduklarını, böylece Habermas'ın tek, idealleştirilmiş liberal kamusal alanına karşın çoklu kamusal alanlar olduğunu belirtmiştir. Negt ve Kluge (2004) da birbirinden farklı üç kamusal alan türünden bahsetmişlerdir. Bunlardan birincisi Habermas'ın kavramlaştırmasında yer alan burjuva kamusal alanı (devlet kurumları, kültürel kurumlar, siyasal partiler, kamuoyunun oluşturulduğu alanlar, vb.), ikincisi endüstriyel-ticari kamusal alanlar (fabrikalar, şirketler, ticaret alanları, üretim ve tüketim medyaları, vb.), üçüncüsü ise proleter (kadınlar, işçiler gibi öteki grupların mücadele alanı) kamusal alanlardır (Özbek, 2004b: 484).

Tarihsel süreçte erkekler kamusal olanla özdeşleştirilirken kadınların özel alanla ilişkilendirilmesi, kadınların mekânsal hareketliliğini sınırlamış, erkek egemenliğini sürdürerek kadınların kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde bir engel ve eşitsizlik oluşturmuştur. Bu açıdan feminist tartışmalar ve mekân ile ilişkisi bakımından feminist coğrafya tartışmaları, kamusal-özel mekân ayırımına karşı çıkar. Kamu, kamu alanı ve kamusallık tartışmaları, kamusal ile özel arasında bir fark olduğunu varsayarken feminist kuram bu ayrımı, kadınların özel alanda maruz kaldığı baskı ve sömürüyü meşrulaştırması gerekçesiyle reddeder (Benhabib, 1996: 255). Bondi (2005: 7-10) de kamusal-özel ayırımına karşı çıkmakta, gerçekte böyle bir ayrımın

olmadığını fakat ideolojik düzeyde böyle bir kodlamanın var olduğunu söylemektedir.

Toplumsal cinsiyet ve ikili dikotomilerin anlamları arasındaki ilişkiyi Bondi (1998: 163), rasyonellik eril sayılırken özel alandaki bireyin dişil özelliklere atfolunması ile açıklar. Bu bakımdan Bondi (1998: 163), kadın ve erkeklerin farklı rollerini yeniden düzenlemek ya da kamusal mekâna erişim ve katılımı eşitlemekten daha önemli olan şeyin, kadınlık ve erkekliğin özel ve kamusalla ilişkisi yani öteki ikiliklerle ilişkisinin doğuştan olan doğal şeyler olmadığı bakışı ile bu inşaya odaklanmaktadır. Bunun için Bondi'ye (1998: 163) göre kamusal ve özel alanlara ilişkin baskın kavramların, kadın ve erkeklerin yaşamlarında değişmezliğinin tartışılması, cinsiyete dayalı düalizmleri istikrarsızlaştırmaya yarayarak kadınlar ve erkekler arasındaki güç ilişkilerinin altını oyar.

Feminist tartışmalar başlı başına kamusal-özel ayrımına karşı çıkarken, tarihsel süreçte kamusal alanı inceleyen çalışmalar da bu ayrımın cinsiyetçi yapısını ortaya koymuşlardır. Bu açıdan feminist araştırmaların amacı bu ikiliği yeniden anlamlandırmaktır (Bondi ve Davidson, 2003: 325). Kamusal-özel mekân ayrımına dair çalışmalar bu ayrımı çoğunlukla cinsiyete dayalı iş bölümü ile ilişkilendirmişlerdir. Buna göre tarihsel süreçte cinsiyete dayalı iş bölümü ile kadınların ev içi yeniden üretim işlevleriyle sınırlandırılmaları, kamusalın uzağında tutulmalarının destekleyicisi ve meşrulaştırıcısı olmuştur (Bora, 2004: 531). Bourdieu (2015: 22) da toplumsal düzenin, üzerine temellendiği eril tahakkümü onaylayan bir sembolik makinenin, iş gücünün, mekânın ve zamanın cinsiyete dayalı bölünmesine denk geldiğini söyler. Buna göre tıpkı iktidar ilişkileri gibi mekân da cinsiyete dayalı iş bölümü üzerine kurulu erkek iktidarını sürdüren ideolojik bir ayrıma tekabül eder. Bu bakımdan feminist araştırmalar kamusal-özel mekân ayrımının ideolojik boyutunu gözler önüne sermeye ve bunun nasıl değiştirilebileceğine odaklanmıştır.

Bu çerçevede öncelikle, kamusal-özel ayrımını meşrulaştıran cinsiyete dayalı iş bölümünün nasıl bu ayrımı açıklamada yetersiz kaldığına dikkat çekilmiştir. Kamusal-özel mekân ayrımını Bondi ve Domosh (1998: 270), ayrı mekânlar (seperate spheres) doktrini olarak adlandırmışlardır. Ayrı mekânlar doktrini 19. yüzyılda beyaz orta sınıf kadınların mekân kullanımının saptanmış kurallarla belirlenmiş olmasına karşılık gelir (Bondi ve Domosh, 1998: 270). Buna göre,

cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ancak bakım ve besleme, hasta ziyareti ya da 19. Yüzyılda gelişen tüketim faaliyetleri gibi, kentsel kamusal mekânda feminen olarak kodlanmış normlar ve değerlerle ilgili aktiviteler için evlerinin dışına çıkmalarına izin verir, fakat eril mekânlarda bulunmalarına izin verilmezdi (Bondi ve Domosh, 1998: 270). Bondi ve Domosh'un (1998: 270) ayrı mekânlar doktrininde açıkladığı gibi, ev kadınların mekânı iken feminen aktivitelerin ev dışı mekâna bağımlı olması da bu ayrımın cinsiyete dayalı iş bölümünden çok temelde ideolojik olduğunu göstermektedir. Yine Bondi (1998: 161), kent – banliyö (suburban), kamusal - özel temsillerin, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımları saptırdığını, bu nedenle bu ayrıma odaklanmak yerine kadın ve erkeklerin günlük yaşamlarının derinlemesine incelenmesi gerektiğini söyler.

Bondi ve Davidson (2003: 329), mekânın cinsiyetli örüntüsünün neredeyse değişmez bir biçimde, cinsiyetli ikilikleri yeniden üretmenin yanı sıra karmaşık bir hali de olduğunu söylerler. Örneğin doğa-kültür, pasif-aktif, duyu-akıl, kadın-erkek ikileminden hareketle doğal çevre çoğunlukla kadınsı olarak ele alınır, pasiflikle ilişkilendirilir ve kadını ve doğayı kontrol altında tutmak için kullanılırken doğal bir eylem olan dağcılık geleneksel olarak "erkeksi" olarak kodlanır ve dağlık ile ilişkili yerler dişil olarak kodlanmış olsa bile, benzer şekilde erkeksileştirilir (Bondi ve Davidson, 2003: 329). Bu açıdan dağlara tırmanma dürtüsü erkekliğin heteroseksüel versiyonu olarak anlamlandırılrsa bile erkeklik ve rasyonalite arasındaki ilişkiyi zedeler çünkü dağcılık, mantıktan ziyade tutkularla ilişkilidir (Bondi ve Davidson, 2003: 329). Fakat yine de doğa kadın ile ilişkilendirilirken, dağcılığın erkeksi olarak kodlanması mekânın kendisinin cinsiyetli olmaktan çok işe iktidar ile ilişkilendirildiğinde güç gerektiren aktivitelerin ve dolayısıyla bu aktivitelerin gerçekleştiği mekânların erkeksi kodlanması ve bunun günlük yaşamda güçlü erkek-zayıf kadın ikiliğini kurduğu söylenebilir.

Bondi (1998) de, kamusal-özel mekân ayrımının, iktidar ilişkilerini içeren ideolojik boyutu olmaksızın açıklanamayacağı üzerinde durmuştur. Bu açıdan Bondi (1998: 164) ücretli işlerin evlere girmesi ya da kamusal mekânların özelleştirilmesi aracılığıyla günlük yaşamın karakteristiği olan etkinlik ve etkileşimlerin çoğunun, kamu-özel ikiliğinde sınırı belirgin olmayan alanlarda gerçekleştiğini söyler ve bu sınırın bulanıklığı üzerinde durur. Bondi (1998: 176) bunu, ev mekânının da çoğu kez aktif üretim mekânı (iş yeri) olabilmesi ve kamusal mekânın da özelleşebilmesi

ile açıklar. Bondi (1998: 176) bunu, Edinburgh’da ev mekânının ev içi üretim (Bira vb.) aracılığıyla aktif üretim mekânına dönüşebilirken, ev yapımı işlerin de hem ekonomik hem de sosyal olarak yüksek değeri nedeniyle bölgedeki perakendecilik tarzının da el örgüleri vb. satan çok sayıda küçük ve şirin uzman mağaza aracılığıyla kamusal mekânı domestiklediği örneği ile açıklar.

Nicholson (1986: 43) da bu sembolik ayrımın, cinsiyet rolleri ile uyumsuzluğundan bahseder. Bu bakımdan aile ya da topluluğun ihtiyaçlarını karşılama, ahabları ziyaret etme, hayır ya da kilise aktiviteleirne katılma ev dışında kadınlara yüklenen, bu nedenle de izin verilen aktiviteler olması, kamusal-özel ayrımının, mekân bölünmesinden çok farklı norm ve değerlerle yönetilen iki dünyanın ayrımı olarak anlaşılmaktadır (Nicholson 1986’dan aktaran Bondi ve Domosh, 1998: 270-271).

Kamusal-özel mekân ayrımının cinsiyete dayalı analizine dair diğer bir eleştiri de özel mekânın da kadına ait bir mekân olmaktan çok yine erkek egemenliğini sürdüren bir mekân olarak inşası ile ilgilidir. Alkan, Korkmaz ve Allmer (2000) evi, kadına ait olmayan, bilakis erkeğin rahatı için düzenlenmiş ve kadının erkeğe hizmet ettiği ve iktidar altında olduğu mekân olarak tanımlar. Wilson (1992: 57) da özel alanı, kadınların ücretsiz çalıştırıldıkları işyerleri olarak adlandırır, bu alanın erkekleri rahat ettirmek için düzenlendiğini, erkeklerin kadınlar üzerinde fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet uyguladıkları yer olması bakımından da kadınlar için güvenli bir yer olmadığını söyler. Diğer bir ifadeyle kamusal mekândaki erkek egemenliğine benzer biçimde özel alan da erkeklerin dinlenme ve tahakküm alanı iken kadınların çalışma yeri ve iktidar altına alındıkları yere karşılık gelmektedir. Bu anlamıyla da kamusal-özel ayrımı cinsiyete dayalı bir ayrımdan ibaret olmayıp her ikisi de erkeğin tahakküm alanı olarak kurulmuştur. Kadınların çalışma ve tahakküm altına alınma, erkeklerin dinlenme ve iktidar alanı olarak kurulan özel alan *kadın işleri!*’nin burada toplanması ve *kadın iffeti!*’ni koruması bakımından kadınla özdeşleştirilmiş ve kadını kamusalardan dışlamıştır.

Anlaşıldığı gibi mekânsal özgürlük ve hareketlilik salt özel-kamusal mekân ayrımı ile açıklanamaz. Örneğin Necef çölünde yaşayan bedevi toplumlarda kadınlar için “*yasak*” ve “*izin verilen*” mekânların kültürel normlarla nasıl kurulduğunu, şeref, iffet, utanç, ayıp gibi kültürel normların bireylerin mekânsal sınırlarını nasıl beliretiğini incelediği çalışmada Fenster (1999: 230, 235), evin bedevi kadınlar için

izin verilen mekân iken yabancı bir erkek misafirin gelmesi durumunda burasının aniden kadınlar için yasak mekâna dönüştüğünü söyler. Bu çerçevede üzerinde durulması gereken esas mesele mekânın bölünmesinden çok iktidar ilişkilerinin mekânsal inşasıdır. Mekânsal hareketlilik ve kimlik inşası öncelikle özel alandaki iktidar ilişkileri ile anlaşılabilir. Bu nedenle de McDowell (1992, 1993a, 1993b) ev içi iktidar ilişkilerinin incelenmesi gerektiğini söyler.

Seyla Benhabib (1996: 254), her ne kadar bağımsız kadın hareketinin ortaya çıkmasıyla özel olarak kabul edilen meseleler kamusal taşınmışsa da özel alandaki iktidar ilişkilerinin görmezden gelindiğini, böylece aile içinde gerçekleşen ilişkiler ve cinsiyete dayalı iş bölümünün adalet kapsamının dışında bırakıldığını söyler. Ev içerisinde kurulan iktidar ilişkileri aracılığıyla kadınların mekânsal hareketliliğinin kısıtlanması, öncelikle bu iktidar ilişkilerini sürdürmeye yarar ve toplumsal yaşama katılım, hak ve fırsatlardan haberdar olma gibi bir dizi gündelik deneyimin önüne geçer. Ayrıca cinsiyete dayalı iş bölümü ve kadına yüklenen ahlaki normlar gerekçe gösterilerek erkeklerin kamusal alanda sahip oldukları ayrıcalık onlara para, statü, özgürlük, güç ve büyüme fırsatı kazandırır, onlar da bunu kadınları ötekileştirmek ve ezmek için kullanır (Lengermann, 2015: 172). Kısacası kadınların kamusal alandan dışlanması bir yandan onların bireyleşme, toplumsallaşma deneyimlerinin önünü kapatarak onları güçsüzleştirirken diğer yandan da erkekleri kadınlar karşısında kuvvetlendirir.

Tarihsel süreçte kadınların kamusal alanı ayrı tutulmalarının bir gerekçesi de kadın ile özdeşleştirilen iffet anlayışı ile açıklanmıştır. Sennett (2013: 41), 19. yüzyılda kamusal alanın, kadınlar için kirlenerek erdemlerini yitirme tehlikesine girdikleri rezalet bir yeri ifade ederken erkekler için, evde baba/koca olarak somutlanan baskıcı ve otoriter özelliklerden sıyrılabildikleri özgürlük alanını ifade ettiğini söyler. Kamusal alanın cinsiyete özgü eşitsiz kullanımına ilişkin açıklamaları ile Sennett (2013), kamusal-özel ayrımında mekânsal ve toplumsal ayrışma arasındaki ilişkiyi ortaya koyar, özel alanın kadın ve çocukların bastırıldıkları, kamusalın ise erkeklerin bireyselliklerini inşa ettikleri ve toplumsallaştıkları mekân olduğuna işaret eder. Sennett (2013: 283) *“1890'lara gelindiğinde bile bir kadın Paris'te bir kafeye ya da Londra'da saygın bir lokantaya, yorumlara maruz kalmadan tek başına gidemezdi, daha kapıdayken reddedilmesi de olasıydı. Sözüm ona korunmaya muhtaç bir kadın olması nedeniyle kabul görmüyordu”* ifadeleriyle

mekânın cinsiyetleşmiş kullanımının iktidar ilişkileriyle ilgisini ortaya koyar. Kamusal alanın yapılaşmasında toplumsal cinsiyetin oluşturuca bir unsur olduğunu belirten Acar-Savran (2002: 268) da yurttaşlık, hak ve mülkiyet gibi kamusal oluşumların cinsiyete dayalı ilişki biçimleri ile oluşturulduğunu söyler. Fraser (2004: 108-111) da Habermas'ın liberal kamusal alanının yurttaşların eşitliğini iddia etse de belli bir toplumsal tabakanın egemenliğini ifade ettiğini, kadınları politik yaşamdan dışladığı ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı pekiştirerek meşrulaştırdığını belirtmiştir.

Mekân kullanımında cinsiyete dayalı bu eşitsizlik, güç ilişkilerinin bir yansıması aynı zamanda bu güç ilişkilerinin kurucusudur. Arendt (2013: 69) tüm Yunan filozoflarının, özgürlüğün siyasal alana, zorunluluğun ise özel hane alanına özgü bir fenomen olduğunu kabul ettiklerini, özgürlüğün yegane araçları olduklarından dolayı güç ve şiddetin özel alanda meşruluk kazandığını ifade eder. Ailenin tam anlamıyla eşitsizliğin merkezi olduğunu belirten (Arendt, 2013: 70), kent (polis) eşit bireyleri tanıyor olması bakımından aileden ayrıldığını ve hane reisinin, haneden ayrılıp herkesin eşit olduğu siyaset alanına girebilecek iktidara sahip olması bakımından özgür sayıldığını söyler. Ayrıca Arendt (2013: 70), sadece özel yaşamı olan bir kişinin tam anlamıyla insan sayılamayacağını, ancak kamusal alana giremeyen köleler ya da böyle bir alan talep etmeyen barbarlar gibi sayılabileceklerini söylemiştir. Arendt (2013: 92-104) bunu, kamu alanında gerçekleşen herşeyin herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir olmasına karşın özel-mahrem olanın anlamının başkalarının yokluğu ile ifade edilebileceğini, özel/mahremdeki insanın başkasına görünmeyeceği için yaptıklarının da kaale alınmayacağı, bunun da birey olmaktan uzak bir yaşamı ifade etmesi ile açıklar.

İnsanlar kamusal mekânda deneyim kazanma, toplumsal yaşama katılma ve hayata dair hak ve fırsatlardan haberdar olma yoluyla özgürleşirler. Fakat kamusal mekânda bulunma ve deneyim kazanma da ancak özel mekândaki güç ilişkilerinde özgür olma ile mümkündür. Liebman (2004: 630) ile söyleşisinde Kluge, kamusalın bir kendine güven işareti olduğunu söyler ve ekler;

“Eğer kendimi bir kolektif içinde anlaşılır kılabilirdiğime inanıyorsam, bu kamusaldır. Eğer ne hissettiğimi ya da tecrübelerimi başkalarına anlaşılır kılabilirdiğime inanmıyorsam, işte bu mahremdir. Kendimi kamusal olarak ifade edemem mahremiyetin tiranlığıdır. Kamusal alan, ancak mahrem alanın özgür ve gelişmiş olması oranında özgürdür” (Liebman, 2004: 630).

Kamusal ve özel arasındaki bu karşılıklı kurucu ilişki, feminist tartışmalarda kamusal-özel ayrımının kaldırılması yönünde önemli mücadeleler başlatmıştır. 1960'ların sonu ve 1970'li yıllarda radikal feministler “*kişisel olan politiktir*” söylemi ile kamusal-özel ayrımına karşı mücadele etmişlerdir. Radikal feministlerin kişisel olan politiktir söylemi, kişisel olduğu düşünülen (bilhassa erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarına ilişkin) deneyimlerin kollektif tartışma ve bilinçlenme gruplarında paylaşılarak politik mücadelelere dahil edilmesini ifade eder (Hanisch, 2013). Diğer bir ifadeyle “*kişisel olan politiktir*” söylemi, özel olarak görülen sorunların kamuyu ilgilendiren iktidar alanları olarak yeniden tanımlanmasıdır (Benhabib, 1996: 248). Bu düşüncede, kamusalın erkek iktidarını sürdüreceği biçimde kurulması, özel mekândaki erkek egemenliği ile iç içe bir oluşumdur.

Kamusal alanda deneyim kazanma yoluyla gelişen varolma biçimi daha önce de bahsedildiği gibi özel alandan bağımsız değildir ve bu ikisi arasında birbirini besleyen bir ilişki vardır. Kadınlar kamusal mekânda varoldukça haklarından haberdar olurlar, toplumsal yaşama katılırlar, kendilerinden başkalarını görür, hayata dair deneyim kazanır, iletişim kurar, başka bir ifade ile güçlenirler. Aksi halde Arendt'in (2013) de ifade ettiği gibi sadece özel yaşamı olan bir kişi tam anlamıyla insan da olmaktan mahrum kalır. Bu açıdan kamusal, politik davranışlar, haklar, ailenin düzenlenmesi, devletin sınırları gibi çok geniş bir toplumsal dengenin parçasıdır (Sennet, 2013: 125). Kültürel açıdan toplumsal tecrübe alanı olan kamusal alan, politik açıdan özgürlük ve adalet mücadelesinin söylem ve eylem alanıdır (Özbek, 2004a: 54). Feministlerin, “*kişisel olan politiktir*” iddiasından hareketle her yer kamusalın ilgisi dahilinde iken yine bu perspektifte kamusal alan, özellikle kadının ekonomik ve toplumsal açıdan eşitlenmesini, kendini gerçekleştirmesini sağlayan ev dışındaki alanlardır (Özbek, 2004b: 465). Acar-Savran (2002: 283) geniş anlamı ile kamusal alanın, ev dışı olarak tanımlanabilecek sokaklar, okullar, sinemalar, tiyatrolar, kahveler, pazarlar ve işyerleri gibi politik anlam içeren kuruluş ve mekânları ifade ettiğini söyler. Başka bir tanımla kamusal mekânlar, toplumsal ilişkilerimizde görünürlük ve ortaklık sağlayan mekânlardır (Özbek, 2004b: 466). Bu çalışmada da kamusal alan, ev dışındaki toplumsal kullanım alanlarını ifade eden mekânsal anlamı itibarıyla düşünülmüştür. Bu kapsamda kamusal mekân, herkesin özgürce girip çıkabildiği alanları ifade eder (Tuncer, 2014: 9).

Bagheri'ye (2013) göre kamusal alanın üç farklı boyutu vardır. Bunlardan birincisi şekil ve büyüklük özellikleri kapsayan fiziki boyut, ikincisi kamusal alanda gerçekleştirilen aktiviteleri ifade eden sosyal boyut, üçüncüsü ise kamusal alana yüklenen anlamlardır (Çizelge 1, Bagheri, 2013: 32).

Çizelge 1. Kamusal Alan Modeli

	Kimlik	
Ekolojik/Sonlu-Sınırlı/ Mekân	Kamusal Alan	Kültürel/Sınırsız/Yer
peyzaj, ölçek, şekil, büyüklük, güvenlik, erişim, mimari, aydınlık, mevsimsellik, kapalılık-açıklık, işlev, vb.	İmge	aktivite çeşitliliği, kullanıcı çeşitliliği, yer duygusu, tarihi değer, ortak anlam, sembolik anlam, karakter, kimlik, vb.

Kaynak: Bagheri (2013: 32)

Bagheri (2013), kamusal alanın fiziki boyutunun mekân anlamını ifade ederken sosyal boyutunun yer anlamını ifade ettiğini söyler. Fiziki/mekân boyutu şekilsel, görsel, işlevsel, morfolojik ve geçici görünüşü ifade ederken aktivite/yer boyutu mekânı yere dönüştüren fenomenolojik, algısal ve sosyal boyutları ifade eder (Bagheri, 2013: 32). Bu bakımdan kamusal mekânlar, doğrudan parasal maliyeti olmayan ve sosyal kimliğine bakılmaksızın tüm insanların erişimine açık, toplumsal sosyal mekânlardır (Bagheri, 2013). Geleneksel olarak kamusal mekân sosyal, kültürel, politik ve ekonomik aktivitelerin gerçekleştirildiği kent çekirdeğidir (Bagheri, 2013). Sosyallik perspektifi ile bakıldığında da kamusal mekân temelde kent merkezlidir (Özbek, 2004b: 465-466):

“...evden ve kendinden adım atmak, kamusal alana çıkmaktır; yürümek, başkalarıyla karşılaşma, buluşma, konuşma, bilgi üreten yerlere ulaşma, tartışma, dayanışma ve eylem imkanı veren ortak mekânlara çıktığımızı gösterir. Bunlar, bir kentteki çok çeşitli ve farklı açık ve kapalı kamusal yerler, kentsel toplantı, miting ve gösteri meydanlarından mahallelere ve tarihi eserlerle çevrili ortak alanlara; yürümeye açık tüm sokak ve pasajlardan çarşı, pazar ve alışveriş merkezlerine; esnaf ve işçi kahvelerinden diğer mahalle kahveleri vb. 'ne; halka açık deniz kıyılarından muhabbet koyulaştırılan sokak aralarına, çocukların sokaktaki oyun alanlarından futbol sahalarına; kültür ve sanat gösterisi, sergi ve tartışmaları yapılan yerlerden kitabeveleri ve okuma topluluklarına, sosyal etkinlikte bulunan vakıf ve benzeri sivil mekânlardan halkevlerine; kafe ve klüplerden gösteri merkezlerine dek uzanır”

Kamusal mekân kavramına ilişkin tanımlamalar, kamusal olmanın kent merkeziliği ile ilişkisine değinmişlerdir. Hızlı değişim süreçleri yaşayan kentlerin gelişim süreçlerinde kamusal mekânın anlamı ve kullanımları da değişmiştir. 18. yüzyılda kamusal alan, bireylerin kendini özgürce ifade ettiği yer olarak tanımlanırken, Sennett (2013), sanayileşme ve kentleşme ile birlikte kamusal alanın artık bireylerin pasifleştiği yere dönüştüğünü söyler ve bu değişimi “*kamusal insanın çöküşü*” olarak ifade eder. Sennett (2014: 309) 18. yüzyıl kamusunda bir yabancıyla konuşmanın, onun mahremiyetini ihlal etmek anlamına gelmediğini, bilakis kamusal alanda yabancıların birbirleri ile konuşmaları beklenirken 19. yüzyıl kent bireyciliğinin kamusal alanda etkileşim kurmayan bireylerin olduğu bir ortama tekabül ettiğini söyler. Sennett’a (2014: 289) göre 19. yüzyıl şehirleri planlanırken kent içinde serbestçe hareket eden bireylerden oluşan bir kalabalık yaratma amacı, birbirlerine karşılıklı kayıtsız içe dönük insanlardan oluşan kent bireyciliğini oluşturmuştur. Bu bireyciliğin, toplu taşımada birbirlerinin ensesini göreceğ şekilde oluşturulan oturma düzeni, kafe ve barlarda da üstü açık ve etrafı seyretmeye yönelik mekânsal düzenlemeler ile kurulduğunu, böylece insanların bir arada etkileşim kurmak yerine her biri kendi düşüncesine gömülmüş bireyler olarak bulduklarını belirtir (Sennett, 2014: 309-311). Böylece modern kentli bireyciliğin gelişimi ile birlikte bireyin şehirdeki suskunluğundan söz eden Sennett (2014: 321), sokak, kafe, mağaza ve toplu taşıma mekânlarının konuşmaktan çok bakışılan yerler haline geldiğini söylemiştir.

Hem Hannah Arendt (2013) hem de Richard Sennett (2013, 2014) 18. yüzyıl kamusalının bireylerin kendilerini özgürce ifade ettikleri yere karşılık gelirken 19. yüzyılda kamusal alanın gözlenmek, dolayısıyla kent yaşamında duyguları açığa çıkarmaktan kaçınma davranışı ile açıklarlar. Kamusal alanın değişen anlamı ile birlikte Wilson (1992: 55), kentlerde eğlence yerlerinin artmasının kentte gezmek, izlemek ve yemek için boş zamanı olan yeni bir kamusal insan figürü yarattığını söylemiştir. “*Görünmez Flaneur*” olarak adlandırılan bu figür, zamanın büyük çoğunluğunu şehir manzaralarını gözleyerek geçiren gezgin erkek figürü olup 19. yüzyıl kamusal alanı ve Avrupa şehirlerinin anahtar figürüdür (Wilson, 1992: 55-56). Bununla ilgili olarak Wolff (1985: 41) da 19. yüzyılda Paris sokaklarında dolaşım özgürlüğünün bir erkek özgürlüğü olduğunu, “*görünmez flaneur*” gibi “*görünmez flaneuse*” nin olmamasının, kentte özgürce dolaşan kadınlarınsa fahişe olarak

anımlarının, kadınların kentte görünmeden dolaşma özgürlüğünün olmadığını altını çizmektedir. Hubbard (2005: 324) da 19. Yüzyılda gezgin erkek figürün flaneur iken gezgin kadın figürün fahişe olması bakımından cinsiyete ve cinselliğe dayalı eşitsizliğe dikkat çeker.

Wilson (1992: 57) tarafından zevk adamı ve şehrin görsel sahibi olarak tanımlanan Flaneur, bir yandan erkeklerin kadınlar üzerindeki görsel ve gözetleyici üstünlüğünün temsilcisi iken, yine Wilson (1992: 63), kentsel mekânda gerçek kimliği saklamanın erkeği yok ettiği, bu nedenle de Flaneur'un erkek iktidarının zaferi değil zayıflamasını gözler önüne serdiğini söyler. Bu yönüyle her ne kadar kamusal alan "*birey olma alanı*" anlamını yitirse de bu çalışmanın temel sorunsalı olan kadın hareketliliğinin kısıtlılığı sorunu, kadınların mekânsal özgürlükten mahrum edilmesidir. Başlangıçta kendini özgürce ifade etme alanı olarak kurulan kamusal alan bugün hiç değilse deneyim kazanma yoluyla toplumsal yaşama katılma alanıdır. Bu kapsamda bu çalışmada ev dışındaki her yer kamusal mekân olarak kabul edilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki özellikle "*kişisel olan politiktir*" tartışmaları ile kamusal özel mekân ayırımına itirazlar 19. yüzyılın sonunda bu ayırımın muğlaklaşmasını sağlamıştır. Bu açıdan bugün kamusal mekânı konu alan bir çalışma, kamusal mekânı, özel mekân ile bağlantısı dahilinde ele almalıdır. Sennet'in (2013: 125) ifade ettiği gibi kamusal alan bir coğrafyadır, başka bir alanla/özel alanla bağlantısı içinde var olmaktadır. Kadınların kamusal mekân deneyimlerini anlayabilmek için öncelikle özel alandaki durumlarının incelenmesi gerektiğinin altını çizen McDowell (1993), özel alandaki durumları incelenmeden kadınların kamusal alandaki durumlarının da anlaşılamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte mekân ile ilgilenen feminist araştırmalar uzun yıllar cinsiyet ile bu mekânsal bölünme (kamusal-özel) arasındaki ilişkiyi incelemiş, fakat feminist tartışmalar bu ilişkilendirmeye karşı çıkarak ikiliklerin ötesine geçmek gerektiği üzerinde durmuşlardır.

McDowell (1993a: 170) feminist coğrafya alanındaki bazı çalışmaları, ücretsiz iş ve ücretli çalışma alanlarını ayrı iki alanmış gibi ele almaları, kamusal ve özel alan ayırımını sürdürerek bu iki alanın birbirleriyle ilişkisini araştırma çabasına girmeleri, bu iki alanı iki farklı coğrafi alan olarak ele almaları nedeniyle eleştirmiştir. Benzer şekilde Fenster (2005: 220) da kamusal mekânı kullanım hakkı ve karar alma süreçlerine katılımın evde başladığını söyler. Bondi (1998: 162- 163)

de erilliğin kamusal alan ve şehirle, kadınlığın özel alan ve banliyö (suburb) ile özdeşleştirilmesini, kamusal - özel ayrımının cinsiyete dayalı ayrımlarını örterek sürdürmesi bakımından eleştirir ve bu ayrıma karşı çıkar.

Bu bakımdan kamusal-özel ayrımına ilişkin temel tartışmalardan biri de McDowell'ın (1993) da bahsettiği iç içe geçmiş iktidar ilişkileridir. Bu tartışmalar kadın ikincilliğini tek bir nedene indirgeyen yaklaşımlara karşın çok boyutlu iktidar biçimleri üzerinde durur. Feminist mücadeleler ile kadınlar çeşitli kazanımlar elde etmiş, örneğin hayatlarındaki egemen erkekten kurtulsa da patriyarkal ideolojilerden kurtulamadıklarını söyleyen Walby (2016: 306-307), eşit eğitim hakkı ile kadınların üniversiteye girmesi, meclise girmesi, oy hakkı, kürtaj ve doğum kontrol hakkı, cinsiyet ilişkilerine yönelik değişen devlet politikaları ve yasal düzenlemeler, boşanma hakkı, kadın istihdamını arttıran gelişmeler gibi kadınların kamusal alana çıkışını destekleyen bir dizi gelişmenin olduğunu ancak, onların kamusal alandaki koşullarını iyileştiren yeterli değişimin olmadığını, bu nedenle de özel patriyarkanın yerini kamusal patriyarkaya bıraktığını söyler (Walby, 2016: 268, 306-307). Yuval Davis (2016: 154- 157) de kamusal-özel ayrımı yerine devlet, sivil toplum ve aile ile akrabalık ilişkilerinin alanı şeklinde, birbirleriyle ilişkili üç alan ayırt eder ve bu alanların her birinde özerk birey olma durumunun önemine değinir. Birçok ailenin birçok üyesinin aile içinde bile kendi yaşamlarında özerk olmadıklarına değinen Yuval-Davis'e (2016: 173) göre bireylerin yaşamı, hem aile içinde daha güçlü olanlar hem de kısmen veya tamamen sivil toplum alanına veya devlete yerleştirilmiş ideolojiler ve uygulamalar tarafından belirlenir.

Sosyalist feminist yaklaşım, iyi işlerde erkeklerin çalışması nedeniyle ev işleri ile kadınların ilgilenmek zorunda kaldığı, ev işlerinin kadınların iyi işlere girebilmeleri için engel oluşturduğu ya da kadınların iyi işlere girememesinin ev işlerini üstlenmelerine neden olduğu şeklinde patriyarka ve sınıf arasında karşılıklı ve döngü halinde bir ilişkinin varlığına dair açıklamalar sunar. Bu konuda Walby (2016: 68-98) etnik eşitsizlik, küresel ölçekte sermayenin yeniden yapılanması, iş yerindeki ayırım-dışlama gibi patriyarkal stratejiler ve devletin rolünü hesaba katar. Hartmann (2006)'ın patriyarka ve kapitalizm arasındaki dayanışma açıklamalarına karşın Walby (2016: 70-72) patriyarka ve kapitalizm arasındaki çelişkidenden söz eder. Kadın emeğini sömüren iki egemen grup olarak patriyarka ve kapitalizmin, kadın emeği üstündeki çıkarlarının çatışması üzerinde durur ve bu çatışmanın politik

müdahalelerle çözüldüğünü söyler ve bunu İngiltere’de kadınların fabrikaya girmesiyle artan işsizlik sorununun çözümünü, devletin fabrikaya giren kadın sayısını sınırlaması ile örnekler.

Cinsiyete dayalı ikiliklerin çoklu iktidar ilişkilerini içermesi ile ilgili tartışmalar aynı zamanda kamusal-özel ayrımına dair sınıf farklılıklarının önemine de işaret eder. Örneğin liberal feminist kuramda kadın ikincilliğinin kaynağı aile olarak görülürken, Hooks (2014), ailenin siyah kadınlar için diğer ezilmelere karşı bir dayanışma ve direniş yeri olduğunu, ya da marksist teoride çalışmanın beyaz kadınlar için maddi bağımsızlık anlamına gelirken siyah kadınlar için ikinci bir ezilme olduğunu söyler. Benzer biçimde kadının eve hapsedilmişliğini sorunsallaştıran liberal ve marksist teoriye karşın Hooks (2014: 53) hem ev hem iş yükümlülüğü altındaki kadınların evde oturma hakkını özgürlük sayacaklarını söyler. Bu konuda ayrıca Sennet’in (2013: 42), 19. Yüzyıl lokantalarında saygın bir kadının, aralarında kocası bulunsa bile bir grup erkekle yemek yemesinin sansasyona yol açarken bir burjuva erkeğin bir kadınla yemek yemesinin sessizce ama aynı zamanda özenle geçiştirildiği açıklamaları, kamusal-özel mekân kullanım olanakları bakımından da cinsiyet ile birlikte sınıf temelindeki farklılığa da işaret eder.

Bondi ve Domosh (1998: 279) da cinsiyet, sınıf, mekân ve ölçek ilişkisine, 19. yüzyıl Avrupa şehirlerinde işçi sınıfı kadınların kentsel kamusal mekân hareketlerinin orta sınıf kadınlara göre daha özgür iken onların da ekonomik ve sosyal statüleri nedeniyle sınırlandırıldıkları örneğini verirler. Buna göre 19. yüzyılda kadınların erişimine açılan kamusal mekânlar hem cinsiyetlendirilmiş hem de sınıflaştırılmıştır. Bu açıdan, orta sınıf kadınlar için uygun davranışlar belirlemiş, kamusal mekânda yanlış zamanda veya yanlış yerde bulunmak bu kadınların orta sınıf kadın kimliğini tehlikeye sokma riski açısından cinsiyet temelinde sınıflaştırılmıştır (Bondi ve Domosh, 1998: 279). Böylece burjuva kadın tanımları kentin belli mekânlarını kadınların erişime açmış, kentin belli mekân sınırlarıyla iç içe girmiş, orta sınıf cinsiyet ideolojisi, orta sınıf kadınları, kentsel kamusal mekânda orta sınıf kadın aktiviteleri çerçevesinde feminen davranışları gerçekleştirmesi için erişimine izin vermiştir (Bondi ve Domosh, 1998: 280).

Bondi’nin (1998) şehirlerin cinsiyete dayalı uygulamalar çerçevesinde cinsiyete duyarlı olarak değiştiğine dair açıklamaları da sınıf temelinde yaşanan bir değişimdir. Bu konuda Bondi (1998: 177-178) ticari olarak kamusal mekânın

evselleştirilmesi aracılığıyla kamusal-özel mekân kullanımında değişimler olsa da bunu orta sınıf yaşam düzeyi ile ilişkili bir metalaşma olarak yorumlar.

Bu nedenle Bondi ve Davidson (2003: 335-336) cinsiyet ve mekânın karşılıklı ilişkisini anlamada, cinsiyete dayalı öznelliklerin karmaşıklığını anlamak açısından, farklılık temasının, toplumsal cinsiyet ve diğer kategoriler arasındaki ilişkininin, yaş, ırk, sınıf gibi bağlamsallıklar ve zamansılıkların dikkate alınması gerektiğini söylerler. Diğer bir deyişle mekân kullanımlarının farklı kadın deneyimleri bakımından iktidar ile ilişkisi çerçevesinde anlaşılması gerekmektedir. Bu açıdan bugün feminist coğrafi araştırmalarda mekân, iktidar ilişkilerini kuran bir güç olarak beden ile ilişkisi üzerinden okunmaktadır.

2.2.2. İktidar İlişkileri, Beden ve Mekân

Cinsiyet eşitsizliğini, batı düşüncesindeki ikili kategoriler üzerinden açıklayan feminist tartışmalar uzun yıllar cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları ile ilgili açıklamalar yapmışlardır. Buna göre cinsiyet doğuştan edinilen biyolojik özelliklere karşılık gelirken toplumsal cinsiyet bu biyolojik farklar üzerine kurulan toplumsal inşalardır. Bu çerçevede cinsiyete dayalı eşitsizlik, cinsiyet-toplumsal cinsiyet, doğa-kültür, duygu-akıl, özel-kamusal ikili ayrımlarına dayandırılmış, kadınların toplumdaki ikincil konumları ve kamusaldan dışlanmaları, tarihsel süreçte doğa ile özdeşleştirilmeleri ile açıklanmıştır. Fakat cinsiyet eşitsizliğini ikili dikotomiler üzerinden açıklayan tartışmalar da bu eşitsizliği açıklamakta yetersiz kaldıkları ya da bu ikili ayrımları meşrulaştırdıkları gerekçesiyle eleştirilmiş ve özellikle 1990'lı yıllarda, cinsiyetin kendisinin bir inşa olduğu tartışmaları önem kazanmıştır.

Bondi ve Davidson'a (2003: 327) göre başlı başına cinsiyet (gender) kavramı cins (sex) ve cinsiyet (gender) arasındaki ayrıma tekabül eder ve bu, kadın ya da erkek olmamızın bedenimizin biyolojisi ya da morfolojisinden bağımsız olması ile ilgilidir. Buna göre cins (sex) biyolojik kategorileri tanımlarken cinsiyet (gender) kadınlık ve erkekliklere dair çok çeşitli versiyon olasılıklarını ifade eder (Bondi ve Davidson, 2003: 333). Doan da (2010: 635) cinsiyetli olmanın doğuştan olmadığını söyler ve kadın-erkek şeklindeki ikili kategori ayrımını, diğer cinsiyetleri yok saydığı için "*tiranlık*" olarak adlandırır.

Butler (2014: 12-13), doğal olanın, değerini, sosyal karakterini edinirken üstlendiğini, cinsiyetin, toplumsal cinsiyet tarafından yok edilerek, toplumsal cinsiyetin anlamları ile doldurulduğunu, diğer bir ifadeyle, doğal olanın sosyal olan tarafından geçersiz kılındığını söyler. Buna göre doğal olanın belirleyeni toplumsal olandır. Bu noktada Butler (2014: 19), cinsiyetin kendisinin hangi normlar ile maddeleştiğinin incelenmesi gerektiği üzerinde durur. Kimliğin maddeleşmesi ise gündelik hayat ile açıklanmaktadır. Butler (2014: 8-9), feminist teori bölümünde açıklanan “performativite” kavramsallaştırması ile, beden, gündelik hayattaki yinelemelerle maddeselleştirildiğini söyler. Butler’a (2014: 9) göre bedenin hareketliliğini kuran şey maddeseldir ve bu maddeselliği kuran şey de tahakkümdür.

Mayol (2015: 38-39) da bireyin, yaşayabilmek için bir çevrenin içinde yer almak, dolayısıyla kabul görme zorunluluğunu toplumsal sözleşme ile açıklar ve birlikte yaşamak için herkesi zorlayan bu sözleşmenin baskı olduğunu söyler. Bu tahakkümün inşası ise (Lefebvre, Bourdieu, Mayol ve Butler’ın açıklamalarında) bedende başlar. Yaşanılan toplumun örtük sözleşmesine katılıp katılmama, kabullenme ya da dışlanmayı ifade eden bütün davranışların dayanağı bedendir (Mayol, 2015: 39). Bu noktada bedene, insanın kendini gösterme biçimini ifade eden beden temsili eşlik eder (Mayol, 2015: 40). Bourdieu’ya (2015: 22-23) göre de toplumsal düzen bedeni, cinsiyetlendirilmiş farklılık görüşü üzerine inşa eder, bu görüş dünyadaki her şeye, başta da bedenin kendisine uygulanır ve anatomik ve biyolojik farklılıklarla doğalmış gibi gösterilir. Bu konuda Connell (1998: 101) de cinsiyet ilişkilerine dair biyolojik açıklamalar ile kadın ve erkeklerin doğal olarak birbirinden farklı olduğu önermesini, konu üzerine başka şeyler söylemeyi ve kanıtlar sunmayı olanaksız ve gereksiz kılması bakımından eleştirir. Bourdieu (1998/2015: 22) da eril tahakkümün, kurbanlarınca bile görülmeyecek biçimde doğallaştırılmasını, sembolik şiddet kavramıyla açıklar ve eril tahakkümün gücünü, kendini yansız gibi dayatmasında, böylece haklılığını kanıtlama gereği dahi göstermemesinde görür. Tahakküm ilişkisinin eril ve dişil bedenlerde sembolik inşa yoluyla meşrulaştırıldığını belirten Bourdieu (2015: 37) erkek egemenliğini, erkeklerin penise sahip oldukları için değil, fallusun, eril şeref meselesinin (nif) sembolü olarak kurulması ile ilgili olduğunu söyler. Benzer biçimde cinsel organların toplumsal inşasını, bazı doğal özelliklerin sembolik olarak kaydedilmesi ve mitsel ritüellerle kutsanarak sürdürülmesi ile açıklar (Bourdieu, 2015: 26).

Bourdieu (2015: 38) eril düzenin cinsel iş bölümü ve ritüellerle, örneğin kadını asil işlerden dışlayarak, ona alt konumlarda yer vererek, bedenlerini nasıl taşıyacaklarını söyleyerek, onlara zahmetli ve aşağı işleri vererek, sünnet törenleri ile erkekliği kutsayarak ya da ilk saç kesim töreni ile kadınlığı reddederek sözsüz emirler biçiminde bedene kazındığını belirtir. Yani beden biyolojik kesinlikle belirlenen bir oluşum değil toplumsal olarak üretilen, eril dişil rollerle inşa olur ve bu inşa ile tarihsel süreçte erkek kategorisi dışındaki cinsiyetler ikincilleştirilmiş, ötekileştirilmişlerdir.

Bu noktada Mayol (1990/2015), Certau (1990/2008) ve Bondi'nin (2005) açıklamaları, Butler'ın (1993) "*performativite*" olarak adlandırdığı ve bedenin, gündelik hayattaki yinelemelerle maddeselleştirildiği açıklamaları ile birleşir. Bondi (2005: 4), bedenli (embodied) kimliklerin bir boyutu olarak toplumsal cinsiyeti, günlük kentsel deneyimlerin anatomik kadınlık ve erkeklikler ile ilişkisi ile açıklar ve günlük yaşamda tekrar eden davranışlarla üretildiğini söyler. Buna göre toplumsal cinsiyet, bireylerde somutlaştığında (bedenleştğinde) tümüyle bedene ait olmamakta, bireyin sosyal çevresi ile olan etkileşimi ile inşa olmakta, cinsiyetli bedenler de günlük yinelemeler ya da karşı eylemlerle cinsiyetin anlam ve kodlarını üretmektedirler (Bondi, 2005: 4).

Mayol'a (2015) göre gündelik hayat en az iki kesit üzerinden eklenilerek düzenlenir. Bunlardan birincisi davranışlar, ikincisi ise davranış biçiminden beklenen simgesel kazançlardır (Mayol, 2015: 30-31). Buna göre bireyler gündelik yaşamda saygı görmek ve kendi çıkarları doğrultusunda güç ilişkileri kurmak amacıyla ortak yaşama dair bir uzlaşma düzeni oluştururlar (Mayol, 2015: 32). Mayol (2015:32), bu davranış biçimlerinin, gündelik yaşamda kamusal mekânı tüketirken gerçekleştiğini ve, toplumsal ilişki ağında yer alma olanağı sunan belirleyici şeyin pratik olduğunu söyler. Bu bakımdan üzerinde durulması gereken şey gündelik pratikleri inşa eden iktidar ilişkileridir.

Certau (2008: 48), iktidar ilişkilerinin anlaşılabilmesi için, iktidar karşısındaki sıradan birey ve grupların, günlük alışkanlık, tutum ve uygulamaların incelenmesini önerir. Certau'ya (2008: 107-108) göre egemen kültür ve toplumsal yapı içerisinde bireyler, kendilerine dayatılanları farklı biçimde uygulayarak, sistemden ayrılmadan, sistemin içinde öteki olarak, sistemi kendi yoluna döndürdüklerini söyler. Mayol (2015: 37) da öznelere, kentsel çarkın zorlamalarını bozarak onu kendi kullanımı

için yeniden ürettiğini söyler. Bu açıdan, iktidar ilişkilerini anlamak için, bireyin günlük yaşamda iktidar tarafından dayatılan düzene karşı geliştirdiği taktiklerin incelenmesi gerekir (Certau, 2008: 107-108). Lefebvre (2014) de mekânın üretimini, iktidar hiyerarşileri ile ilişkisi üzerinden açıklar ve günlük yaşamdaki iktidar biçimlerine, mekânı alışılmışın dışında kullanarak karşı çıkılabileceğini söyler (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 101). Bunun mümkünlüğü ise “*Panoptikon*” kavramlaştırması ile sorgulanabilir.

Panoptikon, Jerenmy Bentham’ın gözetim evi olarak adlandırılan, merkezi denetim ilkesine dayanan ve çok sayıda işçiyi gözetim altında tutmak için 1786’da planladığı bina tasarısıdır (Bentham ve Pease-Watkin, 2016: 77-81). Güncel bir tanımla da panoptikon, güç sahibinin bir grubu gözetlediği yapıdır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 221). Bu kapsamda Foucault (2015c) klinik ve hapishanelerin, nüfusu gözetmek amacıyla oluşturulduğunu anlatır. Buna göre günlük yaşantımız aile, okul, hapishane, hastahane gibi toplumun her düzeyinde bulunan iç içe geçmiş çok boyutlu iktidar ilişkileri ile kurulmaktadır (Foucault, 2015a; 2015b; 2015c). Bu bakımdan günlük yaşamda gözetlenme ihtimali, bireyin davranışlarını, iktidar sahiplerinin istekleri doğrultusunda kontrol etmesine neden olur.

Panoptikon kavramsallaştırması ile açıklanmak istendiği üzere gündelik yaşamda mekânın, iktidar karşıtı kullanımlarının ne ölçüde mümkün olabileceği sorgulanmalıdır. Garber (2017: 407) da cinsiyet ve cinselliği, iktidar ve baskı hiyerarşileri çerçevesinde ele almayı önermiştir. Temelde radikal feministlerin ele aldığı biçimde kadın ezilmişliğinin ya da benzer biçimde kadın kurtuluşunun özünde cinsellik vardır. Kadın bedeni, cinsellikte edilgen durumda tutularak, cinsel olarak metalaştırılarak, namus kavramı ile sınırlandırılarak, kadın cinselliği yasaklanarak ya da şiddet ile aşağılanmaktadır. Kadınların cinselliği özgürce yaşama hakkını savunan bir kadın bunu kendi yaşamında deneyimlemek istediğinde, onu çepeçevre saran ideolojiler ile mücadeleye girecektir. Peki ya kadınların bir türlü kurtulamadığı bu patriyarkal ideolojilerin inşası nasıl anlaşılabilir? Bu konuda günlük yaşam pratikleri ve bu pratiklerin içine işleyen kültür ve bilgi inşası anlaşılmalıdır.

İktidar ve bilgi arasındaki ilişkiyi inceleyen Foucault (2015a: 35) iktidarın bilgiye, bilginin de iktidara içkin olduğunu söyler. Haraway’e (2010: 101) göre de, bilimde nötrlük, nesnellik iddiası, bilgi üretim sürecinde bilen özneyi, iktidarın çıkarları doğrultusunda korumak için kullanılmıştır. Bu bakımdan Haraway’e (2010:

102) göre, bilgi üreten özneyi sorumluluktan kurtaran nötrlük iddiaları yerine, beden ile görme, bilgi ile bilgiyi üreten özne arasındaki ilişkiyi açıklayan, neyi nasıl görmeyi öğrendiğimizin sorumluluğunu yükleyen kısmi perspektif, gerçek nesnellik sağlar. Benzer biçimde England (2006: 288-290), iyi bir araştırmanın, araştırma sürecinde politika ve gücün bizi nasıl etkilediğine duyarlı olması gerektiğini söyler. Haraway (2010: 100-102) bunu konumlu bilgi veya bedenli nesnellik olarak adlandırır. Haraway'ın “konumlu bilgi” ya da “kısmi perspektif” yaklaşımı yukarıdan, hiçbir yerden bakmaya karşı, yapılanan ve yapılandırılan bir bedenden baktığını kabul etmeye karşılık gelir ve bu, belirli bir yerden bakma ve nereden baktığının sorumluluğunu almaktır (Haraway, 2010: 100-110). England'a (2006) göre konumlu bilgi, araştırmacı ve araştırılanın sosyal, entelektüel ve mekânsal açıdan farklı konumlandırıldığı, entelektüel geçmişimiz ve yaşam deneyimlerimizin dünyayı algılayışımızı ve ürettiğimiz bilgiyi şekillendirdiği anlamına gelir. McDowell'a (1992) göre de bilimsel metotlar bilen ve bilinen arasında ırk, sınıf, cinsiyet gibi sosyal ilişkilerle yapılandırılır ve bu nedenle konumludur. Bu yaklaşım araştırmacının konumu ile birlikte araştırılanı da bir kaynak ya da zemin olmaktan ibaret değil, araştırılan öznelerin de konumunu hesaba katar (Haraway, 2010: 115).

Bu kapsamda bilgi üretim sürecinin cinsiyete dayalı inşasını Spivak (2016: 57-60), tarih yazımında kadına yer açılrsa da kadının ne kadar konuşabildiğini sorgulayarak incelemiştir. “*Onlarla yüzleşmek, onları temsil etmek değildir*” ifadesi ile Spivak (2016:160), araştırma sürecinde araştırılan ve araştıran arasındaki ilişkinin önemine işaret etmekte ve araştırmacının araştırma sürecinde araştırılan özneyi yeniden ötekileştirmesi üzerinde durmaktadır. Böylece madun kadının⁵ yine dilsiz bırakıldığını epistemik şiddet olarak adlandıran Spivak (2016: 73) madun kadının madunluğunu incelerken de madun kadının dilsizleştirilişini anlamının önemi üzerinde durur.

Spivak (2016), araştırma sürecinde araştıran, araştırılan ve dil arasındaki ilişki ile madun kadının dilsizleştirilişini, Hindu kadınların fedası olarak adlandırılan sati geleneğinde, kadınların ses bilincinin nerede olduğunu sorgulayarak açıklar. Cinsiyetli öznenin ideolojik oluşumunu Spivak (2016), kutsal mekânda intiharın tasvip edilmesi, evliliği önceleyen toplumsal pratikler, kadının kendini kurban edişini

---

⁵ Spivak madun kadın ifadesi ile araştırmasında örnek verdiği Hindistanın sati geleneğine maruz olan kadınları kast etmektedir; yine de madun kavramı, “kendisi olarak konuşamama” anlamına gelir.

kocaya bağılılığı ve cennet vaadi ile dayatan ideolojik toplumsallaşma, feda ya da kurban etme söylemi ile intihar olmayan intihar görüngüsü, kadını kocanın ötekisi olarak tanımlayan ve kadının kocaya kurban edilişini tasvip eden yasalar ve kadınların genel yasaya uyma hükmü ile ilişkilendirir ve bunlar karşısında kadının kendini özgürce kurban ettiği iddiasının nasıl bir ironi olduğunu göstermeye çalışır (Spivak, 2016: 87-99). Bu örnek ile Spivak, araştırılan öznenin öznellik inşasını belirleyen ideolojilerin açığa çıkartılması ve iktidar ilişkilerinin anlaşılması gerektiğini gösterir.

Konuya postmodern perspektif dışından bakıldığında kadının ideolojik olarak bastırılması ve bu konuda kadınların kendi tercihleri gibi görünen değerler tıpkı Spivak'ın sati geleneğindeki açıklamalarında olduğu gibi büyük ölçüde görüngüden ibarettir. Erkek egemen kültürde aile, eğitim, dini inanış ve politika gibi değişen ideolojik kurgularla kurulan kadın kimliği ile kadınların ikincil statüsü ve kadını ötekileştirilen değerler, kadınların kendisine öylesi benimsetilmekte ki, kadın bunu sanki kendi isteği gibi yaşamaktadır. Bu nedenle içinde buldukları kültürel değer ve bilişsel yapılar içinde kadınların öznelliklerini anlamak gerekmektedir. Sembolik gücün, bu güce maruz kalanlar tarafından inşa edildiğini belirten Bourdieu (2015: 56) da, kadın kurtuluşunun bilinçlenme ya da birtakım yasal hakların edinilmesi ile değil, bu bilişsel yapıları oluşturan kurumların dönüşümü ile mümkün olabileceğini söyler. Düşünmenin kendisinin de bir tahakküm ürünü olduğunu belirten Bourdieu'ya (2015: 50-51) göre hükmedilen (kadın) hükmedenle (erkek) ilişkisini kurarken başvurduğu şemalar (yüksek-alçak, eril-dişil) kendi toplumsal varlığının da ürünü olduğundan bu ilişkiyi doğalmış gibi görür ve kendini değersizleştirir çünkü bu toplumsal şemalar da iktidarı elinde bulunduranların bakışıyla oluşturulmuştur. Bu bakımdan iktidar ilişkileri gündelik yaşamda beden, mekân ve dil aracılığıyla inşa edilmektedir. Bondi (1990: 161) de bilgi - bilgi olmama, temsil edilebilir olma - temsil edilemez olma, erkek - kadın gibi kodların mekân ve zamanla yakından ilişkili olduğunu söyler. Bondi'ye göre (1990: 161) bilginin inşasındaki erkek egemen bakış, feminen ve kadın olanın mekânsal olarak öteki olarak kodlanmasına karşılık gelmiştir. Bu kapsamda mekânın, bedeninin ve dilin gündelik yaşamda karşılıklı kurucu rolleri vardır.

Mekânın iktidarla, gündelik olanla ve toplumsal olanla ilişkisi Harvey (1973/2016, 1990/2014), Lefebvre (1974/2014), Foucault (1986, 2015c), Soja

(1989/2017), Massey (2001) gibi düşünürlerin mekân açıklamaları ve mekânın değişen anlamı çerçevesinde açıklanabilir. Günlük yaşamda mekânın nasıl pratik edildiği ve mekânın üretimi açıklamaları bizi tam da coğrafya disiplinine götürür. Coğrafyada mekân, uzun yıllar, toplumsal ilişkilerden bağımsız bir zemin olarak ele alınmıştır. Disiplinin ilk ortaya çıktığı ve tasviri tanımlamaların yapıldığı ilk dönemlerde, çevresel determinizmin etkili olduğu 1920'lerde ve kültürel peyzaj ve bölgesel yaklaşımın egemen olduğu dönemlerde (Arı: 2005: 3-19) mekân, olay ve olguların gerçekleştiği bir zemin olarak ele alınırken, 1950'li yıllarda gelişen pozitivist paradigmanın etkisiyle soyut bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır. Pozitivist perspektifle mekân, nesnelere soyutlanmış biçimde ve geometri dili aracılığıyla ele alınır (Kaya, 2013: 4, Özgür 2014: 155). Bu bakımdan pozitivist paradigmanın mekânsal nedensellik arayışı ile 1950'lerde de coğrafyada toplumsaldan uzak bir mekân kavrayışı gelişmiştir (Pınarcıoğlu, 1994: 91).

Pozitivizme yönelik eleştiriler ve coğrafyanın, insanı merkeze alan bir bilim olarak yeniden tanımlanması ile 1970'li yıllarda hümanist yaklaşım coğrafi araştırmada bireysel deneyimlerin, duygu ve düşüncelerin, algıların, anlam dünyalarının ve bireyin toplum ile ilişkilerinin ele alındığı bir dönemi başlatmıştır (Kaya 2014: 29-35). Böylece 1970'li yıllarda coğrafyada mekânsal davranışlar, algı ve zihinsel mekân tartışmaları önem kazanmıştır. Ancak mekânın ele alınışındaki köklü değişiklikler, mekânın toplumsal olanla ilişkisini ele alan tartışmalar, yine 1970'li yıllarda, diğer sosyal bilimler gibi coğrafi düşünceyi de derinden etkileyen marksizm, realizm, yapısalcılık ve feminizm gibi eleştirel yaklaşımlar ile başlamıştır (Kaya 2014: 25). Fakat mekânın ele alınışı bakımından söz konusu yaklaşımlar arasında da önemli farklar söz konusudur.

Coğrafyada mekânın toplumsal süreçlerle ilişkisine dair en geniş tartışmalar marksist teori ile başlamıştır. Ancak marksist teori de ilk gelişim yıllarında toplumun mekân üzerindeki etkisi ile ilgilenmiş ve pozitivist paradigmanın mekâna verdiği abartılı önem gibi marksist yaklaşım da toplumsal olana daha çok önem vererek mekânı ihmal etmiştir (Pınarcıoğlu, 1994: 92 - 93).

Soja (1989/2017: 108), 1970'lerdeki marksist mekânsal tartışmaların gelişiminin sınırlı olmasını, marksistlerin mekânsal fetişizmden kaçınmaları ile açıklar. Soja'a (1989/2017: 118-119) göre ilk marksist tartışmalarda mekânsallık, iktisadi altyapının yansımalarına indirgenmiştir. Bu bakımdan Soja (1989/2017: 80-

81, 95), coğrafi eşitsiz gelişmeyi, kapitalizm tarihinin ve mekânsal olmayan hareketlerin bir ürünü olarak gören tarihi materyalist görüşü eleştirmiştir. Mekânın örgütlenmesinin sadece toplumsal süreçlerin bir ürünü olmadığını belirten Soja (1989/2017: 81), bu örgütlenmenin aynı anda geri teperek toplumsal ilişkileri de şekillendirdiği bir eşzamansallık olduğunu söyler. Buna göre mekânın üretimi ile toplumun üretimi eş zamanlı ve karşılıklıdır (Soja, 1989/2017: 109-112). Burada Soja (1989/2017: 107-128), hem mekân ve zamanın hem de mekânsal ve toplumsalın karşılıklı diyalektik ilişkisinden bahsetmektedir.

Soja (1989/2017), marksizimde mekânsal problematiğin önem kazanmasını da kapitalist sistemdeki değişimlerle açıklar. Buna göre kapitalizmin hayatta kalmasını sürdüren koşulların değişimi ile mekânın can alıcı role sahip olması, marksizimde mekânsallığın önem kazanmasını sağlamıştır (Soja, 1989/2017: 63-106). Yine Soja'a (1989/2017: 87-106) göre 1980'lerde post tarihselcilik, postfordizm ve postmodernizmin çakışması şeklinde gerçekleşen üç mekânsal çakışma, marksist coğrafyanın postmodern yapı bozumu ve yeniden yapılandırmasına karşılık gelmiştir. Böylece 1980'lerde marksistlerin, tarihi ve coğrafi bir materyalizm geliştirmek için bir araya gelmeleri ile toplumsal olanla mekânsal olanın diyalektik ilişkisi tartışılmaya başlanmıştır.

Böylece marksist teorideki tartışmalarla birlikte 1970'li yılların sonunda farklılaşan mekân ve yerler, yerlerin biricikliği, yerellik konusu önem kazanmıştır (Pınarcıoğlu, 1994: 94). Bu çerçevede 1980'lerin yeni bölgesel yaklaşımı olan yerellik yaklaşımında tarihsel coğrafi materyalizm ve realizm olmak üzere iki farklı yaklaşım gelişmiştir (Pınarcıoğlu, 1994: 95). Tarihsel coğrafi materyalizm kapitalizmin farklılıklar yaratan mantığını (yerel olanı) anlamak için genelin anlaşılması üzerinde dururken, realist yaklaşım alansal farklılaşmanın temelinde (geneli anlamak için) yerel düzeyin anlaşılmasının önemi üzerinde durmuştur (Pınarcıoğlu, 1994: 94 - 96). Coğrafi mekânın sabitliği ve zamanın mekâna üstün tutulduğu tarihsel coğrafi materyalizm, aynı anda yaşanan çok sayıda tarihin varlığını (tek bir coğrafi mekânda birden fazla belirleyiciliği olan zamansallıkları) açıklayamaması ve mekânın kapitalizmden bağımsız gelişimini dikkate almaması böylece mekâna özgü somut toplumsal gerçeklikleri açıklamada yetersiz kalması bakımından sorunlu bulunmuştur (Helvacıoğlu, 1994: 81-82).

Tarihsel coğrafi materyalizmin soyut yaklaşımına karşın, toplumsal olayları oluşturan nedensellikler ile ilgilenen realist coğrafya ise, bu nedensel işleyişlerin dışsal koşullardaki olumsuzluk ilişkilerine bağlı olarak realize olduğunu kabul eder (Pınarcıoğlu, 1994: 97). Buna göre bir yerde gerçekleşen bir deneyim o yerdeki kültürel koşullar, politikalar, kapitalizmin yereldeki farklı etkisi gibi bir dizi etken ile ilişkilidir (Pınarcıoğlu, 1994: 97). Farklı yerlerdeki olumsuzluk ilişkilerinin farklı olma durumu, farklı yerlerde farklı gerçekleşme süreçleri ile farklı mekânlarda farklı toplumsal süreçler ortaya çıkar (Pınarcıoğlu, 1994: 97-101). Bu noktada realist yaklaşım ile alansal farklılaşmanın anlaşılabilmesi için yerellik çalışmalarının önemi anlaşılmalı, yerelin genele, genelin de yerele etkisi ve genel ile yerel arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur (Pınarcıoğlu, 1994: 101-108). Yerellik yaklaşımına göre, genel kapitalist politikalar mekânları aşınımına uğratarak yeniden düzenlerken, bölgesel ve yerel düzeydeki yapılar da tarihi aşınımına uğratarak yeniden inşa eder (Helvacıoğlu, 1994: 86). Bu bakımdan tarihsel dinamiklerin coğrafi mekânı değişime uğratması gibi, mekânsal dinamikler de tarih (zaman) üzerinde belirleyicidir (Helvacıoğlu, 1994: 86).

“Öteki Mekânlar” (*Of Other Spaces*) adlı makalesinde Foucault (1986: 22) tarihin, 19. yüzyılın büyük takıntısı olduğunu söyler. “Eşzamanlılık çağındayız, yan yana olma çağındayız, yakın ve uzak çağındayız, dağılma çağındayız” ifadeleri ile Foucault (1986: 22) 20. yüzyılın mekân çağı olduğuna dikkat çeker. Bununla birlikte Foucault (1986: 22), mekân ve zamanın kaçınılmaz kesişimselliğinden söz eder. Bu da mekânı yok eden ilerlemeci tarih anlayışının yerini, mekânı yok etmeyen, çizgisel olmayan zamansallıklar anlayışına bıraktığını gösterir. Soja’nın (2017: 190-221) birden fazla belirleyicileri olan tarih yaklaşımı da, kapitalist süreçlere ek olarak işleyen yerel süreçlerin, mekânın üretimindeki eş zamanlı etkisini açıklar. Lefebvre (1972/2014: 399-419) de zaman ve mekânın karşılıklı etkileşimi ve yerellikler üzerinde durur. Bu bakımdan en başta Lefebvre (1972/2014) olmak üzere Foucault (1986: 22) , Soja (1989/2017) gibi düşünürler, ilk marksist tartışmalarda daha çok zamana ve topluma verilen öneme karşın tarihsel, toplumsal ve mekânsal olanın karşılıklı diyalektiğini tartışmışlardır.

Soja’ ya (103-104) göre postmodern eleştirel coğrafya olarak adlandırdığı bu yeni yaklaşım, mekânın anlam ve önemini, tarihte ve tarihsel materyalizmde yeniden konumlandırmayı amaçlamalı, tarihsel gerçekliği örten ya da tarih karşısı bir

mekânsalcılıktan, yani coğrafi determinizmden sakınmalı, toplum üzerine mekânsal ve zamansal bir perspektif kurmalıdır. Aynı zamanda Soja (2017: 104-105), bu yeniden yapılandırılmış eleştirel beşeri coğrafyanın, aynı anda hem teorik hem de ampirik olması gerektiğini ve “öteki” olanların mücadeleleriyle uyum halinde olması gerektiğini söyler.

Harvey (2014: 232-234) de toplumsal teorideki ilerlemeci tarih anlayışına karşın salt mekânsal bakışın da, zamanın mekânsallaşması ile ilgilendiğini ve zamanın önemini saptırdığını söyler. Farklı mekânsallaştırma biçimlerinin toplumsal olanı nasıl etkilediği ile birlikte zamanın mekânsal olanı nasıl etkilediğinin de dikkate alınması gerektiğini belirten Harvey (2014: 232-234), zaman ve mekân arasındaki ilişkiselliğinin dikkate alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu kapsamda ilerlemeci tarih anlayışı mekânın fethini, mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesini içerirken (Harvey, 2014: 232), yeni zaman anlayışı mekân-zaman kesişimselliği (Foucault, 1986: 22), mekân ve zamanın karşılıklı üretimini ifade eder.

Her toplum ve üretim tarzının kendi mekânını ürettiğini belirten Lefebvre (2014: 61), mekânı, farklı zaman ve toplumlara özgü bir üretim olarak ele alır. Harvey (2014: 230) de her toplumsal-sosyal yapının kendine özgü zaman ve mekân pratikleri olduğunu, toplumsal zamanın ve toplumsal mekânın toplumsal pratiklerle farklı şekillerde kurulduğunu söyler. Aynı perspektifle Certau (2008: 176) da günlük alışkanlık tutum ve uygulamaların mekânlar üzerindeki etkisini, belleğin, zamanın, mekâna eklemlenişi olarak adlandırır. Bu perspektifte mekân, zaman tarafından yok edilen bir boyut değil zaman ile kesişimselliği olan, zaman ile karşılıklı etkileşimi olan bir kavrayışı ifade eder.

Bu kapsamda 1980’li yıllarda coğrafyada yerellik anlayışı, zaman-mekânın kesişimselliği ve toplumsal olanla mekânsal olanın karşılıklı ilişkisinin ele alındığı önemli tartışmalar başlamıştır. Özetle 1950’li yıllara kadar coğrafyada mekân, olay ve olguların gerçekleştiği bir zemin olarak ele alınırken, 1950’li yıllarda düzenlenen, planlanan geometrik bir yapı olarak görülmüş, 1970’li yıllarda mekânı etkileyen toplumsal süreçler üzerinde durulmuş, 1980’li yıllarda mekân ve toplumun karşılıklı etkileşimi tartışılmaya başlanmıştır.

Mekân tartışmalarında cinsiyetin ele alınması ise 1970’li yıllarda başlamakla beraber özellikle 1990’lı yıllara gelindiğinde postmodern-post yapısal tartışmalar

çerçevesinde mekân, bireysellikler, görünenin arkasındaki gerçeklikler ile beden arasındaki ilişki incelenmeye başlanmıştır. Böylece değişen mekân-zaman kavrayışları bir mekân bilimi olan coğrafyayı da toplumsal ve bireysel konuları içerecek şekilde yeniden tanımlamıştır. Sosyal konuların coğrafyada ele alınması, 1970’lerde gelişen hümanist coğrafya ile başlamış, eleştirel yaklaşımlar ile derinlik kazanmıştır. Özellikle postmodern teori ile beden kavramının önem kazanması, toplumsal ve mekânsal olanın bireysel gerçeklikler üzerinden sorgulanmasını başlatmıştır. Böylece bugün toplumsal ve bireysel gerçekliklerin arkasındaki iktidar ilişkilerinin anlaşılması coğrafyanın konuları arasına girmiştir. Bu gerçekliklerin coğrafyada yer edişi ise bir yandan coğrafyanın toplumsal-sosyal bilim kimliğinin önem kazanması bir yandan da mekânın toplumsal olanla ilişkisinin anlaşılması yani değişen mekân kavramı ile ilgilidir. 1980’li yıllarda gelişen feminist coğrafya, söz konusu tartışmalarda cinsiyetin önemini, postmodern paradigma da kimlik, beden ve güç ilişkilerinin tartışılmasını başlatmıştır (Kaya, 2014: 40-44).

Postmodern teorinin mekân kavrayışına ilişkin en önemli katkısı, toplum-mekân ilişkisinde bireysellik ve beden inşası tartışmalarını başlatmasıdır. Bu süreçte, mekân kavramının değişimi gibi toplumsal olanın da anlamı değişmiş ve toplumsal olanda bireyin önemi ön plana çıkmıştır. Örneğin Anthony Giddens’in yapılaşma teorisi ile birlikte sosyal yapıların özneyi değiştirdiği gibi öznenin de gününbirlik pratikleri ile sosyal yapıyı değiştirdiği düşüncesi tartışılmaya başlanmıştır (Kaya, 2014: 40). Böylece artık coğrafyada toplumsal olanla karşılıklı ilişkisi bakımından ele alınan mekân ile birlikte iktidar ilişkileri, bireysel gerçeklikler üzerinden tartışılmaya başlanmıştır.

Bireysel deneyimler, iktidar ilişkileri ve mekân arasındaki ilişki daha ilk marksist tartışmalarda Lefebvre tarafından ele alınmıştır. Tarihsel açıdan ele alındığında da Soja (2017), ilk marksist araştırmalarda mekânın önemi ve mekânsallığın toplumsalla ve güç ilişkileri ile ilgisinin Lefebvre tarafından ele alındığını söylemiştir. Mekânsal ve toplumsal olanın karşılıklı üretiminin çok sayıda güç ilişkisini içerdiğini belirten Lefebvre (2014: 62-63), güç ilişkilerini içeren toplumsal ilişkilerin mekânla ilişkisini, “mekânsal pratik”, “*temsil mekânları*” ve “*mekân temsilleri*” şeklindeki üç kavramın ilişkiselliği ile açıklar. Lefebvre’ye (2014: 69) göre hem iktidar ilişkileri ile hem de birbirleriyle iç içe geçmiş bu üç

boyutlu mekân kavrayışı, algılanan (mekân pratiği), tasarlanan (mekân temsili) ve yaşanan (temsil mekânı) mekâna karşılık gelir.

Mekânsal pratik, herhangi bir toplumun her üyesinin mekân ile ilişkisini ifade eden, her bir bireyin, günlük yaşantısı ve mekân politikaları ile üretilen, algılanan mekândır (Lefebvre, 2014: 67-68). *Mekân temsilleri*, iktidar ilişkileri ile iç içe geçmiş üretim ilişkilerini temsil eden bilgiler, işaretler ve kodları ifade eden, plan ve mimari ile üretilen, tasarlanan mekândır (Lefebvre, 2014: 67- 68). *Temsil mekânları* ise toplumsal yaşamın arkasındaki gerçekliklere bağlı kodlu ya da kodsuz, karmaşık sembolizmler, mekâna eşlik eden imge ve semboller aracılığıyla yaşanan, deneyimlenen mekândır (Lefebvre, 2014: 68).

Lefebvre'nin (2014) üçlü mekân kavramsallaştırması, Harvey (1990) tarafından da genişletilmiştir. Buna göre mekânsal pratikler mekânın her tür kullanımına karşılık gelirken, mekân temsilleri, mekânın gösterimi, algılanan yani zihinsel mekâna, temsil mekânları da gösterim mekânları, mekânı kullananların tahayyül ettiği, pratik edilen, yaşanan mekândır (Lefebvre 2014: 66-69, Harvey, 2016: 246-254). Daha anlaşılır biçimde ifade etmek gerekirse mekânsal pratikler mekânı üreten gündelik eylemlere karşılık gelirken, mekân temsilleri planlanan mekâna, temsil mekânları da gündelik eylemler ile üretilen mekânın gösterimine karşılık gelir. Bunların her biri, diğeri ile karşılıklı ilişki içinde olup toplumsal mekânı üretirler. Yani mekân onu algılayan, tasarlayan ve yaşayanlar tarafından karşılıklı olarak üretilir.

Toplumsal ve mekânsal olanın karşılıklı ilişkisini ele alan Lefebvre (2014: 61-62), toplumsal mekânın üretim ilişkileri (iş bölümü) ve toplumsal yeniden üretim ilişkilerini (aile içi ilişkiler) içerdiğini, bu ilişkilerin karşılıklı bir biçimde birbirlerine zincirlendiğini ve toplumsal mekânın bu faaliyetleri düzgün işlemeleri bakımından birbirinden ayırdığını yani toplumsal bölünmüşlüğü mekânsal bölünmeye karşılık geldiğini söyler. Lefebvre'ye göre bu karşılıklı toplumsal üretim ilişkilerinde mekânın belirleyici rolü doğa zemininde bu ilişkilerin yerini değiştirerek, bu ilişkileri sembolik tarzda gizleyerek sergilemesidir (Lefebvre, 2014: 62). Bu örtük mekân üretiminde kadının doğalmış gibi sınırlandırılan mekânı, mekânın sosyal inşası ve toplumda gömülü iktidar ilişkileri ile açıklanabilir. Söz konusu iktidar ilişkileri gündelik yaşamda beden inşası ile anlaşılabilir.

Lefebvre (2014: 180) “*Mekân, bedenden yola çıkararak algılanır, yaşanır ve üretilir*” der. Massey’e (2001: 1-16) göre de mekân, farklı konumlara sahip farklı kişiler tarafından farklı deneyimlenir. Sennet (2014: 333) da kent mekânlarının, insanların kendi bedenlerinin yaşama biçimi yoluyla şekillendiğini söyler. Bu bağlamda kentler somutlaşmış toplumsal cinsiyet normlarının zorunlu olarak yeniden üretildiği yerler değildir, bu normlar yeniden üretilebilir, değiştirilerek yeniden şekillendirilebilir ya da bunlara meydan okunabilir (Bondi, 2005: 6). Bondi’ye (2005: 6) göre bu olanak ve zorlamalar coğrafi paternde değişim gösterir. Diğer bir değişle çeşitli coğrafi bağlamlarda cinsiyetin bedensel ve mekânsal inşasının farklı yolları vardır.

Massey’ e (2001: 1-16) göre mekânlar ve mekân temelli kimlikler (places and place based identities), açık biçimde görülmeyen mekânsal farkları içerir. Massey’in burada belirttiği farklar açık biçimde görülmeyen iktidar ilişkileridir. Massey burada iktidar ilişkilerinin mekânsallığına vurgu yapar. Bu mekânsallık Butler’ın, beden inşasının açıklanması ile birlikte düşünüldüğünde, iktidar ilişkilerinin temel kurucularından biri olan cinsiyetin gündelik yaşamda “dışarıda”, yaşanılan çevrede karşılaşılan mekânsal ve zamansal bir inşa olduğunu gösterir (Bondi, 2005: 6-9). Bu bakımdan cinsiyet ve mekânın gündelik yaşamda nasıl karşılıklı olarak inşa olduğu incelenmelidir.

Toplumsal cinsiyet anlamlarının kentsel peyzaja dâhil olma süreçleri ve insanların günlük yaşamlarında bu anlamları inşa ettikleri perspektifinde cinsiyet, yinelenmelerle (performatively) üretilir ve bu inşa, günlük yaşamda, kentsel yaşamın sıradan pratiğinde, rutin olarak, bilinçdışı bir biçimde gerçekleşir (Bondi, 2005: 10). Bu süreç, beden inşası (toplumsal cinsiyetin bireylerde bedenleşmesi) gibi kent mekânının da inşasıdır (Bondi, 2005: 10). Buna göre “*baskın toplumsal cinsiyet kodları, alıp verdiğimiz nefes gibidir, belirgin biçimde görülüp fark edilmez*” (Bondi, 2005: 10). Toplumsal cinsiyet ve mekânın karşılıklı yinelenmesi ve düzenleyici kurguların (normların) gücü, kasıtlı eylem ve yorumlardan daha derine iner ve bu noktada cinsiyetin inşasında deneyimin önemi ön plana çıkar (Bondi, 2005: 10).

Kentsel mekânın cinsiyet odaklı anlamlarının heteronorm inşasına değinen Bondi (2005: 10-11), günlük yaşamda cinsiyeti üreten performansların (günlük yinelenen eylemler), baskın cinsiyet kodlarının parodileri olduğunu söyler. Bondi’ye (2005: 10-11) göre cinselliğin heteroseksüel inşanın baskınlığı (normatif erkeklik ve

kadınlıklar), günlük yaşamda toplumsal cinsiyetin normatif söylemlerini yıkabileceği gibi güçlendirebilir de. Bu nedenle kentler, kadın ve erkeklerin rutin kadınlık ve erkeklik çeşitliliklerini gerçekleştirdikleri yer olmasına rağmen rutin kadınlık ve erkekliklere dair bu çeşitlilik, farklılıkları reddeden baskın ikili yapıya sıkı sıkıya bağlıdır (Bondi, 2005: 11). Bu bakımdan mekânın baskın formları toplumsal cinsiyetin ikili formlarına öncelik tanır ve ikili olmayan farklılıklar da bu forma dönüşür (Rose, 1993'den aktaran Bondi, 2005: 10). Bu ikiliklerin dönüştürülebileceği üzerinde ısrar eden Bondi (2005: 11-13), ikili cinsiyet yapısı ve mekânın ikili cinsiyeti inşasının birlikte dönüşmesi gerektiğini söylerken, cinsiyet ve mekânın zorunlu olarak birlikte inşa olduğunu hatırlatır.

Bondi ve Rose (2003: 235) da, mekân ve cinsiyetin karşılıklı inşasının incelenmesi için Lefebvre'nin algılanan, tasavvur edilen ve yaşanan üçlü mekân kavramsallaştırmasını faydalı bulur. Üç boyutlu toplumsal mekânı anlamak için bedene gönderme yapan Lefebvre (2014: 69), herhangi bir toplumun üyesi her bir öznenin, mekânla ilişkisinin, kendi bedeni ile ilişkisini ve bedeninin kendisi ile ilişkisini içerdiğini söyler. Bu bakış Certau'nun (2008), sıradan insanın günlük deneyimlerine odaklanmak gerektiği fikri ile birleşir. Gündelik eylemleri güç ilişkileri bağlamında tanımlayan Certau (2008: 110-111), sıradan insanın günlük hayatta, buldukları sistem içinde kendi çıkarlarına uygun yollar çizerek mekânı ürettiklerini söyler. Certau'ya (2008: 117) göre bir mekânda oturmak, dolaşmak, yemek yapmak, okumak, alışveriş yapmak gibi günlük eylemler mekânı değişikliğe uğratarak yeniden üretir. Ertürk (2013: 37) de öznenin kendini inşası gibi mekânın da kendilerini inşa eden özneyi yeniden tanımladığı ifadesi ile mekân ve özne arasındaki karşılıklı inşaya işaret eder.

Certau'ya (2008: 193) göre gündelik yaşamda kentte yürüyen insanlar orada bir iz bırakırlar ve bu iz, bir yandan eylemin okunmasını sağlarken, bir yandan da kentte yürüme, mekânın yürüyen tarafından benimsenmesini ve farklı konumlar arasında ilişki kurulmasını gerektirmesi bakımından mekân aracılığıyla da eylemi üretir. Certau'ya (2008: 194) göre uzam düzeni (mekân sistemi) birtakım olasılık ve yasaklar sunmakta, yürüyenler (sıradan insanlar) bu olasılık ve yasaklardan bazılarını seçmekte bazılarının yerlerini değiştirmekte, bunlardan yeniler oluşturmakta ve mekânı dönüştürmektedirler. Böylece gündelik davranışlar ve mekân günlük eylemlerle karşılıklı olarak üretilir.

Harvey (2016: 19) de mekânın, insan davranışlarının mekân karşısındaki durumuna göre kavramsallaştırılmasını, böylece değişik insan pratiklerinin değişik mekân kavramlaştırmaları doğuracağını söyler. Harvey (2014: 231) mekân ve zamanın düzenlenişinin de günlük yaşam ve pratikleri etkilediğini, yani mekân ve günlük pratikler arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu söyler. Ancak bunun, pratiğin planlama ve mimari tarafından şekillendirildiği anlamına gelmediğini söyler ve ekler. Çünkü der “*pratiğin ne tür sabit temsil şeması karşısında olursa olsun, bağlandığı şamandıradan kaçma gibi münasebetsiz bir âdeti vardır*” (Harvey, 2014: 231). Harvey’in (2014) bu ifadesi, Ceratu’nun (2008: 110-111), sıradan insanın günlük hayatta, buldukları sistem içinde kendi çıkarlarına uygun yollar çizerek mekânı ürettikleri görüşü ve Bondi’nin (2005) cinsiyet ve mekânın ikili formunun dönüştürülebileceği iddiası ile birleşir. Sonuçta mekân, gündelik pratikler aracılığıyla üretilirken gündelik pratikler de mekân aracılığıyla düzenlenir. Bu karşılıklı ilişki iktidar ilişkilerine sıkı sıkıya bağlıdır. Doreen Massey (1994/2001) de mekânsal olanın politik olduğunu söyleyerek mekân ve güç ilişkileri arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinde durur. Bu da bizi Haraway’in (2010: 116), bilgi üretiminde dünyanın, haritası çıkarılacak bir kaynak, zemin değil, etken ve fail olduğu düşüncesine götürür. Kısacası gündelik eylemlerimizde kullandığımız mekânlar ve mekânsal düzenlemeler aracılığıyla bireysel kimliklerimiz inşa olduğu gibi, gündelik eylemlerimiz de mekânı inşa eder. Yani cinsiyet, çevremizle, yaşadığımız yer ve mekânla ilişkili bir inşadır, beden, doğal ve sosyal çevre aracılığıyla inşa olur (Bondi ve Davidson, 2003: 328). Bu bakımdan Jarvis, Kantor ve Cloke (2015: 19-42) da cinsiyetlendirilmiş kentsel çözümler için gündelik hayatın altyapısının incelenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Beebejaun (2017: 323) da kentsel mekâna ilişkin iddiaların ve kentsel hakların nasıl doğal olarak cinsiyetlendirildiğinin anlaşılması için günlük mekânsal deneyimlere odaklanılması gerektiğini söyler.

Bondi ve Davidson (2003: 328), mekânın günlük eylemlerle nasıl cinsiyetlendirildiğini, günlük yaşamda belli mekânların belli cinsiyetlere tahsis edilmişçesine kullanımının, bu mekânların da cinsiyetleşmesine ve mekânın dönüp cinsiyet farklarını sürdürmesine yol açması ile açıklar. Buna göre cinsiyete dayalı iş bölümü aracılığıyla, hemşirelik ve sekreter birimlerinin feminen inşası, bu birimlerde yer alan erkekleri feminen, boks ringi, uçak kokpiti ya da otobanların eril inşası da bu mekânların eril, bu mekânları kullanan kadınların ise erkeksi olarak

anlamlandırılmasında karşılık bulur (Bondi ve Davidson: 2003: 328). Ancak bu ilişki elbette sabit ve değişmez değildir, günlük eylemlerle yeniden inşa olur.

Bu perspektifle mekân en başta, özellikleri aracılığıyla bireyler ya da toplumlar arasında ayırım yaparak içinde yaşayacakların belirlendiği bir tanımlamadır (Asiliskender, 2004: 90). Bu bakımdan kimlik ve iktidar ilişkileri başta kamusal-özel olmak üzere, mekân ayrımları aracılığıyla inşa edilmektedir. Mekân ve cinsiyet arasındaki bu ilişkiyi anlamada ölçek de önemli bir boyuttur. Mekân ve mekânsallıklar, toplumsal cinsiyet ve diğer kategorileri etkilediği ve onlardan etkilendiği için kadınsılık ve erkeksilik öznelliklerinin artmasına katkıda bulunur (Bondi ve Davidson, 2003: 334). Bu da cinsiyet ve mekân araştırmalarında ölçek ve mobilitenin önemine işaret eder. Bu bakımdan kadın tanımı da yere zamana, kişilere, bağlama, deneyimlere göre değişir.

Bondi ve Davidson (2003: 336-337) yaşanan çevrede cinsiyet ve mekânın, normların ve performansların karşılıklı inşasını Longhurst'un (2010) hamile kadınlarla ilgili araştırması ile örneklemişlerdir. Bu araştırmada Longhurst (2001), Yeni Zelanda da kamusal mekânda hamile kadınlardan nasıl davranılması beklendiği ile hamile kadınların bikini yarışmasını, günlük performativite ve mekân ilişkisi üzerinden incelemiştir. Longhurst'un (2001) çalışmasında, hamile kadınların, bir şehir merkezinde yarı giyinik halde bulunmaları, cinsiyetin belirli bir tezahürünün nasıl kabul edildiğine dair fikirleri alt üst edebilir bir gündelik eylemdir. Bar gibi bazı mekânlara girmeleri, ragbi gibi bazı aktiviteleri yapmaları, ya da hamile olduklarını belli etmeleri gibi normatif standartları ihlal eden hamile kadınların ahlaki dışlanma ve öfke ile karşılaşmaları ve bu gibi yaşanan mekâna özgü alışılmadık eylemlerin kamu ahlakının sınırlarını girmesi cinsiyete dayalı performativite ve normların nasıl bağlama özgü olduğunu da gösterir (Bondi ve Davidson, 2003: 336-337). Bu bakımdan bir sokakta gerçekleştirilen cinsiyetleşmiş bir davranış anksiyete ile karşılanabilirken aynı davranışın başka bir sokakta normal olarak karşılanması da olasıdır. Bu da mekân ve cinsiyetin farklı yerlerde farklı bağlamlarda kurulduğunu gösterir ve günlük mekânsal deneyimlerin önemini ortaya koyar. Bu çerçevede de kentsel mekân ve cinsiyet araştırmalarında “duygu” kavramı önem kazanır.

Kentlerin fiziksel (embodied) deneyimleri duygularla kaynaşıktır bu nedenle de toplumsal cinsiyet, kent kimliği ve korkunun cinsel kimlik ve kent yaşamı ile

ilişkisi de karşılıklıdır (Bondi 2005: 12). Bu kapsamda kentsel çevrenin (kentin), bireylerin bedenleşmiş cinsiyet kimliklerine nasıl nüfuz ettiğini derinlemesine anlamak için Bondi (2005: 12-13), cinsiyeti performativite olarak ele alan yaklaşımı, gündelik ilişkilerin bilişsel, rasyonel olmayan karakterine, sıradanlığa odaklandığından faydalı bir teorik arka plan olarak önerir. Performativite yaklaşımı, fiziki çevrede duyguların ve cinsiyetin önemine ve her ikisinin de zorunlu olarak varlığına ısrar eder (Bondi 2005: 13). Tıpkı toplumsal cinsiyet gibi duygu da kentsel yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır ve hem cinsiyet hem de duygu kentsel yaşamı şekillendiren sosyal ilişkilerin ve günlük yinelemlerin (performativite) etkileşimi sonucu, bireylerde eş zamanlı olarak bedenleşir (Bondi 2005: 14).

Lefebvre'nin üçlü kavramlaştırmasını, mekânın deneyimlenmesi bakımından ele aldığımızda da kamusal mekânı deneyimleyenlerin erkek olması ve mekânın deneyimlendikçe ait olunan bir yer olması bakımından da gündelik pratikler cinsiyete dayalı eşitsizliği sürdürmektedir. Örneğin 19. yüzyıl Avrupasında endüstrileşme ve şehirleşme ile eğlence yerlerinin çoğalması sonucu yemek, gezmek ve izlemek için boş zamanı olan yeni kamusal insanı temsil eden zevk adamı, şehrin görsel sahibi, erkek bakışının vücut bulduğu flaneur; erkeklerin kadınlar üzerindeki görsel ve gözetleyici üstünlüğünün temsilcisi olarak tanımlanmaktadır (Wilson, 1992: 55 - 57). Ayrıca Wolff (1985: 41) da 19. Yüzyılda Paris sokaklarında özgürce dolaşabilmek için bir kadının flaneur (erkek gezgin) kılığına girdiğini, kentte kadınların görünerek dolaşma özgürlüğünün olmadığını belirtir. Sennet da (2013: 41), 19. yüzyılda kentin erkeklerin bulunabildikleri, yanlarında aile bireylerinden bir erkek bulunmadan kadınların kentsel kamusal mekânda bulunamayacaklarını söylemiştir. Bu bakımdan cinsiyete dayalı eşitsizlik üzerinden kurulan bu mekânsal ayrışma, deneyimle sürdürülerek kimlik ve mekânın karşılıklı inşasını üretmektedir.

Cinsiyet ve mekânın günlük eylemlerle nasıl karşılıklı inşa edildiğini üç farklı zamanda üç kadının deneyimlerine odaklanarak inceleyen Bondi ve Domosh (1998: 279), 19. yüzyılda kamusal-özel mekân ayrımının belirginleşmesiyle, 19. yüzyılın ortalarında New York'u ziyaret eden Sophie'nin ev dışına hiç yalnız çıkmadığını, saat 16.00'dan sonra da yanında kocası olmadan dışarı çıkmadığını, kentsel kamusal mekânda gerçekleştirdiği eylemlerin de müzeye gitmek, konsere gitmek ve alışveriş gibi viktoryan standartta feminen aktivitelerle sınırlı olduğunu, böylece 19. yüzyıl orta sınıf kadının yeni kimliğinin tüketici ve kültürel normların sürdürücüsü olarak

kentin fiziki dokusuna kazındığını ve bu fiziki formun da bu kimliği güçlendirdiğini belirtmişlerdir. Diğer bir ifadeyle günlük yaşamda mekânın cinsiyete göre kullanım amaçları kentin kimliğini belirler ve kentin fiziki dokusu da bu biçimde inşa olur ve dönüp cinsiyet kimliğini inşa eder. Bu bakımdan Bondi ve Domosh (1998), 19. yüzyılda tüketim kültürünün gelişmesiyle, mekânla ilişkili olarak kadın kimliğinin de değiştiğini göstermişlerdir. Bu değişim, kültürel ve mekânsal açıdan tüketim kültürünün feminizasyonuna karşılık gelmiş, orta sınıf cinsiyet ideolojisi ile değişen burjuva kadın tanımları kentin belli mekân sınırlarıyla iç içe girmiştir böylece erkeklerin üretimle, kadınların tüketimle özdeşleştiği bir günlük yaşam inşa olmuştur (Bondi ve Domosh, 1998: 280).

Thiel ve Stasik (2016) ekonomik değişikliklerin toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyete dayalı iş bölümü ve mekân bölünmeleri ile ilişkisini Gana'nın başkenti Akra'da market ve otobüs durakları üzerinden incelemişlerdir. Tarihsel olarak marketlerin kadınlık, otobüs duraklarının ise erkek ekonomik uğraşları ile ilişkilendirildiğini, zaman içinde otobüs durakları ve pazarlarda kadın ve erkeklerin anlaşma, çatışma ve etkileşimlerinin değişen formlarını ise mekân ve cinsiyetin karşılıklı ilişkisi olarak açıklamışlardır. Otobüs istasyonlarında erkek çalışanların fazlalığını patriyarkal ikamet ilişkileriyle ilişkilendirmişler ve şehrin gelişimiyle otobüs duraklarının yerlerinin değişmesi ile patriyarkal ikamet dokusunun değiştiğini ve böylece otobüs istasyonlarında kadın çalışanların arttığını belirlemişler ve bunun da beraberinde kadın çalışan konumunun iyileşmesi şeklinde karşılıklı bir oluşum inşa ettiğini açıklamışlardır. Boyer (1998: 272) da 20. yüzyılın başlarında büro işlerinin artmasıyla kamusal alanda çalışan kadın sayısının artmasının saygın kadınlık kavramını nasıl değiştirdiğini incelediği çalışmasında kadınların kamusal alana girmesi ve bu alanda bulunmalarına, bedensel kısıtlama ve cinsel uygunluk ile ilgili beklentilerin aracılık ettiğini belirlemiştir.

Diğer bir ifadeyle cinsiyet ve mekanın karşılıklı inşası değişen kadın tanımları gibi mekânın da değişimi ve mekanın değişiminin de kadın tanımlarını inşası biçiminde tezahür etmektedir. Örneğin New York'da 19. yüzyıl ekonomik ve politik düzeninin kadınların kentsel kamusal mekânlara erişimine izin vermesi ile ticari tüketim mekânları olarak mağazalar, zarif giriş yerleri ve benzeri mimari detaylar ile kültüre uygun ve süslü mekânlar haline gelmişlerdir (Bondi ve Domosh, 1998: 280). Ancak yeni ekonomik sistem, çalışma-aile ve üretim-yeniden üretim

şeklindeki değerler sistemi dikotomisini ve bunların maskülen ve feminen özdeşleştirmelerini de sürdürmüştür (Bondi ve Domosh, 1998: 280-281). Yani her ne kadar 19. yüzyıl ekonomik ve politik düzeni kadınların kentsel kamusal mekânlara erişimine izin verse de mekânsal sınırlardaki bu değişim, kamusal - özel ya da kadın - erkek arasındaki ideolojik ayrımların azalması şeklinde gerçekleşmemiş, tüketim mekânları feminen olmuş ve kadınların görev ve sorumlulukları bu tüketimi içermiştir (Bondi ve Domosh, 1998: 281). 20. yüzyıl ise, büyük ölçüde özel sektörün ticari amaçlarına paralel bir biçimde, kentsel mekânın büyük çoğunluğunun özelleşmesine karşılık gelmiş, kentsel mekânın kamusal nitelikleri silinmeye başlamıştır (Bondi ve Domosh, 1998: 282).

Özetle 19. yüzyılda kadınların kamusal mekân erişimi belli zamanlarda belli mekânlar, belirli feminen aktiviteler ve belli davranış kalıpları ve gözetimi ile sınırlı iken, 20. yüzyılda orta sınıf kadınlar çok yerde orta sınıf erkekler gibi özgürleştiyse de bu özgürlük, tüketim mekânlarının izin verdiği düzeyde gerçekleşmiştir (Bondi ve Domosh, 1998: 283 - 284). Böylece tüketici orta sınıf kadın kimliği, tüketim mekânlarının kapandığı gece saatlerinde orta sınıf kadınların hareket özgürlüklerinin de azalması şeklinde, mekân aracılığıyla düzenlenmiştir (Bondi ve Domosh, 1998: 283-284). Bondi ve Domosh (1998: 283-285) 20. yüzyıldaki bu ayrımın köklerinin bir öncekine, öncekinin de bir öncekine dayandığını söyleyerek cinsiyete dayalı mekânsal ayrımların nasıl sürdürüldüğünü açıklamışlardır. Bu bakımdan ilk olarak yeni ortaya çıkan burjuva sınıfı meşrulaştırmak için oluşturulan ideolojik bir araç olan kamusal-özel ayrımının kökleri, cinsiyete ve sınıfa dayalı bir ayrım olarak ailenin devamlılığını sağlamlandırmak için patriyarkayı sürdüren bir ayrımdır (Bondi ve Domosh, 1998: 283-285). Endüstrileşme de ailenin özel dünyasını, kamusalın ekonomik dünyasına katılmaya zorlayarak bu ayrımı azaltmış ve yönünü değiştirmiş; feminenlik ve tüketim aktiviteleri arasında kurulan ilişki, maskülen olarak kodlanan üretim değerlerinin tüketimden ayrı olmasını belirginleştirmiş ve özel - kamusal ayrımı, kadın - erkek ayrımını sürdürmüştür (Bondi ve Domosh, 1998: 284-285). Bondi'ye (1998: 162) göre kamusal-özel ayrımı ile örneğin 19. yüzyıl ve sonrasında kadınların politikadan dışlanması ve kadınlara erkeklerin mülkü gibi davranılması meşrulaştırılmış, 20. yüzyılda da bunun etkileri ekonomik ve siyasi iktidardaki eşitsizliğin devamı şeklinde gerçekleşmiştir (Bondi 1998: 162). Böylece cinsiyete dayalı ayrımları meşrulaştırmaya hizmet eden bir mekânsal ayrım olarak ortaya çıkan

kamusal-özel ayrımı bu eşitsizliği sürdürmeye yaramıştır. Bu bakımdan mekânın cinsiyete dayalı dışlayıcı inşası günlük yaşamda cinsiyete dayalı kimliği de inşa ederek iktidar ilişkilerini sürdürmektedir. Böylece cinsiyete dayalı kimlik bir yandan mekânı inşa etmekte, bir yandan da mekân aracılığıyla inşa olmaktadır.

Boyer (1998: 272) 20. Yüzyılın başlarında büro işlerinin artmasıyla kamusal alanda çalışan kadın sayısının artmasının saygın kadınlık kavramını nasıl değiştirdiğini incelediği çalışmasında kadınların kamusal alana girmesi ve bu alanda bulunmalarına, bedensel kısıtlama ve cinsel uygunluk ile ilgili beklentilerin aracılık ettiğini belirlemiştir. İşgücü piyasasındaki değişikliğin (kamusal alanda çalışan kadın sayısının artması), kamusal alan ve kötü kadınlık arasındaki ilişkiyi değiştirerek Viktoryen mekânsal kodlamalarda önemli değişimler yarattığını, böylece ekonomi piyasaları, mekân ve cinsiyetin nasıl karşılıklı olarak üretildiğini inceleyen Boyer'a (1998: 272) göre şirketler, kendi amaçları doğrultusunda, kadın saygınlığı ile ilgili cinsel ve bedensel uygunluk nosyonlarına dayanan muhafazakar söylemlerde bulunurken, büro işlerinin kadınsılaşması ile çalışma alanlarının içinde ve dışında bu söylemlere meydan okuyabilecek çok sayıda yeni mekân oluşturmuştur. Böylece Boyer (1998) 20. Yüzyılın başlarında sekreteryaya işleri artınca kent merkezindeki kadın işçi sayılarının artmasının, kadın erdemi açısından lanetli kamu mekânının oluşturduğu yapılara yeni meydan okumalar getirdiğini, böylece mekân ve cinsiyetin karşılıklı olarak birbirini yapılandırıldığını açıklamıştır.

Günlük mekânsal deneyimlerin kamusal-özel mekân ayrımı ile ilişkisini Hubbard (2005: 326), özel ya da kamusal mekânın cinsiyete özgü (özel mekânın sadece kadınlar kamusalın sadece erkekler) kullanılması şeklinde gerçekleşmekten öte, mekânın cinsiyet temelinde eşitsiz deneyimlenmesi aracılığıyla, kadınların metalar olarak erkekler arasında hareket ettiği veya hareket ettirildiği karşılıklı değişim ilişkilerine tekabül ettiğini söyler. Cinsel öznelliklerin inşasında mekân, mekânın kullanımının yasaklanması ve izin verilmesinin yanı sıra mekânın nasıl kullanılacağı ve mekândaki davranışların belirlenmesi aracılığıyla da kurulmaktadır. Bu bakımdan Hubbard (1997 ve 2005) cinsiyete dayalı mekânsal sınırların cinsellik ile ilişkisi üzerinden ve yasal sınırlarla nasıl işlediğini incelemiştir.

Hubbard (2005: 323), batı kentlerinde kamusal-özel ayrımını cinsellik çerçevesinde ele almış bu ayrımın cinsellik temelinde kadın ve erkekler için farklı ve karşıt olduğunu belirlemiştir. Buna göre sokakların cinsel yaşamı tartışıldığında,

sokakların erkeği flaneur'a karşın sokakların kadınının fahişe olarak anılması ve başlı başına sokak kadını kavramının seks işçileri ile eş anlamlı kullanımı, bununla birlikte tecavüze ilişkin mahkeme söylemlerinin erkek ve kadınlar için farklı olması, sokakların cinselliğini şekillendiren çifte standartlar aracılığıyla mekân temelinde cinsel kısıtlılıklardır (Hubbard, 2005: 323-326). Bondi (1998: 162) de ayrı mekânlar (sphereler) idealinin, kamusal mekânda kadın ve erkeklerin davranışlarına ilişkin ahlaki yargılarla da yankılandığını yani bu normlar aracılığıyla da gerçekleştiğini söyler. Hubbard'a (2005: 323) göre de kadınların kentsel kamusal mekânda belirlenen, onlardan beklenen davranışları, onların toplumdaki konumlarını da belirler. Bu bakımdan kamusal-özel ayrımının kendisi cinsiyete dayalı bir ayrıma tekabül etmekten çok mekânın eril inşası cinsiyete dayalı eşitsizliği sürdürmenin aracı olagelmıştır.

Kamusal-özel alan tartışmasında bahsedildiği gibi Bondi ve Davidson (2003: 329) da ev işleri, ütü, yemek yapma ve temizlik işlerininin feminen kodlandığı, ücretsiz olduğunda özel alan ve kadınlarla özdeşleştirildiği ama ev dışında profesyonel ve maskülen bir potansiyeli de olduğunu söylemişlerdir. Bu bakımdan ev hanımına karşın şefin mutfağı, doktor danışman yerinin karşısında hemşirenin yerini düşündüğümüzde erkeklerin işinin yürütüldüğü yer başarı, komuta ve kontrol alanı olmakta, buna karşın daha sessiz ve yüzeysel işlerin yapıldığı yerler kadın mekânı olarak kodlanmakta, önemsizleştirilmekte, aşağılanmakta, evcilleştirilmekte ve kamusalın dışında tutulmaktadır (Bondi ve Davidson, 2003: 329). Günlük yaşamda bir yerde ne kadar çok kişi olursa orası daha saygın olmakta ve bir yer ne kadar değerli olursa o ölçüde erkeklerin egemenliğinde ve kontrolünde olmaktadır (Bondi ve Davidson, 2003: 329).

Bondi ve Domosh (1998: 270) ayrı mekânlar doktrini olarak açıkladıkları bu mekânsal bölünmeyi, eril mekânlarda kadınların görülmesinin anksiyete ile karşılanması, bu nedenle de kadınların ancak belirlenmiş sınırlarda bulunmalarına izin verilmesi ile açıklamışlardır. Bir kadının gece belli bir saatte sokakta yalnız görülmesi ya da "yanlış" sokakta görülmesinin toplumsal normların dışında olması gerekçesiyle toplumdan dışlanmaya yol açması, ayrı mekânlar doktrininin hem mekânsal hem de ideolojik birlikteliğini açıklar (Bondi ve Domosh, 1998: 270). Bu bakımdan mekân, öncelikle günlük yaşamda kullanımı yasaklanarak kimlik ve iktidar ilişkilerini kurarken aynı zamanda bu ilişkileri yansıtmakta ve

sürdürmektedir. Örneğin Bondi (1992: 159-160) de mimaride büyük, sert, çizgisel ve dikey yapıların maskülen, zayıf, yumuşak ve eğimli, bombeli yapıların feminen olarak kodlandığını, bir kolonda narinliğe vurgu yapıldığında feminenliği, statü ve gücü temsil eden çizgiselliğe vurgu yapıldığında ise maskülenliği temsil ettiğini söyler. Buna göre Bondi (1992: 160), inşa edilmiş çevredeki popüler imgelerin cinsiyete dayalı referanslarla dolu olduğunu belirterek bu biyolojik farklara dayanan varsayımların sosyal ilişki ve ideolojiye dayalı kadın erkek farklılıklarını doğallaştırdığı ve meşrulaştırdığını, cinsiyet farkları ve cinselliğin belirlenmiş farkını evrenselleştirdiğini söyler. Bondi'ye (1992: 160) göre pek çok yan anlamlarının yanı sıra gökdelenler dikeylik ile ilgili gücü ve sermayenin maskülen karakterini sembolize eder. Mekânın iktidar ilişkileri ile inşası ile ilgili olarak Sennett (2014: 99) da, Roma kent mekânının geometrisinin “*bak ve itaat et*” buyruğu ile beden hareketlerini disipline edecek biçimde inşa edildiğini anlatır. Bu bakımdan Sennett'in açıklamalarında çevresine göre ihtişamlı yapıların, bireyleri iktidar ile yüzleştirmesi gibi kentsel mekândaki eril yapılar da toplumda erkek iktidarını yeniden üretme işlevi görür.

Binaların yüksekliği çoğu zaman mülkiyet ve arazi kullanımına yönelik ekonomik kararlar ile ilgili olsa da dikeylik, gücü temsil etmek için sık kullanılan bir kültürel seçimdir (Bondi, 1992: 160). Kentsel mimari de ofis benzeri üretim alanlarının yüksekliği literatürde sermayenin erkek karakterinin bedenselleşmesi olarak ifade edilmektedir (Knox ve Pinch, 2006: 139). Bondi'ye (1992: 160) göre dikeyliğin yeryüzünden gökyüzüne uzanan kozmik sütunlar ve gökdelenlerin, ticaretin, tapınak ve mabetlere referans olarak dini yan anlamları da vardır. Buna göre güç ve çizgisellik arasındaki ilişkinin farklı kültürlerdeki karmaşık tarihi süreçlerine rağmen çizgisellik, dini ve ticari gücü temsil etmekte olup maskülenliğin anahtar sembolüdür (Bondi, 1992: 160). Bu açıdan Bondi (1990: 160), kentsel mekândaki dikeylik ve çizgiselliğin fallus ile olan popüler birliğin arttığını belirtir. Bu ilişkilendirme ise feminist teoride cinsiyete dayalı eşitsizliğin temelde cinsellik yolu ile kurulduğu açıklamaları bakımından da faydalı bir mekânsal benzetmedir.

Bondi (1992: 160) mimarideki cinsiyet dikotomisine benzer anatomik referans ve sosyal inşa ilişkisini kentin, merkez ve kenar bölünmesi ile de açıklar. Buna göre başlı başına bu bölünme aile, besleme, bakım gibi işlerle ilgili feminen kodlar ve çekirdek ailenin yaşamı için, birbirini tamamlayan cinsiyet rolleri üzerine

kurulmuştur. Bu da kamusal-özel ayrımının cinsiyetleştirilmesine karşılık gelir ve bu rolleri sürdürmeye yarar. Bu ideolojik inşa ise ancak Certau'nun söz ettiği karşı kullanımlar ile dönüştürülebilir. Örneğin Hubbard (2005: 324-326), 19. yüzyıl batı kentlerinde fahişelerin, kentteki erkekler tarafından tüketilen görsel zevk nesnesi olmalarıyla birlikte yine de onların kentsel mekândaki varlığının, kamusal alanın erkekler için bir yer olduğu ve kadınların cinselliklerini sadece özel olarak göstermeleri gerektiği maskülen varsayımları ve flâneur'u güçlendiren ataerkil ideolojileri tehdit ettiğini söyler. Bondi ve Domosh'un (1998: 280-281) mekânın feminizasyonu ile mekânsal inşaların da feminenleşmesi yönündeki açıklamaları da düşünüldüğünde mekân, erkeğin ötekisi olarak konumlandırılan cinsiyetler tarafından kullanıldıkça dönüşecektir. Ancak bu noktada farklı iktidar ilişkilerini içeren öznel mekân deneyimlerinin anlaşılması gerekmektedir. Bu kapsamda mekânın kendisinin nasıl cinsiyetlendirildiği, mekân üretiminin cinsiyete dayalı analizleri feminist coğrafyada karşılık bulur.

2.2.3. Feminist Coğrafya

Cinsiyet ve mekânın karşılıklı olarak nasıl inşa olduğu ile ilgilenen feminist coğrafya (Gregory vd. 2009: 244, Kaya 2014: 42), 1970'li yıllarda disiplinde kadınların ikincilliği ve görünmezliğine dair itirazlarla ortaya çıkmıştır. Coğrafyada cinsiyet konularını tartışan ilk makale 1973 yılında *Antipode* dergisinde yayınlanmış olup Burnett'a aittir (Mcdowell, 1993a: 157). Bu yayında Burnett (1973) farklı kent modellerinde sosyal değişim ve bu değişimin kadınların statüsü ile ilişkisini ele almıştır. Yine 1973 yılında Zelinsky (1973a, 1973b), disiplinde kadınların durumunu tartışmıştır. 1974 yılında da Hayford, coğrafya disiplininde erkek egemenliği ve kadının görünmezliğini sorunsallaştırmış ve coğrafyada mekân deneyimlerinin incelenmesinde cinsiyete dayalı farkların önemi üzerinde durmuştur. 1978'de ise Tivers coğrafyadan kadınların dışlanmasını ve coğrafi araştırmada cinsiyetin önemini tartıştığı bir makale yayınlamıştır. Bu bakımdan coğrafyada kadın konusunu ele alan ilk çalışmalar 1970'li yıllara dayanmakla birlikte feminist coğrafyanın gelişimi 1980'li yıllara denk gelmektedir. 1982 yılında yayınlanan, Janice Monk ve Susan Hanson'ın, "*On not Excluding Half of the Human in Human Geography*" (Beşeri Coğrafyada İnsanların Yarisının Dışlanmaması Üzerine) adlı makalesi, feminist coğrafyanın gelişimi açısından etkili tartışmalar başlatmıştır. Bu makalede Monk ve Hanson (1982), coğrafya disiplinini, araştırmanın konusu, yöntemi ve amaçları

bakımından eleştirmişler ve coğrafi araştırmalar için feminist perspektifi önermişlerdir.

Feminist coğrafyacılar coğrafyada cinsiyeti iki açıdan problematikleştirmişlerdir. Bunlardan birincisi coğrafyacıların çoğunun erkek olması, ikincisi de bu aracılıkla coğrafi düşüncenin, bilginin, androsentrik, maskülen yapısıdır (Bondi ve Davidson, 2003: 236). Bu eleştiriler coğrafyada feminist tartışmaların yeni geliştiği 1980’li yıllarda yapılmakla birlikte Hubbard ve Kitchin (2018: 15-18) “*Mekân ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler*” adlı kitaplarının ikinci baskısı için 2009 yılında yazmış oldukları önsözde, kitabın birinci baskısında yer verdikleri düşünürlere ilişkin çok sayıda eleştiri aldıkları, beyaz ırktan, ana dili İngilizce olan erkeklere öncelik vererek diğer yöntemleri marjinalleştirmekle suçlandıklarını belirterek, kitabın büyük ölçüde İngilizce konuşan öğrenciler için yazıldığı ve mekân ve yere ilişkin belirli düşünce tarzının hegemonyasını yeniden üreten bir kitap yarattıklarını, İngilizce dilde eserler veren beyaz heteroseksüel erkekleri tercih ettikleri, bu açıdan mevcut durumda hâkim olan mekânsal düşünme tarzlarını yansıttıkları suçlamalarını kabul ederler. Bu açıdan disiplindeki erkek egemen perspektife dair 1980’li yıllardaki eleştiriler 2000’li yıllarda da devam etmektedir.

Zelinsky, Monk ve Hanson (1982: 319) coğrafyadan kadınların dışlanmasını, coğrafyanın ilk yıllarında jeoloji ile olan bağlantısı ve fiziki bir bilim olarak algılanması, böylece görünen peyzaja odaklanması ve kadınların peyzajdaki görünürlüğünün belirgin olmaması ile ilgili olduğunu söylemişlerdir.

Erkek bireylerin deneyimlerine odaklanan 1960’lar ve öncesinin metinlerinde tasvir edilen coğrafi peyzajın cinsiyeti göz ardı etmesi ve mekânsal dağılımların arkasındaki güç ilişkilerinin dikkate alınmaması nedeniyle, feminist coğrafyanın öncelikli amacı dünyanın farklı yerlerindeki kadınlar hakkında yeni bir bilgi alanı oluşturmak olmuştur (Mcdowell, 1993a: 161).

Feminist coğrafya alanındaki ilk çalışmalar bir yandan kadınların disiplinden dışlanmasını sorunsallaştıran bir yandan da kadınlara ait bilgiyi üretme çabasındaki çalışmalardır. Neden kadınların coğrafyadan dışlandığını sorunsallaştıran Monk ve Hanson (1982: 35) bunu, bilginin sosyal bir inşa olması ile ilişkilendirmişlerdir. Akademik pozisyondaki coğrafyacıların çoğunun erkek olduğunu, bu nedenle

araştırma problemlerini kendi değer, deneyim, ilgi ve amaçları doğrultusunda oluşturduklarını, böylece kadınların disiplinden dışlandığını belirtmişlerdir (Monk ve Hanson, 1982: 35-36).

Zelinsky vd. (1982) ise kadınların sosyal ve psikolojik yapıları ve biyolojik cinsiyet temelli genetik özellikleri itibariyle coğrafi araştırmalarda yeteneksiz oldukları düşüncesi nedeniyle coğrafyadan dışlandıklarını söylemişlerdir. Birçok kültürde kız çocuklarının çevreyle etkileşimlerinin erkeklere göre sınırlandırılırken, erkeklere çevreyi tanıma konusunda daha çok fırsat verilmesi, erkeklerin mekânsal deneyim ve dış çevre ile etkileşimlerinin teşvik edilmesi fakat ilgili çalışmaların sosyo-kültürel özellikleri, kültürel baskı ve deneyimleri göz ardı etmesi nedeniyle kadınlar sanki doğuştan yeteneksiz, erkekler ise doğuştan üstün yetenekli gibi gösterilmekte, kadınların coğrafi araştırma yeteneği konusunda dezavantajlı oldukları imajı oluşturulmaktadır (Zelinsky vd. 1982). Araştırmanın sosyal cinsiyet ilişkileri bakımından McDowell da (1992: 401-403), tarihsel süreçte bilgiyi üretenlerin hep erkek olduğu, bu nedenle de bilimde kadın bakış açısının yokluğuna, coğrafi araştırma konularını belirleyenlerin erkek olmasına, kadınların lisansüstü eğitimden dışlanmalarına ve kadın akademisyenlerin az olması konularına değinmiştir. Kadın yayınlarnın azlığı bakımından da editörlerin çoğunlukla erkek olmasına ve özellikle de feminist yazarların makalelerinin erkek editörler tarafından kabul edilmesinin zorluğuna değinmiştir (McDowell, 1992: 403). Böylece araştırmanın amacı, konusu, yöntemi, sosyal cinsiyet ilişkileri ve üretilen bilginin kendisi aracılığıyla diğer bilimlerde olduğu gibi coğrafyada da kadınlar uzun yıllar görmezden gelinmiştir.

Monk ve Hanson (1982) disiplinin cinsiyetçi yanlılıklarını, coğrafi araştırmanın konu, yöntem ve amaçları bakımından ele almışlardır. Monk ve Hanson (1982: 36), araştırma probleminin tanımlanmasından, teorilerin cins körü olmasına, nüfusun geleneksel cinsiyet rollerine ayrılmaz biçimde bağlı olduğunun varsayılmasından, doğrudan kadınların yaşantılarını konu alan çalışma yapmaktan kaçınılmasına ve kadınların yaşantıları ve toplumsal cinsiyetin öneminin yadsınmasına kadar çok geniş bir yelpazede coğrafi araştırmanın içeriği/konusu bakımından cinsiyetçi yanlılıkları eleştirmişlerdir. Araştırmanın konusu olarak kadını ele aldığında McDowell da (1992: 403-404), coğrafyada dört kategoride kadın konularının ihmal edilmesine dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki kadını konu alan çalışmaların az olması, ikincisi kadınların sınırlı mekânsal hareketleri ve ev gibi özel

alanları, üçüncüsü kadın konularını incelerken kullanılan yöntemlerin yetersizliği ve son olarak da çalışmaların öznel ve politik olmasıdır (McDowell, 1992).

Araştırmaların konusu-içeriği bakımından kadınların yok sayılmasına yönelik eleştiriler coğrafyada kadınların gerçekliklerinin de ele alınması yönünde girişimleri başlatmıştır. Bu konudaki ilk araştırmalar coğrafyada disiplinde kadın konularının ele alarak ve kadın deneyimlerini inceleyerek işe başlamışlardır. Ancak kısa sürede, konu olarak cinsiyeti disipline “*ekleme*” metodunun sorunlu olduğu anlaşılmış ve coğrafyadaki cinsiyetçi yanlılığın ne sadece coğrafyacıların daha çok erkek olmasından, ne de sadece coğrafyada ele alınan konuların cins körü olmasından ibaret olduğu anlaşılacak teorik düzeyde konunun önemi fark edilmiştir (McDowell, 1993a: 161). Monk ve Hanson (1982: 36), coğrafyada kadınları görmezden gelen teorileri, pozitivistin, sosyal değişimi ortaya çıkarmak yerine genel-geçer bilgi arayan objektivist bakışı, hümanist yaklaşımın da insanları dikkate alırken kadınları göz ardı etmesi ve marksizmin sosyal rollerden çok sosyal sınıflara odaklanması nedeniyle olduğunu belirtmişlerdir.

Bu bakımdan feminist perspektifin öncelikli eleştirisi pozitivist paradigmaya yönelik olmakla birlikte coğrafyada insanı merkeze alan hümanist yaklaşım da cinsiyeti göz ardı ettiği için eleştirilmiştir. Zelinsky, Monk ve Hanson (1982: 319), insan davranışları ve sosyal değişimi inceleyen hümanist yaklaşımların da kadınları görmezden geldiğini belirtmişlerdir. Sosyal adalet ve toplumsal ilişkilere odaklanan marksist perspektif de cinsiyete dayalı eşitsizlikleri göz ardı ettiği için eleştirilmiştir. Bu bakımdan feminist perspektif iktidar ilişkilerini anlamada başlı başına cinsiyeti merkeze alan bir yaklaşımı gerektirir. Bilgi üretiminin teorik arka planı bakımından Monk ve Hanson (1982: 42), bilginin politik, erkek iktidar yanlı yapısını eleştirerek, gerçekliği anlamada feminist perspektifi faydalı bir yaklaşım olarak önermişlerdir.

Değişken seçimi, denek seçimi, görüşme pratikleri ve ikincil veri kaynaklarının yetersizliği ile, araştırmanın yöntemi bakımından da Monk ve Hanson (1982: 40-41) kadınların, kocalarının verileri ile tanımlanmasını, yalnızca erkekleri içeren verilerin tüm nüfusa genellenmesini, verilerin yorumlanmasında kadın olmayı önemli bir değişken olarak görme farkındalığının olmamasını, kadınlar arası farklılıklar ve kadınların ihtiyaçlarının farklılığının dikkate alınmamasını eleştirmişlerdir. Yine Monk ve Hanson (1982: 41), denek seçimi bakımından hane araştırmalarında genellikle evin reisi ile görüşülmesini de, bir kişinin tüm haneyi

temsil etmesi, bunun cinsiyete dayalı farklılıkları maskeleymesi ve hanenin temel geçiminde sorumluluk sahibi olmasa da kültürel olarak erkeğin hane reisi olarak görülmesi gibi nedenlerle eleştirmişlerdir. McDowell da (1992: 404-405), hâkim metodoloji ve istatistiklerde analiz ünitesi olarak aileyi ayırmama, kadınları ailelerinden ayırt eden istatistiklerin olmaması, evin reisinin erkek olmasına ilişkin problematik bir tanımlamanın da yapılmaması böylece çalışmaların çoğunun sadece erkeğe odaklanması ve kadını tümüyle dışlarken, diğer bir sorunun da kadını araştırma sürecine katmak fakat rolünü azımsamak olduğunu söyler. Ayrıca Monk ve Hanson (1982: 41), kadınlara ilişkin araştırmaların, hem görüşme pratikleri hem de araştırma sonuçlarının yorumlanmasında araştırmaya kadının katılımının göz ardı edilmesi, kadınlara ilişkin ikincil veri kaynaklarının yetersizliği ve kadınları ayırt etmeyen ya da içermeyen istatistikler nedeniyle zorlaştığını belirtmişlerdir. McDowell (1992: 404-405) araştırmalarda kadını ayırt eden perspektifin olmaması ve aileyi bir bütün olarak ele alan bakışı, aile içerisindeki güç ilişkilerini incelememesi bakımından da ayrıca sorunlu bulur.

Bu çerçevede ilk feminist coğrafyacıların amacı cinsiyet farklarını görmezden gelen coğrafyacılar seslenmek olmuştur (England, 2006). Bu nedenle coğrafyada ilk feminist araştırmalar erkek egemenliği ile mücadele, kadınların yaşantılarını görünür kılma ve cinsiyet eşitsizliklerini belirleme ve haritalama konularına odaklanmıştır (England, 2006). McDowell (1992: 404), feminist coğrafyanın ilk aşamasının en büyük başarılarından birinin, coğrafyayı, kadın konularını içerecek şekilde yeniden tanımlamak olduğunu söylemiştir. Böylece çocuk bakımı, ev işleri, aile içi güç ilişkileri, erkek şiddeti, kadın sağlığı, kadınların iş yaşamına katılımı, kadınların sosyal hareketliliği gibi konular coğrafyanın araştırma konuları arasına girmiştir (McDowell, 1992: 404). 1980'li yıllarda kadınların erkekler karşısındaki ikincilliği ve eşitsizliğinin haritalanması ve dünyanın farklı yerlerinde, farklı mekânsal ölçeklerde değişen kadın konumları ile kadınların yaşam standartları ve günlük yaşamlarını anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır (McDowell, 1993a: 163-164).

1980'li yıllardaki feminist coğrafya çalışmaları, dünyanın farklı yerlerindeki kadınların yaşamlarına dair bilgileri, cinsiyet kimliği ve mekân arasındaki ilişkinin sorgulanmasını, cinsiyetin mekânsal inşası, mekân, sınıf ve kültürel gruplar arasında erkeklik ve kadınlığın nasıl farklılaştığı tartışmalarını başlattı ve cinsiyet ayrımları konusunun coğrafyaya yerleşmesini sağladılar (McDowell, 1993a: 175).

Feminizm ve coğrafyanın tanışması ile toplumsal cinsiyet, çevresel değişimin bir bileşeni olarak ele alınmaya başlamıştır (McKenzie, 2002: 250). İlk ortaya çıktığı yıllarda küresel ölçekte kadının yerinin incelenmesini, cinsiyete dayalı ilişkilerin ayırt edici özelliklerini ve cinsiyet ilişkilerinin mekânsal çeşitliliğini ele alan feminist coğrafya, 1980'den 1990'lı yıllara kadarki 10 yılda, mekânsal davranış ve etkinliklerde cinsiyete dayalı farklılıklarının analizi ile ilgilenmiştir (McDowell, 1993a: 159). Bu açıdan 1980'lerde coğrafyada toplumsal cinsiyet önemli bir konu olmuştur (Bondi, 1990: 160).

Ancak feminist coğrafyadaki 1990 öncesi çalışmalar, kadın kavramının kültürel inşası ve kadınlar arası farkları görmezden gelmeleri, etnomerkezci olmaları nedeni ile eleştirilmişlerdir (McDowell, 1993a: 161-165). 1990'lı yıllara gelindiğinde ise feminist coğrafya, farklı yerlerde toplumsal cinsiyetin sosyal inşası ile ilgilenmeye başlamıştır (McDowell, 1993a: 159). 1990'lı yıllardan itibaren feminist coğrafyacılara disiplinin üç temel kavramı (mekân, yer ve doğa) ve bunların farklı toplumlarda cinsiyet farklarını nasıl içerdiği ve doğanın kendisinin nasıl cinsiyetlendirildiği üzerinde durmuşlardır (McDowell, 1993a: 159). Ayrıca toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mekânsal çeşitliliğinin araştırılmasını, farklı sosyal çevrelerde cinsiyete dayalı kimliklerin sosyal inşasını ve doğanın kendisinin cinsiyet ayrımcılığı ile ilişkisinin hangi yollarla kurulduğunu incelemişlerdir (McDowell, 1993a: 159). Böylece başta kadın konularının ele alındığı feminist coğrafyada, 1990'lı yıllarda cinsiyet ilişkileri ve cinsiyetin inşası konuları önem kazanmıştır (McDowell, 1992: 404).

1990'lı yıllarda cinsiyet ve mekân ilişkisini ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Fakat 1990'lı yıllara gelindiğinde, çok sayıda yayın ve akademik çalışmaya rağmen feminist projeye duyulan güven 1980'li yıllara oranla azalmıştır (McDowell, 1993a: 158). Bondi (1990: 160-162) bunu, feminizmin, radikal coğrafya ana akımının dışında kalması ile açıklar ve bilginin inşası ve farklılıkların dikkate alınması ile feminizmin postmodern tartışmalara katılması üzerinde durur.

Bondi'ye (1990: 162) göre erkek araştırmacılar, kadını, erkeğin ötekisi ve bilinmeyen olarak konumlandırmaktadır ve feminist coğrafyacılara, bu kodlamaların anlamlarını açığa çıkarmalıdır. Ancak Bondi'ye (1990: 162) göre bunun için, postmodernizm de feminizm de tek başına yeterli değildir, feminist perspektif ve postmodern perspektif birleşmelidir.

Bondi (1992: 63-65) postmodernizmi, ikiliklerin ötesine geçmeye olanak sunması, sabit kategorilere dayanan hiyerarşileri geride bırakması, erkeklik ve kadınlık arasındaki kutuplaşmayı aşması bakımından faydalı bulur. Fakat Bondi (1992: 63-65), ister postmodernizmi reddetsin isterse de kucaklasın, feminizm olmaksızın radikal coğrafyanın bu kategorileşmeyi (kadın-erkek) sürdüreceğini söyler. Bu bakımdan Bondi (1990: 160-163) feminizmin radikal coğrafyaya dâhil olmasını önerir ve bunu “*feminist postyapısalcılık*” olarak adlandırır. Bondi’ye (1990: 165) göre feminist postyapısalcılık, postmodernizmin daha geniş kapsamlı bir eleştirisini sağlar. Bondi’nin (1990: 163-165) burada üzerinde durduğu temel konu, “farklılık” temasının, feminizm ve postmodernizmde ele alınış biçiminin değişmesi ile ilgilidir. Bu bakımdan evrensellik ve nötrlük iddialarına karşın feminist post yapısal perspektifte, konumsal farklar öznenin parçalanmasıyla çoğalır, ırk, sınıf ve cinsiyet temelinde öznel arası farklılıklar önem kazanır.

Bondi (1990: 160), feminizmin coğrafyada iyi bir yere gelememesine rağmen toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığın son on yılda (1980’li yıllar oluyor) arttığını söylemiştir. Zaten feminist coğrafyada 1990’lı yıllarda tartışılan temel konu da toplumsal cinsiyeti, bir analiz kategorisi olarak ele alan yaklaşımların eleştirisi ile ilgilidir. 1990’lı yıllara gelindiğinde feminist araştırmalar arasında toplumsal cinsiyet farklarının teorik temelleri ile ilgili önemli farklılıklar ortaya çıkmış, bazı feministler analiz kategorisi olarak toplumsal cinsiyetin geçerliliğinden şüphe duyarken, son çabalar ise mevcut kategorileri yapı söküme uğratarak farkları teorize etmek ile ilgilenmişlerdir (McDowell, 1993a: 158). 1990’lı yıllarda “*farklılık*” konusu önem kazanmıştır.

Bondi (1990) gibi McDowell ve Keynes (1991: 124) de feminist coğrafyanın bütünlük ve evrenselliğe değil çoğulluk ve çeşitliliğe odaklanan bir teori oluşturmasını önermiş ve bunun için de yapı sökümlüğün faydalı bir metot olduğunu belirtmişlerdir. Bu bakımdan 1990’lı yıllarda feminist teorideki gelişmeler ile birlikte feminist coğrafyada da postmodern kuşkuculuk ile birlikte bilimsel bilgi üretiminde bir geçiş yaşanmıştır (McDowell, 1993b: 308).

1980’li yıllardaki araştırmalar farklı yerlerde cinsiyet ilişkilerinin nasıl inşa edildiğine odaklanmış, bunu yaparken yerler ve kadınlar arası farklılıkları dikkate almışlar fakat kadınlar arası farklılıkları dikkate alsa da postmodern yapı sökümlüğü reddetmediği gibi kucaklamamışta, ancak postmodern perspektife bir geçiş

oluşturmuştur (McDowell, 1993b: 308). 1990'lı yıllara gelindiğinde, önceki araştırmalar, bireysel farkları görmezden geldikleri için eleştirilmiş ve ırk, etnisite, cinsel kimlik, yaş, bölgesel ve ülkesel kimlikler bireyler arası farkları tanımlamada temel değişkenler olarak belirlenmiştir (McDowell, 1993b: 308-309). Böylece feminist araştırmalarda toplumsal cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak ele almak değil bireysel politik farklara odaklanmak önem kazanmıştır (McDowell, 1993b: 309).

1990'lı yıllarda bilgi üretim perspektifine dair bu tartışmalar feminist coğrafya için de birtakım ayrılıkları beraberinde getirmiştir. Tüm evrensel iddialara karşı şüpheciliği gerektiren, çoklu farklılıklara odaklanmayı öneren postmodern kuşkuculuk feminizmin iddialarına da şüpheyle bakılmayı gerektirdiğinden kimilerine göre feminizmin ölüm haberi, bazıları içinse konumlu ve kısmi bilginin tartışılması için iyi bir fırsattı (McDowell, 1993b: 310). Postmodern kuşkuculuğun hiçbir farkın diğerinden ayrıcalıklı olmadığı iddiası bakımından feminist coğrafyacıların postmodern teoriye ilk tepkisi güvensizlik olmuştur (McDowell, 1993b: 310). Hubbard (2005: 322) da postyapısal yaklaşımın, coğrafi düşüncüyü karakterize eden çok sayıda düalizmi yerinden etmesine rağmen birçok feminist araştırmanın ikili kategorileri açıklamaya devam ettiğini söyler. Kadınlar arası farklılıklara odaklanan bu tartışmalar bazı farkların diğerlerinden daha önemli olduğu iddiasını bırakmak istemezken bazı coğrafyacılar beşeri coğrafyayı yeniden yapılandırmak amacıyla postmodern teoriye yöneldi ve çoklu kadın kimliklerinin inşasında yerin önemi üzerine önemli tartışmalar başlattılar (McDowell, 1993b: 310). Bu ilk araştırmalardan sonra feminist coğrafyacılar kısmi konumlu bilgi teorisine yönelerek farklı etnik köken ve farklı sınıftan kadınların deneyimlerini anlama ve bilgi inşasındaki bireysel farklılıklara odaklandılar (McDowell, 1993b: 310).

McDowell (1993b: 311-312), Haraway'ın inşa edilmiş, yerel, kısmi, konumlu bilgi açıklamalarını, coğrafya disiplinindeki yerel-küresel tartışmaları ile aynı döneme denk gelmesi bakımından da feminist coğrafyacıların konumlu bilgiyi inşa etmelerine olanak sağladığını söyler. Böylece postmodern tartışmalar coğrafyada beden kavramının ele alınmasını sağlamış ve bedenin toplumsal ve mekânsal inşası önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Longhurst (1995: 97) akıl-beden, cins-cinsiyet, özcülük-sosyal inşacılık şeklindeki ikili ayrımların cinsiyetleşmiş beden inşasını dışladığını belirterek feminist coğrafyacıları hegemonik, erkek egemen ve

bedenden ayrı (disembodied) coğrafi bilgiyi alt üst etmek için akıl-beden arasındaki ayrımın baskın-madun yapısını yıkmalarını, bunun için de bedenli coğrafi bilgiyi cinsiyetleştirmelerini önermiştir.

McDowell'a (1993b: 314) göre cinsiyetleşmiş kimliklerin inşasında lokasyonun önemi bakımından feminist araştırmalar ve feminist coğrafya kesişmektedir. Bu kapsamda coğrafyacılara hegemonik erkekliği açıklamada lokasyonların önemi ve tarihsel ve coğrafi açıdan spesifik erkeklik ve kadınlık formlarını açıklamaya başlamışlardır (McDowell 1993b: 314). Her kadının yaşantısını kendi özneliği içinde değerlendirmeyi gerektiren bu yaklaşım, baskıyı oluşturan her bir koşulun spesifik analizini, bu analizlerin kadınların üzerindeki baskının ya da kadınların baskı altındaki konumlarının değişkenliğini, onların mekân ve zamandaki spesifik inşasını ve bunların hangi yolla değişebileceğini dikkate alması gerekir (McDowell, 1993b: 311). Böylece bedenin sosyal ve mekânsal olarak nasıl inşa edildiğinin anlaşılması feminist coğrafyacıların tartışma konusu olmuştur.

Longhurst ve Johnston (2014: 267-269) "*Gender, Place and Culture*" (GPC) dergisinde derginin ilk yayın yılı olan 1994 yılından 2013 yılına dek yayınlanan, beden politikası ile ilgili (beden, bedenler, cisimleşme, cisimleştirme, ten, bedensel ve bedensellik kavramlarını içeren) makaleleri incelemiş ve yayına başladığı ilk on yılda beden ile ilgili yayın sayısı 21 civarında iken ikinci on yılda bu sayının iki katın üstüne çıktığını, ayrıca dergideki 21 yıllık beden inşası (embodiment) çalışmalarının beşeri coğrafyada maskülinizmi istikrarsızlaştırdığını belirlemişlerdir. Beden inşası ile ilgili ilk on yıldaki çalışmalarda araştırmacıların gerçek mekânlardaki gerçek bedenleri incelediklerini belirten Longhurst ve Johnston (2014: 270) deneyim ve teorinin birbirlerinden ayrılmadığını ve feminist perspektifin de bu ayrıma karşı çıktığını hatırlatarak bireysel ya da toplumsal koşulların kimliği nasıl inşa ettiğini anlamının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Longhurst ve Johnston'a (2014: 271) göre GPC dergisinde beden inşası ile ilgili ikinci on yıldaki (2000'li yıllar) araştırmalar, mülteciler, savaş bölgelerindeki bedenler, gelişmekte olan bölgelerdeki bedenler gibi jeopolitik bireysellikler, yanı sıra toplumsal beden inşası ile ilgilidir.

McDowell da (1993b: 313), yerleşik coğrafi tanımlamalara meydan okuyan, yer ve toplum kavramlarının iktidar ilişkileri ile inşa edildiğini açıklayan feminist coğrafi araştırmaları, yerel, konumlu bilgi, bilginin politik inşası ve farklı mekânsal ölçeklerde kullanılabilirliği açısından faydalı bulur. Bilgi teorisindeki bu gelişmelerin

coğrafyadaki mekân ve yerellik tartışmaları ile kesişmesi coğrafyada beden ve iktidar tartışmalarını beslemiştir. Böylece mekân ve yerin sosyal inşası ve cinsiyetlendirilmesi, feminist coğrafyacılar tarafından tartışılarak yerellik çalışmaları önem kazanmış, coğrafyacılar hegemonik erkekliği açıklamada lokasyonların önemini açıklamaya başlamışlardır (McDowell, 1993b: 314).

Özetle, coğrafyada beden politikası ile ilgili yayınlar, beden, cinsiyet, cinsellik, yer ve mekân arasındaki kesişimsellik ile ilgilenmişler, bireylerin kimlik inşası, beden, cinsiyet, cinsellik ve ırk kesişimselliği, bedenlerin ideolojik inşası, yer duygusu, kimlik inşası, kadınlığın tarihsel inşası, kamusal mekânlarda cinsiyet, tarihsel ve coğrafi olarak konumlanmış bedenlerin inşasında güç ilişkileri gibi konular üzerinde durmuşlardır (Longhurst ve Johnston, 2014: 269-271).

Coğrafyada kadın konularının tartışılmaya başlandığı 1970'li yıllarda coğrafi mekânda kadın konularını inceleyen çalışmalar (Burnett, 1973) ve coğrafya disiplininden kadınların dışlanmasını sorunsallaştıran çalışmalar (Zelinsky 1973a, 1973b; Hayford 1974; Tivers, 1978) yapılmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde coğrafyada kadınların ikincil konumlarını ve coğrafi araştırmanın konusu, içeriği, yöntemi ve teorisinin eril yapısını tartışan çalışmalar (Zelinsky, Monk ve Hanson, 1982; Monk ve Hanson, 1982; WGSF, 1984, Peake 1985), feminist coğrafyanın gelişimini ele alan çalışmalar (Bowlby ve Peake, 1989) ile kadınların kent ve konut politikaları ile ilişkisini inceleyen çeşitli çalışmalar (Peake, 1986;1987; Bondi ve Peake, 1988) yapılmıştır.1990'lı yıllarda bireysel farklılıklar, beden inşası ve feminist coğrafyanın gelişimi ile ilgili çalışmalar (McDowell, 1992, 1993a, 1993b, 1999; Rose, 1993; Massey, 1994; Bondi; 1990, 1992, 1998; Valentine, 1989, 1990, 1992; Peake, 1993 vb.) artış göstermiştir.

Başlangıçta coğrafyada kadın konularının ele alınması ve kadınlara dair bilgilerin coğrafyaya dâhil edilmesi çabaları ile gelişen feminist coğrafyada, 1980'li yıllarda mekân ve cinsiyetin karşılıklı ilişkisi tartışılmaya başlanmış, özellikle kamusal-özel mekân tartışmaları popüler olmuştur. 1990'lı yıllarda ise cinsiyet ve mekân arasındaki karşılıklı etkileşimin, iktidar ilişkileri ile ilgisi ve iktidar ilişkilerinde dönüşümü sağlaması bakımından beden ve kimlik kavramları çerçevesinde tartışılır olmuştur (Çizelge, 2).

Çizelge 2. Feminist Coğrafyada Temel Yaklaşımlar, Konular, Öne Çıkan İsimler

Yıllar	Temel Yaklaşımlar	Kullanılan Yöntemler	Konular	Öne Çıkan İsimler
1972-1982	Betimsel ve bölgesel	Kadınlara ilişkin bilgilerin toplanması ve haritalanması	Coğrafya disiplininde kadınların durumu ve kadın deneyimlerinin coğrafyaya dâhil edilmesi	W. Zelinsky P. Burnett A.Hayford J. Tivers
1982-1990	Liberal, marksist, sosyalist feminist yaklaşımlar	Kadınlara ilişkin bilgilerin toplanması ve haritalama, teori ve deneyimi bir araya getirme	Coğrafya disiplininde kadınların durumu, kadınların mekânsal hareket ve deneyimleri, kentte kadınlar, iş yaşamında kadınlar, tarımda kadınlar, nüfusta kadınlar vb. kapitalizm patriyarka ve mekân ilişkisi, kamusal ve özel tartışmaları	S. Hanson J. Monk WGSG L. Peake
1990-&	Farklılıklar, küresel feminizm, postmodern yaklaşım ve queer teori	Katılımlı araştırma, söylem, yaşam hikâyeleri, refleksivite, konumlu bilgi yaklaşımları	Konumlu bilgi, bilginin iktidar ile ilişkisi ve inşası, cinsellik, cinsiyet ve mekânın ırk, sınıf, etnisite ve konum ile keşimselliği ve karşılıklı inşası, iktidar, beden, mekân ve kimlik tartışmaları	L.McDowell D. Massey L. Bondi M. Domosh G. Rose G. Valentine L. Peake J.S. Duncan M.P.Kwan P. Moss R. Longhurst L. Johnston F. Al-Hindi H. Nast L. Knopp

Daha faydalı olması bakımından, feminist coğrafyanın tartışıldığı bu bölüme, feminist coğrafyanın gelişimini yıllara, ele alınan konulara, temel yaklaşım biçimlerine ve önde gelen isimlere yer verdiğim bir tablo ile son veriyorum. Bu tablo öz bir özet sunması bakımından oluşturulmuştur ve konu ve yılların birbirlerinden çok keskin sınırlarla ayrılmadığını da belirtmek gerekir. Ayrıca çizelgeyi erişebildiğim kaynaklara göre hazırladım, başka kaynaklarla geliştirilebilir ve değiştirilebilir.

2.3.Kentsel Mekân Araştırmalarında Feminist Yaklaşım

Kadın konusunun kent çalışmaları alanına girmesi 1970’li yıllardadır (Garber, 2017: 386). Coğrafya disiplinde kadınların kentsel mekân ile ilişkisini inceleyen ilk çalışma da aynı zamanda feminist coğrafya alanındaki ilk çalışma olup 1973 yılında *Antipode* dergisinde yayınlanmıştır. Sözü edilen bu çalışmada Burnett (1973) farklı kent modellerinde sosyal değişim ve bu değişimin kadınların statüsü ile ilişkisini ele almıştır.

McDowell (1993a: 166-167) cinsiyetsiz olduğu iddia edilen erkek egemen kent araştırmalarını, kentsel arazi kullanım dokularının arkasındaki güç ilişkileri ve cinsiyete dayalı ayrımları görmezden geldikleri ve endüstriyel kentlerin mekânsal yapısını doğal kabul ettikleri için eleştirmiş, kentsel araştırmalarda feminist perspektifin önemi üzerinde durmuştur. Bu araştırmanın da çıkış noktasını oluşturan feminist varsayım, endüstriyel kentleşme ile birlikte ev ve iş yerlerinin birbirlerinden ayrılmasıyla, oturma alanlarının kadınların, iş sahalarının ise erkeklerin yeri olarak planlandığı ve böylece cinsiyete dayalı kimliklerin mekân aracılığıyla inşasıdır.

İlk feminist araştırmaların temel konularından biri de kadınların doğal olanla ve böylece ev, çocuk bakımı ve yeniden üretimi sağlayan tüm ücretsiz işlerle özdeşleştirilerek kamusal alandan dışlanmasıydı (McDowell, 1993a: 165). Kamusal-özel mekân ayrımı, büyük ölçüde erken modern dönemde, kadın ve erkek arasındaki temel farkın doğallaştırılması, dolayısıyla bu iki farklı mekânı düzenleyen iki farklı değerler seti ile belirlenmiş, bu bölünme, 19. yüzyılda endüstrileşme ile en üst düzeye ulaşmış, 19. yüzyılda tüm üretim faaliyetlerinin evden ayrılması ve evlerin de (özellikle orta sınıf evleri) üretim merkezinden uzak alanlarda konumlanması ile ayrı mekânlar (separate spheres) doktrini orta sınıfın baskın görünümü olmuştur (Bondi ve Domosh, 1998: 277-278).

Bondi de (2005: 10), mekânın kamusal-özel ayrımının, bedenın toplumsal inşası için, kentin ayrı mekânlar şeklinde kodlanması olarak okunabileceğini söyler. Wilson (1992: 54) da İngiltere’de sanayi devriminden sonra kamusal ve özel alan ayrımının belirginleşmesiyle, kadınların sokaklardaki varlığının çeşitli tartışmalı söylemlere yol açtığını söyler. Wilson’a (1992: 55) göre endüstrileşme ile birlikte kadınları kamusal alandan dışlama çabaları tümüyle başarılı olamasa da özellikle orta sınıftan kadınlar banliyölerle sınırlandırılmışlardır. Bu bakımdan mekânın cinsiyete dayalı analizine dair araştırmalar banliyölerin ilk gelişim evrelerinde şehir ve banliyö arasındaki ayrımın erkekler ve kadınlar için ayrı mekânlar olduğunu ve kentsel merkezin kamusal mekânlarının nasıl derinden maskülen ve sosyal, ekonomik ve politik güç ile ilişkili olduğunu, banliyönün ise orta sınıf ve kadınlık ile ilişkili olduğunu vurgulamışlardır (Bondi, 1998: 161).

Bondi’ye (1992: 163) göre 19. yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşme ile birlikte ev ve çalışma alanlarının birbirinden ayrılması, cinsiyete dayalı rolleri meşrulaştırmaya yaramıştır. Belirtmek gerekir ki kamusal-özel ayrımının, cinsiyete dayalı rollerle ilişkilendirildiği araştırmalar, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri sürdürmesi bakımından eleştirilmiş ve bu nedenle bu ayrımın cinsiyete dayalı rollerle ilişkilendirilmesinden çok cinsiyete dayalı eşitsizliği nasıl meşrulaştırdığı ve bunun nasıl dönüştürülebileceği konusu önem kazanmıştır. Diğer ikili dikotomiler gibi kamusal-özel ayrımı arasındaki bu ilişkinin gerçek olmaktan ziyade ideolojik bir ayrım olduğunu açıklayan Bondi (1998: 161), feminist araştırmaların kent - kenar kent (suburban), kamusal - özel temsillerinin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımları saptırdığını, bu nedenle de bu ayrıma odaklanmak yerine kadın ve erkeklerin günlük yaşamlarının incelenmesi gerektiğine ısrar etmişlerdir. Bondi’ye (2005: 8) göre kadın - erkek mekânsal ayrımını sistematik olarak abartan cinsiyete dayalı varsayımlar kentlerin mekânsal organizasyonunu ve kentsel yaşamı önemli ölçüde etkilemiş, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yanı sıra, mit ve gerçekler arasındaki boşluk, toplumsal cinsiyet ilişkilerini tartışmalı hale getirerek kapitalist kentleşmenin iç çelişkilerine hizmet etmiştir. Bu çerçevede bu alandaki ilk araştırmalar kamusal - özel şeklinde ayrılmış mekânların kentinde toplumsal yeniden üretimin patriyarkal formlarına odaklanmışlar, feminist coğrafyadaki son çalışmalar ise günlük direniş pratiklerini ortaya çıkarmaya yönelmişlerdir (Bondi ve Rose, 2003: 236). Bu çerçevede de toplumsalın mekânsal olanla karşılıklı ilişkisi ve iktidar ilişkileri, kent araştırmalarının odaklandığı temel konular olmuştur.

Kamusal-özel ayrımını eleştiren McDowell (1993a: 170- 173) feminist coğrafyacıların ücretsiz iş ve ücretli çalışma alanları, kamusal ve özel alanı, iki ayrı coğrafi alan olarak ele alıp bu alanların birbirleriyle ilişkisini araştırmalarını bu ayrımı sürdürme hatası olarak görür ve bu iki alanın beraberliğinin altını çizer. Nitekim Garber (2017: 398) da feminist kent araştırmacılarının ilk başarılarının hane ve kent arasındaki mührü kırmak olduğunu söyler. Bu bakımdan feminist coğrafyacıların bu alandaki önemli başarısı, hem ekonomik yeniden yapılanma hem de kentsel mekân değişimlerinin birbirlerinden ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız biçimde anlaşılamayacağını açıklamak olmuştur (McDowell, 1993a: 165).

Toplumsal olguların açıklanmasında bireyi temel alan toplumsal güç çalışmaları, Chicago okulunun etkisinin azalmaya başladığı ve kentsel coğrafya alanındaki gelişmelerin mekânsal analizlerle ilişkilendirildiği yıllarda ortaya çıkmıştır (Harding, 2017: 61-63). Bu çerçevede artık kamusal – özel, kent - kenar kent ayrımının cinsiyetli yapısını, bireysel deneyimler üzerinden anlamak önem kazanmıştır. Kimi zaman bu analitik ayrımı tekrar etme hatasına düşmekle beraber, kentsel mekândaki günlük deneyimlere odaklanan çalışmalar da kentsel kamusal mekân ve kent yaşamının özgürleştirici ve sınırlayıcı özellikleri üzerinde durmuşlardır (Bondi ve Rose 2003: 237).

Kent yaşamının özgürleştirici özelliklerini anlamaya çalışan araştırmalar kentleşmenin kadınlar için ailenin hegemonyası ve geleneksel rollerden kurtulma olanağı sunması üzerinde dururken, feminist kent literatüründeki araştırmalar kentin özgürleştirici rolüne şüphe ile yaklaşmış (Bondi ve Rose, 2003: 237) ve daha çok kentin cinsiyet temelinde inşa ettiği eşitsizlikleri anlamaya çalışmışlardır. Kentin cinsiyet temelinde kısıtlayıcı rolünü ele alan araştırmalar başta kamusal-özel mekân bölünmesi olmak üzere kentsel mekân planlamasında cinsiyete dayalı eşitsizlikler, kadınların mekânsal hareketleri, kentte kadınların ücretli iş yaşamına katılımı, kentsel güvenlik-güvensizlik, kentsel mekânda cinsellik ve kentsel mekânsal duygu (aidiyet-korku vb.) konularını, ataerki değerler ve kapitalist süreçlerle ilişkisi çerçevesinde ele almışlardır.

Kentin cinsiyet temelinde sınırlayıcı rolünü ele alan ilk feminist kent araştırmaları endüstrileşme ile mekân ve cinsiyet ilişkisinin ataerki ve kapitalizm ile ilişkisini incelemiştir. Bu bakımdan sosyalist feminist perspektif, feminist kent araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. En genel anlamı ile sosyalist feminist mekân çalışmaları, kadınların, kamusal ve özel alanlardaki rolü ve bu alanlardaki

kadın emeği, kadınların emek piyasasındaki konumu ve yine kadınların belirli mekânsal yapılar içerisinde (ev, atölye) ücretli ve ücretsiz emeklerini birleştirme şekillerini araştırarak, kent mekânının kapitalist ve ataerkil sistem etrafında erkeklerin ihtiyaçlarına göre şekillenmesi ve kadın emeğini görünmez kılması ile ilgilenmişlerdir (Demirbaş, 2012: 33). Feminist kent coğrafyası alanındaki çalışmalar kapitalist kente içkin seksizmi ifşa etmeye ve kadınları kentsel aktörler olarak görünür hale getirmeye başlamışlardır (Bondi ve Rose, 2003: 230-231). Bu konudaki çalışmalar, kentsel arazi kullanım dokuları ve ulaşım sistemlerinin ücretli işe katılımda cinsiyete dayalı eşitsizliği güçlendirmesi ve geleneksel cinsiyet rollerini sürdürmesi konusundaki vurguları arttırmıştır (Bondi ve Rose, 2003: 231).

Cinsiyet temelinde kent ve çalışma yaşamı ile ilişkili olarak Castells (1977), marksist kent teorisinde sistemin işleyişini, hiçbir şey yapmayan kadınlara borçlu olduğunu söyler:

“Eğer sistem hâlâ işliyorsa bu kadınlar ücretsiz ulaşımı garantilediği içindir...,çünkü evlerini yeniden onarırlar, çünkü kantinler olmadığında yemek yaparlar, çünkü alışveriş yapmak için daha çok zaman harcarlar, çünkü hemşireler olmadığında diğerlerinin çocuklarına bakarlar, çünkü ihtiyaç olduğunda üreticilere bedava ağırlama hizmeti sunarlar, eğer bu “hiçbir şey yapmayan” kadınlar yalnızca bunu yapmayı durdururlarsa bildiğimiz tüm kent yapısı fonksiyonlarını sürdüremez hale gelir” (Castells 1977’den aktaran McDowell 1993a: 166).

Peki işleyişini kadınlara borçlu olan kent mekânında kadının yeri neresidir? Yaşantısı nasıldır? McDowell (1993a: 166), kadınların ücretsiz vakitlerini, yamalı kent faaliyetlerini bir araya getirmek için harcamalarının, batı şehirlerinin arazi kullanım kalıplarının patriyarkal varsayımlarını yansıttığını söyler. McDowell’ın sözünü ettiği patriyarkal varsayımlar, erkeklerin hareketli kent merkezinin kamusal yaşam mücadelesine katılıp, iş yaşamlarını sürdürebilmek, sıcak yemek, duygusal ve cinsel teselli için eve geldikleri, kadınların ise tercihen kır ve kasabalarda ev hayatına hapsolmuş aile melekleri olarak varsayılmalarıdır (McDowell 1993a: 168). Bondi (1992: 160) de mimarideki cinsiyet dikotomisine benzer anatomik referans ve sosyal inşa ilişkisini, kentin, merkez ve kenar (suburban) bölünmesi ile açıklar.

Bu mekânsal ayırım bir yandan kadınları ücretli çalışma yaşamından dışlamakta bir yandan da cinsiyete dayalı günlük mekânsal deneyimler ve kimlik inşaları aracılığıyla patriyarkal iktidar ilişkilerini beslemektedir. Diğer bir ifadeyle endüstrileşme ile birlikte kentsel arazi kullanımının ücretli iş alanı erkeklerin, oturma sahaları ise kadınların olacak şekilde cinsiyete göre bölünmesi, patriyarkal değerlerin

mekân aracılığıyla sürdürülmesine karşılık gelmektedir. Erkek ve kadınları ev ve iş, özel ve kamusal olarak ayıran inşa edilmiş çevre, cinsiyete dayalı farklılıkların göstergesi olarak görülür (Bondi, 1992: 161). Hayden'ın (1980) cinsiyetçi olmayan bir kentin hangi özelliklere sahip olması gerektiğine dair önerileri sunduğu, ortak yeme-içme, ortak çamaşır vb. ev içi işlerin kamusal mekâna taşındığı cinsiyetçi olmayan kent tahayyülü de bu kapsamda düşünülebilir. Bu bakımdan başlı başına planlama, ev ve çalışma alanlarını birbirinden ayırması ve böylece kadın ve erkek mekânları oluşturarak cinsiyet rollerini meşrulaştırması bakımından eleştirilir (Fenster, 1999: 231).

Bondi (1992: 162), feminist perspektifle bakıldığında, planıcı ve karar alıcıların erkek olması nedeniyle kent planlamanın dolaylı olarak patriyarkal ideolojileri barındırdığı ve erkeklerin yararına olduğunu söyler. Kadın ve erkekler kenti farklı deneyimlerler. Ancak kentler planıcı ve yöneticilerin çoğunlukla erkek olması nedeniyle eril bir bakış açısıyla ve erkek deneyimleri çerçevesinde planlanır. Kadın deneyimlerini dikkate alan planlamalar için kadın deneyimlerinin anlaşılması önemlidir. Bu bakımdan eril perspektifin, fiziksel mekânlara kullanım atfeden planlama yaklaşımına karşın feminist perspektif, kentin nasıl deneyimlendiğinden hareketle mekânı, deneyimlere göre düzenler (Oğuz ve Atatimur, 2008: 134). Bondi'ye (1992: 162) göre de kent planlamada kadın uzmanların yer aldığı düzenlemeler, kadın ihtiyaçlarını daha çok dikkate alır ve bu noktada kadınların gerçek deneyimlerini anlama önem kazanır ki eril perspektifte bu göz ardı edilir.

Bondi'ye (1992: 162) göre inşa edilen çevrede erkek egemenliğinin değişen formlarından birincisi akademi, planlama ve mimaride kadın sayısının çok az olması, ikincisi pratiğe yön veren genel varsayımların kadınlara ilişkin yanlış görüşleri somutlaştırması, üçüncüsü de bu varsayımların ekstrem şeyler olarak görülüyor fakat hayatın her alanında kadınların boyunduruk altına alınışını güvence altına alan daha geniş patriyarkal düzenin tezahürleri olmasıdır.

Mekânın planlanması aracılığıyla kurulan cinsiyete dayalı eşitsizlik, kentsel mekânı düzenleyen diğer patriyarkal ideolojilerle iç içedir. McDowell (1993a: 172) kentlerde kadınların büyük oranda düşük ücretli sektörlerde istihdamını, yalnızca kent ve iş yaşamındaki cinsiyetleşmiş ve mekânsal ayrımları değil fakat aynı zamanda hane geliri, tüketim, yolculuk davranışları, ev yeri seçimi ve hepsinden ötesi şehrin fonksiyonlarının sürdürülmesinde kadınların kullanılabilirliğinin garantiye alınması varsayımı ile ilişkilendirmiştir. Kadınların ücretsiz iş yaşamı ile

ilgili olarak da McDowell (1993a: 168), kadınların özel alana hapsedilişlerine ek olarak yeniden üretim görevinin kadınlara yüklenmesi nedeniyle, kadınların günlük yaşamlarında ücretli çalışan ve ücretsiz çalışan işçiler olarak kamusal ve özel alanı bir araya getirmeleri bakımından kent planlamadaki çelişkilerin bilhassa önemli olduğunu söyler. Kent planlamada cinsiyete dair eşitsizlikler ile ilgili olarak McKenzie (2002: 252-254) ve Alkan (1999: 1-4) da, kadınların çalışma saatleri genellikle düzensiz iken ulaşım hizmetlerinin, düzenli ücretli çalışma saatlerine göre planlanması, böylece ev ve iş yeri arasında köprü kuran kadınların ihtiyaçlarını dikkate alan ulaşım hizmetleri, mesai saati gibi düzenlemelerin cinsiyetçi yapısından bahsederler. Oğuz ve Atatimur (2008: 131-132) da, erkeklerin kente ulaşımının genelde özel araç odaklı olduğunu da hatırlatarak, buna rağmen toplu taşıma hizmetlerinde cinsiyete dayalı bu eşitsizliği, kadın ve çocukların yaşamının mahalle ile sınırlı olduğu varsayımı ile ilişkilendirir. Toplu taşıma hizmetlerinden faydalananların daha çok kadın ve çocuklar olduğu düşünüldüğünde bu erkek egemen düşünce yapısının kadınların günlük mekânsal hareketlerini zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. Bu eşitsizliklerin anlaşılması bakımından da feminist kent coğrafyasında en çok ele alınan konu, kadınların mekânsal hareketleri ve mekân deneyimleri ile kimlik inşası arasındaki ilişkidir.

Bu bakımdan günlük yaşamda ulaşım, ücretli-ücretsiz iş, şiddet, korku vb. konular mekân ile ilişkisi üzerinden ele alınmaktadır. Örneğin Law (1999) kadınların günlük yolculuk deneyimlerini incelediği çalışmasında, toplumsal cinsiyetin çeşitli boyutlarını kadınların günlük hareketlilikleri ile ilişkilendirmiş, Kwan (1999) Franklin (ABD, Ohio) şehrinde iki günlük hareket-yol verisi ile, aktivite edilen tüm lokasyonların sokak adları ve ev dışında gerçekleştirilen tüm aktivitelerin mekân-zamana ilişkin değerlerini (aktivitenin lokasyon ya da zamanına ilişkin zorluklar vb.), cinsiyet temelinde ele almış, Hanson ve Hanson (1980) Upsala'da (İsveç) cinsiyete dayalı rollerin, bireylerin günlük ulaşım davranışlarını nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Browne (2004) ve Anderson (2005) da kadınların kentsel kamusal mekân hareketlerini kamusal tuvaletler üzerinden incelemişlerdir. Valentine (1989) kadınların korku duygusu ve mekân hareketliliği ile erkek şiddeti ilişkisini, Valentine (1990) kentsel kamusal mekânda erkek şiddeti ve kent peyzajının kadınların mekânsal hareketleri ve korku ile ilişkisini, Valentine (1992) kadınların erkek şiddetine dair algılarının mekânla ilişkisini, Pain (1991 ve 2001) de kadınların ev ve ev dışında korku ve şiddete uğrama riskini incelemiştir. Davidson (2000 ve 2003)

agorafobik anksiyeteyi sosyomekânsal açıdan ele almış ve sosyal mekânlardaki olumsuz deneyimlere dair psikolojik açıklamalara ek olarak evdeki görelî güvenlik, ev dışının değişen yapılanması yanı sıra anksiyetenin bedenî yaşadığı sınırlar üzerindeki etkisini inceleyerek konuya sosyomekânsal bir yaklaşım sunmuştur. Burada birkaç örneği verilen bu konudaki çalışmalar çok sayıda ve çeşitliliktedir.

Kentsel mekân ve mobilite arasındaki ilişki düşünöldüğünde mekân, onu kullananlar tarafından inşa edildiğine göre, onu kullanması yasaklanan kişiler için de bu yasak aracılığıyla bir dışlama aracıdır. Sadri (2011: 48) kent mekânını kullanmak, kenti oluşturmak ve değiştirmeyi ifade eden kent hakkı konusunda kent kullanımını etkileyen iktidar ilişkilerinden en önemli fakat aynı zamanda en ihmal edilenin erkek egemenliği olduğunu ve kadınların özel ve kamusal alanda bu hakka erişiminin önemi üzerinde durur.

Fenster (2005) da kent haklarının tanımlanmasında ataerkil güç ilişkileri ve cinsiyetin göz ardı edilmesini kadınların günlük yaşantılarında kent ile kurdukları ilişki üzerinden incelediğı çalışmasında Londra ve Kudüs kentlerinde kadın ve erkeklerin günlük yaşam hikayelerinden, deneyimlerini karşılaştırma yoluna gitmiştir. Kent sakinleriyle yaptığı görüşmelerde kentte rahatlık/konfor, kente aidiyet ve bağlılık konuları üzerinde durmuş, kadın ve erkelerin günlük çevrelerini (ev, bina, sokak, mahalle, şehir merkezi, şehir ve kent parkları) bu üç kavram (rahatlık/konfor, aidiyet ve bağlılık) çerçevesinde değerlendirmelerini istemiş ve bu kategorilerin her biri için cinsiyete dayalı kimlik farklarının mekânla ilişkisini incelemiştir. Malone (2002) da kapitalizmin farklı evrelerinde iyi kadın ve ahlaki normların kentsel mekânlar aracılığıyla nasıl kodlandığını incelemiştir.

Beebejaun (2017: 329-330) gündelik deneyimlere odaklanarak cinsiyete dayalı üç farklı kent hakkından söz eder. Bunlardan birincisi taciz meselesinin yapısal bir sorun olarak kabul edilmesi ve ulaşım koşullarının kadınların kentsel kamusal mekânda varolma hakkını savunmaya yönelik tedbirler ile cinsiyete dayalı bir kentsel hak olarak yeniden düzenlenmesidir (Beebejaun, 2017: 329-330). Beebejaun'un (2017: 329-330) cinsiyete dayalı ikinci kent hakkı düşüncesi, planlamada kadınların değişen fizyolojik ihtiyaçlarının dikkate alınmasıdır. Örneğin kamu tuvaletlerine erişimin cinsiyete dayalı bir konu olduğunu belirten Beebejaun (2017: 329), kadınların fizyolojik ihtiyaçlarından dolayı kamusal tuvaletlere erişimin kadınlar için daha elzem olduğunu belirtir. Beebejaun'un (2017: 329-330) bahsettiğı üçüncü cinsiyete dayalı kent hakkı ise queer mekânlardır. Beebejaun (2017: 329-

330), queer mekânların kent mekânını oluşturan farklı grupların tanınması, onurlandırılması ve kent haklarının yeniden ele alınması bakımından önemli olduğunu söyler.

Garber'a (2017: 391) göre kent vatandaşlığının merkezi unsurları ekonomik, fiziksel ve çevresel güvenlik, hareket etme özgürlüğü ve mekâna erişim serbestliği, demokratik siyasi forumlar ve kişisel ve kolektif kimliklerin dışavurumu şeklinde, kişinin bedeninin veya kimliğinin, kişinin kentte yaşama, kendini geliştirme ve kenti kullanabilmesini engelleyemeyeceği temel inancına dayanmaktadır. Bu açıdan kentte geceleri ancak bir erkek eşliğinde bulunabilmek, kentsel kamusal mekânda karşılaşılan taciz ve şiddet deneyimleri, ekonomik, fiziksel ve çevresel güvenlikten yoksun olma, bir yandan ev içi iktidar ilişkileri, bir yandan da kamusal mekânın kendisinden kaynaklanan nedenlerle hareket etme özgürlüğü ve mekâna erişim serbestliğinin olmaması, bireysel kimliklerin temsilli bakımından da kentsel kamusal mekânda kendi istediği gibi bulunamama, kentsel vatandaşlığın eril inşasının gösterenleridir.

Bireyler gündelik yaşamda barınma, ulaşımdan yararlanma, istihdam alanları, mobilite ve bir dizi ev ve bakım sorumluluklarıyla ilişkili olarak kenti farklı biçimlerde deneyimlerler (Jarvis, Kantor ve Cloke 2015: 4). Kadınların mekânsal hareketliliğinin sınırlandırılması, eğitimin sürdürülmesi, iş yaşamına katılım ve sosyal çevre ilişkileri konusundaki etkileri aracılığıyla kadınların yoksulluğu aşma ve refaha ulaşmalarını da zorlaştırmaktadır (Chant ve Datu, 2015: 54). Bu çerçevede daha çok sınıf temelinde karşımıza çıkan kent yoksulluğu, cinsiyet temelinde de farklı yaşanır. Parnell (2015: 30) cinsiyet perspektifinden kent yoksulluğunu kentsel gelişme, planlama, kentsel ekonomi, kentsel inşaa ve kent ekonomisi olmak üzere beş boyutta ele almıştır (Çizelge, 3).

Çizelge 3. Kentsel Yoksulluğun Cinsiyet Temelli Arayüzü

Kentsel Gelişme	<p>Göç dokusu: Genellikle kente göç erkeğin kararıdır, bu karar kadınların hangi işlerde çalışacağı ve yaşamlarını nasıl sürdüreceğini etkiler. Kentte çalışan kadın-erkek oranlarının çarpık olması kentsel problemleri artırır.</p> <p>Kentleşme süreci: Genellikle kadın ve erkekler kente iş amacıyla göç ederler, bu nedenle göç, eş zamanlı gerçekleşmez. Kentleşmenin eş zamanlı gerçekleşmemesi aile parçalanmalarına yol açabilir.</p> <p>Kentsel büyüme: Doğurganlık oranlarının yüksek olduğu kentler çocuk sayısının arttığı mekânlar haline gelirler. Bu durum çocuk bakım servislerine yönelik harcamaları artırır. Doğurganlık oranlarının düşük olduğu kentlerde ise yaşlı nüfus oranı fazla olacaktır. Genellikle bu nüfus (bağımlı nüfus) kadına bağlıdır.</p>
Planlama	<p>İmar: Ev ve iş alanlarının ayrı planlanması, ev içi sorumluluklarından dolayı, bu iki alan arasında daha çok hareket eden kadınların yaşamını zorlaştırır.</p> <p>Ticaret ve ofis mekânlarının desantralizasyonu: Büyük ölçüde desantralize olmuş şehirlerde genellikle kadınlar için toplu taşıma olanaklarının eksikliği, özellikle ekonomik geliri düşük olanlar için alışveriş mekânlarına erişimi zorlaştırır.</p> <p>Banliyöleşme, kentsel yayılma ve pekişme: Bireylerin seyahat ettikleri yerler arasındaki mesafelerin artması cinsiyet temelinde farklı etkiye sahiptir. Örneğin ev içi ve ev dışı sorumlulukları nedeniyle gün içerisinde kadınlar erkeklerden daha çok yolculuk yapmaktadır.</p> <p>Planlamanın temel birimi olarak mesken: Birçok meskende aile reisi (gelir sağlayan) yalnızca bir kişidir ve bu kişi her zaman erkek değildir.</p>
Kentsel Ekonomi	<p>Hizmet Ücretleri: Bir şehirde araba ruhsatları ucuz, toplu taşıma pahalı ise gelir seviyesi düşük olanlar ve çoğunlukla kadınlar mağdurdur.</p>
Kentsel İnşa	<p>Elektirik ve diğer enerji kaynakları: Elektiriklendirme, cinsiyete göre belirlenen etkinlik ve davranış kalıpları üzerinde etkili olarak insanların yaşam tarzlarını değiştirir.</p> <p>Su: Boru ve içme sularına erişmeksizin kadınlar, yemek ve temizlik işlerinde daha çok emek ve zaman harcarlar. Dolayısıyla kadınlar, su kaynaklı sorunlardan daha fazla mağdur olmaktadır.</p> <p>Levhalar: Levha ve işaretlerden oluşan kamusal reklam politikaları cinsiyet rollerini güçlendirir ya da değiştirir.</p> <p>Işıklandırma: Işıklandırma kentlerde suçu azaltan bir hizmet olarak güvenlik açısından önem taşır.</p> <p>Kaldırımlar: Özellikle çocuk arabası ya da tekerlekli sandalye iterek yürümek engelsiz kaldırımlarda daha kolaydır. Çocuk ve hasta bakımı, aile içerisinde kadın görevi olarak görüldüğü için bu düzenleme kadınlar için daha önemlidir.</p> <p>Yollar: Katranlı yolların tozu azaltması temizlik görevinden sorumlu tutulan kadınlar için ayrıca önemlidir. Kadınlar ihtiyaçlarına uygun ve güvenli yol güzergâhlarının planlanması da bir diğer konudur.</p> <p>Kanalizasyon: Ev işleri ile daha çok kadınların ilgilenmesi nedeniyle kadınlar su</p>

	kaynaklı hastalıklara daha yatkındır.
Kent Ekonomisi	<p>Enformel Sektör: Enformel sektörde daha çok kadınların istihdam edilmesi</p> <p>Formel sektör: Formel sektörde erkek çalışanların ücretlerinin ortalamadan yüksek olması</p> <p>İş piyasasındaki değişiklikler: İstihdamın sektörel kalıplarındaki değişiklikler işgücü üzerindeki etkisinden kadın çalışanların daha çok etkilenmesi</p> <p>Yerel ekonomik gelişme: Küçük esnek teşvikler ve yerel girişimler kadınlar tarafından büyük ölçekli sektör desteklerinden daha çok tercih edilmesi</p>

Kaynak: Parnell, S. (2015). Poverty and 'the City'. İçinde: *The City in Urban Poverty*. Charlotte Lemanski, Colin Marx (ed.). 16-38. University College London. UK. s. 30'dan yazar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Cinsiyet ve kent yoksulluğu meselesi UN-Habitat 2013 kentte kadının durumu ile gündeme gelmiş ve önem kazanmıştır (Chant ve Datu, 2015). Parnell (2015: 30) tarafından da ayırt edildiği gibi kent yoksulluğunun cinsiyet temelli tezahürü çok boyutlu ideolojik inşaların birlikteliğine dayanır. Bu bakımdan feminist kent coğrafyası kapsamında; kadınların kentsel mekân kullanımı, konut kiralari ile kadın yoksulluğu arasındaki ilişki, konut ve kent politikalarında heteroseksüellik ve çekirdek aile varsayımı, kadın davranışları üzerinde kamusal ya da özeldeki erkek kontrolünün etkisi, kadınların korkusu (womens fear) ve bunun günün farklı saatlerinde kadınların farklı aktivitelere katılım ve hareket özgürlüğüne etkisi, evin anlamı, konut mirası, farklı kadın gruplarının (bekar, eşi vefat eden, aile reisi vs) yerleşim yeri tercihleri, çocuk bakım hizmetleri ve bunun kadınlar açısından erişilebilirliği, hem günlük ihtiyaçlar hem de seyahatler bakımından mekânsal hareketlilik ve hareket güzergâhlarının cinsiyete özgü farklılıkları, kadınların çevresel tercih ve beklentileri, kadınların kente göçleri, kentsel yönetime katılımı ve kadın yurttaşlığı, konut yeri seçimi ve iş yeri ilişkisi, kentin sunduğu olanaklara erişim, kadınların çalışma yaşamı ile konut piyasası ve kadınların çalışma yaşamı ile çocuk bakımı arasındaki ilişki, endüstrileşmiş toplumlarda kentleşmenin cinsiyetleşmiş yapısı, endüstriyel patriyarkal kapitalizmde kadının değişen rolleri, ücretli iş yaşamının cinsiyetleşmiş yapısı, kentlerdeki ekonomik değişim, sektörel değişim ve bunun kadın istihdamı ile ilişkisini inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır (McDowell, 1993a: 169-173).

Parnell (2015: 30)'in kent yoksulluğu için ayırt ettiği konular ile ortaklıkları olmak üzere Chant ve Datu (2015) da kent feminizasyonunu incelemek üzere 14 boyut belirlemişlerdir:

1. Kent nüfusu ve göçün cinsiyete dayalı analizi

2. Aile reisi kadın sayısı
3. Kentte cinsiyet ve doğurganlık
4. Kentte cinsiyete dayalı eğitim farkları
5. Kentte ücretli ve ücretsiz emeğin cinsiyete göre bölüşümü
6. Kentte formal istihdamın cinsiyete göre analizi
7. Kentte enformel istihdamın cinsiyete göre analizi
8. Kentsel mülkün cinsiyete göre analizi (Konuta (özel mülk) erişimde cinsiyete dayalı farklılıklar; altyapı ve hizmetlerdeki (kamusal mülk) yetersizliklerin cinsiyet temelli farklı etkileri)
9. Arazi ve konut (Cinsiyete göre ev sahipliği, kiracılıktaki dezavantajlar)
10. Kent hizmetleri (Kent hizmetleri bir yandan kadınların yemek, temizlik gibi iş yükleri ile ilgisi bakımından bir yandan da günlük yaşam deneyimleri ve kendilerini korumaları bakımından da önemlidir. Örneğin regl ya da hamilelik döneminde kamusal tuvaletlerin kullanımı stresli bir durumdur. Kullanım yeri ya da yolundaki şiddet-saldırı korkusu kadınları, kentsel kamusal hizmetleri kullanımından vazgeçirebilir)
11. Kentlerde cinsiyet ve şiddet
12. Kentte cinsiyet ve sağlık (Cinsiyet temelli şiddet ve bunun fiziksel ve ruhsal etkileri)
13. Kent içi mobilite ve bağlantıların toplumsal cinsiyet boyutu (Kadınların kentte farklı mekânlara, özellikle de kamusal alanlara erişimi erkeklere göre çoğu kez sınırlıdır. Bu sadece kadınların ev içi sorumlulukları ya da yeniden üretim rolleri ile ilgili değil aynı zamanda mekânın patriyarkal güç ilişkileri ve kadın davranış normları çerçevesindeki güçlü sembolik kurallar ile ilgilidir).
14. Politik güç ve kent yönetiminde cinsiyete dayalı ayrımlar

Kentte kadın yoksulluğu, ekonomik eşitliklerden eril tahakkümün mekânsal kısıtlayıcılığına, aile içi iş bölümünden kimlik inşasına dek çok boyutlu ilişkileri içeren bir olgudur. Bu bakımdan kent planlama ve kadın yoksulluğuna dair tartışmalardan bir tanesi de kentte yönetim ve yönetişim ile ilgilidir. Chant ve Datu'ya göre (2015: 55) en büyük eşitsizlik, temel kaynaklarda kadınların organizasyon ve yönetimine izin vermeyen, kent yönetiminde kadınların yokluğuna zemin hazırlayan sivil katılım ve yönetişimdeki politik eksikliklerdir. Daha önce bahsedildiği gibi kentte karar alıcılar ve plancılardan eril perspektifi mekânsal

düzenlemeler ve günlük yaşamın düzenlenmesi aracılığıyla kadın ikincilliğini sürdürmektedir. Cinsiyete dayalı eşitsizlik öncelikle kamusal – özel bölünmesi aracılığıyla inşa edilirken, bu bölünmeye dayalı eşitsizliklerle de sürdürülmektedir. Bu çerçevede kadının yerinin evi olduğu görüşünden hareketle kadınların problemleri yerel yönetimlerce mahalle bazında ele alınmakta, iş piyasası, ulaşım ve işyerleri konularında daha çok erkeklerin sorunları değerlendirilmektedir (Kümbetoğlu, 2001: 259-260). Bunun yanı sıra mahalle bazında da cinsiyet temelli odaklar söz konusudur. Ailenin yeniden üretim döngüsünü evlerinin bulunduğu mahalle ve semtlerde ulaşılabildikleri hizmetlerin yardımıyla gerçekleştirdikleri varsayımına dayanarak Ecevit (2001: 235), yerel yönetimlerin ürettiği mal ve hizmetlerin kullanıcılarının çoğunlukla doğrudan kadınlar olduğuna, bu hizmetlerin kadınlar aracılığıyla ailelere aktarıldığına ve bu nedenle de yerel yönetimlerin sundukları ve sunamadıkları hizmetlerin kadınlar açısından taşıdığı öneme değinmiştir.

Yönetişim boyutunda yerel yönetim ve kaynaklara erişimin cinsiyetli yapısına dair (Wedel, 2013) de yerel hizmetlere dair eksikliklerden daha çok kadınların etkilendiklerini, elektrik ve su kesintisi vb. sorunlarla en çok yüzleşen grup olarak ev işleri ve bakım görevinden sorumlu tutulan kadınların, altyapı eksikliklerinden doğrudan en çok etkilenen grup olduğunu söyler. Bu bakımdan Alkan (1999, 2011), Wedel (2013), Ecevit (2001), Oğuz ve Atatimur (2008) kadınların siyasal katılımı ve yerel taleplere ilişkin sivil toplum kuruluşlarının gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Cinsiyet temelli planlama hareketi, uluslararası kalkınma kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları tarafından 1980'lerde başlatılmıştır (Chant ve Datu, 2015). Bu konudaki çalışmalar (Parnell, 2015; Chant ve Datu, 2015; Ecevit, 2011, vb.) kent planlamada nüfusun cinsiyet farklarını dikkate alan planlamalar için karar mekânizmalarında erkek ve kadınların eşit sayıda olması gerektiğini önermişlerdir. Ayrıca Chant ve Datu (2015) kadınların yerel yönetimdeki sayıları artsa da daha çok ücretsiz-gönüllü katılımı ve yönetici pozisyondan çok alt tabakadaki sıradan üyeler olmasının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Chant ve Datu (2015), yoksulluğu azaltma ve temel hizmet programlarında kadınların görevlendirilmesinin bu konudaki sorumlulukların feminizasyonuna, kadınların yüklerini arttırarak erkeklerin kenara çekilmesine zemin hazırladığını bu nedenle karar alma süreçlerine kadınların katılımının sağlanması gerektiğinin altını çizmiştir. Preston ve Üstündağ (2005: 219) ise, cinsiyet rollerinin kadınları ev ile özdeşleştirirken onların gönüllü organizasyonlara katılmalarının, kadınların mekânsal

hareketliliği açısından eşik/sınır mekânlar oluşturduğunu söylerler. Preston ve Üstündağ'a (2005: 218) göre sosyal kimlik ve erişilebilir kaynaklar arasındaki ilişki mekânsal hareket ile belirlenir. Bu bakımdan mekânsal hareket ve kimlik inşası birbirinin üreticileridir.

Feminist kent coğrafyası alanındaki ilk araştırmalar da mekân temelinde cinsiyete dayalı eşitsizlik konularına odaklanmış, 1990'lı yıllara gelindiğinde ise sosyal inşa konuları önem kazanmıştır (McDowell, 1993a: 169-172). 1990'lı yıllardan itibaren inşa edilen çevrenin (built environment) yapı, düzen ve yönetiminin farklı kadınlar tarafından nasıl etkilendiği ve farklı kadınları nasıl etkilediği yönünde araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (McDowell, 1993a: 169). Bu dönemdeki postyapısal tartışmalar ile cinsiyete dayalı ilişkiler, kimlik, öznellik ve deneyim çerçevesinde ele alınarak cinsiyet ile ilişkili birçok farklılık bir arada tartışılmaya başlanmıştır (Bondi ve Rose, 2003: 232). Irk, sınıf, cinsiyet ve yaş gibi kimlik bileşenlerinin mekânsal olduğunu belirten Bondi ve Rose (2003: 232), aynı zamanda mekân ve yerlerin de çeşitli olduğunu belirterek farklılıklara dayalı sosyal inşaya, mekânsal çeşitlilik perspektifine işaret etmişlerdir. Böylece 1990'lı yıllara gelindiğinde, kentsel çevrede cinsiyet sembolizmi (gender symbolism) ve kentsel peyzaja ilişkin araştırmalardaki masculinist perspektifi ele alan çalışmalar yapılmıştır (McDowell, 1993b: 308). Kentsel mekândaki kadın deneyimleri, kadın hareketleri ve kadın korkusunun nasıl inşa edildiği konusundaki çalışmalardan, cinsiyete dayalı kimlik ve mekânın karşılıklı inşasına geçilmiştir (Bondi ve Rose, 2003: 234).

Sewell (2011) inşa edilmiş çevreyi, toplumsal cinsiyetin oluşumunda aktif bir güç olarak tanımlar. Buna göre kadınlar günlük yaşantılarında inşa edilen çevreyi değiştirirken, inşa edilen çevredeki değişiklikler de kadınların günlük yaşantılarını ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini değiştirir (Sewell, 2011). Bu kapsamda feminist kent araştırmaları iş bölümünün mekânsal bölünmüşlüğüne, kamusal ve özel mekânsal ayrımının cinsiyet rollerini nasıl inşa ettiğini, böylece kentin cinsiyet ilişkilerinin oluşumunda yalnızca bir zemin değil aynı zamanda inşa edici rolü üzerinde durmuşlardır (Bondi ve Rose, 2003: 232). Kentsel planlamada erkeklerin üretim, kadınların yeniden üretim (ev) ve tüketim (alışveriş) mekânlarıyla özdeşleştirilmesi (Sewell 2011, Bondi ve Rose, 2003) ile birlikte kentsel mimari de ofis benzeri üretim alanlarının yüksekliği literatürde sermayenin erkek karakteri ile ilişkilendirilir (Knox ve Pinch, 2006: 139). McDowell (1993a: 167) da kentsel arazi kullanım dokuları gibi binaların plan ve dizaynının da güçlü cinsiyetleşmiş varsayımlara dayandığını söyler.

Kentsel düzenlemelerin kültürel normların sembolleştirildiği ve pekiştirildiği araçlar olduğunu belirten Jarvis, Kantor ve Cloke (2015), bina, anıt, sokak ve tabelaların biçimi, bunların konum, ölçek ve figürlerinin iktidar ilişkilerini temsil ettiğini söyler. Toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerinin vücut bulduğu mekânsal düzenlemeler bu ilişkileri sembolleştirir, pekiştirir ve yeniden üretir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015).

Garber (2017: 385) tamamen kentlere özgü bir cinsiyet sistemi olduğunu belirterek cinsiyete ilişkin düzenlemelerin kentsel mekânlarda ortaya çıktığını, bu nedenle açık bir biçimde kentsel olduğunu belirtir. Tipik olarak 19. yüzyıl sanayi şehrinin sınıf, ırk ve etnisite ile ayrılmış, geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünün mekânsal dağılımı ile karakterize edilmiş, baskın bir şekilde heteroseksüel olarak kodlanmış ve özel - kamusal ayırımına dayalı olarak tasvir edilmiş ve deneyimlenmiş olduğunu belirten McDowell (2007: 140), güç ilişkileri, kimlik ve beden ilişkilerini incelemiş ve mahallelerin, evlerin, çalışma alanlarının, ticaret ve boş zaman mekânlarının hep bu iktidar ilişkilerini yansıttığını söylemiştir.

Knopp'a (1995: 166-168) göre de kentlerde bazı mekânlar ideolojik olarak kadın cinselliği ile bazısı ise aksine ideolojik olarak kontrol edilemez ve tehlikeli olarak oluşturulur ki bu düzen ideolojik olarak kadın ve kadın cinselliğinin kontrolü içindir. Kentsel mekânlardaki AVM, spor salonları gibi mekânlarını incelediği bir diğer çalışmada da Knopp (2017: 140) toplumsal ve mekânsal yapılarla üretilen ve yeniden üretilen cinsiyete-cinselliğe dayalı güç ilişkilerinin, özellikle şehirlerin yaşanan deneyimleri, mekânsal hisleri ve yapıları çevrelerini içerdiğini belirlemiştir.

Garber (2017: 393) politik iktidarın, uyumak, seks işçisi olarak çalışmak, süt emzirmek vb. eylemler için belirlediği mekânlar aracılığıyla bedenleri etkilediğini söyler. Buna göre seks işçiliğini meşrulaştırarak sürdüren genelevlerin varlığı, erkeklerin ayakta işemelerini sağlayan kamusal tuvaletlerin oluşturulması, bebek bakım odalarının kadınların girebileceği yerler olarak belirlenmesi, cinsiyetleşmiş normların beden ve mekânsal düzenlemeler aracılığıyla sürdürülmesine örnektir (Garber, 2017: 393).

İnşa edilmiş çevrenin problemi sadece kadın ve erkeklere ilişkin patriyarkal ideolojide kök salmış yanlış fikirleri içermesi değil kadınlar arasında bütünlük görmesi bakımından da feminist araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Bondi, 1992: 162). Bu konudaki eleştiriler kadın tanımının başlı başına patriyarkal bir inşa olduğu ve kadınlar arası farklılıkların önemi üzerinde durmuşlardır.

GPC dergisindeki diğer pek çok makale de 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan ve İngiliz şehirlerinde çeşitli kadın gruplarının mücadeleleri ele alınmış, 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılda da yeni kentsel tüketim peyzajlarının kimlik ve sosyal pratikler üzerindeki etkisi incelenmiştir (Bondi ve Rose, 2003: 236-237). Bu çerçevede kentsel araştırmalarda, cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite farklarına dayanan bireysel deneyimlerin anlaşılması önem kazanmıştır. Yine 1990'lı yıllarda kentsel mekân ve cinsiyete dair araştırmalarda kentsel yenileme de önemli bir konu olarak tartışılmaya başlanmıştır. Kentsel yenileme ile kentsel peyzajda cinsiyet ve sembol ilişkisini Bondi (1992: 164-165), kent yenilemenin postmodern karakterinin sembollere yeni anlamlar getirmesi bakımından kent yenilemeyi, özellikle de kadın figürleri ile ilgili felsefi yazından etkilendiği için ayrıca önemli bulur ve yenileme ile neyin iyileştirildiği ve neyin yok edildiğinin incelenmesi gerektiğini söyler. Bu bakımdan kadınlık ve erkekliğin postmodern temsilleri, cinsiyete dayalı tanımların farklılaşmasına katkı sağlar (Bondi, 1992: 166). Mekân, sınıf, cinsiyet ve cinselliğin inşasına dair bu ilişkiyi kentsel yenileme ile wine bar ve pub arasındaki farklılık inşası ile açıklayan Bondi'ye (1992: 164-165) göre wine bar metropoliten, orta sınıf, alternatif cinselliklere açık iken publar yerel, işçi sınıfı ve heterosexisttirler. Bu çerçevede mekân ve cinsiyet, onu kullananları belirleyerek ve kullanıcıları tarafından günlük yaşamda inşa edilir.

Kadınların davranış kalıpları, beden, duruş ve kılık kıyafetleri günlük iktidar ilişkilerini gösterir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015). Jarvis, Kantor ve Cloke (2015) kalabalık-sürü şeklindeki erkeklerin saldırgan imajına karşın kalabalık-sürü şeklindeki kadınların dayanışma ve korunmayı simgelediğini söyler. Toplumsal cinsiyet üretilen mekânda, inşa edilen çevrede somut göstergelerle karşımıza çıkarken; inşa edilen çevre günlük yaşam pratikleri içinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini pekiştirmekte veya dönüştürmekte, kimlik oluşumunda etkili olmaktadır. Kadınların kahvehanelere gitmemesi, ücra/arka/sapa sokaklarda yalnızbaşlarına bulunmamaları, halı saha maçlarında, eğlence kulüplerinde olmamaları günlük mobilitenin toplumsal cinsiyete dayalı kültürel normlarla şekillendiğinin göstergeleridir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015). Kadınların günlük aktiviteleri de kentsel mekânların popüler imajlarını değiştirir ve bu süreçte kadınlar kendi kimliklerini yeniden yapılandırır (Preston ve Üstündağ, 2005: 211). Bu açıdan feminist kent araştırmalarındaki son çalışmalar beden inşası aracılığıyla bu ikiliklerin nasıl inşa edildiği ve nasıl dönüştürülebileceği üzerinde durmuşlardır.

Bondi (2005) İngilizce literatürde kentsel çalışmalarda cinsiyet konusunun ele alınışını, bedenli kimlikler (embodied identities), sosyal ilişkiler ve performativite olmak üzere üç yaklaşımı dikkate alarak incelemiştir. Bedenli (embodied) kimlikler ve kent ilişkisini incelemede, duygu ve deneyimler, kent kimliği ve korkunun cinsel kimlik ve kent yaşamı ile ilişkisi ele alınır (Bondi, 2005: 4-6). Sosyal ilişkiler temelinde ise, toplumsal cinsiyetin, kentlerin formu, fonksiyonları, yapısı ve yönetimini nasıl şekillendirdiği incelenir (Bondi, 2005: 7). Bu kapsamda kamusal-özel, üretim-yeniden üretim, iş-ev ayrımları gibi cinsiyete dayalı iş bölümü ve cinsiyete dayalı toplumsal rollerin kentlerin gelişimine etkisi ele alınır, toplumsal cinsiyet anlamlarının kentsel peyzaja dahil olma süreçleri incelenir (Bondi, 2005: 7-10). Performativitede ise insanların günlük yaşamlarında toplumsal cinsiyet anlamlarını inşa etmeleri üzerinde durulur (Bondi, 2005: 10). Bu bakış açısında cinsiyet, tekrar eden eylemlerle (performatively) üretilir. Performativite, kentsel yaşamın sıradan pratiğinde, günlük yaşamda rutin olarak, bilinçdışı biçimde gerçekleşir (Bondi, 2005: 10). Bu süreçler toplumsal cinsiyetin bireylerde bedenleşmesi gibi kent mekânının da inşasına tekabül eder (Bondi, 2005: 10).

McDowell (1983), çok çeşitli örneklerle beraber kentsel mekânın cinsiyete dayalı bölünmesini inceleyen çalışmaları; (1) kadınların kentsel ürün ve hizmetlere erişimi ve mekânsal davranışlardaki eşitsizlikler, (2) kadınlar ve kent peyzajı ilişkisi, (3) cinsiyetçi olmayan (nonsexist) kentler ve (4) kapitalist endüstrileşme ile aile yaşamının özelleşmesi ve kadınlara yönelik baskının kökenlerini inceleyen çalışmalar olmak üzere dört kategoride ele almıştır.

Feminist kent coğrafyası alanındaki çalışmaları teori odaklı çalışmalar ve politika odaklı çalışmalar şeklinde iki kategoriye ayıran Bondi ve Rose (2003), bu ayrımı cinsiyete dayalı mekânsallığı tanımlamaya (recognition) ve yeniden düzenlemeye (redistribution) odaklanan çalışmalar olarak ele almışlardır. Preston ve Üstündağ (2005) feminist coğrafyada 1990'dan bu yana kent ve cinsiyet ilişkilerini inceleyen İngilizce yayınları incelemiş ve feminist coğrafyada kent ve cinsiyet konusunun, çalışılan yer olarak kent (kentte ücretli ve ücretsiz işte çalışan kadınlar), kent ve mobilite (kadınların mekânsal hareketleri) ve kadınların kent mekânını nasıl değiştirdikleri (mekânsal inşalar) ile şiddet ve korkunun cinsiyetleşmiş peyzajı (beden araştırmaları ve cinsiyet, şiddet, korku ilişkisi) olarak değişen boyutlarda incelendiğini belirtmişlerdir.

Preston ve Üstündağ'a (2005: 213-216) göre feminist coğrafyada kent ve çalışma yaşamı ilişkisini ele alan çalışmalar, ev ve çalışmanın mekânsal ayrımı, kadınların ücretsiz - erkeklerin ücretli işe katılmaları şeklinde gerçekleşen emeğin cinsiyetleşmiş ayrımı, iş gücünün feminizasyonunun kadınlar için etkileri, kadınların iş yaşamına katılmalarını etkileyen faktörler, ev dışında iş yaşamına katılan kadınların ikili sorumluluklarının üstünden nasıl geldikleri, aile reisi kadın olan, yalnız anneler için kent yoksulluğu, cinsiyetin çalışan bedenlere nasıl nüfuz ettiği ve çalışan bedenlerin cinsiyet kimliklerini nasıl şekillendirdikleri tartışmalarını ele alan çalışmalar şeklinde sınıflandırılabilir.

Preston ve Üstündağ'ın (2005: 217-218) feminist kent araştırmalarında ayırt ettikleri diğer konu başlığı olan mobilite ile ilgili çalışmalar, başlangıçta özellikle kamusal-özel, kent-banliyö bölünmesi ile ilgili mekânsal kısıtlılıklara odaklanan çalışmalar olup, kadınların, mesafenin tiranlığının üstesinden nasıl geldiğini ele alan çalışmalardır. Kentsel mekânda kadın hareketleri ile ilgili çalışmalar, kadınların, ev ve iş yükünün üstesinden gelmek için yerel sosyal kaynaklara yönelmeleri gibi çeşitli mücadelelerini incelemişler, ev içi ve ev dışı sorumluluklara dair mekânsal hareketliliklere ilişkin zorluklar, araba sahipliği, çocukların ev içi ve ev dışı aktiviteleriyle ilgili sorumlulukları ve bunun ulaşım koşulları ile ilişkisi, şehirlerin üretim yerlerinden tüketim yerlerine dönmesiyle birlikte kadınların kentteki tüketim ve boş zaman aktiviteleri ile ilgili çalışmalar, kadınların mekânsal hareketliliklerinin sosyal inşası, büyütülürken empoze edilen normlar ve kadın-erkek kategorisi dışındaki cinsel kimliklerle kentsel mekân hareketleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardır (Preston ve Üstündağ, 2005: 217-218).

Preston ve Üstündağ'ın (2005: 220) ayırt ettiği üçüncü konu başlığı olan şiddet ve korkunun cinsiyetleşmiş peyzajı (beden araştırmaları ve cinsiyet, şiddet, korku ilişkisi), kadınların kentsel mekân hareketlerinde karşılaştıkları tehlikeler, mekânsal sınırlar ve bunun korku ile ilişkisi, bedenlerin sosyal inşası ve mekânda bulunma biçimleri, bedenin mekânsal ve sosyal inşasıdır.

Bondi ve Rose (2003) GPC dergisindeki yayınları inceleyerek feminist kent coğrafyası alanındaki çalışmaları; kentsel mekânın kadınlar için avantaj ve dezavantajlarına odaklanan çalışmalar, kentsel mekânda kadın deneyimleri ve korkunun cinsiyetleşmiş coğrafyası, kentsel mekânın cinsiyete dayalı inşası, cinsiyete dayalı kimliklerin mekânsal inşası- farklılık, kentsel mekândaki gündelik

mücadeleler ve kentsel mekânın yeniden oluşturulmasını ele alan çalışmalar olarak ayırt etmişlerdir.

Özetle 1970’li yıllarda kentte kadınları konu alan feminist kent coğrafyası çalışmaları 1980’li yıllarda kamusal-özel ayrımı başta olmak üzere kentte cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ele almaya başlamış, 1990’lı yıllarda ise cinsiyet ve kent mekânının karşılıklı inşası, özellikle mekân aracılığıyla beden inşası ve kimlik-mekân ilişkisi tartışılmaya başlanmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren feminist kent araştırmalarında mekân ve beden ilişkisini anlamak için günlük pratiklere odaklanmak ve mekân aracılığıyla kimliklerin nasıl dönüştürülebileceği konusu önem kazanmıştır.

2.4. İlgili Araştırmalar

Feminist coğrafya alanında, 1970’li yıllarda coğrafyada kadınları ve disiplindeki konumlarını ele alan çalışmalar, 1980’li yıllarda disiplinin eril yapısını tartışan ve coğrafyada kadın konusunu yerleştirmeyi amaçlayarak bu konuları ele alan çalışmalar, 1990’lı yıllara gelindiğinde ise feminist coğrafyanın gelişim seyrindeki değişimleri inceleyen çalışmalar ile bilgi ve beden ve mekân inşası konularını tartışan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu yayınlardan bazılarında (bu çalışmada erişilenlere) feminist coğrafya bölümünde yer verildiğinden burada çalışmanın Türkçe literatürdeki yeri üzerinde durulmuştur.

Türkçe coğrafya literatürde kadın konusu ilk olarak Erol Tümertekin tarafından incelenmiştir (Özgüç, 1998a: 19; Özgüç ve Timor, 2006; Mirioğlu ve Arı, 2015: 7). Tümertekin (1958b: 9) coğrafi araştırmada cinsiyet konusunun göz ardı edilmesine dair ilk eleştiriyi yapmış ve disiplinde cinsiyeti dikkate alan ilk çalışmaları yapmıştır. Nüfusun cinsiyete göre dağılışı (1958a), iç göçlerin cinsiyete göre dağılışı (1958b), Türkiye tarımında kadın iş gücünün dağılışı (1958-1959) ve Türkiye tarımında kadın iş gücünün dağılışı ve değişimini (1964) incelemiştir. 1958 yılındaki eleştirisi ve bu konudaki ilk yayınları yapmasına rağmen coğrafyada cinsiyeti dikkate alan yayınlar ancak 1990’lı yıllarda başlamış ve 2000’li yıllarda artmıştır. Örneğin Yüceşahin (1996) Türkiye’de illere göre nüfusun cinsiyet oranlarını incelemiş, Özgüç (1998a) coğrafyada kadın konularının ihmali ve Türkçe olmayan literatürde kadın konularının ele alınışını kapsamlı bir biçimde açıklamıştır.

Özgüç bir yandan (1998a) İngilizce literatürde, coğrafya disiplinde konu olarak kadınları ele alan çalışmaları ve feminist coğrafyayı Türkçe literatüre tanıtmış,

bir yandan da (1998b) Türkiye’de coğrafya bölümlerinde kadın akademisyenlerin sayı ve oranlarını incelemiştir. 2000’li yıllarda da coğrafyada kadını konu alan (Doğanay vd., 2007; Deniz ve Özgür, 2013; Yüceşahin, 2013; Mirioğlu ve Tağıl, 2014; Özgen, 2014 vb.) çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Analiz kategorisi veya konu olarak kadını ele alan çalışmaların yanı sıra Özgüç’ten sonra disiplinde feminist coğrafyaya yer açmaya çalışan yayınlar ise 2010’lu yıllarda başlamıştır ve bunlara Tuncer (2012), Mirioğlu ve Arı (2015), Yüceşahin (2016), Deniz (2018) ve Mirioğlu (2018) örnek verilebilir.

Türkçe coğrafya literatürde kent ve cinsiyet ilişkisi ise Yüceşahin ve Yazgan (2017) ile Mirioğlu (2018) tarafından incelenmiş, Deniz (2014) ile Deniz ve Özgür (2014) de Ankara kentinde LGBT bireylerin mekânsal deneyimlerini incelemiştir. Coğrafya disiplini dışında cinsiyet ve kent ilişkisini ele alan Türkçe çalışmalar ise mimarlıktan planlamaya, kamu yönetiminden sosyolojiye çeşitli disiplinlerde, 1990’lı yıllara başlamış, bilhassa 2000’li yıllardan itibaren artmıştır⁶. Bu konudaki ilk çalışmalar ise Alkan’a (1999) aittir.

Alkan (1999) kent planlamasındaki eril oluşumları sorunsallaştırarak kent planlamadaki cins körlüğünü çeşitli boyutlarıyla tartışmıştır. Alkan’dan (1999) sonra Türkçe literatürde cinsiyet ve kent ilişkisini ele alan çalışmalar 2000’li yıllarda çeşitlenmiş, 2010’lu yıllarda da artış kazanmıştır.

Bu konudaki çalışmaları teorik ve ampirik çalışmalar olarak iki grupta ele almak mümkündür. Alkan (1999), Ecevit (2001), Kayasü (2002), Atauz (2004), Yanıkkaya (2004), Oğuz ve Atatimur (2008), Şentürk (2009), Alkan (2011), Sadri (2011), Şentürk (2011), Temürturkan (2011), Yanıkkaya (2011), Kaypak (2014), Köse (2014), Aktaş (2017) kentlerin eril yapılanmasını sorunsallaştıran teorik tartışmalardan bazılarıdır. Kent ve cinsiyet ilişkisini tartışan MacKenzie (2002), Jarvis, Kantor ve Cloke (2012), Garber (2017) vb. de 2000’li yıllarda Türkçe’ye çevrilmişlerdir. Kent ve cinsiyet ilişkisini ele alan ampirik yayınlardan bazıları ise Kümbetoğlu 2001, Alkan 2005, Kalfa, Aytekin ve Dinç 2009, Demirbaş 2012, Lordoğlu 2016, Mumcu, Yılmaz ve Yazıcı 2016, Günlük-Şenesen, G., Yücel, Y.,

---

⁶ Türkçe literatürde veya Türkiye’den örneklerle mekân ve cinsiyet ilişkisini ele alan çok sayıda çalışma vardır. Özbay 1999, Düzkan 2001, Kayasü 2002, Baydar 2002, Acar Savran 2002, Bora, 2004, Cıraoğlu 2004, Aytaç 2005, Gökarsel 2007, Kayasü 2006, Mills 2007, Alkan, 2009, Akşit 2009a, Akşit 2009b, İnce Güney 2009, Bora 2009, Akşit 2010, Yılmaz 2011, Gökarsel 2012, Demirbaş 2012, Alkan, Korkmaz ve Allmer 2013, Saygılıgil, 2013, Can 2013, İnce Güney 2014, Cantek, Ulutaş ve Çakmak 2014 bunlardan bazılarıdır. Bununla beraber bu bölümde kent ölçekli cinsiyet ve mekân çalışmaları ayrıntılandırılmıştır.

Yakar-Önal, A., Ergüneş, E., ve Yakut-Çakar B. 2017, Lordoğlu 2018 olarak sıralanabilir.

Kümbetoğlu (2001) toplumsal cinsiyet ilişkileri ile kentsel mekân hareketliliğini İstanbul'da kente göç eden kadınlar örneğinde incelemiştir, Alkan (2005) kadınların kentsel mekân deneyimlerini yerel yönetimlerle ilişkisi bakımından ele almıştır. Kalfa, Aytekin ve Dinç (2009) Ankara örneğinde kent içi ulaşımın cinsiyeti ve kent içi ulaşımında kadınların sorunlarını incelemiştir. Demirbaş (2012) gecekondu mahallesi olan Panayır'da (Bursa) yaşayan kadınların mekâna dair algıları ve mekânı kullanma biçimlerini ve kadın emeğinin mekânda nasıl örgütlendiğini ele almıştır, Tuncer (2014) Türkiye modernleşmesini Ankara'daki çeşitli mahallelerde kadınların kamusal mekân kullanımları üzerinden incelemiştir, Mumcu, Yılmaz ve Yazıcı (2016) mekân kullanımı bakımından cinsiyete dayalı farklılıkları Trabzon kent merkezinde yer alan yaya alışveriş sokağında davranış gözlemi ve anket yaparak incelemiştir. Lordoğlu (2016) da İstanbul'da (Bağcılar, Sarıyer, Kadıköy) kadınların, mekânı güvenlik kaygısıyla ve güvende olmak için nasıl erkeklerden farklı deneyimlediklerini, korkularıyla nasıl başettiklerini, ve bu deneyimlerle oluşturdukları kent algılarını incelemiştir.

Günlük-Şenesen vd. (2017) “*Kadınsız Kentler*” de Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kent Projesi kapsamındaki beş kent ile proje kapsamında olmayan beş komşu kentin belediye plan ve programlarını kadınların kent ile ilişkisi bakımından incelemiştir. Lordoğlu (2018) da İstanbul'da yaşayan bekâr kadınların günlük mekânsal deneyimlerini, toplumsal normlar, politika, şiddet ve güvenlik konuları çerçevesinde ele alan kapsamlı bir ampirik çalışma yapmıştır.

Konu kapsamındaki çalışmalar değerlendirildiğinde kamu yönetiminden planlamaya, peyzaj mimarlığından sosyolojiye çok sayıda disiplin tarafından ele alınan cinsiyet ve kent mekânı ilişkisi incelenen tüm çalışmalarda karşılıklı bir inşa olarak tanımlanmış ancak hepsinde bireylerin deneyimleri üzerinden çeşitli anlamlandırmalar yapılmış ve hiçbirinde mekânın inşasının günlük tezahürleri incelenmemiştir. Bu araştırmanın literatüre yapacağı katkı da mekânı feminist perspektifle okuyarak bireylerin mekânsal deneyimleri ile birlikte mekânın günlük tezahürlerini anlamlandırmak yoluyla feminist bir mekân okuması önerisi sunmaktır.

3. ARAŞTIRMA SÜRECİ

Feminist metodoloji, araştırma sürecine hayati bir önem atfeder. Bu nedenle araştırma süreci, araştırmacının pozisyonu ve araştırma sürecinde yaşananlar, araştırmayı inşa etmedeki rolleri bakımından bu bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bilgi üretim sürecine yönelik feminist eleştiriler temelde değerden arınık, nötr bilgi iddialarına karşın bilgi üretiminin iktidara dayalı olması üzerinde durur. Bu kapsamda başlı başına feminist epistemoloji, toplumsal cinsiyetin bilgi ile ilişkili olduğu düşüncesine dayanır (Tanesini, 2012: 53). Feminist olmayan araştırmaların büyük ölçüde cinsiyetçi ve erkek egemen olduğu düşüncesine dayanan feminist yaklaşım, hem araştıranın hem de araştırılanın cinsiyetinin, araştırma üzerinde etkili olacağını savunur (Neuman, 2014: 153-154).

Feminist araştırma, ne bildiğimiz ve nasıl bildiğimiz, diğer bir ifadeyle bilgi ve bilginin nasıl üretildiği üzerinde cinsiyetin yol açtığı farklılıklara odaklanır (McDowell, 1992: 400). Bu açıdan feminist kuramcılar öncelikle insan deneyiminin bir yönünün dışıl bir yönünün eril olarak adlandırılmasının neyi ifade ettiği sorusuna odaklanmışlardır (Keller, 2016: 30).

Harding (1986: 24), feminist deneyimsellik (feminist empiricism), feminist duruş noktası (standpoint feminism) ve postmodern feminizm olmak üzere üç farklı feminist epistemoloji ayırt etmiştir. Feminist empirizm toplumsal cinsiyet ve bilgi üretimi arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde durur (Harding 1986: 24-25). Tarihsel süreçte kadınların bilgisinin daha çok pratik bilgi olduğu göz önünde bulundurulduğunda pratik bilgiden ziyade teorik bilginin doğruluğu ve kesin bilgi olduğu görüşü, kadınların ürettiği bilginin değerini küçümsemek için başvurulan bir yol olmuştur (Tanesini, 2012: 139). McDowell (1992: 404) da kadınların yaşantılarının sosyal bilimlerin çoğunda olduğu gibi coğrafyadan da uzun süre dışlanmasının bir nedeninin de metodoloji ile ilgili olduğunu söyler. Bilginin sosyal bir inşa olduğu üzerinde duran feminist tartışmalar, Batı sosyal teorisinin temelinde yatan akıl-beden, kamusal-özel, kültür-doğal, akıl-duygu dikotomilerinin cinsiyet farklarıyla eşleştiğini ve bunların fallus merkezli varsayımlar olduğunu ortaya

koymuşlardır (McDowell, 1992: 409). Bu bakımdan bilginin evrensel, nesnel olduğunu iddia eden yaklaşımlara yönelik feminist eleştiriler bilginin yanlılığı üzerinde durur. Feministlere göre bu bilgi erkeği akıl sahibi, özerk kişi olarak tanımlarken kadını erkeğin ötekisi olarak tanımlamakta ve erkeği kadına karşı imtiyazlı kılmaktadır (Bondi ve Domosh, 1992: 202).

Doğal-kültürel ayrımı ve yeniden üretim ile ilgili tüm aktivitelerin değersizleştirilmesi, kadınlar ve cinsiyet ilişkilerinin coğrafi araştırmadan dışlanması en etkili yolu olmuştur (McDowell, 1992: 409-410). Doğal ya da özel olanla özdeşleştirilen yeniden üretim, kadınların ilişkilendirildiği alan iken, coğrafi araştırma çoğunlukla kamusal alan ve şehirlerde sürdürülmüş ve sözde cinsiyetli olmayan bilgi erkekler üzerinden üretilmiştir (McDowell, 1992: 410). Kadınları doğal olanla özdeşleşmekten kurtarıp onları coğrafi araştırmaya yerleştirmek için öncelikli girişim doğalmış gibi gösterilen cinsiyetleşmiş özniteliklerin biyolojik farklardan çok sosyal olarak inşa edildiğini göstermek olmuştur (McDowell, 1992: 410).

Kadın olmaktan kaynaklanan eşitsizlikleri sorunsallaştıran feminist kuramın temel özelliği egemen olanın deneyiminden farklı olarak öteki olanın, eşitsizliğin deneyimi ile ilgilenmesidir (Lengermann, 2015: 186). Bu açıdan feminist araştırmacılar hakimiyet, kontrol etme gibi erkek vurgusuna karşın güven ve bağımlılık gibi değerleri ön planda tutarlar (Neuman, 2014: 152-153).

Bu çerçevede empirizmin teorik bilgi iddialarına karşın feminist empirizm, bilginin pratik olduğunu savunur (Tanesini, 2012: 139). Harding (1986: 24-25) de bilginin toplumsal olduğu görüşünü, kadın hareketi ve benzeri toplumsal değişimler ile bilgi üretimi arasındaki karşılıklı ilişki ile açıklar. Bu açıdan feminist empirizm, bilgi üretim sürecini, erkek egemenliğinden arındırma çabasına karşılık gelir (Harding, 1986: 24, Tanesini, 2012: 120).

Bilgi üretim sürecine yönelik bir diğer feminist yaklaşım ise kadın olmanın konumsallığının ön plana çıktığı duruş noktası teorisidir. Duruş noktası teorisi günlük yaşamda kadınlara özgü deneyimler nedeniyle bilgi üretim sürecinde kadınların perspektifinin ayrıcalıklı olduğunu kabul eder (Donovan, 2015: 325-337; Tanesini, 2012: 169). Cinsiyete dayalı işbölümü ile erkeğin bağımsız kişiliğine karşın yeniden üretim rolünden dolayı diğerleriyle ilişkili olarak kurulan kadın kimliğinin bilgi üretiminde ayrıcalıklı olduğunu savunur (McDowell, 1992: 411).

Duruş noktası teorisinde başlı başına kadın olmaya dayalı bir analiz kategorisi mevcut iken postmodern feminizm analitik kategori olarak toplumsal cinsiyeti reddeder ve cinsiyete dayalı bireysel kimliklere odaklanır (McDowell, 1992: 411, McDowell, 1993b: 307-309). Postmodern feminizm, ırk, sınıf, yaş, konum ve cinsiyet gibi farkları da hesaba katarak bireysel farklılıklara odaklanır. Postmodern yaklaşımda kadın olmanın ayrıcalıklı konumu değil cinsiyetin kendisinin farklılıkları da dikkate alınır. Kadın-erkek ikiliğinin ötesinde cinsiyetin inşası sorunsallaştırılır. Yani burada ayrıcalıklı konum yalnızca kadın olmak değil öteki olmakla ilişkilendirilir ve ötekiliği inşa eden tüm bileşenler önem kazanır.

Her ne kadar feminist bilgi üretimine ilişkin farklı yaklaşımlar gelişmişse de McDowell (1993b: 305), bu kategoriler arasındaki sınırların geçirimli olduğunu söyler. Bu bakımdan genel olarak nötr olduğu iddia edilen bilgi üretim süreçlerinin eleştirisi üzerine gelişen feminist epistemoloji kendine özgü birtakım özelliklere sahiptir. England (2006: 288-290) feminist metodolojiye ilişkin üç boyuttan bahseder. Bunlardan birincisi bilgi üretim sürecinde araştıran ve araştırılan arasındaki ilişki ve güç ilişkileridir ki, feminist metodolojinin temelinde güç ilişkilerine duyarlılık yatmaktadır (England, 2006: 288). Geleneksel sosyal bilim metotları, araştırmacıyı, araştırma sürecini objektif biçimde kontrol eden kişi ve araştırmamanın pasif bir parçası olarak konumlandırırken, feminist perspektif, araştırmacı ve araştırılan arasındaki bu katı ilişkiye karşı çıkar, araştırmacı ve araştırılan arasındaki etkileşimi minimize etmenin aksine özellikle gerekli görür (England, 2006: 288). Feminist araştırma kadınları araştırma sürecinin bir parçası olarak dinleme, empati kurma ve kişisel deneyimlerini anlamaya önem verir ve bu da diğer metodolojilerden farklı olarak araştırmacı ve araştırılan arasında daha az sömürücü ve daha çok eşitlikçi bir ilişkiye olanak verir (McDowell, 1992: 406). Böylece araştırmacı ve araştıran arasındaki ilişki araştırma sürecinin en önemli unsurlarından biri haline gelir (McDowell, 1992: 406).

Diğer araştırmalardan farklı olarak feminist araştırmalarda araştırmacı ve araştırılan özneler arasındaki ideal ilişki objektivite değil öznelarasılık (intersubjectivity)/subjektivitedir (McDowell, 1992: 406). Feminist metodoloji araştırma sürecinde araştıran ve araştırılan arasındaki hiyerarşik ilişkiyi minimize etmeyi gerektirir ki araştırma stratejisi olarak bu yaklaşım araştırılanın gündelik yaşantısındaki ince detayları derinlemesine anlamayı sağlar (England, 2006: 288).

Feminist araştırmada araştırmacı ve araştırılan arasındaki ilişki, araştırma sũrecinin temel belirleyenlerindedir. Araştırmacı ve araştırılan, araştırmaya etkisi olmayan, pasif, nũtr bireyler değil aksine bilgiyi inşa edenlerdir. Bu da bizi England'ın (2006), feminist metodolojiye ilişkin belirlediği diğer bir boyuta gũtũrũr ki bu da Haraway'in (2010: 96-100) konumlu bilgi açıklamalarına karşılık gelen konumsallık ve refleksivitedir. Konumsallık, insanların dũnyayı farklı konumlardan nasıl farklı gũrdũkleri ile ilgilidir (England, 2006: 289). Bilginin konumsallığı, araştırmacı ya da araştırılan bireylerin entelektũel geçmiş ve yaşam deneyimlerinin sosyal, entelektũel ve mekãnsal konumlarının dũnyayı anlama şekli ve ũretilen bilgiyi şekilendirdiği anlamına gelir (England, 2006: 289). Cinsiyet, cinsellik, sınıf, yaş, etnisite, ırk, vb. farklı ilişkisel sosyal sũrelerle nasıl konumlandırıldığımız/ konumumuz araştırmamızı etkiler (England, 2006: 289).

Refleksivite ise araştırmacının araştırmaya etkisini bilmesi, araştırmanın sorumluluğunu alması demektir (England, 2006: 289). Nitekim Neuman (2014: 155), feminist yaklaşımın temel ۆzelliklerinden birinin, bilimin değer yanlılığı ile ilgili olduğunu sũyler. Refleksivite araştırma sũrecinde gũ ilişkilerinin farkına varma ve araştırmacının araştırılanla etkileşiminin araştırma sũrecini ve sonuçlarını etkilediğinin bilincinde olmayı ifade eder (England, 2006: 289). England'ın (2006) feminist metodoloji ile ilgili belirlediği diğer boyut olan politika ve hesap verebilirlik de, araştırma sũrecindeki konumumuzu bilme ve bunu, kim olduğumuz ve nereden konuştuğumuzu belirtmeyi ifade eder (England, 2006: 289-290).

McDowell (1992: 407-409) da araştırma sũrecinde araştıran ve araştırılan arasındaki gũ ilişkilerinin, araştırma sũreci ve araştırmayı etkilediğini sũyler. Araştırmacının pozisyonu ve araştırılan ile ilişkilerinin, araştırma sũrecini ve ũretilen bilgiye dair iddiaları nasıl etkilediğini açıklamak gerekmektedir.

Araştırmanın yũntemi bakımından araştıran ve araştırılan arasındaki ilişkiyi vurgulayan feminist metodoloji için, katı ve kesin sınırlarla belirlenmiş nicel yũntemler yerine araştıran ile araştırılan arasında empatiye olanak veren nitel yũntemler uygun bulunur (McDowell, 1992: 411)⁷. Nitel, detaylı, kũũk ۆlekli

---

⁷ Nicel ve nitel yũntemlerin bir arada kullanıldığı ya da feminist metodolojiye gũre uyarlanmış nicel yũntemlerin kullanıldığı feminist araştırmalar da mevcuttur (bkz. Kwan, 2001). Fakat nitel yũntemlerin feminist metodoloji için daha uygun olduğu aşıkardır ki nitel yũntemler de feminist metodoloji ile değişime uğramıştır. Punch (2014: 134) feminist perspektifin, nitel araştırma yũntemlerinin yeniden şekillendirilmesinde etkili olduğunu belirtir.

araştırmalar kadın araştırmaları için idealdir (McDowell, 1992: 406). Bu araştırmanın temel yöntemi de nitel yöntemdir.

Katılımcılarla ortak çalışmaya yönelik, işbirlikli fakat sömürüsüz bir ilişki için nitel yöntemlerden özellikle derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlemin kullanılması feminist metodolojiye uygundur (McDowell, 1992: 406). England (2006: 286) da nitel yöntemlerden özellikle karşılıklı görüşmenin feminist analizler için en uygun yöntem olarak görüldüğünü söyler. Bu bakımdan bu çalışmada veri toplama yöntemleri olarak gözlem ve görüşme yöntemlerini kullandım, gündelik eylem ve etkileşimler ile gerçekliğin söylemle ilişkisini anlamak için de söylem analizini benimsedim.

3.1.1. Gündelik Yaşam

Meknın toplumsal bir üretim olarak ele alınması, toplum tarafından üretilmesi ve toplumsal düzeni de üretmesi biçiminde gelişen karşılıklı üretim sürecini anlamak gündelik tezahürlere odaklanmayı gerektirir. Bu bakımdan bu çalışmada da toplumsal düzenin gündelik etkileşimlerle yaratıldığı düşüncesine dayanan etnometodoloji yönteminden faydalanılmıştır.

Etnometodoloji, eylemi bireysel düzen ile kavramaya çalışır ve sosyal düzenin norm ve kuralları yerine, bireylerin düzeni nasıl kurduklarıyla ilgilenir (Sözen, 2017: 107). Diğer bir ifadeyle toplumsal düşünceyi oluşturan her bir konuda nasıl ortak düşünceye ulaşıldığını, toplumsal biliş sürecinin inşasını inceler (Craib, 1992: 5). Etnometodolojide söz konusu olan sosyal düzen tarafından yönlendirilen bireyler değil, sosyal düzeni yorumlayan ve inşa eden bireylerdir (Sözen, 2017: 107).

Etnometodoloji, toplumsal düşünceyi bir yaratma/inşa süreci olarak ele alır ve toplumsal normlar kesin kurallar değildir, farklı zamanlarda farklı şekillerde yorumlanıp yeniden inşa edilirler (Craib, 1992: 5). Bu çalışmada da cinsiyete dayalı özgünlüklerin toplumsaldan bağımsız olmadığı düşünülerek, bireysel deneyimlerin toplumsal yapı ile ilişkisi sorgulanmakta, dolayısıyla yapı, öz reddedilmemekte ve bireysel deneyimlerin etkileşimsel süreçlerle nasıl gerçekleştiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede farklı kadınların mekn kullanımı ve meknsal deneyimlerinin toplumsal yapı ile ilişkisinin bireysel deneyimler çerçevesinde anlaşılması amaçlanmıştır.

Garfinkel (2014: 17-20), etnometodolojik araştırmanın, gündelik eylemlere odaklandığını, eylem ve açıklamaların refleksif ve cisimleşen karakteri olduğunu, araştırmacının somut ve özel pratiklerinin önemli olduğunu ve bunun araştırmayı etkileyeceğini, araştırma sürecinin önemli olduğunu, bilginin kendisinin inşa olduğunun kabul edildiğini, açıklamaların (söylemlerin) ve bilginin kendisinin toplumsal olduğunu, dil ve söylemin temel öneme sahip olduğunu ve doğrudan ifade edilmeyen gerçeklikleri aramaya ve anlamaya çalıştığını belirtir. Tüm bu özellikleri, etnometodolojinin feminist araştırma için faydalı olduğunu gösteren özellikleridir.

Garfinkel'e (2014: 29) göre etnometodoloji, bağlama gönderimli ifadelerin ve diğer pratik eylemlerin rasyonel özelliklerini, gündelik hayatın organize pratiklerinin olumsal süregelen icrası olarak araştırılmasıdır. Bu görüş etnometodolojinin, toplumsal düzeni anlamının temelinde gündelik pratiklerin incelenmesi gerektiği görüşünü ortaya koyar. Garfinkel'e (2014: 17) göre bireylerin gündelik ilişki ortamlarını ürettikleri ve düzenledikleri etkinlikleri ile onların bu ortamları açıklanabilir kılma prosedürleri aynı şeyler olarak görülmelidir. Bu da dil içerisindeki her terimin, onun bağlamına, kullanıldığı duruma ve etrafındaki sözcüklere bağlı olması, bağlamsallığı anlamına gelir (Craib, 1992: 4). Nitekim sosyolojide dilin araştırma konusu olması da 1960'lı yıllarda Garfinkel öncülüğünde etnometodoloji ile başlamıştır (Punch, 2014: 213). Craib (1992: 3) de dünyayı anlayacak bir anahtar olarak dilin doğasına yoğunlaşmanın esasen etnometodoloji ile başladığını söyler. Bu açıdan araştırma kapsamında gözlem ve görüşmelerle elde edilen veriler, söylem analizi ile analiz edilmiş, aslında araştırma süreci bütünüyle "söylem" üzerinden anlamlandırılmıştır.

Burada belirtmek gerekir ki söylem analizi, yalnızca söylenenlerin ve eylemlerin değil, bir insan, bir çiçek, bir taş yada bir binanın da analizini ifade eder. Söylemi inşa eden ifadeler, bir insan, basılı bir afiş, broşür benzeri bir metin, bir dilekçe, bir reklam ya da binalar, meydanlar, parklar gibi mekânlar olabilir (Arkoñaç, 2014: 110-111). Bu kapsamda hem söylemin hem de etnometodolojinin inceleme alanı olan gündelik eylem ve inşalar, bu araştırmanın temel odağıdır. Çalışma kapsamında yalnızca sözlü ifadeler değil mekânın ne söylediği ve gündelik yaşamda bireylerin sözsüz eylemleri de söylem analizi ile analiz edilmiştir.

3.1.2. Araştırma Alanı

Bu araştırmanın evreni, Balıkesir kenti MİA'dır. Araştırma sahasının MİA olarak belirlenme nedeni, mekân-cinsiyet ilişkisine dair temel tartışmaların, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte iş sahalarının erkeklerin, oturma alanlarının ise kadınların alanı olacak şekilde bölünmesi konusu etrafında toplanmasıdır. Buna göre cinsiyete dayalı iş bölümü kentleşme süreçleriyle mekânsal bir ayırma da tekabül etmiş, böylece kadınlar ev ve çevresi ile sınırlandırılırken, erkekler ücretli iş yaşamına katılarak mekânsal özgürlük ve ekonomik üstünlük elde etmişlerdir.

Feminist kent literatürü ve kamusal-özel mekân tartışmalarında kentleşme süreçleriyle iş sahalarının erkeklerin, oturma alanlarının ise kadınların mekânı olacak şekilde bölünmesine ilişkin tartışmalar dikkate alındığında Balıkesir kenti MİA, iş ve oturma alanlarının iç içe geçtiği bir mekânsal oluşuma sahiptir. Bu bakımdan erkekler tarafından ve erkekler için oluşturulduğu düşünülen MİA'da ikamet eden veya ücretli ve ücretsiz çalışan kadınların mekân deneyimlerinin ele alındığı bu çalışmanın evreni Balıkesir kenti MİA ve Balıkesir kenti MİA'yı kullanan kadınlardır.

Araştırma sahasının Balıkesir olarak belirlenmesinin diğer bir gerekçesi ise araştırmanın yöntemi ile ilgilidir. Feminist metodoloji araştırma sürecinde araştırılan ve araştırmacı arasında güvene dayalı etkileşimsel bir süreci gerektirir. Bu nedenle de çalışma alanının yaşanılan kent olması, araştırma sürecini destekleyici olması bakımından tercih edilmiştir. Böylece araştırma sürecinde görüşülecek bireylerle feminist metodolojiye uygun samimi ilişkilerin kurulmasına dayalı bir iletişim süreci gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yine feminist metodoloji araştırmaya dışarıdan bakmaktan çok araştırmanın içinde bir araştırmacı pozisyonunu faydalı bulur. Bu bakımdan Balıkesir kenti bir kadın olarak benim de günlük yaşantımda deneyimlediğim bir kent olması bakımından içeride olma pozisyonu sağladığından da araştırma sahası olarak seçilmiştir.

3.1.2.1. Merkezi İş Alanı

Her şehir, merkezinde, çok sayıda perakende mağazaların, bankaların, ofis - işyerlerinin ve benzeri fonksiyonların bir arada bulunduğu merkezi bir bölgeye sahiptir ve bu bölge kuşkusuz MİA'dır (Murpy ve Vance, 1954). MİA, kent sakinlerine maksimum hizmet veren, en küçük mekân biriminde maksimum olanak

sağlamayı amaçlayan, bilgi veren, yöneten ve kar sağlayan faaliyetlerin toplandığı alanı ifade eder (Beaujeu-Garnier ve Delobez, 1983: 325). Başka bir tanıma göre MİA, şehrin merkezi bir kısmında, şekil olarak toplu, ticari faaliyetlerin yoğunluğunun yüksek olduğu ve dikey yönde yoğunluk kazandığı alanı ifade eder (Uğur ve Aliağaoğlu, 2013:180).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi MİA, kent merkezinde ticari faaliyet ve hizmetlerin yoğunlaştığı bir bölgeyi ifade etmektedir. MİA'nın sınırları ise, farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde belirlenmektedir. Bu çalışmada MİA'nın belirlenmesinde Murphy ve Vance (1954), Carol (1960) ile Beaujeu-Garnier ve Delobez'den (1983) faydalanılmıştır.

Murphy ve Vance (1954) MİA'nın belirlenmesi ile ilgili çok çeşitli yöntemlerden bahsetmişlerdir. Bunlardan biri, arazi değerlerini dikkate almaktır. Buna göre MİA'nın belirlenmesinde arazi değerini dikkate alan bir çalışmada arazi değeri, ilgili şehir için belirlenen sınır değer üstünde olan yerler MİA olarak belirlenir (Murphy ve Vance, 1954). Bu konuda dükkân kira değerleri ya da ticaret kar değerlerini dikkate alan çalışmalar da vardır. Beaujeu-Garnier ve Delobez (1983: 326) de merkezi konumun sağladığı avantajlardan yararlanmak isteyen faaliyetlerin toplanması sonucunda, MİA'nın çok katlı binalar halinde yükselme eğilimi gösterdiğini ve bu durumun, rekabetten doğan bir mali baskı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Buna göre mal ya da kira değerleri ya da her ikisinin birden en yüksek değerlere eriştiği nokta, MİA'nın merkezi kabul edilir (Beaujeu-Garnier ve Delobez,1983: 327). Mal ya da kira değerlerinin merkezi bir noktada yoğunluk göstermesi, MİA içindeki faaliyetlerin bölümlenmesinde de etkili olmakta, merkez noktasından uzaklaştıkça iş merkezinin tipik faaliyetleri hafifleyerek yoğunluğu azalan bir kuşak oluşmaktadır (Beaujeu-Garnier ve Delobez,1983: 327). Söz gelimi Carol (1960) da Zürih için yaptığı çalışmada şampanya ve sigara türleri ile saat ve mücevher fiyatlarını dikkate almış, ürün türü ya da malın değeri azaldıkça merkezden uzaklaşıldığını belirlemiştir.

MİA'daki ticari faaliyet ve kar değerlerine ilişkin bu değişim, nüfus miktarı ve yoğunluğu, ulaşım yol ve araçları gibi farklı değişkenlerden de etkilenir (Beaujeu-Garnier ve Delobez,1983: 327). Bu bakımdan MİA'nın, arazi, dükkân kira ya da ticaret kar değerlerinin dikkate alınarak belirlenmesi, özellikle yerel koşullara bağlı değişkenliği nedeniyle Murphy ve Vance (1954) tarafından önerilmemektedir.

MİA'nın belirlenmesinde kullanılan bir başka yöntem, arazi kullanım haritasını dikkate almaktır. Bu yöntemde göre arazi kullanım haritasında iş, ticaret ve endüstriyel alanları içine alan çekirdek bir çember çizilir, ardından bu çemberi içine alacak iç içe çemberler biçiminde, çemberin içinde kalan alanın yarısı yerleşim için kullanılan alanlardan oluşana kadar genişleyen çemberler çizilir (Murpy ve Vance, 1954). Çemberin içinde kalan alanın yarısı yerleşim alanı olduğunda bu çember dahil çizilen alan, MİA olarak kabul edilir (Murpy ve Vance, 1954).

Murpy ve Vance'a (1954) göre, nüfusun dağılışı ve nüfus ile ilgili veriler, arazi ya da arazi ve bina değerleri ve arazi kullanımı da MİA'yı belirlemede kullanılabilir. Nüfus verileri dikkate alındığında Murpy ve Vance (1954), nüfusun dağılışı, istihdam dokusu, yaya hareketleri ve trafik akışı dikkate alınarak, MİA'nın, daimi yerleşikleri olmaması nedeniyle nüfus bakımından boş ya da düşük yoğunluklu alanlar olarak ayırt edilebileceğini belirtirler. Fakat nüfus verilerinin belirlendiği ölçek (sayım bölgesi-mahalle) ile MİA'nın sınırlarının kesişmemesi nedeniyle bu yöntemi de sınırlı bulurlar ve bunun yerine nüfus ya da yerleşim yoğunluğu haritalarının, arazi kullanım haritaları ile ilişkilendirilerek kullanılabileceğini söylerler (Murpy ve Vance, 1954). Murpy ve Vance (1954) yaya sayısı ve trafik akışına bakıldığında MİA'yı, yaya ve trafik akışının çok yoğun olduğu bölge olarak ayırır fakat bu bakımdan da yerel yönetim uygulamalarının (park yasağı, araç yasağı vb.) koşulları değiştirebileceği sınırlılığını da belirtir ve nüfus yoğunluğu ya da yerleşim yoğunluğunun bölgelere göre farklılaşması bakımından, yaya sayısı ve hareketlerinin de yeterince elverişli bir belirleyen olmadığını söylerler. Yine nüfus bakımından Murpy ve Vance'a (1954) göre istihdam dokusu, perakende dükkan ya da ofislerde çalışan kişi sayısı MİA'nın belirlenmesinde kullanılabilir.

Murpy ve Vance (1954), arazi değerleri bakımından incelenen bölgenin arazi değerlerine bakıldığında, çevresine göre belirlenen sınırın (incelenen bölgeye göre) üzerinde olan arazi değerlerine sahip arazilerin MİA'ya dahil edildiği yöntemi, MİA fonksiyonu olmasa da yüksek arazi değerine sahip alanları MİA'ya dahil etme riski bakımından ya da örneğin perakende satışları dikkate almayı MİA'da perakende satışlar dışındaki fonksiyonları görmezden gelmesi bakımından sınırlı bulur.

Sonuçta Murpy ve Vance (1954) MİA'yı belirlemek için Merkezi İş Yükseklik İndeksi (MİYİ) ve Merkezi İş Yoğunluk İndeksi (MİYÖİ), olmak üzere iki indeks oluşturmuşlardır. Bu indekslerin kullanılabilmesi için öncelikle MİA fonksiyonu sayılan ve sayılmayan fonksiyonları sıralamışlardır. Buna göre MİA

fonksiyonları, çeşitli iş faaliyetlerinin kar ve performansını arttırmaya yönelik perakende mal ve hizmetleri ifade eder (Murpy ve Vance, 1954). Bu mal ve hizmetler MİA'nın sınırlandırılmasında tartışmasız ölçütlerden biridir (Murpy ve Vance, 1954: 203). Bununla beraber bazı faaliyetler MİA fonksiyonuna sahip olmasa da MİA'da yer alabilir (Murpy ve Vance, 1954). Bu çerçevede Murpy ve Vance (1954) İngiltere'de 9 şehir için MİA'yı belirledikleri çalışmalarında, arazi kullanımını dikkate almış, perakende mal ve hizmet sunan dükkan, mağaza ve ofisleri MİA'ya dahil etmişlerdir.

MİA fonksiyonu taşımayan faaliyetleri ise a. daimi yerleşmeler, b. devlete ait, kamusal fonksiyonlar (okullar, parklar, belediye binaları, vb.), c. ibadethane, kolej ve dershaneler gibi organizasyonel kuruluşlar, d. gazetecilik dışındaki endüstriyel kuruluşlar, e. toptancılık, f. terk edilmiş bina ve dükkanlar, g. boş araziler ve h. ticari depo ve ambarlar olarak sıralamışlardır (Murpy ve Vance, 1954). Bu çerçevede çalışma sahasındaki her bir yerleşim birimindeki (blok) binaları, daha sonra da her bir binadaki katları kullanımına göre MİA fonksiyonu olan (c) ve MİA fonksiyonu olmayan (x) şeklinde ayırt etmişlerdir. Arazi kullanımını caddelere göre değiştirdiğinden, çalışma boyunca binaların ön cephesini dikkate almışlardır (Murpy ve Vance, 1954).

Murpy ve Vance'ın (1954) belirlediği MİYİ, binadaki MİA fonksiyonu olan katların (c) toplam yüzölçümünün, zemin katın yüzölçümüne oranını ifade eder. Buna göre MİA fonksiyonu olan katların (c) toplam yüzölçümünün, zemin katın yüzölçümüne oranı 1'den büyük ise bu bina MİA'ya dahil edilir. Ancak MİYİ'nin, merkezi iş fonksiyonuna sahip alanların oranını göstermemesi, sadece zemin katı dikkate alması ve üst katların kullanım bilgisini dışarıda bırakması nedeniyle, bir indeks daha geliştirmişler ve MİA'nın belirlenmesinde bu iki indeksin birlikte kullanılmasını önermişlerdir (Murpy ve Vance, 1954: 208-209).

Murphy ve Vance'ın (1954) önerdiği ikinci indeks olan MİYOİ, MİA fonksiyonu olan katların (c) toplam yüzölçümünün, tüm binanın (MİA fonksiyonu olan ve olmayan tüm katların) toplam yüzölçümüne oranını ifade eder. MİA fonksiyonu olan katların (c) toplam yüzölçümünün, tüm binanın (MİA fonksiyonu olan ve olmayan tüm katların) toplam yüzölçümüne bölünmesi ve elde edilen sonucun 100 ile çarpılması ile belirlenir (Murpy ve Vance, 1954). Buna göre MİA fonksiyonu olan katların (c) toplam yüzölçümünün, tüm binanın yüzölçümüne oranı % 50'nin üzerinde ise o bina MİA'ya dahil edilir (Murpy ve Vance, 1954).

Murpy ve Vance (1954) MİYİ ve MİYOİ'ye birtakım özel şartlar da eklemişlerdir. Örneğin, özelleştirilmiş büyük ofis ve işletmelerin de esasen MİA fonksiyonuna sahip olmadıklarını belirtmişler, ancak MİA fonksiyonlarına yakınlığı ve benzerliği nedeniyle bu alanların MİA'ya dahil edilebileceğini söylemişlerdir. Ayrıca Murpy ve Vance'a göre (1954) merkezi iş fonksiyonuna sahip olmasa da merkezi iş fonksiyonuna sahip binalara bitişik binalar, MİA'ya dahil edilebilir.

MİA'nın belirlenmesine ilişkin diğer bir detaylı çalışmada Carol (1960) da, MİA'nın sınırlarının belirlenmesi için öncelikle merkezi iş fonksiyonu olan ve olmayan fonksiyonları sınırlandırmak, daha sonra şehrin merkezinde bu iki grubu haritalamak ve benzer karakterdeki alanları sınırlamak gerektiğini söylemiştir. Carol'a (1960) göre MİA fonksiyonlarını belirlemek için mal ve hizmetlerin miktarı ve çeşitliliğine ve hizmet alanının genişliğine bakılarak şehrin tamamı ya da daha geniş alanına hizmet eden fonksiyonlar MİA fonksiyonu sayılırken belli bir bölgesine hizmet eden fonksiyonlar MİA fonksiyonu sayılmaz.

Carol'a (1960) göre genel MİA fonksiyonları, yüksek derecede uzmanlaşmış-özelleşmiş mağazalar, büyük mağazalar, ana bayi merkez bürolar ya da şubeleri, ithalat-ihracat firmaları, toptancılar, sigorta merkezleri, bankaların ana merkez ve şubeleri, döviz büroları, şehir merkezi dışında yer alan ticari fabrikaların büroları, doktor büroları, hukuk büroları, mimarlık ve mühendislik firmaları, idari kurumlar (belediye, valilik vb.), ihtisaslaşmış okullar, sinemalar, opera, tiyatro, konferans ve konser salonları, otel ve hosteller, restoran ve barlardır (Carol, 1960: 432). Buna göre Murpy ve Vance (1954) yalnızca ticari faaliyetleri MİA fonksiyonu olarak ele alırken Carol (1960), ticari faaliyetlere ek olarak yönetim fonksiyonları ve kültürel fonksiyonları da MİA fonksiyonlarına dâhil eder.

Carol'a göre (1960) belirlenen fonksiyonlara göre binanın üç ya da daha fazla katında MİA fonksiyonu tespit edilirse bu bina MİA'ya dâhil edilir. Zürih için yaptığı çalışmada, Zürih'de 6 kat sınırlaması olduğundan dolayı Carol'ın (1960) formülü, % 50 ve fazlası merkezi iş fonksiyonu olan binaları MİA'ya dâhil etmiş, bir ya da iki katında MİA fonksiyonu olan binaları yarı MİA olarak belirlemiş, MİA fonksiyonu bir tam zeminden az ise bina, MİA'ya dâhil edilmemiştir (Carol, 1960).

Yaptığı hiyerarşik sınıflandırma sonucu Carol (1960: 427), kent merkezinde, mahalle iş alanı, bölgesel iş alanı ve MİA olmak üzere üç iş alanı ayırt etmiştir. Mahalle iş alanı, mahalle sakinlerinin temel ihtiyaçlarını sunarken bölgesel iş alanı, mahalle dışından da bazı kesimlerin gelip ihtiyaçlarını karşıladıkları iş alanını, MİA

ise tüm şehrin ihtiyaçlarını karşılayan merkezi hizmetlerin yer aldığı alanı ifade eder (Carol, 1960). Ayrıca Carol (1960: 431), hastahane, toptancı, demiryolu istasyonu gibi bazı merkezi fonksiyonlar bölgesel ihtiyaçlara hizmet etseler de, bunlardan MİA'ya yakın ve içinde olanların MİA'ya dahil edileceğini söylemiştir.

Temel iş fonksiyonları bakımından Carol (1960), 92 katılımcı ile yaptıkları görüşme sonuçlarına göre bireylerin süpermarket ve temel sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçları için mahallerindeki iş merkezlerini kullanırken, banka, çiçek, hırdavat, terzi, dişçi, fotoğrafçı gibi hizmetler için hem mahallelerindeki ticaret merkezlerini hem de bölgesel ticaret merkezleri ve MİA'yı kullandıklarını, giysi, ayakkabı, kitap, halı ve mobilya gibi ihtiyaçların ise MİA'dan karşılandığını belirlemiştir (Carol 1960, 426-427). Bu bakımdan Carol'a (1960, 429) göre MİA, şehrin temel ekonomik faaliyetlerinin bulunduğu alanı ifade eder.

Beaujeu-Garnier ve Delobez (1983) de MİA'da dört alt bölüm ayırt etmişlerdir. Bunlardan birincisi, ticaret ve m² başına düşen üretkenliğin maksimuma ulaştığı alandır ve giyim eşyası mağazaları başta olmak üzere büyük mağazalar bu bölümdedir (Beaujeu-Garnier ve Delobez, 1983: 329). Bu çekirdeği çevreleyen ikinci ve üçüncü bölümde banka ve büro hizmetleri daha geniş yer tutar, dördüncü bölümde otomobil ve toptan ticaret maksimum paya sahipken ev eşyaları ve mobilya satan dükkanlar da buradadır (Beaujeu-Garnier ve Delobez, 1983: 329).

Carol'a (1960) göre yerel, bölgesel ve merkezi iş alanlarını ayırt etmenin bir yolu da saat başına düşen yaya sayısına bakmaktır. Carol'un (1960) örneklediği çalışmada saat başına düşen yaya sayısı 500'ün altında olan yerler mahalle iş alanı, 500-1000 arasında olan yerler bölgesel iş alanı, açık arayla 1000'in üzerinde olan yer ise MİA olarak belirlenmiştir (Carol, 1960, 429-430). Carol (1960), doğru bir tespit için bu sayımın, öğleden sonra, bireylerin işe gidiş-geliş saatleri dışında ve nispeten kötü hava şartlarında yapılması gerektiğini söylemiştir.

Görüldüğü gibi MİA'nın belirlenmesi ile ilgili farklı görüşler fakat aynı zamanda ortak işaretler mevcuttur. Yerel koşulların varlığı dikkate alındığında genelgeçer yöntemlerin elverişli olmayacağı da bilinmektedir. Bazı Avrupa ve Amerika şehirlerinde MİA'nın belirlenmesinde bina yoğunluğu ve yüksekliği dikkate alınmıştır. Türkiye'de Balıkesir gibi orta büyüklükteki bir kentin kentleşme deneyimlerine baktığımızda ise iş sahasında devasa blokların olduğu bir merkezileşme yoktur. Konut blokları birçok yerde iş blokları ile iç içe olup bazı yerlerde de iş bloklarından daha yüksek olabilmektedir. Bu nedenle Balıkesir kenti

MİA, Carol'ın (1960), Murphy ve Vance (1954) ile Beaujeu-Garnier ve Delobez'in (1983) eleştirileri ve önerileri de göz önünde bulundurularak yerel koşullar ve çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenmiştir.

3.1.2.2. Balıkesir Kenti MİA

Balıkesir kenti MİA'nın belirlenmesinde Carol (1960) ile Murphy ve Vance'ın (1954) MİA fonksiyonu saydığı, perakende mal ve hizmet sunan dükkan ve mağazalar, ana bayi merkez bürolar, döviz büroları, doktor, avukat, muhasebeci büroları, mimarlık-mühendislik firmaları, güzellik salonları, otoparklar, otel, hostel, pansiyonlar, restoran ve barlar gibi ticari fonksiyonu olan binalar ile Carol'ın (1960) eklediği idari ve kültürel fonksiyonlar MİA fonksiyonu olarak kabul edilmiş, böylece MİA'ya yakın ve içinde olan idari ve kültürel fonksiyon alanları MİA'ya dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında kadınların kentsel kamusal mekânlar ile ilişkisi önemli olduğundan, MİA ve çevresindeki parklar, meydanlar ve ibadethaneler de kültürel fonksiyonlar kapsamında MİA'ya dahil edilmiştir.

Bu çerçevede şehrin düğüm noktası olan TTM'nin doğusu, batısı, kuzeyi ve güneyi boyunca sokak sokak dolaşarak binaların kullanımlarını ayırt ettim. Çalışma sahasında belirlemekte zorlandığım ilk konu, MİA'nın uzağında yer alan, ancak tüm şehre hizmet eden ticari alanların (Balıkesir kenti için YAY/ADA alışveriş merkezi), MİA'ya dahil edilip edilmeyeceği oldu. Şehir mekezinin en önemli arazi kullanım türlerinden birinin ticaret sahaları olduğunu belirten Tümertekin (1967: 18) şehirdeki ticaret sahalarını a: Merkezi İş Sahaları, b: Ticari Şeritler, c: Dağınık iş yerleri, e: Alışveriş Merkezleri olarak sınıflandırmıştır. Hem Tümertekin (1967) hem de Uğur ve Aliğaoğlu (2013), toplu alışveriş merkezlerini MİA'nın dışında sınıflandırmış ve merkezi iş alanından ayrı bir arazi kullanım türü olarak ayırt etmişlerdir.

Toplu alışveriş merkezleri dışında, yine tüm şehre hizmet eden ancak MİA'dan geniş konut alanları ile ayrılan büyük mağazaları da MİA'ya dahil etme konusunda zorlandım. Örneğin Paşalanı ya da Çağış Kampüs yolu üzerinde yer alan bazı ticari sahalar mevcuttur. Bunlardan özellikle Çağış Kampüs yolu üzerindeki fabrika benzeri işletmeler, Beaujeu-Garnier ve Delobez'in (1983) doğrudan üretim yapan binaların MİA'da yer almayacağı ifadesine dayanarak, doğrudan üretim sahaları olduğundan dolayı MİA sınırına dahil etmedim. MİA'dan geniş konut alanları ile ayrılan ve üretim dışında yalnızca satış yapan büyük mağazalar da

Tümertekin'in (1967) sınıflandırması dikkate alınarak dağınık iş yerleri olarak değerlendirilmiş ve MİA'ya dahil edilmemiştir. Nitekim tanımından da anlaşılacağı gibi MİA'nın bir özelliği de şehir merkezindeki merkezi konumudur. Sözü edilen sahalar ise merkezi iş fonksiyonlarının bir araya geldiği bölgeden, geniş konut alanları ile ayrılmışlardır.

Carol'ın (1960: 420) MİA'nın genişliğinin, nüfus yoğunluğu ya da alım gücü yoğunluğuna bağlı olduğu açıklaması, Beaujeu-Garnier ve Delobez'in de (1983: 325) MİA'daki fonksiyonların tümünün birbirine yürüme mesafesinde, tüm hizmetlerin yaya olarak gidilebilecek uzaklıkta olması gerektiğini açıklamaları da, söz konusu iş yerlerinin, MİA'ya dâhil edilmemesinin gerekçesidir. Ancak doğrudan üretim alanlarının tasfiyesi ve temel merkezi iş fonksiyonları olarak bilinen bankalar, uzmanlaşmış bürolar gibi hizmetlerin eklenmesi ile Çağış Kampüsü ile Adliye arasında ve Paşaalanı'nda zamanla ayrı birer MİA'nın oluşması muhtemel görünmektedir. Bu haliyle temel merkezi iş fonksiyonlarının olmaması nedeniyle bu alanlar dağınık iş merkezleridir.

Çağış kampüsü, SSK Hastahanesi, Emniyet Müdürlüğü gibi tüm şehre ve daha geniş bir alana hizmet etseler de, MİA'dan geniş konut alanları ile ayrılan idari ve kültürel fonksiyonlar da, tıpkı dağınık ticaret merkezlerinde olduğu gibi MİA'ya dahil edilmemiştir. Buna göre Balıkesir kenti MİA, kentin merkezi konumunda, toplu bir ticari bölgeye karşılık gelmektedir (Şekil 1, 2 ve 3).

Çalışma sahasında birçok yerde, iş binaları ile konut alanları iç içe girmiştir. MİA sınırı içinde konut kullanımının yoğunluk kazanması özellikle bu çalışma için belirlenen MİA sınırının dış sınırlarına yaklaştıkça belirgin iken, bu oluşuma perdeciler ve mobilyacıların yoğun olarak bulunduğu Cumhuriyet Caddesi veya Yıldırım caddesi gibi MİA'nın çekirdek bölgesinde de rastlanmaktadır. Bu bakımdan MİA fonksiyonu olmasa da MİA fonksiyonuna sahip binalara bitişik, yani MİA fonksiyonuna sahip binalardan herhangi bir cadde-sokak ile ayrılmayan binaları merkezi iş alanına dahil ettim.

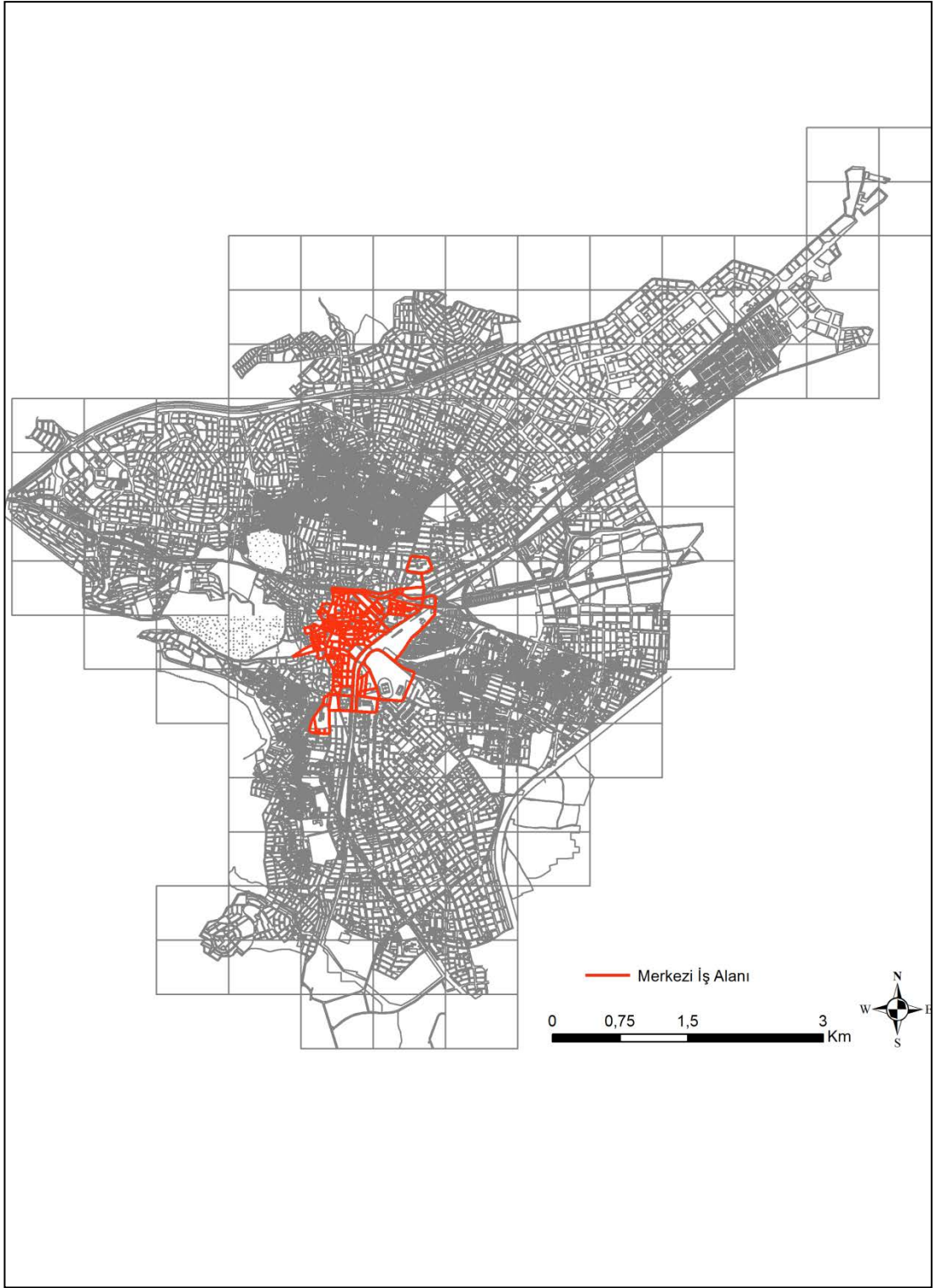
Yurtlar, ticari fonksiyonları itibariyle, ibadethaneler de kültürel fonksiyonları itibariyle merkezi iş alanına dahil edilebilir ancak çalışma sahasında MİA dış sınırının belirlenmesinde bir blok, zemin katı dışında tümüyle konut kullanımında ise sadece yurt ya da ibadethaneye bitişik olduğu için bu bloğu MİA'ya dahil etmedim.

Başka bir ifadeyle konut kullanımının yoğunluk kazanmaya başladığı dış sınırların birkaçında ibadethane ve yurtlar konut yoğun bloklara dahil olduğundan MİA sınırına dâhil edilmemiştir. Ayrıca belirlenen sınırın içerisinde cadde sokak bütünlüğü bakımından ayrılamadığından tümüyle konut bloklarının da yer yer MİA sınırı içerisinde kaldığı oldu. Bu görünüm özellikle MİA'nın dış sınırına yakın olan ara sokaklardadır. Örneğin Eski Bandırma Caddesi, Dereboyu Caddesi ve Demirciler Caddesi ile bu caddeler arasındaki çok sayıda ara sokak konut yoğun olmasına rağmen, bitiminde köy garajlarının bulunması ve bitişik bloklarda komple iş bloklarının ayırt edilmesi nedeniyle MİA'ya dahil edilmiştir. Bununla beraber Balıkesir kenti MİA'da konut ve iş alanı iç içe geçtiğinden bitişik bloklarda yer yer iş merkezleri yer alsa da konut yoğun bitişik blokları MİA sınırına dahil etmediğim yerler de oldu. Bu ayrımı yaparken, arazi kullanım fonksiyonlarını dikkate aldım. MİA'nın dış sınırında tüm şehre hizmet eden fonksiyonlar olması bakımından dış sınırı, doğu, batı, kuzey ve güney yönlerde Devlet Hastahanesini, Atatürk Parkını, Stadyumu, Necatibey Eğitim Fakültesini, Balıkesir Lisesini ve Kırsal mahalle duraklarını içerecek şekilde çizdim. Tüm kente hizmet eden alanları dikkate alma bakımından bile bu sınır genişletilebilir fakat sınırlandırmada Beaujeu-Garnier ve Delobez'in de (1983: 325) MİA'daki fonksiyonların tümünün birbirine yürüme mesafesinde, tüm hizmetlerin yaya olarak gidilebilecek uzaklıkta olması gerektiği açıklamalarını dikkate aldım.

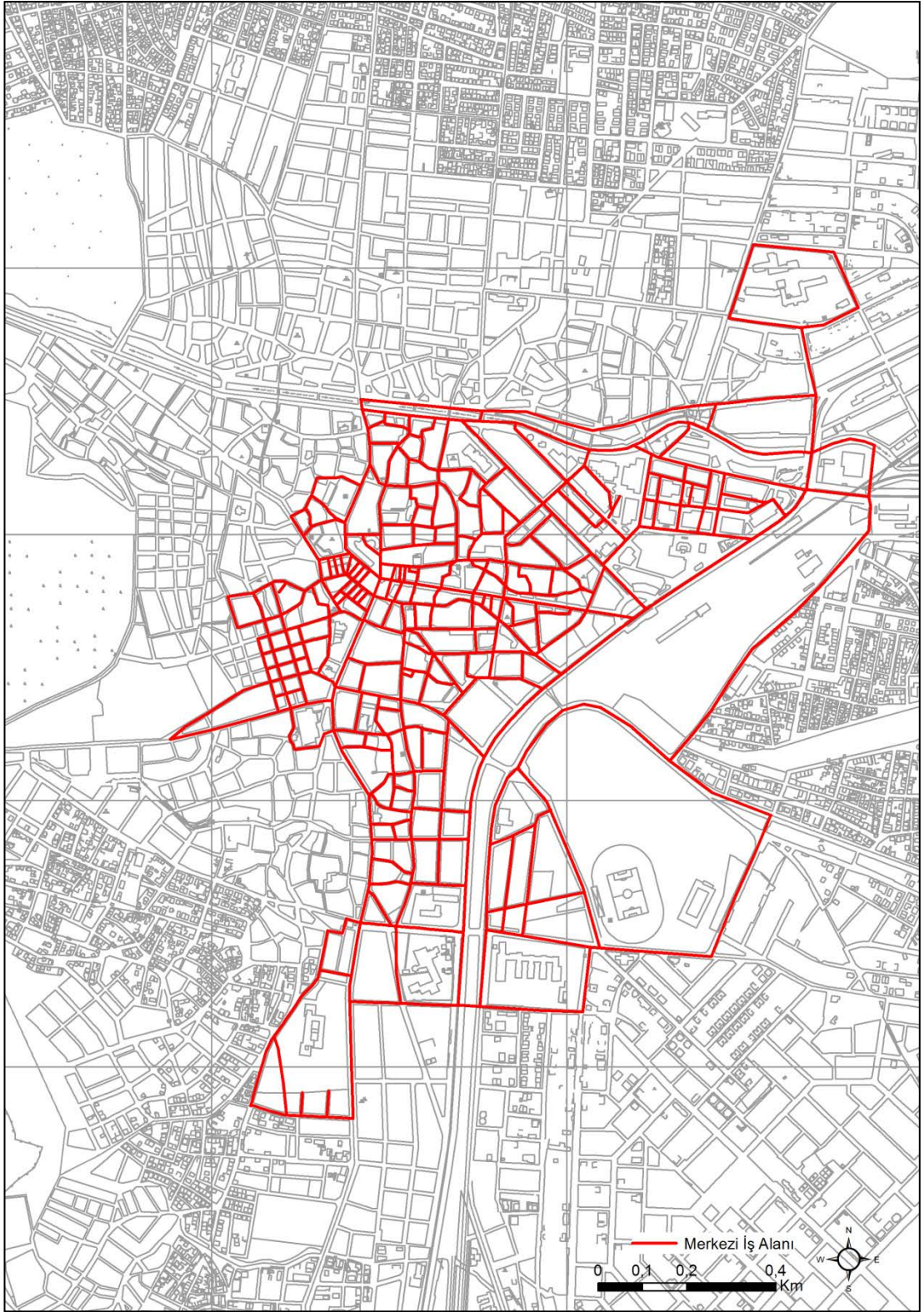
Sonuçta MİA'yı, kapalı kentsel kamusal mekânlar (belediye binaları, kültür merkezleri, okullar vb.), açık kentsel kamusal mekânlar (sokaklar, caddeler, meydanlar, parklar, cami-hastahane avluları-bahçeleri vb.), yarı açık kentsel kamusal mekânlar (otoparklar, kapalı çarşılar vb.) ve özelleştirilmiş kentsel kamusal mekânlar (işyerleri) olarak ayırt ettim.

Şekil 1. Balıkesir Kenti Mahalleleri ve MİA'nın Yer Aldığı Mahalleler

Şekil 2. Balıkesir Kenti ve MİA

Şekil 3. Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanı

3.1.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırma kapsamında MİA'da ikamet eden veya ücretli ve ücretsiz çalışan⁸, yani MİA'yı günlük olarak aktif biçimde kullanan Balıkesirli kadınlarla derinlemesine görüşmeler yaptım. Gözlemlerde ise MİA'yı günlük olarak kullanan tüm kadın ve erkeklere ve MİA'nın kendisine odaklandım.

Araştırma sürecinde mekâna özgü gerçeklikleri anlamak için mekânsal açıdan MİA'nın farklı bölgelerini kullanan ve farklı kadın gerçekliklerini anlamak için de farklı özelliklere sahip kadınlara ulaşmaya çalıştım. Bu kapsamda ücretli çalışan, ücretsiz çalışan, evli, bekar, eşinden ayrı, ikinci evliliği olan, başörtülü, başörtüsüz, ilkökul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, oturma ya da çalışma yeri çekirdek aile bireylerinin yanında olan, aile bireyleri dışında kişilerle çalışan farklı yaşam deneyimlerine sahip 8 kadın ile ses kaydı alınan derinlemesine görüşmeler yaptım. Araştırma örnekleminin 8 kişi ile sınırlandırılması öncelikle araştırmanın amacının genelleme yapmak değil bireysel deneyimleri anlamaya odaklanması, feminist metodolojinin de küçük ölçekli derinlikli araştırmayı gerektirmesi gerekçesine dayanmaktadır. Araştırmanın analiz yöntemi bakımından da söylem analizinde örneklem büyüklüğünden çok spesifik araştırma soruları önemlidir (Sözen, 2017: 92). Bununla beraber araştırma süresince toplam 37 kadın ile rasgele ayak üstü görüşmeler yaptım.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yerel olarak inşa edildiğini düşünerek başlangıçta araştırma kapsamında yalnızca Balıkesirli kadınlarla görüşme yapmayı planladım ve derinlemesine görüşmeleri Balıkesirli kadınlarla yaptım. Ancak Balıkesirli de olsa Balıkesir'in çok farklı özelliklere sahip ilçelerinden göçle kent merkezine gelen kadınlara ulaştım, ayrıca araştırma sürecinde Balıkesirli olmanın belirleyiciliği olabilecek herhangi bir yerellik aramaktansa tamamen bireye özgü deneyimlerin ön planda tuttum. MİA'daki gözlemlerimde de cinsiyete özgü davranış ve mekân kullanımlarını incelerken gözlem sırasında MİA'yı kullanan (gözlemlerde görülen) tüm kadınları dikkate aldım. Bununla beraber araştırma süresince (2015 - 2018 yıllarındaki gözlem ve görüşmeler süresince) kent merkezinde zaman zaman

---

⁸ Bu çalışmada ücretsiz çalışan kavramını kullanmayı tercih ettim. Çünkü, kadınların ev içerisindeki emeklerinin ücret karşılığı yoktur. Bu nedenle ücretli bir işte çalışmayan kadınlar ücretsiz çalışandır. Bununla beraber görüştüğüm kadınlardan bazıları da kentsel mekândaki aile işletmesinde sermaye sahibi erkeğe yardım eden, ücretsiz çalışanlardır.

kadınlarla ayaküstü konuşmalar yaptım ve bu konuşmaları da araştırma kapsamında anlamlandırdım.

3.2.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın öncelikli sınırlılığı, Türkçe coğrafya literatürde coğrafyanın değişen anlamı ve feminist coğrafyaya ilişkin tartışmaların yeni başlamış olmasıdır. Araştırmaya başladığım 2015 yılında bir feminist coğrafya araştırmasının nasıl yapılacağı ile ilgili başvurabileceğim Türkçe kaynakların azlığı, araştırmanın ilk sınırlılığı oldu. Ayrıca araştırma sürecinde konuyu marjinalleştirenlerin yanı sıra bu araştırma sık sık, “*Bunun neresi coğrafya?*” sorusu ile de karşı karşıya geldi.

Feminist coğrafyanın Türkçe literatürde yeni görünmeye başladığı bir süreçte bu çalışmaya başladığımda konuyu marjinalleştiren söylemlerle de karşılaştım. Mesela feminizm üzerine tartıştığım bir meslektaşım, coğrafi araştırmalarda haberdar olduğumuz hiçbir teoride, feminist teorideki gibi bir “*dallanıp budaklanma!*”nın olmadığını, bu kadar çok feminizm türünün varolmasının aslında sorunun kadınların kendilerinden kaynaklandığını gösterdiği biçiminde alaycı bir tavırda bulunmuştu. Kendisine burada cevap vermem gerekirse, feminist teorideki bu çeşitlilik, kadınların kendi aralarında anlaşılmadıklarını göstermenin aksine bu sorunun ne kadar derin bir sorun olduğunu göstermektedir. Ayrıca ikinci bölümde detaylı biçimde yer verdiğim gibi tüm feminizm türlerinin ortak hedefi, cinsiyete dayalı sömürüyü ortadan kaldırmaktır. Bu amaçla yürütülen her mücadele bir öncekini daha ileriye taşıyarak farklılıkların zenginliğini oluşturmuştur.

Araştırmanın diğer sınırlılığı ise toplumsal hareketler ve kadının toplumdaki konumu ile ilişkilidir. “*Kadınlar ve coğrafya: gözden geçirme ve tanıtma*” (Women and geography: a review and prospectus) adlı makalelerine Zelinsky, Monk ve Hanson (1982: 318), “*geçen on iki yılda kadın hareketinin meydana getirdiği değişiklikleri görmemek için uyur gezer olmak gerekir*” ifadesi ile giriş yapmışlar ve “*Coğrafya bu entelektüel ve sosyal görünümüne nasıl dahil olur?*” sorusunu sormuşlardır. Bu soru, toplumsal değişimlerin üzerine inşa edilen bir araştırma sürecine işaret etmektedir. Bu araştırma ise, kadın hareketi ya da benzeri bir toplumsal değişimle desteklenen bir sürece tekabül etmemesi bakımından da dezavantajlıdır. Bu bakımdan konu yer yer hem ilgili çevrelerce hem de kadınların kendileri tarafından küçümsenmiş ve gerekli görülmemiştir.

Örneğin önceleri dükkanından alışveriş yaptığım bir kadın, kendisine araştırmamdan bahsettiğimde “*ben böyle şeyleri pek sevmem*” yanıtını verdi. Kendisine sadece günlük hayat üzerine konuşacağımızı söylediğimdeyse “*günlük hayatta ne olsun işte işe geliyorum ev çamaşır bulaşık yorucu oluyor ama bunlar da güzel şeyler*” yanıtını verdi. Benzer tepkiyi, (büyük ihtimalle kendi işletmeleri olan) bir çanta dükkanında çalışan bir kadınla olan iletişimimde de yaşadım. 20’li yaşlarda evli bir kadına çalışmamdan bahsettiğimde, kendisinden aldığım yanıt “*hayırlısı olsun*” oldu. Bu ve benzeri, görüşmeye isteksiz ya da araştırmayı gereksiz gören tavırlar hem araştırma sürecinde motivasyonumu düşürdü hem de bu kişiler ile derinlemesine iletişim kuramayacağım hissi nedeniyle onlarla yeniden görüşme isteğimin önüne geçti. Bu açıdan araştırma sahasında, kendi hayatında ya da kadın kimliğinde bir sorun görmeyen ve bu yüzden bu konu üzerine konuşmayı gereksiz gören, kendilerine çalışmamdan bahsettiğimde “*ben eşime o güveni vermişim, istediğim saatte çıkarım*” ifadeleriyle ataerkilliği yeniden üreten kadınlarla karşılaştım. Kadınların araştırma konusunu bir problem olarak görmeyen, mesela bugün hâlâ evinden çıkamayan kadınların varlığından bahsettiğimde yüz ekşiterek “*aaa yoktur*” şeklinde karşılık veren, herkesi kendi gibi gören ve kendisinin de yeterince özgür olduğunu düşünerek bu konuyu konuşmanın gereksiz olduğunu düşünen kadınlar oldu. Bu karşılaşmalar ise, kadınların mekânsal hareketlerini kısıtlayıcı nedenleri belirleyerek bu kısıtlılıkları aşmaya yönelik yollar belirlemeyi amaçladığım bu araştırmanın gerekliliğini sorgulatarak, araştırma sahasında çok kere motivasyonumun düşmesine sebep oldu. Bu anlamda araştırmanın çıkmazlarından bir diğeri de kadınların benimle görüşme yapmayı bana iyilik olsun diye kabul etmeleriydi. Ben bu çalışmayı onlar için yaptığımı düşünürken, onlar görüşme yapmayı bana iyilik olsun diye kabul ediyorlardı. Bu da araştırma sürecinde bana bu araştırmanın gerekliliğini sorgulatan bir diğer nedendi. Bu deneyim bana bu çalışmayı onlar için mi yoksa kendim için mi yaptığım ikilemini yaşattı. Nitekim kadınların mekânsal hareketliliklerinin kısıtlanmasını bir sorun olarak görmeyen kadınların yanı sıra bunu bir sorun olarak görenler de bu çalışmanın kendilerine bir faydası olacağını düşünmüyorlardı.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı da kadınların kendilerini küçümsemeleri, kendi deneyimlerini yeteri kadar önemsememeleriydi. Örneğin kadınların bir tanesi görüşmenin başında “*ne yapcaz şimdi biz*”, bir diğeri de “*ne yapcaz ki, ne görüşcez*”

ki” diye gülerken kendini öteki olarak konumlandıran bir yaklaşımda, bir diğeri de görüşme bitince “*inşallah faydası olmuştur*” ifadesi ile, bir başkası da görüşme sırasında “*eşim sizle konuştuğumu duysa bayağı güler bana*”, “*Niye güler dediniz?*” diye sorduğumda da “*çok konuşuyorsun diyo, çok gereksiz konuşuyorum çok konuşuyorum diyo*” ifadeleriyle kendini öteki olarak konumlandıran söylemlerde bulundular. Yine görüşme yaptığımız sırada beni tanıdığı bir kadınla tanıştıran A kişinin, beni tanıştırdığı kadına, “*sen mutlaka konuş bak sen bayağı kültürlü bir insansın*” demesi, böyle bir araştırmaya katılmanın kültürlü olmayı gerektirdiği düşüncesini göstermektedir.

Çalışmanın sınırlıklarından bir diğeri de kadınların kentsel kamusal mekânda sadece dolaşmak için değil genellikle bir iş için bulunmaları, bu nedenle de yoğun ve iletişime kapalı olmalarıydı. Özellikle iş yaşamına katılan kadınların günlük yaşamda ev ve iş yükünün ortak ağırlığı ile mücadele ediyor olmaları onların, dışarıda kendilerine ya da başkalarına vakit ayırmalarını güçleştirmektedir. Çalışma sahasında tanıştığım kadınlardan biri “*o kadar yorgunum ki, kafam yorgun*” diyerek görüşmeyi iletmeyi reddetti, bir başkası, “*annem var evde yatalak babam var*” ifadesi ile onu yoran bakım görevlerine işaret etti, bir başkası “*beni yorma zaten yorgunum hayattan*” ifadesiyle bir başkası da iş yeri için “*çok yoğun oluyor çok, vaktim olursaa görüşürüz vaktim olmazsaa muhabettimiz böyle devam eder*” ifadesiyle görüşme yapmayı erteledi ve bazıları da görüşmeyi ancak iş yerinde ve iş saatlerine sıkıştırarak kabul etti, iş yerinden çıktıktan sonra mutlaka eve “*yetişmesi*” gerektiği yönünde açıklamalar yaptılar. Bu ifadeler bir yandan kadınlarla görüşme yapmayı güçleştiren birer sınırlılık olarak karşıma çıkarken bir yandan da kentsel kamusal mekânda çalışan kadınların gündelik yaşamdaki yoğunlukları ve hayatın onlar üzerindeki yüküne işaret etmesi bakımından da anlamlıdır. Nitekim birçok kadın, istedikleri herhangi bir zamanda bir saat kadar konuşmayı vakitleri olmayacağı gerekçesiyle reddettiler. Bu bakımdan hem günlük sorumlulukların yoğunluğu hem de kentsel kamusal mekânda bir iş için bulunuyor olmaları kadınlarla iletişim kurmayı zorlaştırdı. Kadınların çoğu çok yorgun olmaktan ve vakti olmamaktan şikayetçi iken kentsel kamusal mekânda başıboş dolaşan çok sayıda erkek olup ayrıca ben kadınlarla görüşme yapmak üzere çalışma hakkında konuşurken, “*neden sadece kadınlarla benle de görüşme yap*” diyerek görüşmeye dahil olmaya çalışan erkekler oldu. Görüşme sürecinde iletişim kurduğum kadınların çevrelerindeki

erkeklerin yanı sıra gözlem yaparken de gelip neden gözlem yaptığımı ya da ne yaptığımı ya da neden fotoğraf çektiğimi soran hiç bir kadın olmazken birçok erkek oldu. Gelip ne yaptığımı soranlar, merak eder bakışlarla bakanlar hep erkeklerdi.

Bu çerçevede kentin küçük-kapalı yapısı ve kenti kullananların daha çok erkek olması birçok konuda sınırlayıcıydı. Mesela gözlemlediğim yerleri fotoğraflamak üzere kentte her bulunuşumda rahatsız eden erkeklerin bakışları ve soruları ile karşılaştım. Bir kadın olarak şehirde öylece fotoğraf çekmek için dolaşmam, kentteki bazı erkekler tarafından sorgulandı. Fotoğraf çekmek için belki onuncu kez şehre gittiğimde, henüz Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykelinin arkasında görünen otoparkın resmini çekerken, köşedeki erkek manav ne yaptığım ile ilgilenerek gözünü ayırmadan beni seyrederken, yan mağazadan da 60'lı yaşlarda bir erkek koşarak gelip neden fotoğraf çektiğimi sordu. Başka bir gün, bir ara sokağın resmini çekerken bir berber, dükkanından çıkıp gelip bana neden fotoğraf çektiğimi sordu. Kendisine, sokağın resmini çektiğimi, internet kafesi ile, çay ocağıyla, berberiyle o sokağın eril kullanımlara hapsedildiğini söyledim ve ayrıca eğer fotoğraf çeken bir erkek olsaydı gelip ona bu soruyu sormayacağını, beni yalnız bir kadın olarak gördüğü için gelip bu soruyu sorduğunu ve böylece gündelik yaşantıma da müdahale ettiğini söyledim. Araştırma süreci boyunca kentsel mekândaki erkeklerle benzer diyaloglar ile, gündelik yaşamda cinsiyete dayalı iktidar üzerine düşünceleri için bir kapı aralamayı amaçladım. Araştırmanın sınırlılığı bakımından ise bu ve benzer deneyimlerle, fotoğraf çekme sürecim her defasında kentteki tanımadığım erkekler tarafından çok sık bölündü. Ayrıca bu davranışları nedeniyle, doktora tezim için çektiğim fotoğrafların neredeyse hiçbirini rahat ve sakince çekemedim. Aksine *“aman şimdi yine soracaklar”* düşüncesi ile alelacele çekmek zorunda kaldım. Pek çok yerde sokağın fotoğrafını çekebilmek için çok sık rastladığım bir görüntü de sokağın ortasında muhabbet eden erkeklerdi. Ben sokağın resmini çekecekken sanki onların resmini çekiyormuşum gibi bir durum ortaya çıkmasın diye çok kez fotoğraf çekmeyi ertelemek durumunda kaldım. Halbuki orada muhabbet halinde olan erkeklerin de araştırma kapsamında bir anlamı vardı. Yine de kişisel haklarımı zedelemek kaygısıyla çok defa sokağın fotoğrafını çekmekten, orada durmakta olan erkekler yüzünden vazgeçtim. Fotoğraf çekme ya da sahada ne yaptığımı gelip soranların hep erkekler olması ile birlikte, ataerkil kültürün mahrem anlayışında kadınların, kentte fotoğraf çeken birinden rahatsız olacağı düşüncesine karşın hiç bir

kadının ne yaptığım ile ilgilenmemesi de aynı anlamı taşıyordu. Bu anlam, erkeklerin aksine kadınların sokağı, etraflarına bakmadan gelip geçerek, geçip giderek kullanmalarıydı.

Bununla ilişkili olarak araştırmanın bir diğer sınırlılığı da, kentsel kamusal mekânın veya tanımadıkları kişilerle iletişime geçmenin tehlikeli olduğu düşüncesi ile kadınların, kentsel kamusal mekânda iletişime kapalı olmalarıdır. Bunda hem kamusal mekân deneyimlerinin kısıtlı oluşu nedeniyle kamusal mekânda güvensiz hissetme hem de ailedeki erkeklerin baskısı yani genel anlamda eril tahakküm etkilidir. Örneğin görüşme yapmak istediğim kadınlardan bir tanesi benimle görüşme yapmayı doğrudan reddetmezken beni sürekli etrafındaki çalışan kadınlara yönlendirdi. Bu davranışı ile bu kişi, gerçekten de bir araştırma yapıp yapmadığımdan emin olmaya çalışmaktaydı. Bununla beraber aynı kadın rasgele bir gün işyerine uğradığımda eşi, bir diğer defasında da büyük oğlu işyerindeyken onların önünde çalışmadan bahsetmediğim için “*iyiki söylemedin önünde*” ifadesi ile böyle bir çalışmaya dahil olma konusunda, ailedeki erkeklerden çekindiğini belli etti.

Benzer bir tanışma deneyimim, Balpark (Balıkesir Otopark İşletmeleri) fiş kesimi işi ile, bütün gününü sokakta geçiren bir kadın ile oldu. 40’lı yaşlardaki kadın sokaktan geçen 50’li yaşlardaki kadınlarla sohbet ediyordu, iletişime açık biri olduğunu düşünerek yanına gittim, ona çalışmamdan bahsettim ve eğer mümkün olursa daha sonra da görüşebileceğimizi söyledim. Kadın bana “*bizim yarım saat iznimiz oluyor*” dediğinde bir gün iş çıkışı da konuşabileceğimizi söyledim fakat kadın, yine yoğunluk ve aile içi yükümlülüklerle işaret ederek, “*çıkışta beni eşim bekliyor hiç vaktim olmaz*” dedi. Bende kendisine benimle bu konuda konuşabilecek bir balpark fiş kesimi yapan herhangi bir kadın tanıyıp tanımadığını sordum o da “*evet var*” dedi ve bir arkadaşının adını söyledi. Beni onunla tanıştırmak için mi diye sorduğumda ise kadın bana ertesi gün için randevu verdi. Ertesi gün yanına gittiğimde ise kadın, merhabama karşılık verip hızla karşı kaldırıma geçti. Bende belki bir nedeni vardır gelecektir diye biraz olduğum yerde bekledim. Bir iki dakika sonra kadın, yanında bir erkek ile beraber gelerek “*bizim sizinle konuşmamız yasakmış*” cevabını verdi. Ben de zaten istemezlerse kendileriyle görüşmeyeceğimi söyleyerek yanından ayrıldım. Fakat kadının karşı kaldırıma geçip sonra da oradan bir erkek eşliğinde yanıma gelmesi, kadının kentsel kamusal mekânda iletişim

kurmaya ilişkin çekimser davranışına ve bunun için bir erkekten yardım isteyen koruyucu ataerkil düşüncesine işaret etmektedir.

Kadınların kamusal mekânda olan şeyleri tehdit olarak algılamaları ve riskli bulmaları kentsel kamusal mekân deneyimlerinin kısıtlı olmasından kaynaklanan bir davranış olup aynı zamanda bu kısıtlılığı sürdüren bir çıkmaza işaret etmektedir. Nitekim kentsel kamusal mekân kullanımı büyük ölçüde kısıtlı olan kadınlar kamusal mekânda tanımadıkları kişilerle iletişime geçmeyi kesin bir şekilde reddederken, iletişim kurarak görüşme yapılabilen kadınlar az çok kamusal mekân deneyimi olan ve aile içi güç ilişkilerinde söz söyleyebilen kadınlar olmaktadır. Bu açıdan aile içi güç ilişkileri ile sınırlandırılan kadınlar yine sesine ulaşamayan, madun kadınlar olarak kalmaktadırlar.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı da görüşmelerin ses kaydı ile kaydedilmek istenmesidir. İletişim kurduğum kadınlardan birçoğu ses kaydı ile görüşmeyi kabul etmedikleri için görüşme yapmayı reddetmişlerdir. Bunlardan biri ile ses kaydı olmadan not alarak görüşme yapmayı denediysem de etkileşimli bir konuşma ortamı sağlanamadığı için sonrasında ses kaydını kabul etmeyen kişilerle görüşme gerçekleştirmedim. Bu bakımdan kendileri ile randevulaşmamıza rağmen ses kaydı alınmasını istemediği için görüşme yapamadığım kadınlar oldu. Örneğin kadınlardan bir tanesi benimle görüşme yapmayı kabul edip bulduğumuzda aslında görüşme yapmak istediğini ama ses kaydını istemediğini belirtti ve bunun üzerine de benden telefon numaram, soyadım gibi bazı bilgilerimi istedi ve daha sonra beni arayacağını söyledi fakat aramadı. Ayrıca ses kaydı olarak görüşme yapmayı kabul eden kadınlarla yaptığım görüşmelerde de, ses kaydı alıyor olmak, sınırlayıcıydı. Çünkü görüşme yaptığım kadınların hemen hepsi, ses kayıt cihazını kapattıktan sonra konuştuğumuz konular üzerine daha detaylı ve daha derin anlatılarda bulundular. Ayrıca bazı deneyimlerini ses kaydını kapatarak konuşanlar ve bazı konularda sesini aşırı derecede kısarak konuşanlar da ses kaydının varlığından duyulan tedirginliğe işaret etmektedir. Sesin aşırı kısıldığı yerleri çözümlmek de hiç duyulmayan yerlerin eksik kalması problemini oluşturdu. Yanı sıra bazı görüşmelerin kafe gibi kentsel mekânlarda gerçekleştirilmesi nedeniyle çevredeki gürültülerin de görüşmeye dahil olması, bazı kadınların alçak ses tonları gibi nedenler de ses çözümlmesini zorlaştırması bakımından araştırmanın sınırlılıklarındandı.

Ayrıca kadınların vakti olmaması yada iletişim konusunda çekimser olmalarının yanı sıra araştırmanın kendisinden kaynaklanan bir güçlük de kadınlara (feminist metodolojinin gerekliliği bakımından) onlarla uzun süreli etkileşim kurma çabamı anlatmanın zor olmasıydı. Ses kaydı almak, yanı sıra uzun süreli görüşme yapmak ya da derinlemesine görüşme yapmak kadınların sorguladıkları bir durum oldu. Çünkü birçok kadın “*sor cevaplayayım*” ya da “*sana 5-10 dk ayırabilirim*” gibi ifadelerle anket benzeri ayaküstü bir iletişim beklemekteydi. Bu açıdan kadınların gündelik hayatlarını derinlemesine anlama çabası, onlar için alışkın olmadıkları, beklemedikleri bir araştırma biçimini ifade ediyordu.

Çalışmanın sınırlılıklarından bir tanesi de örneklemin (başlangıçta) MİA’da çalışan veya ikamet eden Balıkesirli kadınlarla sınırlandırılmasıydı. Örneğin MİA’da dolaşırken bir kişi ile tanışır tanışmaz ona nerede oturduğunu sormadığımdan önce onlara uzun uzun çalışmamı anlatıp ardından MİA’da oturmadığı ya da çalışmadığı veya Balıkesirli olmadığını öğrenip, araştırma örneklemine dahil edemediğim birçok tanışma deneyimim oldu.

3.3. Veri Toplama Süreci

MİA’nın cinsiyetli inşasını incelemek ve kadınların kentsel mekândaki günlük yaşam deneyimlerini anlamak için bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden gözlem ve görüşme yöntemlerini kullandım.

3.3.1. Gözlemler

Araştırmanın gözlem yoluyla veri toplama sürecini, mekânın gözlenerek mekândaki cinsiyetçi inşaların anlaşılması ve kentsel kamusal mekândaki cinsiyete özgü davranışların gözlenmesi şeklinde iki amaç çerçevesinde gerçekleştirdim. Perc (2017: 75-87), etrafi gözlemlerken alışılmamış olanı, acayip olanı, istisnaları not etmektense aksini, sıradan olanı, alışılmış olanı görmenin önemi üzerinde durur. Bu çalışma kapsamında da kentin dört farklı noktasında farklı günlerde saat 07.00 ile 23.00 arasında tam zamanlı gözlemler yaptım. Gözlem noktalarında cinsiyet temelinde gündelik hayatı anlamayı amaçladım. Kentsel kamusal mekânda kadın ve erkeklerin görünürlük düzeyleri, kadın ve erkek davranışlarının nasıl farklılaştığı, kadın ve erkek sayı ve davranışlarının gün içerisindeki değişimi ve kadınlar arasında değişen mekânsal davranışlara odaklandım.

07.09.2016 Cuma, 08.09.2016 Cumartesi ve 11.09.2016 Salı günü Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykeli ve çevresinde, 13.09.2016 Perşembe, 15.09.2016 Cumartesi ve 17.09.2016 Pazartesi günü Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda, 20.09.2016 Perşembe günü Toplu Taşıma Merkezi'nde, 26.09.2016 Çarşamba günü Zağnos Paşa Camisi'nin ön cephesinde, 03.08.2017 tarihinde de Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı'nda bireylerin gündelik davranışlarını gözledim. Gözlem yoluyla toplumsal cinsiyet rol ve pratiklerinin gündelik yaşamda nasıl inşa edildiği ve yeniden üretildiği ve bunun mekânsal davranışlar ile ilişkisini anlamaya çalıştım.

Gözlem yoluyla anlamaya çalıştığım bir diğer inşa ise kentsel kamusal mekânın cinsiyetleşmiş oluşumlarıydı. Jarvis, Kantor ve Cloke'un (2015), mekânsal düzenlemelerin, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerinin vücudu olarak bu ilişkileri sembolleştirdiği, pekiştirdiği ve yeniden ürettiği düşüncesinden hareketle, toplumsal cinsiyetin inşa edilmiş kentsel kamusal çevrede temsil edilme biçimleri ve bu temsillerin kültürel normlar ile ilişkisini anlamaya odaklandım. Böylece kentsel mekânda toplumsal cinsiyetin inşasını, bir yandan üretilen mekândaki somut göstergeleri, bir yandan da kent merkezinde cinsiyete özgü davranış ve görünümleri gözleyerek anlamaya çalıştım.

3.3.2. Görüşmeler

McDowell'in (1993a), kadınların kamusal mekândaki deneyimlerini anlayabilmek için öncelikle özel alandaki durumlarının incelenmesi gerektiği konusundaki uyarısını dikkate alarak bu çalışmada, kamusal ve özel alanları iki ayrı alanmış gibi ele alıp incelemek yerine, bu alanların bütünlüğü, kadınların ev içi ve ev dışı deneyimlerinin biraradalığını inceledim. Çalışma kapsamında ev dışındaki her yeri kamusal mekân olarak ele aldım. Kadınların mekân kullanımı ve mekânsal hareketliliğini, gündelik deneyimleri dikkate alarak anlamaya çalıştım.

Bu çerçevede görüşme formunu, kadınların ev içerisindeki günlük ilişkileri, aile içi iş bölümü, iş yaşamına katılım ve gelir paylaşımı gibi konuları ele alan bir bölüm, sıradan bir gündeki meşguliyetleri, mekân hareketleri ve günlük ilişkilerini ele alan bir bölüm, kentsel kamusal mekân ve ev mekânına ilişkin deneyim ve görüşlerini anlamaya yönelik bir bölüm ve merkezi iş sahasını kullanım düzeyleri ve deneyimlerini anlama ve kentsel hizmetlere ilişkin ihtiyaçları belirlemeye yönelik bir bölüm olmak üzere toplam dört bölüm olacak şekilde hazırladım (Ek 1).

Görüşmeleri, hem araştırmanın metodolojisi hem de veri analiz yönteminin gereklerine uygun biçimde etkileşimli ve yarı yapılandırılmış bir süreçle yüz yüze gerçekleştirdim. England (2006: 88) feminist araştırmada, araştırmacı ve araştırılan arasındaki hiyerarşik ilişkiyi minimize etmenin gereklerine değinirken Neuman (2014: 154) da araştırmacının görüştüğü kişilerle formel değil ikili ilişkiler kurması ve kendi deneyimlerini de paylaşarak etkileşimli bir süreci gerektirdiğini belirtir. Araştırmada kullanılan analiz yöntemi bakımından da Sözen (2017: 92-93), söylem analizcisinin görüşmesini, geleneksel görüşmeden üç yolla ayırır. Buna göre geleneksel görüşmede katılımcıların cevaplarındaki tutarlılığın önemine karşın söylem analizinde farklılık önem kazanır, cevapların farklılıklarını eleyen değil farklılıklara imkan veren teknikler kullanılır ve geleneksel görüşmedeki pasif ve etkisiz görüşmeye karşın söylem analizinde görüşme aktif ve yapılandırıcıdır (Sözen, 2017: 92-93). Bu araştırmada da görüştüğüm kadınlarla rasgele tanıştım fakat tanışıklığı arttırıcı etkileşimler kurarak arkadaşlık ilişkisi kurdum.

3.3.3. Araştırmacının Pozisyonu, Araştırılan Öznelerle Kurulan İlişkiler ve Saha Deneyimleri

Araştırmacısı olduğum bu çalışmada, kentsel kamusal mekânda istediği gibi davranabilen kadın olmayı savunuyorum, kadınların mekânsal hareketliliklerinin ev içindeki ya da ev dışındaki ataerkil değerler nedeniyle kısıtlandıklarını varsayıyor ve bunun üstesinden nasıl gelinebileceğine odaklanıyorum. Kadınların daha özgür hareket edebildikleri bir toplumsal yapı ve böyle bir kamusal mekân tahayyül ediyorum. Bunun için de çalışma kapsamında farklı kadın deneyimlerine odaklanmak istedim. Yine de araştırma sürecindeki pozisyonum, kadını ve kadın bedenini ötekileştiren düşünce yapısına karşı olup, daha çok bu düşünceye karşı çıkan, kadınlar için özgürlüğü talep eden kadınlarla iyi ilişkiler kurabildim. Araştırma sürecindeki konumum bakımından ise Balıkesir kentinde yaşayan bir kadın olduğumdan kendimi araştırmanın içerisinde konumlandırıyorum.

3.3.3.1. Gözlemler ve Gözlem Sürecindeki Saha Deneyimleri

Feminist araştırmada araştırmacı, araştırmanın bir parçasıdır. Hem araştırmacı olarak hem de Balıkesir kentini kullanan bir kadın olarak burada öncelikle kendi deneyimlerimi paylaşarak başlamam gerek. Çalışmanın gözlem yöntemi ile veri toplamak için planladığım kısmında günün en erken saatinde yola koyulmam

gerektiğini biliyordum. Ancak ilk gözlemlere başladığım 07 Ekim 2016 tarihinde hava ancak saat 07.00 civarında aydınlandığından dolayı hava karanlıkken evden çıkma fikri beni çokça ürkütmüştü. İlk günkü gözlem için saat 06.30'da hava henüz zifiri karanlıkken evden çıkıp ilk gözlem noktası olan Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykelinin bulunduğu bölgeye yürüyerek geldim. Yola ilk çıktığımda çokça korkmama rağmen o saatte işe giden kadınları sokakta görmek bu korkumu giderdi. Diğer bir ifade ile kentsel kamusal mekânda başka kadınların varlığını, mekânı güvenilir hissettiren bir durum olarak deneyimledim. Mekân gözlemlerimde de daha önce hiç bir pasaja, sanayi ve oto yıkama bölgesine, ara, تنها sokaklara girmeyip, gece geç saatlerde sokakta yalnız bulunmazken bu çalışma ile “mekân varoldukça senin” düşüncesini öğrendim ve kenti bol bol deneyimledim. Bu açıdan bu araştırma, bir kadın olarak güçlenmemi sağladı.

İlk günlerde, hava karanlıkken evden çıkıp bütün günü sokakta geçirip gece eve dönme düşüncesi endişe yaşattı fakat sokakta geçirdiğim her gün, beni daha da güçlendirdi. Böylece kadınları kentsel kamusal mekân kullanımından mahrum eden asıl nedenin, deneyimsizlik ile ilgili olduğunu ve bunun, ancak kentsel kamusal mekânın deneyimlenerek aşılabileceğini gördüm. Bu çalışmadan önce hava aydınlanmadan sokağa çıkma düşüncesi ya da gece geç saatlerde yalnızbaşına sokakta olma düşüncesi korku ile özdeşleşirken, deneyimlerim, bu korkunun kentsel mekânın kullanımıyla aşılabileceğini gösterdi. Bu çalışma ile hayatımda ilk defa yanımda bir erkek olmadan bir çay ocağına oturdum. İlk gün burası benim için aşırı derecede güvensiz iken ikinci gün burada benim de bir yerim olduğunu düşünmeye başladım.

Araştırmacı olarak gözlem sürecinde yaşadığım erkek davranışlarına ilişkin deneyimlerimden bazılarını gelince, araştırmanın ilk günü, henüz gözlem yerine ilk vardığımda karşı kaldırımdan yürüyen, akli dengesinde problem olduğunu düşündüğüm 30'lu yaşlarda bir erkek, karşı kaldırımda ve yüzü bana dönük olarak dakikalarca anlaşılabilir şeyler söyledi. Kentsel mekânda yalnız bir kadın olarak kentsel mekânda bulunmaya devam edebilmek için, bu erkek davranışı karşısında görmezden gelme taktiğini kullandım.

Gözlem süresince sokakta gözlerini ayırmadan bakan erkeklere ek olarak neden uzun süredir orada durduğum ya da ne yaptığım sorusunu da gelip hiçbir kadın sormazken birçok erkek gelip merak giderme arayışına girdi, “*bölüm ne? memleket*

neresi?” gibi sorularla da muhabbetlerini sürdürmeye çalıştılar. Bu da dışarıda yalnız gördükleri bir kadınla gidip konuşma cüretinin yalnızca erkeklerde olduğunu göstermenin yanı sıra araştırma sürecinde bana korku duygusu yaşattı. Uzun süre banklarda yalnız oturan bir kadın olarak sanki uzun süre orada yalnız oturuyor oluşum, *“arandığımın”* ifadesiymiş gibi karşılık bekleyen bakışlara da maruz kaldım. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli’nde bir gencin şişe kırdığı gece gözlem dönüşünde saat 00.00 civarında evimin olduğu sokağa girdiğimde takip edildiğim korkusunu yaşadım. Bu korku kentsel mekânda karşılaştığım erkek davranışlarının oluşturduğu kaygıdan kaynaklanmaktaydı.

Ali Hikmet Paşa Meydanı’nda sokakta yalnız bir kadın olduğum için durmadan gözlerini üzerime diken erkekler, bir yandan kendimi güvensiz hissetmeme sebep olurken bir yandan da hareketlerimi sınırlıyorlardı. Bu davranışları ile başıboş dolaşmayı kendine hak bilen bu erkekler, geç saatte kamusal mekânı, kadının bulunmaması gereken bir yer olarak inşa etmektedirler. Bu kadar erkeğin olduğu bir yerde yalnız bir kadın olduğumdan dolayı erkeklerin birçoğu dönüp dönüp bakmayı kendilerine hak bilirken, 50’li yaşlarda bir erkek de birlikte geldiği gruptan ayrılıp beni tam karşısında görebileceği bir masaya oturdu, gözlerini ayırmadan sigarasını içti ve ben meydandan ayrılana kadar da orada oturup gözlerini benden ayırmadı. Saat 21.00 civarında çay ocağında yalnız oturuyor oluşum beni, aranan, karşılık bekleyen doğrudan bakışlar ile karşı karşıya bırakıyordu. Aynı noktaya ikinci gün geldiğimde de etraftaki erkek dolu görünüm, kadın sayısının son derece az olması ve önceki gece yaşanan kavgaya ilişkin söylentilerin de etkisiyle sabah 07.00’de (hava henüz aydınlanmadığında) oraya gelmiş olmamın tam bir delilik olduğunu düşündüm. Kendimi, *“evet 23.00’a kadar burada durmalısın, bu günü zıyan etmemelisin”* diyerek motive ederek durabildiğim bu meydanı, kadınların kendilerini hava karardıktan sonra ve yalnızken rahat hissedemedikleri bir yer olarak deneyimledim.

Bununla birlikte meydanda bir eli cebinde, bir elinde sigara kot pantolon ve dar tişörtlü 20’li yaşlarda erkekler dolaşıyor, yer yer çay ocağı ve kokoreç salonuna oturuyor, başıboş davranışlarıyla güvensiz bir durum oluşturuyorlardı. Ortamı güvensiz yapan, yok denecek kadar az kadın, çok sayıda erkek ve erkeklerin başıboş davranışlarıydı. Bu rahatsız edici ortam bir yandan kendimi huzursuz hissetmeme yol açarken araştırmamı da olumsuz etkiliyor, etrafa odaklanmamı zorlaştırıyordu. Ben

kalkınca acaba beni takip eden olur mu kaygısıyla artık gözlemi bıraksam mı diye düşünüp duruyordum.

Gözlem yerinde, gözlerini üzerime dikmiş erkeklerin varlığını hissediyor, oturduğum yerden kımıldamaya çekiniyordum. Herhangi bir davranışımın, kentte başıboş dolaşan bu erkek bireyler için bir anlam oluşturabileceği kaygısıyla pastahaneden aldığım kurabiyemi bile yüzümü onların göremeyeceği yöne dönerek yeme gereği duydum. Hava ısınınca üzerimde bolca durmakta olan sweatshirtü bile çıkarmaya çekiniyor, her davranışım etraftaki bakışlardan etkileniyor, akşama ne yapsam kalmasam mı diye düşünüyordum.

Meydan, tesbih sallayan başıboş erkeklerle doluydu. Hem etrafta, elinde tesbih olan, bakışlarını üzerime diken orta yaşlı erkeklerden duyduğum rahatsızlık hem de birçok kişinin gece orada yaşanmış olan kavgadan bahsedip durması beni iyice tedirgin etmişti. Saat 19.00’da banklardan ayrılıp yüzümü meydana dönerek çay ocağında oturmaya karar verdim. Çay ocağında çalışanlar, gün içerisinde bana güven duygusu vermiş ve kendimi bir nebze iyi hissetmemi sağlamıştı. Arada bir dinlenmek, çay içmek ya da oradaki konuşmaları gözleyebilmek için çay ocağına oturuyordum. Çay ocağında oturduğum sırada esmer, zayıf, kambur bir erkek arkadan gelerek burnumun dibine eğildi; *“sana bir şey soracam, sen birşeyler mi yazıyorsun”* diyerek elimdeki deftere baktı ve devam etti *“rehber filan mısın?, nerelisin sen?, buralı mı?”* ben de bu aşırı yakın duruşundan rahatsız olarak başımdan savarcasına *“evet buralıyım”* diye yanıt verdim. Üzerine bir de *“neresinden?”* diye sordu kendisine hiçbir cevap vermediğimde *“içinden mi?”* diye sorarak konuşma çabasına devam etti. Bu ve benzeri erkek davranışlarıyla çok sık karşılaştım. Etraftaki erkek dolu görünüm, kadın sayısının son derece az olması ve önceki gece yaşanan kavgaya ilişkin söylentilerin üzerimde oluşturduğu etki ile meydanı, kadınların kendilerini hava karardıktan sonra ve yalnızken rahat hissedemedikleri bir mekân olarak deneyimledim.

Zağnos Paşa Camisi ve çevresi ise en çok rahatsız edildiğim mekândı. Gün boyunca karşıma dikilip rahatsız edici bakış ve davranışlarda bulunan çok sayıda erkek oldu. 50’li yaşlardaki bir erkeğin karşıma dikilip uzun uzun gözlerini üzerimden ayırmadan rahatsız edici bir biçimde bakması, 30’lu yaşlarda bir erkeğin *“siz camiye inceliyorsunuz herhalde”* ile başlayıp *“çay içelim mi”* ile biten konuşması kendimi rahatsız hissetmeme yol açtı. Bu davranışlar kadın olmama yönelik rahatsız

edici davranışlardı. Zağnos Paşa Camisi'nin etrafında, gözlerini bir dakika bile ayırmadan tüm gün boyunca karşıma dikilmiş, bana bakıp duran, 50'li yaşlarda bir erkek de benzer davranışlardan bir diğeri idi.

Yanı sıra etrafta uzun süredir orada durmakta olan bir kadının ne yapmakta olduğu şeklindeki meraklı bakışlarda vardı. Gözlem süresince biri öğle saatlerinde, biri de akşam 19.00 civarında olmak üzere iki defa polisler gelip kimliğimi aldılar ve orada bulunma sebepimi uzun süreli sorguladılar. Akşam saatlerinde gelen polislere, biraz da bu tehlikeli erkeklere odaklanmaları gerektiğini söyledimse de polisler “*eğer sarkıntı olan olursa 155'i arayın biz buralardayız*” cevabını vererek gittiler. Yani gözlemci olarak benim kentsel mekânda uzun süre bulunuşum emniyet güçlerince (ihbar üzerine) sorgulanabilirken sabahtan beri oralarda başıboş dolanan erkeklerin varlığının sorgulanmaması kentin eril yapısının göstergesiydi.

Sokağın oldukça kalabalık olduğu saat 17.00 civarında 30'lu yaşlarda saçları uzun ve kabarık ve çoğu beyaz, boynunda zincir kolyesi olan bir erkek, oturduğu yerden kafasını çevirip çevirip bana bakıyordu. Bakışları rahatsız edici ve adeta takip ediliyormuşsunuz gibi ürkütücüydü. Çünkü ben nereye gitsem adam da yüzünü o yöne dönecek şekilde oturuyordu. Bu aşırı bakışlar beni fazlasıyla rahatsız etmişti. Bir süre sonra cesaretimi toplayarak yanına gittim. “*Bir saatten beri gözlerinizi dikmiş bana bakıyorsunuz, ben bundan rahatsız oldum bir sorun varsa söyleyin*” dedim. Kişi tedirgin oldu, “*hayır, hayır ben size bakmıyorum*” ifadesi ile yanıt verdi. İyi o halde dedim ve yanından ayrıldım. Uzun saçlı erkek de beş dakika kadar bana dönmeden oturmaya devam etti ve daha sonra yine yoldan kaybolana dek başını arkaya çevirip gözlerini üzerime dikerek ayrıldı. Aradan yaklaşık 30 dakika geçtikten sonra kişi, yanında başka bir erkekle tekrar aynı yere geldi. Birbirlerinden ayrı yürüyor ama ikisi de gözlerini dikmiş bana bakmakta oldukları için birlikte oldukları anlaşılıyordu. İkisi de Ali Hikmet Paşa Meydanı'ndan cami yolu boyunca Paşa Hamamı yönünde yürüyüp geri döndüler. Bu davranışları beni fazlasıyla korkutmuştu. Hava karardıktan sonra uzun saçlı erkek yeniden yalnız başına yanıma geldi ve “*siz bana bağırdınız beni rencide ettiniz*” dedi. Bu kişi geldiği sırada ben, yoldan geçen kadın ve erkeklerin sayısını saymakla meşgul olduğum için kendisine “*bakin benim işime engel oluyorsunuz, lütfen beni rahatsız etmeyin*” dedim. Bunun üzerine bu kişi oradan ayrıldı ve bir daha gelmedi.

Yoldan ayrılarak daha güvenli olabileceğini düşündüğüm için caminin avlusundaki banklarda oturduğum sırada ise orada oturmakta olan 50’li yaşlarda bir erkek gelip telefonuyla birine mesaj göndermek için benden yardım istedi. Bu vesileyle konuşmaya giren kişi bana ısrarla kartını vermek istedi. Ben teşekkür ettikçe kişi kartını vermekte ısrar ediyordu. Bu anlamda dışarıda yalnız bir kadın olarak başka erkekler tarafından farklı şekillerde sıkça rahatsız edildim.

3.3.3.2.Görüşme Süreci ve Görüşmeler Sürecindeki Deneyimler

Alanda yaptığım gözlemlerden sonra araştırma için görüşme gerçekleştirmek üzere ilk olarak 12 Haziran 2017 tarihinde kadınlarla iletişime geçmeye başladım ve ilk görüşme için sabah saatlerinde işler durgunken şehir merkezinde çalışan kadınlarla onların dükkanlarında görüşme yapmak niyetindeydim. Bir perakende satış mağazasına girdim. Mağazanın işletmecisi olan kadın çalışmamın amacını ve görüşme talebimi dinledikten sonra işyerinde yalnız olduğu gerekçesiyle görüşmeyi reddetti (halbuki sabahın erken saatleriydi ve hiçbir müşteri de yoktu), mağazanın işletmecisi olan başka bir kitap satıcısı kadın da meşgul olduğunu söyledi, daha sonra gelebileceğimi söylediğimde ise bana numarasını vererek daha sonra randevulaşabileceğimizi söylediye de bu biraz benim ısrarımla gerçekleşti ancak yine de daha sonra gittiğimde Balıkesirli olmadığı için araştırma örnekleme uymadığı için bu kişi ile de görüşme yapmadık. Daha sonra bir tatlı dükkanında çalışan kadın, işi olduğunu vakit ayıramayacağını, zaten patronunun da böyle bir şeye müsaade etmeyeceğini söyleyerek görüşmeyi reddetti. Ardından başka bir mağaza çalışanı, patron izin vermez diyerek görüşme yapmak istemedi. Bir mağaza (ayakkabı) çalışanı da şu an zaten çok yorgunum diyerek görüşmeyi kesin bir şekilde reddetti. Yine bir mağaza çalışanı ben görüşme istemem bu tarz şeyleri istemem ben diyerek reddetti. Başka bir mağaza sahibi kadın da beni dinledikten sonra *“hak verilmez alınır”* diye ben zaten çok güçlüyüm tüm haklarımı da almışım gerisi beni ilgilendirmez tavrı ile beni tersledi. Ben de kendisine farkında olmasa da etrafındaki birçok şeyin erkekler için ve erkeklere göre yapıldığını söylediğimde ise *“burası benim dükkanım ben neyi nasıl istiyorsam öyle yapıyorum”* diyerek asabi çıkışta bulundu. Bu anlamda beni dükkanından ya da yanından kovmaktan beter eden kadınlar oldu. 7 kadın tarafından daha sonra dahi görüşmeyi kabul etmeyerek reddedildim. Son olarak artık yine rasgele tanıştığım ancak Balıkesirli olmayan bir

kadınla ilk görüşmemi gerçekleştirdim. Bu görüşmeyi sadece ilk pilot görüşmelerden biri olarak yaptım ve araştırma bulgularını oluşturan görüşmelerin dışında tuttum.

7 kadından sonra nihayet benimle görüşmeyi kabul eden bu kişinin mağazasına ise çok yorgun ve bitkin bir ruh hali ile, içinde bulunduğum üzgünlüğü dile getirmek için girmiştım. Kendisine yaptığım çalışmadan bahsederek hiçbir kadının benimle görüşmeyi kabul etmemesinin beni nasıl üzdüğünü dile getirdiğimde, ben seninle görüşme yaparım diyerek ilk pilot görüşmemi yapmama olanak sağladı. Ancak yine de o gün kadınlarla bu şekilde iletişim kuramayacağımı anladım. Başlangıçta hem hiç tanımadıkları birine bir-iki saat sürecek bir görüşme için zaman ayırmalarını istemem, kadınlar için de pek kabul edilebilir değilken zaten feminist metodolojinin gereklerine de uygun değildi. Kadınlarla samimiyete dayalı bir ilişki kurmam gerektiğinin bilincindeydim ama bunu görüşme sırasında inşa edeceğimi düşünmüştüm. Fakat bunun uygun olmadığını ilk görüşme günü deneyimi ile anladım. Yine de ilk görüşme gününde kadınlar tarafından peş peşe reddedilmemde, kadınların kamusal mekânda iletişimden çekinme ya da bunu bir tehlike olarak algılamaları da araştırma kapsamında anlamlıdır.

Araştırmada kullanılan feminist metodoloji araştıran ve araştırılan arasında güvene dayalı samimi bir iletişimi gerektirir. Bu nedenle başka bir gün şehirde öylece dolaşarak şehirde yaşayan kadınlarla öylesine tanıştım. Onlara yaptığım çalışmadan bahsettim ve rasgele tanıştığım kadınlarla bir iletişim ağı oluşturdum. Daha sonra zaman zaman bu kadınları çalıştıkları yerlerde ziyaret ederek onlarla tanışıklığımı arttırdım ve sonrasında kendilerinden görüşme için randevu alarak görüşmelerimi gerçekleştirdim. Peki ya bu süreç nasıl işledi?

Enerjimin iyi olduğu bir günde sahaya çıkıp rasgele kadınlarla tanışmaya başladım. Tanışılabilir bir ortam olan kadınların yanlarına gidip güler yüzle kendimi tanıttım ve çalışmamdan bahsettim ve eğer rahatsız olmayacaklarsa zaman zaman yanlarına uğrayacağımı, kendileriyle amacımın kendi araştırmam için bir görüşme yapıp gitmek değil kendileriyle arkadaş olmak istediğimi, eğer isterlerse daha sonra birlikte bir görüşme gerçekleştirebileceğimizi ama eğer istemezlerse bunun benim için hiç sorun olmayacağını sadece yeni bir kişi ile daha tanışmış olacağımı söyledim. Çalışma kapsamında rasgele yanlarına gittiğim kadınlara eğer benimle daha sonra yeniden görüşmek isterlerse onlarla bir yerde buluşabileceğimizi ya da işyerlerinde görüşme yapabileceğimizi, şu anda benimle

iletişim kurmalarının illaki bir görüşme yapmak zorunda bırakmayacağını, bunun sadece bir arkadaşlık olabileceğini anlattım. Daha sonra bu kadınların yanlarına uğrayıp güven oluşturmak için ayak üstü konuşmalarla beni tanımalarını sağladım.

Kadınları araştırmaya dahil etmek (onlarla ses kaydı ile görüşme yapmak) başlangıçta biraz zor oldu. İlk başta çoğu, vakti olmayacağı gerekçesiyle görüşme yapmayı reddediyordu. İlk 2 ayda ancak 3 derinlemesine görüşme yapabildim. Ama şehir küçük olduğu için kısa sürede insanlar beni tanıdı ve görüşmelere gidip gelirken hep tanıştığım kadınlarla karşılaştım, onlara araştırma sürecinden ya da araştırma için bir görüşme yapmaya gittiğimden bahsettim. Kadınlar zamanla bunu başkalarıyla da yaptığını görerek araştırmaya dahil oldular. Şehirde yaşadığım karşılaşmalar, bir kadının görüştüğüm kadınlardan birini tanıyor olması gibi tesadüfler, bazısının beni başka kadınlarla görüşme yaparken görmesi, ya da ben görüşmeye giderken karşılaştığım kadınlar nereye gittiğimi sorduklarında bir görüşme yapacağımı, bir kadın ile görüşmeye gittiğimi söylemem, araştırmanın gerçekliği ve kadınlarda güven duygusunun oluşması sürecini destekledi. Bu süreçte çalışmanın çok dar bir alanda (MİA) gerçekleştiriliyor olması ve Balıkesir merkezinin küçük bir yer olması da araştırma sahasında kurulan ilişkileri olumlu etkiledi. Yine de sahada kurduğum ilişki süreci, görüştüğüm her bir kadın ile farklı şekilde gelişti. İletişime girdiğim kadınlardan, araştırmaya dahil olmayı çabucak kabul edenler, araştırmaya dahil olmayı çabucak reddedenler ile araştırmaya dahil olmaya ilişkin çekimser davrananlar şeklinde üç farklı tavırla karşılaştım.

Sahada rasgele tanıştığım kadınlardan bazıları doğrudan bu iletişimden tedirgin ve rahatsız bakışlarla beni reddederken bazıları da daha ilk görüşmemizde bana telefon numaralarını vererek haberleşip buluşabileceğimizi söylediler. Görüşmeyi doğrudan reddedenlerle ikinci bir iletişim kurma çabasına girmezken çekimser davrananlarla ayaküstü iletişime devam ettim ve bu çekimserliklerinin sebebini anlamaya çalıştım. İletişime kapalı olmak bir sebep iken, görüşme yapmaya çekimser olmak bir diğer gerekçeydi. Doğrudan iletişime kapalı ya da böyle bir çalışmaya katkı yapmayı gereksiz gören kadınlarla ikinci kez görüşmezken, ses kaydı ya da böyle bir çalışmada adı geçeceğine ilişkin kaygıları olan kadınları kaygılandırmamak için görüşme yapma konusunda ısrarcı olmadım fakat kadınlarla iletişimimi sürdürdüm. Belli aralıklarla her birini ziyaret ederek kendilerinden uygun görüşme tarihleri almaya çalıştım. Görüşmeyi erteleyenler oldu, onlarla da iletişimi

koparmadan, zaman zaman yanlarına uğradım. Beni ikinci görüşünde bundan rahatsız olduğunu hissettiğim kadınların yanlarına bir daha gitmedim.

Tuncer (2014), kentsel kamusal mekân ve kadın ilişkisini araştırdığı çalışmasında görüşme yaptığı kadınlardan birinin, onu özel hayatını deşmekle suçladığını ifade etmiştir. Bu konu, kadınlarla onları rahatsız etmeden görüşmenin önemine işaret eder. Çalışma kapsamında görüşme yapmaktan ya da ses kaydından rahatsız olan kadınlarla görüşme yapmakta ısrarcı olmadım. Örneğin beni sürekli etrafındaki kadınlara yönlendiren bir kadın, işyerine uğradığımda bir defasında eşi, bir diğer defasında da büyük oğlu işyerindeydi ve onların önünde çalışmadan bahsetmediğim için bu kadının bana teşekkür etmesi ile, kadının görüşmeye katılsa dahi bazı tedirginlikler yaşayacağını anladım ve bu nedenle kendisi kesin bir dille reddetmese de kendisi ile ses kaydına dayalı görüşme yapmadık. Başka iki kadın ise görüşmeyi kabul etse de ses kaydının onları rahatsız edeceğini söylediklerinden dolayı onları ses kaydına ikna etmek yerine görüşme yapmaktan vazgeçtim. Bu anlamda çalışma sürecinde kadınların hassasiyetlerini anlamaya çalıştım. Nitekim 37 civarında kadın ile bu amaçla iletişime girmişken bunlardan sadece 10'u ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden ses kaydı alınan konuşmalar gerçekleştirdik. Ayrıca çalışma kapsamında kadınlara istemedikleri sorulara cevap vermeyebileceklerini, sadece gönüllü olarak benimle konuşmayı kabul ediyorlarsa konuşacaklarını defalarca hatırlattım. Zaten kadınlar da bazı yerlerde ses kaydını kapatmamı istediler. Bu da kadınların araştırmacı olarak benimle samimi bir ilişki kurduklarını gösteriyordu. Çünkü kendilerince mahrem gördükleri konuları hiç konuşmamak yerine ses kaydını kapattırarak konuşma yoluna gittiler. Ayrıca görüştüğüm kadınlardan bir tanesi de görüşme bittikten sonra “*yalnız çok özel olan şeyleri yazma olur mu*” ricası ile güvene dayalı bir ilişki inşa etti. Aynı kişi, özel olarak konumlandığı paylaşımlarını, “*Zaten bunlar her evde olan şeyler aslında*” söylemi ile de sıradanlaştırarak örtmüştü. G kişinin “*bak bunu kimseye anlatmadım*” B kişinin “*ben bunu niye eşime duyuruyum ki veya niye başkasıyla paylaşıyorum ki ha sen şey olduğun için seninle paylaşıyorum*” gibi söylemleri de güvene dayalı ilişkinin işaretleriydi.

Feminist metodolojinin üzerinde durduğu bir diğer konu olarak araştırma sürecinde araştıran ve araştırılan arasındaki hiyerarşik ilişkiden bahsetmek gerekirse de görüştüğüm kadınların tümünün beni kendilerinden küçük bir kişi olarak

gördükleri ve benimle bu şekilde iletişime geçtiklerini, ve eğer bir hiyerarşi var ise onların benim üzerimde iktidar kurduklarını hissettiğimi söylemeliyim. Örneğin görüştüğüm kadınlardan üniversite mezunu olan bir kadın görüşmenin bir yerinde, *“ben senin geçtiğin yollardan az çok geçtim”* aynı kişi konuşmanın başka bir yerinde *“tabi sen burada öğrencisin tabiki sana yardımcı olacağız”* gibi yaşça ve deneyim bakımından küçük gören söylemlerde bulundu. Başka bir kadın beni bir arkadaşıyla tanıştırtırken *“bu da bizim öğrencimiz burda”* ve *“garibim bitirsin şu işini”* ifadelerinde bulundu. Bu söylemleri görüştüğüm kadınların beni *“araştırmacı”* konumundan çok, okulunu bitirmeye çalışan biri olarak gördüklerini göstermekteydi. Görüştüğüm kadınların samimi tavırlarının ise araştırma açısından olumlu olduğunu söyleyebilirim.

Feminist metodolojiye dayanan bir araştırmanın, araştıran ve araştırılan üzerinde dönüştürücü olması görüşü bakımından da bu araştırma, araştırmacı olarak beni, kentsel kamusal mekânda iletişime açık ve daha kolay iletişim kurabilen bir kişiye dönüştürdü. İlk görüşme girişimlerimdeki başarısızlıklarına karşın bugün kentsel kamusal mekânda birçok kadınla ve erkekle daha çabuk iletişim kurabilmekteyim. İlk iletişimlerim sırasında yeni tanıştığım bir kadın, bana telefon numarasını verdiğinde çok şaşırmış ve kadını ararken de çekimser davranmışım. Ayrıca ilk tanıştığım kadınlara kendi numaramı verirken de çokça kaygılanmışım. Görüşme deneyimlerim, kentsel kamusal mekânda kurulan iletişimlere ilişkin deneyimsizlikten kaynaklanan endişelerimden de kurtararak, araştırmacı olarak benim bireysel düşüncelerimi de dönüştürdü. Yine farklı kadınların bireysel inşalarını anlamaya odaklanmam ve bu konudaki okumalarım araştırma sürecinde benim, ötekinin konumundan bakabilen bir birey olarak gelişmemi sağladı.

Araştırmanın görüştüğüm kadınlar üzerindeki etkilerini, araştırmacı olarak benim anlatmam bir üst dil oluşturacağı için burada sadece birkaç kısa yoruma yer vermek istedim. Araştırma sürecinde kadınlarla ilk tanışma ve sonraki görüşmelerim sırasında onlara konuştuğumuz konular (ataerki, ücretli-ücretsiz iş vb.) üzerine düşünmelerini ve müsait olurlarsa kendileriyle bu konular üzerine yeniden konuşabileceğimizi söyledim ve zaman zaman yanlarına uğradım. Bu bakımdan görüştüğüm kadınların görüşmeler sırasındaki çeşitli söylemleri de, iletişimimizin hiç değilse, kadınların günlük hayatlarındaki iktidar ilişkileri üzerine düşünmelerini sağladığımı gösterdi.

Örneğin; “*Bunu daha önce hiç düşünmemiştim*”, “*O yüzden o dönem belki de bak hani şimdi sen sorunca aklıma geliyor*”, “*ondan sonra yani işte bak mesela ben o zaman aklıma gelmemiş*” “*Ben çok memnun oluyorum bi kadının bak görüşme yaparken bile mesela söyledikten çok mesela biz konuşurken insan kendini de irdeliyo hani düşünüyö hatırlıyo bilinçaltına etkileri ortaya çıkıyo*” gibi söylemleri ya da bir diğer kişinin, kadın ve erkek ilişkilerinde kadının güçlü konumundan bahsederken “*Ayy iyi geldi kız*” söylemi, görüşmelerin, görüştüğüm öznelere söylemlerindeki olumlu tutumlarıdır.

Görüşmeler sırasında konuştuğum kişilere daha çok günlük iktidar ilişkilerini farketmeye yönelik bir dil kullandım. Ayrıca görüşmeler, kadınların gündelik yaşamlarına dair konular çerçevesinde, ana temalardan yola çıkarak ancak kadınların verdikleri cevaplar doğrultusunda ilerledi. Hiçbir görüşme, önceden planlandığı şekilde bölüm bölüm, soru cevap şeklinde ilerlemedi, soruların yerleri ve sorular kendi içinde her görüşmede, görüştüğüm farklı kadınların farklı odakları ve farklı cevapları çerçevesinde gelişti. Görüşmeler sırasında sorulara cevap aramak yerine kadınların gerçekliklerini anlamaya önem verdim. Kadınların sorulara verdikleri farklı cevaplar ve sorunun yanıtı olmayan anlatılarını ise onların gerçek dünyaları, bireysel gerçeklikleri olarak yorumladım.

3.4.Verilerin Analiz Yöntemi

Mekânın, gündelik davranışların ve bireylerin ne söylediklerini analiz ederek anlamaya çalıştığım bu araştırmanın temel analiz yöntemi söylem analizidir.

3.4.1. Söylem Analizi

Çubukçu’ya (2014: 4) göre etnometodoloji, etkileşimsel söylemin çözümlenebilmesini sağlayan yaklaşımlara dayanak oluşturan öncül çalışma alanıdır. Sözen (2017: 98-99), Garfinkel öncülüğündeki etnometodolojik çalışmalarla ortaya çıkan konuşma analizlerini sosyal bilimlerin söylem analizinin birinci evresi olarak ele alır, ikinci evreyi 1970’li yıllarda dil pratiklerinin ön plana çıktığı dönem, üçüncü evreyi ise 1980’li yıllardan bu yana gelişen eleştirel söylem analizlerinin gelişimi olarak açıklar. Bu bakımdan sosyal araştırmalarda dilin önemi, ilk ortaya çıktığında doğal ortamında gelişen gündelik konuşmaları ifade etse de söylem teorisi farklı yaklaşımlarla gelişmiştir.

Etnometodolojinin kullandığı temel yöntem konuşma analizi (Sözen, 2017: 108-109) olmakla birlikte, konuşma analizi bazı araştırmacılar tarafından söylem analizinden ayrı tutulmakta, bazıları tarafından ise söylem analizinin bir türü olarak ele alınmaktadır. Arkonaç'a (2014: 80-102) göre konuşma analizi daha çok günlük yaşamda doğal olarak gelişen konuşmaların analizi olarak kullanılmaktaysa da çeşitli araştırmalar ya da görüşme verilerinin analizinde de kullanılabilir. Söylem analizinin, yapısalcıların konuşmaya verdikleri önem çerçevesinde bir konuşma analizi olarak görülebileceğini belirten Sözen'e (2017: 111-112) göre aralarındaki temel fark, konuşma analizinde etkileşimin bileşenlerine, söylem analizinde beyan, bilgi ve güç mübadelesine odaklanılmasıdır. Konuşma analizinde, bireylerin yüzyüze etkileşim ile gerçekliği nasıl inşa ettikleri anlaşılmaya çalışılırken, söylem analizinde söylemin kendisi ve güç ilişkileri anlaşılmaya çalışılır (Sözen, 2017: 111-112).

Gündelik yaşamın inşasına odaklandığım bu çalışmada, hem gözlemler sırasında not ettiğim, doğal ortamdaki bazı gündelik konuşmalar hem de görüşmeler sürecindeki gündelik konuşmalar ve ayrıca görüşme formuna dayalı ses kaydından çözümlediğim söylemleri, yanı sıra gündelik davranışları ve mekânın ne söylediğini, söylem analizi ile analiz ettim. Analizlerde dilsel pratik ve etkileşimlerden çok, güç ilişkilerini anlamayı öneren Foucaultcu söylem analizinin önerilerini benimsedim.

Bugün söylem kavramına ilişkin çok sayıda tanımlama mevcuttur. Fakat bu bölümde söylem analizinin, daha çok bu analizi tercih etmeme gerekçe oluşturan özelliklerinden bahsettim ve araştırmanın amacı gereği, dilbilimsel açıklamalardan çok sosyal etkileşime dayalı açıklamalara yer verdim. Kısa bir ifadeyle söylem, bir metnin üretiliş koşullarının dilbilimsel açıdan incelenmesi olarak tanımlansa da, dar bir dilbilimsel çerçevenin ötesinde dilsel ve dil dışı her türlü gösterge dizgesini kapsar, salt sözel anlatıma indirgenemez (Günay, 2013: 25). Ayrı bir konu olarak Çubukçu (2014: 9-10) da söylem tanımlarını, söylemin biçimsel özelliğine odaklanan tanımlar ve söylemin bağlamsallığı içinde dil kullanımı olarak eylem olma boyutunu ön plana çıkaran tanımlar olmak üzere ikiye ayırır ve söylemin, gündelik yaşamdaki tek bir sözcük ile bir çağın ideolojisini ifade edebilecek bir kavram arasında değişen geniş bir aralıkta tanımlanabileceğini söyler.

Sözen'e (2017: 18) göre söylem, bilgi, ideoloji, anlatım, müzakere, karşılıklı konuşma, ifade biçimi, güç ve gücün mübadelesi ile eyleme dönüşen dil pratikleri ile ilgili süreçlerdir. Bu kapsamda söylem, sosyal gerçekliğin inşasıdır (Sözen, 2017:

21). Söylem analistlerine göre dil, eylemi inşa eder (Arkonaç, 2014: 109). Bu çerçevede önemli olan ne söylendiğinden çok söylenenle ne yapıldığı, söylemin neyi inşa ettiğidir (Arkonaç, 2014: 109). Örneğin günlük etkileşimlerimizde çok sık karşımıza çıkan “*bayan değil kadın*” itirazı, “*bayan*” ve “*kadın*” söylemi ile inşa edilenin farklı olması nedeniyle önemlidir. Bağlamına göre değişmekle birlikte “*bayan*” söylemi, kadın kimliğinde kadının cinselliğini, utanç duyulan, saklanması gereken, kız/kadın ayırımına tabii, vb. gerçeklikleri inşa ederken; “*kadın*” söylemi, bu ötekileştirmelere karşı çıkan ve bu inşaları dönüştürücü bir söylemsel pratiktir.

Ritzer ve Stepnisky’ a (2015: 216) göre de modern batıda gerçeklik, kadın-erkek, siyah-beyaz vb. dilsel ikilikler üzerinden inşa olur ve bu kategoriler bireylerin belli bir zaman ve mekânda neler yapabileceğini ve kim olabileceğini tanımlar. Buna göre gerçeklik, gündelik yaşamda dil üzerinden kurulur. Sosyal gerçekliğin kurucusu olarak dil, dilin eyleme dönüşümünü ifade eder, böylece sosyal gerçeklikler eylem/etkileşim/anlama gibi dilsel özelliklerle açıklanır (Sözen, 2017: 106).

Söylemin en önemli özelliklerinden biri de bağlamsallığıdır. Söylemler sınıf, etnisite, yaş, cinsiyet vb. ile ilişkili sosyal bağlamlar içinde gerçekleşir (Sözen, 2017: 88). Sadece konuşan ve konuşulan ya da nasıl ve ne konuşulduğu değil, söylemin bağlamı da önemlidir (Sözen, 2017: 89). Ayrıca feminist metodolojiye uygun biçimde söylem analizinde de subjektif değerlendirme ve yorum, refleksiviteye bağlı bir şekilde yapılır ve bu yanlılık, söylemi ortaya çıkaran koşulları göstermesi açısından gereklidir (Sözen, 2017: 90). Söylem analizi ile yapılan bir araştırmadan elde edilen bilgiler, sadece o araştırma ortamı içinde konumlanan bilgilerdir, araştırmanın yürütüldüğü mekân, zaman ve katılımcılarla sınırlı ve bu sınırlar içinde geçerlidir (Arkonaç, 2014: 117).

Bu çalışmada eleştirel söylem analizinin perspektifi ile bireylerin gündelik inşasını, ataerkil ideoloji ile ilişkisi çerçevesinde anlamaya çalıştım. Eleştirel söylem analizine göre, tüm anlamların üreticisi, baskın ideolojidir (Arkonaç, 2014: 108). Günay’a (2013: 80) göre de eleştirel söylem analizi, dil ile dilin kullanıldığı toplumsal oluşum arasındaki ilişkiyi, söylemsel uygulamalar ile toplumsal yapılar arasındaki örtük nedensellikleri ve güç ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçlar. Arkonaç’a (2014: 169-170) göre eleştirel söylem analizi, dilin sosyal süreçlerle nasıl şekillendiğini göstermeyi amaçlar, görünür olmayan ilişkilerin ifade biçimlerine odaklanır ve örtük olan iktidar ilişkilerini açığa çıkarmayı hedefler.

Eleştirel söylem analizinin bir diğer özelliği de refleksivitedir. Buna göre eleştirel söylem analizini kullanan araştırmacı, araştırmadaki duruşunu, konumunu baştan açıkça belirtir (Arkonaç, 2014: 170). Bu açıdan da eleştirel söylem analizi feminist metodoloji için uygun bir analiz yöntemidir. Eleştirel söylem analizi, temelindeki toplumu değiştirme tutkusunu (Günay, 2013: 80) bakımından da, feminist metodolojiye uygun bir yöntemdir. Eleştirel söylem analizinde söylem, insan yaşamını belirlediğinden, istenmeyen durumların eleştirilmesi ile toplumsal gelişmeye katkıda bulunulacağı düşünülür (Günay, 2013: 80). Radikal feministlerin, kadın ötekiliğinin dil aracılığıyla kurulduğu ve dil aracılığıyla dönüştürülebileceği düşüncesi de bizi aynı anlama götürür. Bu bakımdan gerçekliğin dil ile kurulduğu düşüncesi ile, cadı, kız kurusu, koca karı, şirret karı gibi olumsuz söylemler, olumlu tanımlarla tersine çevrilerek, gerçeklik, güçlü kadın tanımları olarak yeniden inşa edilebilir, böylece dilin radikal biçimde yıkılması ile gerçeklik de yeniden inşa edilebilir (Donovan, 2015: 287-288).

Craib (1992: 4), bir durumu ifade ettiğimiz anda onu yarattığımızı ve yaptığımız şeyi dile getirirken onu meşrulaştırdığımızı söyler. Certau (2008: 108) da günlük alışkanlık, tutum ve uygulamaların dil kullanımına karşılık geldiğini belirtir ve dili uygun bir inceleme modeli olarak önerir. Sözen'e (2017: 83) göre de söylemler sosyal varlıkları ve ilişkileri yansıtan ifadelerden ibaret değildir, başlı başına kendilerini de üretirler. Punch'a (2014: 215-216) göre de söylem, insan deneyimlerini yansıtır ama aynı zamanda bu deneyimleri inşa eder. Söylemin üç boyutundan bahseden Arkonaç'a (2014: 109) göre de söylem eylem yönelimlidir, inşa edilen ve inşa edici olarak retoriksel bir bağlamı vardır.

Eleştirel söylem analizinde, söylemin toplum ve kültür ile makro yapılarla ilişkisini temel alması bakımından (Sözen, 2017: 141), bu araştırmada ataerkil ideoloji ile kurulan ilişkiyi dikkate aldım fakat temelde bireylerin gündelik inşasına odaklandım. Bu nedenle eleştirel söylem analizinin perspektifini de dikkate alarak bireye odaklandığım bu çalışmada Foucaultcu söylem analizinden faydalandım.

Söylem analizini, iktidar ilişkilerin anlamak için kullanan Foucaultcu söylem analizinin temel özelliği dil ile güç arasındaki ilişki üzerindedir (Arkonaç, 2014: 158). Bu perspektifte söylemler, içinde kurgulanan öznelerin kim olduğu, ne yapıp ne yapamayacağı dolayısıyla güç ilişkilerinin hem gösterenidir hem de bu

ilişkileri kurar (Arkonaç, 2014: 158). İşte Foucaultcu söylem analizi bu ilişkiyi açığa çıkarmaya odaklanır.

Taylor'a (2001: 32) göre söylem analizi, veri analizinden ibaret değildir, araştırmanın metodolojisi, araştırma soruları, veri toplama ve analizine kadar bütün araştırma sürecini kapsar. Bu perspektifle, mekân ve davranış gözlemlerim ile her bir birey ile kurduğum ilişkileri, araştırmanın bir parçası olarak konumlandırıdım ve herşeyin bir söylem olduğu düşüncesinden hareketle, söylenenlerin arkasındaki gerçeklikleri anlamlandırmaya çalıştım.

Genel olarak söylem için geçerli olmakla beraber özellikle Foucaultcu söylem analizinde yalnızca sözel ifadeler değil etrafımızdaki herşey; binalar, iç ve dış dekorlar, otobüs kartları, ilaç kutuları, saç kesimleri ya da giyim tarzları söylemsel ifade oluştururlar (Arkonaç, 2014: 158-159). Bu bakımdan gündelik yaşamdaki davranış biçimleri de bize bir şeyler söyler. Kentsel kamusal mekândaki aktiviteler, bişeyler yiyip içme, ya da sadece dolaşma, yavaş yürüme/hızlı adımlarla yürüme, dik durma/başını önüne eğme, erkeklerin ayak üstü sohbetlerine karşın kadınların geçip gitmeleri, bir yolda karşıdan karşıya geçerken hiçbir erkekte görülmeyen ama bazı kadınlarda açık bir biçimde belirgin olan endişelenme davranışı, erkeklerin çay ocağının her yerinde ama kadınların kenarda köşede oturmaları ya da bunun aksi, her biri birer söylemdir ve gündelik yaşamı inşa eder. Bu bakımdan bu çalışmada bir yandan gündelik yaşamda bireylerin davranışlarının ne söylediği, bir yandan mekânın ne söylediği ve bir yandan da yaş, sınıf, cinsiyet gibi kesişimselliklerle bireylerin ne söylediklerine odaklandım.

Foucaultcu söylem analizi, Arkonaç'a (2014: 146) göre konuşmacıların açıklamalarını inşa ederken kullandıkları dilsel kaynakları (açıklayıcı repertuvarlar), konumlandırmaları ve ikilemleri tanımlar. Diğer bir ifadeyle Foucaultcu söylem analizinin üç ana kavramı açıklayıcı repertuvarlar, ideolojik ikilemler ve özne konumlarıdır (Arkonaç, 2014: 147).

Açıklayıcı repertuvarlar konuşma metninde yinelenen, dayanak gösterilen vb. açıklayıcı kalıpların ayırt edilmesi işlemine karşılık gelir (Potter ve Wetherell 1995'den aktaran Elçi, 2012: 125). Açıklayıcı repertuvarlar, anlamı inşa eden dilsel kaynaklardır (Arkonaç, 2014: 148-149). Konuşanlar konuşurken bu anlama kaynaklarından (açıklayıcı repertuvarlardan) anlama kalıplar çeker (Arkonaç, 2014:

148). Açıklayıcı repertuvarların işlevi, eylem ve düşünceyi meşrulaştırmaktır (Arkonaç, 2014: 149). Bu kapsamda açıklayıcı repertuvarları ayırt etmek için, metinlerde tekrar eden meşrulaştırma, dayanak gösterme, ikna etme, suçlama, mazeret gösterme gibi açıklayıcı repertuvarların işlevlerini işaretleyen tema, imaj ve kalıplara odaklanmak gerekir (Arkonaç, 2014: 150-151).

İdeolojik ikilemler ise aynı nesneye dair çelişkili açıklamaları ifade eder (Elçi, 2012: 125). İdeolojik ikilemleri belirlemek için, konuşmanın akışında konuşulan konuyu inşa eden, birbirine zıt, farklı temaları ayırt etmek gerekir (Arkonaç, 2014: 155). Özne konumları da açıklayıcı repertuvarların işaret ettiklerinin kim olduklarının ayırt edilmesidir (Arkonaç, 2014: 156).

Arkonaç (2014: 158-168) söylem analizinin sistematik bir araştırma yöntemi olmadığı uyarısı ile birlikte Foucaultcu analizin 6 basamağını Willig (2008)'den aşağıdaki gibi aktarmıştır. Ancak aynı zamanda bu 6 basamağın Foucaultcu analizi tümüyle kapsamadığını da belirtmiştir. Buna göre 1. aşamada araştırma sorusuna bağlı olarak söylemsel nesnenin farklı inşaları ayırt edilir, 2. aşama araştırma konusuna dair söylemleri ayırt etmektir, 3. basamak söylem nesnesine ilişkin inşaların bağlamını anlamaktır, 4. basamak konum alışlar, özne pozisyonlarını belirlemek, 5. basamak söylemin uygulamalarını, yani söylemin belirlediği sınırların ne olduğu, söylemin belirlediği yapılabılır ve yapılamaz eylemlerin neler olduğunu belirlemek, 6. basamak da araştırmacının, katılımcıların aldıkları özne konumlarının sonuçlarını, ne düşündüğü ve ne hissettiğine dair çıkarımları ortaya koymaya çalışmasıdır (Willig 2008'den akt. Arkonaç, 2014: 158-168).

Bu araştırmanın söylemsel nesnesi kadın ve kadın olmaktır. Bu açıdan bu araştırma için Foucaultcu analizin birinci aşaması, metindeki farklı kadın tanımlarını, kadın olmaya ilişkin söylemsel inşaları ayırt etmeyi ifade eder. Bu çerçevede birinci aşamada kadın ve kadın olmaya dair anlamları inşa eden söylemleri ayırt ettim. Araştırma konusuna dair söylemlerin ayırt edilmesi olarak belirtilen ikinci aşama, bu çalışma için kadınların gündelik yaşantılarında mekânsal hareketleri ve iktidar ilişkilerine dair gerçeklikleri hangi söylemlerle inşa ettiklerinin ayırt edilmesidir. Başörtülü kadın olmak, kentsel mekânda toplumun istediği davranışlarda bulunan kadın olmak, özgür kadın olmak vb. Üçüncü aşama bu çalışmada kadınların kentsel kamusal mekânda bulunmaları ya da gündelik yaşantılarına ilişkin söylemlerinin konuşmanın bütünlüğü içerisindeki bağlamı, o sırada yapmaya çalıştığı, savunduğu,

meşrulaştırdığı, kaçındığı şeyin ne olduğunu anlamayı ifade eder. Dördüncü basamak özne pozisyonlarını belirlemek, söylemin uygulamalarını belirlemeyi ifade eden beşinci basamak da bu çalışma için alkol kullanmayı ya da kot pantolon giymeyi bir erkek davranışı olarak meşrulaştırmak gibi, söylemin neyi yapılabilir, meşru ve neyi yapılamaz olarak belirlediğini ayırt etmektir. Altıncı basamak da görüştüğüm bireylerin özne konumlarının sonuçlarını anlamaya çalışmaktır.

Bu kapsamda 8 kadın ile yaptığım derinlemesine görüşmelerin ses kayıtlarını, tekrar tekrar dinleyerek hem araştırmacı hem de araştırılan öznelerin tüm ifadelerini yazıya geçirdim. Bu metinlerin her birine, görüştüğüm her bir kadın için ayak üstü konuşmalarımız sırasında aldığım notları da ekledim. Ses kaydını yazıya dönüştürme işleminde ses tonu ve konuşmanın bağlamını dikkate alarak bazı anlamlandırmalar yaptım ve bunları not aldım. Ardından her bir metni, görüştüğüm kadının kimliğini ve gündelik yaşantısını dikkate alarak kendi içerisinde baştan sona birkaç kere okudum ve bu okumalarla yaptığım anlamlandırmaların ardından Foucaultcu söylem analizinin altı basamağını, her bir metnin içinde, görüştüğüm bireyin öznelliğini dikkate alarak aradım. Sonuçta her bir bireyin söylemsel inşasındaki özne konumları, ücretli/ücretsiz iş, iktidar ilişkileri, mekân hareketleri gibi, konu kapsamındaki her bir odak ile ilgili açıklayıcı repertuvarları ve ideolojik ikilemleri ayırt ettim.

Görüşmeler sırasında konuya önem verdim ve görüşmeyi görüşme formunun sorularına sıkı sıkıya bağlı değil, verilen yanıtlara sorular sorarak, bireyin gerçekliği etrafında gerçekleştirdim. Bu bakımdan görüşmelerde zaten gündelik yaşama dair anlatılar, kadınların kendi gerçekliklerine dayalı bir sıra ile ayrı formlar aldı. Analizlerde de metinleri sıralı bir analiz ile değil her bir metnin bütünlüğünü dikkate alarak inceledim, belli bir düzen, bir kalıp aramaktan çok metinlerde anlam aradım ve böylece analizleri, araştırma sorularına yanıt veren açıklayıcı repertuvarlar çerçevesinde bir araya getirdim.

Görüşmeleri analiz ederken, görüştüğüm kadınların ortak özelliklerini, benzer yanlarını değil, her bir kadının kendi gerçekliği ve bunun arkasındaki öznelliği anlamaya çalıştım. Analizler bölümünde görüştüğüm bireylerin isimleri yerine her bir birey için bir harf belirledim ve A, B, C kişi şeklinde bir kodlama yaptım. Ayrıca görüşme verilerinde, araştırma açısından anlamlı olsa dahi, katılımcının kimliğini yansıtmak bilgileri içeriyorsa (çalıştığı işi, iş yerini, eşinin iş yerini vb. tanıtıcı ifadeleri) görüşmecinin ifadesinden kırdım ve kırdığım yerleri üç nokta (...) ile

gösterdim. Yine bireylerin gündelik yaşamda ilişki kurdukları kişiler (eş, arkadaş vb.) ile ilgili anlatılarında, birey isimlerini ya değiştirerek kullandım ya da görüştüğüm kişinin söylediği ismin yerine bu ismin işaret ettiği kişiyi (kızım, eşim, annem vb.) yazdım. Aile bireylerinden birileri ile olan deneyimlerine dair anlatılarında da iktidar ilişkilerine dair anlamı değiştirmeyen durumlarda ve söylemin bağlamını ilgilendirmiyorsa bireyi tanımlayıcı olabilecek ifadeleri değiştirdim. Benzer şekilde bireyin kimliğini açıklayıcı olması kaygısıyla, bireylerin anlatılarında mekânın kendisi ile ilgili belirleyici bir bilgi inşası yoksa, yer isimlerini de değiştirerek aktardım ama mekânın kendisi ile ilgili inşalar söz konusu ise yer adlarını da değiştirmedim.

Ayrıca aynı birey için birbiri ile ilişkili alıntıları aktarırken, konuşmanın farklı yerlerinden aldığım alıntıları, aynı bölümde alıntıladığımda, bu ayrılığı belirtmek için de konuşma çizgisinin yanına iki nokta (- ..) boşluk bırakarak diğer alıntıyı aktardım. Uzun anlatılarda da anlamı bozmayacak alıntıları alıntıdan kırparak kırdığım yerleri üç nokta (...) ile gösterdim.

Mekânın analizinde ise MİA'da cinsiyetli mekansal oluşumlar, cadde ve sokaklar, meydan, bina, köprü, vb. mekansal kullanım alanları, sayıları, adları, kullanım fonksiyonları, darlık-genişlik, açıklık-kapalılık, aydınlık-karanlık, büyüklük-küçüklük, güvenlik-güvensizlik düzeyleri, duvar yazıları ve resimleri, heykeller, reklam ve duyuru panoları, tabelalar ve benzeri inşalar üzerinden okuyarak anlamlandırdım.

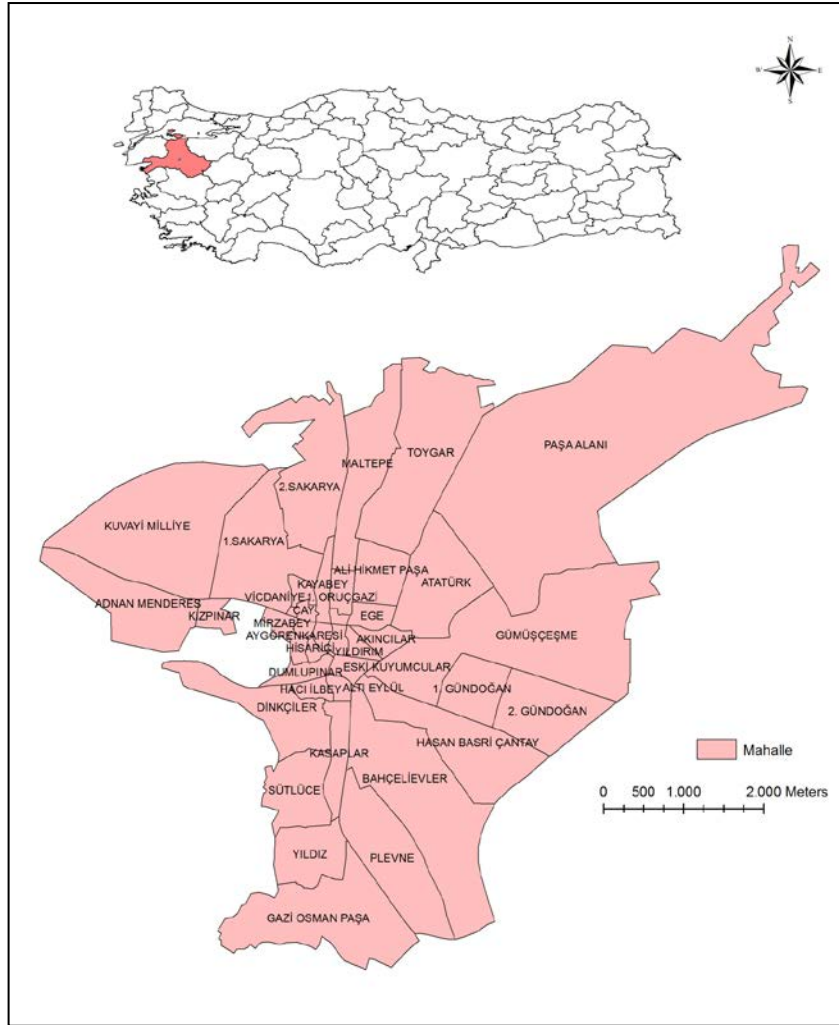
Gündelik hayatın cinsiyetli tezahürlerini anlamak için kentin yoğun kullanılan beş açık kamusal mekânında saat 07.00 ile 23.00 arasında çok kısa molalar dışında belirtilen saatleri kapsayan gözlemlerde “Balıkesir kenti MİA'da kadınların görünürlük düzeyleri ve davranışları nasıldır ve gün içerisinde nasıl değişmektedir?” sorusuna cevap aradım. Gözlem noktalarında kadın ve erkeklerin görünürlük düzeyleri, kadın ve erkek davranışlarının nasıl farklılaştığı, kadın ve erkek sayı ve davranışlarının gün içerisindeki değişimi ve kadınlar arasında değişen mekânsal davranışları anlamaya çalıştım.

4. MEKÂN VE GÜNDELİK YAŞAM EKSENİNDE BALIKESİR KENTİ MERKEZİ İŞ ALANININ CİNSİYETLİ HALLERİ

Bu bölümde Balıkesir kenti gelişimi ve kimliğine ilişkin kısa bir açıklamadan sonra bir değişken olarak cinsiyeti dikkate alarak kentin çeşitli özelliklerini açıkladım. İkinci alt bölümde Balıkesir kenti MİA'nın cinsiyetli mekânsal oluşumlarını, feminist bir perspektifle mekân üzerinden okumalarla ele aldım. Üçüncü alt bölümde de MİA'da gündelik yaşamın cinsiyetli tezahürlerini, bireylerin davranışları çerçevesinde görünürleştirmeyi amaçladım.

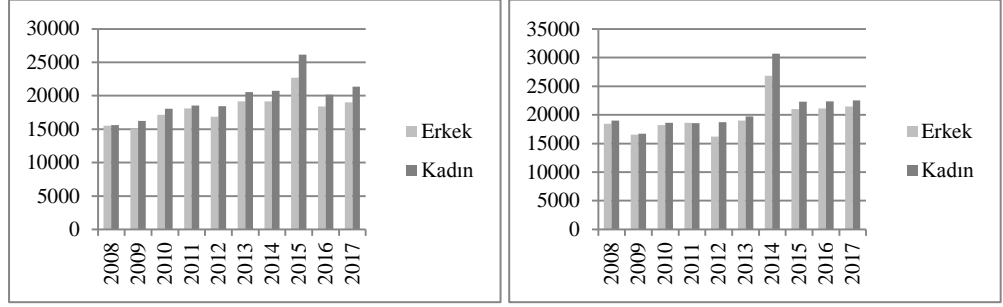
4.1. Feminist Coğrafya Perspektifinden Balıkesir Kenti

Balıkesir ili, Marmara bölgesi, Güney Marmara bölümünde olup, çalışma alanı, ilin idari merkezi olan Altıeylül ve Karesi sınırlarında yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Balıkesir Kenti Mahalleleri

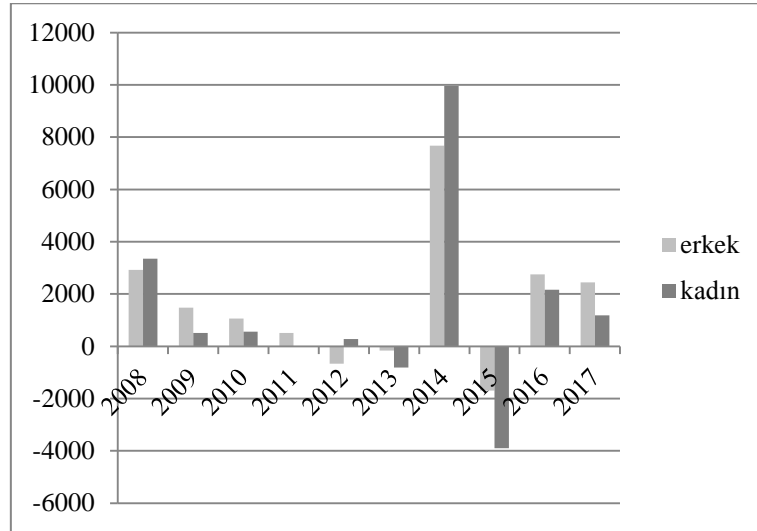
Ülke ölçeğindeki konumu bakımından Balıkesir, ülkenin batısında yer alması ve İzmir, İstanbul, Bursa gibi sosyal ve ekonomik olanakları gelişmiş şehirlere yakınlığı bakımından avantajlı bir konumdadır. Bununla beraber tarım ve sanayi, yanı sıra turizm olanakları ayrıca hızlı gelişen üniversitesi ile öğrenci hareketliliği bakımından da nüfus hareketliliğine olanak tanıyan bir ildir. İl ölçeğinde göç hareketliliği verileri ise göçe katılanların daha çok kadın olduğunu göstermektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Balıkesir İli a) Verdiği Göç ve b) Aldığı Göç

(TÜİK resmi web sitesinden alınan verilerle oluşturulmuştur)

Aldığı ve verdiği göç bakımından tüm yıllarda kadınların göç hareketine daha fazla katıldığı söylenebilirken, net göç hesaplandığında Balıkesir'in aldığı göçlerde erkeklerin sayıca fazla olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Balıkesir İli Yıllara ve Cinsiyete Göre Net Göç

Kaynak: TÜİK resmi web sitesinden alınan verilerle oluşturulmuştur

İl olarak ülke ölçeğindeki avantajlı konumu kadın hareketlerine olanak tanıırken Balıkesir kent merkezinde muhafazakar ve kapalı bir toplum yapısı belirgindir. Muhafazakar toplum yapısı, gündelik yaşamda bireylerin davranışlarında

da belirgindir. Kent içi ulaşım sırasında, belediye otobüslerinde tek boş koltuk kaldığında da, çok sayıda boş koltuk (erkeğin yanı ya da tersi durumda kadının yanı olan) olduğunda da kadınların erkeklerin yanına oturmadığı, erkeklerin de kadınların yanına oturmadığı ve uzunca bir yolculuğu ayakta gittikleri, gündelik yaşamın muhafazakarlığı üreten rutin eylemleri, Balıkesir kentinde muhafazakar gündelik yaşamın inşasının sadece bir örneğidir.

Ülke ölçeğindeki konumu bakımından Balıkesir'in kadın hareketlerini destekleyici konumuna rağmen kent merkezi bakımından kadın hareketlerini kısıtlayan bir gündelik yaşantıdan bahsedilebilir. Bu bakımdan Balıkesir kent merkezinin gündelik dilde, "*batının doğusu*" olarak anılması da aynı anlamın inşasıdır. Bu çerçevede bu bölümün devamında Balıkesir kent merkezine odaklanılmıştır.

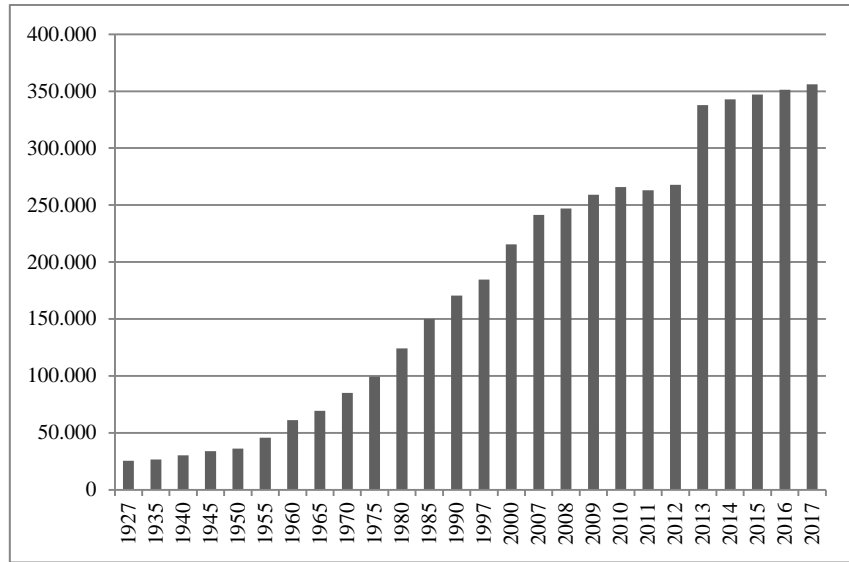
İlk kuruluş yeri bugünkü Hisariçi çevresi olarak belirtilen (Öntuğ, 2003: 152) Balıkesir kenti, Cumhuriyet dönemi ile kolordu merkezi olarak seçilmesiyle hızlı bir gelişim süreci yaşamıştır (Tolun-Denker, 1970: 71). Tolun-Denker'e (1970, 71) göre 1897 depremi ile yıkım yaşayan kentin yeniden yapılanarak önceki bina adedi sayısını bulması da Cumhuriyet yıllarına denk gelmiştir. Cumhuriyet dönemi yapılaşması kadın ve erkeklerin bir araya geldiği kentsel kamusal mekânları oluşturması bakımından da önemlidir. Birol'a (2011: 274) göre 1934 yılında açılan Atatürk Parkı, Balıkesir'de kadınlar ve erkeklerin bir araya gelebilecekleri ilk rekreasyon alanı olmuştur. Cumhuriyet dönemi ile bir yandan kadınların kentsel kamusal mekân kullanımını destekleyen bir sürece girilmiş, bir yandan da kentin gelişim yönü değişmiştir. Şehrin gelişim yönü bakımından önceden Anafartalar⁹ caddesinde yer alan Hükümet Konağı'nın 1938 yılında bugünkü yerine taşınması ile şehrin yeni ikametgah ve sosyo-kültürel mekânları Vasıfçınar Caddesi yönünde gelişmiştir (Tolun-Denker, 1970: 76). 1950 yılından itibaren kent kuzey, güney ve özellikle de doğu yönde gelişmiş olup kentte önemli yenileme hareketleri gerçekleşmiştir (Tolun-Denker, 1970: 76-80). Anafartalar Caddesi, Milli Kuvvetler Caddesi, bu iki caddenin kesiştiği çarşı ile Gazi Bulvarı'nda çeşitli yenileme faaliyetleri gerçekleştirilmiş, eski binalar yıkılarak modern iş hanları, resmi binalar, dükkanlar ve çok katlı apartmanlar oluşturulmuştur (Tolun-Denker, 1970:80).

---

⁹ Eski adı ile Sultan Abdülhamit'e izafeten Hamidiye Caddesi (Aliağaoğlu ve Yiğit, 2008: 318).

3 Ağustos 1950 tarihli yangın ile ortadan kalkan çarşı bölgesi de 1953 yılında “Yeni Çarşı” olarak bilinen bir yapı grubu şeklinde yeniden inşa edilmiştir (Birol, 2011: 282). Cumhuriyetin ilânından 1960’lı yıllara kadar kentte, bugün de kentin simgeleri niteliğindeki yapılar olan Hükümet Konağı, Sigorta Pasajı, Ziraat Bankası, Tekel Binası, Şehir Sineması, Un Fabrikası, Kervansaray Oteli, Devlet Hastahanesi, Doğumevi, Gazi İlköğretim Okulu, Necatibey Eğitim Enstitüsü, Kız ve Erkek Sanat Okulları, Postahane, Sümerbank gibi modern mimari yapılar oluşturulmuştur (Birol, 2004 ve 2011). Bu bakımdan Birol (2004) Balıkesir kentini, Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte gelişen ve 1960’lı yıllardan sonra gelişimi yavaşlayan orta ölçekli bir Anadolu kenti olarak tanımlar.

Cumhuriyet döneminden bu yana Balıkesir kent nüfusunun gelişimine baktığımızda 1940-45 ve 1950-55 yılları arasında kentsel nüfusta belirgin bir artış göze çarpmaktadır.

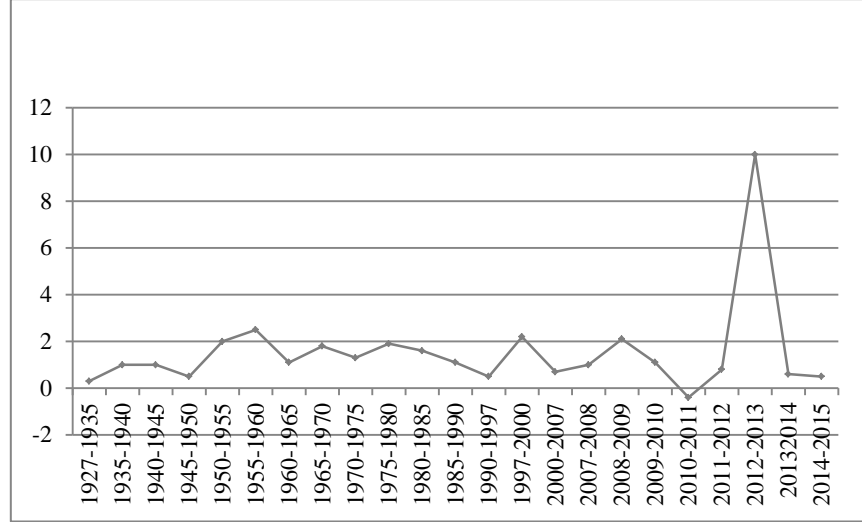
Şekil 7. Yıllara Göre Balıkesir Merkez Kent Nüfusu¹⁰

Kaynak: Durmaz (2000) ve www.tuik.gov.tr'den bir araya getirilmiştir.

1927-1950 arası dönemde Balıkesir kenti kentsel nüfus artış hızının Balıkesir ili ve Türkiye kentsel nüfus artış hızı ortalamasının üzerinde olduğunu belirten Aliağaoğlu (2015: 343) bunu, kentin askeri kimliği ile ilişkilendirmiştir. Mekânsal açıdan ise kent, güney, kuzey ve doğu yönlerde gelişmiştir (Tolun Denker, 1970: 76-80; Cürebal vd. 2008, Şekil 8). Bununla beraber Cürebal vd. (2008) incelenen

¹⁰ Tüm yıllar için cinsiyete dayalı verilere ulaşılmadığından cinsiyet dikkate alınarak elde edilen veriler yakın dönem verileri olarak bölümün devamında açıklanmıştır.

Şekil 9. Yıllara Göre Balıkesir Merkezi Kent Nüfusu Artış Hızı (%)

Kaynak: Durmaz (2000) ve www.tuik.gov.tr'den bir araya getirilen verilerle hesaplanmıştır.

Büyükşehir statüsüne sahip olduktan sonra, Karesi ve Altıeylül olmak üzere iki idari merkeze ayrılan Balıkesir kenti, 13'ü Altıeylül, 27'si Karesi'ye bağlı olmak üzere toplam 40 kentsel mahalleden oluşmaktadır (BBB, 2016). TÜİK 2015 verilerine göre nüfus yoğunluğu Altıeylül'de 187 ki/km², Karesi'de 234 ki/km²'dir (BBB, 2016: 159). Araştırma sahası olarak belirlenen MİA'nın yer aldığı mahalleler, çoğu Karesi'ye bağlı olmakla birlikte Hisariçi, Yıldırım ve Eski Kuyumcular mahallelerinin tamamını, Karesi, Karaoğlan ve Akıncılar mahallelerinin bir kısmını, Altıeylül, Dumlupınar ve Dinkçiler mahallelerinin de çok az bir kısmını kapsamaktadır.

Çizelge 4. MİA'nın Yer Aldığı Mahallelerin Nüfus, Alan ve Yoğunlukları

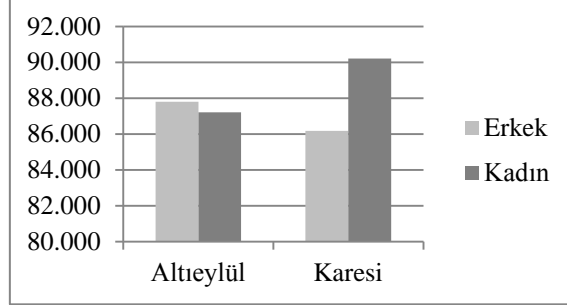
Mahalle	Nüfus	Alan (m ²)	Yoğunluk (ki/ha)
Hisariçi	1210	77004.1	187
Yıldırım	1625	94664.7	184
Eski Kuyumcular	1284	133388	95
Karaoğlan	1014	58239.7	167
Karesi	844	61488.9	139
Akıncılar	976	633886	16

Kaynak: TÜİK 2016 ve Balıkesir Büyükşehir Belediyesi 2016: 159

2016 yılı verilerine göre merkez kent nüfusunun % 49.5'i erkek, % 50.5'i kadındır (Şekil, 10). Çalışma sahası olarak belirlenen MİA'nın neredeyse tamamının yer aldığı Karesi idari sınırlarında ise kadın nüfus nispeten fazladır. MİA, gündüz nüfusun yoğun, gece ise nüfus yoğunluğunun az olduğu alanlar olarak kabul edilir. Daha önce de belirtildiği gibi Balıkesir kent merkezinde iş ve konut alanlarının iç içe

geçtiği bir oluşum söz konusudur. Yine de feminist literatürde merkezi iş alanlarının erkeklere ait alanlar olarak planlandığı yönündeki eleştiriler dikkate alındığında, Balıkesir kent merkezi, merkezi iş alanının yer aldığı Karesi idari biriminde kadın nüfusun nisbi fazlalığı, çalışma sahası ve konusu bakımından önemlidir.

Şekil 10. Merkez İlçelerde (Altıeylül-Karesi) Nüfusun Cinsiyeti

Kaynak: TÜİK resmi web sitesi 2016 yılı verilerinden oluşturulmuştur

MİA'yı oluşturan mahallelerin çoğunlukta olduğu Karesi'de nüfusun cinsiyeti dikkate alındığında, kadın nüfusun çoğunlukta olması bir yandan merkezi iş sahasının öğrenciler tarafından ikamet alanı olarak tercih ediliyor olabildiğini düşündürürken bir yandan da merkezi iş sahasının, nispeten niteliği düşük ve dolayısıyla düşük kira bedeli nedeniyle alt gelir grubu kişilerce tercih edilmesi/mecbur kalınması bakımından da sınıf ve cinsiyet temelinde ayrıca anlamlıdır. Nüfusun medeni durumu dikkate alındığında da, kentte yaşayan boşanmış, hiç evlenmemiş ve özellikle de eşi vefat etmiş kadın sayısının erkeklere oranla fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum bir yandan eşi vefat eden ya da boşanan erkeklerin yeniden evlenerek evli kategorisine dahil olduklarını düşündürmesi bir yandan da kentte yaşayan aile reisi kadın sayısına işaret etmesi bakımından önemlidir. Bilindiği gibi ataerkil toplumlarda aile reisi erkektir ve ancak erkek vefat ettiği zaman kadın aile reisi olur-olabilir. Aile reisi olma, kadınların kent ile ilişkileri ve gündelik yaşantısına ayrı bir boyut katar.

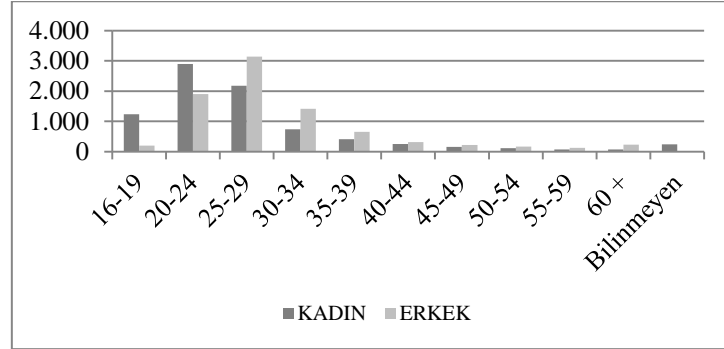
Çizelge 5. Balıkesir Merkez Kent Nüfusunun Cinsiyete Göre Medeni Durumu

	Altıeylül		Karesi	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Boşanmış	2286	2920	2385	3234
Eşi vefat etmiş	1381	7481	1337	7822
Hiç evlenmemiş	19890	13692	17163	14151
Evli	46521	46498	47496	48144

Kaynak: TÜİK resmi web sitesi, 2016 verileri

Kadınlardan farklı olarak boşanan ya da eşi vefat eden erkeğin yeniden evlenerek evli kategorisine girmesi ise bir yandan ataerkil toplumlarda “*iffet*” anlayışı nedeniyle kadının yeniden evlenmesine ilişkin toplumsal kuralları, bir yandan da erkeğin günlük yeniden üretim işlerinde kadına duyduğu ihtiyacı ve yüklediği rolleri göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışma kapsamında önemli olan diğer bir konu da ilk evlenme yaşıdır. En başta feminist metodolojinin, pozitivist perspektife dair eleştirilerini haklı çıkarır biçimde, resmi istatistiklerin gerçek medeni durum verilerini göstermediği söylenebilir. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu, medeni duruma göre nüfus verilerini, 15 yaş üstü olarak toplamaktadır. Fakat 15 yaş ve altında kız çocuk evliliklerin yaşandığı bilinmekte, konu ile ilgili çeşitli raporlar ve haberler yayınlanmaktadır. Buna rağmen resmi istatistikler 15 yaş üzeri nüfusu göstererek kız çocukların erken evliliğini görmezden gelmektedir. Bununla beraber TÜİK 2016 verilerine göre Balıkesir ilinde erkeklerin ortalama evlenme yaşı 30.4 iken kadınların ortalama evlenme yaşı 26.5, erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı 26.9, kadınların ortalama ilk evlenme yaşı 23.8 **gibi** görünmektedir. Buna rağmen istatistiklerde 16-19 yaş aralığında kadın evliliklerinin, aynı yaş aralığındaki erkek evliliklerinden 6,2 kat fazla olduğu dikkati çekmekte ve aslında bu fark bizzat 15 yaş altı kız çocuk evliliklerine de işaret etmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Balıkesir İlinde Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı 2016

Kaynak: TÜİK resmi web sitesi 2016 yılı verilerinden oluşturulmuştur

Feminist hareket ilk ortaya çıktığında, cinsiyetler arasında eşitlik talebi ile ortaya çıkmış olup ilk feminist mücadeleler eşit eğitim ve oy hakkı için verilmiştir. Balıkesir kentinde nüfusun cinsiyete göre eğitim düzeyi incelendiğinde, okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu kadın sayılarının erkeklere oranla fazla olduğu, lise ve yükseköğretim mezun sayılarında ise erkeklerin çoğunlukta olduğu

görülmektedir. Eğitim düzeyindeki bu farklılık eğitimde cinsiyete dayalı eşitsizliğe işaret etmektedir.

Çizelge 6. Kent Merkezinde Cinsiyete Göre Nüfusun Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi	Altıeylül		Karesi	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Bilinmeyen	293	325	264	224
Okuma yazma bilmeyen	627	2504	529	1818
Okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen	5811	7950	5366	7223
İlkokul	19176	27890	18897	29141
Ortaokul	8018	6478	9001	7168
İlköğretim	10679	8113	9411	7886
Lise	18932	14282	17573	16307
Yüksekokul-Fakülte	15639	10593	15370	10993
Yüksek Lisans	946	634	911	569
Doktora	358	211	240	161

Kaynak: TÜİK resmi web sitesi 2016 yılı verilerinden oluşturulmuştur

Chant ve Datu (2015: 55) kentte ücretli ve ücretsiz emeğin cinsiyete göre bölüşümü, formel ve enformel istihdamın analizinin ve istihdamın sektörel kalıplarının kentin feminizasyonu açısından önemli değişkenler olduğunu söylerler. Kadınların daha çok enformel sektörlerde istihdam edilmesinin yanı sıra cinsiyetleşmiş meslekler vb. bakımından kent içi sektörel faaliyetler kadınların iş yaşamına katılımı ve kentsel mekân kullanımı bakımından önemlidir.

Çizelge 7. Balıkesir Kent Merkezinde Sektörlere Göre Çalışan Sayıları

Sektörler	Altıeylül Karesi	Sektörler	Altıeylül Karesi
Toptan ve Perakende Ticaret	15,970	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	2,770
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	11,842	Finans Ve Sigorta Faaliyetleri	1,467
İmalat	11,625	Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	1,249
Eğitim	3,965	Ulaştırma ve Depolama	2,173
İnşaat	3,205	Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	815
Diğer Hizmet Faaliyetleri	3,096	Konaklama Ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	543
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	2,825	Gayrimenkul Faaliyetleri	435

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Karesi Merkez 1/5000 ölçekli Revizyon + İlave Nazım İmar Planı, Plan Açıklama Raporu (2016: 617).

Bu bakımdan Balıkesir kent merkezinde toptan ve perakende ticaret, kamu yönetimi ve savunma ile imalat sektörlerinin en yaygın üç sektör olduğu görülmektedir (Çizelge, 7). Büyükşehir belediyesinin 2016 yılı anket çalışma sonuçlarına göre kent (Altıeylül ve Karesi) nüfusunun %75'i hizmetler sektöründe, %19'u sanayi sektöründe, %1'i tarım sektöründe, %5'i ise inşaat sektöründe istihdam edilmektedir (BBB, 2016: 183). Bu bakımdan kent bugün, toptan perakende ticaret ile askeri fonksiyonların da etkisiyle, hizmet sektörünün ön planda olduğu bir kenttir.

Şehirdeki askeri faaliyetlerin yaygınlığı kuşkusuz şehrin eril yapılanması ve erkek egemen kullanım alanlarının oluşumunda da etkilidir. Şehri, fonksiyonları bakımından inceleyen Tolun-Denker (1970:86), şehrin ekonomik faaliyetlerinin % 30'unun silahlı kuvvetleri de kapsayan gayri muayyen faaliyetlerden oluştuğunu, bu bakımdan Balıkesir şehrinin bir garnizon şehri olduğunu belirtmiştir. Yüceşahin ve Yazgan (2018: 100), askeri alan ve tesislerin kent içinde geniş alan kaplaması, bu alanların için kullanılan erkek asker figürlü panolar, heybetli kamu binaları ile kutlamalardaki toplu-tüfekli geçitleri, erkek egemen ritüellerin mekânsal temsil ve üretim kategorileri olarak açıklamışlardır. Bu bakımdan bir yandan günlük ritüeller, bir yandan da iş ve istihdam bakımından kentte erkek egemen oluşumlar belirgindir.

Kent merkezinde iş ve istihdama yönelik veriler ile ilgili, mahalle düzeyinde cinsiyete dayalı verilere ise ulaşılammıştır. İstatistiki verilerde cinsiyetin bir değişken olarak dikkate alınmaması feminist araştırmacılara göre kadınları yok saymanın yollarından biridir. Kent merkezinde iş ve istihdama yönelik, mahalle düzeyinde cinsiyete dayalı verilere ulaşılammaması bir yandan araştırmanın yöntemi bakımından, ikincil veri kaynaklarının yetersizliğine işaret eden Monk ve Hanson'ın (1982: 40-41) eleştirilerini haklı çıkaran bir bulgu, bir yandan da araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmuştur. Bu bakımdan hiç değilse Balıkesir Esnaf ve Sanatkarlar Odası'ndan MİA'nın yer aldığı/dokunduğu mahallelerde mevcut işletmelere dair bilgilere ulaştım ve bu bilgiler de cinsiyet temelinde önemli bulgular sağladı. Veri aldığım mahallelerin tümünde erkek işletmeci sayısı kadın işletmeci sayısından (yaklaşık 3 ile 6 kat aralığında) kat kat fazladır (Çizelge, 8).

Çizelge 8. MİA'nın Dokunduğu Mahallelerde Yer Alan İşletmelerin İşletmecilerinin Cinsiyeti¹¹

Mahalle	Kadın	Erkek
Eski Kuyumcular	195	667

¹¹ Esnaf ve Sanatkarlar Odasından alınan verilerle oluşturulmuştur.

Hisariçi	207	562
Yıldırım	68	281
Karaoğlan	33	114
Karesi	23	142
Akıncılar	35	212
Dumlupınar	25	122
Dinkçiler	25	139
Altıeylül	74	274

Bununla beraber feminist metodolojinin ısrarla eleştirdiği gibi, sayıların gerçekliği örttüğu anlaşılmaktadır. Nitekim elde edilen verilerin içlerine girildiğinde pek çoğu, kağıt üzerinde işletmecisi kadın olan işletmeler olduğu anlaşılmaktadır. Mahalledeki işletmeler tek tek incelendiğinde örneğin Akıncılar Mahallesi'nde işletmecisi kadın görünen 35 işletmenin 11'i, gündelik yaşamda erkeklerin tekelinde olan oto yıkama ve kuaförlüğu ile oto parça ve elektrikliçiliği ile ilgilenen işletmeler, 4'ü de kahvehane, kiraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 1'i demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatıdır. Altıeylül Mahallesi'nde işletmecisi kadın görünen 74 işletmenin 12'si kahvehane, kiraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 2 playstation salonu, 1 erkek berberi, 3 büfe, 7 telekomünikasyon cihazlarının kurulum, onarım ve ticareti, 2 taksi-servis aracı işletmeciliği, 1 otopark ve garaj işletmeciliği ve 1 ikinci el eşya işletmeciliği ayırt edilmiştir. Dinkçiler Mahallesi'nde işletmecisi kadın görünen 25 işletmenin 5'i taksi ve servis aracı işletmeciliği, 3'ü kahvehane, kiraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 1'i şans Oyunları (Milli Piyango, Loto, Toto, Ganyan v.b.) Bayii, 1'i inşaat yapı malzemeleri imalatıdır. Dumlupınar mahallesinde işletmecisi kadın görünen 31 işletmenin 6'sı kahvehane, kiraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 1'i şehir içi yük taşımacılığı, 1'i internet cafe ve oyun salonu, 1'i tüketici elektroniği ürünleri imalatı, bakımı ve onarımı, 1'i PVC panjur, doğrama imalatı ve ticareti, lokantacılık, yemek ve içecek sunumu faaliyetlerinden de ikisi birahane ve bar olması bakımından dikkat çekicidir. Eskikuyumcular Mahallesi'nde işletmecisi kadın görünen 195 işletmenin 15'i kahvehane, kiraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 5'i internet kafe ve eğlence amaçlı oyun salonu işletmeciliği, 1'i disko, taverna, gazino, gece kulübü, pavyon, birahane ve bar işletmeciliği, 2'si erkek berberi, 1'i sıvacılık, 4'ü elektrik tesisat ve onarım işletmeciliği, 2'si inşaat yapı imalatı, 1'i PVC panjur, doğrama imalatı ve ticareti, 11'i de telekomünikasyon

cihazlarının kurulum, onarım ve ticaretidir. Hisariçi Mahallesi'nde işletmecisi kadın görünen 207 işletmenin 9'u kahvehane, kıraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 2'si inşaat malzemeleri imalatı ve ticareti, 1'i erkek berberi, 3'ü elektrik tesisat onarım, 2'si telekomünikasyon cihazlarının kurulum, onarım ve ticareti olarak ayırt edilmiştir. Karaoğlan Mahallesi'nde işletmecisi kadın görünen 33 işletmenin 8'i kahvehane, kıraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 1'i erkek berberi, 1'i elektrik tesisatçısı, 1'i elektrikli ev aletleri imalatı, tamiri ve ticaretidir. Karesi Mahallesi'nde de işletmecisi kadın görünen 23 işletmenin 2'si kahvehane, kıraathane ve çay ocağı işletmeciliği, 1'i elektrikli ev aletleri imalatı, tamiri ve ticareti, 1'i de otopark ve garaj işletmeciliği olması bakımından dikkati çekmiştir.

İşletmecisi kadın görünen bu işletmelerden kimisi sayı olarak belirtilmiş kimisi de belirtilmemiş olmakla birlikte büfe (kimisi tek el market), internet kafe, lokantacılık (bazısı birahane), iletişim merkezleri, ikinci el eşya ticareti, oto yıkama, oto yedek parça, kahvehane, kıraathane ve çay ocağı işletmeciliği, PVC panjur, doğrama imalatı ve ticareti, inşaat yapı imalatı, telekomünikasyon cihazlarının kurulum, onarım ve ticareti, et ürünleri imalat ve ticareti, erkek berberi, taksi, minibüs, otopark ve garaj işletmeciliği erkek egemenliğindeki iş kolları olması bakımından, işletmecisinin kadın olma gerçekliği düşündürücüdür.

Özellikle kahvehane, kıraathane ve çay ocağı işletmeciliğinde kadın işletmeci sayısının belirgin olması bakımından bu sektör kadın istihdamını ve ekonomik katılımını destekleyici gibi görünmektedir, fakat çay ocaklarının yanı sıra özellikle de kıraathane ve kahvehanelerin Balıkesir yerelinde bar ve birahanelerin de erkeklerin tek elinde olduğu bilinmektedir. Ayrıca kıraathaneler dışında çay ocaklarının kadın işletmeciliğinde olabileceği düşünülme istense de aşağıda belirtildiği gibi pek çoğu erkek sahipliği ifade eden isimlere sahiptir. Yanı sıra örneğin kadın kuaförlerinin işletmecisi ve çalışanları erkek olabilirken çalışma alanındaki hiçbir erkek berberi kadın değildir ama işletmecisi kadın görünen berberler (erkek kuaför dükkanları) vardır.

Bu bakımdan emlakçılık, gazetecilik, kantincilik, fotokopi hizmetleri, pastacılık, fırıncılık, temizlik, terzilik, ayakkabı imalatı, kuru temizleme, güzellik salonu, tuhafiyeye, hediyelik eşya, çamaşırhane gibi işletmelerin işletmecisinin kadın olmasının olası olduğu düşünülerek sorunsallaştırılmamasına karşın diğer bazı mesleklerin işletmecisinin kadın olmasının inandırıcılığını sorgulamak da aslında bu meslek dallarının cinsiyetçiliğini yeniden üretmesi, kadınların belli sektörlerde

istihdamını normalleştirmesi bakımından sorunlu olur. Bu nedenle bu yorumlar meslekleri cinsiyetlendirdiği eleştirilerine tabi tutulmadan önce söylemek istediğim şey şu ki, elbette kadınlar oto yıkama ve tamir, şoför, kıraathane işletmecisi gibi işlerde yer almalıdır hatta bu işlerin cinsiyetli yapısı bilhassa kırılmalıdır. Fakat gündelik yaşantıda bunun bu şekilde tezahür etmediği deneyimle anlaşılan gerçeklerdir. Görüştüğüm kadınlar içerisinde de işletmecisi erkek olan ama kağıt üstünde işletmecisi kadın görünen işletmeleri olan bireylerle karşılaştım. Yine de bir kişinin deneyiminden çok kişinin deneyimine genelleme, feminist metodolojiye uygun olmadığından, bu bölüm istatistiklere dayalı verilerden kurtarılmak amacıyla gelecekteki bölümler merkezi iş sahasında yaşayan bireylerin davranış analizleri ve mekânın cinsiyetli hallerinin sokak sokak okunması ile devam edecektir. Devam eden bölümde ise bireysel deneyimler ele alınacaktır.

Yine de MİA'da terzi, kuaför, güzellik salonu, pastacılık-fırıncılık, aktarlar ve giyim mağazalarının, kadınların kentsel hareketi ve ücretli işe katılımın desteklediği görünmektedir. Eskikuyumcular ve Hisariçi mahallelerinde bir yandan işletme sayısının fazla olması bir yandan da tuhafiyeye, terzi, giyim eşyası, pastacılık, fırın ve güzellik salonu işletmelerinin yoğunluğu bakımından kadın işletmeci sayısının fazlalığını nispeten destekleyen ekonomik işletmeler olarak ayırt edilmektedir. Yine de işletmecisinin kadın olma olasılığı sorgulanmayan sektörlerde de isimlerinden ya da gündelik yaşamdaki gözlemlerden anlaşıldığı gibi kağıt üzerinde işletmecisi kadın görünen fakat işi yöneten ve yönlendirenin erkek olduğu işletmeler yaygındır. Bu ise aile içerisinde ihtiyaç duyulduğunda kadının yasal haklarının kullanılması aracılığıyla hukuki varlığının dahi ev içi iktidar ilişkileri aracılığıyla kullanılması bakımından ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Kimi zaman aile reisi erkeğin zaten yapmakta olduğu bir iş nedeniyle sahiplenilmek istenilen ikinci bir işin kadına ait gösterildiği işletmeler olabilmektedir. Fakat böyle bir durumda da işi yöneten ve yönlendiren erkek birey olmaktadır. İşletmecinin kağıt üzerinde kadın olarak gösterilmesi, sigorta ve emeklilik gibi kadını destekleyici niyetle de olabileceği gibi böyle bir durumda da yine aile içerisinde cinsiyete dayalı yoksulluğa işaret eder.

İncelenen mahallelerde kağıt üzerinde işletmecisi kadın olan bu işletmelerden 50'den fazlasının isimleri Ahmet, Mehmet, Süleyman, vb. erkek adı, yanı sıra eril sahiplik ve kullanım belirten isimlerdir. Mehmet Çay ocağı, Terzi Mehmet, Fotoğrafçı Mehmet, Lokantacı Mehmet, Mehmet Elektronik, Mehmet Berber,

Mehmet'in yeri, Mehmet Çanta vb.¹² işin de işletmenin de işletmecinin de erkek olduğu ama kağıt üzerinde kadın olarak gösterildiği bu işletme adları ise aynı zamanda erkek egemen sermayenin mekânsal temsilleridir. Bu bakımdan berber, kıraathane, birahane, inşaat yapı malzemesi ve imalatı, elektrik tesisatçılığının, kadın işletmeciliğini sorgulamanın yanı sıra, kağıt üzerinde işletmecisi kadın görünen piko, nakış, terzi, fotoğrafçı, lokanta, büfe, danışmanlık hizmeti, fırın, giyim mağazaları vb. de erkek isimleri ile erkek sahipliğinde görünmekte ve işletmecisinin kadın olduğu sorgulamasını güçlendirmektedir. Ayrıca, doğrudan işletmenin adını, etik kaygı ile vermek istemediğim için burada örnekleyemediğim bazı işletme adları, yalnızca işletmenin erkek sahipliği ya da erkek adı olmasından ibaret değil, kentsel mekânda erilliği üreten söylemleri de içermektedirler.

BBB'nin 2016 yılı raporuna göre iş yerlerinin bulunduğu binanın fonksiyonu incelendiğinde ise ilk sırayı % 45 oranla en fazla ticaret+konut karma işlevli yapı, ikinci sırayı ise % 38 oranla bağımsız yapı fonksiyonu almaktadır (BBB, 2016: 322). Bu bulgu MİA'da konut-ticaret alanlarının iç içe geçtiği bilgisini doğrulaması bakımından anlamlıdır.

BBB 2016 yılında kent genelinde yapılan anket sonuçlarına göre hanede yaşayan kişi sayısı, hanenin toplam geliri, hane reisinin ve hane reisinin eşinin çalışıp çalışmama durumu, hanede yaşayanların eğitim durumları ve yaşlarını dikkate alarak sosyal yapı ve yapıların fiziki durumlarını dikkate alarak fiziki yapı bölgeleri ayırt etmiştir. Buna göre kentin sosyal ve fiziki açıdan en sorunlu bölgesi 5 numaralı bölgedir (BBB, 2016: 580-583). BBB'nin belirlediği, kentin fiziki ve sosyal açıdan en sorunlu bölgesi büyük ölçüde MİA'yı içeren bölgeye denk gelmektedir.

Şentürk (2009: 55), bir kentte heteronorm inşayı anlamak için, aile konutlarının yaygınlığı ve hanedeki cinsiyet rejiminin incelenmesini önerir. Buradan hareketle bir kentte 2+1 ve daha büyük konutlar heteronorm aile yapısını, 1+1 konutlar ise bekar yaşayarı destekleyen oluşumlardır. Bu bakımdan bir kentteki konutlar da cinsiyet ve cinselliğin mekânsal inşalarıdır. Binaların birbirlerine yakınlığı ve yüksekliği de cadde ve sokakların dar-geniş, aydınlık-karanlık inşası bakımından cinsiyet temelinde mekânsal hareketliliği etkiler.

---

¹² Bu vb. erkek adı ve/veya eril ifade içeren 50'den fazla işletme adı ayırt ettim ancak bireysel kimlikleri açıklayıcı olması ve bireylere zarar vermesi endişesi ile işletmelerin adlarını orijinalden değiştirerek rasgele bir tek isim ile örneklendirdim.

Parsel büyüklükleri bakımından kent merkezi ve çevresindeki alanlar genellikle 0-100 m² aralığındadır (BBB, 2016: 428). Kent genelinde 1 kattan 11 kata kadar bina bulunmakta, kentin %31'i 1 katlı, %22'si 2 katlı, %21'i 3 katlı, %14'ü 4 katlı, %7'si 5 katlı, %5'i ise 6 ve üzeri katlardan oluşmaktadır (BBB, 2016: 430). Bu bakımdan merkezi iş alanındaki konut yükseklikleri ve yakınlıkları ise bir sonraki bölümde sokak ve caddeler ölçeğinde anlatılacaktır.

Bir kentte oluşturulan sosyal alanlar kadınların kentsel mekân kullanımı ve kentsel mekândaki görünürlükleri bakımından olduğu kadar görünmezlikleri bakımından da etkilidir. Kentin gelişimi ile birlikte artan sosyal alanlar kadın ve erkekleri kentsel kamusal mekânda bulunmaya teşvik eder. BBB raporuna (2016) göre kentte 181 eğitim, 151 ibadet, 88 sağlık, 19 sosyal ve kültürel tesis ve 19 spor alanı bulunmaktadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. Kentte Bulunan Sosyal Donatılar

Altyapı Alanları	Adet	Oran	Durum (m ²)	Kişi Başı Alan (m ²)	Durum (ha)
Eğitim	180	2.39%	2173037.72	5.3	217.3
Sağlık Alanı	88	0.73%	663454.13	1.9	66.3
Sosyal Tesis	19	0.14%	124073.1	1.3	12.4
İbadet Alanı	151	0.43%	393740.11	0.8	39.4
Spor Alanı	19	1.08%	984484.75	1.9	98.4
Yükseköğretim	1	0.11%	102419.09	0.2	10.2

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Karesi Merkez 1/5000 ölçekli Revizyon + İlave Nazım İmar Planı, Plan Açıklama Raporu (2016: 670).

Kentte bulunan eğitim ve sağlık alanları temel hizmet alanları olarak kabul edilirse (ki askeri eğitim ve sağlık alanları da Balıkesir'de önemli bir yer alması bakımından yine eril mekânlara işaret etmekle beraber) bunlar dışında kalan ibadet alanları ve spor alanlarının erkek egemen kullanım alanları olduğu gözlenmiştir. Zağnos Paşa Camisi etrafında yaptığım gözlemlerde günün her saatinde caminin erkekler tarafından kullanıldığı, kadınların camiye yalnızca cenaze törenleri vasıtası ile uğradığı, cenaze törenleri sırasında da kadınların hem sayıca az hem de mekân kullanımları bakımından yabancı duruşları, bu mekânların erkek egemen mekânlar olduğunu göstermiştir.

Kentsel kamusal mekân kullanımında cinsiyete dayalı eşitsiz kullanımı, spor alanlarının kullanımında da belirgindir. Kent gündelik yaşamında yer bulan sporların çoğunlukla erkek takımları ile gerçekleştirildiği bilinmektedir ve bir sonraki bölümde

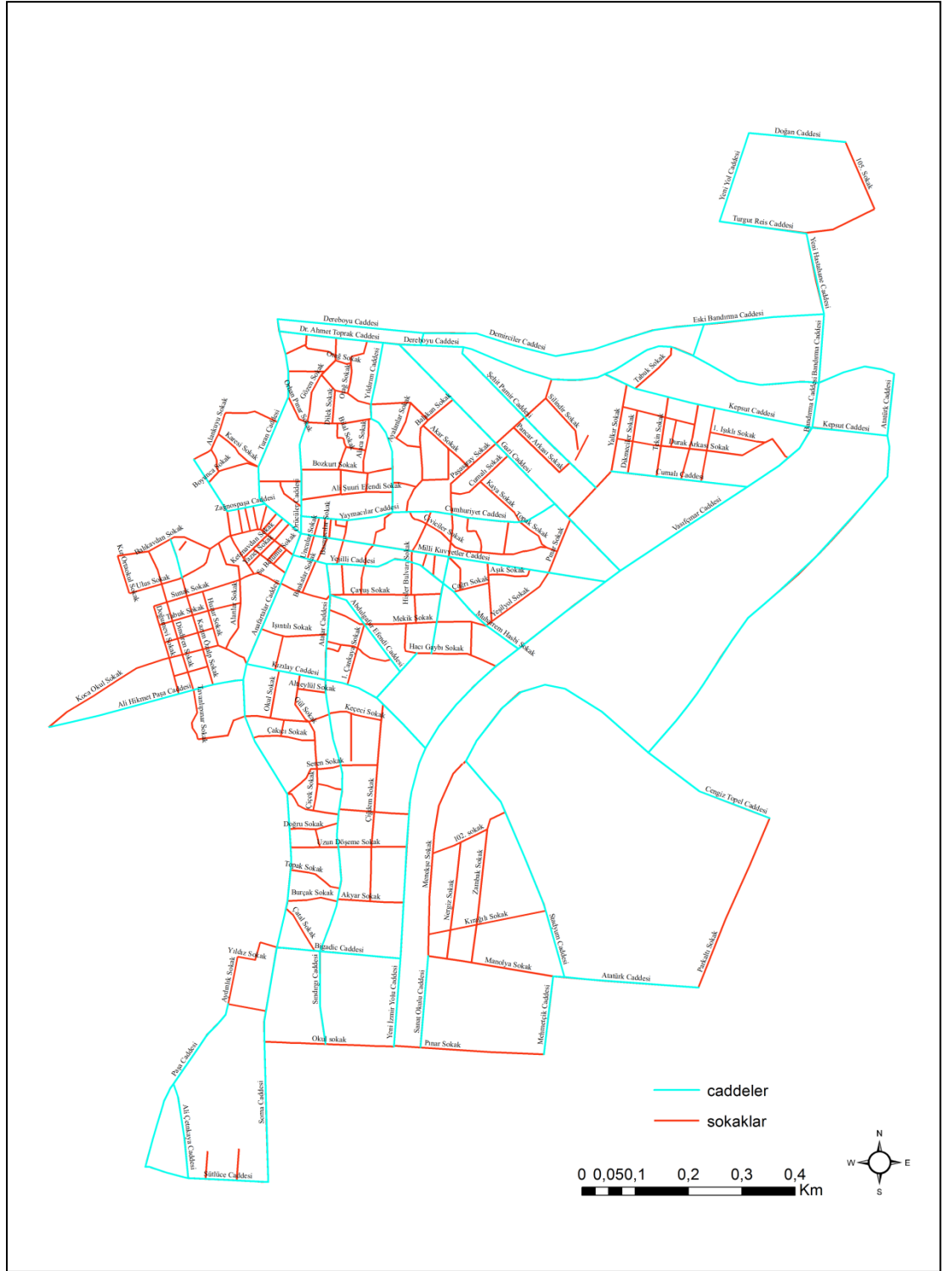
gündelik yaşamın işleyişi ile açıklanmıştır. Erkek sporu olarak benimsenen futbolun yanı sıra basketbol da yılda bir iki kez kadın takımlarının yer aldığı ama yıl boyunca erkek müsabakalarının gerçekleştiği bir spor dalı olarak kentte yer bulmaktadır. Yanı sıra pehlivan güreşleri, Balıkesir kültürünün simgesi niteliğinde bir etkinlik olarak bilinmekte ve her yıl güreş festivalleri gerçekleştirilmektedir. Kas gücüne dayalı erkek iktidarının kentsel mekânda sergilenerek yeniden üretildiği bir etkinlik olan güreşler gibi boks şampiyonaları, okçuluk festivalleri ve bu etkinliklere yönelik duyurular da kentsel mekânda hegemonik erkekliği meşrulaştırarak yeniden üretmektedir. Bu bakımdan mekân ve cinsiyete dayalı iktidarın karşılıklı inşası izleyen bölümlerde daha detaylı biçimde anlatılmıştır.

4.2. Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanında Cinsiyetli Mekânsal Oluşumlar

Mekânın, beden ve dilin gündelik yaşamda karşılıklı kurucu rolleri vardır. Bu bakımdan bu bölümde mekân ve bedenin gündelik inşası, mekân ve bedenin söylem analizi ile açıklanmıştır.

Bondi ve Davidson (2003: 328) mekânın günlük eylemlerle nasıl cinsiyetlendirildiğini, günlük yaşamda belli mekânların belli cinsiyetlere tahsis edilmişçesine kullanımının bu mekânları cinsiyetlendirdiği ve mekânın dönüp cinsiyet farklarını sürdürdüğünü, cinsiyete dayalı iş bölümü ile kullanım aracılığıyla üretilen cinsiyetli mekânları, feminen inşa edilen bir mekânı (sekreterlik birimi gibi) bir erkek kullandığında kadınsı, erkeksi bir mekânı da (boks ringi gibi) bir kadın kullandığında erkeksi olarak kodlanması ile açıklamışlardır. Bu bakımdan mekân ve mekânsallıklar, toplumsal cinsiyet ve diğer kategorileri etkilediği ve onlardan etkilendiği için kadınsı ve erkeksi kimliklerin artmasına katkıda bulunur (Bondi ve Davidson, 2003: 334). Bu da cinsiyet ve mekân araştırmalarında ölçek ve mobilitenin önemine işaret eder. Bu bakımdan kadın tanımı da yere zamana, kişilere, bağlama, deneyimlere göre değişir. Bu bağlamda bu bölümde Balıkesir kentinde gündelik yaşamda mekânın nasıl cinsiyetli olarak üretildiği ve cinsiyete dayalı normları sürdürdüğünü anlamlandırmaya çalıştım.

Bu çerçevede öncelikle kentin cadde-sokak ayrıntısı cinsiyete dayalı inşası ve günlük aktivitelerle ilişkisi bakımından incelenmiştir. MİA cadde-sokak düzeni bütüncül biçimde değerlendirildiğinde birkaç geniş cadde, çok sayıda ara sokak ile birbirine bağlanmaktadır (Şekil, 12).

Şekil 12. Balıkesir Kenti MİA Cadde ve Sokak Haritası¹³

Gözlenen iş sahasında mekânsal açıdan caddeler, genişliği, ışıklandırması, işlevselliği ve fonksiyon çeşitliliği bakımından kadınlar için nispeten güvenli ve tercih edilir özelliklere sahip iken sokaklar çoğunlukla dar, tenha, görünmez ve özellikle de ışısız olması bakımından dezavantajlı mekânsal ölçeklerdir. Yapılan

¹³ Haritanın büyük ölçekli çıktısı tek sayfaya sığmadığından Ek 2 olarak eklenmiştir.

gözlemler ve görüşmeler de kadınların sokakları kullanmaktan çekinerek ana caddeleri kullanmayı tercih ettiklerine işaret etmiştir.

Gündelik yaşam düzeyinde düşünüldüğünde kadınların sokaklar yerine ana caddeleri kullanmayı tercih etmek zorunda kalmaları bir yandan onlar için zaman ve enerji kaybına yol açarken bir yandan da kadınları sokak aralarındaki iş, ürün ve fonksiyonlardan dışlamaktadır. Bu bakımdan ara sokaklar hem sayıca fazla olmaları hem de dar, ışsız, تنها ve görünmez olmalarının yanı sıra kullanım fonksiyonları bakımından da genellikle en az 1 berber ve 1 çay ocağı ile yine sıklıkla internet cafe ve otopark alanları ile eril kullanım alanları olarak inşa edilmiştir.

MİA'da yaygın olan pasajlar da cadde ve sokaklar arası geçişleri sağlayan, yarı açık ve eril kentsel kamusal mekânlardır. Kentsel kamusal mekânları kentsel açık mekânlar ve yarı kapalı kentsel kamusal mekânlar olarak ayırt eden Valentine'e (1989: 387) göre çıkış-kaçış olanaklarının sınırlılığı ve başkaları tarafından görülmeme durumu bakımından yarı kapalı kentsel kamusal mekânlar kadınlara saldırıların daha mümkün olduğu alanlardır. Sennett (2014: 262-265) ise boşluk ve sınırsızlığı, mekân ve zamanda özgürlük olarak yorumlar. Her iki yorum da dikkate alındığında Türkiye kent kültürü ve planlamasına içkin pasajlar ve iş hanları kadınlar için dışlayıcı mekânsal inşalar olarak yorumlanabilir. Bu bakımdan Balıkesir kenti pasaj ve iş hanlarının yoğunluk gösterdiği bir oluşum aracılığıyla kadını kent mekânından dışlamaktadır. MİA'da sokaklar arası geçişleri sağlayan pasajlar, köhne, karanlık ve kapalı mekânsal oluşumlar aracılığıyla kadını dışlamakla beraber kullanım fonksiyonları bakımından da genel itibariyle mutlaka en az bir emlakçı, çay ocağı ve erkek berberi ve yer yer de oto kiralama, fotokopiciler ve playstation salonları ile karakterize edilebilir (Şekil 13, 14, 15, 16, 17).

Şekil 13. Anafartalar Caddesi ile Okul Sokak Arasında Geçiş Sağlayan Eser Pasajı'nın Anafartalar Caddesinden Görünümü (07.12.2018)

Şekil 14. Şekil 13'deki Eserler Pasajı'nın Okul Sokaktan Görünümü
(08.07.2018)

Şekil 15. Yeşilli Caddesi ile Çavuş Sokak Arasında Geçiş Sağlayan Bir Pasaj Girişinin Yeşilli Caddesinden Görünümü (07.12.2018) ve 1. Çankaya Sokak ile Abdulgafur Efendi Caddesi Arasında Geçiş Sağlayan Üstündağ Pasajı Girişinin 1. Çankaya Caddesinden Görünümü (15.12.2018)

Şekil 16. Çankaya Sokak ile Hükümet Caddesi Arasında Geçişi Sağlayan Bir Pasajın Çankaya Caddesinden Görünümü (15.12.2018)

Şekil 17. Yeşilli Caddesinde Bir Pasaj (15.12.2018)

Bu anlamda pasajlar hem içlerindeki fonksiyonların eril kullanımlar olması hem de yarı kapalı geçiş mekânları biçiminde inşa edilmeleri bakımından erildir.

Berberlerin yanı sıra çay ocaklarının kahvehane görüntüsü, yine daha çok erkekler oturduğu için eril olmakla beraber alanı kapalılaştırarak da cinsiyetli inşa oluşturmaktadır. Buna pasajların da üstü kapalı, karanlık ve köhne oluşumları eklenince kadını dışlayan bir oluşum izlenmektedir. Böylece pasajlardan dışlanan kadınlar pasajların içerisinde bulunan faaliyetlerden de dışlanmaktadır.

Yer yer terzi, iletişim merkezi¹⁴, fotokopi gibi kullanımlarla da çeşitlenerek Balıkesir MİA'da pasajlar eril kullanım fonksiyonları aracılığıyla kadınları dışlayan mekânlar olarak inşa edilmiştir. Pasajlar aynı zamanda iş hanlarının girişi olarak da kadını dışlayan kullanım mekânları olarak üretilmişlerdir. Pasaj girişlerinin yanı sıra genel olarak da iş hanları, kentsel kamusal işlevleri kapalı bir binada bir araya toplayan bir mekânsal düzenleme olması bakımından belli bir adres bilmeden uğranmayan, bilinen bir adrese gidişler için de yarı kapalı kentsel kamusal mekân oluşları bakımından cinsiyet düzeyinde dışlayıcıdır. Bu bakımdan girişleri sıklıkla pasajların içinden olan iş hanlarına ek olarak MİA'da iş hanları dar ve köhne girişleri bakımından da kadınları dışlayıcı görünmektedir (Şekil 18). Bu oluşum Balıkesir yerelinde konut-iş merkezi birlikteliğinin de bir karşılığıdır.

Şekil 18. Anafartalar Caddesi (a: 07.12.2018) ve Su Bölümü Sokakta (b: 15.12.2018) Yer Alan İş Hanlarının Girişleri

¹⁴ Esnaf ve Sanatçılar Odası verilerinde telekomünikasyon cihazlarının kurulum, onarım ve ticareti olarak anılan ve iletişim sağlayıcı faaliyetler (kontör, fatura, telefon vb. satış ve onarımı) bu bölümde iletişim merkezi olarak anılmıştır.

Girişleri çoğunlukla ara sokak ve pasajlardan olan iş hanları, eril kullanım fonksiyonları ve güvensiz inşaları bakımından ara sokak ve pasajlar aracılığıyla da kadınların gündelik hareketlerini zorlaştırmakta ve böylece kadınlar çoğunlukla iş hanlarında bulunan muhasebe, avukat, diş hekimi gibi hizmetlere erişmekte cinsiyet temelinde eşitsizlik yaşamaktadır. Bununla ilgili diğer bir tezatlık da kadın kuaförlerin, girişleri ara sokaktan olan iş hanlarının üst katlarında konumlanmalarıdır. Balıkesir kenti MİA'nda kadın kuaförleri, çoğunlukla caddelerden görünen üst katlarda ve girişleri, okları caddelerden ara sokağı gösteren oklarla karakterizedir. Bu inşa, caddelerden görünme aracılığıyla kadınların caddeleri görebildikleri bir gündelik yaşamın tezahürü, girişlerinin ara sokakta olması ise kadınların mekânsal hareketlerinin zorlaştırılmasına karşılık gelir.

Bu bakımdan Balıkesir MİA'nın genel görünümünde ayırt edilen diğer bir inşa da erkek kuaförlerinin zemin katlarda, kadın kuaförlerinin ise üst katlarda olmasıdır. Üst katlarda ve çeşitli mekânsal düzenlemelerle içerisi görünmeyen-flu görünen kadın kuaförlerine karşın zemin katlarda ve apaçık erkek kuaförleri cinsiyete dayalı mahrem anlayışının mekânsal tezahürü ve yeniden üretimidir. Mekânın gündelik yaşamdaki inşası aracılığıyla bu şekilde kullanımı, kadının bedenini mahrem olarak inşa etmesi ile kimlik inşasında yerini bulur. MİA'daki tüm kadın kuaförlerinin üst katlarda yer alırken MİA dışındaki mahallelerde zeminde yer almaları, feminist teoride kentin, ikamet bölgelerinin kadınların, iş alanlarının ise erkeklerin olacak şekilde planlandığı eleştirisini Balıkesir MİA örneğinde de doğrulamaktadır. MİA'nın cinsiyet ve cinsiyete dayalı iş bölümü bakımından fonksiyonel bir ayrımı da MİA'da hiç bir kreşe rastlanmazken, kreşlerin MİA dışındaki mahallelerde bulunması ile de açıklanabilir. Bu bakımdan feminist kent teorisinin, arazinin ikamet bölgelerinin kadınların yeri olarak planladığı yönündeki eleştirileri doğrulanmaktadır. Kadın kuaförlerinin konumlanmasına benzer başka bir beden inşası da MİA'daki piercing ve dövmeçilerin ara sokakların bodrum katlarında yer almaları, yanı sıra kiralık odaların da pasaj içlerinde ya da ara ve arka sokaklarda konumlandırılmaları aracılığıyla kadınların bu mekânlardan dışlanmasıdır.

MİA'da ara sokakların diğer bir inşası, kıraathane, kahvehane ve çay ocaklarının önlerinin taburelerle erkeksileştirilmesidir¹⁵. Çoğunlukla binaların arka

---

¹⁵ Cadde ve sokakların hemen hepsinde ayırt edilen çay ocağı tabureleri ve erkek yoğun kullanımlar, diğer erillikler anlatılırken sürekli tekrardan kaçınmak için tekrar edilmemiştir ama kentsel mekânda tekrar eden bir oluşumdur.

ve yan cepheleri ile tenhalaşan geniş alanlar şeklinde düzenlenen otoparklar da Balıkesir kenti MİA'da ara sokaklarda ayırt edilen cinsiyetli kullanımlardır. Tıpkı kuaförler gibi çoğunlukla ana caddelerden oklar aracılığıya gösterilen ve ara sokaklarda konumlanan açık otoparklar, dar sokak arası girişleri, etraflarındaki binaların yan ve arka cepheleri ile harabe görünümü aracılığıyla kadınları araba kullanmaktan, otoparktan ve ara sokaktan dışlayan karşılıklı inşalardır (Şekil 19, 20). Bu park yerleri, birkaç taneden ibaret edeğil, Balıkesir MİA'nın karakteristiği biçiminde her birkaç ara sokaktan birinde karşılaşılan bir oluşumdur.

Şekil 19. Atalar Caddesi'nden Çankaya Çıkmazı Yönünde Oklarla İşaret Edilen Otopark Alanı (15.12.2018)

Şekil 20. 1. Çakıcı Sokakta Yer Alan Bir Oto Yıkama ve Park Yeri (07.12.2018)

Dar sokak arası girişleri, etraflarındaki binaların yan ve arka cepheleri ile harabe görünümlerinin yanı sıra otoparklar etrafında artan eril yoğun kullanımlar ile de kadın kullanımını sınırlamakta ve otomobil kullanımını eril bir faaliyet olarak inşa etmektedir. Burada sadece bir örnek ile Şekil 20 üzerinden detyalandırmak gerekirse, Murat Göçer Sokak'ın devamındaki 1. Çakıcı Sokak genişçe bir alanda oto yıkama ve oto park yeri ile bilgisayar satış ve tamir ofisi, buradan Anafartalar Caddesine gidilen dar bir sokakta emlakçı, bilgisayarıcı, lokanta, erkek kuaförleri gibi kullanımlar, Anafartalar Caddesi'nden aynı yönde dönülen Serenlikuyu Sokak da yüksek bloklar ile dar ve köhne bir sokağı oluşturmakta, Murat Göçer Sokak'ın devamındaki 4002 Sokak'ta da blokların yüksekliği ve dar sokakların oluşturduğu tenhaliğe ek olarak tüfek ve av malzemeleri satış yeri, bıçak bileyici dükkanı ile eril tahakkümü ve erkek şiddetini üreten fonksiyonlar da bir araya gelmekte ve yine bu bölgede bina duvarları kas gücüne dayalı hegemonik erkekliği meşrulaştıran erkek özne ile temsil edilmektedir (Şekil 43).

MİA'nın çok yerinde bulunan köhne otopark alanlarının yanı sıra nerede açık bir alan olsa oraya park edilen araba ve motorsikletler, mekânı bir yandan yarı kapalılaştırmak aracılığıyla güvensizleştirmekte bir yandan da erilleştirmektedir. Örneğin genişliği, iş hanları ve öğrencilerin yoğun olarak kullandıkları kafe ve yemek yeme yerlerinin bulunduğu Mekik Sokak'ta, trafiğe kapalı olmasına rağmen bank aralarında her zaman yerini alan park halindeki motorsikletler ve çoğu kez motorsikletlerin başında sohbet eden genç erkekler de eril bir görünümün parçası olarak tezahür etmektedir. Yine Kızılay Caddesi ile Murat Göçer Sokak arasındaki Gül Sokak, çocuk parkı, ağaçlar ve banklar ile açık bir kamusal mekân olarak oluşturulmuşsa da buradaki bank ve ağaç aralarına park edilen çok sayıda motorsiklet, bir yandan açık mekânı, yarı kapalı bir kamusal mekâna dönüştürmesi, alanın açıklığını azaltması bakımından bir yandan da eril bir kimliğe işaret etmesi bakımından cinsiyet temelinde eşitsiz bir gündelik mekânsal üretimdir.

Dar sokaklar MİA'nın her yerinde yoğun olmakla beraber özellikle MİA'nın dış sınırlarına doğru MİA fonksiyonunun azalıp konut fonksiyonunun arttığı dış sınırlarda daha da tenhalaşmakta, erilleşmekte ve güvensizleşmektedir. Bu bakımdan MİA'nın iş-konut iç içe yapısı, MİA'nın alt gelir grubu kişilerce kullanımı bakımından da sınıf ve cinsiyet temelli eşitsizliğe işaret etmektedir. MİA'daki konut alanları, eril ve dar sokakları ile bu bölgelerde ikamet eden kadınlar için mekân

hareketini zorlaştırıcı mekânsal inşalar olurken Paşaalanı, Bahçelievler gibi orta gelir grubunun yaşadığı mahallelerde cadde ve sokakların geniş yapısı mekânsal hareketi destekleyici oluşumlardır. Bu bakımdan MİA'nın Balıkesir'deki i içe inşası, burada yaşayan kadınlar için konut alanlarını gvensizleştiren ve sokağa çıkmayı zorlaştıran sınıf temelli bir oluşumdur. MİA'nın iç kısımlarında da yaygın olmakla birlikte dış sınırına doğru zaten dar ve konut yoğun olmanın tenhaliğına ek olarak yer yer konutların arka cepheleri ile daha da tenhalaşan bu sokaklar, yüksek blokların etkisi ile gündüz de ışık almayan köhne mekânlardır (şekil 21). Bu oluşumun MİA ile diğer bir ilişkisi de MİA çevresindeki blokların st katlarının depo olarak kullanılmasının tenhaliğı arttırması ile de ilişkilendirilebilir. Bu da kentte cinsiyete dayalı eşitsizliğin MİA ile ilişkisinin bir üretenidir.

şekil 21. Muzaffer Uzkur Sokak ve Gedik Sokak (09.07.2018)

Darlık, ışıksızlık, khnelik ile de ilişkili olarak ara sokakların erillikleri, günlük eril kullanımlarla da arttırılmaktadır. Örneğin Atalar ve Bigadiç ile Anafartalar Caddesi arasında geçişi sağlayan atal sokak, hırdavatı, çay evi ve orbacıların olduğu eril kullanımlarla ayırt edilmektedir. Yine Anafartalar Caddesi yönünde bu sokağın devamı boyacı, av balığı malzemeleri dükkanı, tekel shop, inşaat firması yapı malzemeleri, soğutma ve elektiriki gibi erkeklere tahsis edilmiş faaliyet alanları ile devam etmektedir (şekil 22). Bu bakımdan gündelik yaşamda Anafartalar Caddesi'ndeki bir kadın Atalar ya da Bigadiç Caddesi'ne gitmek

istediğinde bu ara sokağı kullanmak yerine ana cadde üzerinden geçiş yaparak zaman ve enerji kaybedecektir.

Şekil 22. Anafartalar ve Bigadiç/Atalar Caddeleri Arasında Geçiş Sağlayan Çatal Sokak (13.01.2019)

Ara sokakların pek çoğu için benzer bir çıkarıma gidilebilir¹⁶. Burada özellikle kadınların mekânsal hareketlerinin nispeten belirgin olduğu caddeler arasında geçiş sağlanan sokaklar olmaları bakımından Yeşilli Caddesi ile Milli Kuvvetler Caddesi arasında geçiş sağlanan Aygın ve Aygıt Sokak için de benzer bir gündelik inşa söz konusudur. Aygın sokak, bir yanı erkek berberi, bir yanı da kıraathane görünümlü (içerideki masaların çay ocağının küçük masaları aksine büyük masa ve sandalyeleri, bordo masa örtüleri ve masanın etrafında oturan erkeklerle karakterize edilebilir) bir çay ocağının konumlandığı eril bir kullanım alanıdır. Her iki yanında eril faaliyetlerin yer alması, bununla beraber sokağın kendisinin çay ocağı masa ve tabureleri ile orada her zaman oturan sadece erkeklerin varlığı, gündelik yaşamda Yeşilli Caddesi ile Milli Kuvvetler Caddesi arasında geçiş yapmak isteyen bir kadını, bu sokağı kullanmaktan alıkoyarak bir sonraki sokak-cadde aracılığıyla geçişini sağlamak zorunda bırakması bakımından cinsiyet temelinde eşitsizlik inşa eder (Şekil 23). Milli Kuvvetler Caddesi ile Yeşilli Caddesi arasında geçiş sağlanan Aygın Sokak'tan önce/sonra geline Aygıt Sokak da çok sayıda internet kafeleri, çay ocağı ve berber kullanımından ibaret olması ile yine eril kullanımların biraradalaştığı dar bir ara sokak (Şekil 24, 25) olması bakımından da, kadınları bir sonraki ara sokaktan geçmeye zorlayarak bu eşitsizliği sürdürür.

¹⁶ Bu bölümün devamında, mekâna özgü bu inşalar belli sokaklar üzerinden anlatılmıştır. Cadde ve sokakların harita ayrıntısı ise metin içerisinde çok fazla yer kapladığından çok gerekli görülmedikçe yer verilmemiştir fakat Ek 2'den izlenebilir.

Şekil 23. Milli Kuvvetler ve Yeşilli Caddeleri Arasında Geçişi Sağlayan Aygıt Sokak (15.12.2018)

İnternet cafelerin de çoğunlukla ara sokaklarda konumlanması, kadınları ara sokaklardan ve eğlence mekânlarından, eğlence mekânlarını da kadınlardan ayıran bir mekânsal oluşumdur (Şekil 24). İnternet cafelerin ara sokaklarda konumlanması da Balıkesir kenti MİA’da belirgin bir mekânsal oluşumdur. Bunlardan bir iki tanesi, örneğin Mekik Sokak ile Çavuş Sokak arasında geçiş sağlayan Gelin Sokak, playstation ve internet cafelerin yan yana dizildiği bir sokaktır (Şekil 25a).

Şekil 24. Yeşilli Caddesi ile Milli Kuvvetler Caddesi Arasında Geçişi Sağlayan Aygıt Sokak (13.01.2019)

Şekil 25. a. Gelin Sokak (28.12.2018) b. Aygıt Sokak (15.12.2018)

Bu eril kullanım mekânlarına ek olarak sokakta konumlandırılmış bir boks makinesi¹⁷, internet kafenin içerisinde oto kiralama hizmeti, sokağın diğer yanında konumlanan BBB binasının mesai saatleri dışında kullanılmamasının tenhâlığı, sokakta park halinde motorsikletler ve esnaf dükkanı önü havası yaratan sandalye ve tabureler ile eril bir mekânsal kullanım örüntüsü oluşmaktadır. MİA'nın çeşitli yerlerinde sokakta konumlanan boks makineleri, üzerlerindeki semboller de dikkate alındığında hem erkek mekânları oluşturmakta hem de eril şiddeti meşrulaştırarak yeniden üretmektedir.

Balıkesir kenti MİA'da internet kafelerin yanı sıra eğlence mekânları ve kafeteryalar da yer yer ya ara sokaklarda ya da eğer caddede ise iş hanlarının üst katlarında konumlanarak cinsiyete dayalı eşitsizlik üretmektedir. Örneğin Milli Kuvvetler Caddesi'nde bulunan Jazz Kafe, Yeşil Yol sokaktan küçük bir kapı ile girilen iş hanının en üst katında konumlandırılmıştır. Milli Kuvvetler Caddesi'ndeki Sweet Limon'da küçük bir kapı ile girilerek üst katta konumlanan bir eğlence yeridir. Bu bakımdan birahanelerin yanı sıra diğer eğlence mekânları da تنها, arka, saklı

¹⁷ Bu boks makineleri, MİA'nın birçok yerinde Ali Hikmet Paşa Meydanı da olmak üzere çok sayıda ana cadde ve ara sokakta son yıllarda yayılan mekânsal inşalar olarak, MİA'nın yeni bir karakteristiği olarak belirmiştir.

yerlerde konumlandırılmakta, eğlence mekânlarının tenhalaştırılması aracılığıyla kadınlar eğlenceden de dışlanmaktadır.

Balıkesir kenti MİA'da Ali Hikmet Paşa Meydanı'nın batısında Balıkavdan Sokak ile Sunak Sokak arası da çok sayıda ara sokak (Su Bölümü, Türk Dili, Yazıcı, Ketenavdan, Eski Sunak) ile geçişleri sağlayan ancak kısa, dar, karanlık, köhne, gri ve erkek eğlence yerlerini arkasına alan, çay ocaklarının tabureleri ile bütünleşmiş sokaklar olarak ayırt edilmektedir. Bu bölge tümüyle birahane ve meyhanelerle ayırt edilmekte ve görüşülen kadınlar tarafından da, uzak durulması gereken güvensiz mekânlar olarak anılmakta ve kaçınılmaktadır.

Ali Hikmet Paşa Meydanı'na bağlanan Zağnos Paşa Caddesi, iki yanında çift katlı, uzunca tek bloklar, grej renkli, zeminde çoğunlukla kuyumcu ve pastahane, fırın, kolonyacı, aktar gibi tüketim mekânlarının yer aldığı iş hanları bulunmaktadır (Şekil 26).

Şekil 26. Zağnos Paşa Caddesi (15.12.2018)

Bu çarşı bloğunun üst katlarında ne bulunduğu, dışarıdan bakınca görülmemesi, bilinmezliğe dayalı güvensizlik üretmektedir. İş hanlarının mimarisi ile yarı kapalılaştırılan bu ara sokaklar caminin eril fonksiyonu da eklendiğinde, iş bloğunun da eril kullanımları ile güvensiz bir mekânsal inşa oluşturmaktadır.

Zağnos Paşa Caddesi ile Balıkavdan Sokak arasında geçişi sağlayan Ketenavdan sokak, iş bloğu içerisinde zeminde kuyumcu, iddia bayi olan büfe, aygaz, diğer köşede bir kıraathane, kıraathanenin duvarında bir tabela ve oklar ile açık otopark alanının gösteren bir işaret, ofset, tekel shop, yanında erkek berberi, beyaz eşya satıcısı, köfteci ve emlak ofisi ile Balıkavdan Sokak'ının çok darlaştığı

bir bölgeye geliniyor. Ketenavdan Sokak'tan devam ederken sokağın görünümü, hem dar olması hem de sokağın iki yanını oluşturan bir bloğun ön cephesine karşın diğer bloğun yüksekliği ve sokak boyunca arka cepheyi oluşturması güvensiz bir mekânsal inşadır. Ön cepheyi oluşturan yapı bloğu da üst katlarda avukat ve mali müşavir olan iş hanı ile zeminde fotoğrafçı, elektririk mağazaları, tekstil makineleri satıcısı, arıtma cihazı satıcıları gibi eril faaliyet alanlarının bir araya geldiği bir bölgedir. Ketenavdan Sokak'ın diğer kolu, sokak boyunca çok sayıda motorsikletin park edildiği dar bir sokaktır ve mühendislik bürosu, çay ocağı, çiğerci, tantuni, döner salonu, bilgisayar tamircisi ile kullanım fonksiyonları ile de erilliği sürdürmektedir. Ketenavdan Sokak ile geçişi sağlayan diğer bir kısa ara sokak olan Alanlar Sokak'ta elektririkçi, iletişim merkezi, yapı malzemeleri (fayans benzeri), berber, çay evi, sondaj zemin etüdü ofisi ve reklam tabela ofisinin olduğu bir ara sokak ile Ketenavdan Sokak'ta yine inşaat firması ve solda İncirli Camisi, erillğe erillik katmaktadır. Sağda trafo, etrafı motorisklet park yeri olması bakımından caminin de etrafındaki çay ocağı tabureleri ve erkek berberi, yanı sıra darlaşan geçiş güzergâhları ile birleşince bölgenin eril görünümü artmaktadır.

Meydanda iki yanı tek tip iş hanı blokları ile başlayan Zağnos Paşa Caddesi, Zağnos Paşa Camisi, muhtarlık ve cafeterya bahçesi ile çınaraltı kafeye gidilen boyunca sokak, Hac-Umre organizasyon yeri ve dini gereç satıcıları ile devamında yalnızca erkeklerin kullanımında olan Paşa Hamamı ve yine oto kiralama ve oto yıkama park yerlerinin gösterildiği oklar ile zaten cami ve çevresindeki çay ocakları ile eril olan bu bölgenin erilliğini, diğer eril kullanımlarla sürdürmektedir. Paşa Hamamı'nın yanından Başyunak Sokak, Karesi Sokak ve Alankuyu Sokak, Karesi Türbesi, tur acenteleri, çay evi, ekmek fırını, emlakçı, oto yıkama, kargo şirketi, bir otel, devamında oto yıkama ve park yerleri ve sağda BBB'nin yeraltı otoparkı ile yine eril kullanım mekânlarının bir araya geldiği bir bölgeyi oluşturmaktadır. Burada Turan Caddesi'nden Dr. Ahmet Toprak Caddesi yönünde zeminde tüfek av malzemeleri, makine satış, yan yana birkaç tane boyacı dükkanı, fotoğrafçı, siyasi parti binaları, beyaz eşya ve ev eşyası satıcıları, tütün büfesi, hırdavatçılar, anahtarcı, pen-yapı malzemeleri, fotokopi- matbaa, sigorta ve seyahat acenteleri ile de eril kullanımların yoğun olduğu bir bölge oluşmuştur.

Dr. Ahmet Toprak Caddesi ile Cumhuriyet caddesini dik kesen çok sayıda ara sokakla birleşilen Yıldırım Caddesi, girişte Yıldırım Camisi ve genel olarak da

mobilyacıların yoğunlukta olduğu uzun bir caddedir. Girişte uzunca bir mesafede Yıldırım Camisi'nin yan-arka cephesi, mobilyacılar, perdeciler ve züccacıların olduğu, ataerkil tüketim mekânlarının bir araya geldiği ve bu nedenle de eril bir caddedir. Yıldırım Caddesi'nin etrafındaki sokaklar da otoparkların yoğunlaştığı eril kullanımlarla ayırt edilebilir. Yıldırım Caddesi'ne bağlanan Naciye Hanım Sokak, binaların arka cepheleri ve açık otopark, Kızık Sokak da otoparka gelinen dar bir sokak, Gazi ile Cumhuriyet caddesi arasında geçiş olan Balakan Sokak ve devamında Gazi Caddesi'ne bağlanan Akar ve Paşasaray sokakları, çok katlı otoparkın erillik kattığı karanlıklaştırdığı dar sokaklardır.

Gazi Caddesi ile Yaymacılar Caddesi'ni dik kesen Cumhuriyet Caddesi de etrafında çay ocakları olan Alaca Mescid, mobilyacılar, perdeciler, gelinlik ve damatlık satıcıları, terziler ve züccacıların yaygın olduğu bir caddedir ve bu caddeye bağlanan sokaklar da. Örücüler Caddesi de kuyumcular, Vakıf Çarşısı ve Hasanbaba Çarşısı, düğün, çeyiz mağazaları, perdeciler, züccacılar ile katlı otoparka gelinen eril ve ataerkil bir caddedir. Etrafındaki sokaklarda da perdeciler, züccacılar ve mobilyacıların bulunduğu bu bölge, bir yandan kapalı alışveriş mekânları, yarı kapalı kentsel kamusal mekânlar olmaları ve caddenin sonundaki otopark ile de erilleşmekte, yanı sıra ataerkil tüketim mekânları ile ataerkilliği üretmeye hizmet etmektedir. Tüketim çeşidinin kendisi ataerkil olan bu bölge, kapalı alışveriş mekânları olması bakımından güvensiz fakat çeyiz alışverişlerinin erkek eşliğinde olması bakımından da karşılıklı ilişkilidir. Örücüler Caddesi'ne bağlanan 1. Sümerbank Arkası Sokak da gelinlik, sünnet, düğün, çeyiz, halı, perde gibi ataerkil tüketim mekânlarının bir araya geldiği bir bölgedir. Çeyiz-düğün-sünnet alışverişleri başlı başına ataerkil kültürün üretimi iken bu bölgelerde iç giyim mağazalarının artışı da kadının meta olarak konumlandırıldığı iktidar ilişkilerinin mekânsal tezahürüdür.

Örücüler Caddesi ile Dr. Ahmet Toprak Caddesi arasında Otağ Sokak'da, çok katlı gri otopark, çay ocağı ve berber ile eril inşalara ek olarak otopark zemini boyunca yer alan balıkçı halleri, balık tutmayı erilleştiren kültür ile balık satmayı ve almayı da erkek bireyin görevi olarak inşa etmekte ve bu beslenme farklılıklarında cinsiyete dayalı eşitsizliğe kadar sürmektedir. Benzer bir inşa Atalar Caddesi'nde köylü garajları ve nakliye otoparklarının çevresinde konumlanan Balıkçılar Çarşısı için de geçerlidir.

Dr. Ahmet Toprak Caddesi'nin devamında Dereboyu caddesi, köy garajları ile nakliye benzeri hizmetlerin toplanma yeri ile sanayi ve oto yıkama-oto tamir faaliyetlerinin yaygın olduğu bir bölge olarak belirgin bir biçimde eril ve güvensizdir. Görüştüğüm kadınların söylemlerinde de bu bölge tehlikeli ve kaçınılan bir bölge olarak anılmıştır. Gazi, Dereboyu ve Vasıfçınar caddeleri arasındaki geniş bir alanda irili ufaklı sokaklardan oluşan bu bölge, çay ocakları, oto lastikçiler, oto yıkama, oto lastik, oto tamirciler, kömürçüler, hırdavatçılar, kalaycılar, iş makineleri satıcıları ve nakliyecilerin olduğu çok sayıda kısa dar ara sokak ile eski, harabe, çöküntü bir görünüme sahiptir. Bu sokakların birleştiği, TTM'nin bitişiğindeki Cumalı Sokak'ta bankalar gibi fonksiyonlar ile çeşitlense de yine oto tamir, oto lastik, oto servis, oto park, oto kiralama, nakliye, akü, petrol ofisi, motorsiklet ve bisiklet satış yeri, ganyan bayii, spor toto logosu olan büfe, seyahat acenteleri, lokantalar, erkek kuaförleri ve çay ocakları ile yine erkek yoğun bir kullanım alanıdır. İtfaiye ve oto tamir ve yıkama hizmetlerinin toplandığı bölge olması bakımından konut blokları ile ağırlıklı olan bu bölge de tüm şehre hizmet etmesi bakımından MİA'ya dahil edilmiş ancak bir yandan konut ağırlıklı yapısı bir yandan da otomobil tamir ve bakımı ağırlıklı yapısı ile bu bölge kadınlar için güvensiz ve dışlayıcı bir mekânsal ürünüte sahiptir.

Örneğin TTM genişçe açık ve ışıklı bir alan iken Salih Tozan Kültür Merkezi ve İtfaiye binası ile başlayan Şehit Pamir Caddesi, iletişim merkezi, hotel, berber, bilgisayarıcı, oto yağ araç gereç dükkanı, oto yetkili servis tabelaları, Sabri İnanöz Camii, abdest yeri, kuru temizleme, hırdavatçılar, çok sayıda inşaat malzemeleri satış yerleri, yapı dekorasyon malzemeleri, oto yıkamacılar, araç bakım servisi, berber, mühendislik ofisi, kömürçüler vb. ile Dereboyu Caddesi'ne bağlanmaktadır. Aynı bölgede Gazi Caddesi ile Kepsut Caddesi arasında uzanan Yalkır Sokak, bankalar, seyahat acenteleri, tütün büfesi, iletişim merkezleri, sigorta şirketi, büfeler, otel, oto aksesuarları mağazaları, iş makineleri ve araç gereçleri satış yerleri, lokantalar, çok sayıda yapı malzemeleri satış yerleri, kargo şirketleri ve kıraathane ile yine erkek yoğun kullanımlarla belirgindir.

Bir yanı dere ve arka cepheleri belirginleşen konut yoğun bir cadde olan Dereboyu Caddesi, üst katları konut ya da depo görünümlü binalar ile zeminde sobacılar, inşaat yapı malzemecileri, boyacılar, berber, motorsiklet satış yeri, hırdavatçılar, tarım iş makineleri satış yerlerinin yoğun olduğu bir cadededir.

Özellikle de inşaat yapı mazemeleri, tarım iş makineleri ile hırdavatçıların belirgin biçimde çoğunlukta olduğu caddede bir birahane, köfteci ve lokantalar, berber ve kahvehaneler ve iki tane av malzemeleri satış yeri ile caddenin sonunda kırsal mahalle durakları (köy garajları) bulunmaktadır. Böylece bölge, köhne ve yıkıntı görünümüne ek olarak birahaneler ve eril rollere dayalı üretim ve tüketim mallarının bir aradalığı ile cinsiyete dayalı rolleri sürdüren bir mekânsal örüntüye sahiptir. Kırsal mahalle duraklarının konumu da kırsal – kentsel bölünmesinde cinsiyet ve sınıfa dayalı eşitsizliği arttırıcı bir mekânsal düzenlemedir. Kırsal mahalle duraklarının sanayi ve oto tamir-yıkama bölgesinin arka cephesi ile yine diğer eril fonksiyonlar ve derenin ve diğer fonksiyonların oluşturduğu تنها-köhne atmosferi ile kırsal mahallerde yaşayan kadınların kentsel mekân hareketlerini kısıtlayıcı bir konumlamadır. Bu bakımdan kırsal mahallelerden gelen kadınları, yanlarında erkek bireylere bağımlı kılacak, cinsiyete dayalı iktidarı sürdürücü, erkek egemen bir planlamadır. Ayrıca görüştüğüm kadınların söylemlerinde de bu bölge güvensiz bölge olarak anlamlandırılmıştır.

Köy garajlarının devamında Demirciler Caddesi'nde lokanta, köfteci ve dönerciler ile kahvehaneler bulunmakta, böylece erkekleştirilmiş şoförlük mesleği, kahvehanelerle de mekânsal karşılığını bulmakta, eril yoğun bu ve benzeri kullanım alanları mutlaka bir berber ile de erkeklere ait olarak tescillenmektedir.

MİA'da binaların yüksekliği, özellikle dar sokaklarda ışığı engellemesi ve köhne oluşumlara yol açması nedeniyle cinsiyet temelinde eşitsiz mekânlar oluşturmakla beraber, kentsel açık alanları da kapalılaştırılmaktadır. Örneğin Hükümet Caddesi'nde valilik binasının karşısındaki yapıların önünde konumlanan Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz tabelası olan ama günlük dilde Hükümet Meydan'ı olarak anılan açık alanda önceleri daha küçük bir boyuta sahip olan çeşme büyütülerek kocamanlaştırılmış ve bu meydanın açık alan olma özelliğini, saklı olma yönünde değiştirmiştir. Bununla beraber Kurtdereli Memhmet Pehlivan heykelinin yüksekliği de yükseklik algısıyla erkek iktidarını üreten bir mekânsal inşadır ve arkasında bankların sıralandığı açık alanı yarı açık bir alana dönüştürmektedir.

Heybetli, geniş ve yüksek resmi kurum binaları da cadde ve sokakların kullanım fonksiyonlarını azaltmakta, zamansal olarak da sadece mesai saatlerinde kullanılmaları nedeniyle sokağı tenhalaştırmak aracılığıyla cinsiyete dayalı eşitsiz mekânlar inşa etmektedir. Bu bakımdan Hasanbaba Çarşısı gibi büyük iş hanları ya

da otel ve hotellerin de yan ve arka cepheleri geniş alanlar boyunca duvardan ibaret olmaları ve garaj girişleri bakımından Balıkesir kenti MİA'da tenahalaştırıcı mekânsal inşalardır. Bu oluşuma MİA'nın birçok yerinde rastlanmakla beraber Hükümet Caddesi ve askeri kurumlar ile belediye binalarının yoğunlaştığı Vasıfçınar Caddesi ve bu caddeler arasında geçiş oluşturan Hacı Gaybi Sokak, yine Karesi kaymakamlık binasının bulunduğu noktada bulunan Muharrem Hasbi Sokak, Muzaffer Uzkur Sokak, Yeşilyol Sokak, Akkuyu Sokak ve 1300 Sokak örneklendirilebilir. Hacı Gaybi Sokak, Hükümet binasının etrafındaki bankamatiklerin devamında Vasıfçınar Caddesi'ne giderken BBB çok katlı kapalı otoparkı, Migros'un arka cephesi/mal kabul yeri ve sağda askeriye lojmanları ile تنها ve eril bir mekânsal örüntüye sahiptir. Karesi Kaymakamlık Binası, Muharrem Hasbi Un Fabrikası, devamında Vasıfçınar caddesinde Orman Bölge Müdürlüğü, Belediye binaları çok sayıda park halinde araba, bununla beraber üst geçit ve demiryolunun da etkisiyle تنها ve eril bir mekânsal örüntü oluşturmaktadır. Bu bakımdan Akgün Yüksekli, Birol Özerk ve Çivici (2015: 342) de kamu yapılarının, aralarında boşluklar bırakacak şekilde konumlandırılması, caddeye açılan otopark girişleri, sınırlı (gündüz) kullanım süreleri, bazılarının açık mekânlarının duvarlarla çevrili olması, giriş yönleri bakımından caddeyi arka cephe olarak tanımlamaları gibi nedenlerle Vasıfçınar Caddesinin yaya hareketliği bakımından sınır karakteri taşıdığını belirlemişlerdir.

Kaymakamlık binasının arka cephesi olması ve park halindeki motosiklet ve arabalarla büyük boyutlarda atık kutuları ile darlaşan Çağrı Sokak, sokağın başında Umurbey Camisi'nin bitişiğindeki Gedik Sokak'ın dar ve köhne oluşumu, kargo, emlakçı, internet cafe, hukuk bürosu, bodrum katta bir dövmeçi, cafeterya ve çay evleri, inşaat mühendisleri odası, gayrimenkul-oto kiralama ve Çağrı sokak'ın birleştiği Akkuyu Sokak'ta da çoğunlukla yapı denetim, mimarlık, mühendislik, inşaat firması, tapu kadastro ve avukat bürolarının olduğu iş hanı ile de eril yoğun mekanlardır. Muharem Hasbi Sokak'tan Milli Kuvvetler Caddesi'ne geçişi sağlayan Yeşil Yol sokak da araç geçişine kapalı dar bir sokaktır ve bir yanı konut blokları artan diğer yanı ise resmi kurum ve kuruluşların arka cephesini oluşturması bakımından uzunca bir mesafede تنها bir sokaktır. Sokağın sonunda bir yanda diğer yanda Altıeylül ve Karesi belediye binaları ile Milli Kuvvetler Caddesi'ne gelinmektedir. Bu sokak, bir yanı zeminden itibaren konut yoğun ve diğer yanı resmi

kurumlarının arka yüzünü döndüğü sokak olması bakımından تنها bir sokak olarak ayırt edilmekte, sokak aydınlatması bakımından da birbirleri ile mesafesi uzun olan 3 sokak lambası ile sokağın tenhalığı hava karardıktan sonra daha da artmaktadır.

Genşilik-darlık bakımından düşünöldüğüne dar sokakların eril inşasına karşın örneğın Milli Kuvvetler Caddesi'ni, Örucüler ya da Yaymacılar Caddeleri'nden ayıran en önemli özelliklerinden biri, geniş olmasıdır. Ancak genişlik-darlık ışık ve güvenlik ile ilişkisinin yanı sıra ve bunun da bir üreteni olarak cadde ve sokaklar kullanım fonksiyonları aracılığıyla da cinsiyetlendirilmektedir. Bu bakımdan örneğın Atalar Caddesi'ni Anafartalar Caddesi'nden ayıran özellik, kullanım fonksiyonlarının değışmesi ile ilgilidir. Anafartalar Caddesi yeme-içme ve gündelik alışveriş fonksiyonlarına karşın Atalar Caddesi çoğunlukla yapı inşaat malzemeleri, erkek konfeksiyon mağazaları, berber, iletişim merkezi ve kıraathane-çay ocakları ile eril kullanımların yoğunlaştığı bir caddedir. Caddelerin cinsiyetli inşasında tüketim fonksiyonunun karakteri önemli bir belirleyicidir. Örneğın Yıldırım Caddesi ya da Örucüler Caddesi de alışveriş mekânlarının yoğunlaştığı caddeler olarak kadınların mekansal görünürlüğünün arttığı caddelerdir fakat ataerkil alışveriş fonksiyonları ile eril karaktere sahiptir.

Milli Kuvvetler Caddesi ile Hacı Gaybı Sokak arasında uzanan Salih Tozan Caddesi, girişte bir yandan BBB'nin ihtişamlı yüksek ve geniş belediye binası, diğer yanda yine BBB'ne ait açık otopark alanı, ve açık otoparkın da her iki yanda blokların arka cephesi ile güvensizleşen eril bir mekânsal örüntüdür. Açık ve yarı kapalı otoparklar ile BBB binasına ek olarak caddede yer alan Umurbey Camisi, eril görünümü arttırmaktadır. Bu bakımdan da Balıkesir kenti MİA, yukarıda bahsedilen, ara sokaklarda konumlanmış açık ve köhne otopark alanlarının yanı sıra caddelerde de hem açık hem de çok katlı, yarı açık, gri yüksek bloklar halinde ayırt edilmekte, bir yandan güvensiz-tenha bir yandan da erkek yoğun kullanıma sahip olan bu mekânlar, çevrelerindeki erkek yoğun kullanımlarla da erilliği güçlendirmektedir.

Örneğın Kızılay Caddesi'nden, Atalar Caddesi'ne girişte Keçeci Sokak yönünde ilerlediğinizde karşınıza gri renkli betonarme bir yapı olan çok katlı otopark çıkmaktadır. Otoparkın karşısında, sağ köşede sırasıyla işletmecisi erkek olan bir manav, devamında nargile-tütün satıcısı, tabureleri karşı kaldırımında (otoparkın girişinde) dizilen bir çay ocağı, fotokopici, erkek berberi, oto kiralamacı, inşaat firması, sondaj bürosu, temizlik malzemeleri satan bir dükkan ve bir pet shop ile

Atalar Caddesi'ne gelinmektedir. Sokağın sol yanı ise çok katlı otoparkın devamında etrafı yüksek duvarlarla çevrili İbrahim Ağa Camisi, caminin karşısında isimsiz bir oto yıkama ve park alanı, İbrahim Ağa camisi ile bir açık alan şeklinde oluşturulmuş oto yıkamanın arasında ise depoların bulunduğu bir çıkmaz sokak bulunmaktadır (Şekil 27, 28, 29, 30, 31). Bu haliye gündelik yaşamda erkek kullanımına sunulan ve kadınların kullanmayı tercih etmeyecekleri kullanım alanlarının bir araya gelerek örüntülediği erkek egemen bir kentsel mekân yeniden inşa edilerek bu mekânsal inşaları günlük yaşamda kadınların kullanmadığı hizmetler olarak yerleşmesini sağlamaktadır. Otopark, oto yıkama, depolar, erkek berberi, erkek terzi, tütün büfesi, cami ve çıkmaz sokak ile eril bir kullanım sahasının üretildiği bu bölge hem eril kullanım alanlarının bir araya gelmiş olması hem de mekânsal inşa bakımından eril bir mekândır. Çay ocağının taburelerinin kıraathane görünümü oluşturacak biçimde katlı otoparkın girişinde dizilmesi burayı erkek kullanım alanına dönüştürmekte, çıkmaz sokak, otopark ve oto yıkama ile depolar mekânın güvensizliğine ilişkin bir algı oluşturmakta, adı ve yüksek duvarları ile İbrahim Ağa Camisi de kadınların kullanmayı tercih etmeyecekleri bir mekânsal örüntü oluşturmaktadır. Camiler hem MİA'da yapılan gözlemler hem de görüşülen kadınların söylemlerinde erkek egemen kullanım mekânları olarak ayırt edilirken, İbrahim Ağa Camisi yüksek duvarları ve etrafındaki eril mekânsal kullanımlarıyla da kadını iten, erkek egemen bir mekânsal örüntüye sahiptir. Dar sokak yapısı ve binaların gri renkleri de eril görünümü arttırmaktadır.

Şekil 27. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Kızılay Caddesinden Görünümü (07.12.2018)

Şekil 28. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Atalar Caddesinden Görünümü (07.12.2018)

Şekil 29. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Keçeci Caddesinden Görünümü (07.12.2018)

Şekil 30. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Devamında Yer Alan İbrahim Ağa Camisi ve Açık Otopark Alanı (07.12.2018)

Şekil 31. Atalar-Keçeci Caddelerindeki Çok Katlı Otoparkın Arka Cephesindeki Çıkmaz Sokak (07.12.2018)

Bununla beraber MİA'da camiler, etrafında mutlaka bulunan berber ve tabureleri sokağa yayılan çay ocaklarının bir aradalığı ile cami-berber-çay ocağı üçlüsü olarak bütünleşmiş eril mekânlar oluşturmakta, böylece camilerin erkeklere ait olduğu etrafındaki eril kullanımlarla tescillenmektedir. Camilerin etrafının çay ocağı ve berber ile yer yer bunlara eklenen kıraathane, internet kafe gibi eril inşalarla çevrenmesi, eril kullanımların mekânsal olarak bir araya gelerek, etrafındaki dar geçişlerle de desteklenmekte ve gündelik yaşamda kadınları çay ocağı ve cami kullanımından dışlamakta, böylece kadın kimliğinin ev içi inşasını pekiştirmektedir. İncirli Camisi'nin iki yanında yer alan birden fazla berber ve çay ocağı ile örneklenen bu görünüm (Şekil 32, 33, 34) MİA'daki tüm camilerin karakteristiğidir. Örneğin Umurbey Camisi'nin yan cephesinde, bir yanda Umurbey Camisi, bir yanda kargo şubesi ile girilen daracık karanlık ve uzunca bir sokak olan Gedik Sokak, kağıt okey salonu yazan bir kıraathane, park halinde motosikletler, internet cafe ve internet bağlantı servisi ile binaların da arka cepheleri aracılığıyla köhne bir mekânsal oluşumdur.

Şekil 32. İncirli Camisinin Etrafındaki Çay Ocağı Tabureleri ve Erkek Kuaförü (07.12.2018)

Şekil 33. İncirli Camisinin Ön Cephesinde Görünen Bir Başka Çay Ocağı Tabureleri ve Bir Başka Erkek Kuaförü (15.12.2018)

Şekil 34. İncirli Camisine Gelişi Sağlayan Dar Ara Sokak, Çay Ocağı ve Erkek Kuaförü (07.12.2018)

Yan yana konumlanma aracılığıyla kadını dışlayan diğer kullanım örneği de wc-banyo-berber üçlemesidir (Şekil 35). Banyo ve wc kullanımı tüm cinsiyetler için düşünülebilir bir hizmet iken wc-banyo-berber üçlemesi, berberlerin erkek kullanım alanları olması nedeniyle kentsel mekândaki wc ve banyo kullanımını da erkeğe ait olarak inşa etmektedir. Bu inşa, kadın bedeninin mahrem inşasının da üretimidir.

Şekil 35. Çavuş ile Yeşilli Caddesi Arasındaki Pasajda Yer Alan WC-Banyo-Berber Üçlüsü (28.12.2018)

Kullanım fonksiyonları ve konumları ile birlikte kentsel mekân, ışıklandırma, renklendirme, açıklama gibi mekânsal düzenlemelerle de daha güvenli hale getirilebilir. Örneğin MİA'da tek el shop ve büfeleri sıklıkla kenarda-köşede ve küçük-dar oluşları nedeniyle eril inşalar olarak anlamlandırdım. Ancak kentsel mekan deneyimlerim ile tek el olmayı ya da büfeyi değil küçük, dar, köşe olmayı tercih edilmeyen mekânsal inşalar olarak deneyimledim. Bu bakımdan büfe ve tek el bayiler küçük, dar ve köşede oluşları ile yer yer de sayısal loto ve iddia bayi fonksiyonu ile eril mekânlar olarak düşünülür.

Büyük-küçüklük, genişlik-darlık, karanlık-açıklık gibi sokakların erillik düzeyi, renklendirme aracılığıyla da azaltılabilir. Sokakların erillik düzeyinin renklendirmelerle azaltılması önerisi, kadın renkli-erkek gri gibi cinsiyetçi inşaları yeniden üreten bir indirgeme olarak anlaşılmalıdır. Buradaki önerim köhneliği ve erilliği azaltmak aracılığıyla güvenli mekân algısının artırılmasıdır. Örneğin Atalar Caddesi ile Gül Sokak arasında geçişi sağlayan 6 Eylül sokak, kahve-ji çay ocağının sokağın her yanında dağılmış tabureleri, tütün büfesi, erkek berberler, dağılmış halde park edilmiş motosikletler ve yine sokağın sonunda motosiklet park yeri ile karakterize bir sokaktır. Kahve-ji çay ocağının tam karşısı boyalı kısa bir duvar, devamında ise pasajın girişi ve çay ocağının hemen önü ile renkli duvarın diğer yanı olarak tanımlanabilecek rensiz gri duvarların olduğu kapalı bir bölüm şeklinde üç bölgede dağılmış tabureler bulunmaktadır (Şekil 36).

Şekil 36. Altıeylül Sokak (13.01.2019)

Tüm bu duvarların etrafına yayılmış tabureler gözlemlendiğinde, diğer üç bölgede sadece erkekler otururken burada olduğum 1 saat içinde kadınlar renkli duvarın önündeki taburelere oturdular. Bu davranış gündelik yaşamda cinsiyet kimliğini yeniden üreten bir davranış olmakla birlikte kadınların kentsel mekân kullanımını desteklemesi bakımından olumlu bir mekânsal düzenlemedir. Nitekim ilk gözlemlerimde renksiz olan bu ara sokağı, tütün büfesi, iki berberi, çay ocağı, pasaj girişi, park halindeki motorsikletleri ve griliği ile erkek yoğun bir sokak olarak tahayyül etmiştim ancak gözlemlerimin devam ettiği 2018 yılının son aylarında, süslemelerle renklendirilen bu sokağın eril görünümünü bir nebze azalmıştır.

Performativite ile ilişkilendirildiğinde mavi, gri, siyah renklerin erilliği arttırdığı, tütün-tekeli büfeleri, kıraathane, otopark, birahane gibi kullanım alanlarının da erkek yoğun kullanım mekânları olmaları aracılığıyla erkek kimliği pekiştirdiği söylenebilir. Renk, koku ve doku ilişkisi düşünüldüğünde 1. Çankaya Sokak ya da yeni bir tabela ile 13002 olarak adlandırılan sokakta yer alan ve Hükümet Caddesi'nden de girişi olan Cafe Sığınak, Hükümet Caddesi'nden okey sesleri duyulan ama küçük boyutlu, dar bir kapı ile kadın kullanımını dışlayıcı bir mekânsal inşaa, 13002 sokak tarafından da bordo masa örtüleri ile karakterize masalarıyla erilliği üreten kıraathane görünümü ile, her ne kadar "cafe" adı ile anılsa da ses ve görüntüsü ile kadın kullanımını dışlamaktadır. Bu bakımdan renkler ve eril kullanımlar birbirini karşılıklı olarak üretmektedir.

Hükümet Caddesinden Mekik sokak ve Atalar caddesine geçişi sağlayan Abdulgafur Efendi Caddesi de, çay evi ve erkek berberi bulunan iki pasaj ve iletişim merkezi, yanında bir sondaj bürosu ve kendisi pasajın içinde olup tabureleri tüm sokağa yayılan bir çay evi, elektronik ve bilgisayar teknik servisi ile yanında SGK-Bağkur-Tapu İşleri danışma yeri, dernek yeri, eril kullanımları ile ayırt edilen Oyun Sokağı, bir berber, ve caddenin diğer yani taksi durağının devamında yer alan bankamatikler ile uzunca bir alanda park halinde motorsikletler ve küçük bir oyun salonu bulunmaktadır. Caddedeki Oyun Sokağı adlı kafe de önünde perdeler ile playstation'a dikkat çekmekte ve sokağın ortasında bir boks makinesi bulunmaktadır. Geniş ve açık bir cadde olmasına rağmen caddenin başındaki renkli sandalyeler ile sonunda yer alan kafe cine dışında eril kullanımların yanyalandığı bu cadde, Hükümet Caddesi'nden girişte bulunan eti güzel döner ızgara'nın çay evi konseptli kısa boylu rengarenk masa ve sandalyeleri ile eril görünümünden kurtarılmıştır (Şekil 37). Benzer şekilde Yeşilli Caddesi ile Milli Kuvvetler Caddesi arasında geçiş oluşturan Alpaslan Sokak'ta yerleşen çay ocağı da renki tabureleri ile erilliği azaltılmış bir çay ocağıdır (Şekil 39, 40). Görüştüğüm kadınların güvenli mekân söylemlerindeki yemek yeme yerleri de bu bağlamda anlamlandırılabilir.

Şekil 37. Abdulgafur Efendi Caddesi'nin Hükümet Caddesinden Görünümü (09.07.2018)

Bu bakımdan son yıllarda kentte birtakım renklendirme faaliyetleri gözlenmekteyse de bu renklendirmeler de erkek iktidarını yeniden üreten inşalardır. Öznesi erkek olan bu renklendirmeler hem kentsel kamusal mekânda bulunması meşru cinsiyetin erkek olduğunu varsaymakta ve bunu yeniden üretmektedir (Şekil 38,39, 40, 41, 42, 43, 44).

Şekil 38. Milli Kuvvetler Caddesi (19.03.2018)

Şekil 39. Alpaslan Sokak (19.03.2018)

Şekil 40. Alpaslan Sokak (19.03.2018)

Şekil 41. 4000 Sokak (08.07.2018)

Şekil 42. Murat Göçer Sokak (08.07.2018)

Şekil 43. 4002 Sokak (08.07.2018)

Şekil 44. Ali Şuuri Sokak (08.07.2018)

Örneğin 4002 sokaktaki “Boğazın Boğası Boksör” kas gücüne dayalı erkek iktidarının mekânsal inşası iken, Ali Şuuri İlköğretim okulunun bulunduğu Ali Şuuri sokakta bulunan, erkek eli öpen erkek çocuk da saygı kisvesi aracılığıyla eril tahakkümün meşrulaştırılmasının ifadesi fakat aynı zamanda çocuğun yüz ifadesi de bu eril tahakkümün sorunsallaştırıcısı gibi görünmektedir.

MİA’da cadde ve sokaklara içkin diğer cinsiyetli inşalardan biri de heykeller ve kent simgeleridir. Bu çerçevede kentin temel simgelerinden biri olan Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli, hakkında konuşulmayı en çok gerektiren cinsiyetli inşalardan biridir. Vasıfçınar Caddesi’nden Kızılay Caddesi’ne girişte konumlandırılmış en belirgin kentsel kamusal simge Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykelidir (Şekil 45).

Şekil 45. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli (11.05.2016)

Sahada ilk gözlemlerde göze çarpan Balıkesir MİA sınırlarında, kentin merkezi bir yeri ve ana yol güzergâhlarından birinde konumlandırılan Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykeli, tahakküm, güç ve ataerkiyi simgelemektedir. Erkek egemenliğini simgeleyen, hem sporu yapan hem de izleyicilerin erkek olduğu bütünüyle bir erkek sporu olan, dolayısıyla eril mekânlar oluşturan güreş sporlarının geleneksel olarak gerçekleştirilmesi ve kent merkezinde bu aktiviteye yönelik pano duyuruları da kas gücüne dayalı hegemonik erkekliği ve ataerki iktidarı yeniden

üretmektedir. Bununla beraber kentin en merkezi konumlarından birinde konumlandırılmış olan Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve efe simgesi, ana yol güzergâhlarındaki köprü ve kentin çeşitli yerlerindeki kentsel hizmetlerde (çöp kutuları vb.) kent simgesi olarak kullanılmakta (Şekil 46, 47), dolayısıyla ataerkil iktidar mekânda simgeler yoluyla yeniden üretilmektedir.

Şekil 46. Bandırma Caddesi Güzergâhında Kent Simgesi Olarak Kullanılan Erkek Efe Simgesi (17.11.2018)

Şekil 47. Belediye Hizmetlerinde Eril Mekânsal Simgeler (11.05.2016)

Kentsel mekânın üretiminde dikkati çeken bir diğer sembol de yine kentin ana yol güzergâhlarından birinde konumlandırılmış olan gazete okuyan erkek heykeldir. Herhangi bir geleneksel imajı da olmayan, başka bir ifadeyle herhangi bir insanı temsil eden gazete okuyan heykelin erkek olması ise kamusal mekânda erkek egemenliğinin politik iktidar (kent yöneticileri) aracılığıyla meşrulaştırıldığını, kamusal mekânda olması gereken/istenilen cinsiyetin erkek olduğunu ve kadınların kamusal mekândan dışlanışını göstermektedir (Şekil 48). Benzer bir mekansal inşa Atatürk Parkı'nda bulunan balık tutan erkek heykel için de geçerlidir.

Şekil 48. Kentin Ana Yol Güzergâhında Konumlandırılan Erkek Heykel¹⁸
(11.05.2016)

MİA’da bir tane kadın heykel (Sarıkız Heykeli) mevcuttur fakat Sarıkız Heykeli’nin konumlandırıldığı meydan, Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykeli ya da Vasıfçınar Caddesi’ndeki erkek heykel gibi sık kullanılan ana yol güzergâhlarının aksine iç kesimlerde, Hasanbaba Çarşısı’nın arka cephesi olan Turan Caddesi’nde konumlandırılmıştır. Ayrıca Sarıkız Heykeli’ne rağmen meydanın adı da “Mehmet Ali Yağcı Meydanı”dır (Şekil 49). Konumu ve ek’bir tabela ile meydana verilen erkek adının yanı sıra Sarıkız Heykeli giyimiyle, taşıdığı su testisi ile, efsanesiyle “makbul kadın” kimliğinin inşasına karşılık gelmekte, dolayısıyla kentsel mekanda erilliği yeniden üretmektedir. Diğer bir ifadeyle heykeli dikilen de erilliktir.

Şekil 49. Turan Caddesi, Mehmet Ali Yağcı Meydanı (1.12.2016)

Kentsel mekânda erkek egemenliğinin semboller aracılığıyla yeniden üretildiği diğer araçlar ise kentteki levha ve işaretlerdir. Yayalar için oluşturulan

¹⁸ Kentin ana yol güzergahında konumlandırılan ve 2016 yılında resmini çektiğim erkek heykel bugün yerinde yoktur, neden kaldırıldığını ise bilmiyorum.

levhalardaki insan simgesinin erkek olması, kentsel mekân üretiminde erkek egemen perspektifin ifadesidir (Şekil 50). Aynı perspektif trafik ışıklarında, asansör simgelerinde, resmi kurum tabelalarında, çöp kutularında ve toplu taşıma araçlarında karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 50. Sembollerle Yeniden Üretilen Erkek İktidarı (11.05.2016)

Trafik levhalarının hemen hepsinde yalnızca erkek figür ile temsil edilen kamusal insan nihayet okul geçidi levhalarında kadın ile birlikte karşımıza çıkmakta, ancak söz konusu levhalarda da erkek, kadından bir adım ileride, kadın erkeğin gerisinde olarak temsil edilmektedir. Hangi yöne doğru olursa olsun kadının geride oluşu kentsel mekânın üretiminde erkek egemen-erkek önde perspektifin ifadesi olarak yorumlanabilir (Şekil 51).

Şekil 51. Trafik Levhalarında Yeniden Üretilen Erkek Egemenliği (11.05.2016)

Mekânda anlam inşa eden en belirgin araçlardan biri de özel adlardır. Certau'ya (2008: 202-204) göre özel adlar, günlük kentsel mekân hareketlerinde,

belli mekânları ve güzergâhları tercih etme ya da buralardan kaçınma aracılığıyla anlam oluşturunca. Balıkesir kenti MİA’da 198 cadde ve sokak adı içerisinde 1 sokakta kadın adı kullanılmış (Naciye Hanım Sokak), bu sokak adında da kadın olmak, hanım olmakla özdeşleştirilmiştir ve bu nedenle erildir. 32 cadde ve sokak adı ise erkek ismi ve/veya egemenliği söylemi içermektedir. Dikkate alınan cadde ve sokak isimleri arasında lale, gül, nergiz, menekşe, manolya gibi sokak adlarını kadın adı olarak yorumlamak, kadını zayıf, kırılğan ve güzel olması gereken olarak inşa eden eril kodlara karşılık gelir ve cinsiyetçi inşayı yeniden üretmek olur. Bu nedenle bu isimler kadın adı olarak düşünülmemiştir. Zaten muhtemelen de çiçek adıdır. Ayrıca Yıldırım, Bereket, Doğan, Kaya, Kurtuluş, Çağrı gibi sokak adları da eril adlara dahil edilmemiştir. MİA’da bulunan Kız Oratokul sokak adı da kadın/kız ayrımını inşası bakımından sorunludur.

Çizelge 10. MİA’da Cadde ve Sokak Adlarında Erkek Egemenliği

Kız Ortaokul Sokak	Murat Göçer Sokak	Salih Tozan Caddesi	Ali Hikmet Paşa Caddesi
Naciye Hanım sokak	Hıfzı Aydan Sokak	Mehmet Akif Ersoy Caddesi	Paşa Caddesi
Bilal sokak	Turgut Reis Caddesi	Hacı Gaybi Sokak	Çavuş Sokak
Bozkurt Sokak	Himi Konya Sokak	Abdulgafur Efendi Caddesi	Murat Göçer Sokak
Mehmetçik Caddesi	Karaoğlan Caddesi	Muzaffer Uzkur Sokak	Atalar Caddesi
Atatürk Caddesi	Zağnos Paşa Caddesi	Dr. Ahmet Toprak Caddesi	Barbaros Sokak
Ali Şuuri Sokak	Arlioğlu Sokak	Muharrem Hasbi Sokak	Gazi Caddesi
Alpaslan sokak	Orhanpınar sokak	Tevfik Sağlam Paşa Sokak	Kazım Özalp Sokak
Cengiz Topel Caddesi	Paşasaray Sokak	Ali Çetinkaya Caddesi	Şehit Pamir Caddesi

Cadde sokak adlarında erkek isimlerinin yaygınlığı, birkaç sokak adında kadın isimlerine rastlanırken cadde isimlerinde hiç bir kadın adı olmayıp sadece erkek adlarının olması, kadın erkek eşitsizliğinin mekânsal ifadesi ve kentsel mekân organizasyonundaki eril perspektifin ifadesi ve erkek egemenliğini gündelik hayata yerleştiren mekânsal düzenlemelerden biridir. MİA’daki cadde ve sokaklarda rastalanan yaygın erkek isimlerine ek olarak erkek isimlerinin soy adları ile beraber bulunması, toplumsal yapıdaki erkek soyun üstünlüğünün üreticisidir. Ek olarak **Atalar Caddesi**, **Paşa Sarayı Sokak**, **Zağnos Paşa Caddesi**, **Turgut Reis Caddesi** gibi

eril ifadeler, kentsel mekânda meşrulaştırılan erkek egemenliğinin ifadesidir. Yer adlarının önemli şahıs adları olarak düşünülmesi de erkek egemen toplumsal koşulların bir ifadesi ve üreticisidir.

Kapalı kentsel kamusal mekânlara baktığımızda da 70 kapalı kentsel kamusal mekân içerisinde 1 kadın adına karşılık 23 mekan adının erkek adları ile temsil edildiğini görmekteyiz. Kapalı kentsel kamusal mekânlar çoğunlukla eğitim-öğretim binaları, idari binalar, askeri binalar, kültür merkezleri ve ibadethanelerdir. Kapalı kentsel kamusal mekânların erkeklerin egemenliğinde olması bu mekânlara verilen erkek adlarından da anlaşılmakta ve kentsel mekandaki erkek egemenliği bu yer adları aracılığıyla da yeniden üretilmektedir.

Çizelge 11. MİA'daki Kapalı Kentsel Kamusal Mekân Adlarında Erkek Egemenliği

Musarrıf Ömer Alibey Yazma Eserler Kütüphanesi	Yunus Emre İlköğretim Okulu
Ali Şuuri İlköğretim Okulu	Hacı Ali Cami
Subay Ordu Evi	Karaoğlan Cami
Astsubay Ordu Evi	Zağnos Paşa Cami
Muharrem Hasbi Un Fabrikası	Umurbey Cami
Salih Tozan Kültür Merkezi	İbrahim Paşa Mescidi
Necatibey Eğitim Fakültesi	Yıldırım Cami
Devrim Erbil Çağdaş Sanatlar Müzesi	Şeyh Lütfullah Cami
Mimar Sinan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	İbrahimbey Cami
Karaoğlan Muhtarlığı	İbrahim Ağa Cami
Gazi İlköğretim Okulu	Karesi Bey Türbesi
	Sabri İnanöz Cami
Kurtdereli Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Kurtdereli Spor Salonu

Kentsel açık mekânlarda ise hiçbir kadın adı olmayıp erkek adları ile temsil edilen 10 kentsel açık ve yarı açık kamusal mekânın ayırt edilmiştir. Cadde, sokak, kentsel kurum ve meydan adlarındaki erkek egemenliği, erkek egemen kültürün ifadesi ve yeniden üreticisidir.

Çizelge 12. MİA'daki Açık ve Yarı Açık Kentsel Kamusal Mekân Adlarında Erillik

Atatürk Parkı	Ali Hikmet Paşa Meydanı
Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli Çevresi	Hüseyin Baştuz Meydanı
Ömer Alibey Meydanı	Mehmet Ali Yağcı Meydanı
Hilmi Ziya Apak Meydanı	Hasanbaba Çarşısı
Yunus Emre Meydanı	Kocaseyit Köprüsü

MİA'daki kamusal çeşmeler de yer yer eşleri ile anılsa da çoğunlukla erkek bireylerin hayratları ve erkek bireylerin isimlerinin yaşatıcısıdır. Kirişçi Ahmet Oğlu Yusuf Kenan, Yazıcı Halil İsmail Ağa, Hacı Ahmet, Hacı Mehmet, Hacı Selahattin Karacalı gibi çeşme adları bir yandan din bir yandan da ekonomi aracılığıyla erkek egemenliğinin göstergeleri ve sürdürücüleridir. Kentsel mekânda adını yaşatma aracılığıyla sermaye sahibi erkek özne yeniden üretilmektedir. Eril sermayenin kentsel mekândaki diğer gösterge ve sürdürücüleri Otel Murat, Metinler Otel, Erkekoğlu Simit Cafe, Yılmaz Pasthanesi, Bülent, Recai, Anıl gibi kuyumcu adları ile erkek sermayenin ve erkek egemenliğinin mekânsallaşmasıdır.

MİA'daki erillik, "ERKEKLERE AİTTİR" ve "CAFE BÖLÜMÜMÜZ ÜST KATTADIR BAYANLAR/DA GİREBİLİR" gibi söylemlerle de inşa olmaktadır. Erkeklerle aittir söylemi, bir yandan kadını dışlayan, bir yandan da erkek egemen bir dildir (Şekil 52).

Şekil 52. Hisariçi Mahallesi, Bozkurt Sokak'da Yer Alan Lazlar Hamamı (26.10.2016)

“CAFE BÖLÜMÜMÜZ ÜST KATTADIR. BAYANLAR DA GİREBİLİR” söylemi ise bir yandan kadını sokaktan ayıran üst kat konumlandırması, yanı sıra kadını, kafe bölümü ile eşleştiren bir inşa, bir yandan da erkeklerin, kadınların kullanımına izin verdiği erkek üstün bir dil olması bakımından erildir (Şekil, 56). Buradan hareketle kadınlar aileleri dışında, ancak kentsel kamusal mekândaki erkeklerin de izni ile bazı mekânları kullanabilmekte bazılarını ise kullanamamaktadırlar.

Şekil 53. Mehmet Akif Ersoy Caddesinde Yer Alan Bir Kafe (12.08.2016)

Ayrıca MİA'daki giyim mağazalarında “BÜYÜK BEDEN” söyleminin, sadece kadınlar için olan mağazalarda belirgin olması, kadın bedenini kalıba sokan, kadın olmanın güzel ve küçük beden olmayı gerektirdiğini dayatan ideolojik bir inşadır. Bununla beraber iç giyim mağazalarının vitrinlerinin, kadın bedenini cinsel meta olarak konumlandıran mekânsal inşası gibi tesettür giyim de MİA'da kadın bedeninin mahrem inşası ve meta konumunu üreten mekânsal tezahürlerdir. Benzer bir çıkarım MİA'da çok sık rastlanılan “Bayan Terzi” tabelası için de yapılabilir. Terzilerin kapılarında bulunan “Bayan Terzi” tabelası bir yandan terzilerin erkekler için olduğu ama zamanla kadınlar için de geliştiği ve bu nedenle de “Bayan Terzi” ifadesiyle belirtilmeyi gerektirmesi bakımından eril kentin bir göstergesidir. Diğer yanda da sadece kadınlara ait olma anlamını da içerebilir ve bu bakımdan da kadın bedeninin mahrem inşasına işaret eder. Ayrıca bayan kelimesinin kullanımı da aynı inşanın karşılığı ve üretenidir. Bayan terzi tabelalarına benzer biçimde, MİA'da özellikle birahanler, oto sanayi ve lastikçiler gibi eril fonksiyonların yoğun olduğu

bölgelerde yaygın olan lokantaların üst katlarında “Aile Yeri” tabelaları da, kentsel mekânda yemek yeme yerlerinde de kadını, yanında bir erkek eşliğinde kabul eden ve sokaktan uzak, kapalı, üst mekânlarda konumlandırılan ideolojik inşalardır. Benzer bir idolojik inşa BBB otoparkının bitişiğinde inşa edilen kamusal tuvaletlerde cinsiyete özgü yapılanma ile, kadının saklanması-görülmemesi gerektiği yönündeki mekânsal düzenlemede de belirgindir¹⁹. Bay ve Engelli tuvaletlerinin önü açık iken kadın tuvaletinin önünün paravan ile kapatılması ataerkil kültürde “mahrem” olarak saklanan-saklanmak istenen-saklanması gereken kadın kimliğini inşa eder (Şekil 54).

Şekil 54. Robotik Otoparkın Yanında Konumlanan Kamusal Tuvaletler (11.05.2016)

Bununla beraber örneğin Milli Kuvvetler Caddesi ile Cumhuriyet Caddesi arasında yer alan Çiviciler Sokağı’nda erkekler için kamusal tuvalet bulunurken kadınlar için kamusal tuvalet yoktur (Şekil 55).

Şekil 55. Çiviciler Sokak’ta Yalnızca Erkekler İçin Oluşturulmuş Bir Kamusal Tuvalet (18.03.2019)

¹⁹ Söz konusu yapılanma eğer kadınların talepleri ile oluşturuldu ise cinsiyete özgü ihtiyaçları dikkate aldığı için feminist perspektifte yeri olan bir yapılanmaya, iktidarın patriyarkal bakış açısı ile üretildi ise eleştirilecek bir yapılanmaya işaret eder.

Ayrıca MİA'daki diğer kamusal tuvaletlerde belirgin cinsiyetli inşa, bazı kadın tuvaletlerinin tek kapı ile girilen, küçük ve az kadın tarafından kullanılan/kullanılması gereken küçük ölçekli mekânsal inşasına karşın erkek tuvaletlerinin kapıdan sonra genişleyen çok erkek tarafından kullanılan/kullanılması gereken büyük ölçekli mekânsal inşasıdır. Yeşilli Caddesi'nde bulunan bir kamusal tuvalet buna örnektir.

MİA'da ayrıca özel mekânlar (ev) ile kamusal mekânlar (sokak) arasında bir “perde” ile kamusal mekân ile görsel etkileşimi minimuma indirmeyi amaçlayan bir özel mekâna rastlanmıştır. Bu mekânsal düzenleme mahremiyeti sembolize etmesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Perdenin kapının dışında oluşturulmuş olması, yüksek ihtimalle kapıyı açan kadın ile sokak arasındaki görsel etkileşimi ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

MİA'da kadınlığı cinsellik aracılığıyla küçümseyerek ötekileştiren gündelik dil, cinsel şiddete ve cinselliğe dayalı küçümseme aracılığıyla, kentsel kamusal mekândaki duvar yazılarında izlenebilmektedir. Sokak muhabbetlerinde de çok sık rastalanan söylemler olmakla birlikte sokak duvarlarında yeniden üretilen etkin erkek-edilgen kadın söylemleri biyolojik özellikler ve cinsellik yoluyla erkek egemenliğinin meşrulaştırılması ve kadının ötekileştirilmesidir. Bu ifadeler bir yandan kadını küçümsemekte bir yandan da gündelik yaşamda biyolojik özelliğe dayalı erkek gücünü yeniden üretmektedir.

Toplumsal cinsiyetin kentsel mekândaki bir diğer temsili ve yeniden üretim aracı da afişlerdir. Tıpkı gazeteler gibi afişlerin de dili vardır ve günlük ilişkileri düzenler. Balıkesir kentinde farklı zamanlarda gözlenen reklam ve duyuru panolarında da erkek ağırlıklı imaj kentsel kamusal mekânda erkek egemenliğini normalleştirme aracı olarak tezahür etmekte, toplumsal/kültürel olarak eril güç, biyolojik farklılıklarla normalleştirilmektedir²⁰. 3 Aralık Dünya Engelliler Günü için genel ve yerel belediyelerce hazırlanan ve kentin ana yol güzergâhlarını kaplayan afişlerde güç, erkek kası ile özdeşleştirilmiş, biyolojik özelliklere dayalı eril güç normalleştirilerek yeniden üretilmiştir (Şekil 56). Kentin ana yol güzergâhlarındaki reklam ve duyuru panoları ayrıca pehlivan güreşleri, boks müsabakaları, futbol ve basketbolu da kaslı erkekler ile sembolize eden afişlerle karakteristiktir (Şekil 57).

---

²⁰ Reklam panolarında değişik zamanlarda belirgin mekân temsilleri, erkek yöneticilerin başarı ve kutlamalarının sunulduğu eril duyurular, yanı sıra koruyan erkek korunan kadın imajıdır (Saran erkek sarılan/saklanan kadın vb.). Yine de kent merkezindeki duyuru panolarının söylemsel inşası, bu panoların düzenli aralıklarla okunması aracılığıyla ayrı bir çalışma olarak incelenebilir.

Şekil 56. Kentsel Kamusal Mekânda Kas Gücüne Dayalı Erkek Egemenliği
(01.12.2016)

Şekil 57. Kentsel Kamusal Mekânda Kas Gücüne Dayalı Erkek İktidarı
(02.08.2016)

Feminist perspektifte, mekânsal düzenlemelerin erkek bedenine göre planlandığı da gündelik yaşamda deneyimlenen eşitsiz kullanımlarla açıklanabilir. Ortalama erkek boyunu dikkate alan mekânsal düzenlemeler bir yandan kentsel mekândan kadını dışlayan perspektifin ifadesi iken bir yandan da kadınların kentsel mekândaki hareketlerini zorlaştırmaktadır (Şekil 58).

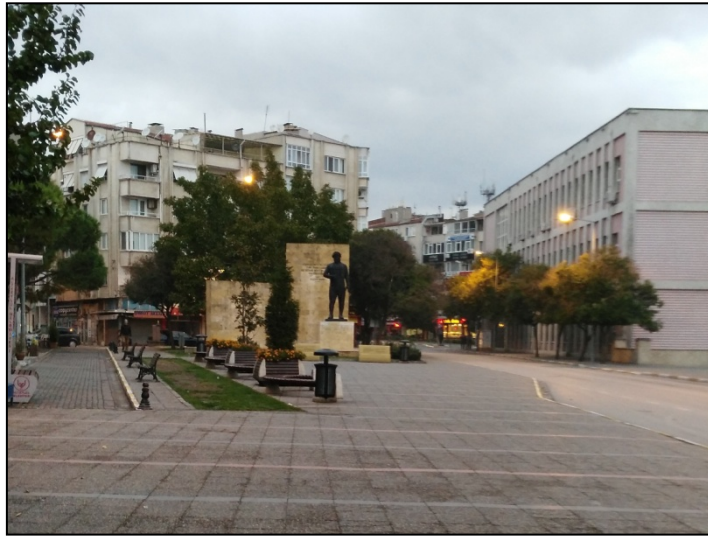
Bu bakımdan otobüs saatlerini gösteren ilan panolarının boylarının ortalama kadın boylarını aştığı, otobüslerin tavanında asılı olan tutacak boylarının da ortalama kadın boyuna uygun olmadığı ve bu araçların otobüslerde kadınlar tarafından kullanılmadığı, aynı zamanda boyu kısa olduğu için otobüste ayakları yere ulaşmayan çok sayıda kadın gördüm. Özelleştirilmiş bir kentsel kamusal mekân olan bankadaki vezne boyunun erkek boyuna göre planlandığı, parmak uçlarına basarak işlerini halletmeye çalışan bir kadın ile yine bir paramatikten para çekmeye çalışan kadının paramatik boyuna yetişememesi ile ayak uçlarına basarak işlerini halletmesi, kadınlar için gündelik yaşantıyı zorlaştıran eril mekânsal inşaların gösterenleridir (Şekil 58).

Şekil 58. Milli Kuvvetler Caddesi a:Halkbank (31.07.2016) ve b: Garanti Bankası Paramatığı (15.12.2018)

4.3. Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanında Gündelik Yaşamın Cinsiyetli İnşası

Balıkesir kenti MİA’da kentin yoğun kullanılan beş açık kamusal mekânında saat 07.00 ile 23.00 arasında çok kısa molalar dışında belirtilen saatleri kapsayan gözlemlerde gündelik hayatın cinsiyetli hallerinin anlaşılmasını amaçladım. Bu çerçevede birinci gözlem noktası, kent içi toplu taşıma araçlarının ana güzergâh yollarından birinde konumlandırılmış olan Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve çevresidir (Şekil 59).

Şekil 59. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve Çevresi (08.10.2016: 07.00)

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde günün ilk saatlerinde (07.00-08.00 arası) sokaktan geçen erkek sayısı kadın sayısının yaklaşık dört katı civarında ve saat 08.00'a doğru erkek sayısının kadın sayısına nazaran daha da arttığını gözledim. Saat 08.00-09.00 arasında ise kadın-erkek sayısı arasındaki bu fark azalmışsa da kadın sayısı erkek sayısının 3/1'i civarında, her zaman erkeklerin daha çok olduğu bir tablo söz konusudur. Saat 09.00-09.30 civarında sokakta yeniden erkek oranında belirgin bir artış, saat 10.00 civarında ise kadın sayısının artışıyla yeniden eşite yakın bir görünüm oluşmuş, ancak erkeğe nazaran kadın yoğun bir kullanım hiçbir saatte olmamıştır.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve çevresinde, haftaici ve haftasonu yapılan gözlemlerde dikkati çeken temel fark saat 07.00-08.00 arasında haftaici sokaktan geçen erkek sayısının kadınlara oranla fazla iken haftasonu bu farkın haftaici kadar belirgin olmadığıdır. Haftaici sabah saatlerinde işe giden erkek-kadın oranının çarpıklığına karşın haftasonu bu farkın azalması, kalifiye işlerde çalışan erkek sayısının daha fazla iken, kadınların daha çok kalifiye olmayan işlerde çalıştığını düşündürmüştür. Haftasonu kadın görünürlüğünün hafta içine oranla daha erken saatte başlaması ve daha belirgin olmasını ise ücretli çalışan ya da öğrenci kadınların haftasonu kentsel mekânı kullanmaları ile ilgili olduğunu düşündüm ve sınıf farkına dayalı bir davranış farkı olarak yorumladım. Gözlem yaptığım günlerde saat 22.35'e dek bankları, çeşitli yaş gruplarından kadınlar kullandı ancak özellikle saat 16.00'dan itibaren hem sokaktan geçen hem de banklarda oturan kadın sayısında nisbi bir azalma, banklarda oturan erkek sayısında ise belirgin bir artış gerçekleşti (Şekil 60). 11 Ekim Pazartesi günü kadın sayısının azaldığını fark ettiğimde (saat 15.45), 7 bank sadece erkekler tarafından kullanılırken, yalnızca 1 bankta kadınlar bulunmakta, bankları kullanan kadın-erkek sayısı da 13 erkeğe karşın 2 kadındı.

Şekil 60. Banklarda Erkek Yoğun Kullanım (07. 10. 2016, saat: 16.04-05)

Saat 16.00'dan itibaren hem sokaktan geçen hem de banklarda oturan kadın sayısının belirgin bir biçimde azalmasını, kadınlara yüklenen ev içi işlerin, belli bir saate kadar dışarıda bulunmalarına müsaade etmesi ile ilişkilendirdim. Kadın sayısındaki belirgin azalma haftaiçi 16.00 civarında iken haftasonu saat 18.00 civarında gerçekleşti. Günlere göre değişen bu cinsiyetli görünümün, haftasonu tatili ile ve kalifiye işlerde çalışan kadınların daha geç saatlere kadar dışarıda bulunabildikleri, dolayısıyla kadınlar arasında mekânsal hareketliliğe ilişkin sınıfa dayalı tahakküm farkı ile ilgili olduğunu düşünüyorum.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresi gece saat 23.00'a dek kadınlar tarafından kullanılan bir açık kentsel kamusal mekândır. Ancak yine de özellikle saat 21.00'dan sonra sokaktaki kadın, bilhassa orta yaşlı kadın sayısı azalmış, grup halinde dolaşan her yaştan erkek arkadaş grupları ise artış göstermiştir.

Gece saatlerinde sokaktan geçen kadın - erkek sayısında eşite yakın bir kullanım olsa da bu daha çok üniversiteli gençler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Yine de Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresi, gözlenen her saatte kadınların görüldüğü bir kentsel açık alandır. Kadınlarda, hem gündüz hem de hava karardıktan sonra daha da belirginleşen bir davranış biçimi ise kentsel mekânda, yanlarında tanıdıkları birileri ile bulunmalarıdır. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde saat 23.00'a kadar güzergâh olarak kullanan, dolaşan, çekirdek çitleyen, oturan, trafikte elektrikli bisiklet ya da normal bisiklet kullanan kadınları görebiliyoruz.

Yaya hareketlerinde 22.30 civarında kadın erkek sayısının birbirine oldukça yakın olduğunu ancak bunda kadınların grup halinde dışarı çıkmaları ve özellikle üniversiteli kadınların etkili olduğunu söyleyebilirim. 08 Ekim Cumartesi günü 22.30 civarında yaya kadın ve erkek sayısı birbirine oldukça yakın iken bu saatten sonra kadın sayısında belirgin azalma gerçekleşti. 22.30 ile 22.40 arasında yoldan geçen kadın yaya sayısı 40, erkek yaya sayısı 52; 22.40-22.50 arasında kadın yaya sayısı 15, erkek yaya sayısı 37; 22.50-23.00 arasında kadın yaya sayısı 19, erkek yaya sayısı ise 40 civarındaydı.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve çevresinin saat 22.30'a dek çeşitli yaş gruplarından kadınlar tarafından kullanılmasında, başta şehrin birçok yerine giden ana yol güzergâhlarından biri olması nedeniyle işlek bir kullanım alanı olması, bir yandan da gece 02.00'a kadar açık olan ve üniversite öğrencilerinin yoğun bir

biçimde kullandığı bir kafenin (Cafe Cine) varlığının etkili olduğu düşünülebilir. Bu karşılıklı inşa ise mekân ve cinsiyetin günlük yaşamda nasıl karşılıklı üretildiğinin bir diğer örneğidir. Mekânın gece saatlerinde güvenliliğini arttıran mekânsal inşalar kadınların gece saatlerinde kentsel kamusal mekânda kullanımına imkan vererek cinsiyete dayalı kimliği inşa etmekte, bunun tersi mekânsal inşalar da tersi yönde bir cinsiyetli kimlik oluşturmaktadır. Bu bakımdan MİA'nında kadınların, günün her saatinde kullanabilecekleri faaliyet alanlarının inşası, kentsel mekânın kullanımı aracılığıyla kadın tanımlarında da bir değişime yol açacaktır.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresindeki gözlemlerde kadınlardan farklı olarak erkeklerde gözlenen bir mekânsal davranış biçimi de sabahın erken saatlerinde işe giden kadınlara karşın aylak aylak dolaşan erkeklerin varlığıdır. 07 Ekim Cuma günü saat 08.00'a doğru kabadayı yürüyüşlü, bütün sokağı kaplayarak ve yüksek sesle konuşup gülererek, ellerinde sigaralarıyla başıboş yürüyen iki erkek grubu oldu ve benzer özelliklere sahip erkek gruplarına gözlem süresince öğle ve akşam saatlerinde de birkaç kez rastladım. Sokağı kaplayarak yürüyen, yürüdüğü sırada sağa sola yan bakışlar atan, genellikle 20'li yaşlardaki erkek grupları, gündelik yaşamda sokağı kadınlar için tehlikeli bir yere dönüştürmekte ve kentsel mekânda erkek egemenliğini gündelik davranışlar aracılığıyla üretmektedirler.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde ayırt edici cinsiyetli davranışlardan bir diğeri de kadınların daha çok belli bir amaç için, doğru (belli bir istikameti olan) ve hızlı adımlarla yürümesi, buna karşın bir yere yetişme kaygısı olmaksızın sallana sallana dolaşma, dura dura, konuşa konuşa yürüme davranışının yalnızca erkek birey davranışı olarak gerçekleşmesidir.

Sabahın erken saatlerinde işe giden kadınlara karşın aylak aylak dolaşan erkeklerin varlığı şeklinde gözlenen ve hiçbir kadında görülmeyen mekânsal davranış biçimini, günlük hayatta kadınların keyfi dışarı çıkmamaları-çıkamamaları ile ilgili olduğunu düşünüyorum.

Gözlem süresince daha çok dosdoğru önüne bakarak ve belli bir amaç doğrultusunda yürüyen kadın öznelerine karşın, elleri cebinde öylece dolaşan erkek özne görünümü belirgindir. Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresi gözlem süresince 40'lı 50'li yaşlardaki erkekler için, tanıdıkları kişilerle tesadüfi karşılaşarak kısa süreli sohbet ettikleri bir sosyalleşme yeri olarak üretilmiştir. Bu bakımdan Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresi hem tanıdıkları kişilerle karşılaşmaya dayalı uzun süreli sohbetler hem de mekânı sosyalleşme amacıyla kullanma davranışı

bakımından cinsiyete özgüdür. Örneğin 11 Ekim Cumartesi günü sabahın erken saatlerinde (07.20), elinde gazetesi ile gelerek banklara oturup, sigarasını içip gazetesini okuyan 50’li yaşlardaki bir erkeğin bu davranışı kentsel mekânda hiçbir kadında görülmemiştir (Şekil 61).

Şekil 61. Erkek Bireylerde Sosyalleşmeye Yönelik Kentsel Mekân Davranışları (11.10.2016, saat: 07.22 ve 10.51)

Erkeklerin karşılaşmaya dayalı uzun süreli sohbetleri, gazete okumaları gibi sosyalleşmeye yönelik kentsel mekân davranışlarına karşın banklar kadınlar tarafından daha çok dinlenme ve birini bekleme amacıyla kısa süreli kullanılmıştır. Yanı sıra 08 Ekim Cumartesi günü bazı kadınların ev için almış oldukları yiyecekleri paylaşmaları ve birbirlerine yemek tarifi vermeleri şeklinde gözlenen davranış biçimi, cinsiyete dayalı rollerin kentsel mekânsal davranışları inşasının ifadesidir.

Banklar birçok insan için bekleme ve buluşma yeri olurken üç gözlem günü boyunca eşini bekleyen birçok kadına karşın eşini bekleyen hiçbir erkek olmamıştır. Şehir merkezi yönünde hareket eden çok sayıda çiftte, kadının banklarda beklediği ve erkeğin birtakım işlerini halledip gelip kadın ile yola devam ettiklerini gördüm. Bu cinsiyetli davranış biçimi, mekânsal hareketlilikte erkek ileri bir zihniyetin ifadesi ve gündelik yaşamda kadının akli yetemeyecek! ya da haddi olmayan! işleri halleden akıllı, güçlü erkek ve bir kenarda bekleyen, güçsüz, pasif kadın inşasıdır.

Gündelik yaşamda dosdoğru önüne bakarak yürüyen orta yaşlı kadın profiline karşılık her yaştan erkek, etrafına bakınarak yürümektedir. Yaygın biçimde sağa sola bakarak yürümeleri, erkeklerin mekânsal farkındalıklarını arttırırken, dosdoğru ileriye bakarak, sağa sola bakınmadan yürümeleri kadınların, mekânsal kabiliyetlerinin gelişmesini engellemekte, böylece gündelik yaşamda yol bilen, iz

bilen neyin nerede olduğunu çok iyi bilen üstün akıllı erkeğe karşın cahil!, yapamaz!, yetenezsiz! olduğu iddia edilen kadın kimliği inşa olmaktadır.

Cinsiyete dayalı rollerin gündelik yaşamda kentsel mekânsal davranışları inşası, yanında bebek ile ya da bebek arabasıyla dolaşanların sadece kadınlar olmasıdır. Bebek arabası kullanan erkekler ise hepsi yanında kadın da olan erkeklerdir. 07 Ekim Cuma günü saat 12.00'a kadar yürüyebilen çocuğu ile MİA yönünde ilerleyen 9 erkeğe karşın bebek veya çocuğu ile MİA yönünde ilerleyen 45 kadın olmuştur. 45 kadından bazıları kentsel mekânda aynı anda birden fazla çocuk ile, 7'si de kentsel mekânda yanında annesi yaşında bir kadın ile birlikte bulunması bakımından cinsiyete dayalı rollerin cinsiyetli mekânsal davranışları inşası olarak tezahür etmektedir. 12.00'den sonra da bebek arabası ile yalnız dolaşan 1 erkek, bebek ya da yürüyen çocuklar ile 43 kadın, ve bu 43 kadının da 13'ü kentsel mekânda yanında annesi yaşında bir kadın ile bulunan kadınlardır. Bunlara ek olarak yanlarında çocuk ile kentsel mekânda yan yana bulunan 12.00'den önce 5 ve 12.00'den sonra 2 çift olmuştur. Kadınların mekânsal hareketlerini zorlaştıran, kentsel mekânda yanında bebek ve çocuklarla bulunma davranışı, aynı anda birden fazla çocuk ile ilgilenmek ya da aynı anda hem alışveriş poşetleri hem de çocukları taşımaları da kadınların, cinsiyete dayalı rollerin temsili cinsiyetli davranışlarıdır. Bebek ve çocuk bakımı ve alışveriş işlerine bir de engelli ve yaşlı bakımı da eklenerek erkeklerden farklı olarak kadınlar kentsel mekânda bağımlı²¹ öznel olarak bulunmaktadırlar (Şekil 62).

Şekil 62. Kadın Bireylerde Cinsiyete Dayalı Rollerin Ürettiği Kentsel Mekân Davranışları (08.10.2016, saat:15.38 ve 11.10.2016, saat: 07.26)

²¹ Böylece bakıma muhtaç bebek, çocuk, engelli ve yaşlıya bağımlı kadın kimliği inşa olmaktadır.

Yanında bakımı ile ilgilendiği bebek, çocuk, engelli veya yaşlı bireyler olmasa da, orta yaşlı kadınların kentsel mekânda genellikle yanlarında annesi/kayınvalidesi yaşımda ya da yetişkin oğlu/kızı ile bulunduğu davranışı belirgindir (Şekil 63). 7 Ekim Cumartesi günü bu davranışı cinsiyetli davranış olarak fark ettikten sonra bile kentsel mekânda yanında yetişkin oğlu ya da kızı ile bulunan 19 kadın saydım. Bakımı ile ilgilendiği muhtaç bireylerin yanı sıra, kadınların yanlarında annesi/kayınvalidesi ya da yetişkin çocuğu ile bulunmalarına karşın erkekler kentsel mekânda daha çok bireysel ya da akran grupları ile bir arada bulunmaktadır.

Yanında küçük çocuğu olan kadınların kentsel mekânda genellikle yanlarında annesi-kayınvalidesi yaşımda bir kadın ile bulunmaları, aile içi görevlerin mekânsal hareketleri kısıtlamasının, gündelik yaşamda kadınlar arası yardımlaşmaya dayalı olarak aşılmaya çalışılması cinsiyetli kimliği pekiştirici bir inşadır. Bu inşa, bir yandan cinsiyete dayalı iş bölümünü pekiştirirken bir yandan da kadınların kentsel mekân hareketlerindeki bağımlı konumunu güçlendirerek sürdürmektedir.

Şekil 63. Kadın Bireylerde Kentsel Mekânda Başka Kadınlarla Birlikte Bulunma Davranışı (08.10.2016, saat: 08.57 ve 11.10.2016, saat:11.00 ve 12.34)

Kadınların şehir merkezine yanlarında anneleri yaşımda bir kadın ya da yetişkin çocukları ile gelmesi birçok kadında gözlenmekle birlikte bu davranış, giyimleri²² ile kırsal yerleşmelerden geldikleri düşünülen kadınlarda daha da belirgindir. Kırsal yerleşmelerden geldiklerini düşündüğüm kadınlar arasında da orta yaşlı kadınların şehir merkezine yetişkin oğlu, kızı, kocası ya da annesi yaşımda bir

²² Balıkesir örneğinde çiçekli veya siyah şalvar, naylonumsu-siyah-önü açık pardesü ve çoğunlukla terlik ile karakterize edilebilir.

kadınla gelirken ileri yaştaki (60 civarı) kadınlarda ise kenstsel mekânda tek başına bulunma davranışı belirgindir. Kırsal yerleşmelerden geldiklerini düşündüğüm kadınlar kentsel mekânda yanlarında bir erkek ile bulunuyorsa, erkeğin kadından önde yürüdüğü en az 5 çiftte belirgin olarak görülmüştür.

Kadınların şehir merkezine yanlarında anneleri yaşında bir kadın ya da yetişkin çocukları ile gelme davranışının kırsal yerleşmelerden gelen kadınlarda belirgin olması, şehrin, kırsal yerleşmelerdeki kadınlar için yalnız gelinemeyecek bir yer, ya da oradaki erkekler için eşlerini, kızlarını yalnız göndermedikleri bir yer olarak inşa edildiği mekânsal davranış biçimidir. Bu bakımdan yaş ile ilişkili farklılıklar, ileri yaştaki (60 civarı) kadınların bireysel mekânsal hareketleri, bir yandan cinsiyetler arası iktidar ilişkilerinin mekânsal hareketleri inşası bakımından eşi vefat etmiş olma ile ilişki olabilir, bir yandan da cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerinin, yaş değişkeni devreye girince aile içerisinde kadınlar arası iktidar ilişkilerine dönüşmesi ile ilişkilendirilebilir.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde banklar, orta yaşlı kadınlar tarafından daha çok dinlenme, telefonla görüşme, sigara içme, birşeyler yeme ve birini bekleme yeri olarak kullanılırken orta yaşlı ve ileri yaşlı erkekler tarafından yine dinlenme, fakat aynı zamanda daha çok muhabbet edip sosyalleşme yeri olarak, genç yaşta (20'li, 30'lu) kadın ve erkekler için ise banklar çoğunlukla buluşma ve uzun süreli konuşma yeri olarak kullanılmıştır.

Yine mekâna odaklandığımızda Kurtdereli Mehmet Pehlivan heykelinin ön cephesinde 7'si yüzü yola dönük, 4'ü ise sırtı yola dönük 11 bank bulunmaktadır. Bankların yüzü ve sırtı yola dönük biçimde konumlandırılması, gündelik yaşamda cinsiyet ve mahremiyet ilişkisine dair bir mekânsal inşadır. Bu şekilde sırtı yola dönerek yüzünü yola dönmeyecek şekilde inşa edilmiş banklar MİA'nın başka bölgerinde de ayırt edilmiştir. Yeşilyol Sokak ile Milli Kuvvetler Caddesi'nin kesiştiği yerde bulunan belediye binalarının önündeki banklar, Hükümet Caddesi'nde valilik binasının ön cephesinde Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz tabelası olan açık alanda bulunan banklar, Zağnos Paşa Camisi'nin ön cephesindeki Şehitler Meydanı'nda bulunan banklar bunlardan birkaçıdır. Bankların kentsel mekânda mahrem inşası, karşı cinsten bireylerin gündelik yaşamda bu bankları, birbirlerini görmeyecek şekilde kullanmaları ve kadınların da yola sırtı dönük olarak oturmaları ile karşılıklı olarak üretilmektedir.

Bankların boş olması halinde yola sırtını dönerek oturma davranışı kadınlara özgü cinsiyetli bir davranış olarak inşa olurken (Şekil 64, 65) aynı bankın kadın ve erkekler tarafından aynı anda kullanılması durumunda ise kentsel mekânda kadın bedenini mahrem inşasını üreten bir erkek davranışıdır (Şekil 66, 67, 68).

Şekil 64. Tüm Banklar Boş Olmasına Rağmen Yola Sırtını Dönen Banklara Oturan Kadınlar (07.10.2016, saat: 07.55 ve 09.36)

Şekil 65. Boş Olmasına Rağmen Banklara, Yola Sırtını Dönerek Oturan Kadınlar (08. 10. 2016, saat: 15.26 ve 15.36)

Şekil 66. Aşure Hayrı Sırasında Bankları Ters Yönde Kullanan Kadınlar ve Erkekler (11.10.2016, saat: 14.32 ve 14.37)

Şekil 67. Aynı Bankı Kullanmaları Durumunda Birbirlerini Görmeyecek Şekilde Kullanan Kadın ve Erkekler (07.10.2016, saat: 12.53 ve 18.08)

Şekil 68. Aynı Bankı Kullanmaları Durumunda Birbirlerini Görmeyecek Şekilde Kullanan Kadın ve Erkekler (08.10.2016, saat: 16.02 ve 17.33)

Bankta sırtını yola dönerek/ters yönde oturma eğilimi, kadınlarda belirgin olduğundan bu davranışın, mahremiyet ve aterkil değerler ile ilişkili olduğunu düşündüm. Neden bu şekilde oturduklarını sorduğum kadınlardan ikisi bu davranışlarının sebebinin bişeyler atıştırdıkları ile ilgili olduğunu, bir kadın da sigara içtiği için çöp kutusunu kullanabilmek maksadıyla bu yönde oturduğunu söyledi. 11 Ekim Pazartesi günü öğle saatlerinde sırtını yola dönerek oturan 20’li yaşlarda baş örtülü bir kadın üniversite öğrencisi ise bu davranışının nedenini, “*Yoldan çok fazla insan gelip geçiyor onları görmemek için ben yoldan gelip geçenlere baktığımda onlar da bana bakıyor bu da beni rahatsız ediyor*” sözleri ile bireysel mahrem inşasına işaret etti. Banka sırtı yola dönük şekilde oturan, 30’lu yaşlarda bir erkek ise (Şekil 68, 08.10.2016: 17.33), bankta oturan kadınları işaret ederek, onları rahatsız

etmemek için ters yönde oturduğunu söyledi. Bu bakımdan bankları sırtı yola dönük şekilde kullanma davranışı, yemek ve sigara gerekçesi de dahil olmak üzere, hem kadın hem de erkekler için, kentsel mekânda kadın bedeninin mahrem inşasının üretimidir.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde beden mahrem inşasını üreten diğer bir davranış biçimi de, boş bank yok ise, birbirini tanımayan kadınların, kadınların olduğu banklara, birbirini tanımayan erkeklerin de erkeklerin olduğu banklara oturmaları ile cinsiyetleşmiş mekânlar üretmeleridir (Şekil 69).

Şekil 69. Gündelik Yaşamda Üretilen Cinsiyetli Mekânlar (11.10. 2016, saat: 13.30)

Birbirini tanımayan kadınların, kadınların olduğu banklara, birbirini tanımayan erkeklerin de erkeklerin olduğu banklara oturmaları ile üretilen cinsiyetli mekânlar hem kadınlar hem de erkekler için mekânı bir sosyalleşme ortamına dönüştürürken, karşılaşmaya dayalı sosyalleşme mekânının üretimi, MİA'nın farklı bölgelerinde gerçekleştirdiğim 8 gözlem günü boyunca erkek bireylerde belirgindir. Davranışlarda cinsiyete dayalı bu fark, kuşkusuz aile içi iktidar ilişkileri, iş bölümü ve özne konumları ile ilişkili olarak bir yandan kadınların bankları kısa süreli kullanmasına karşın erkeklerin daha uzun süre kullanmaları, bir yandan da erkeklerin kentsel mekânda iletişime açık davranışlarına karşın kadınların çekimser tutumları ile ilgilidir.

Kadınların kentsel mekânsal hareketlerini sınırlayan diğer bir gündelik inşa ise haftasonu çarşı iznine çıkan askerlerin mekânda erkek yoğun bir kullanım alanı oluşturmalarıdır. Erkek sayısının belli bir zamandaki ani artışı, o sırada sokaktan geçmekte olan kadınları kenara itmiş ve kadınlar kenardan yürümüşlerdir (Şekil 70).

Şekil 70. Kentsel Mekânın Erkek Yoğun Kullanımında Kenara İtilen Kadın Bireyler (08.10. 2016, saat: 09.08 ve 09.34)

Haftasonu sabahın erken saatlerinde spor yapmak için eşofmanı ile yürüyen biri 50’li biri 30’lu yaşlarda 2 erkek olurken benzer bir davranışı gerçekleştiren hiçbir kadına rastlamadım ancak sırt çantaları ile uzak mesafeli bir spor faaliyetine katılmaya gider gibi görünen 2 üniversiteli genç kadın oldu. Gün içerisinde basketbol, futbol gibi aktivitelere gidip gelen üniformalı bireyler de yalnızca erkeklerdi.

Hava koşullarındaki değişim de gün içerisinde mekânın cinsiyete özgü kullanımında birtakım değişiklikler oluşturdu. Mesela 08 Ekim Cumartesi günü yağmurdan saklanmak isteyen 40’lı 50’li yaşlarda, giyiminden kırsal yerleşmelerden geldiğini düşündüğüm iki kadın yağmurdan korunmak için saçağı olmayan kafenin yanında bir iki dakika durdu, ancak bunun kendilerini korumadığını gördüklerinde korunabilecekleri bir alan arayarak daha ilerideki bir saçağın altında yağmurun dinmesini beklemeye başladılar. Kafenin önünde, saçak altında durmalarına karşın kafeye geçip orada beklememeleri, bu iki kadının dışarıya belli bir amaç için çıktıklarını, dışarıda kendilerine zaman ayırma ya da kafede oturma davranışından uzaklıklarını göstermektedir.

Hava koşullarındaki değişimin gösterdiği, kentsel mekânda cinsiyete dayalı diğer bir oluşum da 11 Ekim Pazartesi günü yağmur yağdığına, gözlenen alandaki erkek sayısı belirgin biçimde azalırken ve banklarda hiçbir erkek kalmazken hâlâ birilerini-bir şeyleri beklemek için bankları kullanan kadınların olmasıydı. Yağmur damllarını silerek eşyalarını banka koyup bekleme davranışı, iki yağmurlu günde de

erkeklerden farklı olarak yalnızca kadınların davranışları olarak gerçekleşti (Şekil 71). Bu gündelik eylemler, gerek iktidar ilişkilerine dayalı özne inşaları gerekse de kentsel mekânın inşası bakımından, erkeklerin aksine kadınların kentsel mekânda banklar dışında gidecek bir yerlerinin olmadığını göstermesi bakımından mekân hareketlerinde cinsiyete dayalı eşitizliğe işaret eder. Aynı zamanda bu gündelik görünüm kadınların bankları mecburi sebeplerle kullanırken erkeklerin daha çok keyfi hava alma ve sosyalleşme amaçlı kullanımlarını da göstermektedir.

Şekil 71. Yağmurlu Hava Koşullarında Bankları Kullanan Kadınlar (11.10. 2016, saat: 15.09 ve saat: 15.42)

Yağmur sırasında yine erkeklerin bireysel olduklarından daha hızlı hareket edebilirken kadınların kendileri dışında çocuklarını da yağmurdan koruma telaşına girdikleri, bebek arabaları ya da taşıdıkları çocukları veya alışveriş çantaları nedeniyle daha yavaş hareket ettikleri, dolayısıyla erkeklere kıyasla zorlanmaları cinsiyete dayalı iş bölümü eşitsizliğinin kentsel mekân hareketlerini kısıtlayıcı inşasının bir diğer örneğidir. Son olarak yağmur yağdığı sırada sokaktan geçen bir ailede erkeğin şemsiye ile önden yürürken kadın ve çocukların şemsiyesiz ve arkadan yürümesi biçiminde gerçekleşen gündelik eylem biçimi erkek önde mekânsal davranış olarak yine cinsiyete dayalı eşitsizliğin inşasıdır.

Kentsel mekânın cinsiyetli inşasının diğer bir boyutu da kadın bedenine yönelik sarkıntı ve şiddet gibi erkek müdahaleleridir. 07 Ekim Cuma günü saat 08.00'a doğru ortalıkta hiç kimse olmamasına rağmen 40'lı yaşlarda bir kadının, ayakkabısının bağını bağlamak için kenara geçip sırtını banklara dönerek yere

eğilmesi, bu kadının kentsel mekânda, bedenini korumaya dair endişesini göstermektedir.

Giyimin de bir davranış şekli olduğu düşünülürken, daha çok kırsal yerleşmelerden gelen kadınlarda belirgin olmakla beraber, yaygın bir davranış biçimi olarak kadınlar kent merkezinde terlik ile bulunmaktadır. Erkeklerden farklı olarak yalnızca kadınlarda ve çok yaygın olarak gözlenen bu davranış biçimi bir yandan kadınların daha çok kısa mesafelerde hareket ettiklerini, bir yandan da ev içi ekonomide kadının ikincil konumunu düşündürmüştür.

Kentsel kamusal mekânda kadınların daha çok bedenini örtecek biçimde bol ve uzun giyindikleri ve çoğu baş örtülü kadınların yaygın olduğu söylenebilir. Bununla beraber bedenini tamamen örtmeyen kadınların, çevrelerindeki birçok erkeğin doğrudan bakışına maruz kalması da kentsel mekânın belirgin gündelik eylemleridir.

07 Ekim Cuma günü saat 08.00 civarında 50 yaşlarında bir erkek önünden geçen 30'lu yaşlarda bir kadının poposuna gözlerini dikerek gözle tacizde bulundu. Saat 15.00 civarında banklarda oturan 3 liseli erkek, yoldan geçmekte olan iki kadını doğrudan bakışlarıyla, gözle taciz etti, saat 17.00 civarında da yoldan etek boyu dizlerinin üzerinde olan iki genç kadın geçtiğinde banklarda oturan erkekler gözlerini ayırmadan bu kadınların bedenlerine odaklandılar. 08 Ekim Cumartesi günü sabah 9.00 civarında iki erkek önlerinde yürüyen bir kadına uzun süre bakarak kadın hakkında konuşarak güldüler. 11 Ekim Pazartesi günü de saat 17.00 civarında yanında kız arkadaşı olan bir erkek, önde yürümekte olan bir kadına, bariz bir biçimde rahatsız edici bakışlarla baktı. Aynı gün saat 19.30'da çarşı yönünden Vasıfçınar caddesi yönünde ilereyen iki üniversiteli kadın yürürken, Vasıfçınar caddesi yönünden şehir merkezine doğru gitmekte olan, üzerinde çeşitli parlak nazar boncuğu benzeri mavi ışıklar ve parlak etiketlerle süslenmiş elektrikli bisikletleri ile kaldırımdan geçen 30'lu yaşlarda iki erkek bu iki kadına laf attılar. Kadınlar anlık olarak dönüp elektrikli bisikletli bu iki erkeğe bakıp, rahatsız bir yüz ifadesi ile hızlanarak yollarına devam etti, erkekler de gülüşerek ters yönde kendi yollarında ilerlediler.

Güvensizliğin tenhalık arttıkça arttığı düşünülürken Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli'nin ön cephesinin, kentin en işlek bölgelerinden biri olmasına rağmen, söz ve gözle tacizler, kentsel mekânın her koşulda kadınlar için güvensiz inşasını göstermektedir.

Gözlemler sırasında erkek şiddetine birkaç defa tanık oldum. 07 Ekim Cuma günü 20'li yaşlardaki genç erkek, genç kadına “*ver bakalım o telefonu*” diyerek asabi davrandı, 08 Ekim Cumartesi günü de genç bir erkek, konuşurken kendisine karşı sesini yükselten kız arkadaşının ağzını eli ile kapatarak kadını susturdu. Aynı gün 40'lı yaşlarda bir çiftin yürüdüğü sırada kadının başka bir yöne gitme isteğini kocası, “*gel, gel, gel*” sözleri ile sesini yükselterek engelledi ve kadının mekânsal hareketliliğini erkeğin yönettiği gündelik eylem gerçekleşti. Benzer biçimde Cumartesi günü eşiyile birlikte pazardan ellerinde çantalar ile gelen 40'lı yaşlarda bir kadın dinlenmek istedi, kocası da kadına “*gel*” diyerek oturacakları yere erkek karar verdi ve boş yer olmasına rağmen daha uzaktaki bir banka giderek yola sırtları dönük olacak şekilde oturdular. Oturulacak yere erkeğin karar vermesi ve yola dönük bankalarda boş yer olmasına rağmen erkeğin yönlendiriciliği ile daha uzaktaki bir banka yönelmeleri, erkek bireyin gündelik yaşamda kadın bedenini mahrem inşasının karşılığıdır.

Kentsel kamusal mekânda kadın varlığını bastıran erkek eylemlerinin gece saatlerinde daha da belirginleştiği söylenebilir. Özellikle saat 21.00'dan sonra dışarıdaki erkeklerin kadınlara yönelik rahatsız edici bakışlarının artması ya da arabalarıyla yüksek sesle müzik dinleyerek geçen erkekler, kentsel mekânda erkek egemenliğinin hava karadıktan sonra arttına gündelik tezahürler olarak gerçekleşti.

11 Ekim Pazartesi günü saat 22.30 civarında da Vasıfçınar Caddesi'nden Kızılay Caddesi yönünde yürüyen, her iki kulağında kulaklık takılı, deri görümlü siyah ceketi olan, zayıf 1.60 boylarında, yaklaşık 15'li yaşlarda bir erkek, Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli'nin önünde, benim de üzerinde oturduğum bankın dibinde durmakta olan yarı dolu gazoz şişesini yerden alarak yoluna devam eder gibi bir görünümle arkaya geçti, gazoz şişesini heykele atarak paramparça etti ve ardından kendi kendine bağıra çağıra birşeyler söyleyip etrafına öfkeli bakışlar saçarak geldiği yoldan geri döndü. Cam kıran gencin bu davranışı, kentsel mekânın gece saatlerinde eril şiddet aracılığıyla kadınlar için güvensizleştirilmesinin inşasıdır.

İkinci gözlem yeri, şehrin ilk kuruluş yerlerinden biri ve ana meydan olarak bilinen Ali Hikmet Paşa Meydanı' dır (Şekil 72). Ali Hikmet Paşa Meydanı, şehrin en yoğun kullanılan, Anafartalar Caddesi ve Milli Kuvvetler Caddesi ile yerli bireylerin yoğun olarak kullandığı Zağnos Paşa, Örücüler ve Yaymacılar caddelerinin kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu bakımdan şehirde yaşayan her kesimden bireylerin uğradığı yoğun bir kullanım alanıdır.

Şekil 72. Ali Hikmet Paşa Meydanı (13.10.2016)

13 Ekim 2016 Perşembe günü Ali Hikmet Paşa Meydanı'na vardığımda, meydanda yalnızca çay ocağını açmakta olan 50'li yaşlardaki kır saçlı bir erkek ve ben vardık. MİA içerisinde yol boyunca hiçbir kadına rastlamadım. Dükkanlarını açmaya gelen az sayıda esnaf erkek bana şaşkın bakışlarla bakıyorlardı. 07.05'de sonradan taksi şoförü olduğunu öğrendiğim 40'lı yaşlarda beyaz gömlek, siyah takım elbise ve sivri burun ayakkabılı bir erkek çay ocağına oturup çay istedi, çay ocağının sahibi ile sabah sohbetini yaptı ve gazetesini okumaya başladı. Sokakta hiçbir kadın yoktu. Liseli, kulağında kulaklık olan genç erkek kollarını aç aça adeta sokağa meydan okurcasına yürürken, sigara izmaritini yere atarak artist tavırlarda bulunuyordu.

Meydandaki yaya hareketi, erkek yoğun bir görünümdü. Saat 07.00 ile 07.30 arasında gözümün alabildiği her yerden geçen erkek sayısı kadın sayısının yaklaşık beş katıydı (34 kadın - 159 erkek). Çay ocağına saat 07.30'a dek 4, 08.00'a kadar da çok sayıda erkeğe karşın tek 1 kadın oturdu.

Çay ocağı gibi sokak da sabahın ilk saatlerinde erkek yoğun bir görünüme sahipti. Meydandan geçen erkekler çoğu elinde tesbih, tesbihini dışa doğru sallayan, göğsünü kabartıp kollarını ve bacaklarını aç aça yürüyen erkeklerdi. Meydan daha sabahın ilk saatlerinde genç erkekler için buluşma yeri oluyordu. Örneğin daha sabah 07.30 civarında ellerinde tesbihleri olan liseli genç bireyler meydanda buluşup birkaç dakika konuştuktan sonra her biri başka yana dağıldılar.

Saat 07.30'a doğru sokaktaki kadın sayısı nispeten arttıysa da 07.30 ile 08.00 arasında sayılan erkek sayısı kadın sayısının yaklaşık üç katıydı (59 kadın - 173

erkek). Belirlenen oran saat 08.00 civarında da aynı kaldı, 08.00 ile 08.20²³ arasında meydana geçen erkek sayısı kadın sayısının üç katıydı (29 kadın – 91 erkek).

Meydandan geçen erkekler çoğu elinde tesbih, tesbihini dışa doğru sallayan, göğsünü kabartıp kollarını ve bacaklarını açarak yürüyen erkeklerdi. Erkeklerin sokaktaki bu davranışları kabalık ve erkek şiddetini sembolize ediyordu.

Çay ocağı ancak saat 08.00’da kadınların da uğradığı bir yer oldu. Aile işletmesi olan çay ocağında çalışan kadın, iş yerine saat 08.00’da geldi, aynı dakikalarda 40’lı yaşlarda 3 kadın da çay ocağında oturup çaylarını içtiler.

Sabahın erken saatlerinde (saat 08.00 civarında) meydanın tam ortasında, biri bir ayağını kaldırmış, ayağını, meydanın etrafını çevreleyen 40 cm civarındaki bariyerlerinden birine dayayarak durup sohbet eden iki liseli genç erkek, arkalarından geçmekte olan iki liseli genç kadına dönüp rahatsız edici biçimde baktı, kadınlar da bunu fark edip rahatsız olarak yollarına devam ettiler.

Saat 08.00-09.00 arasında işe gidip gelen kadın ve erkekler dışında ellerini arkasına dolamış ya da elleri cebinde, sağa sola bakınarak adeta dolaşmaya çıkmış gibi görünen erkekler bulunuyordu. Saat 08.00 civarında ellerini belinden arkaya doğru dolayan ve elinde tesbihi olan 30’lu yaşlardaki genç erkek, sağa sola bakına bakına ıslık çalarak dolanıyor, bu haliyle tam bir aylak adam profili çiziyordu. Yine sabahın erken saatlerinde 60’lı yaşlarda zayıf, kot ceketli oldukça yavaş yürüyebilen yaşlı bir erkek yanında çeke çeke getirdiği boş gibi görünen pazar arabasından çıkardığı bir torba dolusu buğday ile meydana güvercinleri besledi (Şekil 73).

Şekil 73. Meydanda Kuşları Besleyen Bir Erkek Birey (13.10.2016: 08.33)

²³ Üç gözlem gününde de saat 08.00’a kadar gözümün alabildiği her yerden geçen bireyleri sayarken saat 08.00’dan sonra sadece meydan kaldırımından geçen kişileri dikkate aldım.

Erken saatlerde kuşları beslemeye yalnızca erkek bireyler geliyordu²⁴. Bu da kentsel mekânın sabahın erken saatlerinde kadınlar için değil ama erkekler için rekreasyon alanı olarak kullanıldığını göstermekteydi. Saat 08.30'da kuşları besleyip uzun süre onları seyreden 60'lı yaşlardaki erkek bireyin peşi sıra 50'li yaşlarda, ardından 30'lu yaşlarda ve yine 50'li yaşlarda erkek bireyler gelip kuşları beslediler. Tıpkı kuşlara yem atanlar gibi erken saatlerde meydanda durup fotoğraf çekilen erkek bireyler oldu. 13 Ekim Perşembe günü saat 9.00 civarında 40'lı - 50'li yaşlarda 3 erkek, meydanda birbirlerinin fotoğrafını çekerek oyalandı ve yavaş yavaş ilerlemeye devam ettiler. Sabahın erken saatlerinde kadınlardan farklı olarak erkek bireylerin bu davranışları kentsel mekânın cinsiyete dayalı sosyal inşasıdır.

Saat 09.00 civarında hâlâ meydandan geçen erkek sayısı kadın sayısının iki katı civarındaydı. Saat 09.00-09.20 arasında meydandan geçen kadın sayısı 86 iken erkek sayısı 151 olarak gerçekleşti. Yol üstü karşılaşma ve ayak üstü sohbetler de Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde olduğu gibi Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda da erkek bireylerde belirgin oldu. Saat 10.00 civarında (10.00 ile 10.15 arasında) hâlâ meydanı kullanan erkek sayısı (167), kadın sayısının (65) yaklaşık üç katı idi.

Yine saat 10.00 civarında ellerinde sigara ile 3 kişiden oluşan erkek grubu meydanda fotoğraf çekildi, 60'lı yaşlarda orta boylu bir erkek yanında getirmiş olduğu yemler ile kuşları besledi ve onları izledi. Aynı saatlerde 30'lu yaşlarda spor giyimli bir erkek, 2-3 yaşlarında küçük bir oğlan çocuk ile gelip kuşları besledi, o sırada oradan bisikleti ile geçen ortalama 15 yaşlarındaki genç erkek, kuşları besleyen genç erkek ve çocuğu uzun uzadıya izledi ve yoluna devam etti, 50'li yaşlarda bir erkek daha, kuşları besleyen genç erkek ve çocuğun yanına geldi, genç erkek ile ayak üstü konuşup güldüler. Yine tesbihini dıştan içe doğru sallayan, ayaklarını aç aça yürüyen 20'li yaşlarda iki erkek meydanda durup birbirlerinin fotoğrafını çekti ve etraflarına bakına bakına yollarına devam ettiler.

Saat 10.00'a kadar onlarca erkeğe karşın hâlâ henüz hiçbir kadın Ali Hikmet Paşa Meydanı'nı, kendilerine bir anı oluşturmak ya da sosyalleşmek amacıyla kullanmadı. Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda kadınların vakit geçirmek amacıyla görünürlüğü ancak saat 10.00'dan itibaren gerçekleşti. Saat 10.00 civarında 30'lu

---

²⁴ Gözlem süresince 60'lı ve 70'li yaşlarda birkaç erkek her gün sabah 07.30 ile 09.00 arasındaki saatlerde bir çanta dolusu kuş yemi ile gelerek kuşları besledi ve onları izlediler.

yaşlarda bir kadın gelip küçük kız çocuğu ile meydandaki kuşları besledi. Bu saate dek meydanda kuşlar ile sosyalleşen onca erkeğe karşın saat 10.00 civarında gelen bir tek kadının ardından yine 50’li yaşlarda bisikletli bir erkek daha yanında getirdiği bir çanta dolusu yem ile kuşları besledi, 50’li yaşlarda başka erkek bireyler de meydanda elleri ceplerinde dolaşarak yem yiyen kuşları izlediler.

Saat 11.00 civarında (11.00 ile 11.15 arasında) meydandan geçen erkek sayısı (182), hâlâ kadın sayısının (65) üç katı civarındaydı. Ayrıca kadınlar, genellikle yanlarında kadın ya da erkek ikinci bir kişi ile birlikte hareket ediyorlardı. Kentsel mekânı kullanan kadın sayısının nispeten arttığı saat 11.00 civarında bile saydığım 65 kadının 24’ü tek başına iken 41’inin yanında ikinci bir kadın ya da erkek vardı.

Saat 11.00 civarında meydan, köşelerde şans oyunları satan seyyar satıcılar ve boyacılar ile oldukça canlı bir görünüm aldı. Dükkanlar boyunca esnaflar, ikili-üçlü erkek grupları oluşturarak birbirleri ile sohbet ediyor, şans oyunları satan kişilerin etrafında da sohbet eden erkekler bulunuyordu. Yol üstü geçerken şans oyunu deneyip yollarına devam eden kadınlar da vardı.

Saat 12.00’a doğru yem alıp kuşları besleyen kadın sayısı artmaya başladı. Saat 12.00 civarında hâlâ meydandan geçen erkek sayısı kadın sayısının iki katından fazla idi. 12.00 ile 12.15 arasında meydandan geçen kadın sayısı nihayet nispeten çoğalarak 107, erkek sayısı ise 246 idi. Saydığım kadınların yarıdan fazlası (63) yanında bir kadın ya da erkek ile birlikte hareket eden kadınlar iken, erkekler (163) kentsel kamusal mekânda daha çok bireysel olarak bulunmaktaydı. Saat 13.00’ dan itibaren çok sayıda kadın, erkek, aile, arkadaş gelip kuşları besleyerek meydanda vakit geçiriyordu. Banklara oturan, orada durup konuşan kişileri gözlediğimde, evli kadınların genellikle aile bireylerinden biri ile birlikte oldukları anlaşılmaktaydı.

Öğle saatlerinde de meydanda amaçsız, zevk için yürüdükleri her hallerinden anlaşılan erkekler belirgindi. Saat 11.00 civarında 50’li yaşlarda kır saçlı bir erkek kuşları besleyerek vakit geçirirken, 50’li yaşlarda ikili üçlü gruplar halindeki erkekler elleri arkalarında salına salına yürümekteydiler. Biri 20, biri 40’lı yaşlarda iki erkek de meydanda birbirlerinin fotoğraflarını çektiler. Sabahtan beri ellerinde bir torba dolusu yem ile gelerek kuşları besleyen erkeklere karşın, saat 11.00’dan sonra çay ocağından bir paket yem alarak kuşları besleyen kadınlar oldu. Bu davranış farklılığı, kadınların oradan geçerken kuşları beslemelerine karşın erkeklerin, belki de sırf kuşları beslemek için geldikleri ya da kadınlardan farklı olarak erkeklerin günlük hayatında yer etmiş bir kentsel aktivite olarak tezahür etmiştir.

Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda saat 19.00'dan sonra kadın sayısında bir azalma belirgindir. Bununla beraber saat 19.00'dan sonra meydan, çay ocağında oturan 1-2 kadın dışında, kadınların ayak üstü sohbet ettiği bir yer olmayıp sadece gelip geçtikleri bir yer olurken saat 23.00'a kadar erkeklerin ayak üstü sohbet edip fotoğraf çekildikleri bir yer oldu.

Saat 19.00 civarında meydanda daha çok memur ve öğrenci erkek ve kadınlar ile esnaf erkekler hakimdi. Saat 19.00 civarında (19.00 ile 19.15 arasında) yine meydandan geçen erkek sayısının (236), kadın sayısının (82) üç katından fazla idi. Bu saatten sonra meydanda daha çok çocuğunu okuldan alan anne ve babalar, aile ve çiftler, işten çıkan memurlar, genç erkekler, üniversiteli arkadaş grupları, okuldan/dershaneden dönen liseliler ve orta yaşlı ikili/üçlü erkek grupları belirgindi.

Saat 19.00 civarında çay ocağında eşi ve çocuğuyla oturan bir kadın ile banklarda eşi ile oturan bir kadın vardı. Kadınlar hava karardıktan sonra meydanı genellikle yanında aile bireylerinden bir erkek ile (ki genellikle eş) kullanmaktaydı. Hava karardıktan sonra meydandan geçip giden kadınlar da genellikle yanlarında erkek arkadaşı ya da eşi olan kadınlardı. Bu da birçok kadın için, kentsel kamusal mekânın, belli bir saatten sonra ancak (koruyucu!) erkek ile birlikte bulunulabilecek bir yer olduğunu göstermekteydi.

Saat 19.00'dan sonra çay ocağı ve kokoreç salonuna, 30'lu yaşlarda bir kadın ile 20'li yaşlarda iki kadın dışında, yanında eşi ya da erkek arkadaşı olmadan oturan kadın olmadı. Tek erkekler ya da gruplar halinde erkekler ise gece gözlemin noktalandığı saat 23.00'a (ve muhtemelen çok daha geç saatlere kadar) kentsel mekânda özgürce dolaşmaktaydı.

Saat 20.00'a doğru sokakta pastahaneden aldıkları kekleri yiyerek dolaşan 50'li yaşlarda iki erkek ile sigara içe içe dolaşan 20'li yaşlardaki erkekler, yine saat 20.00 civarında dondurma yiyerek meydandan yavaş adımlarla ilerleyen 50'li yaşlardaki iki erkek gibi kentsel mekânda gezinen erkeklere karşın hava karardıktan sonra meydanı genellikle geçiş güzergâhı olarak kullan, bir yere giden ve bir yerden dönen kadınlar vardı.

Saat 20.00 civarında (20.00 ile 20.15 saatleri arasında) meydandan geçen erkek sayısı (185) yine kadın sayısının (60) üç katından fazlaydı. Saat 21.00'a doğru meydanda, elleri cebinde ya da arkasında, başıboş dolaşan 3'lü, 5'li erkek grupları belirgindi. Yine bu saatlerde 15'li yaşlarda, elektrikli bisikletli 3 erkek gelip esnafla ayak üstü muhabbet etti, elektrikli bisikletlerine binip gittiler. 15'li yaşlardaki bu

erkek davranışı cinsiyetin gündelik eylemlerin tekrarı ile (performativite ile) inşasının en erken göstergelerinden sadece bir tanesidir. Saat 21.00 ile 21.15 arasında meydana geçen erkek sayısı (139) da kadın sayısının (28) yaklaşık beş katı idi.

Sabahki konuşmamızda, aile işletmesi olmasına rağmen, çay ocağında çalışan kadın, eşinin gece çay ocağında kalmasına izin vermediğini söylemişti. Gerçekten de kadın, ortalama 3 yaşlarındaki çocuğu ve aile bireylerinden bir erkeğin nezaretinde (kayınbabası ile) saat 21.00'da evine gitti. Aile işletmesi olan iş yerinde saat kaç kadar çalışacağı erkek tarafından belirlenmekle beraber, bu gündelik eylemler kentsel mekânın gece kadınların bulunmaması gereken bir yer olarak inşasıdır.

Aile işletmesi olan çay ocağında çalışan kadına önceki günkü konuşmamıza istinaden “*eğer eşiniz izin verirse akşamları kalıp çalışmak istermiydiniz?*” diye sorduğumda “*eşim izin verirse ben kalırım ama içeride kalırım, dışarı servise çıkmam*” yanıtını verdi. Bu söylemi ile XX kişi, bir yandan aile işletmesi olan çay ocağının önü olan dışarının, kadınlar için tehlikeli bir yer olduğunu, böylece kadının içeride erkeğin dışarıda bulunduğu bir kentsel mekân inşa etmektedir. Kendisi de kentsel mekânı hava karardıktan sonra güvensiz bulduğunu, eve dönme konusunda “*ben de yalnız gitmem, kayınbabamla, kayınım, eşimle giderim*” söylemi ile koruyucu erkek gerçeğini normalleştirmiş, gözlem süresince üç gün de eve yalnız gitmemiştir.

Meydanın köşe başında bir taksi durağı, meydanın başında bir çay ocağı, onun da yanında kokoreç salonu, hemen yanında telekom merkezi, yanında ise saatçi dükkanları sıralanmaktaydı. Çalışanların tamamı erkekti. Çay ocağı ve kokoreç salonuna gün içerisinde aile bireylerinden kadınlar uğruyor, çalışan erkeğe “yardım” ediyor ve akşam saatlerinde iş yerinden ayrılıyorlardı.

Saat 21.00 civarında diğer esnaf dükkanları da kapandı, çay ocağını işleten iki erkek ile kokoreç salonunda çalışan erkekler ve etrafta dolaşan erkekler kaldı. Sabahın ilk saatlerinde de çay ocağında çalışan erkekler dükkanı açtı, çay ocağında çalışan kadın ise saat 08.00 civarında gelmişti. Bu bakımdan kentsel mekânda olduğu gibi özelleştirilmiş kentsel mekânlar olan iş yerlerinde de kadınlar, cinsiyete dayalı iş bölümü ve iktidar ilişkileri ile belirlenen saat aralıklarında bulunabilmekteydi.

Saat 22.00-22.15 arasında meydana geçen erkek sayısı (118), kadın sayısının (27) dört katından fazlaydı. Kadın-erkek sayısındaki büyük farka ek olarak kadın ve erkek davranışları da birbirinden farklı idi. Saat 22.00 civarında belli bir

yerden dönen ya da belli bir yere giden kadın profiline karşın, başıboş dolaşan, durup ayak üstü muhabbet eden, meydanda fotoğraf çekilen erkekler vardı.

Saat 21.00-22.00 civarında taksi durağındaki taksi şöforleri ve onlarla muhabbete oturan genç erkekler burada cinsiyetleşmiş bir mekân oluştururken, çay ocağı ve kokoreç salonu az sayıda da olsa yanlarında erkeklerle gelen kadınlar ile zaman zaman kadınların da kullandığı ama yine de erkek yoğun mekânlar olarak inşa olmaktadır.

2 üniversiteli genç kadın saat 22.00 civarında gelip çay ocağına oturdular. Çay ocağında oturan başıboş erkekler gözlerini kızların üzerinden ayırmadılar. Saat 22.50'de üniversiteli kadınların da kalkmasıyla meydan bütünüyle erkek mekânına dönüştü, bu erkek hakim görüntünün verdiği rahatsızlık ile gözlemi sonlandırdım.

Gözlem sonrası eve dönerken, saat 23.00 civarında sokaklarda, çay ocaklarında, bankalarda, otobüs duraklarında, yollarda (MİA içinde) 3'lü, 5'li gruplar halinde 20'li, 30'lu zaman zaman 40'lı 50'li yaşlarda çok sayıda erkeğe karşın yok denecek kadar az sayıda ve yanında koruyucu erkek ile birkaç kadın vardı.

17 Ekim Pazartesi günü sabah saatlerinde işe giden kadınlara karşılık camiden dönen, kuşları yemleyen, meydanda iki çift laf eden, çay ocağında oturan ve işe giden erkekler bulunmaktaydı. Saat 07.00 ile 07.15 arasında Ali Hikmet Paşa Meydanı'nı başta geçiş güzergâhı olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanan 20 kadına karşılık 72 erkek, 07.15 ile 07.30 arasında 39 kadına karşılık 110 erkek, 07.30 ile 08.00 arasında 199 kadına karşın 416 erkek oldu. Saat 07.20'de çay ocağına iki erkek oturdu ve kahkaha ata ata bağıra bağıra telefonda birbirlerine birşeyler gösterip gülüyor, yoldan geçen tanıdık bir erkeğe "*lan bu saatte işe mi gidilir*" diye seslenerek kahkahalar atıyor, yoldan geçen bazı kadınlara uzun süre gözerini ayırmadan bakıyorlardı. Buna karşın saat 08.00 civarında bir kadın çay ocağına oturup kahvaltısını yaptı ve kalktı.

Saat 08.00 ile 08.15 arasında Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda 76 kadına karşılık 146 erkek, saat 09.00 ile 09.15 arasında 65 kadına karşılık 192 erkek, saat 10.00 ile 10.15 arasında 102 kadına karşılık 198 erkek vardı. Ali Hikmet Paşa Meydanı'nı başta geçiş güzergâhı olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanan kadın sayısı saat 10.00 civarında nispeten arttı ve saat 11.00'e kadar, daha çok belli bir amaçla yürüyen kadınlar olurken dolaşa dolaşa gezinen kadınların görünürlüğü saat 11.30'dan itibaren belirginleşti.

Çay ocağında her saatte her yaştan erkek olurken saat 15.00'dan sonra hiçbir kadın çay ocağına oturmadı. Meydandaki kadın sayısında ise saat 17.00'dan sonra belirgin bir biçimde azaldı. Saat 17.00'dan sonra meydanda kadınlı erkekli gruplar da vardı ama bu saatten sonra kadınlar artık daha çok yanında aile bireylerinden erkekler ile birlikte kentsel mekânda bulunurken her saate bireysel hareket eden erkek görünümü belirgindi.

Saat 18.00'da Ali Hikmet Paşa Meydanı'ndaki cinsiyetli görünüm, evine dönerken çocuğunu güçlükle sokaktan koparmaya çalışan bir kadına karşılık çay ocağında yayılmış onlarca erkeğin varlığıydı. Saat 19.00 ile 19.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (221), kadın sayısının (70) üç katından fazla, saat 20.00 ile 20.15 arasında ise meydandan geçen erkek sayısı (117), kadın sayısının (16) yedi katından fazlaydı. Saat henüz 20.00 civarında bile meydandan geçen kadın sayısı son derece azalırken bu kadınların da sadece 4 tanesi yalnız, 12'si ise yanlarında erkekler (arkadaşları ya da eş ve babaları gibi aile bireylerinden erkekler) olan kadınlardı.

Meydandan geçen kadın sayısındaki bu hızlı azalmanın, gözlem günü havanın oldukça soğuk olması ile ilgili olabileceğini düşündüm ama hava acaba yalnızca kadınlar için mi soğuktu? Nitekim aynı soğuk hava koşullarına rağmen elinde tesbih sallayan, sigara içerek dolaşan genç erkekler ile camiden dönen orta ve ileri yaşta çok sayıda erkek vardı. Yalnızca işe gidip dönen ya da camiye gidip gelen erkekler değil, bunlarla beraber elinde tesbih sallayarak, sigara içerek dolaşan genç erkekler, 50'li yaşlarda dört kişiden oluşan sohbet halindeki erkekler, çekirdek çitleyerek yürüyen erkekler, benzer biçimde başıboş 9 kişiden oluşan bir erkek grubu bulunmaktaydı. Çok sayıda erkeğe karşın aynı saatlerde dolaşmak için kentsel mekânda bulunan az sayıda kadınlar da üniversiteli gençlerdi.

Saat 21.00 ile 21.15 arasında meydandan 23 kadına karşılık 92 erkek geçti ve 23 kadından yalnızca 4'ü tek başına, 8'i yanında başka kadınlar ile 11'i ise bir erkek eşliğinde kentsel mekânda bulunan kadınlardı. Saat 22.00 ile 22.15 arasında 10 kadına karşılık 58 erkek geçti, bu 10 kadının da sadece 3'ü tek başına diğerleri ise yanlarında erkek olan kadınlardı.

Saat 22.00'dan sonra genellikle üniversiteli genç kadın ve erkekler ile daha çok 3-4 kişiden oluşan erkek grupları yaygınlaştı. 22.00'den sonra da meydandan geçip giden erkeklerin yanısıra başıboş dolaşıp çay ocağına oturan erkekler vardı.

Saat 23.00'a doğru 50'li yaşlarda bir erkek yanında 40'lı-50'li yaşlarda bir kadınla meydana, çay ocağının önüne geldiler. Bu sırada benim dışımda çay ocağında oturan hiçbir kadın yoktu. Erkek, çay ocağının önündeki taburelere oturdu, kadın ise biraz ilerideki banklarda erkek kişiyi bekledi. Erkek kişi çay ocağına oturup çayını içtikten sonra kadın ile birlikte taksiye binip oradan ayrıldılar. Birlikte olmalarına rağmen erkek kişi çay ocağında otururken kadın, erkek kişiyi banklarda bekledi.

15 Ekim Cumartesi günü sabah henüz saat 07.00 bile olmamışken, çay ocağında oturmakta olan 60'lı yaşlarda bir erkek, önceki günden kalan gazeteleri okumaktaydı (Şekil 74). Sabah ve gece saatlerinde camiden gelen 60'lı yaşlarda, kimi takkeli, tesbihli erkekler olurken bu saatlerde camiye giden ya da camiden dönen hiçbir kadın yoktu.

Sabahın ilk saatlerinde çay ocağına gelip çay içip gazete okuyan erkeklerle karşın kadınlar çay ocağını günün ilerleyen saatlerinde kahvaltı yapmak ya da birini beklemek için kullanıyorlardı. Saat 07.00 ile 07.30 arasında çay ocağında 5 erkek otururken hiçbir kadın yoktu, aynı saatlerde kuşları yemlemeye gelen genç ve orta yaşlı üç erkek oldu. Bu bakımdan Ali Hikmet Paşa Meydanı, gündelik yaşamda kadınlardan farklı olarak erkekler için günün geç saatlerinde olduğu gibi daha günün ilk saatlerinde bir sosyalleşme mekânı olarak inşa oldu.

Şekil 74. Sabahın Erken Saatlerinde Meydanı Kullanan Erkek Bireyler
(15.10. 2016, saat: 06.57, 08.46 ve 09.25)

Meydanda ayak üstü laflayan erkekler, çay ocağında oturan erkekler, yavaş adımlarla camiye giden ya da camiden dönen erkekler, kuşları yemleyen erkekler vardı. Kısa bir ifadeyle günün ilk ve son saatlerinde Ali Hikmet Paşa Meydanı'na bütünüyle erkekler sahip durumdaydı.

Sabah saat 07.00 ile 07.30 arasında tüm meydan ve çevresinden geçen erkek sayısı (152), kadın sayısının (23) 6 katından fazla, 07.30 ile 08.00 arasında erkek sayısı (184), kadın sayısının (70) 2 katından fazla, 08.00 ile 08.15 arasında ise erkek sayısı (65) kadın sayısının (32) iki katı civarındaydı. Yine de haftasonu kadınların görünürlüğü, haftaiçine göre daha erken saatte başladı. Saat 09.00'a doğru aileleri ve arkadaşlarıyla dolaşmaya çıkan kadınlara karşın meydanda durup sağı solu izleyen erkek grupları belirgindi. Beden dili incelendiğinde söz konusu erkek grupların birden çok oluşları ve sağı solu izleyen başıboş imajları, kadınlar için sokağı, temkinli davranılması gereken bir yere dönüştürmekteydi.

Saat 09.00 ile 09.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (112) kadın sayısının (41) yaklaşık üç katıydı. Meydanda dakikalarca kuşları izleyen, fotoğraf çeken erkeklere karşın, saat 10.00'a kadar fotoğraf çekilen ya da keyfi dolaşan hiçbir kadın görünmedi. Saat 10.00 ile 10.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (123) kadın sayısının (22) 6 katı idi. 15 Ekim Cumartesi günü öğleden önceki saatlerde meydan, grup halinde dolaşan genç erkekler ile karakterize edilebilirdi. Başıboşlukları, sallana sallana yürümeleri ve meydanda duraksamalarından anlaşılmaktaydı.

Saat 10.00 civarında 6 kişiden oluşan genç erkek grubu, şadırvanın orada birkaç dakika bekledikten sonra bir süre ayak üstü muhabbet etti ve Milli Kuvvetler Caddesi yönünde ilerlediler. Genç erkek grubunun sürü halinde oluşları mekânda güç göstergesini sembolize ediyordu. Bu saate kadar genç erkekler meydanda durup uzun süreli sohbetler ederken henüz öyle bir kadın grubuna rastlamadım. Çay ocağına da saat 10.00 civarına dek yanlarında erkek olmadan hiçbir kadın oturmadı.

Meydanda haftasonu fotoğraf çekilen erkek sayısı haftaiçine göre fazlaydı. Bir erkek selfie çekerken, arkadaş olan beş erkek de birbirlerinin fotoğrafını çekmekte, ardından bir erkek grubu daha ve bir erkek grubu daha meydanda fotoğraf çekilmekte, aynı saatlerde 10'lu yaşlarda iki oğlan çocuk da kuşlara yem atıp vakit geçirmekteydi.

Gözlenen alandaki kadın sayısında saat 11.00'a doğru nisbi bir artış olsa da saat 11.00 civarında hâlâ erkek sayısı (165) kadın sayısının (48) üç katından fazlaydı. Saat 12.00 ile 12.15 arasında hâlâ erkek sayısı (197) kadın sayısının (86) iki katından fazlaydı. Kadınların da kuşlara bakına bakına yürümeleri, fotoğraf çekilmeleri, çay ocağı ve kokoreç salonuna oturmaları ancak öğle saatlerinden itibaren gerçekleşmeye başladı. Bu davranış biçimi de haftaiçinden farklı olarak

haftasonu daha belirgin olmakla birlikte çoğu çocuğu ile meydanı kullanan kadınlardı.

Öğleden sonra cinsiyet, yaş ve sınıf bakımından meydanda haftaiçine göre daha heterojen bir kullanım gerçekleşti. Haftasonu meydanda yalnız ya da arkadaşlarıyla dolaşan kadınlar haftaiçine göre daha fazlaydı. Meydan gün içerisinde kadınların daha çok çocuklarını oynattıkları bir yer, her yaştan birçok erkek için ise günün her saatinde ayak üstü sohbet edilen bir yerdi (Şekil 75, 76).

Şekil 75. Meydanda Ayak Üstü Sohbet Eden Erkekler (15.10.2016, saat: 10.14 ve 13.06)

Şekil 76. Meydanda Çocuklarını Oynatan Kadınlar, Ayak Üstü Sohbet Eden Erkekler (15.10.2016, saat: 14.53 ve 16.04)

Saat 16.00'dan itibaren meydan tenhalaştı, bu saatten itibaren daha çok eve dönen kadın görünümü belirginleşti, çay ocağında ise artık sadece erkekler vardı. Saat 17.00'da iki aile, çocuklarının kuşlarla oynamasını beklerken meydanda üçer kişiden oluşan genç erkek grupları ayak üstü sohbet etmekteydi. Saat 16.00 civarından Ali Hikmet Paşa Meydanı'nın genel görünümünü, dolaşmaya yeni çıkan

aileler, alışverişten dönen erkek ve kadınlar ile günün her saatinin olmazsa olmazı aylak erkekler oluşturmaktaydı.

Saat 17.00 civarında alışverişten dönen 30'lu yaşlarda 3 kadın oturup sigara içmek için, iki bank da boş olmasına rağmen çay ocağının karşısına denk gelen bank yerine, ekmek satış reyonunun arkasında kalan bankta oturdular. Kadınların, meydandaki diğer iki bank da boş iken saklı bir konumdaki bankı tercih etmeleri ise gündelik yaşamın cinsiyetli davranışlarından biriydi.

Saat 17.00 civarında çay ocağının etrafında üçerli dörderli gruplar halinde erkekler ayaküstü sohbetler ediyorlardı. Meydanda çocuğunu oynatan anne ve aileler ile arkadaşlarını bekleyen üniversiteli genç kadınlar vardı.

Saat 18.00 ile 18.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (98), kadın sayısının (49) yaklaşık iki katıydı. Saat 18.00'dan sonra ise meydan giderek tenhalaştı, kadınlar için daha çok gelip geçilen bir yer halini aldı. Kentsel mekândaki kişi sayısı azaldıkça, kadın erkek oranındaki fark da erkekler lehine belirginleşti.

Saat 18.00 civarında 9-10 yaşlarında dört erkek yaklaşık iki saattir meydanda başıboş dolanırken hiçbir yaş grubundan kadının böyle dolandıkları olmadı. Aynı saatlerde 20'li yaşlarda 4 ve 5 kişiden oluşan genç erkek grupları, tüm meydanı kaplayarak yüksek sesle konuşa konuşa geçtiler. 6 kişilik bir erkek grubu daha, 5 kişiden oluşan bir grup daha ve 3 kişiden oluşan bir erkek grubu daha yolu kaplayarak geçti. Aynı saatlerde henüz ortaokul/lise çağında genç erkekler, sigaranın dumanını sağa sola üfleme üfleme sallana sallana dolaşmaktaydı. Bu bakımdan 18.00 ile 19.00 civarında 3'lü, 5'li erkek gruplarının görünümü belirgin biçimde artış gösterdi. Sözü edilen erkek grupları çoğunlukla kot pantolon üzerine eşofman üstü (sweatshirt) giyen, elinde tesbih ya da sigara veya her ikisi olan erkeklerdi (Şekil 77).

Şekil 77. Kentsel Mekânda Grup Halinde Dolaşan Erkekler (15.10.2016, saat: 16.27 ve 19.49)

Saat 19.00 ile 20.00 arasında iş yerinden çıkan 50’li yaşlarda iki kadın, kokoreç salonunun önündeki taburelere oturup kokoreç yediler. Bu iki kadın dışında bu saatten itibaren hem kokoreç salonu hem de çay ocağına oturan herhangi bir kadın olmadı. 19.00 ile 19.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (150) kadın sayısının (55) üç katı civarındaydı.

Saat 20.00’den itibaren arkadaşlarıyla herhangi bir yerden dönen, belli bir yere giden kadınlar görülürken elleri cebinde aylak aylak dolaşan erkekler vardı. Saat 20.00’den sonra yanında erkek olmadan hiçbir kadın ne banklara, ne çay ocağına ne de kokoreç salonuna oturdu ve bu saatten sonra kadınların görünümü kentsel mekânda daha çok eş ya da arkadaşlarıyla, bir erkek eşliğinde bulunmalarıydı.

Saat 20.00 ile 20.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (134) kadın sayısının (33) dört katından fazla, 21.00 ile 21.15 arasında da erkek (138) sayısı kadın sayısının (32) dört katı civarındaydı. Saat 21.00’den sonra da 6 kişiden oluşan grup halinde erkek grupları, bununla beraber üniformalarıyla maça giden erkekler olurken gözlem boyunca böyle bir kadın ya da kadın grubuna rastlamadım. Saat 21.00’den itibaren yoldan geçip giden kadınların da sayısı belirgin bir biçimde azaldı. Saat 22.00 ile 22.15 arasında meydandan geçen erkek sayısı (75) kadın sayısının (10) yedi katından fazla oldu. Meydandan geçip gidenlere ek olarak kokoreç salonu ve çay ocağında da yaklaşık 15-20 civarında erkek oturmaktaydı (Şekil 78). Çay ocağı ve kokoreç salonuna gün içerisinde oturan 3-5 kadın dışında, gün boyunca erkek egemen bir kullanım gerçekleşti.

Şekil 78. Gece Saatlerinde Çay Ocağında ve Kokoreç Salonunda Grup Halinde Erkekler (15.10.2016, saat: 22.17)

Ali Hikmet Paşa Meydanı’nda cinsiyetli erkek davranışları, erkek gücünün şiddet ile sembolize edilmesiydi. 13 Ekim Perşembe günü saat 10.00’a doğru kokoreç salonunda çalışan 20’li yaşlardaki genç erkek, içeriden döner bıçağını alarak

kollarını aç aça, gerine gerine dışarıda oturmakta olan arkadaşına doğru gülerek yürüdü ve şakaya dayalı eril şiddeti sergiledi.

Öğleden sonra saat 15.00 civarında taksi durağında durmakta olan taksicilerden biri ve çay ocağında oturan 20’li yaşlardaki, kot pantolonun üstüne eşofman üstü giyen zayıf erkek arasında uzaktan uzağa bağırarak duyurulan “*yavrum ne yapıyon?*”, “*iyidir bebeğim sen ne yapıyon?*”, “*akşam dağıtmışın ortalığı*” gibi söylemleri, bu söylemler sırasında taksicinin konuştuğu arkadaşına öpücük atması, erkeklerin uzaktan uzağa bağırarak konuşmaları ve gururlu duruşları mekânda şiddet ve sarkıntılığa dayanan erkek gücünü simgeliyordu.

Çay ocağının yanında dolaşan erkeğin telefonda “*bunlardan benim neden haberim yok*” diye bağıra bağıra konuşması, 15 ekim cumartesi günü saat 22.00 civarında meydandan elektirikli bisikleti ile geçen bir erkeğe, arkadaşlarıyla meydana duran 20’li yaşlardaki başka bir erkeğin, “*yaya yolu lan burası motor değil*” diye seslenerek laf atması, kentsel mekânda eril şiddeti yeniden üreten erkek davranışlarıydı.

17 Ekim Pazartesi günü de 50’li yaşlarda bir erkek 7 yaş civarındaki oğluna, ulu orta ve aşırı yüksek sesle bağıra bağıra hesap sorduktan sonra hızlı bir tokat attı ve erkek gücünü kentsel mekânda şiddet ile sembolize etti. Gözlenen bir diğer eril şiddet davranışı da güvercinleri korkutmayı marifet bilerek bundan zevk alan erkek davranışlarıydı. Kuşların yanından geçerken ani yakalama hareketi, el şıplama ve aniden hoplama hareketleriyle erkekler, kuşları korkutmayı güç göstergesi sayarak eğleniyorlardı. Henüz ortaöğretim çağında erkekler saatlerce meydana kuş avlamaya çalıştılar. Erkeklerin bu davranışları sonucu her gözlem günü en az bir kuş yok edildi (Şekil 79). Buna karşın örneğin aynı gün öğleden sonra 30’lu yaşlarda bir kadın, kuşlara doğru koşan 5 yaşındaki oğluna “*korkutma kuşları Arda*” diye seslendi, 60’lı yaşlarda bir erkek, torunu sevsin diye defalarca kuş yakalamaya çalışırken karısı, “*günah bırak*” diyerek onu eleştirdi. Yine aynı gün iki genç İranlı erkek saatlerce kuşları yemleye yemleye amaçlarına uygun kuş bulana dek onlarca kuşu yakalayıp bıraktılar. Erkeklerin kuşları korkutma ve yakalama hareketine karşın kuşları koruyan kadınların varlığı da çevreyi kullanma ve korumaya yönelik cinsiyetli davranışlar olarak belirgindir ve kentsel mekânda erkek şiddetinin üreticisidir.

Şekil 79. Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda Yok Edilen Kuşlar (15.10.2016, saat: 18.10, 13.41 ve 17.10.2016, saat: 12.55)

Belirgin bir diğer erkek davranışı da, kentsel mekânda yalnız kadını, ya rahatsız edilecek sahipsiz kişi ya da korunması gereken zayıf kişi olarak konumlandırmalarıdır. 13 Ekim Perşembe günü saat 21.00 civarında kokoreç dükkanında çalışan genç erkek yanıma gelip “*sen bence artık git kavga çıkacak*” dedi. “*Ne zaman şimdi mi çıkacak?*” diye sorduğumda “*saat on iki'ye doğru*” cevabını verdi. Böylece sokak kavgası, gecenin geç saatleri için planlanan bir erkek davranışı olup kenti erkekler aracılığıyla kadınlar için bulunulmaması gereken bir yere dönüştürmekte ve erkeği koruyan, güçlü, kadını da korunan ve güçsüz olarak konumlandırmaktadır.

Aile bireylerinin kentsel mekândaki yaya hareketleri sırasında da erkek bireyler, kadın bireylerin koruyucusu gibi davranıyor, koruyan erkek korunan kadın özne konumunu inşa ediyorlardı. Birinci gözlem günü saat 11.00 civarında 40'lı yaşlarda bir erkek, biri eşi diğeri ablası ya da annesi olabilecek kendisinden daha kısa boylu iki kadından her biri bir yanında, ikisini de sararak yürüyor, onları kanatlarının altına almış koruyor!du. Benzer şekilde yanındaki kadını, kolunun altında sararak yürüyen erkekler, kentsel mekânda kadının ötekiliğini inşa etmişlerdir.

Erkeği koruyucu olarak konumlandıran kadın davranışları da vardı. Saat 16.00 civarında meydanın kalabalık olduğu bir saatte 40'lı yaşlarda, başörtülü, pardesülü bir kadın, 20'li yaşlardaki oğlunun koluna girmiş, çocuğun kolunu iki eliyle tutarak oğlunun hızına ayak uydurmaya çalışıyordu. Oğlunun koluna girmesi ve oğluna ayak uyduran görünüşü (oğlunun hızına uymaya çalışması), sanki oğlu onun koruyucusuymuş gibi bir tablo oluşturmuştur. Kadının yarı yaşında olan erkek çocuk ise aksine kendinden emin ve güçlü bir duruşa sahipti. Kadınların kentsel

kamusal mekân deneyimlerinin kısıtlılığı ile ilişkili olan bu inşa, günlük yaşamdaki iktidar hiyerarşisinde erkek egemenliğini sürdürmeye yaramaktadır.

Yine saat 20.00 civarında 40'lı yaşlarda bir kadın, oğlu yaşında (20'li) iki erkek ile yürürken genç erkeklerin her biri kadının bir tarafında yürümekte, bu davranışları ile kadını sanki korumaya almış gibi görünmekteydiler. Padesülü, başörtülü anneyi omzundan sararak yürüyen genç erkek sokakta korunan kadın koruyan erkeği sembolize etmekteydi. Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda bu resme çok sık rastladım.

Kentsel mekânda kadını, korunması gereken bir konumda konumlandıranlar da ev içerisindeki ve ev dışarısındaki erkeklerdir. Bu bakımdan kentsel mekânda kadın hareketlerini kısıtlayıcı erkek davranışları da belirgindi. 15 Ekim Cumartesi günü saat 18.00 civarında meydandan 20'li yaşlarda zayıf, orta boylu iki kadından biri ara ara transparanlıkları olan bir tayt giymişti. Kokoreç salonunun önündeki taburelerde oturan üç genç erkekten ikisi arkalarını döne döne, eğile eğile kadının bedenine bakabildiği kadar baktıktan sonra arkadaşlarına dönüp “hiç giymeseymiş daha iyiymiş” söyleminde bulundu. Sokakta kadına yapılan baskı ve taciz bir yandan kadını cinsel bir meta olarak gören zihniyetin ifadesiyken bir yandan da sokaktaki kadın mobilitesini sindirmeye yönelik bir erkek davranışıdır. Aynı gün saat 22.00 civarında 50'li yaşlarda bir erkek, kokoreç salonuna birlikte geldiği gruptan ayrılıp beni tam karşısında görebileceği bir masaya oturdu, gözlerini üzerimden ayırmadan sigarasını içti ve ben meydandan ayrılana kadar da bu davranışını sürdürdü (Şekil 80). Aynı saatlerde sokaktan hızlı adımlarla geçen genç bir kadına meydanda duran genç erkekler de dönüp baktılar, 17 Ekim Pazartesi günü de saat 21.00'a doğru meydandan kısa etekli bir kadının geçişi sırasında 60'lı yaşlarda bir erkek, kadın gözden kaybolana dek gözlerini kadının bedeninden ayırmadı.

Şekil 80. Meydanda Bulunan Erkek Bireyler ve Gözlerini Kentsel Mekândaki Yalnız Bir Kadından Ayırmadan Saatlerce Oturan Bir Erkek Birey (15.10.2016, saat: 22.04)

Meydandan kısa etekli bir kadın geçtiğinde çay ocağında ve kokoreç taburelerinde oturan erkeklerin yüzü kadının gittiği yönde yer değiştirmekteydi. Saat 11.00 civarında bankta oturan 50'li yaşlarda bir erkek, başını çevire çevire karşıdan geçen genç kadına baktı. Bu bakışlar bir yandan kadınların kentsel mekânı güvensiz bulmalarına neden olurken bir yandan da erkeklerin kentsel mekânı ailelerindeki kadınlar için tehlikeli bir yer olarak görmelerinin inşalarıdır.

Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda karakterize edilebilecek bir diğer erkek davranışı ise müşteri bekleyen esnafın kapı önü sohbetleri ve etrafı gözetlemeleridir (halk diliyle etrafı kesmeleri). Elinde tesbihi ve serçe parmağına takmış olduğu metal ya da gümüş yüzüğü ile karakterize edebileceğim 1.90 boyunda, 40'lı yaşlarda, yuvarlak yüzlü kel erkek, etrafına saatlerce fütursuzca bakınmakta, bu haliyle sizi gözetleyen gözlerin olduğunu hissettirmekteydi. Çay ocağında oturan iki esnaf da meydanda fotoğraf çekilen iki kadına bakarak birbirleriyle kadınlar hakkında konuşarak güleştiler.

Ali Hikmet Paşa Meydanı, güvercinlere yem atanlar dışında gün boyunca, dükkanların önünde taburelere oturan, etrafı izleyen ve ayakta sohbet eden erkekler, yavaş yavaş yürüyen emekli erkekler ve çoğunlukla üçlü gruplar halinde dolaşan genç erkekler ile sembolize edilebilirdi. Saat 16.00 civarında, uzun süredir çay ocağında oturmakta olan kara kaşlı, bıyıklı 30'lu yaşlarda bir erkek, önüne bir tabure almış her iki ayağını da önündeki taburenin yan basamaklarına koyarak bacaklarını açmış, bir elinde sigara bir elinde tesbih ile oturuyor etrafı gözetliyordu.

Her saatte meydandan geçen erkek sayısı, kadın sayısından daha fazlaydı. Bu görünüm, emekli ve işsiz erkeklerin bulunduğu çay ocakları, erkek egemen yapıdaki esnaf dükkanları, taksi durağı, erkek eğlence yerleri olan meyhaneler ve hemen arka sokakta yer alan Zağnos Paşa Cami'nin varlığı ile ilişkilendirilmiştir. Birbirlerinden çok farklı kültürel oluşumlar olmalarına rağmen bazısı tümüyle bazısı da çoğunlukla erkeklerin kullandığı mekânlar olması bakımından gündelik yaşamda meydan da gün boyunca erkeklerin egemen olduğu bir mekân olarak üretilmiştir.

Meydanda bir eli cebinde, bir elinde sigara, kot pantolon ve dar tişörtlü 20'li yaşlarda erkekler dolaşıyor, yer yer çay ocağı ve kokoreç salonuna oturuyor başıboş

davranışlarıyla güvensiz bir ortam oluşturuyorlardı. Ortamı güvensiz yapan, yok denecek kadar az kadın, çok sayıda erkek ve erkeklerin eril davranışlarıydı.

Bununla beraber birinci gözlem günü saat 17.00-18.00 civarında, iş dönüşü çay ocağında oturan 40'lı yaşlarda bir kadın, sağ tarafta kalan meyhaneleri işaret ederek *“inşallah belediye kaldırır bunları burdan, insan akşam geçmeye korkuyor burdan ya”* ifadesinde bulundu. Bunu söyleyen kadının yanına gidip neden korktuğunu sordum. Kadın, *“her türlü içki, uyuşturucu var burda insan gece geçmeye korkuyor”* dedi. Hangi saatlerden itibaren bu bölgeyi güvensiz bulduğunu sorduğumda kadın, *“gece 10'dan sonra”* dedikten sonra *“şu an da güvenli bulmuyorum”* cevabını verdi. Bu ve daha birçok söylemden özellikle yakındaki erkek özel eğlence yerlerinin, meydanı birçok kişi için güvensiz bir yere dönüştürdüğünü anladım. Bu ise birey-mekân ilişkisinde bireysel özelliklerin (burada içki konusuna yaklaşım ve muhafazakarlık olarak düşünülebilir) mekân algısına ve mekân örüntüsünün mekân hareketlerine etkisi bakımından karşılıklı bir ilişkidir.

Kentsel kamusal mekânda önem kazanan diğer bir konu da kadınlığın, erkek söylemleri ile aşağılanmasıdır. Günlük yaşamda erkek davranış ve söylemleri, erkek gücünü ya da kadının ikincilliğini söylemler yoluyla yeniden üretmiştir. Saat 10.00'a doğru, çay ocağına gelen 50'li yaşlardaki zayıf erkeğe, orada uzun süredir oturmakta olan diğer erkek *“evlenmeycen mi ya, aman evlen dolu karı var”* söylemi ile küçümşenen, ötekileştirilen, meta kadın konumunu üretmiştir. Saat 12.00 civarında da banklarda oturan dilenen bir kadına, çay ocağından çay verdiler. Yanında oturan yabancı erkek, çay gelince kenara çekildi. Yaşlı kadın erkeğe, *“sana dökülmesin”* dedi. 40'lı yaşlardaki erkek ise *“bana dökülmesi sorun değil, sana dökülmesin, bizde karı var”* söylemi ile kadın olmayı, erkeğe hizmet eden ve küçümşenen bir meta olarak konumlandırdı.

Kentsel mekânda bazı işlerin erkekler tarafından halledilirken kadınların kenarda bekletildiği gündelik eylemleri de güçlü, akıllı erkek, güçsüz, pasif kadın konumunu yeniden üreten gündelik eylemlerdir. Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda 15'li yaşlarda iki erkek, babalarıyla birlikte meydandaki bankların olduğu yere geldiler. 50'li yaşlardaki kadın (anne) da arkadan onlara yetişip bankların yanına geldi. Erkek (baba) kadına dönüp *“sen burada bekle”* dedi. Böylece kadın için güvenli bir yer bulup nerede oturmasını belirleyen üç erkek, kadının haddi olmayan, aklının yetmeyeceği ya da gitmesinin doğru olmadığı yere gidip üstün işlerini halledip döndükten sonra kadını da alıp yollarına devam ettiler.

Yine öğle saatlerinde bir erkek, eşi ve oğlunu banklara bırakıp işlerini halletmeye gitti. Kadın ve çocuğun banklarda erkek bireyi beklediği sırada, 3 yaşlarındaki oğlan kuşlara yem atmak istedi. Kadın oğluna para verip “*git al ama acele et şimdi baban gelir*” dedi. Çocuk çay ocağına yem almaya gitti ama satıcılardan hiçbiri çocuk ile ilgilenmeyince çocuk annesinin yanına geri döndü. Üzülüp ağlayan çocuk annesinden yem alması için yardım istedi ancak anne yine de yem almak için gitmeyerek ısrarla çocuğu gönderdi. Çocuk çok üzülmesine ve ağlayarak yardım istemesine rağmen kadının yerinden kalkıp yem almaya gitmeme davranışında çekimser, çaresiz bir görünüm vardı. Çocuğa “*ben ne yapayım git al*” diye kızarak çocuğu tekrar gönderdi. Çocuk ikinci gidişinde yem almayı başardı. Anne yeniden, yerinden kalkmadan çocuğa “*çabuk ol şimdi baban gelir*” söylemi ile kentsel mekândaki davranışların aile içi erkek iktidar ilişkileri ile ilgisine işaret ederek bu iktidarı yeniden üretti.

Alışveriş çekimserliği davranışı aynı gün öğleden sonra çocuğuyla gezinen ve yanında bir kadın daha olan 20’li yaşlardaki Suriyeli bir kadında da oldu. Kuşlara yem atmak isteyen oğlu için kadın masadan bir paket yem alıp 3 yaşındaki oğluna para uzatıp (Arapça) “*bu bir lirayı adama ver*” dedi. Burada erkeği tarif ederken adam demesi, bununla beraber erkekten alışveriş yapmayıp çocuğu yönlendirmesi, bazı kadınlar için kentsel kamusal mekânda alışveriş davranışlarına yansıyan mahremiyetin inşasına karşılık gelir.

Bazı kadınların bu davranışı çocuğun iletişimini güçlendirmek için olabilese de tasvir edilen iki kadının davranışları, daha çok mahremiyet ya da ataerkil baskı ile ilgili gibi görünmekteydi. Burada özellikle kentsel mekânda rahat davranma ve satıcı ile iletişim kurmama davranışı belirgindi.

Yine 13 Ekim Perşembe günü saat 11.00 civarında kırsal yerleşmelerden gelmiş gibi görünen, biri kısa biri uzun boylu 50’li yaşlarda iki kadın gelip banklarda oturan bir kadına (bana) “*mühür nerde yapıyor?*” diye sordular. Bilmediğimi söylediğimde “*eyvah, bilmedin mi zor, Yeşilli Cami’nin yanında dediler burası değil mi?*” diye sordular. Kendilerine esnafa sormalarını söyledimse de kadınlar gidip esnafa sormadılar. Biraz ilerleyip telefonla konuştuktan sonra gelip banklarda bir süre oturdular ve daha sonra kalkıp gittiler. Kadınların banklarda oturan bir kadın ile iletişime geçerken esnaf ile iletişime geçmemeleri, kadın bedeninin mahrem inşasına işaret eden cinsiyetli davranışlardı. Gündelik yaşamda da Ali Hikmet Paşa

Meydanı'nda kadınlar genellikle etrafına bakmadan ve kimseyle iletişim kurmadan yürüyorlardı.

Yine erkeklerde görülmeyen bir davranış biçimi olarak bazı kadınlar, trafik ışığı olmayan bir yerde karşıdan karşıya geçerken tedirginlik yaşıyorlardı. Saat 10.00 civarında, erkeğin giyiminde pek belirgin olmamakla birlikte kadının giydiği şalvar, yarıya kadar düğmelenmiş uzun naylonumsu siyah pardesü ve terlikten, kırsal yerleşmelerden geldikleri anlaşılan 50'li yaşlarda bir çift, karşıdan karşıya geçerken, kadının etrafına telaşlı bakışları ve hızlı adımları, kentsel kamusal mekândaki yabancılığına işaret ediyordu. İkisi de kırsal yerleşmelerden gelmiş olmalarına rağmen kadın karşıdan karşıya geçerken aceleci bir tavır aldı, koşarak yolun ortasında eşinin koluna girdi. Erkek aşırı rahat bir tavırla yürürken, bu davranışı ile gücüne güç katıyor kadın ise zayıf ve savunmasız görünüyordu. Böylece deneyimsizlikten kaynaklanan güçlü erkek güçsüz kadın kimliği kentsel mekân hareketleri ile yeniden üretiliyordu. Hızlı yürüyen erkek ve ona yetişmeye çalışan kadın ile eli cebinde yürüyen erkeğin koluna giren kadın kentsel mekânda erkek önde davranışın temsilidir. Burada kadın ve erkek davranışlarında farklılaşan bir boyut da erkeğin giyiminden, kırsaldan geldiği ayırt edilmezken, kadının giyiminden bunun ayırt ediliyor olmasıdır.

Karşıdan karşıya geçerken endişeli bir korkuyla koşarak geçen şalvarlı, pardesülü, başörtülü kadının bu davranışı kentsel mekânda bulunmaya alışık olmadığını göstermekteydi. Karşıdan karşıya geçerken tedirgin olan kadınlar her iki yöne defalarca bakarak hızlı ve tedirgin adımlarla geçmekteydiler. Kendinden emin adımlarla yürüyen erkeğe karşılık telaşlı kadınlar vardı. Üçüncü gözlem günü bu telaşlı davranış 5 kadında kesin bir biçimde belirgindi.

Aile içi iktidar ilişkileri, aile içi iş bölümü ve deneyim/deneyimsizlik ile inşa olan kentsel mekân hareketlerini bir başka kadının deneyiminde de şu şekilde izledim: Saat 21.00 civarında eşofman altı, üzerine haki bir kazak giyen, saçları örgülü 30'lu yaşlarda bir kadın, elinde poğacasıyla gelip, bir tabure alarak çay ocağında oturan erkeklere sırtını dönerek yüzü yola dönük bir biçimde oturdu ve bir çay istedi. Yaklaşık 30 dakika sonra, kadının telefonunu bir numara aradı, kadın telefonu açtı ve arayan kişiye, “*numaran kayıtlı görünmedi*” dedi, ardından “*yeğenim var da onunla beraber oturuyoruz*” dedi ama aslında kadın yalnızdı. Telefonu kapattıktan sonra kadın, tanıdığı başka bir kişiyi arayarak “... *beni aradı, yeğenim*

filan var dedim, seni de ararsa öyle de” dedi. Telefon ile rahatsız olan kadın 1-2 dakika sonra kalkıp hızlı adımlarla Zağnos Paşa Caddesi yolunda ilerledi.

Kadınların mekân hareketlerinde, aile içi iş bölümünün belirleyiciliği de, alışveriş poşetleri, taşıdıkları yolluk-yastık gibi eşyalar ve bakmakla yükümlendirildikleri bebek, çocuk ve yaşlılar ile karakterize olmuştur.

Kadını omuzundan sararak yürümek, yürürken sigara içmek, tesbih sallamak, arayış içerisinde sağına, soluna, arkasına dönüp bakmak, elleri cebinde avare dolaşmak, yüksek sesle konuşup kahkaha atmak, sağa sola laf atmak, kuşları korkutmak gözlenen alanda belirgin erkek davranışlarıdır. Üç gözlem günü boyunca yürürken sigara içen bir tek kadına rastlamadım, kadınlar sigara içmek için banklara oturmakta, hatta bankları en çok kuşlarla oynayan çocuklarını beklemek ve sigara içmek için kullanmaktaydılar.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresi gibi Ali Hikmet Paşa Meydanı’nda da kadınların kentsel mekânda oğlu, kızı, gelini, kayınvalidesi gibi, yanında bir kişi ile ve terlikle bulunmaları, kadın davranışı olarak belirgin cinsiyetli bir davranıştır. Hava soğuk olmasına rağmen (gözlemler Kasım, Aralık ayında yapıldı) hiçbir erkekte olmayan bir kadın davranışı olarak kentsel mekânda çorap ve açık terlik ile bulunma davranışı, terliğin bir yandan kısa mesafelerde (ev ve çevresinde) tercih edilen bir giyim davranışı olması bakımından kadınların daha çok kısa mesafelerde hareket ettikleri, bir yandan da ev içi ekonomide kadın yoksulluğunun göstergesi olarak düşünülebilir.

7’den 70’e erkekler her saatte sokakta özgürce dolaşmakta, her saatte meydanadaki erkek sayısı kadın sayısından daha fazla olmakta, bununla beraber erkekler üçlü-beşli gruplar halinde ve akran gruplarıyla dolaşırken kadınlar kentsel mekânı daha çok aile bireyleriyle paylaşmaktadır.

Sohbet ederek dolaşmak da meydana belirginleşen erkek davranışlarından biridir. Günün, gözlenen her saatinde, her yaş grubundan erkeğin sohbet ederek dolaşması, görülen en belirgin tablolardan bir tanesiydi. Sohbet ederek yürüyen kadınlar da vardı elbette ama alışverişten, işten dönerken konuşarak yürüyen kadınlardı bunlar. Çocuğunu meydana oynatmak ya da birini beklemek dışında uzun süre meydana “takılan” kadınlar olmadı.

Gözlem sürecinde kentsel kamusal mekândaki bankların kadınlar için son derece önemli olduğunu anladım. Kentsel kamusal mekânda çocuklarıyla bulunmak zorunda kalan kadınlar banklarda dinlenmekte, yine alışveriş görevini gerçekleştiren

kadınlar dinlenme yeri olarak bankları kullanmaktadırlar. Gözlem günlerinde kadınlar kuşlarla oynayan çocuklarını banklarda beklerken, aile bireylerinden yardımlaştığı bir kadın ile çocuğu da banklarda bekleterek işlerini halletmeye gidebilmektedir. Örneğin meydana annesi ve bebeği ile gelen bir kadın annesini, bebek ile banklarda oturtmuş, işlerini halletmek üzere gitmişti.

Mekânsal düzenlemeler bakımından Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda ışıklandırmaların iyi olduğu ancak meydanın, banklardan yoksun olduğu ve bunun kadınlar için önemli bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Bakım ve yeniden üretim görevleri yüklenen kadınlar kentsel mekânda dinlenmeye daha çok ihtiyaç duyarken aynı zamanda çocuklarını ya da aile bireylerinden birilerini beklemek için de kadınlar bankları çok sık kullanmaktadırlar. Erkeklerin kentsel kamusal mekânda kullandıkları yarı özel kentsel mekânlara (kırathaneler, çay ocakları vb.) karşın kadınların daha çok bankları kullandıklarını gördüm.

Buna ek olarak banklar, kentsel açık kamusal mekânlarda sosyalleşme ortamı oluşturarak kentsel mekânın güvenliliğini arttırabilir. Çünkü banklarda, genellikle birbirini tanımayan insanlar bir aradadır. Bu nedenle başka insanların varlığı herhangi birine yapılacak rahatsız edici bir davranışı engelleyebilir. Gözlenen bölgede çay ocakları ve esnaf dükkanlarında genellikle eril bir topluluk bulunmaktadır. Meydandaki bank sayısının artmasıyla daha heterojen bir kullanımın görüleceği bunun da daha güvenli bir ortam oluşturacağını düşünüyorum.

Diğer önemli husus ise meydanda tek bir çöp kutusunun varlığı, bunun da esnaf dükkanlarının olduğu kaldırımında, bu nedenle görülmez bir noktada yer almasıdır. Gözlem süresince sayılarının daha çok olması, kentsel kamusal mekânda daha uzun zaman harcamalarının da etkisiyle çevreyi kirletenlerin de daha çok erkekler olduklarını ve bu konuda bazı kadınların daha özenli davrandıklarını gördüm.

Araştırmaya seçilen üçüncü gözlem noktası Toplu Taşıma Merkezi (TTM)'dir (Şekil 81). 20 Ekim 2016 Perşembe günü yapılan gözlem ile sabahın ilk saatlerinde erkek sayısı daha çok olmakla birlikte yine de cinsiyet bakımından diğer gözlem noktalarına göre daha eşit bir kullanımın gerçekleştiği TTM'nde banklar günün ilk saatlerinde hem kadın hem de erkekler için bekleme yeri olarak kullanılmaktaydı.

Şekil 81. Toplu Taşıma Merkezi (20.10.2016, saat: 07.18)

Gözlem yaptığım tüm saatlerde, bankların kullanımında cinsiyete özgü ya da cinsiyet temelinde farklılaşan bir davranış fark etmedim ve banklar günün her saatinde aynı anda farklı cinsiyetten bireyler tarafından kullanıldı (Şekil 82).

Şekil 82. Toplu Taşıma Merkezi (20.10. 2016, saat: 12.45 ve 16.55)

Kırsal yerleşmelerden gelen kadınların, eşi, annesi ya da genç çocuğu ile yani kentsel kamusal mekânda aile bireylerinden biri ile bulunması çok yaygın bir davranış iken kentli kadınlar da kentte aile bireylerinden ya da kadın arkadaşlarından birileri ile bulunmaktaydı.

Bedenine bol gelen giysiler giyen, şalvarlı, pardeslü, başörtülü, yer yer peçeli, çarşafli (Şekil 83a) kamusal mahremini oluşturmuş kadınlara karşın böyle bir erkek davranışı yoktur. Başka bir giyim davranışı da diğer gözlem noktalarında olduğu gibi kadınların soğuk havaya rağmen (08 Aralık 2016), kentsel kamusal mekânda terlik ile bulunmalarıdır (Şekil 83b).

Şekil 83. Kentsel Mekânda Kadın Bedeninin Giyim Davranışı Aracılığıyla Mahrem İnşası (a.20.10. 2016, saat: 15.58 ve b.08.12.2016, saat: 10.03)

Çevrelerinde gördüğü kişilerle öylesine muhabbet edenler de gözlem süresi boyunca hep erkeklerdi. Kadınlar ise tanımadıkları kişilerle iletişim kurma konusunda çekimser davranıyorlardı. TTM’de bir durakta durmakta duran 50’li yaşlardaki bir erkeğe adres soran kadına, erkek, “*yabancı mısın?*” diye sordu, kadın asabi, “*yabancıyım da ondan soruyorum*” dedi. Bunun üzerine erkek kadına “*nerelisin?*” diye sordu, kadın soruyu geçiştirerek yoluna devam etti. Bu bakımdan gündelik yaşamda kadınlarla öylesine konuşmaya çalışmaları şeklinde gerçekleşen erkek davranışı, kentsel mekânı kadınlar için güvensiz olarak inşa etmektedir.

Ali Hikmet Paşa Meydanı’ndaki gözleme benzer şekilde TTM’de de belirgin bir cinsiyetli davranış, bazı kadınların kentsel mekândaki hareketleri sırasında telaşlanmalarıydı. Gözlem günü 40’lı yaşlarda iki kadın durakta otobüs beklerken uzaktaki bir kadın arkadaşlarına telaşla “*koş koş otobüs geldi*” diye seslendi, sonra da “*bu değil mi*” diye sorarak otobüse binmeden, doğru otobüse bindikleri konusunda emin olma kaygısı yaşıyorlardı.

TTM’de en belirgin cinsiyetli davranışlardan biri de, çocukları ile otobüse yetişmeye çalışan kadınlardı (Şekil 84). Kadınlar bir yandan otobüse yetişmeye çalışırken bir yandan çocukları ile ilgileniyor, onun acele etmesi için çabalıyor ya da çocuğu kucağına alıp koşuyorlardı.

Şekil 84. Kucağında Bir Çocuk İle Otobüse Doğru Koşan Bir Kadın (20 Ekim 2016, saat: 12.13)

Toplu taşıma merkezindeki otobüs durakları arasında kadınların bebek arabalarını rahatça sürebilecekleri kaldırım düzlükleri de son derece sınırlı sayıda olduğundan, kentsel mekânda bebekleri ile bulunan kadınlar, duraklar arası kaldırımlardan bebek arabasının tekerleklerini kaldırarak geçiyorlardı (Şekil 85).

Şekil 85. Bebek Arabasını Kaldırımdan Taşıyarak İten Bir Kadın (20.10.2016, saat: 16.08)

Bebek arabası kullanan kadınlar, toplu taşıma hizmetlerini kullanırken, bebek arabasını, içinde bebekle beraber orta kapıdan “*taşıyarak*” arabaya bindiriyorlar, hasta sandalyesi ve bebek arabası mekânizması, ne yolcu (bebek arabasını taşıyan anne) ne de şoför tarafından kullanılmamaktaydı. Belki de birçok kadının otobüslerde böyle bir mekânizma olduğundan haberleri bile yoktur. Mesela durakta beklerken, bebek arabalı yalnız bir kadına “*bebek arabasını otobüse nasıl*

bindiriyorsunuz?” diye sorduğumda kadın, aşırı olağan bir şekilde “orta kapıdan” yanıtını verdi. Ben de engelli mekânizmasının açıldığını düşünerek *“açıyorlar mı orayı?”* diye sorduğumda kadın *“evet”* yanıtını verdi. Fakat otobüs geldiğinde kadın, bebek arabasını, içinde çocuğuyla olduğu gibi taşıyarak orta kapıdan otobüse bindirdi. Meğer kadının nimet saydığı, şoförün orta kapıyı açmasından ibaretmiş. Başka bir kadın, bebek arabasını katlayarak, otobüse arabayı ayrı, bebeği ayrı taşıyarak bindirirken birçok bebek arabalı kadın da etraflarındaki kişilerin yardımıyla otobüse binip iniyordu (Şekil 86).

Şekil 86. Toplu Taşıma Aracına Bebek Arabasını İçerisinde Bebek İle Taşıyarak İndirip Bindiren Kadınlar (20.10. 2016, Saat: 16.00)

Gün içerisinde toplu taşıma merkezini kullanan kadın ve erkek sayısında hiçbir saatte devasa bir fark olmadı. Saat 12.00 ile 19.00 arasında zaman zaman kadın yoğun bir kullanım gerçekleşti. Başka bir ifadeyle toplu taşıma hizmetlerini

erkeklerden daha çok kadınlar kullanmaktadır. Özellikle saat 18.00 ile 19.00 arasında neredeyse tüm duraklarda kadın sayısı erkek sayısından daha fazlaydı.

TTM’de günün hiçbir saatinde cinsiyet temelinde çarpık bir kullanım gerçekleşmedi fakat yaş bakımından TTM, saat 21.00’den sonra daha çok genç kadın ve erkeklerin kullandığı bir alan oldu. Kadınlar TTM’yi bekleme ve buluşma yeri olarak yoğun bir biçimde kullanıyorlardı. Saat 23.00’a dek 20’li 30’lu yaşlarda kadınlar yalnız ya da arkadaşlarıyla bankları oturma yeri olarak kullanıyor ve davranışlarından, kendilerini rahat hissettikleri anlaşılıyordu (Şekil 87).

Şekil 87. Toplu Taşıma Merkezindeki Banklarda Kadınlar (20.10. 2016, saat: 20.25 ve 22.28)

Dördüncü gözlem noktası olarak Zağnos Paşa Camisi’nin ön cephesi seçilmiştir. 26 Ekim Çarşamba günü gözlenen alanda Şehitler Meydanı olarak bilinen meydanın köşe başında konumlanmış olan çay ocağında saat 07.00’da 3 erkek ve 1 kadın oturmaktaydı (Şekil 88).

Şekil 88. Zağnos Paşa Camisi’nin Ön Cephesi (26.10.2016, saat: 07.00)

Yoldan geçen yayalarda belirgin bir biçimde erkekler ağırlıktaydı. Sabahın ilk saatlerinde arabası ile camiye gelip namaz kıılıp dönen ya da koşa koşa camiye gelen erkekler vardı. Saat 07.00 ile 07.10 arasında 3 kadının yalnız, 1 kadının da yanında

bir erkek ile birlikte şehir merkezi yönünde ilerleliyordu. Saat 07.10 ile 07.25 arasında işe giden ve camiden çıkan erkeklerin oluşturduğu yoğunluk ile Zağnos Paşa Camisi ve çevresini kullanan erkek sayısı (87) kadın sayısının (2) 43 katı, 07.25 ile 07.30 arasında ise erkek sayısı (26) kadın sayısının (6), 4 katı civarındaydı.

Saat 07.20 civarında çay ocağına 1 kadın daha gelip, ondan önce orada oturmakta olan kadının yanına oturdu. Bu haliyle çay ocağı 10-15 civarında erkeğe karşılık 2 kadının oturmakta olduğu erkek yoğun bir mekândı. Kadınlar az sayıda (3) olmakla birlikte köşe başındaki çay ocağını kahvaltı etmek için kullanırken burası, erkeklerin gün boyu oturup vakit geçirdikleri bir yerdi. Saat 07.30'da çay ocağında, dışarıda oturmakta olan 15 civarında erkeğe karşın hiçbir kadın kalmamıştı (Şekil 89). Gün boyunca da sözü edilen iki kadın ve öğle saatlerinde yanında bir erkek ile gelen orta yaşlı bir kadın dışında çay ocağına hiçbir kadın oturmadı.

Şekil 89. Çay Ocağında Oturan Erkekler (26.10.2016, saat: 07.30)

Sabahın erken saatlerine şehir merkezi yönünde yürüyen bir kadın, karşıdan karşıya geçerken, çok uzakta olmasına rağmen önce gelmekte olan arabanın gelip geçmesini bekledi ve daha sonra karşıya geçti. Kadınların hepsinde olmamakla birlikte karşıdan karşıya geçerken ki aşırı tedbirli ya da endişeli davranışları erkeklerden farklı olarak yalnızca kadınların davranışydı.

Gözlenen bölgede kadınların, kentsel kamusal mekânda bir erkek eşliğinde bulunmaları ya da üçer-dörder gruplar halinde kadınlar belirgindi. Ayrıca Zağnos Paşa Camisi ve çevresini kullanan kadınlar çoğunlukla başörtü ve pardesü ile bedenini örten kadınlardı.

Saat 07.30 ile 08.00 arasında erkek sayısı (166) kadın sayısının (42) 4 katı civarında, saat 08.00 ile 08.15 arasında ise erkek sayısı (204) kadın sayısının (43) 5

katı civarındaydı. Zağnos Paşa Camisi çevresinde sabahın erken saatlerinde işe giden kadınlardan çok, çocuğunu okula götüren kadınlar, buna karşın camiye gelen, çay ocağına gelen ve işe giden erkekler yaygındı.

Caminin çevresinde yol boyunca sıralanmış olan banklar sabahın ilk saatlerinde erkekler için uzun süreli oturma yeri olabilirken kadınlar için 1-2 dk dinlenme ya da birini bekleme yeri oldu. Bu durum camiden çıkan erkeklerin banklarda oturmaları ile ilgiliydi. Şehitler Meydanı'ndaki banklar ise gün boyunca yoğun bir biçimde daha çok erkekler tarafından kullanıldı.

Saat 09.00 ile 09.15 arasında Zağnos Paşa Camisi ve çevresinde yaya hareketliliğini 71 kadına karşılık 203 erkek, saat 10.00 ile 10.15 arasında 43 kadına karşılık 199 erkek, saat 11.00 ile 11.15 arasında 75 kadın'a karşın 235 erkek oluşturmaktaydı.

Banklarda gün boyunca genellikle 10-12 erkeğe karşın 1-2 kadının yer aldığı bir tablo hakim oldu. Saat 10.15 ile 11.00 arasında bankları 3 kadına karşılık 15 erkek kullandı. Saat 11.00'dan itibaren (öğle namazı ile ilişkili olarak) banklarda oturan 60'lı yaşlardaki erkek sayısı belirgin biçimde artış gösterdi. Erkeklerin banklarda yoğun olarak oturdukları bu saatlerde banklar kadınlar tarafından hiç kullanılmadı.

Saat 11.30'da Zağnos Paşa Camisi'nin hemen karşısındaki Şehitler Meydanı'ndaki banklara oturdum. Şöyle bir etrafa baktığımda bu meydanı "*dört tarafı erkeklerle çevrili meydan*" olarak isimlendirdim. Meydanı çevreleyen banklarda sadece erkeklerin oturmasının yanı sıra meydanın etrafında üç çay ocağı ve cami bulunuyordu. Meydanı çevreleyen banklarda da, çay ocaklarında da, caminin etrafında da sadece erkekler vardı. Bu tespitleri yaptığım sırada caminin önündeki banklarda 12 erkek 2 kadın oturmakta iken Şehitler Meydanı'ndaki banklarda 5 erkek, etraftaki üç çay ocağında ise 20 civarında erkek oturmaktaydı. Çay ocaklarına ait tabureler meydana kadar yayılmış ve her köşede erkeklerin yer aldığı cinsiyetleşmiş bir mekân üretilmişti (Şekil 90).

Şekil 90. Şehitler Meydanı'ndaki Banklarda Oturan Erkekler (26.10.2016: 11.32)

Ayrıca Zağnos Paşa Camisi'nin ön cephesinde konumlanan Şehitler Meydanı'nda eğer bir kadın, ki genellikle birini beklemek için otursa bile, oradaki erkeklere sırtını dönerek oturmaktaydı (Şekil 91). Bu davranış biçimi, banklar ters yönde inşa olmasa da, kentsel mekânda davranışlar yoluyla kadın bedeninin mahrem inşasıdır.

Şekil 91. Banklarda Oturan Bir Erkek Bireye Sırtını Dönerek Oturan Bir Kadın (26.10.2016, saat 15:01)

Cami ve avlusu erkeklerin gün içinde uzun sohbetlere daldıkları, dini ihtiyaçları yerine getirdikleri, arkadaşlarıyla görüştikleri, kadınların ise çoğunlukla gelip geçtikleri bir yer odu. Caminin avlusunda abdest alınan yeri gün boyunca sadece erkekler kullandı. Kadınlar, caminin avlusundaki iki şadırvanın hiçbirinde abdest almadılar, gün içerisinde caminin tuvaletindeki kötü kokular ve dar alanda abdest alıyorlardı. Cami avlusunda iki şadırvan olmasına rağmen şadırvanların

erkekler tarafından kullanılırken kadınların kötü kokular, hijyenik olmayan ortam ve kalabalık-dar bir yerde abdest almaları mahremiyet algısının günlük yaşamda kadın bedeni ve hareketleri üzerindeki kısıtlayıcılığının diğer örneği olarak tezahür etmektedir.

Gözlem günü öğle namazının ardından, biri kadın biri erkek olmak üzere aynı anda iki cenaze töreni gerçekleşti. Cenaze töreni sırasında gözlenen en belirgin tablo, iki farklı cenaze töreni olmasına rağmen kadınların, kadınların yanına erkeklerin ise erkeklerin yanına geçmesi, bununla birlikte kadınlara oturmaları için yer verilmesi erkeklerin ise daha çok ayakta durmalarıydı (Şekil 92).

Şekil 92. Cenaze Töreninde Cami Avlusunda Erkek Yoğunluğu ve Ayakta Duran Erkek, Oturan Kadın Bireyler (26.10. 2016, Saat: 12.37 ve 12.50)

Cenaze töreni sırasında gözlenen diğer belirgin tablo ise erkek sayısının kadın sayısından kat kat fazla olmasıydı. Bütün avluyu zapt etmiş görünen erkekler ezan sesini takiben mescitlere geçti ve tabutun etrafında yalnızca kadınlar kaldı. Başta zaten restore edilmekte olan caminin etrafında erkekler için koskoca bir mescide ek bir büyük mescit daha oluşturulmuş iken kadınların mescidi, hem arka kenarda hem de oldukça küçüktü. Buna rağmen öğle ezanı okunduğu sırada her iki mescit de erkeklere yetmedi ve mescitlerin etrafında avlu boyunca 10'a yakın hasır açılarak yüzlerce erkeğin namaz kıldığı üçüncü bir erkek mekânı daha üretildi.

Namaz boyunca erkek mescitlerinin kapısı açık kullanılırken mescidi kullanan çok az sayıda (9) kadının tamamı mescide giriş çıkışlarında kapıyı kapattılar. Kadınlar²⁵ mescidini kullanan kadın sayısı yalnızca 9 iken iki mescit ve cami avlusunu kullanan erkek sayısı sayamayacağım kadar çoktu. Mescidi kullanan kadınların erkeklere kıyasla son derece az sayıda olmaları bir yana, günlük olarak caminin mescidini kullananlar oradan geçip gidenlerden çok cenaze törenine gelen kadınlardı.

²⁵ Şekil 92'de görüldüğü gibi, caminin restorasyon süreci için oluşturulan mescitte, “Erkekler” ve “Bayanlar” olarak erkeği erkekleştiren, kadını mahremleştiren cinsiyetçi bir dil kullanılmıştır.

Kadın mescidinin küçük olması, kadınlara kentsel kamusal mekânda erkeklere kıyasla daha az yer açıldığını, kenarda konumlanması da cinsiyete dayalı eşitsizliği üretmekteydi. Erkek mescitlerinin arka ve öteki tarafında konumlandırılan kadınlar mescidini kullanan az sayıdaki kadın, mescitten çıkarken önlerini kapatan erkek kalabalığı ile karşılaştığında, kadınlar mescidi yönünde geri döndü ve gidecek başka yol bulamayınca da dakikalarca önlerindeki erkek sayısının azalmasını beklediler (Şekil 93).

Şekil 93. Erkek Yoğun Mekânsal Kullanım İle Mekânsal Davranışları Kısıtlanan Kadınlar (26.10.2016, saat: 13.18)

Cenaze namazı sırasında ise kadınlar avluyu tamamiyle terk etti, cami avlusunun dışında bir kenarda bekledi, cami avlusu yeniden yalnızca erkeklerin kullandığı bir mekân olarak üretildi (Şekil 94).

Şekil 94. Cenaze Namazında Cami Avlusunun Erkeğe Ait Kadını İten Mekânsal Kullanımı (26.10. 2016, saat: 13.21 ve 13.22)

Öğle namazından sonra (cenazeler alındıktan sonra) caminin avlusundaki, etrafındaki ve Şehitler Meydanı'ndaki tüm banklarda erkekler oturmakta, caminin önündeki yol boyunca sıralanan banklarda sadece 1 kadın oturmakta, o da en son bankta oturmaktaydı (Şekil 95). Kadının oturmak için en kenardaki bankı tercih etmiş olması, büyük ihtimalle zaten tüm banklarda erkeklerin olması ilgiliydi.

Şekil 95. Cami Çevresind Erkek Yoğun Mekânsal Kullanım (26.10. 2016, Saat: 13.34 ve 13.42)

Şehitler Meydanı'nın köşebaşındaki çay ocağına bakan banklar da bütün gün “işsiz-emekli erkek” olarak tabir edilebilecek 50’li yaşlardaki erkekler tarafından kullanıldı (Şekil 96). Benzer biçimde işsiz görünen erkek bireyler tüm gün çay ocağında tavla oynayıp vakit geçirdiler. Çay ocağına dönük olan iki bankta da gün boyunca 2-3 dakikalığına oturan 50’li yaşlardaki kadın dışında oturan hiç bir kadın olmadı.

Şekil 96. Bütün Gününü Banklarda Geçiren Erkekler (26.10. 2016, Saat: 14.03)

Saat 14.00 civarında 60’lı yaşlarda iki kadın banklara dinlenmek için oturdu ve 1-2 dakika bile geçmeden hemen kalkıp yollarına devam ettiler. Bunlar dışında banklar hâlâ bütünüyle erkeklerin kullanımındayken cami avlusu gün boyunca zaten erkeklere aitti. Saat 14.30 itibariyle bütün banklarda muhabbet eden erkekler vardı. Bu sırada bir kadın gelip banklardan birine oturdu ve 5 saniye bile geçmeden kalkıp

yoluna devam etti. Bu saatlerde kadınlar, banklarda dinlenmek için otursa da bu oturma 1 dakikayı geçmeyen sürelerle sınırlıydı. Kadınların bu davranışı, namaz saateri ile ilişkili olarak Zağnos Paşa Cami'si çevresindeki erkek yoğun kullanım ile ilişkiliydi.

İkinci namazının ardından camide bir cenaze töreni daha gerçekleşti. Bu törende kadınlar ilk geldiklerinde cami avlusuna girmedi ve bir süre avlunun dışında beklediler, daha sonra cami avlusuna girilen kapının hemen yanındaki banklara oturdular. Bu cenaze töreninde de erkek sayısı kadın sayısından kat kat fazlaydı. İki bankta kadınlar otururken 7 bankta, abdest alma yeri ve avlu boyunca çok sayıda erkeğin bulunduğu bir ortam oluştu. Erkek ve kadınlar ayrı ayrı durmakta, kadınlar az sayıda ve bir köşede durmakta iken erkekler çok sayıda olup çok geniş bir alanı kaplamaktaydı.

Cenaze töreni için dışarıdan gelen erkek sayısı, kadın sayısının yaklaşık iki katıydı, camiye gündelik olarak ikinci namazı için gelen erkeklerin de cenaze namazına katılmasıyla, kadın-erkek sayısındaki fark daha da arttı. Cenaze namazı sırasında erkekler ön sıralarda yerlerini alırken, kadınların kenar köşelerinde duruyorlardı. Cami avlusunda cenaze namazı kılan erkeklerin arkalarında, köşede duran kadınlardan bir tanesinin, cenaze namazı kılındığı sırada yanındaki kadına avlunun dışına çıkmayı teklif etmesi, kadının, cami avlusunda kendini ait hissetmediğinin bir göstergesiydi.

Cenaze törenine belediye otobüsü ile gelenler de bütünüyle erkekti. Bu bakımdan kadınlar, kentsel mekânda, ancak çok yakınlarının cenaze törenine ve aile bireyleri ile katılırken, erkekler birinci derece yakını değilse de cenaze törenine katılmakta, zaten kat kat fazla olan erkek sayısı da buna işaret etmekteydi.

Bankları kullanan kadın sayısı saat 16.00 ile 18.00 arasında nispeten arttı ama yine de erkeklerden daha azdı. Yaya hareketliliğinde de kadın sayısı, saat 16.00 ile 18.00 arasında nispeten arttı. Bu saatlerde yaya hareketliliğini oluşturan kadınlar, işten, alışverişten dönen ya da çocuğunu okuldan alan kadınlar biçiminde belli bir yerden dönen kadınlardı. Caminin avlusunda ve Şehitler Meydanı'ndaki banklarda erkek yoğun bir kullanım varken caminin dışındaki yol boyu banklarda oturan kadın sayısı da, 16.00-18.00 arasında nisbi bir artış gösterdi. Banklarda uzun süreli oturan kadınlar, akli dengesi yerinde olmayan kadınlar, dilenci kadınlar ve sohbetlerine ortak olduğum eşleri vefat etmiş iki kadındı.

17.00 ile 17.15 arasında yoldan geçen erkek sayısı (199) kadın sayısının (64) 3 katından fazlaydı. Saat 17.00 civarında Zağnos Paşa Cami'si çevresindeki yaya hareketliliği işten dönen ve/veya çocuğunu okuldan getiren kadınlar, işten dönen, başıboş dolaşan, camiye namaza gelen erkekler ile çarşıdan dönen kadınlar ve erkeklerdi.

Diğer gözlem noktalarında da gördüğüm, çiftlerde kadının, erkek kişiyi banklarda bekleme davranışı Zağnos Paşa Cami'si çevresinde de gerçekleşti. Kadın ve erkek yürürken erkek, kadına, “*sen şurada otur*” diyerek oturması gereken bankı gösterdi, erkek kişi çarşı yönünde gitti, kadın ise erkek kişinin istediği bankta onu bekledi.

Saat 18.00 ile 18.15 arasında banklarda oturanlar yalnızca erkeklerdi ve yaya hareketliliğinde erkek sayısı (197) kadın sayısının (65) 3 katıydı. Saat 19.00 civarında sokaktaki kadın görünürlüğünün belirgin bir biçimde azalırken, ikili üçlü erkek gruplarının görünürlüğü yaygınlaştı. Saat 19.00 civarında Zağnos Paşa Cami'si çevresinde banklarda 1 kadının 1-2 dakika oturup yoluna devam ederken 3 erkeğin oturmakta olduğu 50'li yaşlarda bir erkeğin ise başıboş dolandığı bir tablo vardı. 19.00 ile 19.15 arasında yaya hareketliliğinde erkek sayısı (189) kadın sayısının (41) 4 katından fazlaydı. Saat 19.00 dan itibaren az sayıda kadın (3) tarafından banklar, birini beklemek için ya da bir erkek eşliğinde oturmak için kullanırken erkekler tarafından uzun süreli sohbet yeri olarak kullanıldı.

Gözlem günü boyunca kadın bedenine yönelik doğrudan bakışlara ek olarak saat 19.30 civarında etek boyu dizinin üzerinde olan 30'lu yaşlarda bir kadın, elinde domates ve mandalina poşetleri ile yürümekteydi. Ali Hikmet Paşa Meydanı'ndan Paşa Hamamı yönünde caminin önünden geçerek ilerleyen kadının bedenine, banklarda oturan ve ayakta duran üç erkek yüzünü çevirip doğrudan bakarak gözle taciz ettiler, arkadan yürümekte olan liseli bir genç erkek ise koşar adımlarla kadına yaklaşıp elindeki telefon ile kadının arkasından bacaklarının fotoğrafını çekti ve kadının arkasından yürümeye devam etti.

Saat 20.00'a doğru gözlenen alan, çay ocağında oturan erkekler, caminin avlusunda abdest alan erkekler, banklarda oturan erkekler, yolda ayaküstü sohbet eden erkekler şeklinde, ne tarafa baksanız erkek olan bir ortama dönüştü. Saat 20.00 ile 20.15 arasında yaya hareketliliği bakımından erkek sayısı (197) kadın sayısının (24) 8 katından fazlaydı. Yaya hareketliliğini oluşturan az sayıda (24) kadından 14'ü de yanlarında başka bir kadın ya da erkek olan kadınlar iken 10 kadın yalnızdı. Saat

20.00 civarında (20.15), banklarda yüksek sesle konuşup gülen 5 kişiden oluşan bir erkek grubu ve öylesine oturmakta olan bir erkek vardı.

Saat 21.00'a doğru 40'lı-50'li yaşlarda bir erkek ve bir kadın, fiat doblo araç ile caminin önünde durdu, arabayı kullanan erkek birey arabadan indi, kadın ise araçta oturmaya devam etti. Bir süre sonra erkek birey elinde bir poşet ve iki dondurma ile geldi, arabada kadın ile birlikte dondurmalarını yediler, erkek yine arabadan inerken kadın yine arabada oturmaya devam etti. Erkek birey birkaç dakika sonra elinde bir bardak çay ile geri döndü, çayı kadına verdi ve tekrar arabadan uzaklaştı, kadın ise arabada oturmaya devam etti. Bu şekilde tezahür eden erkek sokakta kadın mahremde davranışın sebebi bilemeyeceğimiz birçok şey olabilir ama yine de kadının kentsel mekândaki görünmezliğinin gündelik inşasıydı.

Şehitler Meydanı'ndaki banklarda saat 21.00'a doğru hâlâ iki erkek oturmaktaydı. Zağnos Paşa Cami'si ve çevresi saat 21.00'dan sonra تنها bir alan oldu. Saat 21.00 civarında sokaktan yalnız başına geçen bir kadın çok hızlı adımlarla ilerlemekteydi. Kadının hızlı yürümesi, ya kentsel mekânda kendini güvende hissetmemesi ya da eve bir an önce varma gerekliliğini üreten iş veya iktidar ilişkileri ile ilgili olabilirdi.

Saat 21.00 ile 21.15 arasında yaya hareketliliğini oluşturan bireyler arasında, erkek sayısı (135) kadın sayısının (41) 3 katından fazlaydı. Ayrıca 41 kadından 18'i grup halinde bir yerden dönmekte olan genç kadınlar olmakla birlikte, 33 kadın (18'de bunun içinde) yanında başka kadın ya da erkek olan kadınlar iken sadece 8 kadın kentsel mekânda yalnız bulunmaktaydı. 135'erkeğin de 1'i, 8-9 yaşlarında kentsel mekânda yalnız bulunan bir oğlan çocuktur. Saat 21.00 civarında 8-9 yaşlarında 1 erkek çocuğun tek başına sokakta olması dikkate değerdir. Keza bu yaşlarda bir kız çocuğu günün hiçbir saatinde sokakta yalnız görülmezken erkek çocuğun günün geç saatlerinde de dışarıda bulunabilmesi, gündelik yinelemelerle (performativite ile) üretilen cinsiyetli bir davranış, cinsiyetin inşasıdır.

Saat 21.00'dan sonra da 1 kadın, 1 erkeği beklemek için banklarda oturdu ve erkek birey gelince birlikte gittiler, 3 kadın da dinlenmek için bankları kullandı. Saat 21.00'dan sonra çay ocağında sadece erkeklerden oluşan kalabalık bir kullanım vardı. Çay ocağında 3'lü 5'li erkek grupları, meydandaki banklarda 1 erkek ile cami yolundaki banklarda 2 lise öğrenci erkek bulunmakta, kısacası saat 21.00 itibariyle mekân tümüyle erkekler tarafından kullanılmaktaydı.

Saat 21.00 civarında müzik sesi dışarıya yayılan araçlarla yoldan geçen erkek davranışı da eril ve kentsel mekânda erkek egemenliğinin temsili bir davranıştı. Aynı saatlerde elinde tesbihleri olan 5 erkek, caminin önünde ayaküstü sohbet edip gülüşerek bir arabaya binip gittiler. Bu erkek davranışları, kentsel mekânın gece saatlerinde erkek bireyler tarafından erkekler için eğlenme, kadınlar için ise tehlike mekânı olarak retilmesiydi.

Saat 22.00 ile 22.15 arasında, yaya hareketliliğini 8 kadına karşılık 97 erkek oluşturuyordu. Bu 8 kadının da 7'si yanlarında bir erkek eşliğinde yoldan geçen kadınlar ve sadece 1'i kentsel mekânda yalnız bulunan bir kadındı.

Zağnos Paşa Cami'si ve çevresinde başıboş dolaşan ya da çay ocağında vakit geçiren erkeklere ek olarak namaz saatlerinde, yani günün beş vakti, erkek yoğun bir kullanım gerçekleşti. Eski-yıkıntı binaların varlığı ve erkek yoğun kullanım bölgede güvensiz bir görünüm oluşturmaktaydı. Bu haliyle Şehitler Meydanı bir dinlenme yeri olmanın ötesinde motorsiklet park yeri ve başıboş erkeklerin takılma yeri gibi bir kullanım alanıydı. Ayrıca gece saatlerinde ışıklandırmanın da yetersiz olduğu bir bölgeydi. Gün boyunca erkek yoğun olan bu bölge gece saatlerinde tenhalık ve karanlığın artmasıyla daha da cinsiyetlileşti.

Beşinci gözlem noktası ise geleneksel düğün-çeyiz vb. tüketim mekânlarının arasında, Hasanbaba, Vasıfçınar gibi geleneksel kapalı arşıların giriş-çıkış kapılarının yakınında ve geleneksel esnaf dükkanlarının olduğu çarşının giriş-çıkış güzergâhında konumlanmış olan Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı'dır (Şekil 97).

Şekil 97. Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı (18.03.2019)

3 Ağustos 2017 tarihinde gerçekleştirdiğim gözlemde sabah saat 07.00'da parkın önündeki Örücüler caddesinden geçen yaya hareketliliğinde erkek sayısı (10), kadın sayısının (2), 5 katıydı. Saat 07.00 ile 08.00 arasında park alanını, geçip gitme veya oturma amaçlı kullanan kadın sayısı 14, erkek sayısı 40 olarak gerçekleşti. Örücüler caddesindeki yaya hareketliliğinde ise erkek sayısı (161), kadın (38) sayısının 3 katından fazlaydı.

Saat 07.00-07.30 civarında parkta dolaşan bir erkek manavda sohbet etmekte, iki kadın ise aile bireylerinden birileri ile parkta bulunmaktaydı. Bu saatlerde banklar 3 erkek ve 1 kadın tarafından kullanılmakta, kadın, çevresi ile iletişim kurmadan banklarda beklerken erkekler iş yerini açan esnaf ile laflamaktaydı. Yine bu saatlerde parkın içinden çarşı içine doğru aile bireyleri, eş gibi davranan üç-dört çiftin geçmesi şeklinde gerçekleşen yaya hareketi, çarşı bölgesinde aile işletmesi biçiminde ekonomik yapının işaretiydi.

Saat 08.00 ile 08.15 arasında parkın içinde gerçekleşen yaya hareketliliğinde erkek sayısı (20) kadın (8) sayısının iki katından fazlaydı. Kent genelindeki genel görünüm gibi bu bölgede de kadınlar etraflarına bakmadan gelip geçerken erkekler, esnafla selamlaşmakta ve ayaküstü sohbet etmekteydi. 08.15'de parktaki banklarda 1 kadına karşın 6 erkek bulunmaktaydı. Saat 09.00'a doğru bankları kullanan kadın ve erkek sayısı birbiri ile aynı fakat erkekler tek tek bireyler halinde kadınlar ise yanlarında başka kadınlarla bulunan kadınlardı.

Kadınların kentsel mekânda yanlarında başka kadınlar ya da aile bireylerinden birileri ile bulunmaları, yaya hareketliliği bakımından bireysellik-bağımlılık ve cinsiyet oranı bakımından da kadın sayısının nispi artışını üretmektedir. MİA'nın bu bölgesinde aile, oğlan-kız ile anne-kayınvalide ya da kaynana-gelin, anne-kız şeklinde bir yaya hareketliliği belirgindir. Yaya hareketi ve bankların kullanımında aile bireylerinden bir erkeğin yanında birkaç kadın, bu bölgenin karaktersitik görünümüydü.

Diğer gözlem noktalarında görülen, yanında tanıdığı bir erkek de olsa erkeğin çay ocağına, kadının ise çay ocağı yerine banklara oturmayı tercih etmesi şeklinde gerçekleşen cinsiyetli davranış biçimi burada da gerçekleşti. Saat 09.00'a doğru bir çift parka geldiğinde kadın banklara otururken erkek birey çay ocağında oturup çay ve su istedi. Buradaki çay ocağının hem tabure yerine masa-sandalye biçimindeki

mekânsal görünümü hem de kullanım bakımından heterojen oluşu²⁶ da düşünüldüğünde kadının yine de eşi ile de olsa çay ocağına oturmak yerine banklara oturmayı tercih etmesi, çay ocaklarının cinsiyetli mekânsal inşası ve mekânın cinsiyet kimliğini inşasının karşılıklı üretimiydi.

Saat 9.00-9.15 arasında bölgedeki yaya hareketliliğinde 39 kadına karşılık 35 erkek vardı. Yine saat 9 civarında banklarda 6 kadın 4 erkek, 9.15’de ise 3 kadın 1 erkek bulunmakta, çay ocağında ise 2 erkek oturmaktaydı. 9.30 civarında banklar, 1 kadın 3 erkek tarafından kullanılmakta ve kadının etrafına bakınmadan bekleme davranışına karşın erkekler etrafına bakınarak vakit geçirmekteydiler.

Saat 10.00 civarında banklar 5 erkek 4 kadın tarafından kullanılmakta, saat 10.00 ile 10.15 arasında ise bölgedeki yaya hareketi bakımından kadın (63) – erkek (61) sayısı birbirine yakındı. Saat 10.00 civarında kadın-erkek biçiminde, eş olan çiftler şeklinde bir yaya hareketliliği belirgindi. Saat 10.00’a kadar ve saat 20.00 civarında belirgin olan bu yaya hareketi, esnaf dükkanların açılma-kapanma saatleri ile ilişkisi düşünüldüğünde, bu bölgedeki aile işletmesi ekonomik yapının işaretiydi.

Diğer gözlem noktalarından farklı olarak bu bölgede banklarda, eş ve benzeri aile bireylerinden kadınları bekleyen erkekler vardı. Diğer gözlem noktaları, mekân organizasyonu bakımından üretim ve resmi iş mekânları yoğunluklu iken gözlenen bölgede tüketim-alışveriş mekânlarının yoğunlaşması ile ilişkili olarak söz konusu gündelik eylemler tüketici kadın kimliğinin inşası olarak tezahür etmektedir.

Kadın yoğun bir kullanım alanı olmakla beraber burada da kadınlar iletişime kapalı bir beden duruşuna sahiptiler. Sert bir yüz ifadesi ve iletişime kapalı bir beden dili kullanıyorlardı. Erkeklerin ise konuşmaya açık duruşları ile beraber etraftaki kişilere laf atma ve soru sorma girişimleri vardı.

Burada da kadınlar başka banklar boş olmasına rağmen kadınların olduğu banklara ama onlarla mesafeli oturuyorlardı. Birbirlerini tanımayan kadınlar aynı bankta otursalar da birbirlerine mesafeli ve sırt çevirerek oturuyorlardı. Kadınların, kadınların olduğu banklara oturmasıyla da cinsiyetli mekânlar üretiliyordu.

10.15 de banklarda 6 erkek, 1 kadın bulunurken 11.00’ de 16 kadın 7 erkek, 11.15’de ise 10 erkek 1 kadın bulunmaktaydı. 11.00-11.15 arasında bölgedeki yaya hareketliliğini oluşturanlar 163 kadına karşılık 122 erkekti. Saat 12.00’a doğru banklarda 10 kadın, 2 erkek, saat 12.00’de ise 6 erkek 7 kadın bulunmaktaydı.

---

²⁶ Burada gün içerisindeki heterojen kullanımı kast ediyorum, o sırada kimse yoktu.

Bölgedeki yaya hareketi bakımından ise 12.00-12.15 arasında kadın (103) - erkek (94) sayısı birbirine yakındı.

Diğer gözlem noktalarındaki gibi burada da erkeklerin oturdukları banktaki kişiyi tanimasalar bile onlara selam verip onlarla konuşmaya başlaması, kadınlarda olmayan cinsiyetli bir erkek davranışıydı. Kadınlar ya yanlarındaki aile bireyleri veya arkadaşları ile konuşuyor, ya çocuklarla ilgileniyor ya da telefonla konuşuyorken yalnız olanlar etraflarına bile doğru düzgün bakmadan öylece oturuyorlardı. Erkekler ise etraflarına bakınıyor, tanımadıkları kişilerle de uzun süren sohbetler gerçekleştiriyorlardı. Tek başlarına gelip etraftaki birileri (genellikle erkek birileri) ile sohbet eden ve saatlerce oturarak etrafı izleyen erkeklere karşın kadınlar bankları ortalama 25-30 dakikalığına ve genellikle dinlenmek veya birilerini/birşeyleri beklemek için kullanmaktaydı.

Saat 12.15'de iki bank tamamen erkekler bir bank da tamamen kadınların oturduğu cinsiyetli mekânlar olarak üretilirken diğer banklarda aile bireylerinden birbirilerini tanıyan kadın ve erkekler bulunmaktaydı. Saat 13.00'a yakın banklarda 10 kadın ve 10 erkek bulunmaktaydı. Yine tanışık olmayan erkekler birbirleri ile uzun süren konuşmalar gerçekleştirilmekteydi. Öğlen saatlerinde kadınların alışveriş dönüşü buradaki çay ocağı ve yemek yeme yerlerini aile bireyleri veya arkadaşları ile kullanma davranışı belirginleşti.

Saat 13.00-13.15 arasında bölgedeki yaya hareketliliğini oluşturanlar 148 erkeğe karşın 211 kadındı. Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı'nda kadın yoğun bir görünüm ayırt edilse de çeyiz ve ev eşyası alışverişinin erkek eşliğinde gerçekleştiği bir gündelik yaşam tezahür etmekteydi. Kızı veya gelini yaşında bir kadınla hareket eden kadınlar olsa da, gelin, damat, kayınvalide, kayınpeder şeklinde bir tablo yaygındı. Giyim davranışı bakımından da bedenini örten kadınlar ağırlıklı biçimde yaygındı.

Saat 14.00'e doğru banklarda 9 kadına karşın 17 erkek, yaya hareketliliği bakımından ise 14.00-14.15 arasında 259 kadına karşın 113 erkek bulunmaktaydı. Günün çeşitli saatlerinde yaya hareketliliğinde kadın sayısı erkek sayısından büyük ölçüde fazla iken bankları kullanan erkek sayısının kadın sayısından fazla oluşu da erkeklerin bankları uzun süreli sosyalleşme yeri olarak kullanmaları ve tüketim kimliği inşa edilen kadınları beklemeleri ile ilgiliydi. Ayrıca diğer gözlem noktalarının aksine Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı'nda gün boyunca gerçekleşen kadın yoğun kullanım, bu bölgenin mekânsal örgütlenmesi ve çeyiz-ev

alışverişi ile alışverişe 3-4 kadının yanında 1 erkek ile gitmesi biçiminde gerçekleşen gündelik eylemlerin tüketici ve öteki kadın kimliğini inşasıydı.

Buradaki molaların sırasında, bu bölgedeki çarşının içindeki dar sokaklarda erkeklerin ortadan kadınların ise kenarlardan yürüdüğünü fark ettim. Sokağı kullanan erkekler yokken kadınlar da yolu ortadan kullanmakta ancak erkeklerin varlığında kadınlar kenarlardan yürümekteydi.

Saat 15.00'a doğru tanık olduğum bir diyalogda, yanında başka bir kadın olan 40'lı yaşlarda bir kadın, tanıdığı başka bir kadın ile karşılaşınca ona yanındaki kişiyi göstererek, "*bana arkadaş ol dedi, çıktık*" söylemi ile kadınların dışarı yalnız çıkmak istemedikleri, dolayısıyla kentsel kamusal mekânda bireysel olmaktan çok ikili, üçlü kişilerle bulunmaları hem kentsel mekânın kadınların yalnız çıkmaktan çekindikleri bir yer olması bakımından kadını dışlayıcılığı hem de kentsel mekândaki kadın sayısına etkisi bakımından önemli bir gündelik eylemdir.

Saat 15.00'e doğru banklarda 10 erkeğe karşın 23 kadın bulunmakta, 15.00 ile 15.15 arasında da yaya hareketliliğini 134 erkeğe karşın 230 kadın oluşturmaktaydı. Saat 16.00'a doğru banklarda oturan kadın sayısında nispi bir azalma belirgindi ama 15.00 ile 17.00 civarında kadınların banklarda oturma süresi uzadı ve kadın kadına (çoğunlukla tanıdık karşılaşmaları) uzun süreli konuşmaların olduğu bir görünüm oluştu. Yalnız kadınlar ise yine iletişime izin vermeyen bir vücut dili kullanmaktaydılar. 16.00' ya yakın banklardaki kadın sayısı (20) erkek sayısının (10) iki katıydı. Yaya hareketliliğini de 16.00-16.15 arasında 81 erkeğe karşın 234 kadın oluşturmaktaydı. Saat 16.00 ile 17.00 arasında da hem bankların kullanımı hem de yaya hareketliliğinde kadın yoğun bir görünüm vardı.

Bununla beraber 17.00'ye doğru fark ettiğim diğer bir cinsiyetli davranış da, çok uzun saatlerdir banklarda bulunan, neredeyse bütün gününü parktaki banklarda geçiren erkeklerin varlığıydı. Bu düşüncemi parktaki çay ocağında çalışan kadın ile konuştuğum sırada o da, banklarda oturan 50'li yaşlardaki erkeği göstererek, "*bu mesela tüm gün oturur dikizler, eskiden kovaladıklarım oldu burda*" ifadeleriyle doğruladı. Kadınlar ise çoğu, bankları, ellerindeki yiyecekleri atıştırmak veya birini beklemek için kullanmaktaydı. Saat 17.00' a doğru üç bank tamamıyla kadınlar, iki bank da sadece erkeklerin kullanımı ile cinsiyetli mekânlar üretilmişti.

Saat 17.00 civarında banklarda 12 erkeğe karşın 21 kadın olup bu saatlerde, bir saatten uzun süredir banklarda muhabbet halinde olan kadınlar vardı. Yaya hareketliliği bakımından 17.00-17.15 arasında kadın (190) sayısı erkek (82)

sayısının iki katından fazlaydı. Bankların kullanımı bakımından 17.00 ile 17.30 civarında kadın-erkek sayısı bakımından nispeten yakınlaşan bir görünüm oluştu. 18.00'a yakın saatlerde banklar 17-18 civarında kadın ve aynı sayıda erkek tarafından kullanılmaktaydı. Saat 18.00'dan sonra ise kadınların bankları kullanım süresi belirgin biçimde kısaldı, çok kısa sürelerle oturup yoluna devam eden kadınlara karşın erkeklerin uzun süreli kullanımları devam etmekteydi. Saat 18.00'e doğru banklar 30 kadın, 20 erkek tarafından kullanılırken, 18.00-18.15 arasında bölgedeki yaya hareketliliğini 65 erkek, 119 kadın oluşturmakta, 18.15'de ise banklarda 20 kadına karşın 5-6 erkek bulunmaktaydı. 18.00'dan itibaren artık kadınlar da erkekler de çarşı veya iş dönüşü beklemek veya dinlenmek amacıyla bankları kısa süreli olarak kullanmaktaydılar. Davranış biçimi bakımından bu saatlerde cinsiyetler arasında benzer bir tablo görünmekteydi.

Gün içerisindeki kadın yoğun görünümüne karşın saat 19.00'dan itibaren kadınların görünürliğünde belirgin bir azalma gerçekleşti ve saat 20.00'den itibaren de erkek sayısı kadının sayısından fazla olmaya başladı. Yaya hareketliliğini saat 19.00-19.15 arasında 83 erkek, 130 kadın, 20.00- 20.15 arasında ise 81 erkek 66 kadın oluşturmaktaydı. Saat 19.15'de banklarda ikisi evli çiftlerden olmak üzere 8 erkek 4 kadın vardı. Saat 20.00'e doğru banklardaki kadın ve erkek sayısı eşit, 20.10'da ise biri yanında eşi, diğeri de yanında çocukları ile oturan iki kadın dışında banklarda oturan kadın kalmadı. Sayıları birbirleri ile yakın da olsa, kentsel kamusal mekânda bulunuş biçimi bakımından kadınlar daha çok aile bireylerinden birileri ile bulunurken erkekler kentsel mekânda daha çok bireysel olarak bulunmaktaydı.

Saat 20.00'a yakın banklardaki 7 kadından biri yalnız, biri aile bireylerinden bir erkek, diğeri de arkadaş veya aile bireylerinden başka kadınlarla bulunurken, erkeklerden 3'ü yalnız, diğeri de kentsel mekânda aile bireylerinden kadınlarla bir arada bulunmaktaydı. Saat 20.00'den sonra da banklar yalnız kadınlar tarafından kullanılmadı. 20.00'den sonra bankları kullanan kadınlar sadece yanlarında aile bireyleri olan kadınlardı. Saat 21.00'a doğru parkın girişindeki iki köfte salonunda, ailelerin yemek yediği kalabalık bir ortam olmasına rağmen bankları kullanan kadın sayısı belirgin biçimde azaldı. Ayrıca saat 20.00'dan itibaren de kadınlar, caddeye yakın olan bankları kullandılar. Bu da, kadınlar için mekânsal açıdan güvenli olmayı, caddeye yakın olma ile ilişkili olarak inşa eden cinsiyetli bir davranıştı.

Saat 21.00'a doğru Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı çevresinde yaya hareketini oluşturan az sayıda kadınlarda da işten çıkıp eve dönen kadın profili

belirgindi. Bu mekânsal hareketlilik de, kalifiye olmayan işlerde çalışan kadınlara işaret ediyordu. Saat 21.00'dan itibaren artık kentsel mekânda yalnız başına bulunan kadınlar olmadı. Bu saatten sonra ancak yanında eşi ya da kayınvalide-anne gibi aile bireyleri olan kadınlar vardı. Bankalarda 1 aile, tek tek 2 erkek ve yanlarında aile bireyleri bulunan iki kadın vardı.

Yaya hareketliliğini 21.00-21.15 arasında 52 erkek, 28 kadın oluşturmaktaydı fakat 21.00 civarındaki yaya hareketliliğini oluşturan kadınlar, daha çok aile bireyleri veya arkadaşları ile köfteciye gelen kadınlardı. 21.00-21.15 arasında yaya hareketliliğini oluşturan 28 kadın içerisindeki 7 kadın, grup halinde, çoğu dörder, üçer, ikişer kadınlardan oluşurken erkek bireylerde yine bireysel yaya hareketi belirgindi.

Saat 22.00'a doğru da, yanında aile bireylerinden kadınlar olan görünüm yerini, yanında erkek birey olan kadınlara bıraktı. Saat 22.00 civarında, yanlarında çocukları ve ellerinde market poşetleri olan bir grup kadın, yine caddeye yakın olan bankalarda kısa süre dinlenip yollarına devam ettiler. Yine saat 22.00 civarında yola yakın olan bankın birinde orta yaşlı dört kadın, diğerinde 1 erkek oturmakta iken iç kısımdaki banklar heteronorm çiftler (birinde bir çift ve diğerinde bir çift daha) tarafından kullanılıyordu.

Saat 22.00 civarında Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı ve çevresinde kadın görünürlüğü belirgin biçimde azaldı, 22.00-22.15 arasında yaya hareketliliğini 15 kadın, 37 erkek oluştuyordu. 22.00-22.15 arasında yaya hareketliliğini oluşturan kadınların 4'ü kentsel mekânda grup halinde bulunan dört kişi, 3'ü yanlarında aile bireylerinden erkekler bulunan kadınlar iken, erkeklerin de 3'ü yanlarında aile bireylerinden kadınlar olan erkekler fakat çoğu bireysel olan erkeklerdi. Saat 22.30 dan itibaren köfte salonları boşaldı, sokak ve caddeden geçenler, büyük çoğunlukla erkek bireylerdi. Saat 22.00'dan sonra çok az sayıda (bir-iki), yanlarında çocuğu ya da arkadaşı olan kadınlara karşın saat 23.00'a doğru yaya hareketliğinde kadın görünürlüğü yok denecek kadar azaldı.

Saat 21.00 civarında etraftaki konutlarda oturan 50'li yaşlarda 4 kadın, caddeye yakın olan bankalarda oturup çay içip çekirdek çitleyerek uzun süreli konuşmalar gerçekleştirdi, saat 22.00 civarında da yanlarına yine etraftaki konutlardan tanıdıkları iki kadın ve iki erkek daha katıldı ve saat 23.00'dan sonraya kadar orada oturdular.

5. BALIKESİR KENTİ MERKEZİ İŞ ALANINDA KADINLARIN BİREYSEL DENEYİMLERİNDE İKTİDAR, CİNSİYET VE MEKÂN HAREKETLİLİĞİ İLİŞKİSİ

Bu bölümde görüştüğüm kadınların söylemlerinde, kadın ve mekân ilişkisini nasıl kurdukları ve nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalıştım. Kadınlar, iktidar hiyerarşileri ile ilişkili olarak gündelik yaşamlarında mekânı nasıl deneyimliyor ve nasıl inşa ediyorlar? Her bir kadının kendi benliği, kendi özneliği onun gittiği mekânları nasıl belirliyor, böylece mekânın inşası kadınları nasıl dışlıyor ya da nasıl içeriyor? Aile içi güç ilişkileri kadınların mekânsal hareketliliklerini nasıl etkiliyor fakat aynı zamanda kadınların mekânsal hareketlilikleri ve mekân deneyimleri günlük iktidar hiyerarşileri üzerinde nasıl bir değişime yol açıyor? sorularını görüştüğüm kadınların özne konumları ve mekân hareketlerini inşa eden söylemler aracılığıyla anlamaya odaklandım. Bölüm, tümü birbiri ve iktidar hiyerarşileriyle ilişkili olarak görüştüğüm bireylerin özne konumları, kentsel kamusal mekân ve mekânsal hareketliliğe ilişkin açıklayıcı repertuvarları açıklayan 2 alt bölümden oluşmaktadır²⁷. Her bir söylemi üreten ideolojik ikilemleri ise, ayrı bir alt bölüm olmak yerine ilgili alıntıda yorumladım.

5.1. Özne Konumları, İktidar Hiyerarşileri ve Mekânsal Hareketlilik İlişkisi

Bireylerin gündelik eylemlerinin temeli iktidar ilişkileri ile kurulan özne konumlarına dayalı kimlik inşalarıdır. Özne konumlarına bireyin gündelik yaşantısında kendisini nasıl konumlandığı, iletişim kurduğu kişileri nasıl konumlandığı ve iletişim kurduğu kişiler tarafından nasıl konumlandırıldığı şeklinde birbiri ile ilişkili üç açıdan bakılabilir. Bu çerçevede çalışma kapsamında yaptığım görüşmelerde 25 farklı kadın özne ve 8 farklı erkek özne pozisyonu ayırt ettim. Bu bölümde ayırt ettiğim özne konumları ile özne konumlandırmalarının her bir kadın için nasıl inşa olduğu ve özne konumlarının birbirleri, iktidar ilişkileri ve mekân hareketleri ile ilişkisini anlamaya çalıştım. Alıntılarda çok fazla tekrara düşmemek için her bir anlamlandırmayı, tüm alıntılar yerine seçilen alıntılar ile

---

²⁷ Özne konumları, açıklayıcı repertuvarlar ve ideolojik ikilemler, görüştüğüm kadınlarla yaptığımız derinlemesine görüşme metinlerinden ayırt ettiğim ve bu araştırmaya özgü açıklayıcılardır. Fakat bu açıklayıcıları ayırt edebilmede, yöntem bölümünde belirttiğim şekilde Arkonaç (2014) ve Elçi (2012)'den faydalandım.

göstermeyi tercih ettim; fakat özne konumlarını, her bir kadın ile konuşmanın bütünlüğü içerisinde tekrar eden söylemlerden ayırt ettim.

Kadın özne pozisyonları

- Ev içi işlerden sorumlu kadın
- Titiz kadın
- Cahil, saf, yapamaz, beceriksiz kadın
- Cinsel meta ve namus/iffet taşıyıcısı kadın (Namus belası kadın/ Cinsel talepleri olmaması gereken kişi/ Güzel olması gereken (meta) kadın/ Terbiyesiz kadın/ Düzgün kadın/ Aşırıya kaçmayan kadın/ Kendini bilen kadın/ Arayış içinde kadın/ Usturuflu kadın)
- Savunmasız, güçsüz kadın
- Başörtülü kadın
- Madun kadın
- Vasıfsız eleman
- Günah keçisi kadın
- Köle kadın
- Maşa (aracı olarak kullanılan!) kadın
- Sokağa çıkmaması gereken kişi
- Gece ev dışına çıkmaması gereken kişi
- Tatmin aracı kadın
- Boşanmış kadın/Kocası olmayan kadın
- Sahip çıkılması gereken kadın
- Kentsel kamusal mekânda bakıştan egosu yükselen kadın
- Kentsel kamusal mekânda bakıştan rahatsız olan kadın
- Kendine güvenen kadın
- Kendini koruyan kadın
- Anormal, deli, psikolojisi bozuk kadın
- Özgür kadın
- Farklı kadın
- Erkekten daha erkek kadın
- İşe yarayan kadın

Erkek özne pozisyonları

- Koruyucu, Üst
- Otoriter
- Güçlü
- Cinsel talepleri olma
- Kendini bilmez, deli, saftirik, anormal
- Sokağa çıkması gereken kişi
- Karısını, kızını çalıştırmayan erkek
- Ev erkeği

A **kişi** gündelik yaşantısında, erkek olmayı, koruyucu ve üst bir özne konumu ile inşa ederken ailedeki erkekler tarafından cahil, saf ve öteki pozisyonda konumlandırılmakta, kendisi ise kadın olmayı toplumsal normlara uygun olarak davranmak, ev işleri ile çocuk bakımından sorumlu olmak ve cinsel meta olarak inşa etmekte, ve yine kendi söylemlerinde de madun kadın özne konumu anlaşılmaktadır.

Koruyucu, Üst Erkek

Yaşı kendisinden büyük olduğu için evleneceği erkeği bir abi bir baba olarak kabullenme davranışı, A kişinin evleneceği erkeği kendinden üst bir pozisyonda tuttuğunu ve hayatındaki erkekleri, koruyucu olarak konumlandığını göstermektedir. Bununla birlikte A kişi, hayatındaki erkeklerle aralarındaki hiyerarşik ilişkiyi, erkeği kendinden üst bir pozisyonda tutarak inşa etmektedir.

Eşiyle tanışma hikayesini anlatırken

- *Ben çok tepki vermiştim ilk başta hani olmaz çünkü yaşı biraz büyüktü benden 9 yaş var aramızda önce olmaz dedim çünkü fazla olgun hani ben çocuk kalıyorum yanında çocuk kalıyordum onun yanında çok fazla önce biraz şey oldum ondan sonra o konuştuğça şey yaptıkça beni rahatlattı hani ne biliyim bi abi bi baba bi arkadaş ondan sonra tamam olur bu iş dedik*

Kadın (Bayan!)²⁸ olmaya yakışır şekilde davranmak

A kişinin söyleminde, ev içi ilişkilerde söz hakkı ve isteklerinin göz ardı edilmesine verdiği tepkinin aile içerisinde bastırılması, ailedeki erkekler tarafından “kadın olmaya yakışır şekilde davranma” söylemi ile meşrulaştırılmaktadır. Söylemin bağlamı dikkate alındığında kadın olmak tepki vermemeyi gerektirmektedir.

- Peki bu ev işleri konusunda eşinizle bi diyalogunuz oldu mu?
- *Onunla biraz diyalog sıkıntım var benim sağ elimle sol kulağımı tutmayı beceremem pek anlatış bozukluğum var o yüzden eşimle sürekli kavga ederiz ben direkt bazen böyle insan dolar dolar bodoslama dalarım lafa bodoslama böyle daldığım için de ters teper olacağı varsa da olmaz mesela tatil olayı diyelim tatile gitcez yazın başından beri tatile gitcez diye söyleniyor ama henüz gidemedik artık en sonunda bayağı bi tartıştık eşimle ya gideceksek gidelim gitmiceksek kalsın yani tatil şu an ihtiyacımız olan bişey bi senedir*

---

²⁸ Konuştuğum bütün kadınların, kadın yerine bayan kelimesini kullanmaları, kadının cinselliğe dayalı ikincil konumunu üreten söylemler olması bakımından her bir alıntıda sorunsallaştırdığım ama okuyucuyu sıkmamak için tekrar etmediğim sorunlu bir gündelik söylem inşasıdır.

bunaldık yığıldık buralarda yani onla kavga edince biraz fazla ağır konuştum bayağı kızdı bana yani bi bayan olarak sana yakışmıyor diye hani biraz ters tepiyor çünkü insan fazla dolunca ev işlerinde de aynı ben ona diyorum sen bari yap bunu sen yap mesela tatile gittiğimizde çayı yani demleyiver biz çocuklarla denizdeyiz “sen benim yapcağıma ne karışıyorsun” böyle bir tepki aldım

Madun kadın

A kişi, tıpkı eşi ile olan tartışmasında kendisini, sağ eliyle sol kulağını tutmayı becerememekle suçlamak ve dolayısıyla suçu kendinde bulması gibi konuşmanın farklı yerlerinde aile içerisindeki baskıyı normalleştirerek anlatırken doğrudan konuşmaktan kaçınmaktadır. Ayrıca günlük yaşantısında aile içerisinde kadın kendini suçlayan bir konumda konumlandırmakta, kentsel kamusal mekânda da rahatsız edilmeye ilişkin olarak “rahatsız oldum” demek yerine “olmuşumdur” ifadesi ile bu rahatsızlığı yumuşatmakta, üstünü örtmektedir. Bu söylem biçimi A kişinin gündelik yaşamdaki madun özne inşasına işaret etmektedir.

- Peki sizin bu konuda sizin yaşadığınız şeyler var mı hani dışarıda kendinizi rahatsız hissettiğiniz?
- *Benim olmadı ya yok yani ben buralarda buralarda hiç öyle bişey olmadı yakın zamanlarda öyle hatırladığım beni çok rahatsız edecek bişey olmadı sadece hani bakışlardan şeylerden rahatsız olmuşumdur*

Ev içi işlerden ve çocuk bakımından sorumlu kadın

A kişiden ev içerisindeki günlük ilişkilerden bahsetmesini istediğimde, ev içerisindeki işlerden bahsetmesi, bu işlerin günlük yaşantısını ne denli zorlaştırdığına işaret etmektedir. A kişinin söyleminden ev içi işlerin yük oluşturduğu anlaşılırsa da ev dışında çalışmanın sorun olarak dile getirilmesi A kişinin kendini, ev içi işleri her durumda yapmakla yükümlü olarak konumalandırıldığını göstermektedir. Bu da ev dışında bir işte çalışıyor olmanın, her durumda ev işinden sorumlu kadının ev dışındaki işleri kendisine ekstra yük olarak görmesi şeklinde tezahür etmektedir. Eşi ile aynı işyerinde çalışıyor olmalarına rağmen A kişinin, ev içi işlerden kendisinin sorumlu oluşunu sorunsallaştırmadan dile getirmesi de ev içi işlerin sahiplenilişini göstermektedir. Ayrıca A kişinin iş yerinde, sermaye sahibi erkeğe “yardım eden” özne pozisyonu da konuşmanın çeşitli yerlerinden anlaşılmaktadır. Tüm bu bileşenler ile A kişinin, görüşmeden sonraki aylarda

işyerinden ayrılarak yalnızca ev içi işler ve çocukları ile ilgilenmesi de, ev içi işlerden ve çocuk bakımından sorumlu kadın özne pozisyonunun karşılığıdır.

- Peki biraz ev içerisindeki günlük ilişkilerinizden bahsedebilir misiniz?
- *Ev içerisinde mi ev içerisinde genelde zaten sabah kalkılıyor çocukların bir kahvaltı muhabbeti vardır paldır küldür onları hazırlıyorum ama şu an evde olmadığı için çoğu zaman onları hazırlayıp çıkmak zorunda kalıyorum*
- Peki çalışmanın sizin günlük yaşantınıza etkisinin nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?
- *Günlük yaşantıma dışarıyla iyi ama içerisiyle yani ev içiyle yani ev işlerim biraz aksıyor yemek mesela düzenli bir yemek hayatımız yok şu an paldır küldür bi yemek oluyor akşam eve gidince yaptığım zaman geç saate kalıyoruz veya ertesi günün yemeği olmuş oluyor o konuda problemim var onun haricinde çalışmayı seviyorum*
- ..
- Peki bu ev içerisindeki işlerin çocuk bakımının ev işlerinin erkeklerle paylaşılması konusunda ne düşünüyorsunuz?
- *yaaa çok iyi olur çok iyi olur yani mesela hatta bugün kızımı ve oğlumu okula bırakma işi eşime kaldı ama düşünüyorum acaba ne yaptı yapabildi mi gerçekten şu an tedirginim mesela şu limonata özü ufak bir örnek limonatayı evde yapıyoruz onu doğrama işlemi bana ait limonatayı son suyunu şekerini vs ilave etmesini eşim yapıyor ki çoğu zaman her şeyi orda bırakıp gidiyo “bunları sen toplarsın” bazen yıkıyor o yıkadığı zaman o kadar hoşuma gidiyor ki aaa diyorum yani bunları toplamış limonun posasını atmış onları yıkamış o yani çok hoşuma gidiyor ama çoğu zaman hepsi bana kalıyor*
- Peki günlük yaşantınızı nasıl etkiliyor bu işler?
- *valla yorgun gittiğim zaman çoğu zaman yoruyolar haliyle çocuklar da yiyip içip bırakıyorlar sinirli oluyorum onları öyle gördükçe bende istiyorum oraların sürekli temiz olmasını mutfağın sürekli tezgâhın boş olmasını istiyorum ama yorgunum bazen oturduğum yerde uyuyakalıyorum ben yani çoğu zaman iki günlük bulaşığım kalıyo ve bu çok kötü bi görüntü*

A kişi ev işleri konusunda sorumluluktan kaynaklanan yüklerine işaret etmiş, ev işlerini eşi ile paylaşırsa da aklının bu işlerde olduğunu veya herhangi bir işi eşi yaptığında bunun ne kadar da hoşuna gittiğini belirterek bunların aslında kadının görevi olduğunu söylemleriyle yinelemiştir.

Cahil, saf, ötekileştirilen, günah keçisi kadın

Ev dışındaki işlerin paylaşımı ile ilgili konuşulduğunda A kişinin kamusal mekân deneyimlerinin eşi tarafından saf kadın olarak konumlandırılması aracılığıyla kısıtlandığı anlaşılmaktadır. Eşi tarafından eksik, yapamaz, cahil olarak konumlandırılan A kişinin üzerindeki bu muamele, bir yandan kamusal mekân

kullanımını sınırlandırmanın bir yandan da kadının saf cahil kimliğini pekiştirmenin, erkek egemenliği ve eril tahakkümü sürdürmenin aracıdır. A kişinin kamusal mekândaki ikincilliği aile içersindeki ikincil konumundan kaynaklanmakta ve bu karşılıklı etkileşim kadını aile içi ilişkilerde yeniden ezilen pozisyonda tutmaya yaramaktadır. Ayrıca A kişi bu ikincil konumu kabullenerek yeniden inşa etmektedir.

- Peki ev dışındaki işte fatura yatırmadır...
- *Onlar çoğu zaten otomatik ödemede ki genelde eşim ilgileniyor ben pek karışmam fatura işlerine onun ulaşamadıklarına yetişemediklerine ben gidiyorum sadece*
- Peki bu yani siz de mi bulaşmak istemiyorsunuz fatura işlerine yoksa hani dış dünyayla iletişim kurmamak için mi siz değil de eşiniz ilgileniyor?
- *Yok yaa eşim bazı şeylerde nasıl diyim bencil sen yapamazsın moduna giriyor bazen ondan dolayı o daha çok*
- Mesela bu gibi şeylerde bi deneyiminiz var mı hani bir şey yaşadınız mı?
- *Yok yok hiç bir problem olmadı gittim yaptım ettim ama bazı şeylerde haliyle biraz cahillik mi diyim ya da ne biliyim ona ne denir tam bilemem de yapamam şeyi de var bende haniii ya beceremezsem*
- Peki bunun neyle ilgili olduğunu düşünüyorsunuz?
- *Sürekli birilerinin bişey yapmasından sürekli birilerinin yani sürekli birçok şeye yaaa önceden babam yapardı sonra eşim yapmaya başladı belki de o yüzden hani bilinmezlik var tembellik var biraz kaçarlık gittiğim zaman korkuyorum mesela yanlış bişey olursa diye çoğu şeyde eşimi ararım*
- Var mı böyle anlatabileceğiniz bişey hani işte gidip yaptığınız ya da işte yapamazsam diye endişelendiğiniz ve eşinizi aradığınız böyle bir anınız var mı? Hani bu dışarıdaki işlerle ilgili.
- *Yok öyle büyük bişey yok mesela doğalgaz şeyi açtırmaya gittiğimde kredi kartı konusunda kartı kaptırılmışım bankaya kredi kartı kullanmayı hiç bilmiyorum eşim para çekmem gerektiği için bankamatikle yapmam gereken bir işlem vardı bankamatiği bana verdi eşimin bankamatiğiymiş girdim içeri şeye bankamatiğe numaralara basıyorum ama numaralara ben düzgün basın diye uzun uzun bastım tuşlara uzun uzun basınca da bikaç tane basmış*
- Bunu daha önce hiç yapmadığınız için mi?
- *Yapmadım hiç yapmadığım için bide yaparken de hiç eşime de dikkat etmemişim demek ki düzgün basmak için tuşlara yazdığı yere bakmadan uzun uzun bastım uzun uzun basınca da bu sefer bi kere bastığım tuşa uzun bastığım için bikaç kere yazmış kartı iki üç kere yanlış girdiğim için iptal etti içeri aldı bu size ait değil diye ben haliyle eşimin ismi yazdığı için bankadan bana da vermediler uuu eşim çok kızmıştı dalga geçmişti benimle bayağı bi*
- Mesela bunun sizin üzerinizde yarattığı his neydi?
- *O benimle dalga geçince şey yapınca şu an ondan uzak durmaya çalışıyorum yapamam gene diye*

- Peki daha sonra tekrar denediniz mi?
- *Denedim sadece para çekmek için ama daha işlem yapmayı bilmiyorum hani para yatırmak vs onları daha öğrenemedim ama hani para çekmede kullanabiliyorum ama o olaydan dolayı biraz daha tedirginim mümkünse ellemiyorum hani sen yap modundayım gene benle uğraşmasın dalga geçmesin gibilerinden hani kötü bişey demedi ama o dalga geçmesi beni rahatsız etmişti o an*
- Ne demişti hatırlıyor musunuz?
- *Yani bu kadar mı aptalsın bir numarayı ezberliyemedin mi falan demişti yok dedim numarayı biliyorum ama hani sıkıntı tuş etrafımda birisi beni izliyormuş gibi hissediyorum sanki elimden alıvericek onu ama birkaç kişiye yardım etmişliğim bile oldu hâlbuki bilmediğim bişey değil mesela yanımda bi tane bayan vardı ablacım dedi hiç anlamıyorum dedi hani dedi yanlış yere sokuyorum dedi kartı ters sokuyor mesela ona yardım ettim onun para çekmesine para yatırmasına hatta para yatırmasına yardım ettim ama kendim yaparken tedirgin oluyorum*
- Hâlâ oluyor musunuz?
- *Aynen oluyorum aynen hâalen daha oluyorum*

A kişinin kentsel kamusal mekândaki deneyimsizliği, mekânsal hareketliliği ailedeki erkekler tarafından kısıtlanmaktan kaynaklanmakta olup aynı zamanda bu deneyimsizlik yine ailedeki erkekler tarafından kadını ikincilleştirmenin ve ezmenin bir aracı olmaktadır. Ailedeki erkekler tarafından kısıtlandığı için kentsel kamusal işlerde deneyimsiz bırakılan kadın aynı erkekler tarafından bu deneyimsizliği için suçlanarak ezilmektedir. Kadının deneyimsizlikten kaynaklanan kamusal mekâna ilişkin olumsuz deneyimleri aile içerisindeki erkekler tarafından şiddet ile karşılanmaktadır. Aile içerisindeki eril tahakkümün kadının kentsel kamusal mekândaki işlerini zorlaştırması ailedeki erkeklerin haberi olan işleri yaparken korkması, heyecanlanması ama aynı işleri ailedeki erkekleri ilgilendirmemesi durumunda kolayca yapabilmesinden de anlaşılmaktadır. Cahil, saf, ötekileştirilen kadın pozisyonu hem erkekler hem de kadın özne için kadının kamusal mekân hareketlerini sınırlamanın meşrulaştırıcısıdır. Nitekim A kişi konuşmanın başka bir yerinde eşinin kentsel kamusal mekânda mümkün olduğunca kimseyle konuşmamasına ilişkin kısıtlayıcılığını yine kentsel kamusal mekândaki olumsuz bir deneyimi ile ilişkilendirerek anlattı ve bunu, eşinin kısıtlayıcılığının meşru bir gerekçesi olarak normalleştirdi. Bu bakımdan A kişinin kentsel kamusal mekândaki olumsuz deneyimleri, mekân hareketlerinin kısıtlanmasının bir sonucu iken aynı zamanda bu kısıtlamanın meşru gerekçesi olarak bu kısıtlılığı sürdürmektedir.

Meta kadın

A kişinin gündelik yaşantısında kendi bedeninin ailedeki erkeklerin tahakkümü ve aile dışındaki erkeklerin bakışları nedeniyle kısıtlanmasını normalleştirilmesi, yanı sıra kadının, bedenini eşine göstermesi gerektiği yönündeki söylemi, gündelik yaşantısında kadını meta olarak konumlandırmaktadır.

- *Kılık kıyafet haliyle yakası açık olmıcak dar olmıcak vs olmıcak*
- Mesela bunlar kimin belirlediği kısıtlamalar
- *Eşim eşim belirler*
- Önceden
- *Önceden babam belirlerdi kısa giymicen yakası açık olmıcak dar olmıcak yani önceden babam söylerdi şimdi eşim söylüyor ya alışkanlık olduğu için zaten ben kendim rahatsız oluyorum artık o tarz kıyafetlerden çünkü zaten baştan giymediğim için*
- Bunun peki hiç baskı olduğunu düşündüğünüz zamanlar oldu mu?
- *Baskı olduğunu düşündüğüm zamanlar oldu ama şöyle aynaya bakıpta şey yaptığım zaman ki doğru olan o diye düşünüyorum çünkü ben kendim rahatsız oluyorum burda bayanları görüyorum yani geliyolar oturuyolar burda işte açık yani ben kendim rahatsız oluyorum yani ne kadar ayıp onu yani eşine göster birazcık geri kafalı (kendini geri kafalı konumlandırarak söylüyor bunu)*

B kişi gündelik yaşantısında, erkek olmayı, gece ev dışında olmak, ağır işleri yapmak ve güçlü olmak özne konumu ile inşa ederken kadın olmayı, gece ev dışına çıkmamak ve ev içi işlerden sorumlu olmak kimliği ile inşa etmektedir.

Gece ev dışına çıkmaması gereken kadın/Gece ev dışında olan erkek

B kişi söyleminde erkek olmayı gece saatlerinde ev dışında olmak, kadın olmayı ise gece dışarı çıkmamak ile inşa etmektedir. Aynı konuşma akışında bir kadın olarak gece ev dışına çıkmak ancak iş amaçlı ise normal ve ancak evin erkeği olma ve aynı zamanda kendine güveni olma ile kadın kimliği açısından normalin dışında bir davranış olarak anlamlandırılmıştır. Gece saatlerinde çarşıda bulunmaya ilişkin “ne işim var” söylemi ve öfkelenmesi de, gece ev dışında bulunmama ile inşa olan kadın kimliği ve gecesi olmayan kentsel kamusal hayatın karşılıklı inşasıdır.

- Peki onun dışında bi çekinceniz var mı hani gece çıkmayla ilgili?
- *Yok ya ben kendime güveniyorum anladın mı?*
- Ya bugün mesela ihtiyaç olsa evinizden akşam 10.00’da 11.00’de çıkıp çarşı merkeze gelebilir misiniz?
- *On bir on ikide ne işim var çarşıda (ses kızgınlaştı)*

- Ya bişey oldu diyelim gelmeniz gerekti
- *Bişey oldu mu çıkarım mesela eşim burda yoktu eşim mesela Çorum'daydı ben geceleri çıktım çünkü evin erkeği bendim yani kızıma bişey oldu mu hastaneye götürdüm getirdim şey yaptım yani kimseye şey yapmadım*

Ev içi işlerden sorumlu kadın/ Ağır işleri yapan güçlü erkek

B kişinin söylemlerinde diğer özne konumlandırması da temizlikçi kadın ve ev içi işlerden sorumlu kadın pozisyonudur. Mesleği ile ilgili konuştuğumuz sırada “*temizlik görevlisi evde de temizlikçiyim burda da temizlikçiyim*” ifadesi B kişinin, bir yandan ev içi roller bir yandan da ev içi rollerle de ilişkili olarak cinsiyetleşmiş meslekler ile gündelik yaşamda kendini temizlikçi olarak konumlandırmasına karşılık gelmektedir. B kişi eşini de ev işlerine “yardım eden” erkek özne olarak konumlandırarak ve ev işlerini de kendisi sahiplenerek cinsiyete dayalı iş bölümünü pekiştirmektedir. Ayrıca “ağır işleri” yapan erkek konumlandırması ile de güçlü erkek pozisyonunu üretmektedir.

- Peki evin içindeki işleri paylaşıyor musunuz?
- *Çok nadir.*
- Mesela ne gibi şeyleri paylaşabiliyorsunuz ya da paylaşamıyorsunuz? Bu konuda neler yaşıyorsunuz?
- *Çok sıkırsam evimde toparlamama yardımcı olur ondan sonra kızarsam bişeylere beni sakinleştirmek için bulaşıkları filan bazen şey yapar o kadar sadece süpürge tuttuğunu gördüm eve ama ağır işleri kesinlikle bana ellettirmez hani o yapar kendisi yapar.*
- Ağır iş derken?
- *Hani su çıkıcaktır, ondan sonra ağır bişey kaldırılacaktır, ondan sonra badana yapılacaktır şey olacaktır onları kesinlikle bana yaptırmaz.*

B kişi ev dışında ücretli bir işte çalışıyor olmayı ev içi işlere yetişememekle sorunlaştırarak da ayrıca mutfak, çorbam, yemeğim gibi söylemlerle de ev içi işlerden sorumlu kadın pozisyonunu üretmektedir.

- *Ama gel gelelim ki artık hiçbir şey yok ve bundan ben bak sadece çalışırken rahatsız olduğum şey tek çalışırken şu mutfak diğer türlü hiç bişey değil mutfakıma yetemiyorum önceden çorbamı salatamı yemeğimi ana yemeğimi hepsini yapan bi insanken şu anda tek yemekle geçiştiren bi insanım çünkü yetemiyorum yetemiyorum yani bişeylere yetemiyorum bu beni bu çok vicdanen beni rahatsız ediyor mesela dün gitt..saat yediydi eve gittiğimde kızımın öğretmeni varmış mutfakta çalışıyormuş uu dersi orda işliyormuş adamın gitmesi sekiz buçuğu buldu eşimin de gitmesi gerekiyordu yapacak hiç bişeyim yok yumurta çakıp yedik kız büyük kızım dedi ki sabahla akşamı*

karıştırdık heralde bu beni çok üzdü mesela bu beni gerçekten üzdü hani niye yetemiyorum niye hani akşamdan bişeyler hazırlamıyorum inanır mısın bundan sonra inşallah hep görüşürüz benim bi koltuğum var mesela masam var mutfakta televizyonum da var yemeği yedikten sonra o ayaklarımı şöyle uzattıktan sonra ordan kalkasım gelmiyor

C kişinin söylemlerinde güçlü erkek özne pozisyonuna karşın savunmasız, cinsel meta ve şeref taşıyıcısı kadın özne konumu inşa edilmiştir.

Şeref taşıyıcısı kadın

Hem C kişinin kendisi tarafından hem de C kişinin “*bizde şöyle bir sorun var kızım dedenin adına laf gelmesin*” söylemi ile ailedeki ve toplumdaki diğer kişiler tarafından kadın olmak, şeref taşıyıcısı pozisyonu ile inşa edilmekte, C kişinin mekânsal hareketliliği, ailenin şeref taşıyıcısı olarak konumlandırılma aracılığıyla sınırlandırılmakta ve konumlandırma dini bir gereklilik olarak meşrulaştırılmaktadır.

- Peki şöyle ıı tanınmayla ilgili tamam, peki evle ilgili bişey var mı yani o ceketin çıkacağını baba da bilir miydi ya da bilse sorun olur muydu?
- *Olurdu ben çok baskıcı bi babada büyüdüm evet bide yani biraz dinden bir ailede yetişmiş bir babam var işte babaannem dedem hacılar hocalar filan dedem hafızlığıyla çok ünlü hani babamunki içinden değil ama hep şu vardı bizde işte “dedenin adına laf gelir” “dedenin adına laf gelir” ve sürekli babaanneyle dedeyle büyüdüğüm için ben biraz daha dikkat etmeye başladım evet lise çağlarında ortaokul çağlarında önemsemiyodum bana ne ya ben dedem değilim ben hafız değilim işte ben hoca değilim diyordum ama yaş büyüdükçe biraz daha dikkat etmeye çalışıyor insan*

Savunmasız kadın-Güçlü Erkek

Hem kendi söylemleri ile C kişi tarafından hem de C kişiye göre toplum tarafından kadın özne savunmasız olarak konumlandırılırken erkek özne güçlü olarak konumlandırılmakta ve iktidar ilişkileri bu konumlandırma aracılığıyla sürdürülmektedir. İş yerinde tanımadığı kişiler tarafından iki ayrı rahatsız edilme deneyimine dair anlatısında biyolojik özelliklere dayalı savunmasız kadın ve güçlü erkek pozisyonu, C kişinin “*öyle şeyler yaşadım yani onları yaşadıktan sonra tabi daha tedirgin oluyosunuz dışarı çıktığınızda arkanıza bakıyorsunuz sürekli biri geliyor mu biri mi takip ediyor bişey mi olacak diye ama erkeklerde böyle bişey yok daha rahatlar*” söylemi ile de cinsiyet temelli mekânsal hareketliliğin kısıtlayıcısıdır.

- *Şimdi mesela gecenin ikisinde dışarı çıkıp rahat bi şekilde tedirgin olmadan yürüyebiliyor musunuz tek başınıza yürüyemiyosunuz ama erkekler çok rahat*

bi şekilde yürüyor ya da bir mekâna gidip oturduğunuzda bayan bayana sadece erkekler olsa etrafta rahat oturabilir misiniz oturamıyorsunuz ama erkekler sırf bayan da olsa girip çok rahatlıkla oturabiliyor o da toplum baskısından kaynaklı bişey aslında işte sen erkeksin sen koçsun sen yaparsın ama kız oldu mu aa adın çıktı filan mevzuları olduğu için kızlar daha savunmasız olarak görünüyor ki aslında öyle de yani öyleymiş de burda deneyimledim öyle olduğunu da hani bi gün akşam üzeri dükkâna işte bir erkek girdi hani buyrun hoşgeldiniz filan derken baktım sarhoş böyle iri yarı uzun boylu falan üzerime gelmeye başladı tezgâhın arkasına geçtim işte aslında şeylerimiz de var yani işte bıçaklar var biber gazımız var her ihtimale karşı ama “çok akıllsın sen” falan yaptı kilitletim kaldım hiç bişey yapamadım yani o gün anladım o güne kadar derdim ki hayır kadınlar da kendini savunabilir hayır öyle bişey yok o adam sizin üstünüze hani kolunuzu tuttuğunda hiç kımıldayamazsınız yani güç olarak da erkekler daha güçlü olduğu için dışarlar kızlar için daha...

Ayrıca C kişi ve bir arkadaşı, kentsel kamusal mekânda erkeklere karşın savunmasız konumlarını onları rahatsız eden erkeklere değil, onları rahatsız eden erkeklerin anaları ve bacılarının mekânsal hareketlerinin rahatsız edilerek kısıtlanması temennisi ile karşılık vermekte böylece savunmasız ve aynı zamanda öteki ve cinsel meta kadın pozisyonunu yeniden üretmektedirler.

- Mesela ne diyorlar laf atarken?
- *Yaani ne biliyim (duraksadı) birbirlerine sesleniyorlar böyle işte işaret ediyorlar yani böyle rahatsız edici şeyler yapıyorlar*
- Hissediyorsunuz.
- *Evet aynen*
- *Yani ben bunu yaşamıyorsunuz anlamında değil de hani varsa aklınızda somut..*
- *Valla hatırladığım yok da yani şöyle burdan çıkın anlıcaksınız zaten onlardan birini yazabilirsiniz bile yani bir gün arkadaşım işte geçerken bi tanesi bişey söyledi ne söyledi hatırlamıyorum ama döndü işte (arkadaşı) “senin anana da bacına da böyle baksınlar” dedi adam işte böyle kaldı işte aslında verilmesi gereken cevap bunlar ama dediğim gibi tedirgin oluyorsunuz çünkü bayansınız ne yapabilirsiniz yani üzerine geldiğinde yani en basit trafikte çıkıyorum sıkıştırıyorlar kaç kez kaza yaptım hiçbirinde hatam yok kırmızı ışıktaki bekliyorum arkamdan gelip vuruyor neden bayanım diye yolda sıkıştırıyorlar neden bayanım diye gülüyorlar işte aaa kadın bak üstüne sürelim filan diyorlar*

D kişinin söyleminde güçlü erkek özne konumuna karşın savunmasız, güçsüz kadın, evli kadın ve başörtülü kadın özne konumu, mekân hareketliği ile ilişkili özne konumlarıdır.

Savunmasız kadın-Güçlü Erkek

D kişi de günlük yaşantısında erkek olmayı güçlü olma ile ilişkilendirerek güçlü erkek konumlandırmasını inşa etmektedir. Ayrıca hem C kişi hem de D kişinin “yaş büyüdükçe” ifadeleri, kadın olarak savunmasız doğulmadığı ama savunmasız konumun öğrenildiği söylemidir.

- Ev dışına çıktığınızda karşılaşmaktan endişe duyduğunuz herhangi bir şey var mı?
- *Ya ben yaşlı ve çaresiz insanları görünce çok kötü oluyorum yaşlı ve çaresiz o kadar ben nasıl bu hale geldik bilemiyorum ama erkek görünce daha da üzülüyorum o neden biliyor musun o biraz da şey hani hep biz diyoruz ya erkekler “kendim erkeğim ben erkeğim” hayatlarını öyle yaşıyorlar ama günün birinde çok aciz bir noktaya düşüyorlar empati kurduğunda onların yaşadığı acı daha büyük oluyor çünkü toplumun onları koydukları yerle sonra toplumun onları koydukları yer aynı ölçüde olmuyor*
- Peki kendiniz açınızdan ev dışında karşılaşmaktan..
- *Ya ben tedbirlerimi alıyorum ben biber gazıyla geziyorum*
- Neden öyle bişey?
- *Neden şimdi çok iyi insanlar yok buna kadınlar da dâhil neyle karşılaşacağını bilmiyorsun birçok şey olabilir ben yani kendimi riske atmak istemiyorum bide bana bişey yapıcaksa onun canı yansın isterim*
- Peki biber gazı nasıl aklınıza geldi yani onu almaya nasıl karar verdiniz?
- *Ya şimdi televizyon Allah aşkına televizyon izlemiyorum ben artık yani insanın psikolojisi bozulur yani öyle bişeyle karşı karşıya gelmekten endişe duyuyorum ve biber gazı çok etkili bişeymiş söylediklerine göre hiç kullanmadım ama kullanmak zorunda kalırsam etkilenebilirim bu olaydan bu özgüvenimi kaybedebilirim*
- Kaç yaşında ve nasıl karar verdiniz almaya?
- *Ben evlendikten sonra yeni aldım yeni aldım onu da şimdi neden ne kadar olsa insanlar yaşlı büyüdükçe daha mantıklı düşünebiliyor o deli dolu o böyle gözü karalığın yok oluyor daha gerçekçi oluyosun ya şimdi ben bi erkekle mücadele edemem küçük bişeyim düşünsene bana bi müdahalede bulunduğunu kocaman adam ya saniyede beni etkisiz hale getirebilir yani onun da gücünün üzerine çıkabilecek bişey olması lazım onu etkisiz hale getirebilecek*
- Ama bu yaşa kadar taşımadınız biber gazını neden şimdi taşımaya gerek duyduunuz?
- *İşte şimdi eskisi kadar gözüm kara değil önceden daha gözüm karaydı işte yaparım ederim yaparım ederim ama eskisi kadar değil artık daha mantıklı düşünmeye başladım*

Ev içi işlerden sorumlu kadın/ Titiz Kadın

D kişi kadın olmayı ev işlerinden sorumlu olmak, ev işlerinden sorumlu olmayı da titiz kadın konumu ile inşa etmekte, bununla beraber kadınlar arasında da sınıfa dayalı bir iktidar üretmektedir. Aynı zamanda aile içerisinde kadın-erkek hiyerarşisinde de eğitilmiş olmayı iktidarın aracı olarak kullanmakta ve cinsiyete dayalı iktidarı eğitime dayalı iktidar aracılığıyla dönüştürmektedir.

- Peki hane içerisinde işlerin nasıl paylaşıldığını anlatır mısınız?
- *Ha evet hahahahah yani şöyle ya ben çok ev hanımı değilimdir ama çok titiz bi bayanım ben aslında şöyle gündüz gezebilmek için gece temizlik yaparım bütün sorumluluklarımı yapıp arkadaşlarıma mesela arkadaşım doğum yaptı dün sabah erken kalktım uyku benim bide uyumamam bana çok kazandırıyor uyumadığım için hani mesela arkadaşım doğum yaptı ona börek falan hazırladım şimdi hamile olduğu için yapamıyor mesela sabah kalktım alışverişe gittim onun böreğini yaptım pişirdim evi temizledim her şeyi yaptım ki öğleden sonra ve akşam rahatça hareket edebileyim diye ama mesela çok sinirlendiğim zamanlar oluyor diyorum ki ben bu kadar donanımlı bir kadinken niye eğilip yer siliyorum bu beni rahatsız ediyor o zaman diyorum ki sen sil yerleri sen sil diyorum ben şu anda bu durumdan rahatsız oluyorum neden diyo neden ben şu an yorgunum yapmak istemiyorum ama buranın pis olması da beni rahatsız ediyor çünkü annem de çok titiz bir kadın ama o zaman o hayır demiyor yani o durum beni sinirlendirdiğini bildiği için yapıyor (gülüyor)*
- Peki bu işlerin kadınlar ve erkekler arasında yani şöyle anlatırken hep sizin sorumluluğunuzmuş gibi yardım ettiği için de mutlusunuz pozisyonundasınız
- *Evet* (vurgulu)
- Ama aslında bu onun da görevi olarak düşün (sözümü kesti)
- *Asla düşünmüyor çünkü annesi yani* (ben sözünü kestim)
- Siz düşünmüyor musunuz?
- *Nasıl?*
- Siz düşünüyor musunuz onun da görevi olduğunu?
- *Tabii ki onun da görevi ben ona hep söylüyorum ben senin kölen değilim diyorum hizmetçiler yapıyor bu işi günümüzde bi sektör bu diyorum hani bi kadın gelir evi temizler ve bunun karşılığında para alır parayı alırım diyorum yani (gülüyor) (kahkahayla yine gülüyor) yani tabii muhabbetine oluyor bu işte ama şöyle bişey var şimdi o çok yoğun çalıştığı için anlıyorum mesela çok yorgun olsa da ben istemiyosam yapar ütüler...ama hani annesinden ilk başlarda çatışma yaşadık dedi ki yani benim çevremdeki hiç kimse bunu yapmıyor dedim ki ben çevremdeki hiçbir kadın gibi değilim sen beni bu özelliklerimden dolayı sevdi şimdi bunlardan rahatsız oluyorsun o yüzden başta biraz şey oldu ama alıştı*

D kişi hem kendini başka kadınlardan farklı ve üst olarak konumlandırarak hem de ev içi işleri, tekrar eden sylenmelerle, ücretli çalışan kadınlara ya da ailedaki başka kadınlara yükleyerek bu işleri, kadın kimliği ile pekiştirmiştir. Bununla beraber ev içi işleri, hatır minnet ile eşi ile paylaşabildiği durumları bir lüks olarak anlamlandırması da, D kişinin syлемinde ev işlerinden sorumlu kadın özne konumunun karşılığıdır.

- *yaaani yetiştirilmen mesela arkadaşlarımaya diyorum ben arkadaşlarımaya mesela işte yakın arkadaşlarımaya çocuğunu da kendin gibi yetiştirme diyorum kız çocuğunu kız çocuğu var kendin gibi yetiştirme senin gibi hayati olmasın seçenekleri olsun kendi fikri olsun ben ona söylüyorum sen aslında doğru değilsin şu an toplum seni övüyor seni takdir ediyor sen o anlık bi geçici mutluluk yaşyorsun ama mutlu değilsin çünkü sen istediğin bi hayati yaşamıyorsun yani sürekli eşine kim yaaa hizmet etmek ister hangi kadın yaaa biz bile gidiyoruz mesela onlara yemeğe o benden 4 yaş 5 yaş küçük ben onu Tülay ablam diye kaydettim neden tam bir ana çünkü yedirsın iirsın doyursun ezilsin gitsin evini temizlesin biz ona gideriz yemeğe mesela o gelir yemeği önümüze koyar ben onu hep takip ediyorum eşi bi çıkar işte ... kafeye çay içmeye gider o arada bulaşıkları yıkar çocuğuyla ilgilenir onu yapar bunu yapar e kendi adına ne yapıyor ben yemek yedikten sonra kalkmak istemem kahve çay sigara içmek isterim o da kullanıyor ama onun öyle bir **lüksü** yok yok bak ne kadarrr küçük bişi*
- Sizin var mı öyle bi lüksünüz?
- *Benim böyle bi lüksüm var yapmak istemiyorum Erol sen toplar mısın ben çok bak hiç istemiyorum yemeği yaptım ettim yorulduym sen yap diyorum o da yapıveriyor çünkü atla deve değil on dakikalık bir iş amaaaa bu zihniyeti oluşturmak on sene*

Ev işlerini eşi ile paylaşmaya dair “*diyo ki bazı şeylerden fedakârlık edelim bi kadın gelsin diyor hani senin de kafan rahat olsun diyor çünkü bende yardımcı olamıcam diyor çözüm üretmek istiyor işte bunlar benim yapmak istediğim bu ben onun yaptığı işte değilim bir erkek ne kadar iş yapabilir benim gibi yapamaz ama bunu düşünsün*” söylemi de D kişinin ev işlerinde sorumlu kadın özne ve ev işlerinden bağımsız erkek özne konumuna karşılık gelmektedir.

Evli Kadın/ Başörtülü kadın

D kişinin yaşantısında evli olmak ve başörtülü olmak kentsel kamusal mekân hareketlerini sınırlayıcı cinsiyete dayalı bileşenler olarak deneyimlenmiştir.

- Günlük yaşantınızda her yere her istediğiniz zaman gidebiliyor musunuz?
- *Hayır öyle bi dünya yok bu hayatta (gülüyor)*

- Mesela bununla ilgili ne söylersiniz?
- *Mesela ben açtım kapandıktan sonra zaten o sınırları çizdim bi öyle bi zaten öyle*
- Peki mesela bu sınır size göre ne?
- *Şimdi bana göre aslında bu benim fikrim değil bu aslında toplumun bana yansıttığı bişey işte ben gidipte afedersin mesela burda mesela canlı müziği çok severim ben ama canlı müziğe gidemem çünkü çoğu içkili yerde yani kapalı bi bayanın olması emin ol orda hiç kimse solisti dinlemicek hepsi bana bakıcak*
- Peki mesela hani önceden gidiyordunuz ama artık gitmeyeceğiniz bi yer
- *Yani hay yani içkili bi ortam önceden gidiyordum tabi açtım gidebiliyodum şeydim ama şu anda ben hani kapalı olduğum için öyle bi yere gidemem ben bırakın artık hele evlendikten sonra normal kafelerde hani böyle gençlerin takıldığı burda şey var adını bilemicem Cafemizz falan var işte oraya falan giremiyorum*
- Mesela neden
- *Neden nası neden çünkü evli bi bayanım hani insanlar oraya giden insanlara hani potansiyel ya birini arıyosun çünkü oturduğunda gruplara bak ya sadece kızlar erkekler ya da sadece sevgilisi olanlar üçüncü bir evli veya hani kapalı çok iğreti duruyor hani bunu ben bile bak hani ben çok açıkım hani insanlar istediği yere gitmeli ama bana bile dur diyebiliyorlar olllmuyo yani gidemiyosun onu bi çiziyo yani belirliyo yani yazılı olmasa da toplum bu kuralları koyuyo ya geçen mesela biz kızlarla çok toplanırız kız arkadaşlarımız var kız kıza çok toplanırız biz on saat düşünüyoruz aa oraya gitmeyelim orda erkekler çok fazla*
- Mesela bu buraları söyleyebilir misiniz?
- *Yani (suskunluk)*
- *Oralar dediğiniz yerler neler?*
- *İşte mesela Cafemizz'e gidemiyoruz burdaki Yasa'dan başka hiçbir yere giremiyoruz doğru düzgün giremiyoruz çünkü girdik tecrübe ettik*

Kafe ortamlarında yaşadığı, tanımadığı erkekler tarafından rahatsız edilme deneyimlerini paylaşan D kişi için, kentsel kamusal mekândaki erkekler tarafından rahatsız edilmekle beraber evli olmak da, en yaygın kentsel kamusal mekânlar olan kafeleri kullanmaktan alıkoyan bir sosyal ve mekânsal sınırlayıcıdır.

- *...yani hani bekâr gibi olamaz olmuyo gidemiyosun yani Balıkesir'de öyle kolay kolay burda bizim gittiğimiz sana gösterebileceğim ya yemek yemeye bak yemek yemeye Hazarbey'e filan gidebiliyoruz yemek yemeye birçok yere gidebiliyoruz ama kafe ortamında çok zor yani hani insanlar bunu benim eşim izin verir aslında ama biri ona gidip ...'yı (kendi adını söylüyor) kafede gördük dediğini düşünsene bir sürü insan içinde hani ne işi var gibi bakıyo*

E kişinin de gündelik yaşantısında ev içi işlerden sorumlu kadın ve kocası olmayan kadın özne konumu mekânsal hareketleri kısıtlayıcı özne konumlarıdır.

Ev içi işlerden sorumlu kadın

Konuşmanın çeşitli yerlerinde yemeğimi yaparım, yemeklerim, erken kalkar temizliğimi yaparım, evimi havalandırırım, ya da boş zamanları için “*tamamen eve adarım kendimi*” gibi söylemleri ev işlerini sahiplendiğini göstermektedir. Ayrıca hem ev işlerinden sorumlu kadın özne hem de çocuk bakımından sorumlu olma pozisyonu E kişinin mekânsal hareketliğini kısıtlayıcıdır.

- *O yüzden ne yapıyorum sabah kalkınca bütünn evimi toparlıyorum yıkayabilirsem balkonlarımı yıkıyorum çiçeklerimi suluyorum camlarımı açıp evi havalandırıyorum duşumu alıyorum kirlilerimi makineye atıyorum ya da akşam gelince çalıştırıyorum o şekilde yemeklerimi akşamdan hazırlıyorum hazırlanacak varsa ön hazırlığı yapıyorum ya da pişirilicek varsa aksamdan pişiriyorum sabah işe geliyorum iş hayatı benim işim 9’da başlıyor benim geliş saatim akşam kışın 6’ya kadar çalışıyorum yazın 7’ye 7’den sonra ne yapıyorum eve giderim ben evcimen bi tipimdir ben eve gidicem hemen eve gidicem hani buralarda yiyim içiyim hani böyle hazır şeyleri çok sevmiyorum eve giderim ama şuna çok özendim ben uu kızıma dedim sen dedin okumaya gittikten sonra ben dedim asla eve girmicem*
- Ama öyle yapıyo musunuz?
- *Bi ara yaptım ama hevesim geçti artık iki ay yaptım kocamla gece 11’lere kadar burda oturduk çarşıda işte yemek yedik eşim o pastane senin bu pastane benim takıldık ama dedim ki bu da bana tat vermiyo ki ya evimde mutluyum aldım hevesimi tamam bitti şimdi evime gidiyorum evimde mutluyum çok rahatım ayaklarımı uzatıyorum televizyon izliyorum falan*
- Peki ıı boş zamanlarınızda neler yapıyorsunuz?
- *Boş zamanlarımda (duraksadı) hafta sonları ne yapıyorum (yine duraksama)*
- Yani boş zamanlarınızda
- *Pazar günleri (mi anlamında duraksama)*
- Yani
- *Genelde ev temizliğiyle geçer ben çok kadın tutmam evime ben uu birkaç sefer kadın tuttum kadınlarla anlaşamadım uu nadir de olsa kadın alıyorum özel durumlarda alıyorum ama genelde kendi evim yani genelde pazar günü başka bi planım yoksa eşimle bir yere gitmiceksek ya da benim kendi programım yoksa tamamen eve adarım kendimi baştanbaşa evi temizlerim hani bu bana bir hafta yetsin derim*

E kişinin de söylemlerinde ev işlerini sahiplenen kadın konumuna karşın erkek özne ev işlerine yardım eden konumdadır.

- Mesela temizlik ütü?
- *Tabî ki bunlar bana bakıyo sadece nevresim değiştirmeye eşim yardım eder süpürge yaparken kendi süpürgesi vardır odasını temizler çok aşırı temizdir kesinlikle pis değildir ama onun temizliği de beni sıkıyor bazen fazla temiz takıntılı mesela takıntıları var mesela gardırobunda bütün askılar aynı yönde olacak benim öyle değildir eşitiz derim nevresim değiştirtmeyi her şeyi beraber yaparız halılar kaldırılacak mı beraber kaldırırız*
- Hı hı ama diğer rutin hani çamaşır yıkamaktır işte toz almaktır
- *A yok onlara karışmaz zaten karışmasını da istemem öyle*

Kocası olmayan kadın

E kişinin gündelik yaşantısında kocası olmayan kadın olmak, komşuları tarafından gözetlenmek ve aile ve akrabaları tarafından üzerinde tahakküm kurulmasının meşrulaştırıcısı olarak tezahür emiştir. E kişinin kocası olmayan kadın özne konumu, gündelik eylemlerinin sınırlayıcısıdır. Bu bakımdan E kişi için evli olmak, mekânsal hareketliği destekleyicidir.

- Ne gibi değişiklikler oldu evlenmeden önce ve evlendikten sonra
- *Eskiden ben sadece iş ev iş ev ama şimdi birçok şey değişti u eşimle birlikte benim hayatıma başkaları da girmiş oldu onun sosyal çevresi onun arkadaş çevresi onun ailesi aynı şekilde onun hayatına da benimkiler girdi*
- Peki hani dediniz ya önceden iş ev neden önceden daha kısıtlı hissediyordunuz?
- *Çocuktan dolayı tek başıma baktığım için bide tabî ki şey de var o zaman hani laf olmasın o mutlaka mesela hani başkası ne der hep hissetmişimdir bunu*
- ..
- *Ondan sonra şöyle bişey vardı ben evliliği her zaman özgürlük olarak düşünürüm bide evlilik müessesesi benim için çok önemli çok güzel bişeydir*
- Peki neden acaba özgürlük olarak düşünüyorsunuz?
- *Neden özgürlük olarak düşünüyorum u mesela şey u bekâr çok yaşadım ben*
- Hı hı
- *Apartmana giriş saatleriniz kontrol ediliyo her dürbünde birisini bulabiliyorsunuz ondan sonra çıkış saatiniz giriş saatiniz evinize kim geldi kim gitti*
- Onun dışında böyle üzerinizde baskı hissettiğiniz bişey oldu mu?
- *Ya baskı değil de bu sefer şey istiyordum ben de evli arkadaşlarım gibi her yere gidiyim*
- Ha evli olunca her yere gidilebilir?
- *Evet ben mesela evli arkadaşlarımla dışarda buluşamıyorum arkadaşlarım şey dediler işte bana neden evleniyosun işte saçmalıyosun işte sen bekârsın dedim ki o zaman dedim yer değiştirelim şey dedi işte keşke senin yerinde*

olsak akşama yemek derdi yok dedim ki öyle bişey yok ben de iki kişi yaşıyorum illa benim çocuğumun koca olması gerekmiyo ya da bi erkek olması gerekmiyo ben çocuğuma yemek pişirmek zorundayım dedim şey yapmak zorundayım ya ben ulaşamıyorum ondan sonra bide gezip tozmak istiyolar ondan sonra rahat etmek istiyolar maddi anlamda da istemiyorum biliyomusun manevi anlamda rahatlamak istiyorum çünkü ben manevi anlamda çöküşe düşmüştüm o sırada onları atlattım ama şöyle söylüyim kızım lise yıllarına geldiği zaman annem benim yanıma taşındı Sındırgı'dan benim yanıma geldi tamamen taşınma değil de çoğunluk benim yanımda yaşıyordu annemle biz geçinirdik de çok geçinemezdik ya nasıl anlatayım size Güldane her şeye karıştıyordu şu elbiseme şu oturuşuma şu kalkışıma ya evime gelen davetsiz misafirlerim nefret ettim artık yaşadığım olaylardan nefret ettim...

- *...çünkü babam öldü ya dayım benim üzerimde hak iddia etti onu yapmıcaksın bunu yapmıcaksın ... ama inanır mısın bu şekilde bir şey yaptım beş yıl çok rahat ettim beş yıl insanların hayatında çok şey değişti şu anda çok resmi görüşüyorum akrabalarım da çünkü siz evli değilsiniz başınızda erkeğiniz yok babanız yok ya herkes sizin üzerinizde böyle bi hükmedici bişey oluşturuyo herkes sizin yerinize karar verebiliyo sizin yerinize konuşabiliyo cevap verebiliyo saçma salak bir sürü hikâye oluyo*

G kişinin gündelik deneyiminde günah keçisi, ev içi işlerden sorumlu, namus belası, şeref taşıyıcısı, sokağa çıkmaması gereken, zapturapt altında, kocası olmayan, sahip çıkılması gereken, aşırıya kaçmayan, usturuflu, ciddi, kendini bilen, arayış içinde, bakıştan egosu yükselen, bakıştan rahatsız olan kadın özne konumları mekânsal hareketliği kısıtlayıcı kadın özne konumları iken kafayı yemiş, anormal kendini bilmez erkek ve anormal, psikolojisi bozuk kadın, gündelik yaşamda mekânsal hareketliğin kısıtlanmasının üstesinden gelmeye yönelik özne konumlarıdır.

Günah keçisi kadın/ Anormal, deli, psikolojisi bozuk kadın

Günah keçisi kadın konumu, aile ve toplum içerisindeki iktidar ilişkilerinde kadının ikincil konumunu inşa etmekte ve cinsiyete dayalı sağlık sorunlarının da üreticisi olmaktadır. G kişinin gündelik yaşamda aile içerisindeki günah keçisi konumu ve eril tahakküm, psikolojisi bozuk kadın konumunu üretmiştir.

- *uu anladığım an yanii doktorluk oldum psikiyatrilik vaka ben oldum doktora gittiğimiz zaman daaa işte şöyle böyle dedim yani görünüşte hasta olan benim ama ben kendisine tahammül etmek için bu durumdayım doktor beni dinledi kendisini dinledi ondan sonra bana tükenmişlik sendromu teşhisi ona da dedi ki esas hasta olan sizsiniz sizin tedavi olmanız gerekir benim*

kendisiyle konuştuğum yani evli olduğumuz dönemlerde şunu yapıyosun bu doğru değil bunu yapıyosun bu doğru değil bana böyle davranma toplum içerisinde böyle davranma yani şu yaptığın şeyler yanlış dediğim şeylerin hepsini doktor bana 15-16 kalemde saydı böyle böyle böyle mi davranılıyor size karşı (sesi yükseldi ve kızgınlaştı) dedi evet dedim ve o ana kadar beni anlayan kimse yoktu uu en yakın akrabalarım bile bana (vurgulu) tepkiliydi

Hem gündelik yaşantısında arkadaşları ile iletişimde hem de görüşme sırasında G kişinin öteki özne konumu, sürekli bir şeyleri açıklama gereği duyma şeklinde tezahür etmiştir. G kişinin gündelik yaşantısında eylemlerini meşrulaştırma girişimi olarak açıklama yapması ise hesap verme şeklindeki ikincil konumunu yeniden üretmektedir. Konuşmanın bütünlüğü içerisinde G kişi, konuşmanın birçok yerinde, “*ben mantıksız ya da dengesiz hareket eden bir insan değildim*” söylemi ya da eylemlerinin gerekçesini açıklama girişiminde bulunmuştur. Yine konuşmanın birçok yerinde davranışlarının, en çok da gece saatlerinde ev dışına çıkmanın meşrulaştırıcısı olarak ise kendini, anormal, deli, psikolojisi bozuk olarak konumlandırmıştır.

Maşa (aracı olarak kullanılan!) kadın

G kişi gündelik yaşamda aile içerisinde aile reisi erkek ile çocuklar arasında maşa/aracı özne konumu aracılığıyla da günah keçisi olarak konumlandırılmakta ve her iki özne konumu da aile içerisinde erkek egemen iktidar ilişkilerini sürdürmeye yaramaktadır. Kendi ailesi (anne-babası) ve eşi ile olan ilişkilerde de G kişi maşa/aracı olarak konumlandırılmakta ve bu da erkek egemenliğine dayalı aile içi iktidar ilişkilerini sürdürmede aracı bir özne konumu olarak tezahür etmektedir.

- *E bi şekilde şöyleydi hayır kendisini ortaya sürmezdi o*
- *Ha sanki siz istemiyormuşsunuz gibi mi?*
- *Evet çünkü çocuklar uu harçlığını fazla mı harcadı söyle onlara idareli gitsinler ben konuşsam babayım olmaz yüz göz olamam sen söyle her şey ben olumsuzluklar bana ait söylemek ikaz etmek uyarmak*
- *Mesela siz de yapıyordunuz*
- *Ama öyle birisinin uyarması çocuklarımla diyalogum çok güzeldi ama olumsuzlukları veren sürekli benim o geri çekiliyo şeyi ve çocuklar lise sonda mıydı lise ikide miydi oğlan isyan etti bizim kavgaların başladığı dönemlerde “babam hiç bir şey söylemiyo bütün her şeyi sen söylüyorsun sen kabahatlısın babam itiraz etmiyo” dedi bana oğlum ha dedim öyle mi ben babanızın bana söylediğini söylüyorum kendimi ortaya atan benim madem öyle akşam babanızla görüşürüm bundan sonra benn sizi uyarmıyorum*

Ev içi işlerden sorumlu kadın/Köle kadın

G kişinin gündelik yaşantısında ev içi işler ve çocuk bakımından sorumlu kadın pozisyonu mekânsal hareketlerini kısıtlarken buna bir de cinsiyete dayalı ilişkilerde köle kadın pozisyonu eklendiğinde mekân hareketliliği yasaklanmıştır. G kişinin bu gündelik deneyimlerine ilişkin gündelik söylemleri ise, örneğin aşağıdaki diyalogda geçen “*yok teyze beni arıyorlar*” benzeri söylemleri gündelik yaşantısında ezilmişliğini yeniden üretirken, görüşmemiz sırasındaki anlatısında da bunu yeniden üretmiştir. Yanımızda bulunan arkadaşı X kişinin, G kişinin anlatılarına kızarak, gülerek ve alaycı karşılık vermesi de bu üretimin pekiştiricisidir.

- *Kızım evlendi ben burdan bi yere gidemedim kızım orda kayınvalidelerle yengelerle alışverişler yapılır düğün kıyafetleri bilmem neler yaptı ben burda kaldım yalnız kalamazmış o orda kendi başının çaresine bakarmış*
- ..
- Peki sizin eşiniz?
- *Hayır uu tenceredeki yemeği tabağa koymazdı onu oraya koyduktan sonra ben niye evlendim derdi ilk zamanlar çayı alırsın koyarsın önüne getirirsin şekerini içine atarsın karıştırırsın ondan sonra oğlum doğdu e ben kucağında bebek senin çayını koymuşum kahvaltıyı koymuşum şeker de yanında duruyo ve ben çocuğu emziriyorum ben zaten kahvaltı etmesini bilmeyen bi insandım bi bardak çay koyardım kahvaltı edinceye kadar o çay orda kalırdı sonradan sonradan kahvaltı etmeye başladım*
- ..
- *Adamın derdi başı ben mesela yazın ilk üç ayı dört ayı yazın ilk zamanı ev yokken kapalı bir alanda yani böyle çevreli bir alanda u çadır kurardık on aile çadır kurardık ön taraf ev şeklinde (yazlıktan bahsediyor) orda da kalanlar var ama on sene bir aradasın artık kardeş gibisin yani herkes aynı anda gelir aynı anda gider böyle haberleşilir falan evin etrafından şöyle şu kadar bir duvar var benim abim de rahmetli o zaman tabi genç kızlar da var aynı akranız onları alır diskoteğe götürür ben o çitinin dışına çıkmış değilim annemler gecenin üçünde dördünce doluşurlar arabaya şehre kokoreç bilmem ne yemeğe giderler benim siftahım yok bide bana onu ertesi gün söylerler biz gittik ben çadırın içindeyim yemek yap temizlik yap bide kocası hafta sonları gelen bi arkadaş vardı onlan beraber gaz lambasının altında biz sohbet ederdik benim adım güllüydü onu bilmezsiniz Nuri Kantar'ın bir Kaynanalar dizisi vardır*
- Arkadaşı: hahahahha (Kahkaha attı)
- *Ordaki evin beslemesinin adı Güllüydü benim adım Güllü kaldı uu ben boşandıktan sonra iki sene mi üç sene sonra mı ne Bandırma'dayız artık yazlık ev var teyzem var annem var babam var ben varım o oturuyoruz televizyon izliyoruz falan dışardan güllllüüüü diye benim kulağıma bi ses*

geldi durdum şöyle bidaha dinledim güllllüüüü diyor aaa beni arıyolar dedim ben “kızım nereye güllü diyolar” dedi teyzem “her güllü diyene sen niye gidiyosun ne alakası var sen güllü müsün” dedi yok yok teyze beni arıyolar dedim evet o çadırda lamba altında oturduğum aile kocasıyla beraber gelmişler sitenin içerisine girmişler içeriye annemin asında akranları onların arkadaşı ama anamın arkadaşı benim arkadaşımdı hep bide öyle bi mod vardı hangi kapı demiş kocası hani nerden gidicez dur sen demiş ben şimdi bulurum sen güllllüüü diye bağır ben geldim dışarı düşün psikolojiyi düşün yani ve teyzem de dedi adımı biliyo demek ki (Arkadaşıyla ikisi güldüler)

Sosyal tatmin aracı kadın

Mekânsal hareketlilik eğitim süreci bakımından da G kişi için bir kısıtlama aracı olurken belirlenmiş mekânsal seçimlerle eğitimini sürdürmesine izin verilmesi G kişi tarafından babasının toplumdaki sosyal tatmin aracı olarak anlamlandırılmıştır. Ayrıca G kişi babası ile başlayan kısıtlılığa dayalı eğitim ve mekânsal hareketlilik fırsatını evleneceğini düşündüğü bir erkeğin iktidarı aracılığıyla ev içi işler ve çocuk bakımı gerekçesi ile meşrulaştırarak sonlandırmıştır.

- *Balikesir üniversitesine ıı o sene yeni açılmıştı ben hukuğu istiyodum ama ya İstanbul ya Balikesir dediler başka bir yer yazdırmadılar hiç bir şekilde bir ıı eğitim desteği almadım sadece okulda ne öğrendiysem artık o kadar aklımda ne kaldıysa ıı şeyi onu da ön kayıtla kaydoldum Balikesir üniversitesine ama benim branşım değil fen ben fenden hiç anlamam ben edebiyatçıyım burda o olduğu için ona kayıt oldum ne o “işte kızım üniversiteye gidiyo” tabi üniversitenin kapısından giriyo ordan girip burdan çıkıyo zaten yeni açılmış oturmamış falan filan biz de o zaman iyice ciddileştik “ben seni çalıştırmıcam ki” dedi “niye okuyon okumaya ne gerek var” dedi işte ablası çalışıyo çocuklar küçük zebillik yaşıyo çocuklar ziyan oluyo o bakmıyo o bakmıyo hasta oluyolar bişey oluyo falan “ablam dedi çektiği eziyeti çocukların çektiği eziyeti ben dedi biliyorum” dedi “ben seni çalıştırmıcam” dedi “hiç gerek yok” dedi bende nasıl olsa çalıştırmıcam diye*

Namus belası/ Sokağa çıkmaması gereken/ Zapturapt altında kadın

G kişinin konuşmanın çeşitli yerlerinde gece sokağa çıkışını “ama ben kafayı yemiştım” söylemi ile meşrulaştırması, gece dışarı çıkmaması gereken kadın özne konumunun üreticisi olmakla beraber bu konumlandırma, aile içerisinde hem babası hem de eşi tarafından şeref taşıyıcısı, namus belası, sokağa çıkmaması gereken, zapturapt altında kadın konumunun karşılığıdır.

- *Babam bana karşı çok baskıcı işte namus belası annem açık giyinir kısa giyinir sahilde mayoyla bütün gün dolaşır ama bana karşı tamamen uzun*

giyiceksin kollu giyiceksin yakası kapalı giyiceksin sokağa çıkmak yok onunlan giderim onunlan gelirim annem özgür partilerde falan da çalışır gezilere de gider sorun yok güne gidiyorum kış günü saat ikide gidiyorsun ben yürüyerek gittiğim için gittiğim yere ancak iki buçukta ulaşıyorum çay koyuyolar saat üçte adam geliyo saat beşte işte ezan sırası şehre gelir on on beş dk evde kalır ondan sonra ertesi günün işini hazırlamak için çıkar yani nerden baksan bi yarım saat evin içinde ondan sonra nerden baksan akşam 10'a kadar evde yok 12'ye kadar hatta evde yok "ezan okundu sen neredesin" (ses taklidi yaptı) ya dedim insaf ayda bir gün gidiyorum zaten yürüyerek gidiyorum saat 3 otur çayını iç dört yani millet daha ikinci bardağı içerken ben birinci bardağı içip hadi bana ısmarladık mı dicem dedim ya otur kalk bi saat evet dedi öyle diceksin dedi demicem dedim ama artık sona geldikten sonra ayda bir gün dedim bu böyle olacak zaten evde değilsin dedim

- Evin dışındayken size nasıl davranırdı
- *Saygısızca işte dedim ya bu vaziyette senin konuşma hakkın yok ilk evlendiğimiz zaman mesela çok yakın bi arkadaşı vardı ona oturmaya gittik başka insanlar da var erkekler bi odada Dursunbey o dediğim yer de muhteşem Dursunbey iki yıl orda kaldım ben Dursunbey'i bilmem oturduğum ev alt katta ev sahibi var ev sahibine bile inişim sayılıdır o da izin verdiği için şeyi u erkekler bi odada kadınlar bi odada oturuyo kalabalık olduğu için şimdi ben artık konuşmayı unutmuşum nasılsın diyolar (ellerini önünde birleştirip boynunu eğerek taklit ediyor) iyiyim hoş geldin diyolar yok cümle kuramıyorum ağızımdan çıkmıyo o kadar bi baskı altında orda biz oturduktan sonra oturuyoz kalkıyoz bi saat sonra daha kapıdan çıkarken ne kadar çok konuştun da hepte senin sesin geldi de sen hiç susmaz mısın da*

G kişi gündelik yaşantısında mekânsal hareketliliği erkek bağımlı bir pozisyonda olup eşi yanındayken de davranışları zapturapt altına alınarak bedeni üzerinde tahakküm kurulmaktadır. Gündelik yaşantısında bedeni üzerindeki tahakküme karşı çıkmak yerine karşı cinsten biri ile tokalaşmanın gerekçelerini sunarak (tanıdık olma, onlara yardım etmiş olma, eşinin de tokalaşmış olması vb.) bu ve benzeri davranışları meşrulaştırma girişimi ile G kişi bedeni üzerindeki tahakkümü normalleştirmektedir.

- *Ya hayır çalışsaydım da şey olmazdı doğru çünkü sınıf arkadaşlarımızla karşılaştığımız zaman kendisi tokalaşıyordu ben tokalaştığım zaman kavga oluyodu...nasıl tokalaşmıcaksın sen tokalaşırken ben elimi geri mi çekcem üç sene aynı insanlarla okumuşuz 24 saat bir aradayız biz hababam sınıfı gibi bir sınıftık da bide düşün yani öyle kopuk falan değil birbirinin içinde olan bi sınıftık yani nasıl olacak ... u şeyi kendisi ordayken gördü u kendi tokalaştı bende tokalaştım sağolasın diye lak düştü suratı aşağıya o gülen yüz birdenbire iniverdi aşağıya iki adım attık üç adım atmadık çocuktan senn*

nasıl tokalaşırsın da falan (ses tok ve sinirli bi hal aldı taklit ediyor) dedim nasıl yani bi buçuk saattir biz konuşuyoruz bu insanla bu insan bize kolaylık gösteriyoy yol gösteriyor yani iç içe olduk tanıdık çıktılar bide yani nasıl yani çocuk elini hayır tokalaşmasaydın ya öyleydi böyleydi falan filan ondan sonra bişey oldu çocuk seslendi mevzu tekrar döndü biz bi saat daha onunla sohbet ettik ikinciye tokalaştık bu sefer yürüdü gitti o anda onu yapacak

Kocası olmayan/ Sahip çıkılması gereken/ Aşırıya kaçmayan kadın

Gündelik yaşantıda hem mekânsal hareketlilik hem de barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada G kişi eşinden boşanmış olmayı, kocası olmayan kadın olarak konumlandırılması aracılığıyla karşılatığı sorunlar ile anlatmıştır. Arkadaşı X'de kızının ev bulma hikayesinde benzer bir deneyimi anlattı. G ve X kişi kendi hikayelerine dair söylemlerinde ise kocası olmayan kadını sahip çıkılması gereken kadın olarak konumlandırmışlardır. Böylece gündelik yaşamda erkeğin tahakkümünde, gözetiminde ve korumasında olan kadın kimliği üretilmiştir. Yine G kişi ev bulma sürecine ilişkin olumlu deneyimini, aşırıya kaçmamak koşuluyla özgür olmayı kendisine sunulmuş bir lütuf olarak anlamlandırmıştır. Ayrıca G kişi günlük söyleminde erkeğin tahakkümünde, gözetiminde ve korumasında kadın kimliğini muhafazakarlık, din, takkeli ve şalvarlı olma ile anlamlandırmıştır.

- Bi bu evi nasıl buldunuz onu söyleyecektiniz yani kendi başınıza bir ev tutarken ki süreci nasıl yaşadınız?
- *Kendi başıma ev tutarken mi bu evden önce başka kiralık evdeydim dolaştım tabi sokakları böyle baktım ettim.*
- Tek başınıza mı?
- *Tek başıma tabi şöyle oldu uu mesela bi tanesi böyle sakallı takkeli şalvarlı altı dükkân üstü ev kiralık olan kendi de yan taraftı mı oturuyo ne oturuyo bilemiyorum işte çok güzel uu yani hemen bu arka sokak uzak bi yer değil arka sokak eski caminin oralardan bahsediyorum mobilyacıların arasında uu şeyi çok güzel anlaştık ettik falan e dedim bi görsem “enişte yok mu enişte” dedi yok dedim oğlumla ben varım dedim “enişte yoksa ev de yok” dedi benim bildiğim dedim bekâr erkeklere ev verilmez yani oğlumla yaşıyorum “tsık (dudakla hayır sesi) hayır” dedi ben şey yaparken bundan önceki evi tutarken ev sahibine ama ben oğlumla yaşıyorum dedim bana ne dedi kadın hani bundan önce dedim baktığım “enişte yoksa ev yok” dedi de dedim onun için dedim gayri ihtiyari söyledim dedim oğlumla beraber yaşıyorum diye yani uu tek başına yaşayan kadına da olumlu uu*
- Arkadaşı X: *benim kızım da ilk eşinden boşandı boşanınca benim kızım tabi ev aramağa başladı kendine vermiyolar vermiyolar iki tane kızı var ve biz Altınoluk'da oturuyoruz o zaman Altınoluk'tan geldik ben uu tesadüfte o şey*

çıkı ev sahibi Sındırgılı...aa azıcık daha kurcalarsak akraba çıkcaz falan dedi sen o zaman dedim benim kızına niye ev vermiyon kocadan ayrılmış iki tane çocuğu var.

- *G : Sahip çıkacağınıza*
- *X: Sokakta mı kalcaz dedim aaa dedi senin kızın olduğunu bilseydim vermez miydim dedi*
- ..
- *G: Ama u şey sizin hayatınız sizi ilgilendirir diyenler de oldu kapınız ayrı dedi adam yani şey olmadıktan sonra yani aşırıya kaçmadıktan sonra...*
- *Yani niye görüşmeyesiniz*
- *Oğlunuzun da arkadaşları olabilir dedi sizin de olabilir aşırıya kaçmamak yani aşırıya kaçmak da şey ne o*
- *Anladım*
- *Yani anladıysan aşırıya kaçmadıktan sonra yani dedi arkadaşlarınız olacak*

Özne pozisyonları ve aile içindeki iktidar ilişkilerinin bireylerin gündelik yaşantılarında başka kişilerle olan iktidar ilişkilerinin de üreticisidir. G kişi ile yaptığımız görüşme sırasında yanımızda bulunan, G kişinin arkadaşı X kişinin söylemlerinde, aile içerisindeki iktidar ilişkileri, aile dışındaki iktidar hiyerarşisini sürdüren bir inşadır.

- *X: mayo almam lazım dedim ne mayosu dedi aa dedim denize şalvarla elbiseyle mi gircem “denize girmicen ki” dedi ne yapcam dedim denize gidince “ben gircem sen oturcan” nah dedim (el hareketi yaptı)*
- *G: Ben dinledim ama sözlü bile değildik liseden arkadaşlık bana dediki “denize girmiceksin” ben de dedimki denize girmicem sen de içki içmiceksin dedim uı tamam dedim ben denize girmedim ama o içki içti*
- *X: yaaa bak işte aradaki fark hahahahahah (kahkahayla güldü) bende bende dedim ki bak dedim ben gidiyorum şimdi mayodan vazgeçtim bikini alıyorum “boşarım seni” dedi hadi boşa dedim gitcez dedim gözünü önüne getir dedim hâkim sorcak karın kötülük mü yaptı hayır şöyle mi yaptı hayır yemek mi yapmadı hayır çalışa çalışa yine yemeği de her bir boku da yapıyodum tabi bi cevap vericeksin e hâkim bey biz denize gitcez de karım bikiniyle denize gircek hâkim dedim ağzın dururken g*tünlen güler dedim gir dedi ne alırsan al dedi hahahahahah (kahkahayla gülme)*

X kişinin söylemi ayrıca ev içi işlerden kadını sorumlu tutan, toplumsal normlara dayalı ev içi işlerden sorumlu kadın kimliğini inşa etmektedir. Ayrıca hem X hem de G kişi evde iş yapan erkeği ev erkeği olarak konumlandırmakta, ev içi işlerden sorumlu kadın, ev içi işlere dokunursa lütfetmiş erkek özne pozisyonlarını söylemleri ile inşa etmektedirler.

- G: *Mutfığa girer orda şey gördü mü çocuklar bişey döktü ya da birisi gelecek alır süpürgeyi hart hart hart hart süpürür damadım öyle bi erkek*
- X: *Benimki de*
- G: *Babam da çok u ev erkeğiydi annemi çarşıya gönderirdi babam bak bide böyle bi yapısı vardı adam evde her işi yapardı temizlik çamaşır bulaşık cam silme bilmem ne benim çocukluğum babamın başını bağlayarak cam silmesiyle geçti ki o zamanlar çok ayıp bişey şey evin hanımı gene başını bağladı cam siliyo derlerdi*

Arayış içinde kadın /Kentsel kamusal mekânda bakıştan egosu yükselen kadın/bakıştan rahatsız olan kadın/Usturuplu, ciddi, kendini bilen kadın

G kişinin deneyimlerinde hem aile içerisindeki ailedeki bireyler tarafından hem de aile dışındaki kişiler, toplumsal normlar aracılığıyla şeref taşıyıcısı olarak konumlandırılan kadın özne pozisyonu kentsel mekân hareketlerini kısıtlamaktadır.

- *İşte kadınlara özgürlük tanımıyorlar yalnız başına bir kadın görünce u potansiyel musallat olabiliriz u modundalar şurda kahvede otururken bile aynı pozisyon yani daha dün gördü işte yönümü değiştirdim çevremi değiştirdim ki ben otururken çok sert tabiatta bi insanım ama işte kimisi bakıştan zevk alır egosu yükselir ben u rahatsız olan gruba dâhilim*
- Ne yapıyorsunuz yönünüzü mü değiştiriyosunuz?
- *...Yönümü değiştiriyorum çünkü daha önce bi arkadaş bişey u yaşamıştı da u işte bakıyosun ediyosun niye bakıyosun modunda biz terslemiştik işte yakın masamız şeyi nerden çıkarıyorsunuz dedi size baktığımı kendiniz öyle halleniyosunuz dedi tamam kahve sahibi kadınlara destek verdi o insanları gönderdi ama bak şunu da daha önce oturduğumuz bi mekânda yaşadık öyle üç dört erkek oturuyo geleni geçiriyolar gideni geçiriyolar...yani doğru düzgün oturma da birilerinin bişey söylemelerine engel olmuyor...ya bazıları işte böyle eğlence anlayışı aynı şeyi kadınlarda da yaşıyosun aslında o senin arkandan bunu söyledi bu senin hakkında bunu söyledi o kadın şöyle kadın onlan niye konuşuyosun da oturyosun da bilmem ne en sonra söylediğimiz onun yaptığı işi biliyoz en azından ne yaptığını biliyoruz ama senin ne yaptığını bilmiyoruz*

G kişi de söylemlerinde kentsel kamusal mekânda bakılmaktan egosu yükselen kadın ve bakılmaktan rahatsız olan kadın şeklinde iki farklı kadın özne pozisyonu inşa ederek ya da *yaptığı işi bilmek/bilmemek* vb. söylemleri ile kadını cinsellik ve iffet ile ilişkili olarak konumlandırmaktadır.

Güzel olması gereken kadın/Cinsel meta kadın

Şeref taşıyıcısı olarak tahakküm altına alınma ve namus algısı üzerinden kadına uygulanan tahakkümün yanı sıra güzel olması gerekme aracılığıyla da kadın

bedeni tahakküm altına alınmakta ve meta olarak konumlandırılmaktadır. G ve X kişi karşılıklı diyaloglarında da bedeni üzerinde tahakküm olmamayı özgürlük olarak inşa emekte ve yine gündelik yaşamda özgür olanın (X), tahakküm altında olan (G) üzerinde ikincil bir iktidar inşasına dönüşmektedir. Bununla beraber tahakküm ve beden ilişkisi istediği gibi giyinmek olarak anlamlandırılırken tahakkümün mekânsal hareketlilik ile ilişkisi “evde bile” söylemi ile mekân üzerinden üretilmektedir.

- G: *Yani ben tayt giymiş insan değilim*
- Sokakta
- G: *Evet*
- Peki neden? Şey boşandıktan sonrasını soruyorum şu an artık
- G: *Evet şu andan bahsediyorum zaten hâlâ*
- X: *Ya baldırlarım çok çıkıyo diyo yoksa yasaklardan değil*
- G: *Yasaktan demiyim de çocukluktan bana empoze edilen u bilinçaltı*
- X: *Tayt bende pek giymem*
- G: *Popon büyük bacakların kalın boyun kısa onu giyemezsin bunu takamazsın şunu yapamazsın*
- X: *Sen beni gördün mü hiç buraya taytla geldiğimi*
- G: *Ama şort giyiyosun X*
- X: *Şort*
- G: *Ama yani ben hayatımda evde bile şort ben evde bile şort giymiş insan değilim*
- X: *Ben şuraya kadar şort giyerim burda da giyerim giyerim ben*
- Siz giyer misiniz?
- X: *O giymiyo*
- G: *Ben evde bile şort giymem*
- X: (gülüyor) *kapat şunu* (ses kaydını kapatıp cinsel temalı diyaloglarını paylaştı giyime dair)
- G: *Sürekli o empoze edildiği için aile büyükleri tarafından oran öyle buran böyle sürekli bi kompleks içersindesin*

Kafayı yemiş, anormal, akli dengesi yerinde olmayan, kendini bilmez erkek

G kişi gündelik yaşamda kentsel kamusal mekânda başka erkekler tarafından rahatsız edilme deneyiminde, kendisini rahatsız eden erkeği “kafayı yemiş” olarak konumlandırarak mekân hareketliliğinin kısıtlanmasının üstesinden gelmektedir.

- *Yok o zaman o zaman yok oo şeyi bizim evimizde de telefon yoktu o zaman biz dedik kapının önünde bekleyelim hani Salih de gelir bizi alır dedik e ablam öyle söyledi görümcem öyle söyledi öyle olacak birisi büyükler bişey söylerse o yapılmalı benim kural o u şey bekledik yolda u bi on beş yirmi dakika bekledik yok orda saftirik bir adam musallat oldu geliyo geçiyo laf söylüyo*

azıcık kafayı yemiş bu sefer de rahatsız olduk tedirgin olduk şimdi dedik Salih bunu görecektir iyice ayyuka çıkıcak hadi dedik biz yavaş yavaş eve dönelim dedik...

- ..
- Peki siz başka neler yaşadınız bu sürede bu şeylerde var mı öyle aklınızda kalan bunun gibi iki şey anlattınız
- *Aklıma ya o dönemde öyle (bir iki saniye sustu) çok fazla da yaşamadım öyle bir iki tane kendini bilmez çıktı bide şöyle bişey oldu sürekli aynı yere gidip geliyodum da ama dükkânlarda böyle anormal bakan esnaflar oluyodu manidar bakan esnaflar oluyodu*

H kişinin söyleminde her istediğini ve her işi yapabilmek erkek özne konumu ve erkek kimliğinin inşasına karşılık gelirken, kendini bilmez erkek özne konumlaması da gündelik yaşamda mekânsal hareketliği kısıtlanmanın üstesinden gelmeye yönelik erkek özne konumudur.

Erkekten daha erkek kadın /Üst koruyucu güçlü erkek

H kişi söyleminde her işi yapabilen kadın olmayı erkekten daha erkek kadın olarak konumlandırmakta böylece erkek özneyi güçlü ve üst pozisyonda tutarak her işi yapabilen kadını da eril bir perspektifle, erkeksi bir kimlik ile tanımlamaktadır.

- *Ya çok zor artık hanii bii benim bildiğim bi erkek gamsız olmıcak ağzı sıkı olması gerekiyo ki ben ona güvenip şey ediyim çünkü ben eşime güvenmiyorum ben bunu kendisine söylüyorum zaten ben sana güvenmiyorum diyorum ben senden daha erkeğim diyorum her işi yapabiliyorum çok şükür diyorum hani sen olmana gerek yok*
- hmhm
- *Ha ne yaparım zorluk çekerim ama kendi işimi kendim yapabilirim yani buna alışkınım hani ilk baştan da ilk evlendiğim zamanlar da hani yalnız kala kala hani bişeyleri kendim yapa yapa öğrendim o yüzden pek ihtiyaç duymuyorum yani gerçi şu an karışş ya hani istediği her şeyi yapabiliyo ama ben öyle erkek ya da kadın herkes kendi başına olduğu için ben yapabiliyosam diğer kişiler de yapar yani çünkü ne bayanlar var ki erkekten daha üstün*

Kafayı yemiş, anormal, akli dengesi yerinde olmayan, kendini bilmez erkek

H kişi de kentsel kamusal mekânda kendisini rahatsız eden erkekleri “kendini bilmez” özne olarak konumlandırarak ve rahatsız edilmeye tepki göstererek bu kısıtlılığın üstesinden gelmektedir.

- Şimdi söyle şehrin sokaklarında dolaştığımızı bir düşünün çıkıyorsunuz dolaşıyorsunuz şehrin sokaklarında dolaşırken sizi rahatız eden hoşunuza gitmeyen şeyler var mı?

- *Hoşuma gitmeyen şeyler (bi duraksama) güzel bi soru yani yani kendini bilmeyen insanlar bazen böyle hani laf atabiliyo onu o şekilde söyleyebilirim öbür türlü hiç dikkatimi çekmedi ama ya*
- *Peki hani o anlamda bi deneyiminiz oldu mu dediniz ya laf atabiliyo mesela*
- *Oldu kendini bilmeyen çok insan var Balıkesirde*
- *Efendim*
- *Kendini bilmeyen insan çok fazla var Balıkesirde*
- *Evet peki o laf atma deneyiminizi nerede yaşadığınızı hatırlıyor musunuz şehirde?*
- *Yani buu bu merkez tarafındaydı yani yürürken mesela mesela yani çok güzelsin veya gözlerin güzel veya başka bişey diyen insanlarla karşılaştım yani o şekilde söyleyebilirim yani ama ne yaptım hiç cevap vermedim yeri geldi mi tersleme yaptım zaten ha o şekilde başka ne yapabilirsin ki zaten*
- *Peki bu sizi ne kadar rahatsız etti ya da hani?*
- *Çok rahatsız etti çünkü hani sonuçta burda herkes her şeyi yapabilen bi insan kendini bilen bi insan olduktan sonra yapmaz zaten çünkü zaten öyle herkes yapan bi herkes yapmıyo yani kendini bilmeyen insan diyorum ya çok fazla hatta çalışırken askerin teki de aynı şeyi yapmıştı terslemiştim yani hatta bi komutanımıza ben sizi şikâyet etcem siz nasıl askersiniz böyle asker mi olur diye söylenmiştim yani*

J kişinin gündelik deneyiminde ev iç işlerden sorumlu kadın ve cinsel meta ve iffet ile ilişkili olarak arayış içinde kadın özne konumları mekânsal hareketliği kısıtlayıcı özne konumlarıdır.

Ev içi işlerden sorumlu kadın/Farklı Kadın/Titiz kadın

J kişi de kadın kimliğini ev işlerinden sorumlu olmak ve titiz olmak olarak inşa etmekte, yine kadın emeğine dayalı ev içi işlerde kadınlar arasında da sınıfa dayalı bir iktidar inşa etmekte, erkek olma kimliğini ise ev işleri yapmama ile inşa etmektedir. Yine ev işlerinin cinsiyete dayalı bölünümüne dair herhangi bir sorunsallaştırmada bulunmazken iyi kadın kimliğini yemek yapma ile inşa etmekte ve çorbam, salatam gibi ifadelerle de ev içi işleri sahiplenici bir gündelik yaşam inşa etmektedir.

- *Tamam peki ev içerisindeki işlerin nasıl paylaşıldığını anlatır mısınız?*
- *Ev işte diyom ya tam uç noktalarda evimin tüm sorumluluğu bendedir alışverişte ha istersem talep edersem ilk evlendiğim zamanlarda bi çamaşır deterjanı bi bulaşık deterjanı istediğim zaman markasını sorardı ya da giderdi reyoncuya verirdi sen söyle bana versinler derdi işte telefonu verirdi ben söyledim listemi onlar yardımcı olmaya çalışırdı yüzde doksan dokuz evin bütün sorumluluğu yemeği içmesi vesaire her şeyi bana ait*

- İı peki o nasıl değişti daha sonra siz alışverişe çıkmaya başladınız
- *Birlikte olduğumuz için daha önce mesailerimiz farklıydı atıyorum ben erken eve gittim ee o arada unutmuşum istedim yani çoğunlukla kendim alırım da ola ki denk geldi çok enderdir zaten onun da alışverişleri*
- Ha şey şey dıcektim ben mesela siz de çalışan bi kadınsınız ama evin bütün yükü sizde hiç eşinize bu konuda hani ben de çalışıyorum bi günde bulaşığı sen yıka ya da ben de çalışıyorum hani kendi pantolonun kendin ütüle
- *Ya diyosun ama öyle alıştırdığım için kapasitesi yokmuş gibi geliyo zaten söylesen kırmıyo yapmaya çalışıyo belki ama beğenmiyorum alışmamışım uu o yüzden bide heralde mükemmeliyetçiyim öyle geçiştiriveriyim yapamıyorum yap yaptırmıyorum yap yapıyo yapmak istiyio hani kırmıyo ama u kapasitesi yetmez o yüzden yaptırmıyorum*
- Tamam bunlar bak söylediğiniz her şey benim için gerçekten çok önemli o iki yükü nasıl sırtınızda
- *Ben çok farklıyım ama şimdi şöyle yani çok evim de temiz olsun şu son bir bi seneden beri çok önemseyen bi tip diğilim yani amaan artık batarsa batsın benimki de tozlu olsun benim ki dağınık olsun gibi biraz daha belki yaşın da verdiği bi şey oldu artık belli bi yetişememenin de rahatlığından veya işte maddi sıkıntıların ne biliyim yani mesela geçtiğimiz senelerde on beş günde bir olsa da hani bi yardımcı birilerini çağırıp hani bi bayan çağırıp temizletebiliyodum şimdiii temizlesen de çocuk evdee görünmiyo etmiyo diye onu da yapamıyorum bide doğru dürüst birilerini de bulamıyorum bide dediğim gibi ayda nerden baksan gene 200-300 bin lirana patlıyo yani şimdi de maddi sıkıntılarımız var bunu da yapmak istemiyorum çünkü hani görünen bişey de olmuyo açıkçası iki gün alıp temizliğini görüyorum üçüncü gün çocuk evde arkadaşları geliyo vesaire gene aynı şey oluyor yani gine ben yapmak zorunda kalıyorum ha neden şöyle yok o tip şeyler değil getir götür yooo çok rica edersem yapar hadi kahve içeriz biz akşam yemeğimizden sonra illa klasik bi kahvemiz vardır ama yapar hani sen getir ya da sen yap dediğin zaman kahve yapar getirir ya benim eşimin nasıl anlatıyım bana karşı diyorum bak artık diyorum hani bu saatten sonra çok da yapmıcağı bi şey yoktur benim için ama beceri meselesi öyle söyliyim yani kapasite dediğim o beceri meselesi yani hani beceremez ağır gelir vesaire o yüzden ben ona yaptıracak kadar kalk iki dakkada hallet dersin*
- ..
- *Sabah kalktım ne biliyim çocuğumun kahvaltısını organize ederim duşumu alırım ondan sonra mesela bu sabah yemeğimi yaptım*
- Hm hm
- *Sabah kalktım*
- Evet mesela bu bişey yani
- *Sabah kalktım genelde sorumluluklarım vardır benim evde işte iki yumurta kırılım da çalışıyoruz da bilmem ne de çok parmağınla saysan ay içerisinde*

üç kere böyle bi pozisyonla karşılaşmazsın yani en azından hiçbir şeyim olmasa bir tarhana çorbam bir makarnam bir salatam vardır

- Hm hm mesela siz yemeği akşam yemeğini şimdiden düşünüp hazırlarken eşiniz ne yapıyordu diye sorsam
- *Duşunu alıyodu, yatıyodu*
- Yani rahatına bakıyodu onu merak ediyorum biraz da tamam mesela bugün kalktınız yemeği yaptınız sabahtan akşam yemeğini
- *Yemeğimi yaptım çamaşırlarım vardı onları serdim duşumu aldım hazırlandık geldik işte sonra da dükkâna*
- Sonra burdan gidiyorsunuz eşinizle beraber
- *Burdan gideriz gene dediğim gibi işte yemeğimi yaparım ondan sonra tekrar işte makinama çamaşırlarım var onları atarım vakit bulursak kahve içeriz değilse süpürge yaparım bugün süpürge yaparım yarın toz alırım günler kısa biz bide geç gidiyoruz biliyorsunuz yani yedi dediniz mi çok da yedi sekiz buçuğu bulur bizim burdan gitmemiz*

Arayış içinde kadın

J kişi ev içi işlerle sorumlu özne konumunun yanı sıra ev dışında gitmeye çekindiği yerler olup olmadığı sorusuna “*ya şimdi arayış içinde olmadığım için bilemem yani şurayı gitmeyi sevmem*” (düşünerek duraksadı şuraya gitmeyi sevmem diyebileceğim bi yer yok anlamında) söylemi ile ev dışında bir yerlere gitme eylemini “*arayış içinde kadın*” özne konumu ile inşa etmiştir. Bu konumlandırma, bir yandan cinsel meta ya da şeref taşıyıcısı kadın özne konumunun, bir yandan da ev mekânı ile sınırlandırılan kadın kimliğinin inşasıdır.

Otoriter/ Koruyucu, Üst Erkek

Gündelik yaşantısında ücretli çalışan ve maddi gücü elinde bulunduran J kişi, aile içi iktidar ilişkilerinde çocuğuna karşı erkek ebeveyni otorite olarak konumlandırmakta, erkek egemen iktidar hiyerarşisini gündelik yaşamda kendisi inşa etmektedir.

- Mesela şunu sorcam mesela siz güçlü bir kadınsınız zaten çalışıyodunuz zaten aslında ev sizin paranızla dönüyodu anladığım kadarıyla maddi anlamda eşinizin çok bi katkısı yoktu belki de o çocuğu kendi başınıza daha iyi büyüteceğinizi hiç düşündünüz mü?
- *Ama şimdi çocuk babanın sevgisi de farklı yani evet bizim babamızın fonksiyonu yoktu ama mesela küçük yaşta sorduğunuzda en çok anneni mi seviyosun babanı mı “babamı” derdi babasına kıyamayan bi çocuktan hâlâ baba korkusu var ama bir baba ona bir tokat vurmuş mudur hayır veya ne biliyim bir önüne geçmiş midir hayır işte sabahta hissettiğiniz gibi böyle*

kesin kararlı şey inatt yapıpta hani annesi dönebiliyo birtakım kararlarından ama baba dönemiyo zaten biz o seviyeyi benn (vurgu var) getirdim yani bizim yüzgöz olalım her şeyden haberdar olalım birimizin dur'u olsun

- Pekii siz yüz göz olan, baba dur'u olan mı?
- *Yani tabi.*

J kişi gündelik yaşantısında eşinin sağlık problemleri nedeniyle kendisini koruyamamasını bir eksiklik olarak anlamlandırmakta ve söyleminde eşini, güvenliğini sağlaması gereken kişi olarak konumlandırmakta, böylece koruyucu olması gereken, güçlü erkek özne kimliğini inşa etmektedir.

- Peki güvenlik anlamında var mı bu konudaki hislerinizde değişiklik?
- *Güvenlik anlamında yani güvenliğim de kendime ait çünkü eşim duyma yani işitme kaybına sahip bi insan evim dubleks örneğin alt katıma hırsız girdi eşime duyuramam yani kulaklıkları yoksa*

Madun kadın

J kişi gündelik yaşantısında “*mişimdir*” gibi olasığa dayalı cümleler ile eril tahakküme dair deneyimlerini örtetek madun kadın özne pozisyonunu üretmektedir.

- Peki tamam peki bu anlamda iki şey sorucam aslında biri hani dediniz ya babam rahatsızlandı o yüzden hani fonksiyonu azaldı babanızın eğer rahatsızlanmasaydı bu anlamda üzerinizde bi baskısı olur muydu?
- (10 saniye duraksadı) *Olmazdı heralde yani abi baskısı da çok fazla olmadığına göre heralde bi babam da yapmazdı çünkü hani açık bi kız çocuğuyum hani yalan söylemem gitmek istiyorsam gitmek istiyorumdur hayır demişlerse mesela gezileri vardı hayır demişlerse gitmemişimdir.*
- Mesela evet bu konuda hayır denilen şeyler neler oldu ne gibi kısıtlamalar yaşadınız büyüme sürecinde?
- *Ya mesela şey u hayırım neyde olmuştur uu işte denize gitmek istiyoruz tabi onlar götüremiyolar uu dolayısıyla arkadaşlarımın evine gidicem abileri var vesaire yani hani uygun değil gibi o da bi kere yaşadığım bi şey sonra sonra gitmişimdir büyüdükçe belki daha küçük yaşta yaşadığım bişeydir yoksa hani gitmişimdir*
- Peki son olarak bunu sorayım ataerkil kültürde erkek egemenliğine dair hayatınızda erkek egemenliğinin yol açtığı rahatsız edici şeyler oldu mu hayatınız boyunca?
- *Erkek egemenliği dediğim yani işte dediğim gibi ben şey eşimin ailesi konusunda onu aşamamışım onun haricinde uu isteklerime de fikirlerime de saygı duyar yani ya da taleplerim olmamıştır ki reddetmemiştir*

İşe yarayan kadın

J kişi gündelik yaşantısındaki meknsal hareketliliğini, ücretli işte çalışan, aile içerisinde işe yarayan kadın özne konumu ile meşrulaştırmaktadır. Özgür konumunu ücretli bir işte çalışıyor olma ve işe yarama ile inşa etmektedir. Yine J kişinin deneyiminde eğitim fırsatına sahip olma, aile içerisinde oğlan çocuklara zaten verilen ama oğlan çocuklarda karşılığı alınamayınca kız çocuklarına da ancak başarılı olma koşuluyla sunulan bir fırsattır. J kişinin kendisine eğitim fırsatı verilmesine dair söylemleri aile içi eşitsizliğin J kişinin kadın kimliğini inşasında kendini ayrıcalıklı olarak konumlandırması şeklinde gerçekleşmiştir.

- Anladım tamam u peki şey çocukluğunuzdan bu güne kadar ev dışına kamusal mekna çıkış hikyeleriniz nasıl gerçekleşti yani mesela kız çocukları erkek çocuklarına göre daha hani bu konuda sorunlar yaşarlar bu anlamda hani ev dışına çıkış hikyeniz çocukluktan bu yana nasıl gelişti
- *Ailemde de aynı şekilde yaniii nasıl anlatsam ortaokul düzey zaten o kadarını hatırlıyorum çok böyle çocukluğumu hatırlamı ya hatırlamıyorum derken çocukluğumuzda çok da özel şeylerimiz yok annem hayvanlarımız vardı süt satardık u biz okul dönemine başlamışız*
- Köyde mi yaşıyordunuz?
- *Değil değil merkezdeydik ...'nın olduğu yerlerde evlerimiz vardı şu an otel yapılyo hatta orda hep maddi özgürlüğüm vardı babam okuma yazma bilmeyen bi insandı benim okuyup yazmamı ama aynı ođ dediği gibi yani oğullarında göremediğini hani bende derslerim iyiydi u o yüzden desteklerlerdi ama u çok çabuk yani lise birde babam hastalandı fel geçirdi u bir iki sene sürdü es hani işte beteri gitti eseri kaldı biraz geziniyordu ama hasta yani fonksiyonsuz bi baba vardı başımda annemle her şeyimi paylaşırdım ne biliyim abilerim de u hani ufak tefek çok öyle abi baskısı da yaşayan bi insan değilim erkek arkadaşım vardı mesela mahallemize getiriyorum diye kızıp mesela onu unutmam abim birisi oturtturdu dedi ki tamam erkek arkadaşın olacaktır sayđı duyuyorum ha olmasaydı iyiydi ama olacak sayđı duyuyorum ama mahalle mahalle gezmeni istemiyorum işte bi park alanı eskiden şeyler pastaneler vardı oturuyosunuz her şey o pastanenin içinde işte oturuyosunuz konuşuyosunuz grşyosunuz bitiriyosun evimize geliyosun gibi e bu tabi bana yalan söylememeyi dürüst olmayı u gösterdi o yüzden hani yalanım da olmaz korksam da u yaptığımı söylerdim öyle büyüdüm daha sonra da zaten babam gerçekten komple yatalak oldu öyle hayv emekliydi hayvanlarımız filan satmıştı zaten tamamen o sırada işe girdim annemle birlikte baba bak u işte ev sorumluluğu bende abi ever*
- Peki hani bu konuda mücadeleleriniz oldu mu hani bunu yenmeye yönelik hani bu dışarı ıkma?
- *Yok ben aile zorluğu da yaşamadım yani zaten ben ailemin gerçekten işine yarayan bi bireydim öyle diyim yani hani annem babamı kırmadım zmedim yani onlar da benim isteklerimi zmezdi ama ben sakin yaşayan bi insanım*

yani şu an da öyle yani mesela şu anda da u aa işte çalışıyorum da hiç bi tatilim yok da gibi nazlarım yoktur yani ha gezdim de bekarken de özgürdüm ben altımda arabam e maaşım var 17 yaşımda işe girmişim

K kişi: Ailenin şeref taşıyıcıları

K kişinin söyleminde ailedeki erkekler kadınları şeref taşıyıcıları olarak konumlandırmak aracılığıyla mekânsal hareketleri ve kentsel kamusal mekândaki iletişimlerini kısıtlamaktadırlar.

- *90'lı yıllarda ben evlenip Balıkesir'e geldiğimde eşim bana "yolda biri sana saat sorsa adres sorsa cevap verme yanlış anlaşılabilir" demişti ben çok şaşırmıştım biri size bişey soracak öyle afedersin öküç gibi bakacaksınız mesela benim eşim amcasının kızı ona yolda selam verse ona cevap vermez "nerden bilecekler bizim amca çocuğu olduğumuzu" der ona laf gelir diye konuşmaz.*

W kişi: Günah keçisi kadın/ Cahil, saf, ötekileştirilen kadın

Kadınların gündelik yaşamda günah keçisi olarak herşeyin suçlusu olarak konumlandırılmaları kendilerinin de kendilerini cahil, saf, suçlu pozisyonda konumlandırmaları ile eril iktidarı inşa etmektedir. Erkek iktidarını inşa etmeye yarayan bu özne pozisyonunun da kadınların mekânsal hareketleri ile ilişkili olduğu W kişinin söylemlerinden anlaşılmaktadır.

- *Ben mesela şöyleyimdir küçük bir yerden geldim çok küçük bir yerden geldim Sındırgı gibi dağın başından afedersin Ankara'nın ortasına gelin gidiyorsun ve birden kadın oluyorsun hani evleniyosun aile kuruyorsun felan dedim ki bende acaba benim cahil olduğum yerler mi var hani eksik kaldığım noktalar mı var (burda sessiz bişeyler söyledi)*
- ..
- *Uzun yıllar beni suçladı eşimden dolayı eşimden dolayı ....*

Bununla beraber görüştüğüm tüm kadınların çoğunlukla kadın yerine bayan kelimesini kullanmaları, ucu cinselliğe dokunacak herhangi bir konudan bahsederken cümleye "afedersin" diyerek başlamaları, yine cinsellik ile ilişkili mevzular konuşulurken sesini kısarak konuşma, ses kaydının kapatılmasını istemeleri veya bazı kelimeleri kullanmaktan kaçınmaları gündelik yaşamda cinselliğe dayalı kadın ikincilliğini üreten gündelik davranış ve söylemler olarak tezahür etmiştir.

Görüştüğüm kadınların günlük yaşantılarında kendilerini konumlandıkları, aile bireyleri tarafından konumlandırıldıkları ve aile bireyleri dışında iletişim

kurdukları kişiler tarafından konumlandırıldıkları çoklu özne konumları, her bir kadın için değişen fakat çok sayıda özne pozisyonunun iç içe geçtiği bir kimlik inşasına tekabül etmektedir. Her bir bireyin gündelik yaşantısında özne konumunun inşa edicileri birbirinden farklıdır. Özne konumlarını, her bir birey için, gündelik yaşantıyı oluşturan her bir bileşen, farklı biçimlerde inşa ederken, özne konumu da, gündelik yaşantıda iktidar ilişkilerinden işbölümüne, mekânsal hareketlilikten ücretli yaşama, ev mekânından kamusal kent mekânına değişen ölçeklerde farklı eylemlerin üreticisidir. Özne konumunu inşa eden ve özne konumunun inşa edici rolü, konu kapsamındaki her bir başlık için bir sonraki bölümde birbiriyle ilişkili bir biçimde anlatılmıştır.

5.2. Kentsel Kamusal Mekân ve Mekânsal Hareketliliğe İlişkin Açıklayıcı Repertuvarlar

Özne konumlarının her biri gündelik yaşamda farklı kesişimsellikler ile inşa olur ve kimlik aracılığıyla mekân ve mekânsal hareketliliği inşa eder ve mekân ve mekânsal hareketlilik ile inşa olur. Özne konumları ile ilişkili olmakla beraber Fbu bölümde, mekân ve gündelik hareketlilik ile ilgili olarak; kadın bedenine ilişkin, günlük yaşamdaki iktidar ilişkilerine dair, özgür kadın olmaya ilişkin, ev dışında çalışma yaşamına dair, mekânsal hareketliliğin kısıtlayıcılığına ilişkin, ev mekânına ilişkin, kentsel mekân kavramına ilişkin, kentsel mekân kullanımına ilişkin, kentsel mekânın güvenliğine ilişkin, kentsel mekânın güvensizliğine ilişkin ve Balıkesir kent mekânına ilişkin açıklayıcı repertuarı ilgili başlıklar altında ele aldım. Ayırt ettiğim repertuvarları her bir kadın ile konuşmanın bütünlüğü içinde fakat her bir repertuvara dair söylemleri, sürekli tekrarlardan kaçınmak için başka bir repertuar içinde alıntılanmayan alıntılarla açıkladım.

5.2.1. Kadın bedenine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar

- Bedenleri üzerindeki eril tahakküme alışkın olmak
- Tahakküme dayalı içselleştirilmiş itaat: SAYGI
- Bedenleri üzerindeki tahakküme karşı çıkmak direnmek
- Eril tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek
- Kamusal mekândaki tehditlere karşı kendi bedenini ve mekânsal hareketliliğini sınırlamak
- Kamusal mekânda toplumun istediği kadın davranışlarıyla var olmak
- Kamusal mekânda söz ve bakışla rahatsız edilmeye alışkın olmak ve bunu yok sayarak üstesinden gelmek, tacizden saymamak ya da konuşmamak

- Cinselliği ve cinsel kavramları konuşmamak
- Taciz/rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısı olarak yaş, sınıf, medeni durum, giyim şekli, kentsel mekânda bulunulan saat, kentsel mekânda bulunma nedeni

A kişi söylemlerinde kadın bedenini, “*kentsel kamusal mekândaki erkeklerin bakışlarına karşı kadın bedenini örtmek*”, “*hayatlarındaki erkeklerin bedenleri üzerindeki tahakkümüne alışkın olmak*”, “*taciz/rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısı olarak giyim şekli*” ve “*eril tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek*” repertuvarları ile mahrem ve meta olarak inşa etmiştir. Ayrıca A kişi, kentsel mekânda kadın bedeninin, son zamanlarda değişen mahrem inşası söylemi ile kentsel mekânda kadın bedeninin değişen/kötüye giden konumuna işaret etmiştir.

- Peki günlük mekân kullanımınızı etkileyen şeyler sizce neler yani hani şöyle diyim hani bir yere gideceğiniz zaman aile içerisindeki izin almadır, paradır ne biliyim başka ne var ya da dışarda kıyafetle ilgili bu anlamda günlük deneyimleriniz neler?
- *Kılık kıyafet haliyle yakası açık olmicak dar olmicak vesaire olmicak*
- Mesela bunlar kimin belirlediği kısıtlamalar
- *Eşim eşim belirler*
- Önceden
- *Önceden babam belirlerdi kısa giymicen yakası açık olmicak dar olmicak yani önceden babam söylerdi şimdi eşim söylüyor ya alışkanlık olduğu için zaten ben kendim rahatsız oluyorum artık o tarz kıyafetlerden çünkü zaten baştan giymediğim için*
- Bunun peki hiç baskı olduğunu düşündüğünüz zamanlar oldu mu?
- *Baskı olduğunu düşündüğüm zamanlar oldu ama şöyle aynaya bakıpta şey yaptığım zaman ki doğru olan o diye düşünüyorum çünkü ben kendim rahatsız oluyorum burda bayanları görüyorum yani geliyolar oturuyorlar burda işte açık yani ben kendim rahatsız oluyorum yani ne kadar ayıp onu yani eşine göster birazcık geri kafalı*
- Yo bu konuda sizin düşünceniz benim için önemli
- *Benim düşüncem ben kendim rahatsız oluyorum çevremdeki gördüğüm bayanlardan da rahatsız oluyorum ister istemez gidip onların da yakasını kapatasım geliyor yani çünkü herkes senin baktığın gibi bakmıyor bak işte tecavüzdür tacizidir bilmem nesidir hepsi arttı neden arttı sen açtığın için değil milletin düşüncesi millet ne onu görmez aslında kimse ama o insanların düşüncelerini değiştirdiler ne biliyim ben hatırlıyorum eskiden de hiç çevremde çok rahattım ya rahatlıkla geziyordum tozu yordum hiç kimsenin dönüp de baktığını görmedim meğer çevremdeki insanlara açık arkadaşlarım da var benim askılı giyinen hepsi var hiç birine dönüp baktığını görmedim*

ama bu zamanlar herkes bi garip bi bakma var bide yani rahatsız edici bakışlar

A kişi gündelik yaşantısında ailesindeki erkeklerin bedeni üzerindeki tahakkümünü, “*alışkın olma*” düşüncesi ile örterek gündelik yaşantısında bu tahakkümün üstesinden gelmekte fakat aynı zamanda eril tahakkümü normalleştirmektedir. Gündelik yaşantısında kentsel kamusal mekândaki erkeklerin bakışları şeklinde tezahür eden saldırıya çözüm olarak da A kişi kendi bedenini örtmekte, aile içerisinde bedeni üzerindeki eril tahakkümü ve kentsel kamusal mekânda kadın bedeninin örtülmesini de “*haliyle*” söylemi ile normalleştirmektedir. Böylece cinsiyete ve cinselliğe dayalı eril tahakküm, gündelik yaşantısında bedenini örtmesi gereken kadın inşasını üretmektedir.

B kişi, söyleminde kadın bedeni mahrem olarak inşa etmiştir.

- *Mesela ben bundan çok rahatsızım mesela şimdi bir iç çamaşırcısına gidiyorsun iç çamaşırı alıcaksın ama erkekler de var orda yani alırken bi çekiniyorsun anladın mı çekiniyorsun yani mesela ben öyle bi yerlerde kadınların olmasını tercih ederim özel alacağın şeylerde mesela büyük marketlerde filan ben çekiniyorum orkid alırken çekiniyorum yani*

C kişinin söyeminde de kadın bedeni “*eril tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek*” repertuarını inşa etmektedir. C kişi gündelik yaşantısında ev içerisinde bedeninin örtülmesine dair eril tahakkümün üstesinden, ev içinde rahatça giyinmek yerine ev dışındaki giyim normlarına uygun giyinerek ve ev dışında bulunarak gelmekte, bununla beraber ev içinde de giyindiği şortun boyunu “*tamam biraz abartılı ama*” söylemi ile kadın bedenin kapatılması gerektiği düşüncesini inşa etmektedir. Ayrıca C kişinin gündelik yaşantısı kamusal-özel tartışmalarında tahakkümün ev içerisi ile ilişkisi, yanı sıra kadının ev içinde dahi bedeni üzerindeki tahakkümü örnekleyen bir gündelik yaşantıdır.

- Peki siz ev içerisinde kendinizi yeterince özgür hissediyor musunuz?
- *Hayır*
- Mesela ne gibi konularda kısıtlandığınızı hissediyorsunuz?
- *Yani ne gibi konularda uuu mesela atıyorum sesli gülmek mesela işte sesli gülme dışardan duyulur ya da işte bağırma dışardan duyulur veya işte ne biliyim açık gezme dışardan görünür vs bu tarz seyler olduğunda üzerimde baskı hissediyorum*
- Evet böyle şeyleri anlatan başka kadınlar da oldu peki bu konuda anlatabileceğiniz bir deneyiminiz var mı? Sizde iz bırakan sizi etkileyen

- *Tabi daha önce yaşıım ufaktı ama böyle (gösteriyor mini şort boyunu) tamam biraz abartılı ama böyle şortla geziyordum evin içinde balkonumuzun kapısı açıktır böyle karşı bina da yakın tabi mahalle arası olduğu için öyle gezerken babam işte dedi ne yapıyosun sen dedim işte pijamalarımıyla işte bu şekilde çıkma nasıl çıkarsın sen dışarıya bu şekilde dışarıya çıkmıyorum yani yok evin içindeyim odamdan çıktım mesela ondan sonrasında şöyle bişey oluyor bende şu an bişey dese demese önemli değil benim için yapım da gereği biraz inadım da mesela şu an öyle gezmem odamdan çıkarken mutlaka üstüme bişey alır da çıkarım uzun bir hırka alır çıkarım ama odamda mesela atıyorum daha rahat gezerim o yüzden hani baskı hissediyorum evde üzerimde hani dışardan görür dışardan duyar vs olduğu zaman bu da beni sıkın boğan bişey olduğu için o yüzden ben dükkanımda daha mutluyum yani işimle daha mutluyum*

D kişinin söylemlerinde kadın bedeni “eril tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek”, “bedenleri üzerindeki tahakküme karşı çıkmak/direnmek” ve “kot pantolon giyme” repertuvarları ile açıklanmıştır. D kişinin aile içi ilişkilerinde kız kardeşinin kot pantolon giyme deneyiminin aile içi eril tahakküm ile sınırlandırılması, kadına yasaklanmasına karşın aynı ailedeki D kişi için tahakküm unsuru olmaması, D kişinin söyleminde, yasaklara uymamak, karşı çıkmak, direnmek repertuvarları ile gündelik yaşamda iktidar ilişkilerinin dönüşümünü örneklemektedir.

- Başka böyle mücadeleleriniz
- *Mücadele şöyle kıyafet konusunda var şimdi ben bu konuda çok istediğim gibi yani ben giydim ben istediğimi giydim istediğim yere gittim yalnız tatile de gittim babama rağmen annem babamla çatıştım diye annem aracı oldu hani yalan söyledik babama ama hani ben gittim ama kız kardeşim kot pantolon giyiyor diye babam onu geri döndürdü ve kıyamet koptu kıyafetini değiştirdi*
- Mesela ne fark vardı siz ve kardeşiniz arasında bu anlamda?
- *Daha teslimiyetçi daha teslimiyetçi oldu hep daha teslimiyetçi oldu ama bugün o evli şimdi iki çocuğu var mesela o hâlâ onu unutamıyor ve bu konuda mesela beni benle de şey oluyor mesela beni de kıskanıyor kardeşim ama söylüyor bunu bana mesela sana yapamadı ama benim bi kot pantolon ya kot pantolon giymiş üzerine bişey ben onu çok net hatırlamıyorum sadece az çok hatırlıyorum onu aşağıdan yukarıya çıkarttırdı üstünü değiştirtti değiştirtti yani bunu yaptırdı ama bugün eşi yapıyor diye rahatsız oluyor yapamaz diyor çok değişik şeyler yani ben hâlâ bunu çözemiyorum o kadar psikoloji dersi aldım o kadar insan tanıdım ama bu denklemi çözemiyorum babam aynı şeyi yaptı ama kız kardeşimin eşi onun kıyafetine karışıyor diye kız kardeşimin eşine kızıyor çok değişik şeyler yani ona baba olarak o istediğini yapabilme hakkı görüyor ama başka bir erkeği görmüyor*

D kişinin söylemlerinde kadın bedenine ilişkin diğer inşalar “*cinsel olarak rahatsız edilmek ama rahatsız edilmeyi taciz olarak adlandırmamak*” ve “*cinselliği ve cinsel kavramları konuşmamak*” repertuarlarıdır. D kişi gündelik yaşantısında rahatsız edilmenin üstesinden rahatsız edilmeyi taciz olarak adlandırmayarak gelmektedir. “*yani anlıyorsun*”, “*başka duygular*”, “*işte yani*” gibi söylemleri de D kişinin cinsel konu ve kavramları konuşmaktan kaçınma aracılığıyla üstünü örttüğüne işaret etmektedir.

- Ev içinde veya ev dışında çocukluğunuzdan şimdiye kadar hiç bir taciz tecavüz deneyiminiz oldu mu?
- *Yani taciz değil de şey oldu benimle ilgilenen erkekler oldu işte mesela görüşmek istedi mesela bakışları şeyleri yani anlıyorsun*
- Mesela o hislerinizi biraz
- *İğreniyorsun iğreniyorsun tek kelimeyle hani o onun adına aşk sevgi diyor ama ben onu anlıyorum yani sana sadece aşkla bakmıyor başka duygularla bakıyor sana bu yüzden zaten erkekleri sevmiyorum güvenmiyorum böyle yani sana normal bakmıyor seven bir adam senin gözüne bakar senin göğsüne vücudunun başka bölgelerine bakmaz böyle yakalıyordum ya tiksiniyordum ya tiksiniyordum*

D kişi konuşmanın çeşitli yerlerindeki söylemlerinde cinsiyete ve cinselliğe dayalı rahatsız edilmeyi yaş, medeni durum, kentsel kamusal mekânda bulunma nedeni, kentsel kamusal mekânda bulunulan saat ve görünümüne dayalı kadın kimliği gibi değişkenlerle yer yer meşrulaştırmış yer yer normalleştirmiştir. Buna göre kadın bedenine ilişkin açıklayıcı repertuarlardan bir diğeri de “*Taciz/rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısı olarak yaş, sınıf, medeni durum, giyim şekli, kentsel mekânda bulunulan saat, kentsel mekânda bulunma nedeni*” repertuarıdır.

D kişinin “*Ya işte bakışşşş muhakkak bakıyolar ben gençlerin bakışlarına bişey demiyorum yani genç tolere edilebilir oluyor*” ya da “*Hani genç olsa anlarsın tanışmak ister ama adam bu bildiğin adam yani*” veya “*...yani çok arttı bunlar dışarda rahatsız oluyosun adam gözüme bakıyo bu adam da 50 yaşında nası bi özgüven nası bir kafa ne yiyip içiyorsun sen de nası benden bi karşılık bekliyorsun yani takip eden yani durakta bekleyemiyosun ya Adnan Menderes’e gittim dersim vardı akşam saat yedide ya yedi anormal bi saat onbir oniki değil adam beş kere arabasıyla önümden geçti ya göz temasım bile yok o adamla ama biliyorum bana bakıyo yavaşlıyo geçerken bi ışık görse heralde ne olacak ben bilmiyorum evet du duraktayım hani öyle beklemiyorum hani ben afedersin iş yapan hani o mesleği icra*

eden bi kadın olmadığım çok belli...” ya da “Saat dokuz otuz falan akşamdı 2 tane adam bunlar bak bide 2 tane 45-50 yaşlarında adam düşün adam ya gözleriyle yicek asla çekmiyor gözünü çekmiyor utanmıyor ve ben kapalı bir bayanım anladın mı görülecek bir tenim de yok bi bakılacak bişey yok böyle bakıyor böyle kaş göz yapıyor dedim ki sen niye bakıyorsun yaşından utanmıyor musun dedim yani onu orda herkes bi durdu utanmıyor musun ya dedesin sen yani gebersen gitsen Allah’a nasıl hesap vericeksin nasıl utanmıyor musun senin torunların var belki dedim kafasını döndü gitti” şeklindeki rahatsız edilme deneyimlerine dair anlatılarında, kapalı olmasına rağmen, saat yedi ya da dokuz olmasına rağmen, bir iş için kentsel mekânda bulunuyor olmasına rağmen rahatsız ediliyor olmaya dair vurguları, alıntılananlar dışında iki farklı rahatsız edilme deneyimini de “evli olmasına rağmen”, “yüzüğü olmasına rağmen” rahatsız ediliyor olmaya yaptığı vurguları, tacizin, medeni durum, giyim şekli, kentsel mekânda bulunma nedeni ve bulunma saati gibi değişkenlerle meşrulaştırılmasıdır. Aynı meşrulaştırma taciz eden kişinin yaşına dair söylemlerde de belirgindir. Ayrıca A kişi gibi D kişi de, kentsel mekânda kadın bedeninin, son zamanlarda değişen/kötüye giden konumuna işaret etmiştir.

- Bunu etkileyen başka şeyler var mı aklınıza gelen hani bu günlük yaşantınızda her istediğiniz yere gitmenizi gitmemenizi?
- Genel erkekler ya bu artık aştı yani şu son dönemde yani ben yani her geçen zaman daha da artıyo insanlar bu konuda çok cesur olmuş bak kız olmuşsun evli olmuşsun yaşlı olmuşsun genç olmuşsun önemi yok

E kişinin söylemlerinde kadın bedenine ilişkin açıklayıcı repertuarlar “*Eri tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek*” , “*Kamusal mekândaki erkeklerin bakışlarına karşı kendi bedenini örtmek*”, “*Cinselliği ve cinsel kavramları konuşmamak*”, “*Kamusal mekânda söz ve bakışla rahatsız edilmeye alışkın olmak ve bunu yok sayarak üstesinden gelmek*” ve “*Taciz/rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısı olarak yaş faktörü*” repertuarlarıdır.

E kişinin gündelik yaşantısında iş yerine gidip gelirken kentsel kamusal mekândaki erkeklerin bakışları karşısında kısıtlanışı yoluna devam edebilmek için nasıl kendine yürüme direktifleri verdiği söylemleri ile anlaşılmakta ancak E kişi bedenini örtmesi gerektiği ideolojik düşüncesine sahip olmamakla birlikte kentsel kamusal mekândaki erkeklerin bedeni üstündeki rahatsız edici bakışlarını engellemek için çözümü yine kendi bedenini örtmekte bulmaktadır. Bu ise gündelik yaşamda kadınlar üzerindeki tahakkümü üreten erkek davranışlarıdır.

- *Mesela dün ben mini bi elbiseyle geldim evden çıktığım zaman çok pişman oldum ama yürü dedim Emel çok pişman oldum ama yürü dedim yani açılan bi elbiseydi böyle tuta tuta geldim ama çok rahatsız oldum sonra dün gittim bu elbiseyi aldım uzun diye hatta sonra evden kıza yeleşimi getirmesini söyledim evde uzun bi tane yeleşim var dedim kapatayım en azından*

Kentsel kamusal mekânda cinsiyete ve cinselliğe dayalı rahatsız edilmeyi taciz edenin yaşı bakımından meşrulaştırılanlar olduğu gibi taciz edilenin yaşı bakımından meşrulaştırılanlar da vardır. E kişinin “43 yaşında bi bayanım genç kız diğilim” söylemi kentsel kamusal mekânda kadınların taciz edilmesini yaş ile meşrulaştırmaktadır. Taciz deneyimlerini sorduğumda E kişinin önce hiç bir sıkıntı yaşamadığını belirtmesine karşın bakışla da mı rahatsız edilmediğini sorduğumda “bakışla ilgili mutlaka laf atmayla ilgili çok şey yaşadım” ifadesi ile yanıt vermesi ve burada alıntılananlar dışında da verdiği her örnekte mesela bugün, mesela dün ifadeleri ile başlaması, “bu konuyla ilgili hiç bi sıkıntı yaşamadım” dediği bu deneyimlerin günbegün yaşanması nedeniyle ancak yok sayılarak üstesinden geldiğinin açıklayıcıdır. Buna göre Balıkesir kentsel kamusal mekânında söz ve gözle taciz kadınların günlük deneyimlerinin alışıl gelmiş bir parçasıdır. Ayrıca alıntılanan bölümde olduğu gibi konuşmanın birçok yerinde de E kişinin cinsel kavram ve konuları konuşmaktan kaçınması, yer yer sesini kısarak, yer yer de ses kaydını kapatarak paylaşması kadın kimliğine dayalı mahrem anlayışın ifadesidir.

- Peki Balıkesir’de bu konuda deneyimler?
- *Yok Balıkesir’de bu konuyla ilgili hiç bi sıkıntı yaşamadım*
- Bakışla?
- *Bakışla ilgili mutlaka laf atmayla ilgili çok şey yaşadım*
- Mesela var mı bi laf atma hikâyeniz laf atmayla ilgili ya da
- *Mesela bak bugünü anlatayım sana ben 43 yaşında bi bayanım genç kız diğilim 20 yaşında bir kıza sözle laf atabiliyolar işte fıstığım bilmem ne şimdi benim yaş grubuma sadece adam böyle yicekmiş gibi bakıyor (burada sesi çok kısıldı) anladın mı hani böyle*
- Bunu nerde yaşadınız hani böyle sokak olarak?
- *Mesela sabah evden işe giderken mesela eteğim açıl açılmasını bekliyo adam eteğim benim pileli rüzgârdan eteğin açılmasını bekliyo karşıdan öyle bakıyo çünkü*
- Peki en çok bunu nerden geçerken hani güzergâh olarak
- *İu şey caddeden mesela*
- Ya şeyi merak ediyorum mesela ben gözlemlerimden söylüyorum ben Ali Hikmet Paşa Meydanı’nın orada çok gördüm bunu o anlamda mesela evden iş yerine gelene kadar en çok nerde o bakışları üzerinizde hissediyorsunuz

- *Mesela şimdi oturduğum güzergâh çok güzel bi güzergâh burda bir yıldır oturuyorum kendi evimiz olsun diye oraya taşındık uu bu güzergâhta bir sorun yaşamadım ama ablama gittiğim zaman çok sorun yaşıyorum ablam benim devlet hastanesinin orda yaşıyor*
- Atatürk devlet hastanesinin mi?
- *Yok 52 Evler devlet hastanesinin*
- Tamam
- *Orda Yeni Yol Caddesi vardır*
- Ne var
- *Yeni yol caddesi o caddeden yukarı doğru çıkarken ya da aşağı doğru inerken bütün esnaf kaldırımlarda oturur ve hissederseniz adamın aklından neler geçtiğini ne söylemek istediğini ne yapmak istediğini (yine ses kısıldı) çünkü size bakışlarından hissettirirler çünkü hepsi küçücük taburelerde oturuyorlar sürekli dikizliyolar böyle tv izler gibi*
- Başka peki bu bakışın yaşandığı yer neresi diye sorsam
- *Bu bakışın yaşandığı yer neresi biliyor musun ... orda kolonyacıların olduğu bi sokak var orda bide rüzgar böyle ceryan yapıyor eteğim düşün eteği tutuyorum zaten pileli eteğim orda oturan esnaf benim eteğim açılıns diye bekliyo orda belli yani*

G kişinin söylemlerinde kadın bedenine ilişkin açıklayıcı repertuarlar “*Eril tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek*”, “*Bedeni üzerindeki baskıya alışkın olmak*” ve “*Bedenleri üzerindeki tahakküme karşı çıkmak*” repertuarlarıdır. G kişi aile içerisinde tahakküm aracılığıyla bedeninin örtüldüğü bir kimlik inşa etmiş, bu inşa eşi ile olan ilişkisinde de sürdürülmüş, bu tahakküme karşı çıkması ile dönüşmüştür. Buna göre eril tahakküm aracılığıyla bedenini örtmek ve bedenleri üzerindeki tahakküme boyun eğmek tahakkümün sürdürücüsü olurken tahakküme karşı çıkmak iktidar ilişkilerini dönştürmektedir.

- Şey müdahale eder miydi açık kapalı
- *Gayet tabi ağustos ayında eteğin burda olucek (bileğin biraz üstünü gösteriyor) kollar buraya kadar kapalı (dirseğini gösteriyor) yaka buraya kadar kapalı (boynunu gösteriyor) içimde de çorap babamın evinde hiç olmazsa çorap giymiyodum kollarım şurdaydı (düşük kol omuzdan biraz aşağıyı gösteriyor) yakam şurdaydı (biraz tam boynuna değil biraz yaka açıklığı gösteriyor) evlendim daha beterine birer kat daha aşağılara indim yani görünürde kapalı değiliz ama bi başım açıktı bi başım açıktı ruhum kapalı bedenim kapalı bir başım açıktı baş kapatmayı sevmediği için o da başım açık onu da sevseydi başım kapanırdı ama zaman içerisinde en azından şu seviyeye gelebildik*
- Ha onunla ilgili var mı yaşadığımız şeyler oldu mu?

- *A evet canım u düğüne gidiyoduk ipekli bi bluz vardı krem rengiydi üzerimde şöyle de bi yakası var şal yaka o da güpürden yani omuzlar falan pek gözükmüyo şeyi açık renk olduğu için içinde atlet var zaten baktı baktı “atletinin” dedi “askıları gözüküyo” dedi “onu kapatmanın bi yolu var mı” dedi bi atlet daha giyerim dedim “o da gözüdür” bi atlet daha giyerim dedim “o da gözüdür” bi tane daha giyerim dedim atlet niye giyiliyo içi gözükmessin diye omuzların tabi dedim askısı gözükecek tamam canım bişey demedim dedi dedim ya sayılıdır itirazlarım o itirazlarımdan olumlu dönüşümler geldi işte bu da onlardan bi tanesi*
- *Peki dediniz ya babanın evinde en azından çorap yoktu eteğin altında burda oldu ne diyodu dışarı çıkarken*
- *Kilotlu çorap giyiceksin*
- *Ona itiraz etmediniz mi?*
- *Hayır*
- *O an etmediniz dimi?*
- *Hiçbir etmedim etmedim yani onu bende algılayamıyorum zaten ama aileme itiraz etmememi de algılayamıyorum*
- *İşte o yetiştirilirken izin vermedikleri için*
- *Aslında orda itiraz edilmesi gerekiyordu çünkü aile serbest annem açık annemin yaka burda omuzlar burdan açık o zaman işte mini etek var dedik ya annemin eteği burda annem burda etek giyerken ben burda etek giyiyodum ikimiz şimdi aynı elbiseyi aynı kumaştan elbise diktik annemle babamın huyunu da biliyoruz yani aslında bununla bi yerde de dalga geçiyoruz yaka açık kol burda eteği de burda ikimiz yan yana durduk bak şimdi ne dicesek adamın kafasından geçeni biliyorum ben artık benim de yaka şurda şu yaka kollarım şurda eteğim de şurda siyah elbise çiçek desenli basma yazlık güya ikimiz yan yana durduk nasıl olmuş dedik babam çok zevkliydi aslında çok güzel de dikiş diker yeteneği var şeyi şöyle baktı anneme ha güzel olmuş dedi sonra döndü baktı “yakası açık diği mi onun eteği kısa diği mi onun” e annemin ki daha beter ya baba dedim haa öyle mi dedi onun farkında diğil onun farkında diğil*
- *..*
- *Hayır yadırgamadım baba çalıştırmadı koca da çalıştırmaz gayet doğal (o zaman öyle düşündü şimdiki düşüncesi değil eleştirel bir tonla söylüyor) gayet doğal yani altta ne görüyorsan işte öyle söyledi babam ya arkadaşlar da öyle söylüyodu niye u hayır demiyosun e ben babama baba kapısında hayır görmüşüm koca kapısında başka bir şey bilmiyorum ki benim altta öğrendiğim bu yukarda da yaşadığım bu*
- *..*
- *Valla onların gözleri korkmuyo onlar tahakküm etmeye alıştıkları için psikolojik bi sorun da vardı o doğuştan gelen bii sorunmuş ailede onun güdümünde yani onun her dediği yapılırdı şimdi anne buraya getirdi ben*

kendisine son senelerde söylüyodum annen şuraya getirdi ben buraya getirdim tepem üstüne taşıdım hayırrrr (vurgulu) denmesi gerekiyomuş

- Evet bunu nasıl anladınız mesela
- X: *Anladığı an boşadı zaten anladığı an boşadı*

G kişi ile olan konuşmanın birçok yerinde hem aile içerisinde boyun eğdikçe sürdürülen tahakküm, karşı çıktıkça dönüşen iktidar ilişkileri, hem de aile içerisindeki iktidarın aile dışındaki kişilerce de sürdürüldüğü karşılıklı bir inşa söz konusudur. Kadınlar tahakküme karşı çıktıklarında birey olmakta ve iktidar ilişkilerini dönüştürmektedirler. G kişinin hikayesindeki “burda birrrr” söylemi mekân hareketliğine dayalı iktidar ilişkilerini dönüştürmenin güzel bir örneğidir.

- *Biz buraya taşındıktan sonra kızım bi gün ki her zaman gidip kaldığı arkadaşı o da bizde kalır şeydi geç bi vakit bi de şehirlerarası gidiyordu kendisi gece yarısı geliyo eve falan kızım o zaman üniversite birdeydi arkadaşşıma gidebilir miyim anne dedi hiç babaya sormak gibi bi şeyimiz yok zaten biz artık kopmanın yüzde yetmişine gelmişiz şeyi babana sor dedim e babamı nerden buluyum anne dedi haklı çocuk her zaman da kaldığı insanlar olduğu için tamam dedim gitti kıyamet koptu ertesi gün kime sordunuz benden izin aldınız mı artık dedim üniversiteye gelmiş genç ona benden izin aldın mı diyemezsin o senden izin alamaaz ben artık hayır demeye başladım ama bitti bir iki defa ben ona evlendiğim ilk zamanlarda hayır dedim yani dışarıya çıkmak kapıya gelen tüpçüye bile muhattap olmak yasak kendisi şehir dışında olmasına rağmen tüpsüz mü beklicem ben bi buçuk iki yaşında iki çocukla...*
- *...mesela evden çıkmak yasak ya herkes parka gidiyo için istiyo çocuklarımla en azından kapının önünde oturuyo herkes oturmak istiyorum durdum durdum kendi de şehir dışında ay dedim ya ne derim artık dedim çocuklar mahalledeki çocukları gördü herkes gidiyodu sen de gel dediler çocuklar çok ısrar etti gittik derim artık dedim ucunda ölüm yok ya da ölceksek ölcez yani aldım iki çocuğumu gittik parka onlar oynadı ben dantelimi ördüm geldiik işte gecenin bi vakti geldi ne yaptınız ne ettiniz valla çocuklar parka gitmek istedi dedim parka gittik dedim oynadı çocuklar iyi yapmışsınız dedi burda birrrr demek ki başta birileri beni ya o doktoru ben başta tanısaydım ya da arkamda beni uyaracak büyükler olsaydı yani bir iki olayı böyle denedim yaptım uu bi yere gidilcekti gittim falan uu ne yapıyosun gittim işte şöyle iyi yapmışsın iki üç tane olayım vardır tamam dediği demek ki hep bişeyleri çünkü ben mantıksız ya da dengesiz hareket eden bi insan değildim onu da çok iyi biliyo “sana güveniyorum benim dışardakilere güvenim yok” standart*

G ve X kişinin kot pantolon giyme deneyimlerine dair anlatılarında da eril tahakküm aracılığıyla bedenlerinin örtülmesine karşı çıkmak, bedenleri üzerindeki iktidarı dönüştürmeye yararken tahakkümü kabullenmek bu iktidarı güçlendirmeye

yaramıştır. G ve X kişinin karşılıklı konuşmalarında da bu iktidar yeniden üretilmiştir. Benzer söylemlere dayalı iktidar hiyerarşisi ve kadın bedeninin inşası G ve X kişinin, özne konumlarında alıntılanan denize girme diyaloglarında da belirgindir. X kişinin kız ve kadın söylemleri ise kadın bedenini metalaştıran söylemler olarak ayırt edilmiştir. Ayrıca G ve arkadaşı X'in deneyiminde de kot pantolon giyme, kadınlara yasaklanmış bir erkek davranışı olarak deneyimlenmiştir. Bununla beraber 70'li yıllar kentsel kamusal mekânın terzi ihtiyacı bakımından da erkeklere hizmet ettiği ve kentsel kamusal mekânda kadına yer verilmediği bir mekânsal yaşantıya işaret etmektedir. 70'li yılların gündelik yaşantısında X kişi ailesinden habersiz olarak erkek terzisine pantolon diktirdiğini anlatmıştır.

- X: *Pantolon u kendi harçlığımla öyle mağaza filan yok pantolon yok başka şehre gidip de pantolon alamıcağımıza göre erkek terzisine kumaşla diktirdik*
- G: *evet pantolon diktirdik*
- Erkek terzisine mi?
- X: *Tabi tabi*
- G: *Babamın pantolonunu giydiğimi biliyorum*
- X: *Para biriktirerek habersiz diktirdim babam dedi ki hadi kızım annen pazar günleri ev temizliği yapıyo kalk gidelim dedi bit pazarına tamam ben pantolonu giydiiim babam bi baktı "çıkarr onu" dedi o kadar (ses sertleşti ve gürlleşti) ben ters kepçe döndüm gittiiim ama bendeee çok uyanık bi kadınım o zaman da kız ama uyanık kızlardan gittim en mini eteğimi giydim geldim git çabuk o pantolonu giy dedi (hahahahaha)*
- G: *O çok akıllıydı ben yapamadım asla*
- X: *Çok akıllıydım evet*
- ..
- X: *Ama ben kocamın baskısını bastırdım çünkü onun her dediğini yapmadım ha bazılarını yaptım bazılarını yapmadım ben Süheyla'ya derim bide benim kocamın dayağı vardı*
- G: *Evet*
- X: *Dayağı yerim ama yine yapcağımı yaparım*
- G: *Evet hem dayağımı yerim hem de söyliceğimi derim demişti*
- X: *Yani geride kalmam dayağı yerim ama söyliceğimi de söylerim öyle de bende koç inadı vardı o da atardı dayağı ama bende hiiiç susmazdım söyledim*

J kişinin söylemlerinde kadın bedenine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar "Kamusal mekânda söz ve bakışla rahatsız edilmeyi tacizden saymamak ya da bunu konuşmamak", "Kamusal mekândaki erkeklerin bakışlarına karşı kendi bedenini örtmek", "Rahatsız edici davranışlara sessiz kalmamak tepki vermek", "Cinselliği ve

cinsel kavramları konuşmamak” ve “Taciz ve rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısı olarak yaş, sınıf, medeni durum ve giyim şekli” repertuvarlarıdır.

J kişi ev dışına çıktığında karşılaşmaktan endişe duyduğu şeyleri konuştuğumuzda, *“hiç yaşamadım ama”* söylemi ile birlikte öncelikle hırsızlık ve tacizden endişe duyduğunu dile getirdi ve bununla birlikte konuşmanın devamında bakışla rahatsız edilme/taciz deneyimlerini paylaştı. Yine de J kişi bakışla rahatsız edilemeyi tazcizden saymayarak gündelik hayatın normalleştirdiği bir şey olarak inşa etti. Ayrıca J kişi evli olmak, eşinin varlığı ve bulunulan mekânın işletmecisi olması aracılığıyla rahatsız edilmenin üstesinden geldiğine dair anlatısında, çalışan olmayı ve evli olmamayı rahatsız edilmenin normalleştiricisi olarak inşa etmekte, kentsel kamusal mekânda rahatsız edilmeyi, sınıfa ve medeni duruma dayalı olarak meşrulaştırmaktadır. Ayrıca yine iş yerindeki başka bir kadının rahatsız edilme deneyimini, rahatsız eden ve rahatsız edilenin yaşı bakımından sorunsallaştıran J kişi, yaş faktörünü rahatsız etmenin-edilmenin normalleştiricisi olarak inşa etmiştir.

- Tamam peki ev dışına çıktığınızda sokağa çıktığınızda karşılaşmaktan endişe duyduğunuz şeyler var mı?
- *Yani taciz olaylarından hiç yaşamadım aslında ama hırsızlık taciz*
- Hiç mi yaşamadınız?
- *Yaşamadım*
- Ama şeyi merak ediyorum gerçekten hani her kadın illa ki tamam hani tecavüz olmasa da taciz boyutunda gözle sözle mutlaka bu tür deneyimleri oluyor kadınların yani sizin hayatınız boyunca hiç öyle deneyimleriniz oldu mu maruz kaldığınız şeyler?
- *Yo hissettiğim anda ya mesela burda u gelir bir müşteri sana bakar ki ona da müdahale ettim zaten kendimi gösterdim*
- Mesela ne gibi şeyler yaşadığınızı anlatabilir misiniz?
- *Bakış vardı ondan sonra uu daha çoğunlukla ne yapmaya çalıştım işte eşime hani ben buranın bi çalışanı değilim hani bi elemanı değilim hani eşim var dükkân mekân sahibiyim hani gelip geçici insan değilim gibi hani varlığımı hissettirmeye çalıştım*
- Anladım peki bunu hangi yollarla yaptığınızı dediğim gibi bu özellikle bu hikâyeler benim için çok önemli...
- *Ya benden bişey istemişse elemanı göndermişimdir uu servisine baktırmak için ondan sonra işte hesap alırken ciddiyetimi koruyup işte fazla cümlelerimi es geçmişimdir atıyorum “işler nasıl” “hamdolsun buyrun” deyip para üstünü göndermek gibi “ay nasıl olsun ya” deyip hani muhabbeti uzatmamak gibi uu daha sonra da burda bi olay yaşanmıştı uu zaten rahatsızlık veriyodu mafyavari bi insan gibi bişeydi ondan sonra elemanıma elemanımla sorun*

yaşamıştı ondan sonra bende oturdum senin derdin ne ondan sonra özür diledi haklı olduğumu düşündü dedim yani muhattap olduğum çocuğu torunu yaşta bi insandı sizin dedim kalıbınıza yakışıyo mu yaptığınız hareketler o yüzden böyle şeyler vardı beğenmiyosanız gelmezsiniz dedim yani beğendiğim bi tip de değildi ondan sonra zaten şeyi bakış açısı daha çok değişti ya da belki dediğim gibi evli olduğumu bilmiyodu eleman olduğumu zannediordu

- Anladım o zaman bu deneyiminiz sadece bu bi iki kişi ile mi oldu yoksa başka rahatsız edilme
- *Yok öyle şeyler yaşamadım*
- Sözle gözle. Peki sokakta falan yürürken hiç öyle şeyler yaşadınız mı gençliğinizi de düşünün hani sadece evlendikten sonra değil de
- *Gençliğimde vardı tabi canım ama yani*
- Bu konuda sizi etkileyen aklınızda kalan neler var?
- *Ya öyle işte klasik laf atmalar olur ya*
- Aslında evet mesela biz kadınlar buna hayatta çok rastladığımız için
- *Artık o dönemde ne biliyim arkadaşlık teklifleri falan ne biliyim takip etmelerle karşılıklı bi mekânlarda oturmaklarla olur ve artık medeni bi şekilde çıkarlar karşılıklarına ama öbür türlü pas verip vermediğine bakacaklar belki ama benim o tip şeylerim yoktu*
- Ama yine de mesela dediniz ya klasik laf atmalar hani aslında çok da klasik değil yani neler yaşadınız bunu merak ediyorum çünkü bunlar aslında kadınların hayatında önemli detaylar
- *Ne biliyim bi tanesinde uu çok yağmur yağıyordu takip edilmişim...beni takip etti işte beğendiğini hoşlandığını işte telefon numaramı istedi vermek istemedim ısrarla ha pardon vermedim kendi telefon numarasını verdi işte ısrarla aramamı mahallemize yaklaşıyodum o yüzden haniii tamam arıcam “git” (vurgu var) hesabına sonra ertesi gün oldu sabaha kadar aramanızı bekledim aramadın diye pat dadanak karşıma çıktı iş yerime girerken...*

J kişi, “öyle çok da açık giyinmem” ifadesinden önce “klasik” söylemi ile açık giyinmenin anormalleştiği bir gündelik yaşam ve tacizlerin artmasını kadın bedeninin örtülmemesi ile ilişkilendirerek de gündelik yaşamda kadınların giyim şeklini tacizin meşrulaştırıcısı olarak inşa etmiştir. Bedenini örtmeyi ise dini gereklilik ve kadın bedeninin cinsel meta konumu ile meşrulaştıran J kişi, bedenine ilişkin konuşurken “afedersin” söylemi ile de kadın bedenini meta olarak konumlandırmıştır.

- *Ev dışına çıkarken klasik öyle çok da açık giyinmem yanii kapalı değilim ama çok da askılı giymem çok sıfır kollu giymem benim bir mesafem vardır yani evet belki kolumu buraya kadar gösteriyorum da afedersin kolumun altını göstermek istemiyorum ya da işte ne biliyim küçük bi v yaka veya yuvarlak yaka giyerim de afedersin göğsüme kadar göstermek istemem*

- Hmhm neden istemezsiniz ha yani gösterin diye demiyorum düşüncelerinizi
- *Günaaahhhh günah yani*
- Bunun dışında başka bi düşünceniz var mı hani günah dışında?
- *Hoşlanmadığım için neye kime gös yani kendim hoşlansam belki yaparım ama u işte tacize sebep verilmesinin bi nedeni de o yani git evinde soyun sıpın ne yaparsan yap sokakta bunu sergilemenin bi mantığının olmadığını düşünüyorum*

5.2.2. Günlük yaşamdaki iktidar ilişkilerine dair açıklayıcı repertuvarlar

Kadın bedenine ilişkin repertuvarlarla ilişkili ve iç içe olmakla birlikte günlük yaşamdaki iktidar ilişkilerine dair 25 repertuvar ayırt edilmiştir.

- Aile olmak
- Gelin gelmiş olmak
- Kadın olmaya yakışır şekilde davranmak
- Alışkın olmak
- Koruyucu ataerkillik
- Kadınlar arası eril tahakküm
- Aile bireyleri aracılığıyla tahakküm
- Aile içindeki tahakkümün aile dışındaki kişilerce sürdürülmesi
- Tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak sınıf
- Tahakkümün meşrulaştırıcısı aşk, kıskançlık
- Tahakkümün meşrulaştırıcısı yaş
- Tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak dini inanç
- Tahakkümün meşrulaştırıcısı medeni durum, devreden ataerkillik
- Tahakküme dayalı içselleştirilmiş itaat: SAYGI
- Sayılmak, saygı aracılığıyla meşrulaştırılan iktidar
- Fedakârlık
- Sorumluluk duygusu
- Maddi güç, para sahibi olmak/Ev dışında ücretli bir işte çalışıyor olmak
- Boşanmak
- Toplum içerisine girmek/ farklı insanlar tanımak görmek
- Bedenleri üzerindeki tahakküme karşı çıkmak direnmek
- Çocuklar aracılığıyla ya da çocuklar üzerinde iktidar
- Şiddet
- Birey olamama
- Haber verme
- Rahatına düşkün olma
- Kız kardeşlik

A kişi, günlük yaşantısında, bir önceki bölümde alıntılanan “*kadın olmaya yakışır şekilde davranmak*” ve “*tahakküme alışkın olmak*” repertuvarlarına ek olarak

aile içerisindeki tahakkümü “yaşı küçük olmak” ve “aile olmak” repertuvarları ile meşrulaştırmaktadır.

- Peki o çocuk düşünüyordu siz düşünmüyor muydunuz?
- *Ben yaşı küçük olduğu için daha biraz düşünmüyordum hani 1-2 sene sonra olabilirdi ama dönüp geriye baktığım zaman iyi ki yapmışım diyorum çünkü hani o stres kalkıyor küçükken bazı şeyler daha çabuk unutuluyor daha çabuk alışılıyor bazı şeylere yaş küçükken diğer arkadaşlarım var henüz çocuk sahibi olmamış veya geç evlenmişler onlar diyo ki yani iyi ki şey yapmışın diyolar erken evlenip çünkü biz şu an o şeyde değiliz şu an 32 yaşındayım daha yeni evlenen arkadaşlarım var diyolar ki ya ben o çocuğu nasıl çekecem ben o stresten kurtuldum mesela yorucuydu çok cahildim gerçekten kendi adıma söylüyüm*
- Peki şey hani illa bi çocuğunuzun olmasını istiyor muydunuz yoksa
- *Olmaması lazım ya çocuksuz yani evlilik olmaz o ya ne biliyim rabbim her arayana versin yani çünkü arayan çok insan var*

A kişi küçük yaşta çocuk sahibi olmayı, küçük yaşta bazı şeyleri kabullenmenin daha kolay olması, genel olarak çocuk sahibi olmayı da toplumdaki diğer kişilerin onayı ve isteği ile meşrulaştırmıştır. Bu söylem aile içi iktidar ilişkilerinde kadının ikincilleştirilmesi ve kadına yüklenen sorumlulukların *aile olmanın bir gerekliliği* olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir. Öte yanda söylem bir bütün olarak ele alındığında da hem katılımcının hem de küçük yaşta çocuk sahibi olmayı onaylayan diğer kadınların çocuk sahibi olmayı kendilerinin bir isteği olmaktan çok bir stres ve (dayatılan) bir gereklilik olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

A kişi konuşmanın başka yerlerinde eşinin ve babasının çeşitli kısıtlamalarından bahsetmesine rağmen doğrudan ev dışına çıkmaya yönelik herhangi bir baskı ile karşılaşmış olmadığını konuştuğumuzda, ev dışına çıkmaya yönelik baskı yaşamadığını belirtti ve “sağolsun” söylemi ile baskı kurmadıkları için ailedeki erkeklere teşekkür etti. Bu da günlük yaşamda ev dışına çıkma konusunda baskı görmemenin A kişi için bir lütuf olduğu, baskı olarak görmediği bu baskıya rağmen A kişinin “sağolsun” söylemi ile ailedeki erkeklere minnet etmesi de baskının ailedeki erkeklerle özdeşleştiği anlamına gelmektedir. Baskı olduğu düşünülmeyen bu baskı için de ailedeki erkeklere teşekkür edilmesi ise kadının hayatında mutlaka olan eril tahakkümün ifadesidir.

- Peki baskı anlamında dışarıya çıkmaya yönelik?
- *Yok hiç olmadı*

- Peki evlendikten sonra
- *Hiç hiç hiç hiç hiç sağolsun ne babam ne kocam yapmıcağsın etmiceksin gibi bişey hiç olmadı*

Gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerine dair diğer bir repertuvar da kızkardeşlik repertuvarıdır. Feminist teoride kızkardeşlik, tüm kadınlar için tüm haksızlıklara karşı durmayı, aynı zamanda kadınların birlikte güçlenmeleri amacını ifade eder. Yine de konuştuğum kadınların bazı söylemlerinde kızkardeşlik bazen kendisini üst/farklı, başka kadınları öteki olarak konumlandırarak yeni bir iktidar hiyerarşisinin inşası, bazen de kızkardeşliğin inşasıydı.

- Mesela sizi neden erkekler rahatsız ediyor bu anlamda?
- *Bayanları niye kısıtlıyorlar sürekli.*
- Niye?
- *Onu bilmiyorum işte, niye kısıtlıyorlar sürekli bayanları ben kısıtlı bir insan değilim ben rahat bi insanım o yüzden ben çevremden duyuyorum perde açtırmıyolarmış evin içinde daha öküz insanlar var sen gidip dışarda denizde afedersin karılara kızlara bakıyon var yani çevremde çok yakınımnda var o insan görüyorum sürekli şahitim ve onunla muhabbet etmekten hoşlanmıyorum karısını kapattı güzelce eşarbını türbanını bilmem nesini mantosunu giydiriyö eve sokuyor kadını evden dışarı çıkarmıyor ama gittiği her mekânda gözleri fıldır fıldır ben o insanla nasıl muhabbet ediyim o insanla aynı ortamda nasıl duruyum başka bi arkadaşım var o da öyle sigara kullanıyor diye kocasından dayak yiyor kocası aldatıyor ve karısının hiç bi şeyi yok yani özgürlüğü yok sürekli her şekilde kısıtlıyo içmesine bile tamam kendisi kullanmıyor adam kullanmıyor adam kullanmadığı için istemiyor karısının kullanmasını kokuyormuş bilmem ne tamam da bunu neden şiddetle o yüzden diyorum ki yani ben ya bu bayanları biraz daha rahat bırakın ya*

B kişinin gündelik yaşantısında ev dışında ücretli bir işte çalışıyor olmak gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerini dönüştürücü bir repertuvarıdır.

- Peki şey hani ıııı o parayı isterken bu sizin hak, yani sizin zaten hakkınız bu sizin kazandığınız para, bunu hissederek mi ondan para alıyorsunuz yoksa sanki harçlık alır hani ordaki hissi nasıl yaşıyorsunuz?
- *Valla söyleyiver bazen bana parayı bazen dalga geçer gibi benim elime 10 lira para veriyor tamam mı, ağzına tükürdüğümün adamı diyorum ona söyleniyorum ben diyorum eşşek gibi çalışıyorum eşşek gibi çalıştığım için benim vereceksin benim paramı diyorum bana öyle çocuklara verir gibi para vermezsin diyorum o da diyo ki bana elimde var mı bankadan çekmedim üzerimde yok ama ben istedim mi diyorum bana istediğim miktarı vereceksin*

B kişinin gündelik yaşantısında koruyucu ataerkillik, haber verme ve kıskançlık ise tahakkümün meşrulaştırıcısı repertuvarlar, tahakküme dayalı içselleştirilmiş saygı da tahakkümün normalleştiricisidir. Konuşmanın çeşitli yerlerinde eşinin ona güvemesini sağlaması ya da kız kıza/bayan bayana! buluşmalara, haber verdikten sonra bişey demez vb. söylemleri de tahakkümün örtük gösterenleridir.

- *Ben eşime söylemeden bir yere gitmem*
- Peki bu sizin isteğiniz mi yoksa onun isteği mi?
- *Ya şöyle bişey evlilikte bunun olması gerektiğini düşünüyorum karşılıklı bu bir saygıdır güvenle felan alakası yok anladın mı ama ben onun nereye gittiğini bilirim o da benim nereye gittiğimi bilir.*
- Peki bu bilmek mi yoksa izin almak mı yani?
- *Bilmek izin almak değil yani ben u söyleyiver mesela diyelim ki benn işten çıktım yani Allah korusun insanın başına her şey gelebilir anladın mı yani biz bu yüzden birbirimize her şeyi söylüyoruz yani o nerdeydi burdaydı şimdi ben seninle oturuyorum eşime dedim ki yani dedim üniversitede bir öğrenci var onunla beraber röportaj yapcaz tamam dedi ne kadar sürcek bi saat bi buçuk saat sürecekmış dedim konuşcaz dedim tamam dedi sizin kafede (kadının çalıştığı kafeyi kast ediyor) oturun dedi ne kafede oturucakmışım dedim bende ona öyle yani veya ben bi arkadaşım ile görüşmek istiyorum*
- Yani mesela şu an dışarda bir yerde oturuyorsunuz bu konuda eşinizin tutumu
- *Mesela şöyle bişey kıskanç erkeklerin çoğu kıskanç bu konuda şey vardır yani ama ben de o konuda baskınım yani benim namusum kimseden sorulmaz kocamdan da anamdan babamdan çocuklarımdan hiç kimseden benim namusum benden sorulur*
- Bununla ilgili eşinizle münakaşalarınız oldu mu?
- *İlk zamanlarım oldu*
- Nasıl aştınız
- *Onun bana güvenmesini sağladım*

Hem ücretli iş ve ev işlerinin ortak yükünün mekânsal hareketlerini sınırlaması hem de gündelik yaşamda kadın yoksulluğu (araba ve motorsikleti olmama), B kişi için erkek bağımlı bir mekânsal hareketi inşa etmekte fakat bu iktidar inşası B kişinin gündelik yaşantısında “*rahatına düşkün olmak*” söylemi ile örtülmekte ve erkek bağımlı mekânsal hareketlilik aracılığıyla gündelik yaşamda erkek egemenliğini üretmektedir.

- Ama mesela diyelim ki siz ben çıkıcam diyip çıkabilir misiniz şey olarak değil tamam siz belki de zahmetli geldiği için hani dolmuşa binip gidebilir misiniz mesela

- *Gidebilirim de birazcık rahatıma düşkünüm (gülüyor) o hastanenin orda erkek kardeşim oturuyor hani lojmanlar var ya altında erkek kardeşim var mesela ona bile motorla bıraktırırdım kendimi çünkü ayaklarım ağrıyor (gülüyor) otobüsten iniyorum ya o yokuşu var ya yukarı çıkarken ki yokuşu o yokuşun orda bekliyorum benimkini arıyorum geliyor beni alıyor yokuşun ordan o yokuşu çıkmak var ya bana ölüm gibi geliyor zulüm gibi geliyor*

B kişinin söyleminde de kızkardeşlik repertuarı hem kendini güçlü olarak konumlandırmak hem de başka kadınları güçlendirme eylemlerine karşılık gelmektedir. B kişinin söyleminde güçlü olmak rahat büyümek ve büyürken kendi işini kendi yapmak repertuarları ile açıklanmıştır. Bu anlatısındaki kızlığımda söylemi ise sorunludur. Ayrıca B kişinin, arkadaşı ile ilgili anlatıları, ev içi tahakkümün ev dışı deneyimsizlik aracılığıyla yine ev içi baskıyı nasıl yeniden ürettiğini de Q kişi deneyiminde açıklamaktadır.

- Peki şey olarak merak ediyorum ev dışındaki işleri işte faturadır işte bu tarz tatil yeri ayarlamadır satın almadır eşiniz mi daha çok halleder yoksa siz
- *Birlikte hallederiz daha çok mesela bu sene umm şey yaptık bana bıraktı sen nasıl istersen öyle yapalım dedi mesela üç gün Ayvalık'a gittik orda benim taa 30 yıllık arkadaşım var 30 yıllık arkadaşım Ayvalık'da görev yapıyor onun yanına gittik orda 3 gün kaldık ondan sonra Denizli'ye gittik Denizli'de bi gece kaldık ondan sonra Denizli'den oranın bi köyüne gittik orda bi arkadaşımın çok samimi olduğum bi arkadaşımın mesela sana nasıl diyim benim o arkadaşım çok kapalı bir bayan çok kapalı gece kesinlikle dışarı çıkmayan bir bayandı ve ben onu gecenin 9 unda evinden alıp zorla dışarı çıkartırdım ve şey der hep bak gittiğimiz zaman mesela muhabbetlerimiz de olur senin sayende korkularımı yendim senin sayende gezmeyi öğrendim öyle der ben çünkü rahat büyüdüm*
- Acaba neden korkuyordu neden çekiniyordu?
- *Görmemiş çıkmamış daha önce yani bişeyleri hep kısıtlanmış hep kısıtlayarak hani şey yaparak şey yapmış anladın mı bi misafiri geldiğinde eli ayağına dolaşırdı mesela kahve yok evde deli olurdu kahve yok yetmicek etmicek ha olanını koymayı düşünmezdi...*
- Peki siz onu evden dışarı çıkarmak istediğinizde evli miydi?
- *Evliydi*
- Eşi şey yapıyomuydu işte çıkmasını?
- *Horozlanıyordu horozlanıyordu eşi*
- Siz mi mücadele ettiniz kendisi mi?
- *Beraber beraber mücadele ettik şimdi dili papuç kadar olmuş (kahkahayla güldü)*
- Peki dediniz ya eşi bastırıyordu
- *Çok arkadaşım var öyle*

- Peki bunu düşünerek kendi hayatınızı da düşünün kadınların ev dışına çıkışının kısıtlanması sizce kadınların gündelik yaşantısını, toplumsal hayata katılımını nasıl etkiliyor?
- *Olmuyor bir yere gittikleri zaman bi şeyleri başaramıyorlar yani bir fatura yatırmayı bile beceremiyorlar*
- Mesela bu noktada kendi hayatınızdan var mı verebileceğiniz örnekler?
- *Ben her işimi kendim halledebiliyorum*
- Hep büyürken bu böyle miydi yani hep özgür?
- *Şöyle bişey şimdi ben bide bu büyütülmeden kaynaklı benim ablam var benim ablam kalkıp da bir işin ucundan tutmuş bir insan değil bi hastaneye gidip becermiş bi insan değil ben kızlığında da hastaneme giderdim ben kızlığında da faturamı yatırırdım ben kızlığında da her işimi kendim görürdüm*

C kişinin gündelik yaşantısında “*Bedeni üzerindeki tahakküme karşı çıkmak/direnmek*”, “*Yasakların üzerine gitmek, yasaklara uymamak, dinlememek*” gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerini dönüştürücü repertuvarlardır.

- Pekii ev dışında istediğiniz gibi giyinebiliyor musunuz? Hayır demiştiniz galiba?
- *Yaaani giyiyorum ya yani artık giyiyorum*
- Pekii artık giyiyorum dediniz bu konudaki mücadelenizi anlatır mısınız?
- *Yani şöyle söyliyim pes etmezseniz eğer her konuda bu böyle iş konusunda da aile konusunda da pes etmezseniz yapmak istediğinizi yapabilirsiniz çünkü kadınlar erkeklerden aslında daha güçsüz ya da işte daha beceriksiz değiller sadece pes ediyolar çünkü baskıdan kaynaklı tamam yaaaa onun dediği gibi olsun ama bende o olmadı ben biraz daha inat olduğum için*
- Pekii nasıl gelişti bu?
- *Yaani giymiceksin dediği azar işittiğim bişeyi ertesi gün tekrar giydim yapmıcaksın dediği şeyi tekrar yaptım*
- O anda vazgeçip ertesi gün mü tekrar giydiniz?
- *O an tabi hani atıyorum dar bişey giydim tayt giydim işte git onu çıkart dediğinde evet gidip çıkartıyordum ama ertesi gün yine giyiyordum ama git çıkart diyodu çıkartıyordum sonra yine giyiyordum baktı baş edemiyor artık babamda haliyle kabullenmek durumunda kaldı en basit oje sürmek mesela nefret ederdi oje sürmekten şu an oje sürmediğim nadir günlerden biri o da yoğunluktan kaynaklı kızıyor aslında biliyorum bakışı yetiyor bende rahatsız oluyorum hani çok sinir oluyorum ama pes etmiyorum yani eğer çünkü ben bi kere sadece pes edersem sonrası gelicek biliyorum yaptığımda yine göze baticak ama göz alışmasıyla da ilgili bişey aslında insanların yaşadığı çevrede alıştığı şeydir ya hani*
- Mesela nasıl oldu oje sürdünüz?
- *Kızdı sürdüm kızdı sürdüm kızdı sürdüm*

D kişi de aile içindeki iktidarı, aile olmanın bir gerekliliği olarak, yine eril şiddet ve iktidarı da dini inancın gerekliliği olarak meşrulaştırmıştır. Bu bakımdan D kişi için tahakkümün meşrulaştırıcısı dini inanç ve aile olmak repertuvarlarıdır. Babası ile yaşadığı travmatik bir anısını anlattıktan sonra babasını nasıl affettiğine ilişkin söylemleri, allahın verdiği duygu ve aile olmak repertuvarlarını, eril şiddetin meşrulaştırıcıları olarak inşa etmiştir.

- Ondan sonra sizin ilişkiniz nasıl değişti babanıza karşı?
- *Yanii şimdi ben babama çok düşünüm çok seviyorum yani çok seviyorum sevmekten alıkoyamıyorum o Allah'ın aile olmanın Allah'ın verdiği bi duygu bence yoksa barınamayız aile olamayız görüşemeyiz şey yapamayız*

Konuşmanın çeşitli yerlerinde D kişi cinsel şiddeti de dini inaç ile meşrulaştırmıştır. Yanı sıra konuşmanın birçok yerinde D kişi başka kadınlar üzerinden konuşarak kendi yaşantısındaki tahakküm ve iktidarı örtmekte ya da başka kadınları ötekileştirmektedir. D kişinin söyleminde sınıf da hem aile içerisinde cinsler arasında, hem de kadınlar arasında, iktidarın meşrulaştırıcısıdır.

C kişide olduğu gibi D kişinin söyleminde de “*Bedeni üzerindeki tahakküme karşı çıkmak, direnmek, yasakların üzerine gitmek, yasaklara uymamak, dinlememek*” gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerini dönüştürücü repertuvarlardır. Bu dönüşüm D kişinin ailesi içerisinde, aynı ailede yasaklara karşı çıkarak iktidarı dönüştüren (D kişi) ve yasaklara boyun eğerek, kabullenerek tahakkümle yaşayan (annesi ve kız kardeşi) bireylerin deneyimlerinde belirgindir. Ayrıca hem C kişi hem de D kişi aile içerisindeki eril tahakküme karşı çıkmayı “*fitrat itibariyle aykırı olma*” “*inat olma*” gibi söylemlerle anormalleştirmişlerdir. Ayrıca D kişinin söyleminde eğitim ve bununla beraber şehir dışında yaşama deneyiminin güçlendiriciliği de aile içi iktidar ilişkilerinde güçlendirici, iktidar ilişkilerini dönüştürücü role sahiptir. J kişinin işe yarayan kadın özne konumunda alıntılı olduğu gibi “*bana bişey olursa evi sen idare etceksin diye benim şehir dışında okumamı aslında çok istedi*” söylemi ile D kişinin deneyiminde de eğitim fırsatı oğlan çocukların olmaması nedeni ve koşuluyla kız çocuğa sunulan bir fırsattır. Yine D kişinin anlatısında günlük iktidar ilişkilerine dair, “*tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak yaş*” ve “*koruyucu ataerkillik*” repertuvarları açıklayıcıdır.

- Peki babanızla ne gibi mücadeleleriniz oldu?
- *Yani ilk başta bana da şey yapmaya çalıştı ama dinlemedim mesela bana diyo ki yani şunu yap neden diyorum bana mantıklı bi açıklama yap yapıcam söyle*

beni ikna et “ben senin babanım” diyo (burda duruşu dikleşiyor sesi gürleşiyor) ama böyle bi hayat yok dedimm babama en son yani beni ikna etmelisin sonuçta ben bir bireyim kaç yaşına geldim hadi üniversiteye kadar evet ama üniversiteden sonra bende çok değiştim ben tam o sırada üniversite işte tam ergenlik dönemimdi ondan sonra okul seçmemde biraz müdahale etmeye çalıştı ama ben fitrat itibariyle zaten aykırı bir insanım yani her şeyi olduğu gibi kabul etmiyordum orda çatıştık okul konusunda işte ben üniversiteye gitmek istedim üniversitede durdurmadı beni istediği yere git dedi bide o arada hastalığı ortaya çıktı böbrek hastası babam 3 kere nakil oldu erkek çocuğu da olmadığı için “bana bişey olursa evi sen idare etceksin” diye benim şehir dışında okumamı aslında çok istedi git kendi hayatını kur ayaklarının üzerinde durmasını öğren orda iş bul kendine diye şey yaptı ama hani yine de yaşam tarzım kıyafetim bir ara kapanmamı istedi ama ben o konuda yapmıcağımı söyledim en son bana oje alırken buldu kendini çünkü hani evlat olunca işin içinde karısı eşine yaptıklarını bana yapamadı ama sonra ne oldu yavaş yavaş hani benimle birlikte o da biraz şey yapmaya başladı ama anneme karşı tavrı hiç değişmedi

- Peki siz büyürken büyütülürken ev dışına çıkma konusunda
- Yaaniiii aslında benimle birlikte öğrendiler bunları çünkü ben onların ilk çocukları olduğum için babam şey der hatta “sende yaptığım yanlışları kardeşinde yapmadım” çünkü ben hep mücadele ettim
- Mesela bu mücadelelerden bahseder misiniz?
- Yaani şimdi mesela ne gençsin sigara da kullanıyorum evde içmek öyle bir dünya yok babam keserr (gülüyor) sigara için ee dışarıya çıkıcaksın belli sınır akşam ezanı mesela onun saati vardı ya işte körü körüne bağlanmak gelenek göreneklere bu bi saygı belirtisi olmadığını şu an babam öğrendi benim sigara kullandığımı biliyo sadece diyo ki benim yanımda yapma çünkü senin sağlığına zarar geldiği için ben çok üzülüyorum diyo hani o o açıdan bakıyor ama en baştaki amacı bu değildi en baştaki amacı benim sağlığım falan değildi ben bi babayım benim kızım bunu yapamaz benim kızım işte benim gurur duyacağım bir insan hani beni bi egolarını tatmin aracı olarak kullandı üniversiteye gitti geldi yüksek lisans yaptı işte şöyle donanımlı böyle ama ben babayım benim istediğimi yapıcaksın ama hepsi aynı anda olmuyor o işlerin onu öğrendi yani dışarıya çıkıcam izin vermiyordu bana
- Mesela bununla ilgili anılarınızı anlatır mısınız?
- Yani en basiti bir arkadaşımın doğum günü vardı akşam akşamdı gidemezsin diyo
- Dışarda mı arkadaşınızın evinde mi oldu?
- Dışarda dışarda kafede o zamanlar burda bi çatı kafe vardı
- Kaç yaşındaydınız siz?
- Lise ikideydim gidemezsin diyo ya ben o zamanda gidicem bak sen beni kessen ben yine gidicem diyorum “gidemezsin” ya öyle şiddete şeyi yoktur hele bize ya aslaaaaa izin de vermez kendi de yapmaz (şiddeti kast ediyor)

kendini yer bitirir ama biz çok çatıştık dediğim gibi beni ikna etmeden olmaz çok kavga ederiz ben dedim durmam yanında durmam babaanneme giderim babaannemin de beni yetiştirme sürecinde çok üzerimde şeyi vardır yapacağımı da bilir yani saat heralde on buçuktu kendi götürdü aşağıda bekledi ama götürdü ama gidicem dedim yani ya dedim ben onu tehdit ettim bidaha asla seninle konuşmam dedim hiçbir şekilde hani biliyor konuşmadığım da vardır öyle çünkü en kötü ceza onu sevgimden mahrum bırakmak çok düşkündür bana hani ben onunla konuşmadığımda onunla eğlenmediğimde çok rahatsız olur mutsuz olur onu göze alamadığı için beni götürdü ama aşağıda bekledi

- Mesela bununla ilgili siz ne düşündünüz ne hissettiniz?
- *Kazandım (gözleri güldü)*
- Peki aşağıda bekliyor olmasıyla ilgili?
- *Hiç rahatsız olmadım olabilir çünkü ben orada onun varlığı değil beni rahatsız eden yukarıya da çıkabilir ben benim babamdan hiçbir zaman utanmadım ki beni kabul eden herkes ailemle edicek*
- Pekii sizi orda kontrol ediyormuş hissini
- *Değil hayır yani neden olduğunu bana açıklamıyor çünkü o zaman ben bu kadar çok yönlü düşünemiyordum hani diyordum ki beni neden göndermez hani yani o kadar şimdi çok yönlü düşünebiliyorum her şeyi görebiliyorum olasılıkları bana neden öyle o bana güvenmediği için değil ya başkalarına güvenmedi veya orda başıma birşey gelebileceği için bilemiyorum çünkü o onun yasadığı birşey ama mesela bana gerekçe sunmuyor gidemezsin ben senin babanım diyor ben de bunla tatmin olmuyorum*
- Evet ama hâlâ şunu düşünüyorum yani babanızın aşağıda olması sizin üzerinizde hiçbir olumsuz his
- *Yani ben orda gittim eğlendim çünkü hatta daha rahattım neden babam var beni eve götürülecek eve gitme problemim yok hani ben birazda ehlikeyfimdirdi bu konuda hani o beni rahatsız etmedi orda sadece neden bana izin vermedi hani neden*
- Peki hiç bunun cevabını aldınız mı?
- *Sonradan aldım hani şimdi şey şimdi daha rahat konuşuyoruz diyoki sen benim ilk çocuğumdun birçok konuda sana nasıl davranmam gerektiğini bilemedim o zaman insanlar yetişme döneminde diyo ki yani çok tehlikeli şeyler olur ve sen bunları göremezsin diyo yani orda her şey başına gelebilirdi falan diyo bilmiyorum evet pek bana şey gelmiyor ama güvenmediği içindir büyük bir ihtimalle ama hani bana veya başkalarına fark etmez ama sonuçta beni mahrum edecekti yani sonuçta*

D kişinin gündelik yaşantısında maddi güç-para sahibi olmak iktidar ilişkilerini dönüştürücüdür. Bu da ücretli iş yaşamına katılımın aile içi iktidar ilişkileri ve mekânsal hareketliliği destekleyici inşasını göstermektedir. Yine D kişi para sahibi olmayı ya da parayı yönetmeyi güç sahipliği olarak anlamlandırmakla

birlikte maddi güç sahibi olan D kişinin bu gücü, aile içerisinde ötekileştirilmek aracılığıyla eril tahakküm ile karşılaşmış fakat D kişi tarafından dönüştürülmüştür.

- Peki eşiniz çalışmanız hakkında
- *Ya kim memnun olmaz şimdi ben 1 saat özel ders veriyorum 100 lira para kazanıyorum*
- Yani eşiniz bundan memnun mu?
- *Çok memnun bence ya bide o şey oluyo yani ilk başta hani ben bir gün çalışıyorum senin kazandığın parayı sen bi saat çalışıyorsun bi ara işimi şey yaptı yani ti'ye almaya çalıştı, çünkü bunun altında ezildi hani çünkü ben bi saat ders yapıyorum akşama kadar geziyorum eğleniyorum dinleniyorum ama o bu imkânlara sahip değil ben de ona dedim ki okusaydın bana ne yani benim sorunum değil o değillll yani herkes seçimlerinin sonuçlarına katlanır bi ara bu ciddi bişey oldu bizim aramızda yani hani benim okumam bu kadar şey olmam onun okumaması benim kadar kazanmaması*
- Bu konuda neler yaşadınız?
- *Ondan sonra bana devretti işte maddi şeyleri çünkü hani benim fazla kazanmam onu bu konuda rahatsız etti en güzel çözüm yolu hani parayla ilgili mevzulara hiç girmemek olduğuna karar verdi işime de geldi*
- Peki bununla ilgili yaşadığınız spesifik şeyler oldu mu?
- *Ailesiyle oldu*
- Ne gibi mesela
- *En son ben bi hafta tatile gittim yalnız (vurgulu ve kahkahayla güldü) kız ortaokul arkadaşlarım var üç tane bi tanesinin Ayvalık'ta evi var kız kıza onların çocukları da var kız kıza üçümüz gidelim dedik çocukları bıraktı onlar bayan bayana denize girelim kafamızı dinleyelim falan üç gün oraya gittim ben ondan sonra eşimin arkadaşları vardı biz daha yakın olduk sonra eşiyile falan onun eşiyile sonra oraya geçtim bi üç gün orda yani bi beş gün gezdim ben yalnız ailesi şimdi bide ev yaptırıyoruz ya şimdiii ailesi de e eşyaları almak zorunda hani onlar şey diye düşünüyor hani öyle geziceğine şey yapacağına eşyaları alsaydınız felan gibi hani benim böyle lüks yaşamam onları rahatsız etti hani böyle sonra ben bunları duydum sonra babasıyla karşı karşıya geldik dedim ki benim harcadığım para senin çocuğunun kazandığı para değil benim hesap vermem gereken kişi siz değilsiniz eğer işte biz seni evladım gibi evladı gibi görüyorsan mutlu olman gerekiyordu çünkü ben mutluyum dedim olay kapandı sonra*

D kişinin anlatısında yalnız başına tatile çıkma, bir sonraki bölümde yer alan özgür kadın olmaya ilişkin bir açıklayıcı repertuvardır. Burada D kişinin yalnız olma vurgusu, tamamen bireysel bir mekânsal hareket olmamakla birlikte “kız arkadaşlar”, “kız kıza”, “bayan bayana” “eşimin arkadaşının eşi” söylemleri de cinsiyete dayalı tahakkümün ve cinsel meta kadın konumunun ifadesidir. Ayrıca D

kişinin anlatısında eşinin aile bireylerinin müdahalesinde “evladı gibi görme” söylemleri de aile içerisinde iktidarın “aile olma” aracılığıyla kuruluşunun gösterenidir. D kişi ayrıca yaşadığı nispeten “rahat” yaşantıyı “lüks” olarak anlamlandırmaktadır. Bununla beraber D kişi de tanıdığı kadınların hayatlarına dokunarak kızkardeşliği üretmişse de konuşmanın birçok yerinde “*ben çok farklıyım*”, “*benim çok mutlu bir hayat yaşamam insanlar için rahatsız edici çünkü insanlar bu hayatı istiyolar sahip olmayınca da kınıyorlar insanların böyle bir özelliği var yani birçok insan böyle bir hayatı olsun ister benim gibi kim olmak istemez ki*” gibi söylemleri ile daha çok üst konumunu üretmektedir.

- *Ya ben aslında yani zor bi insanım çok insan kabul edemiyor benim kendi arkadaşım ya çok yakın bir arkadaşım işte onun da bi çocuğu var mesela dün akşam konuştuk diyo ki ilk başlarda çok yadırgadım D senin hayatını hani nasılllll nasıl rahat işte hesap vermiyor geziyor eğleniyor işte akşam dışarı çıkıyor*
- Çalışan bir arkadaşınız mı?
- *Hayır çalışmıyor “ya ama sonra seni tanıdığında aslında bunun kötü bişey olmadığını” çünkü toplum bunu kötü bişey olarak görüyor kötüyü yani kötü bi insan ama beni tanıdıktan sonra yani eşi bile eşi bide çok şey böyle erkeeeekkkkkk adaaaammmmm (vurgulu dik duruşa geçti) çok yani kapalı bir ailede büyümüş ama ben onların hayatlarına girdikten sonra yani düşün on yıllık evliler ve tatile gitmemişler böyle bir aile düşün ilk tatillerini bizimle yaptılar biz Bodrum’a gittik ve çok mutlu oldular sonra bana teşekkür ettiler “hani iyi ki böyle hayatımıza girdin” (gülüyor) çünkü yokkk hayatlarında tatil kavramı yok o parayı niye ailecek gidelim yazlık var ama ailecek (yeriyor burda) on kişi Aslı işte arkadaşım onlara hizmett hizmetçi yemek yapsın çocuklara baksın evi temizlesin öyle tatil mi olur*

E kişinin gündelik yaşantısında da ücretli iş yaşamına katılımın aile içi iktidar ilişkileri ve mekânsal hareketliliği destekleyici inşası bakımından “*Maddi güç-para sahibi olmak*” iktidar ilişkilerinde dönüştürücü bir açıklayıcı repertuvarıdır. E kişi konuşmanın birçok yerinde günlük yaşamda para kazanan kişi olarak güçlü durabildiğine ilişkin söylemlerde bulunmuştur. Ayrıca “*aile reisi kim mesela şu anda ikimiz gibi olsak da ben gibiyim çünkü maddi şeylerde kararı ben veriyorum*” söylemi ile kendini aile reisi olarak konumlandırmasını da maddi şeylerde karar verici olmakla ilişkilendirmiştir. Medeni durum E kişinin gündelik yaşantısında aile bireyleri için tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak deneyimlenmiştir. Bu bakımdan E kişinin gündelik yaşantısında iktidar, “*devreden ataerkillik*” biçiminde baba anne abi dayı eş komşu arasında devrolmuştur. E kişi de aile içi iktidar ilişkilerine dair

anlatısında “*babam karışmamış sen kimsin*” söylemi ile bir yandan aile olmayı tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak inşa etmiştir. Konuşmanın bütünlüğü içerisinde birçok yerde E kişinin annesinin tahakkümünü dile getirmesi de kadınlar arası eril tahakkümü diğer bir ifadeyle tahakkümün erkeklikle değil erillikle ilişkisini göstermektedir. Annesi ile olan iktidar ilişkilerinde E kişinin tahakküme karşı çıkışını, tekrar eden “*beni delirtti*” söylemleriyle meşrulaştırması, tahakküme karşı çıkmayı ancak delirmekle mümkün bir davranış olarak inşa etmektedir. Dayısının tahakkümüne karşı çıkışını anlatırken de “*tabiki saygı gösteriyorum şey yapıyorum ama*” ifadesi de örtük de olsa saygıyı tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak inşa etmektedir. Abisinin tahakkümünü anlatırken ise “*o zaman bekarım giyiniyorum ediyorum*” söylemi D kişidekine benzer biçimde E kişinin bir kadın olarak istediği gibi giyinmesini gezmesini bir lüks olarak deneyimlediğinin işaretidir.

Ayrıca özne konumlarında alıntılanan E kişinin annesi ve dayısı ile olan münkaşasına dair anlatısında geçen “*e o evi ben geçindiriyorum kimse bana maddi yardımda bulunmuyo annemden bi destek almıyorum akrabalarımından biri destek olmuyo*” ve “*burası dedim benim evim arkadaşım dedim ister çalarım ister oynarım*” söylemleri de maddi güç, para sahibi olmanın gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerini dönüştürücü inşasıdır. E kişi para sahibi olmayı ya da parayı yönetmeyi güç sahipliği olarak anlamlandırmakla birlikte maddi güç sahibi olan E kişi üzerindeki eril tahakküm ise ailedeki erkekler tarafından gündelik yaşamda bu parayı onun elinden almak aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu tahakküm ise ya kadın olması üzerinden, kadının kentsel kamusal mekânda zayıflığı, korunması gerektiği biçimindeki koruyucu aterkilik ya da kadının yapamayacağı, başarılı olmayacağı düşüncesi dayatılarak kadını güçsüzleştirme, ötekileştirme üzerinden ve şiddete başvurularak yapılmaya çalışılmıştır.

- *Ha mesela ne oldu mesela ben babam öldükten sonra ... işine başladım dedim ya ilk işim o benimdi işte başladıktan bi hafta sonra ... bana para geldi ... baktım güzel paralar kazanmaya başladım ondan sonra abim dedi ki sen dedi bu kadar lüks yaşayamazsın dedi paranı bana vericeksin dedi*
- Mesela o zaman ne yaptınız?
- *Ama bunlara hep annem mücade etti benim annem yaptı bunları mesela ben ... işi yaptım uu abim beni işyerine çok ziyaret etti o zaman bekarım giyiniyorum ediyorum iş yerinin arabaları var altımda işim gücüm bütün her şeyim yerinde abim o zaman benim kazandığım paraları görüyodu ondan sonra parama müdahale etmeye kalktı işte “ver ben yatırım yapayım ver ben*

araba” araba almaya kalktım uuu abim dedi ki “benden izinsiz araba alamazsın” dedi o kadar araba alıcak paran var bana neden vermiyorsun” sonra annem beni sürekli şikayet ediyodu abime

- Peki siz aldınız mı sonra arabayı?
- *Aldım aldım aldım aldıktan sonra geri verdim arabayı*
- Onun yüzünden mi?
- *Onun yüzünden çünkü bindirmicek çünkü gelip alıcak arabayı ona annem izin veriyodu annem tasdikliyo abimi destekliyo sürekli çünkü neden ben özgür yaşamıyım neymiş hani eski kafa usulü benim başıma bişey gelirmiş bana kötü bişey olurmuş hani beni rahat bırakmazlarmış sonra hep annemle biz gene çok kötü olduk çok kötü olduk bi gün abim eve geldi bütün eşyalarımı kırdı benim ona neden paralarımı vermiyoduşum ben bu kadar parayı nasıl*

C ve D kişinin söyleminde olduğu gibi E kişinin yaşantısında da “*Bedeni üzerindeki tahakküme karşı çıkmak, direnmek, yasakların üzerine gitmek, yasaklara uymamak, dinlememek*” gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerini dönüştürücüdür.

- Size şiddet uygular mıydı abiniz?
- *Hayır şiddet uygulamazdı ama annemin gazına çok geliyodu çok geliyodu ondan sonra o olaydan sonra ben abimle bidaha görüşmedim yani samimi olarak görüşmedim o gün ben abimin olayını kafada bitirdim 3 tane cep telefonu kırdım ben annemin elinden alıpta sürekli yandıriyodu çünkü neden biliyo musun mesela ben buraya mı geliyorum “annecim ben Güldanıyla buluşabilir miyim” bunu istiyodu annem ondan izin almamı istiyodu hep bunu istiyodu annem mesela sabahları işe gidiyorum benden önce kalkardı kapının orda dururdu “ne giydin”, “bakıyım”, “bunun ne gereği var şimdi giyiyosun”, “kaçta geliceksin”, “bak ben bekleyemem” annem beni biraz çıldırttı*

E kişi ile benzer şekilde G kişi de özne konumlarında da alıntılındığı gibi aile içerisinde eril tahakküme karşı çıkışını kendini psikolojisi bozuk kafayı yemiş ve deli olarak konumlandırmak aracılığıyla meşrulaştırmış ve aile içinde tahakküme karşı çıkmayı deli kafayı yemiş psikolojisi bozuk insan davranışı olarak inşa etmiştir. Günlük iktidar ilişkileri bakımından G kişi konuşmanın birçok yerinde aileden eşe babadan kocaya devreden ataerkilliğin inşasını örneklemiştir. Çocukluktan başlayıp boşanana kadar devreden bu tahakküm G kişinin arkadaşları ile olan ilişkilerine de devrolmuştur. İktidara dayalı öteki konumu G kişinin bireysel kimlik inşasında öteki konumlanışının karşılığıdır ve gündelik yaşamda G kişinin sürekli bir şeyleri açıklama ihtiyacı duyması ya da arkadaşlarının ev içindeki geçmiş konumunu hatırlatarak yeniden inşa etmesi şeklinde gündelik yaşamda yeniden üretilmektedir. Nitekim gerek gündelik yaşamdaki ayak üstü konuşmalarımızda gerekse görüşme

yaptığımız sırada yanımızda bulunan arkadaşı X kişi tarafından G kişi, aile içerisindeki öteki konumu ve başarısızlıkları kendisinin aile ilişkilerindeki üst pozisyonu ve başarıları ile karşılaştırılarak yeniden iktidar kurulan kişi olarak konumlandırılmıştır. Bu bakımdan “*ailesi tarafından desteklenmiş olmak ya da olmamak*” gündelik yaşamda iktidar hiyerarşilerini kuran bir açıklayıcı repertuvardır.

- G: X bak sen o aşamada
- X: Ama hep rahattım karışan yoktu
- G: Ortam olarak ezilmedin
- X: Ben karışan yoktu işte o yüzden
- G: Yani hiç bunu da söyliyim mesela biz orta sondayken u buraya öğretmen okulu açıldı ilkokul şeyi öğretmen okulu ilkokul hocası çıkartacak ve biz orta sondayken yarı dönemden sonra u imtihan hakkı verildi imtihanda başarılı olanlar öğretmen okuluna naklolucaklar u bizim çok sevdiğimiz üçüncü arkadaşımız erken rahmetli oldu o girdi o imtihana ben çok istedim dedim ya öğretme şeyim benim fevkalade ve benim ailemin bana gelinceye kadar bütün kadınları öğretmen bütün erkekleri askerdir şeyler bende kırıldı u şeyi yani istedim (vurgulu) ama başarısız olursam ne dicem bana ne dicekler bana ne dicekler ve ben o imtihana giremedim
- X: İşte onuuu şey yapmak lazım
- G: (kızarak) Ama takviye var mıydı şey var mıydı X
- X: Ben mesela 20 yaşındaydım tamam nişanlı nişanlıydım ama daha önce dedim ya ben nişanlım Almanya’da olduğu halde ben Almanya’ya yazıldım ama kaybettim u gelme ihtimalim var bile demedim kendime güvenim var
- Dışarda var olduğunuz için dışarda zaman geçirdiğiniz için
- X: Onu ben hiç yapmadım amaaan nasıl olsa evlenince onunla gidicem demedim
- G: Sen toplum içinde yaşadın X hep toplum içindeydin
- ..
- G: Yapmak istedim izin vermedi üniversiteye de kaydoldum ordan kaydımı da aldırdı nasıl olsa ben seni çalıştırmıcam çocuklar rezil olur diye
- Peki şey ikna ederek mi yaptı bunu yoksa hani
- X: Baskı ikna olur mu ya (X kişi G kişi için söylüyor, G üzerindeki baskıyı vurguluyor)
- Yapmıcağsın dedi bitti mi yoksa gönlünüzü alarak mı?
- G: Gönül almak diye bişey yok söylenen söz emir telakki edilir çünkü öyle geldim seneler sonra boşandığım zaman boşanmak üzereyken u bişey söyledi sen dedi hayır demedin dedi babam bana hayır demesini de bilmek gerek dedi
- X: Yani niye öğretmedi baban huuu
- G: Baba dedim yani avukata vermiş durumdayken u bunu söylemekte geç kalmadın mı baba dedim pardon biraz erken olmadı mı dedim

G kişinin günlük iktidar ilişkilerini “aile olmak”, “fedakarlık”, “saygı” söylemleri ile meşrulaştırmakta, iktidar ilişkilerini dönüştürmeyi ise “ailesi tarafından desteklenmek”, “toplum içerisine girmek”, “farklı insanlar tanımak” ve “bedeni üzerindeki tahakküme karşı çıkmak yasaklara uymamak” repertuvarları ile inşa etmiştir.

- *Yani bi hata bir yanlışlık var ama çözüm ne çünkü bana destek olan bana yardımcı olan bi ailem yoktu ailem benimle sürekli kavgalıydı onlar onu istemiyodu başkasını istiyodu ama başkasını da ben istemiyodum çünkü benim hayatımda tanıdığım ilk erkek o ve kocam o yok yanlışmış insanları tanımak gerekiyomuş yani tek birisiyle tanıştım onunla da evlendim yanlışmış hadi üzülmesin şey dedi evlilikten ne anlıyorsunuz dedi doktor bana fedakârlık dedim adam benim yüzüme baktı ama öyle değilmiş öyle değilmiş karşılıklı anlayış saygı sevgi falanmış ama baskın olan karakterdi perdelerin açılması yasak arkadaşlarımla dahi görüşmem yasak sokağa çıkmam yasak kendi ailemle görüşmekte yasak (öfkeyle yüksek sesle anlatıyor)*

Aile içindeki tahakkümün bireyin kendi kimliğini öteki olarak inşa etmesi ve aile dışındaki kişiler tarafından da öteki olarak konumlandırılmayı sürdürmesi şeklinde birbirini inşa eden iktidar hiyerarşileri, aile bireylerinden kopunca da sürmektedir. Bu bakımdan saygı ve sorumluluk duygusu G kişinin gündelik yaşantısında tahakkümü sürdüren repertuvarlardır. Kendini, ayrı yaşadığı annesine bakmakla sorumlu hisseden G kişinin söylemleri, bakım gereğini gündelik yaşamda baskı olarak yaşadığını göstermektedir. İletişim kurduğu kişiler de bu konumunu yine G kişiye kızarak yeniden üretmektedirler. Ayrıca annesi yatılı hasta, babası vefat etmiş ve eşinden boşanmış olan G kişinin kaygı ve sorumluluk duygusunun sürmesi eril tahakkümün psikolojik etkileri bakımından bireysel kimlik inşasını göstermektedir.

- *Niye sesini çıkarmıyosun diyolar bana ben beş kala on kala gideyim koşturmacasındayım kızyolar bana “beş dakika on dakika geç git beklesin” e söyleniyo manidar bakıyo ya da ben rahatsız oluyorum*

G kişinin gündelik yaşantısında tahakküm eşi ve etrafındaki kişiler tarafından aşk ve kıskançlık ile meşrulaştırılmaktadır.

- Bunlar hep kıskançlık adı altında mı yapılıyordu?
- *Kıskançlık adı altında yapılan şeyler kıskançlık öyle bişey değil diyodum şimdi bana etraftakilerin de söylediği işte kendisi götürür eliyle bırakır o çevreyi de yani benim güne gittiğim gün arkadaşlarım da kendi çevresinin insanlarıdır çocukluktan çevresinin bildiği insanlar benii u saat ikide alır evden götürür onların kapısına bırakır saat dörtte “geliyorum seni alıyorum”*

ordan alır eve getirir ve insanlar işte o kapılarda öyle beklerken diyolardı ki “adam sana aşık” “adam senin uğruna ölüyo” “bak bizim kocalar bizlen hiç ilgilenmiyo” “böyle bekliyo kapılarda bekliyo” hadi canım dedim o sadece kendine bakıyo aynada kendi sıfatına aşık bana aşık değil tahakküm duygusu benim egemenliğim altında olacak...

G kişinin kendisi ise aile içerisinde tahakkümü saygı ile meşrulaştırmaktadır. Özne konumlarında daha detaylı alıntılanmış olmakla birlikte “*e ablam öyle söyledi görüncem öyle söyledi öyle olacak birisi büyükler bişey söylerse o yapılmalı benim kural o*” söylemi G kişinin iktidarı yaşça büyük olana teslimi bakımından iktidarın meşrulaştırıcısı olarak yaşa dayalı saygı repertuarını inşa etmekte, aile içerisinde de iktidarı çocuklar üzerinden çocuklar aracılığıyla ve saygı repertuarıyla meşrulaştırmaktadır. Bu söylemler aile içi iktidar ilişkilerinde maşa/aracı olarak kullanılan kadın özne konumuna da işaret etmektedir.

- *Tamam dedim bundan sonra ben hiç bi sorumluluğu almıyorum hiç bişeye karışmıyorum bundan sonra babanızdan izin alacaksınız dedim çok büyük hata yaptım orda elimde olan şu kadarcık egemenliği de ona verdim ondan sonra çocuklara “nerdesiniz nereye gittiniz neden öyle neden böyle bana sordunuz mu benden izin aldınız mı” bu sefer çocuklara döndü çocukların tam deli çağı ya zaten diyorum itiraz etmicek oğlan da tam dellendiği zaman “zaten hayır demicek niye izin istiyim” diyo çocuğum diyorum hayır demiceğini biliyosan u bana söylesinler mevuzusu var yani adam sayılmak istiyor yani “ben babayım son sözü ben söylerim” modunda egosunu tatmin edicek izin istemiyosun sadece ya gidebiliirmiyim lafı tamam çıkıyo ağzından ama o sana hayır demiyo cebinde para var mı diye sana soruyo ama çocuk diyoki “ben 17 yaşındayım niye izin alacam” orda o hatayı yaptım ondan sonra çocukların üstüne de “benden izin aldınız mı” “benden sordunuz mu”*

Bununla beraber G kişi kadın bedenine ilişkin repertuarlarda detaylı biçimde alıntılandığı gibi tahakküme karşı çıkararak tahakkümün üstesinden geldiğini deneyimlemiştir. Ve yine G kişinin yaşantısında da “*aslında orda itiraz edilmesi gerekiyordu çünkü aile serbest annem açık annemin yaka burda omuzlar burdan açık o zaman işte mini etek var dedik ya annemin eteği burda annem burda etek giyerken ben burda etek giyyodum*” söylemi ile örneklenebileceği gibi aynı aile içerisinde tahakküme boyun eğen kadınlar tahakküm altına alınmaktadır.

G kişinin anlatılarında, aile içi iktidar ilişkileri aracılığıyla mekân hareketlerinin kısıtlanmasının, mekân hareketlerini zorlaştırması ve ev dışındaki güçsüzlüğü üretmesi, insanlara hayır diyememe, birey olamama, diğer bir ifadeyle

“deneyimsizliğin güçsüzleştiriciliği” ve “deneyimin güçlendiriciliği ile birey olma” söylemleri belirginidir.

- *Benim hayatımda ilk çıktık yol bilmem iz bilmem sadece Akçay yolunu bilirim bindim Akçay minibüsüne şey de bilmiyorum iç kısımları falan da bilmiyorum*
- *Akçay’ı nasıl biliyorsunuz ailenizi*
- *Ailemin yazlığı orda olduğu için çocukluğumdan beri gidildiği için da hiç merkeze gelmeden şimdi minibüs gidiyo benim gözüm dışarda şoför bey dur dicem şoför bey dur dicem şurayı da geçsin burayı da geçsin (sesini korkaklaştırdı sessizleştirdi) adam gitti oradan oraya kadar nerdeyse merkeze gidecek ben hâlâ sesimi çıkartıp ben burda iniyim diyemiyorum*
- *X (Küçümsüyor): guuuğğ sende temelli ama*
- *G (Kızıyor): X hayatında ilk kez tek başına bi yere çıkıyosun hayatında ilk kez bi yere çıkıyosun bide psikolojik olarak çökmüş durumdasın kendine hiç bi güvenin yok cebinde belirli elli lira yüz lira para var nereye kapak atacaksın*
- *X: Ben fiüzana giderim*
- *G: Sen gidersin ama ben de o kafaylan fiüzana giderim şimdi de giderim (duraksadı, sakinledi) ben şey istiyorum kapalı otel motel falan değil çadır yağmurun şapırtısını dinliyorum gökyüzünü görüyüm toprakla temasım olsun ben çadır bakıyorum çadır da yok şeyler falan var oraya gidiyorum buraya gidiyorum en sonda ben burda ineyim dedim (sesi aşırı alçak ve ürkek tonda)*
- *X: hahahahahhahahah*
- *G: aile şeyi gibi gördüm aile pansiyonu bahçe içersinde uu şeyin biraz daha ilerledi tabi iki pansiyon arası adam durdu ben indim oraya mı gitsem buraya mı gitsem içeri mi girsem dışarı mı çıksam orda var kim burda kimse yok hadi dedim şu bahçeden içeri gir ön taraf bahçelik asma bahçeliğin içerde biraz ilerde barakalar gözüküyo girdim oydu buydu falan bi hanım biz bakıyoruz dedi işte...*

G kişinin deneyimsizlikten kaynaklanan güçsüzlüğünün, arkadaşı X kişinin deneyime dayalı “ben fiüzana giderim” biçimindeki söylemi, mekân deneyimi ve deneyimsizliğine dayalı iktidarın gündelik ilişkilerle sürdürülmesinin örneği olmakla birlikte G kişinin “o kafaylan ben de giderim” söylemi ya da “ben insanlara hayır demesini bilmiyodum o zaman” veya şimdi olsa “hadi len dersin geçersin” söylemleri, mekân hareketliğine dayalı güçlenme repertuarının açıklayıcısıdır. Mekân hareketliği kısıtlılığından kaynaklanan “birey olamama” repertuarı, G kişinin kentsel kamusal mekân hareketliğine dair açıklayıcı repertuarlar bölümündeki alıntılarda da belirginidir.

- *Ya teşekkür ederim dedim iznim bu kadar ben insanlara hayır demesini bilmiyodum o zaman ya kırılmasın beni aşağılıyolar psikolojisine kimse girmesin ben seni insan yerine koyduğum için insan olarak seninle konuştuğum erkek olarak değil ulen dedim yani şimdi söyleyemiyim gerisini*
- Tamam o zaman şey
- *Yani yok dedim sağol ama ertesi gün de ben ordan ayrılırken adamın orda olmaması için dua ettim hani görecekte sanki adam beni kolumdan çekecek açık alan hayır...*
- Şimdi olsa haşlırsınız heralde
- *Hadi len dersin geçersin*

Haber vermek repertuarı da gündelik yaşantıda iktidar ilişkilerini örtmenin bir aracıdır. G kişinin aile ilişkilerinde haber vermek yerine izin alma baskısı ile kurulan tahakküm C kişinin yaşantısında ise tam tersi biçimde gelişmiştir. Bu bakımdan C kişinin deneyimi, iktidar ilişkilerini dönüştürmedeki rolü bakımından da anlamlıdır.

- *Evet şöyle yani normal bugün atıyorum mesela canım sıkıldı “ben dışarı çıkıyorum” yapamam ama işte arkadaşşıma gidiyorum şuraya gidiyorum dediğim zaman sıkıntı çıkmıyor gidebilir miyim dediğimde hayır diyor gidiyorum dediğim zaman tamam diyor*
- Şu an artık gidip gelirken hiç kimseye söylemiyorsunuz benim işlerim var diyorsunuz gidiyorsunuz hallediyorsunuz geliyorsunuz
- *Bide biliyolar yani ne işim olduğunu nerelere gittiğimi artık az çok az çok değil biliyolar hani gidebileceğim yerleri gidebileceğim insanları bildikleri için sıkıntı olmuyor şuraya gidiyorum şununla dediğim zaman sıkıntı olmucak bi durum olduğunu bildikleri için artık e biraz da bana güvenlerinden kaynaklı daha rahat*

Yine de C kişinin söyleminde de haber vermek bireysel bağımsız hareketi engelleyici olması bakımından aile içi iktidar ilişkilerinin göstereni fakat aynı zamanda örtenidir. H kişinin söyleminde de benzer bir inşa vardır. Ücretli bir işte çalışıyor olmak da hem C hem de H kişinin hem mekânsal hareketliliği hem de aile içi iktidar ilişkilerinde etkili bir inşa aracı olarak ayırt edilmiştir. C kişinin “bide biliyolar yani ne işim olduğunu nerelere gittiğimi” H kişinin “zaten çalışıyodum” söylemi bu inşaaya birer örnektir.

- *Küçüklüğümde zaten hani annem olsun babam olsun çok otoriter bi insanlar değiller ha ne yapıyodum mesela haber veriyodum ben şu arkadaşşımla şuraya gidiyorum bunla buraya gidiyorum zaten çalışıyodum şey olarak hani hepsinee ben bütün her şeyimi babama anneme konuşan bi insanım söyleyen bi insanım hani o yüzden ben onların hiç baskısını görmedim*

- O anlamda rahattım diyorsunuz
- *Hı rahat olduğum için eşimden o şeyi baştan peşin peşin konuşarak hani şey diyerekten giyimime kuşamıma hiç karışan bi insan değil annem babam hâlâ da karışmazlar o yüzden hani öyle bi sıkıntı olmadı şu ana kadar*
- Peki eşinizle ne konuştunuz bu konuda hani?
- *Eşimin ailesi böyle biraz mutaassıp annesi böyle başörtüsü takıyor ama hani şey böyle u mesela beni istemeye geldiklerinde ben mahsus askalı giydim mini eteğimi giydim böyle görsünler dedim yani eşim benim sigara içmiyo ben sigara içen bi insanım onu dedim mesela ben sigara içiyorum bitecekse şu an için çok insan var sigara için şey eden dedim hani ben sigarayı bırakmam şu an için bırakmayı düşünmüyorum daha doğrusu sen de kabul edersen böyle et giyimim kuşamım böyle o da kabul etti yani hepsini konuştum yani*

“Aile olmak” G, D ve A kişilerin söylemlerinde tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak inşa edilirken H kişinin söyleminde aile olmak tahakküme karşı çıkmanın bir aracı olarak inşa edilmiştir. Bu da aile içerisindeki iktidar ilişkilerinin bireysel kimliği kurucu rolü bakımından kadınlar arası farkları inşasını göstermektedir. Yanı sıra H kişi bedeni üzerindeki olası tahakküme davranış ve sözleri aracılığıyla karşı çıkarak böyle bir inşanın da önüne geçmiş bununla birlikte söyleminde tahakkümü dini inaç ile ilişkili bir inşa olarak anlamlandırmıştır.

- Peki kadınların ev dışına çıkışının kısıtlanması sizce kadınların gündelik yaşantısını ya da toplumsal yaşama katılımını nasıl engelliyor?
- *Ben onu yani şu boyuttan söylersem anladığım kadarıyla acizlik zaten yani hani bi insan aciz olduğu güçsüz olduğu kişiye ı gücünü gösterir kısıtlamasını yapar yani kendinden korkusu olduğu için yapar diye düşünüyorum ben mesela bazen şey yapıyorum hani kendime hiç başıma gelmedi Allah korusun bundan sonra gelir mi gelmez mi bilmiyorum ama mesela bu şeylerin bayanların hiç mi ailesi yok arkalarında duran diye düşünmiyo değilim yani*
- Peki mesela bu konuda siz arkanızda duran ailenizin olduğunu düşündüğünüz için yani sizce siz neden mesela güçlünüz?
- *Yani sonuçta benim bi ailem var çok şükür sonuçta benim oğluma bakan insanlar her şeyimi paylaşabiliyorum babamla olsun annemle olsun hani zaten hani evden çıkıp gittiğimde ben anneme giderim yani bi süreliğine ama sonra başımın çaresine bakarım*
- Yani bu anlamda kadının arkasında bir güç olarak aileyi mi görüyorsunuz?
- *Ya tabi ne olursa olsun sen de şeysin yani sonuçta herkesin ailesi şeydir aile bulunmaz bence ama*

Yine bireysel kimliği kurucu rolü bakımından H kişinin aile içerisindeki güçlü konumu ilişki kurduğu kişilerle de gücünü korumasını sağlamıştır.

- *Evliyim zaten hani 9 yaşında oğlum var uı yani hani u bizim evin içerisindee durumlarımız biraz farklı niye herkes kendi hesabını kendisi ve kendi kararını kendi verebiliyo durum biraz bozuk olduğu için o yüzden hiç bi şekilde mesela baskı yok ama baskı kurmasını da bilirim yani o derece şeyimdir eşimle biraz aramda hanii sorunlar olduğu için yani öylee hiçbişeyimi paylaşmam zaten onunla baskı kurulmass baskı da kurmaz kurdurtmam zaten o yüzden hani bizde ev içinde o şekilde ayırım yok yani herkes kendi başına kendi başına karar verir kendi başına şey yani*

D ve E kişinin söylemlerine benzer şekilde H kişinin de konuşmanın bütünlüğü içerisinde sürekli şükretmesi, baskı hissetmeden yaşayabilmenin, herkesin yaşayamadığı anormal, her an kaybedilebilecek ve sahipliği ise teşekkür edilecek bir lütuf, lüks olarak yaşandığına işaret etmektedir.

- *Onu da o verdiği için yoksa hanii mesela tamam şu an aramız bozuk ama hani yukarda Allah var kendisi yok ne giyimime karışır ne gezmeme karışır hiç bişeye karışmayan bi insan ama başka şeylerden dolayı biz araya soğukluk girdi o yüzden yani şu an çok şükür mutluyum huzurluyum kendi paramı kendim kazanıyorum her istediğimi alabiliyorum kendime çocuğuma harcıyorum zaten*

J kişinin söyleminde ise gündelik yaşamda iktidar ilişkilerinin temeli “*gelin gelmiş olmak*” ile anlamlandırılmaktadır. Ev mekânına dair konuşmamızda “*Ama şimdi sorarsan benim eşimin mekânı neden babasının evi olduğu için öyle olduğunu düşünüyorum*” ya da “*Yani mesela şimdi diyelim ki kavga ettim topla tasını tarağını git deme lüksüne sahip değilim denmez bi anlamı olur mu olmaz*” söylemleri ve aile içi iktidar ilişkilerine dair “*iç güveysi*” söylemi, Levi Strauss ve Bourdieu’nun, baskının temelinde evlilikte kadının değiş tokuşu açıklamalarına karşılık gelmektedir. Bununla beraber J kişi aile içerisinde baskıya karşı çıkarak bu iktidar ilişkisini dönüştürdüğünü belirtmekle birlikte tahakkümü başka kadınlar üzerinde kurulan tahakküm aracılığıyla meşrulaştırmaktadır.

- *Ezildim tabi ki ezildim ama artık insanların beni ezemiceğini öğrettim ezildim derken mesela kayınvalidem olur olmaz bana iş çıkartırdı hiç sormazdı senin bir planın var mı diye emrivaki işlerle çıkardı karşıma ben de mecbur uyardım sonra en son tarhana olayında dedim sen kızına yaptırmadığın şeyleri bana yaptıramazsın diye eşim takma diyor kızı istediği gibi geziyor hah bak işte orda kadının sözü geçiyor çünkü damat iç güveysi*

J kişinin aile içi iktidar ilişkilerine dair diğer açıklayıcılar da “*saygı*” ve “*haber verme*” repertuarlarıdır. J kişi çocuk doğurma, kürtaj ve eşinden boşanma

gibi bedenine ve bireysel yaşantısına dair, ailesinini onu iknası biçiminde gelişen tahakkümmü, “hani ben dedim ki büyükler sonradan duymasın”, “ben sadece onlara saygıdan dolayı bahsettim yani yarın bir abidir”, “ben onlar saygı duysun yani haberleri olsun açıkçası” ifadeleri ile “haberi olma” ve “saygı” repertuvarları ile örtmüştür.

5.2.3. Özgür kadın olmaya ilişkin açıklayıcı repertuvarlar

Özne konumlarına, kadın bedenine ve iktidar ilişkilerine dair repertuvarlarla iç içe olmakla birlikte özgür kadın olmaya dair 15 repertuvar ayırt edilmiştir.

- Karşı cinsten arkadaşları olmak
- Bara gitmek
- Gece saatlerinde ev dışında olmak
- Evlilik-evli olmak
- Ailesi tarafından destekleniyor-desteklenmiş olmak
- Eğitim ve öğrenim düzeyi
- İleri yaşta evlenmek
- Eşi olmadan tatile çıkmak
- Alkol kullanmak
- Araba ve motosiklet kullanmak
- Özgür olmanın bir lütuf - lüks olarak yaşanması
- Pantolon giymek
- Şehirlerarası yol gitmek
- Aşırıya kaçmamak
- Kahveye kıraathaneye oturmak
- Yasaklanan şeyi yapmak

A kişinin anlatılarında “gece saatlerinde ev dışında olmak”, “karşı cinsten arkadaşları olmak” ve “bara gitmek” özgür kadın olmanın açıklayıcılarıdır. Ev dışına çıkma konusunu konuştuğumuzda A kişinin “gece 2 de bile” söylemi, özgür kadın olmayı gece ev dışına çıkma ile ilişkilendirdiğini göstermektedir. Bu anlamda gece dışarı çıkabilen kadın olmak A kişi tarafından özgürlük olarak anlamlandırılmaktadır. Gece dışarı çıkabiliyor olmanın özgürlük olarak anlamlandırılması, cinsiyet temelinde gece dışarı çıkmaya ilişkin kısıtlılığın da ifadesidir. Ayrıca karşı cinsten arkadaşları olmak da A kişinin söylemlerinde özgür kadın olma ile ilişkilendirilmekte fakat aynı zamanda karşı cinsten olan arkadaşlarını babası ile tanıştırmış olma söylemi ise günlük ilişkilerinin ailedeki erkekler tarafından denetlendiği eril tahakkümün de üretenidir. A kişi konuşmanın başka bir yerinde de arkadaş çevresini rahatça seçebildiğini söylerken karşı cinsten birileri

olduğunda *haliyle* eşiyle tanıştırmaması gerektiği söylemi, günlük yaşamda örttüğü ve meşrulaştırdığı iktidar ilişkilerini göstermektedir. Yanı sıra A kişinin söylemlerinde bara gitmek de özgür olma ile anlamlandırılmıştır.

- *Eskiden babamdan yana da yoktu bi sıkıntım yani çevremdeki arkadaşlarıma göre en rahat çocuk bendim rahatlıkla her kafelere gidiyordum çarşıya gidiyordum parka gidiyordum saat kaç olursa olsun bu gece 2 de bile çıkıp gidebiliyordum ben bekârken de ama şimdi geceleri pek evlendiğim zaman çıkmıyordum yani o da Sındırgı'ya taşınmıştık*
- *...rahattım rahatlıkla dışarı çıkıyordum arkadaşlarımdan hepsini tanıyordum babam benim hiç kız arkadaşım yoktu hepsini babam tanıyordu çok rahattım evlendikten sonra sadece ister istemez hani evlisin evlisin ne derler sana diye eşimden değil de çevreden oraya gitme bununla konuşma oldu ilk sene çevreden ister istemez bi baskı oldu çıkmadan daha iyi olur görüşmesen daha iyi olur*
- ..
- *Arkadaş çevreniz ya da görüşebildiğiniz insanları rahatça seçebiliyor musunuz?*
- *Sıkıntı yok o konuda hiç bişey dediği yok yalnız kendisiyle tanıştırmamı ister tabi haliyle eşi falan olacağı zaman bayan bayana görüştüğümüz zaman bişey olmaz ama eşi falan olduğu zaman eşini tanıştırmamı ister yani*
- ..
- *Kendim için mesela az önceki arkadaşımın doğum günlerimizde şeylerde bara falan gidiyoruz rahatlıkla hiç bu zamana kadar tedirginlik olmadı ya da ne biliyim gece 12.00 ye 01.00'e kadar dışarda dolaşabiliyorum*

B kişi gündelik yaşantısında özgür kadın olmanın açıklayıcıları “*eşi olmadan tatile çıkmak*” ve “*gece saatlerinde sokağa çıkmak*” repertuarlarıdır.

- *Peki çocukluğunuzdan bu güne dek ev dışına çıkmaya yönelik hani ev hani ev dışına çıkarken yaşadığınız sorunlar sıkıntılar neler oldu hani yani bir yere gidecekken dediğim gibi izin almak para giyim ev işleri çocuk bakımı her konuda düşünebilirsiniz*
- *Mesela bak geçen bu sene değil ondan önceki sene eşimi bırakıp çocuklarımı alıp beş günlük bir tatile gittim*
- *Peki eşinizin bu konudaki tutumu*
- *O izin alamadı yani işten izni alamadı benim çocuklarım çok bunaldığı için şey yaptığı için ben kalktım aldım çocuklarımı beş günlük Ayvalık'ta bi ev kiraladık aldım çocuklarımı beş gün kendi başıma*
- ..
- *Peki ev dışında gitmekten çekindiğiniz belli mekânlar var mı hani mekân sadece şey hani sokak olarak düşünün dükkan olarak mahalle olarak?*

- *Valla hiç bişeyden böyle hani korkan çekinen bi insan değilim anladın mı gecenin bir yarısında çıkarım sokağıma parkıma da çıkarım ne biliyim öyle bi korkularım yok*

C kişinin söyleminde de özgür kadını inşa eden söylem “*gece saatlerinde ev dışına çıkmak*”tır ve C kişi bunu “*fazla özgürlük*” söylemi ile anormalleştirmektedir.

- *Aslında şöyle yaşadığımdan biliyorum insanın zihninin özgür olması gerek yani mesela işte atıyorum gecenin ikisinde ben canım sıkıldı ben biraz fazla özgürlük isteyen bir insanım aslında hani Allah da öyle bir denge vermiş ki (gülüyor) gecenin ikisinde canım mı sıkıldı ben çıkıp yürüyebiliyim ya da sigaram mı bitti gecenin ikisi gidiyim en uzak yere gidebildiğim kadar yorulduğum kadar gidip ordan sigaramı alıp içe içe dönüyüm mesela ben bunu isteyen bir insanım ama bunu yapabileceğim bir yer yok*

D kişisini anlatılarında özgür kadın olmaya dair repertuarlar , “*rahatça dışarı çıkabilmek*”, “*yalnız başına tatile gitmek*” ve iktidar ilişkilerinin örteni olarak “*haber vermek*”, “*arkadaşlarını ailedeki erkeklerle tanıştırmış olma*” ve “*özgürlüğün bir lütuf/lüks olarak yaşanması*” repertuarlarıdır.

D kişinin söyleminde de özgür ve rahat olmak “*çok farklı olmak*” söylemi ile anormalleştirilmiştir. Bu bakımdan bir kadın olarak rahatça dışarıya çıkabilmenin kısıtlılığına da işaret etmektedir. Rahatça dışarıya çıkabilmek D kişinin söylemlerinde özgür kadın olma ile anlamlandırılmakta fakat aynı zamanda nereye gittiği eşine söyleme, arkadaşlarını eşi ile tanıştırmış olma ve “*hesap verme değil de haber verme*” söylemi de iktidar ilişkilerini örten repertuarlardır.

- Ev içerisindeki günlük ilişkilerinizden bahseder misiniz?
- *Ya ben çok rahat o konuda çok rahat bi insanım yani bu konuda hiçbir sıkıntım yok istediğim gibi bir hayat yaşayabiliyorum onu söylüyüm açık açık*
- Peki bu konuda kendinizi çevrenizdeki kadınlarla kıyasladığınızda ne gibi?
- *Çok farklıyım (gülüyor) herkesin yadırgadığı ama herkesin olmak istediği bir hayatım var öyle diyim hatta dün akşam bir arkadaşımın bunun şeyini konuştuk şey dedi yani hani ilk başlarda çok değişik geliyordu senin hani rahatça dışarıya çıkabilmen ben yani söylemem nereye gidiyorum ne yapıyorum kimle görüşüyorum bu konularda şeyimiz yok ondan insanlar ilk başlarda çok yadırgıyolar ama hani beni tanıdıkiça aslında bunun anormal bişey olmadığını olması gereken bişey olduğunu öğrendiler eşleri de çok rahatsız bu durumdan ıhı ıhı ıhı (gülüyor uzun uzun)*
- Peki sizin eşiniz rahatsız mı?
- *Yok değil yok o uı onu rahatsız etmediği sürece ki benim bütün arkadaşlarımı tanıyor muhakkak onu tanıştıtırırım ama gittiğim yerleri de hani hesap vermek*

amaçlı değil de hani ben şurada olucam e ama anlık da gelişebiliyor bazen olaylar hatta buraya gelirken bile yok dedi yani hani ekstrem bir durum olmadıktan sonra dedi söylemesen de problem değil diyo bizim biraz bu konuda farklı bir hayatımız var ama biz bunları konuştuk en başta

Günlük yaşamdaki iktidar ilişkilerine dair repertuvarlarda D kişiye ait alıntılarının yanı sıra “*en son ben bi hafta tatile gittim yalnız*” (yalnız söylemi vurgulu) söyleminde D kişinin yalnız olmayı vurgulaması, bununla beraber “*mücadele şöyle kıyafet konusunda var şimdi ben bu konuda çok istediğim gibi yani ben giydim ben istediğimi giydim istediğim yere gittim yalnız tatile de gittim babama rağmen...*” söyleminde de özgür kadın inşası “*yalnız tatile çıkmak*” “*istediği yere gitmek*”, “*istediğini giyinmek*” ve “*yasaklara uymamak, dinlememek*” repertuvarlarıdır.

E kişinin gündelik yaşantısında özgür kadın olmaya ilişkin repertuvarlar “*ailesi tarafından destekleniyor/desteklenmiş olmak*”, “*alkol kullanmak*”, “*araba ve motorsiklet kullanmak*”, “*yasaklara uymamak/yasaklanan şeyi yapmak*”, “*kot pantolon giymek*”, “*evlilik*”, “*ileri yaşta evlenmek*” ve “*eşi olmadan tatile çıkmak*” repertuvarlarıdır.

İktidar ilişkilerine dair repertuvarlarda da alıntılandığı gibi “*ailesi tarafından desteklenmiş ve destekleniyor olmak*” iktidar ilişkileriyle de ilgili olarak özgür kadın konumunu da inşa etmektedir. Aşağıdaki alıntının yanı sıra E kişi, konuşmanın bir çok yerinde gündelik yaşamdaki özgürlüğünü büyürken ailesinde kendisine tanınan özgürlük ile ilişkilendirmiştir.

- *Ben özgür bir ailede büyüdüm anaerkil değil ama özgür bir ataerkil aynı yaşıtım kuzenlerim var benim mesela hepsi babamı etkilemek istediler neden kızını düz liseye veriyorsun dediler babam dedi ki yaşantı benim kızımın yaşantısı o ilerde hata yaparsa benim sorunum benim suçum dedi o ne yapmak istiyorsa onu yapsın dedi benim kızım düz liseye gitmek istiyor o onun tercihidir dedi hakkaten ben düz liseye gittim benim kuzenlerim imam hatibe gittiler kuzenlerim ayda bir okuldan atılırlardı baskıdan dolayı sürekli ensedeler sürekli ensedeler bende öyle bişey yok çok rahatım orta bir de benim sevgilim oldu babam bana her şeyi anlatın derdi biz de anlatırdık bi gün sevgilim bana mektup yazdı bende eve gelip şiir okur gibi babama mektup okudum amann sevgilim bana şiir yazdı babam bize hiç yasak koymadı babam bize hiç yasak koymadı mesela içki içecekseniz kızlar derdi babam yudumlamayı benim masamda öğrenin başka erkeklerle değil biz mesela hiçbir zaman eşlerimiz olana kadar başka erkeklerle içki sofrasına oturmazdık ama mesela benim abim ağzına koymaz babam hep der mesela bu kız olacakmış bu ikisi erkek kız kardeşimin altında motosikleti vardır motorla gezer bende murat 124 araç vardı*

Yukarıdaki alıntılarının yanı sıra konuşmanın çeşitli yerlerindeki “*ailem maddi manevi arkamdaydı benim hiçkimseye eyvallahım yoktu yani*” “*beni ilgilendirmez dedim sen dedim bende hak iddia edemezsin bana babam karışmamış sen kimsin*” söylemleri de aynı inşanın parçalarıdır. Özgür bir ailde yetiştiğini ifade eden E kişi babası ile içki masasına oturmayı bir özgürlük olarak anlamlandırırken eşleri olana kadar da başka erkeklerle içki sofrasına oturmadıkları söylemi ile içki içerken ailedeki erkeklerin denetiminde olmak gerekliliğine dair bir ikileme de işaret etmektedir. Bununla birlikte E kişinin söyleminde içki içme, motorsiklet ve araba kullanma erkek özne konumları ve erkek davranışları olarak anlamlandırılmakta bunları yapabilen bir kadın olmak da özgür kadın olma anlamını içermektedir.

İktidar ilişkilerine dair repertuvarlarda H kişinin söylemine benzer şekilde E kişi de “*imam hatip*” söylemi ile özgürlüğün karşıtı olarak baskıyı din ile ilişkili bir oluşum olarak anlamlandırmıştır. E kişinin söyleminde özgür kadın olmaya ilişkin bir diğer açıklayıcı repertuar ise baskı düzeyi ile ilişkili olarak eğitim ve öğrenim düzeyidir. Eğitim ve öğrenim düzeyi arttıkça baskı düzeyinin azalacağı düşüncesini inşa eden E kişi özgür kadın olmayı eğitim ve öğretim düzeyi ile ilişkilendirmiştir. Ayrıca E kişinin kot pantolon söyleminde bunu ceza olarak adlandırması aracılığıya yasaklanan şeyi yapmak da özgür kadın inşası olarak deneyimlenmiştir. E kişinin gündelik yaşantısında ailedeki bireyler tarafından pantolon giymek erkek özne konumu ile ilişkilendirilirken gençliğinde kot pantolon giyilmesine izin verilmemesini sorunsallaştırdığı söylemi ile E kişi kot pantolon giyme ile özgür kadın konumu arasında bir ilişki inşa etmiştir.

- *Ama anne tarafında bizim eğitim oranı daha yüksek baba tarafına göre haniii üniversite okumuş kesim daha çok ama benim annem babama göre çok daha baskın Mesela bende ortaokula gidene kadar kot pantolon giydirmedim annem bana tek cezası o olmuştu annemin bana “kot pantolon giyemezsin sen erkek çocuğu değilsin”*

E kişinin söylemlerinde özgür kadın olmaya ilişkin bir diğer açıklayıcı repertuar da özgürlüğü arttırıcı bir deneyim olarak “*evlilik*” repertuarıdır. E kişi eve giriş ve çıkışlarının komşular tarafından gözetilmesinden ve günlük yaşantısına dair “*laf olmasından*” kurtulmak adına evliliği bir çözüm olarak deneyimlemiştir. Bu ise mekânsal ölçeği ne olursa olsun toplumsal baskının kadının hayatında bir erkek olmasıyla azalması dolayısıyla toplumda kadının erkeğe tabiiyetinin inşasıdır. Hayatında eşi olan bir erkek olduğunda kadının zaten bir erkeğin gözetiminde

olacağı düşüncesi ile toplumun kadın üzerindeki gözetleyiciliği bırakması şeklinde devreden ataerkilliktir. Evlenen kadına karışılmaması evlenilen kişinin tahakkümcü ya da ataerkil oluşu önemsenmeksizin gözetimin başka insanlardan kadının evlendiği erkeğe geçmesi kadını erkeğin tabiiyetinde tutan düşüncenin inşasıdır.

- *Ondan sonra şöyle bişey vardı ben evliliği her zaman özgürlük olarak düşünürüm bide evlilik müessesesi benim için çok önemli çok güzel bişeydir*
- Peki neden acaba özgürlük olarak düşünüyorsunuz?
- *Neden özgürlük olarak düşünüyorum u mesela şey uuu bekâr çok yaşadım ben apartmana giriş saatleriniz kontrol ediliyo her dürbünde birisini bulabiliyorsunuz ondan sonra çıkış saatiniz giriş saatiniz evinize kim geldi kim gitti*

Yine evlenmeden önce mekânsal hareketlilik konusunda ev ve iş arasında kısıtlı bir mekânsal hareketliğin sebebine dair “*bide tabi ki şey de var o zaman hani laf olmasın o mutlaka mesela hani başkası ne der hep hissetmişimdir bunu*” ifadesine göre evlilik E kişi için toplum gözetiminden kurtulmak adına mekânsal hareket ve özgür kadın kimliğini destekleyici bir açıklayıcı repertuvardır.

E kişinin söyleminde evliliğin özgürlük olarak anlamlandırılmasına ilişkin bir diğer boyut da aile içi baskı ile ilgilidir. Özne konumlarında E kişinin söylemlerine dair alıntılarda da yer verildiği gibi evlilik E kişi için ailesinin tahakkümünden kurtulmak olarak anlamlandırılmıştır. Ayrıca aile içerisindeki güç ilişkilerinden bahsederken E kişinin özgür olmaya atıfla “*Mesela ben kızım la tatile çıkabiliyorum*” söylemine göre E kişi için “*eşi olmadan tatile çıkmak*” özgür kadın olmaya ilişkin bir açıklayıcı repertuvardır. E kişinin söylemlerinde özgür kadın olmaya ilişkin bir diğer repertuar ise temelde hayatı yalnız deneyimlemiş ve kendi ayakları üzerinde duruyor olabilmenin verdiği güce dayanarak “*ileri yaşta evlenmek*”tir.

- Ha siz evlenirken öyle bi kararla evlendiniz hani kimse kimseye
- *Karar değil de uuu kendiliğinden gelişti çünkü neden ben de en azından bekâr yaşamışım adam zaten bekâr u dedik ki yani 40 yaşından sonra kimse kimseye karışmasın tabi ki herkes bildiği haltı yemesin ama mesela ben burda oturuyorum eşim keyfine bak diyo mesela eşim akşam diyo ki arkadaşlarla beraber ben biraz takılcam diyo keyfine bak diyo öyle bi kavga gürültü yok*

G kişinin söyleminde de evlilik özgür kadın olmaya yönelik bir söylem olarak inşa edilmişse de deneyiminde özgür kadın olmanın karşıtı olarak deneyimlenmiştir. Eşinin tahakkümcü yönünü bile evlenmesine ilişkin konuştuğumuzda ev içindeki

baskılardan kurtulmanın bir yolu olarak ve eşinin değişebileceğini düşünerek evlendiğini fakat evlilik ile baskı düzeyinin katlanarak arttığını anlatmıştır.

- *“değişir sosyalleşir bide evin içerisinde çok büyük baskılar var sokağa çıkmak yasak onlan konuşmak yasak bunlan yani kız arkadaşlarımla bile görüşmem yasaktı çok iyi bilir (arkadaşına bakıyo) çünkü son zamanlarda artık ayaklarını çekmişlerdi biz geliyoruz sen gelmiyorsun diye şeyi yani benimki bi yerde kurtuldu*

Evlilik sürecindeki tahakküm deneyimleri ile ilişkili olarak G kişinin söyleminde *“boşanmak”* konuşmanın birçok yerinde özgür kadın olmanın üreticisidir. *“yani artık gücümün boşandıktan sonra gücümün bilincine vardım azıcık takviyelerle”* (gülüyor) söylemi bu anlama yönelik söylemlerden sadece bir tanesidir. Konuşmanın devamında görüşmenin uzamasının onlar için sorun olup olmadığını sorduğumda G kişinin *“evin erkeği yok”* söylemi arkadaşı X’in de onayı bir yandan evli iken ev içi eril tahakküme bir yandan da boşanmış olmanın özgür kadın inşasına işaret etmektedir.

- Sizin için sorun yok değil mi?
- G: *hayır yok yavrum evin erkeği yok o da bağısız bardaksız bende*
- X: *hahahahahaha evet*

G kişinin söyleminde özgür kadın olmayı açıklayan bir diğer repertuar da kahvehaneye/kıraathaneye oturmaktır. Aynı söylem akışında G kişi kıraathaneyi eril mekân olarak anlamlandırmış ve yine gündelik yaşantısında kentsel mekânda kadının yeri olmama deneyimini açıklamıştır.

- *Ha sevmediğin kişi oluyo gitmek istemiyosun veyahutta bakışından hoşlanmadığın u bi grup oluyo hoşlanmıyosun ı mesela daha önce gittiğimiz bi grup vardı kapalı mekânında erkekler kumar oynuyo ön tarafında benim demin söylediğim arkadaşla ön tarafına biz otura otura iki kadın şimdi orası aile mekânı oldu arkada tekrar şeyler oturuyor oynuyor erkekler kumar oynuyor üç el değiştirdi orası ilk gittiğimiz zamanlar oğlum “gidicek yer mi bulamadınız orası kumarhane” dedi “başka gidicek yer mi kalmadı Balıkesirde” dedi kadın ve her üç yönetici de bizim hatırımızı kırmazdı*
- Orası artık kadınların da gidebildiği bi
- *Ailede gidiyo kadınlar da gidiyo çünkü biz oraya “oturabilir miyiz” (ezilen bi ses tonuyla) dediklerinde tabi buyrun dedik ki orası gerçekten erkek*

kahvesiydi iç kısmı kumarhane ki kumarhane diye anılıyordu yani baya uu bi kumarhane diye anılıyordu

- Peki siz bir kadın olarak böyle bir yere gitmeyi nasıl düşündünüz
- *Özgürlüğümle ben gider otururum ben seneler önce buraya oturmadan önce Bandırma'da erkek kahvesine oturmuş insanım*
- Hı hı peki tek başınızda mı?
- *Tek başıma tek başıma baktım yoruldu aa dedim şey yapcak halim yok yoruldu erkekler var ama şeyim oturcam şöyle girdikten sonra abla dedi orası dedi ki Banndırma Bandırma (G kişi burada Bandırma'nın gelişmişliğini vurguladı) abla dedi burası dedi erkek kahvesi dedi ne olmuş çocuğum dedim kadınlar oturamaz diye bi kural mı var dedim yoruldu oturcam rahatsız olan içeri gitsin dedim şöyle kenara alsam sizi dedi ben rahatsız değilim rahatsız olan başka yere gitsin dedim ama babamla Balya'da yani bak iki sene Balya'da oturduk iki sene sonra evi taşıyoruz evi taşımaya u kamyon u götürdük babamla şehrin girişindeki kahveye babamla biz oturduk gel kızım şuraya oturalım dedi babam*
- Ama yanınızda o var ya o yüzden
- *Hayır oturmazdı ilk kez babamda artık atlamaların başladığı zamandı ilk kez baba orası erkek kahvesi dedim “ne olmuş” dedi babamda adım atlama vardı*

H kişinin söyleminde de özgür kadın olmaya ilişkin açıklayıcılar “arkadaşlarını, görüştüğü kişileri ailedeki erkeklerle tanıştırmış olma” “ailesi tarafından desteklenmiş olma” “alkollü içecek içme” ve “özgür olmanın bir lütf lüks olarak yaşanması” repertuvarlarıdır. H kişinin söyleminde de özgürlük, arkadaşlarını ailedeki erkeklerle tanıştırma koşuluyla istediği kişilerle rahatça görüşebilmek olarak anlamlandırılmakta, dolayısıyla aynı zamanda bir ideolojik ikileme de işaret etmektedir. Yine H kişi de konuşmanın pek çok yerinde özgür kadın olmayı ailesi tarafından desteklenmiş olma söylemi ile inşa etmiştir. Yanı sıra H kişinin söyleminde alkol içme özgür kadın inşasına tekabül etmektedir. Fakat yine bir önceki bölümde alıntılıandığı gibi H kişinin özgür kadın inşası şükredilmesi gereken bir lütf olarak yaşanmaktadır.

- Peki mesela şeyi de sorayım ben mesela günlük hayatta görüşeceğiniz kişilere karışır mıydı babanız ya da eşiniz bu kişilerle görüşmiceksin görüşeceksin
- *Öyle bişeyleri yoktu benim ya karışcak edecek değillerdi yani karışmazlardı çünkü hani arkadaşlarımı çoğunlukla ailemle tanıştırdığım için hani biliyolardı yani o yüzden bi şeyleri olmadı şimdiye kadar bide aileden kaynaklanıyo bence hani aile seni kısıtlamadığı sürece özgür yetişiyosun çünkü o yüzden ne var ben babam yeri geldiğinde içkimi de içebiliyorum karşılıklı ha özel kendi hayatımda da içiyorum yani ama mesela özel şeylerde babamla karşılıklı içki içen bi insanım yani ha biraz o aileye de bağlı aileye*

de bağı aile yapısında varsa sen de bi şekilde tedirgin olursun ama benim öyle bişeyim olmadı çok şükür yani ha o yüzden zaten ben eşimle (vurgulu) hani rahata özgürlüğe alışkın olduğum için konuşmamı yapmışım bu şekilde yani

J kişi için diğer bölümlerdeki alıntılarda ve konuşmanın bütünlüğü içerisinde özgür kadın olmayı açıklayan repertuvarlar “*yasaklara uymamak/karşı çıkmak*”, “*ücretli bir işte çalışıyor olmak*” ve “*haber vermek*” repertuvarlarıdır.

5.2.4. Ev dışında çalışma yaşamı ve bunun günlük yaşam ile ilişkisine dair açıklayıcı repertuvarlar

- Ev içindeki ve ev dışındaki işlerin arasında sıkışmak, stres
- Kentsel kamusal mekânda bulunmayı meşrulaştırmak
- Kamusal mekândaki iş yaşamından ayrılmanın meşru gerekçesi:
Çocuk bakımı
- Sosyal hayatı kalmama
- Ailedeki erkeklerin belirlediği mekânsal sınırlar
- Ailedeki erkeklerin izni ile ev dışında çalışmak ya da çalışmayı bırakmak
- Ücretli çalışma ile elde edilen gelire aile reisi erkeğin el koyması ve yönetmesi
- Taciz
- Ücretsiz çalışma
- Bonus eleman
- Vasıfsız eleman
- Düzensiz saatler
- Yardım eden kişi
- Parasını aile/ev giderlerine harcama
- Sigorta ve emeklilik
- Özgürleştirici
- Güçlendirici

A kişinin söylemlerinde ev dışında çalışma yaşamına ilişkin açıklayıcılar “*bonus eleman*” ve “*yardım eden kişi*” özne konumları ile “*düzensiz çalışma saatleri*”, “*ücretsiz çalışma*” ve “*sigorta ve emeklilik*” repertuvarlarıdır. A kişi aile içi sorumlulukları öncelediği için ev dışındaki iş yaşamını yük olarak görmekte ve ev içi işlerin yükü, ev içi işlerden sorumlu kadın özne konumu ev dışında çalışmasını engelleyici bir inşa olarak yaşanmaktadır. A kişinin deneyiminde bunun bir nedeni ev içi işlerin cinsiyete dayalı iş bölümü aracılığıyla sahiplenilmesi, bir diğeri de ev dışındaki işinin de aile işletmesinde ücretsiz bir iş olması ile ilgilidir. Bu bakımdan A kişi kendini, dışarıda ücretli bir işte çalışan bir kadın olarak değil, iş yerinde “*bonus*

eleman” ailesine “*yardım eden*” kişi olarak konumlandırmaktadır. Bu bakımdan ev dışında da A kişinin emeği, aile işletmesinde yardım eden kişi olma aracılığıyla marjinalleştirilmektedir. Bu da A kişinin ev içi işlerden ve çocuk bakımından sorumlu özne pozisyonu ile ilgilidir. Bu bakımdan her bir özne pozisyonun diğer özne pozisyonu ve günlük iktidar ilişkilerini karşılıklı olarak ürettiği bir inşa söz konusudur. Ayrıca ev dışında ücretli bir işte çalışma A kişi için sigorta ve emeklilik için bir gereklilik olarak inşa edilmiştir.

- *Buraya çalışma isteği değil ya çalışmak benim bağkurum ödensin benim bağkurum olsun mesela benim üzerime dükkân şu an benim üzerime hani benim de devletten yararlanmak emeklilik gibi bi hakkım olsun diye benim üzerime yaptık e haliyle benim üzerime olduğu için de benim burda durmam gerekiyor dışardan denetleme vesaire olduğu zaman beni burda görmeleri gerekiyor o yüzden ben burdayım ki ama ben bonus eleman gibi bişeyim burda olmadığım zaman sağ olsun babam koşturuyor veya şu an benim yerime bakacak bi eleman yok başka bi amca var sabahları ben amcaya yardım olarak geliyorum buraya ben gelmediğim zaman amca yalnız başına olmuyo e babam zaten yaşlı mecburen geliyorum şimdilik ama durum dükkân biraz daha iyiye gittiği zaman gelirimiz biraz daha yükseldiği zaman başka bi eleman tutulur ki büyük bi ihtimal ben o zaman evde dururum*
- Peki evde durmak sizce daha iyi mi olur sizin için yoksa
- *İı ben çalışmayı seviyorum çalışmayı seviyorum ama ev hayatıyla ev işleriyle bunu dengeliyemedim çıkış saatim belli değil çünkü o yüzden zorlanıyorum*
- Peki bunun çıkış yolu olarak tekrar eve dönmeyi mi tercih ediyorsunuz yani işi bırakmayı mı?
- *Eve dönmek değil de bi saat olup o saatten sonra hiç olmazsa evde hem yemeğimi hem bulaşığımı hani bu sefer burdan geç gittiğim zaman yorgun olduğum için o zamanlar işleri bırakıpta öyle yattığım çok oluyor o yüzden saatim belli olduğu zaman ben her zaman çalışmayı istiyorum çalışmak her zaman güzel bi bayan için hele dışarda zaten bi sosyal aktivite ben gündür vesairedir öyle şeyleri sevmiyorum kadınlar toplanır altı günüdür vs öyle şeyleri pek sevmiyorum o yüzden mümkün mertebe dışarda burdaki insanlarla ki biraz daha kafevari bi yer olacak burası yakında ondan sonra biraz daha kafevari olduğu zaman bayanlar daha fazla olacak şu an eşim gece beni mesela burda durmamı kesinlike istemiyor benim çünkü çok fazla erkek varmış*
- Mesela siz ister miydiniz?
- *Geceleri durmak istemem ama kıskançlık girince araya istiyorum çünkü bayanlar falan da geliyormuş geceleri kıskançlık işin içine girdi mi diyorum ki bazen işte etrafta arkadaşlar dalga geçiyor benle yenge hayırdır bu saatte gelmişsin teftişe geldim diyorum Murat’ı kontrole geldim falan o kıskançlık var birazcık böyle şeylik yani geceleri gelsem mi ama bu sefer hem*

çocuklarımdan oluyorum hem evimden oluyorum bi bayanın evde de olması gerekiyor ama ya bilmiyorum ya biraz şeydeyim yani

Ayrıca A kişi, ilk ücretli iş yaşamından bahsederken ücretli çalışmayı bırakmasının nedenini evlilik olarak belirtmiş ve bunu eşinin isteği ile yapılan bir çocuğa bakma ile açıklamış fakat yine de bundan eşini sorumlu tutmak yerine işinden ayrılmayı çocuk bakma görevini üstlenerek meşrulaştırmış ve bunu evlilikte kadının annelik rolü ile ilişkilendirmiştir.

- *O zaman iş yerim haliyle bayanlara hitap ediyordu bayan kuaförlüğü biraz tedirgindim çünkü ilk defa böyle iş hayatı felan konuşmaz sessiz sakin böyle tırnaklarımı yiyordum o stresle sonra çalıştık ettik okullarına gittim kurslarına gittim kuaförlüğün bütün belgelerimi tamamladım ondan sonra evlendiğim için mesleğe ara vermek zorunda kaldım*
- *Peki eşiniz çalışmıcaksın dedi diye mi yoksa hani*
- *Eşim çalışmıcaksın dedi diye değil de çocuk düşünüyordu çocuk olduğu için işte çocuğa kim bakıcak*

B kişinin söylemlerinde ev dışında ücretli bir işte çalışmanın açıklayıcıları “çocukları için çalışmak”, “ücretli çalışmada kazanca aile reisi erkeğin el koyması ve yönetmesi”, “gelirini aile ve ev için harcama” “sigorta ve emeklilik”, “düşük ücretli çalışmanın ev içi iktidar ilişkilerini üretmesi” “sosyal hayatı kalmama” ve “ev ve ev dışındaki işlerin arasında sıkışmak/stres” repertuvarlarıdır. B kişinin söyleminde, ücretli bir işte çalışmanın gerekliliği, aile ve çocuk giderleri ile meşru ve ev ve çocukların ihtiyaçlarından sonra bırakılacak bir eylemdir. Ayrıca B kişi gelirini aile reisine verip aile reisini onun ihtiyaçlarını karşılayan olarak konumlandırmakta, böylece ücretli işinin gelirini aile reisi erkek bireye vererek iktidar hiyerarşisinde aile içinde erkek kişinin gücüne güç katmaktadır. Gündelik yaşamda inşa edilen bu eril iktidara, B kişi ayrı bir geliri olması bakımından karşı çıkılarak yine de ücretli bir işte çalışıyor olmanın güçlendirciliğini deneyimlemektedir.

- *Peki sonra nasıl çalışmaya karar verdiniz?*
- *Nasıl çalışmaya karar verdim maddiyat üç tane çocuk biri üniversiteye hazırlanıyor biri lise bire gidiyor, biri üçüncü sınıfa gidiyor ev aldık evin borcu ondan sonra maddi sıkıntıdan bundan önce bu işe girmeden önce mesela ev temizliklerine çok gittim belli bir evim vardı dört katlı bir dublexim vardı orda çalıştım bir sene bir buçuk sene başka yerde çalıştım ondan sonracığıma ya bayağı bi işte çalıştım sektörlerde çalıştım yani farklı yerlerde de çalıştım ondan sonra burası denk geldi.*

– ..

- Pekii buuu şu an bir geliriniz var sonuçta bunu tamamen kendiniz yönetiyor musunuz yoksa eşinizle mi paylaşıyorsunuz?
- *Direkmen eşime veriyorum parayı çünkü şu an sıkışıkız.*
- Peki bu sizin tercihiniz mi?
- *Tercihim değil mecburiyet değil değil hani ben olsam benim kendi hani nası diyim farklı şeylerle şey yapabilirim ama önceliklerim çocuklarım çocuklarım olduğu için ilk önce eşime*
- Peki olduğu gibi eşinize veriyorsunuz sonra sizin ihtiyacınız olduğu zaman
- *Benim ihtiyaçlarımı karşılıyor yani karşılıyor dediğim mesela sigaramı alıyor kuaföre gitcem diyorum paramı veriyor veya ben bugün bi yere gidicem çıkıcam bana bi ekstradan para verir misin diyorum veriyor*
- Peki şey hani ıııı o parayı isterken bu sizin hak, yani sizin zaten hakkınız bu sizin kazandığınız para, bunu hissederek mi ondan para alıyorsunuz yoksa sanki harçlık alır hani ordaki hissi nasıl yaşıyorsunuz?
- *Valla söyleyiver bazen bana parayı bazen dalga geçer gibi benim elime 10 lira para veriyor tamam mı ağzına tükürdüğümün adamı diyorum ona söyleniyorum ben diyorum eşşek gibi çalışıyorum eşşek gibi çalıştığım için benim vereceksin benim paramı diyorum bana öyle çocuklara verir gibi para vermezsin diyorum o da diyo ki bana “elimde var mı bankadan çekmedim üzerimde yok” ama ben istedim mi diyorum bana istediğim miktarı vereceksin ama ben hani parayla çok böyle şeyi olan bi insan değilim aslında bu benden de kaynaklanıyor mesela daha önceden arkadaşlarıma diyordum çalışan arkadaşlarıma niye veriyorsunuz paralarınızı kocalarınıza hani kendiniz alsanıza bu görüşte olan bi insandım ama şöyle de bişey var şimdi bütün hesabı birlikte yapıyorsunuz gözün görüyor yani hesap ortada giderlerin hepsi ortada hani geriye kalan para da belli kalmayan para da belli yani bunu maaşı komple kendin alsan da başka bir yere harcasan da ihtiyaçlar var bunlar sana bu ay gelmezse önümüzdeki ay külfiyet olarak gelicek ekstraya gireceksin sen sıkıntı çekeceksin yani bunu ya mutfağında çekeceksin ya giyiminde çekeceksin ya gezgende çekeceksin yani senin harcadığın fuzuliler bunlar bi şekilde çıkıcak yani senden öyle olacak*
- Peki mesela hani hiç düşündünüz mü bu paranın bi kısmını ben, hani mesela 700 ise mesela ya da 1000 liraysa mesela işte 300 ü bana kalsın 700 ü eşime veriyim.
- *Her ay öyle diyorum*
- Ama yapamıyor musunuz?
- *Yapamıyorum.*
- Olduğu gibi..
- *Olduğu gibi veriyorum yapamıyorum.*
- Peki bunu vicdanen mi yoksa o istediği için mi yani neden yapamıyorsunuz?
- *Bunu vicdanen yapıyorum yani o istediği için değil çünküüü belli yani hani onun da yapabileceği bişey yok o o o lazım yani anladın mı evin kredisi var kızın bir bucuk milyarlara özel öğretmen parası var üç tane öğretmen geliyor*

bir bucuk milyarları özel öğretmenlere veriyoruz ayda 500 lira üçüniün okul hani yol paraları harçlıkları öğlene akşama kadar duruyorlar yani gider belli sen bunu ekstradan alsan ne olucak

B kişinin ücretli bir işte çalışıyor olmasına rağmen aile içerisinde tüm geliri erkeğin yönettiği bir düzen kurmaları, B kişinin ev dışındaki ücretli işinin sigortasız ve düşük ücretli olması bakımından da ev dışındaki ikicil konumun ev içerisindeki iktidarı ürettiği bir gündelik deneyim söz konusudur.

- Peki kimin adına oluyor genelde alınan mal?
- *Benim sigortam olmadığı için eşim bankadan kredi çektiği için genelde eşimin üzerine oluyor yani ama şu da var mesela ben eşime diyorum her şey senin üzerine yani bunu dile getiriyorum eşime her şey senin üzerine benim üzerime hiç bişey yok ya diyo Allah korusun ben ölsem kalsam her şey senin kalıcak yarısı senin diyo yani bu bu kağıt üzerinde sen de diyo çek kredi diyo senin üzerine olsun diyo*
- Peki neden sizin yok sigortanız onu da merak ettim
- *Neden yok 2000 yılından önce sigortam yok benim 2000 yılından önce sigortam olsa emekli olmak gibi bi şansım olacaktı benim burda çalışacağım en fazla iki sen üç sene şu kızı büyütüp üniversiteye halletiriyim ondan sonra çalışmayı düşünmüyorum*
- Peki neden düşünmüyorsunuz?
- *Neden düşünmüyorum yetemiyorum ya insanlara yani hani bide yaş var ya yaştan sonra kaldırmıyor artık bünye ağırı şeyi kaldırmıyo yani zaten evde üç tane çocuk var eşimin maaşı da iyi çocukları kurtardıktan sonra*
- İstemiyosunuz yani.
- *Yok canımı sokakta bulmadım ya bulmadım*
- Peki hani sigorta olsa zorlayabilir miydiniz acaba hani sizin adınıza?
- *Bak daha önceden sigortam olsaydı emekli olmak için çalışırdım emekli olana kadar çalışırdım veya emekli şeyi eşimin de emekli maaşını verirdim şey yapardım kapattırırdım ama öyle bi şansım yok on yıl çalışmam lazım ben burda çalışmaya başlayalı beş sene filan oldu onnn yıl çalışmam lazım.*

B kişinin ev içi işlerden sorumlu özne pozisyonu da ona, ev dışındaki ücretli işi ekstra yük olarak görmesi, ev ve ev dışındaki işlerin ortak yükü ve sosyal hayatı kalmama deneyimlerini yaşatmakta fakat aynı zamanda ev dışında ücretli bir işte çalışmak B kişi için gündelik yaşamda özgüvenin de üreticisidir.

- Peki şey, çalışmaya başladıktan sonra sizin hayatınızda ne değişti?
- *Ne değişti (duraksadı) gzemekleri bıraktım sosyal hayatı bıraktım çok gezen bi insandım çok gezen dediğim şöyle bişey hani çarşı pazar değil arkadaş ortamlarında gelenim gidenim çok fazlaydı hani günlerim çok fazlaydı nasıl diyim bi gün bi yerdeyse öbür gün bi yerdeyiz pasta börek yapmayı çok*

seven bi insanım aşırı derecede yani evime gelip tarif almadan gitmeyen insan yok o kadar lezzetlidir

- Hıhı
- *Yorgunluktan ayaklarım sızlıyor zaten bütün gün ayaktaız zaten ondan sonra şey yapamıyorum bitmiyo yani bitmediği içinde işte böyle vicdanen rahatsız oluyorum*
- Evet peki olumlu anlamda hiç bişey değişti mi?
- *Olumlu anlamda ne değişti biliyor musun (bi 5 saniye bekledi) çalışınca kendine daha iyi güvenin oluyor*
- Mesela bununla ilgili ne hissediyorsunuz yani nasıl şeyler yaşadınız?
- *Yani maddi olarak şeyin yok hani bi şekilde ama ben şunu da söylüyim benim eşim hiçbi zaman beni para konusunda taman sıkıntılarımız oldu ama hiç bi zaman ezmemiştir hani ben kazanıyorum (burda sesi o kadar kısıldı ki anlamak çok zorlaştı) sen yiyosun sen şöylesin sen böylesin diye hiç bu duygulara kapılmadım ben bu zaman kadar yıllardır o çalışıyor benim çalıştığım şurda ne bende o ufak yani onun aldığının yanında benimkisi ufacık bir şey ben ufacık şeyle ona sırf katkıda bulunmak için yapıyorum bu gibi şeyler işte benim hayatımda olumlu olarak..(duraksadı)..olumlu olarak..(duraksadı)..bilmiyorum ya*
- Yaaa mesela hani tamam ben illa şey için demiyorum yani illa eşinizle ilgili değil de, hani dediniz ya bi güven geliyor, hani onu nasıl hissettiğinizi merak ediyorum. Hani nasıl farklı hissediyorsunuz çalışmaya başladıktan sonra?
- *Arkadaşlar şey yapıyo mesela artık sen çalışansın sen çalışansın sen şeyin yok yani fırsatın yok çok görüştüğüm arkadaşlarım işte şimdi görüşemiyoruz şey yapamıyoruz ya artık*
- Peki şey bu sosyalliklerinize devam edebiliyor musunuz tatil günlerinizde falan?
- *Yok insanlarla şöyle de bişey var çalıştıktan sonra insanlardan soğuyosun insanlardan soğuyosun neden soğuyosun sen bişeylere yetemiyosun yetmen gereken bi ailen var ekstradan bi ikinci kişiye ya ailen dışında ayıracak bi zamanın yok zaten yok bakıyosun arkadaşlıklar da çok değişmiş ya çok farklılaşmış artık arkadaşlıklar dostluklar yani u*

C kişi için ev dışında ücretli bir işte çalışmanın açıklayıcıları “ev dışında bulunmayı meşrulaştırma”, “özgürleşme” ve “sosyal hayatı kalmama” repertuvarlarıdır. Özgür kadın olmaya dair repertuvarlarda C kişiye ait alıntılarda yer verildiği gibi ev dışında ücretli bir işte çalışmak kentsel kamusal mekânda bir iş için bulunmanın meşru gerekçesi olarak mekânsal hareketliliği destekleyici olurken aynı zamanda sosyal hayatı kalmamanın da üreticisidir.

D ve E kişinin diğer bölümlerde alıntılanan söylemlerinde de maddi güç, para sahibi olmak aracılığıyla ücretli bir işte çalışmak aile içi iktidar ilişkilerini

dönüştürücüdür. Ayrıca E kişinin söyleminde ev içi işler ve çocuk bakımından sorumlu olma, ev ve ev dışındaki işler arasında sıkışmak, ikamet yerini iş yerine göre ayarlamak ve kentsel kamusal mekân kullanımının sınırlı olmasını üretmektedir.

- Eeveet şimdi kendinizi ev içerisinde ve ev dışında nasıl hissediyorsunuz?
- *Ben mesela evde kendimi çok güvende hissedirim*
- Dışarda neden güvensiz hissediyorsunuz?
- *Güvensizlik şey yaaa bu uzun yıllar tek başıma yaşadığım için işte bi şeyim var acelem var her şeye vaktinde eve gideyim koşturuyorum ya çocuk gelirse ya aç kalırsa anladın mı hani vaktinde şunu yetiştireyim hep bi koşturma bi heyecan var hayatımda*

İş yeri seçimi bakımından;

- *Hayır hayır burda merkezdeydim ben çünkü başka yerde çalışmam*
- Mesela neden başka yerde çalışamazsınız?
- *Neden çalışmam o zaman arabam yoktu bide tekbaşınalıktan çocuğuma yetişememe korkusu vardı okula gidip geliyo ya ondan önce evde oluyum başına bişey gelirse çabuk ulaşıyım çünkü onla ilgilenicek başka bi kimse yok o şirkette bir buçuk yıl çalıştım ama işten ayrılmadım şirket şubelerini kapattı merkez kapatınca ben başka yere gitmek istemedim merkez kapanınca ben yine işsiz kaldım*

E kişi için ev dışında çalışmanın bir diğer açıklayıcısı da taciz repertuarıdır.

- *Mesela benim çalıştığım bir iş yerinde uuuuu ... işinde çalışırken uu o zaman daha mini etkeler daha dar şeyler giyyodum daha askılı bluzlar giyyodum bir müşterimiz gelirdi her gün kapıya bugün göz kaleminiz süper duruyo ... hanım saçlarınız çok güzel olmuş ... hanım*
- Bunu erkek bi müşteri mi söylüyor?
- *Evet ve en son bunu patronum kovdu dükkandan ne yapıyosun sen diye uu bu etek size muhteşem olmuş ... hanım sürekli böyle kapıya dikiliyordu beni baştan aşağı süzüp gidiyordu mesela bi tane böyle var ondan sonra diğer bi iş yerinde şöyle bi şey oldu benim eee iş yerinde cif kokuyodu yer siliyodum ben temizlik işlerini yapıyodum orda yandaki dükkandaki adam geldi tamam mı oh be dedi burası mis gibi ... hanım kokmuş dedi ben kovdum ne demek istiyosunn sen benim kokumu nerden biliyosun ben cif mi kokuyorum ben cif mi sürünüyorum her sabah*
- Ya bu da
- *Ya bide saçma salak şeyler mesela polisler mesela iki tane yunus her gün benim işyerime geliyolardı ve benim patronum yokken benim işyerime geliyolardı açıklamaları bu “sizle sohbet etmekten keyif alıyoruz” ama ben sohbet etmek istemiyorum ben sizle sohbet etmek istemiyorum*
- Şöyle bişey söyleyebildiniz mi?

- *Tabiki dedim tabiki dedim siz dedi benim kim olduğumu beni ilgilnedirmez yani senin kimliğinle benim bir işim yok senin polis kimliğinle benim işim yok sen benim vatandaş olarak sen de benle bi işin yok sen bunu açıkça dile getiriyosun ya benim başka işim mi yok orda müşterim var bekliyo sen benim masamın önünü işgal etmişsiniz iki kişi çay içelim mi naciye hanım kahve içelim mi naciye hanım ben bunlara bi gün bi kalktım masadan lütfen dedim beyler işinizin yoksa dışarı çıkın dedim benim patronum ben dedim istemiyorum sizle sohbet etmek geldiler sonra beni şikâyet için geldiler ama boşuna boşuna yani*

Konuştuğum kadınlar arasında ev dışında çalışanların tümü için ev dışında çalışmak taciz deneyimleri ile de açıklanmaktadır. Bu bakımdan taciz deneyimleri kadınların ev dışında çalışmalarının zorlaştırıcısıdır. Görüştüğüm diğer kadınların bu konudaki deneyimlerine dair anlatılarına, kentsel mekân kullanımına ilişkin repertuvarlarda yer verilmiştir.

G kişinin söylemlerinde ev dışında çalışmanın açıklayıcıları “*karısını/kızını çalıştırmayan erkek özne pozisyonu*” ile “*parasını aile/ev giderlerine harcama*”, “*çocuk bakımı*” ve “*ailedeki erkeklerin izni ile çalışmak/çalışmamak*” repertuvarlarıdır.

- *Şey siz ücretli bir işte çalıştınız mı hiç dediniz ya çalışmak istedim?*
- *Ben çalışmak istedim liseyi bitirdiğimde uu banka müdürü babamın arkadaşıydı u adam demiş ki diplomasını alsın ertesi gün gelsin işe başlasın o dönemlerde rahattı hatta benim bütün devrem bankalardadır mezuniyetim yani sınıf arkadaşlarım bankalarda uu geldi babam bunu söyledi uu dedi böyle böyle söyledi a baba dedim ne güzel olur hayır dedi Sadettin’in kızı çalışıyo dedittirmem dedi sonra işte biz uu çıkıyoruz uu rahmetliyle diyorum ben kendisine (kocasını kast ediyö glüyor) u şeyi artık ciddileştik yani evlenme şeyine ben üniversiteye başlamışım ... biz de o zaman iyice ciddileşmiştik ben seni çalıştırmıcam ki dedi niye okuyon okumaya ne gerek var dedi işte ablası çalışıyo çocuklar küçük zebillik yaşıyo çocuklar zıyan oluyo o bakmıyo o bakmıyo hasta oluyolar bişey oluyo falan ablam dedi çektiği eziyeti çocukların çektiği eziyeti ben dedi biliyorum dedi ben seni çalıştırmıcam dedi hiç gerek yok dedi bende nasıl olsa çalıştırmıcam diye*

Yine de G kişi, ailesinin desteği ile elde ettiği maddi gücü (emekli maaşını) aile içi eril iktidar aracılığıyla ev giderlerine harcamış ama yine de elde ettiği bu maddi güç, aile içi iktidarı boşanma aracılığıyla dönüştürmeye yaramıştır. Maddi güç aracılığıyla güçlenme deneyimi, G kişni arkadaşı X kişinin de deneyimidir.

Annesinin G kişiyi sigortalı yapma yönündeki desteğini “*ondan sonra tutturdu “ben seni isteğe bağlı sigortalı yaptırıcım” adam diyor ki “hayır yapılmıcağ”...“u yapılmıcağ” annem diyor ki “yapacam ben vericem parasını ona ne” o da diyo ki “onun parasını kabul etmem” ... “o diyo bastırıyo olacak bu bastırıyo olmayacak”* söylemleriyle aile içi iktidar ilişkilerindeki öteki konumun ve kendi yaşantısına dair söz söyleme mahrumiyetine işaret etmektedir. Aile içerisinde ötekiliği üreten bu iktidar ilişkileri sonrasında G kişi bir rahatsızlığı sırasında ameliyat olması gerektiği için annesinin bu desteğini kabul edebilmiştir. “*kocayı ikna ettim u şeye*”... “*sonunda bağıkurlu oldum ben*”... ve benzeri söylemlerinden anlaşılacağı gibi ailesinden gelen maddi güç desteğini eşinin tahakkümü ile zar zor kabul edebilen G kişi, elde ettiği geliri de eşine vermek ve aile giderlerine harcamak zorunda bırakılarak güçsüzleştirilmiştir. Yine de G kişi için maddi gelir elde etme, aile içi tahakküme karşı çıkabilmeyi üreten bir güçlendirici olarak deneyimlenmiştir.

- *...bahaneyle ben bağıkurlu oldum şimdii bayağı bi u iki sene mi üç sene mi ne annem ödedi belki de bi sene ödedi hatırlayamıyorum zamanını ondan sonra bizim durumumuz da maddi durumumuz da bayağı iyi oldu ben artık kabul etmiyorum dedi eşim ben dedi isteğe bağılyaya dönelim bağıkurun emekliliği yeterli değıil hastaneye de ihtiyacımız yok özele gidiyoruz isteye bağılyaya dedi çevirelim bi yerde çalışıyo gösterim isteğe bağılyaya çevirelim hiç olmazsa az prim öderiz çok emekli oluruz filan tamam güzel tabi burayı ikna etmek orayı kabul ettirmek annem dedi ki ödiycem eşim de dedi ki al annenden o parayı kendine harçlık yap ben ona karışmıyorum onu harçlık yap sigortanı ben ödiyorum şimdi annem der ki ben ödedim adam derki ben ödedim*
- Arkadaşı X: *Bana öyle dedi ya emekli yaptım boşadı beni dedi hahahahaha.*
- *O doğıru söylüyor ama annemden aldığıım parayı da ben eve harcıyodum hatta anasına harcıyodum ondan sonra şeyi isteğe bağılı olduk uu 16 yıldan emekli olduk yaş haddini bekledim dört sene mi bekledim beş sene mi bekledim çok fazla da beklemedim ondan sonra emekli olduktan sonra 6 ay sonra mı boşadım zaten öyle bişey hahahahahaha ama onda bile şey boşanmadan önce çocuklara uu sürekli empoze ediyodu annen parayı alıyo bana hiç para vermiyo o ara maddi olarak 2001 krizinden etkilendik bizim o zaman 2 milyar paramız gitti baş aşağı olduk çocukların ikisi de üniversitede u zorlanıyoruz bu sefer sağ bankadan borç alıyoruz sola yapıştırıyoruz soldan alıyoruz sağa yapıştırıyoruz maddi olarak o çökmüş durumda bu sefer bana baskısı daha çok olmaya başladı*
- ..
- Sizden alıyor muydu?
- *Yok hayır şöyle almasına gerek yok zaten ben para biriktiren bi insan olduğum için bende de sürekli para olduğunu bildiği için böyle bi ödemesi*

bilmem nesi olduğu zaman sende para vardır versene borç falan derdi ve ben boşanırken ona o zaman değerinde 250 milyon borç para verdim hâlâ yok

H kişinin söylemlerinde ev dışında çalışmanın açıklayıcıları “*ev dışında çalışmanın özgürleştirici/güçlendirici olması*”, “*çocuk sahibi olma*”, “*parasını aile/ev giderlerine harcama*” ve “*sosyal hayatı kalmama*” repertuarlarıdır. H kişinin deneyiminde de ücretli bir işte çalışmak özgürleştirici ve güçendiricidir fakat aynı zamanda bu güç, gelirini aile giderlerine harcama aracılığıyla azaltılmaktadır. H kişinin, ücretli bir işte çalışmanın hayatında neleri değiştirdiğini konuştuğumuzda, ücretli işten ayrıldığı zaman maddi şeylerde hesap verme zorundalığını anlatması, ücretli işin H kişi için güçlendirici inşasını ve ücretli bir işte çalışma ve çalışmamanın, aile içi iktidar hiyerarşisindeki etkisini göstermektedir. H kişi ücretli bir işte çalışmadığı zamanlarda harcama konusunda eşine hesap verme durumunu, harcarken hesap veriyordum anlamı için, “*evet harcarken o şekilde*” söylemi ile hesap veriyor olduğunun üstüne örterek bu hiyerarşiyi görmezden gelmekte, böylece ikincil konumunun yeniden üretilmesinin önüne geçmektedir. Ayrıca H kişinin deneyiminde ücretli işten ayrılma, biyolojik özelliklere dayandırılarak annelik ile meşrulaştırılmıştır.

- Yani şöyle liseden dolayı hemen işe başladınız sonra evlenince işi bıraktınız mı?
- *Yok hayır bırakmadım hamileyken bıraktım*
- Hamileyken bıraktınız bi 5-6 yıl ara verdiniz sonra tekrar
- *Tabi*
- Peki iş yaşamına katılmakla hayatınızda nelerin değiştiğini düşünüyorsunuz?
- *Hani alışkın olduğum için bırakması çok zor geldi o zaman aramız eşimle de iyiydi o zamanlarda hani ha ne yapıyodum mesela bişeyi istediğimde açık açık konuşuyorum yani yapacak bişey yok hani hesap veriyodum mesela ben buna alışkın bi insan değilim sonuçta ben okul bitti iş hayatına başladım kendi paramı kendim kazanmayı biliyorum zaten çok şükür diyim yani hani o yüzden kimseye bi şeyim olmadı ne aileme ne eşime işte hani bi işşş çalışmıyoken bi sıkıntım oldu o da hesap verme durumunda diyerekten çünkü ben hesap veren bi insan değilim hesap vermeyi hiç sevmem ondan sonra işte hani çalışma gayet şeyim yani huzurluyum*
- Peki çalışmıyorken eşinize hesap vermek zorunda mı hissediyordunuz kendinizi?
- *Evet harcarken o şekilde*
- Efendim
- *Para harcarken o şekildeydi*
- Peki para dışındaki şeylerde?

- *Yo hayır*
- Tam o konuda şey hissetmiyorsunuz peki şu an daaa
- *Onu da o verdiği için yoksa hani mesela tamam şu an aramız bozuk ama hani yukarda Allah var kendisi yok ne giyimime karışır ne gezme karışır hiç bişeye karışmayan bi insan ama başka şeylerden dolayı biz araya soğukluk girdi o yüzden yani şu an çok şükür mutluyum huzurluyum kendi paramı kendim kazanıyorum her istediğimi alabiliyorum kendime çocuğuma harcıyorum zaten*

H kişinin “çocuğuma harcıyorum zaten” ve “ama oğlanın etüt parasını ben ödüyorum mesela hani onu da üstüme yıktı yine onu ben ödüyorum yani” söylemleri, ücretli bir işte çalışsa da kadının elde ettiği gelirin aile giderlerine harcanarak azaltılması aracılığıyla güçsüzleştirildiğinin açıklayıcısıdır.

J kişinin söylemlerinde ev dışında çalışmanın açıklayıcıları “ev içindeki ve ev dışındaki işlerin arasında sıkışmak/stres”, “özgürleşme/güçlenme”, “parasını aile/ev giderlerine harcama” ve “sosyal hayatı kalmama” repertuvarlarıdır. J kişi günlük iktidar ilişkilerinden bahsederken ev içi ve ev dışı işlerin ortak yükünü sorunsallaştırmıştır.

- Ezildim derken nasıl ezildiniz ya da bunun erkek egemenliği ile ilişkisi
- *Mesela hafta sonu ben araba kullanabildiğim için ben annesini babasını köye götürcem kendi çay ocağında arkadaşlarıyla oyun oynamaya gitsin kimse demiyor bu kadın da çalışıyor dinlenmesi lazım evde işlerim var onları yapmam lazım*

J kişinin söyleminde ev dışında ücretli bir işte çalışmak, özne konumlarında J kişiye ait alıntılarda işe yarayan kadın olma aracılığıyla ve deneyimin güçlendiriciliği ile güçlenmenin üreticisi olurken aynı zamanda eş ile anlaşmış olmayı gerektiren bir eylem olarak inşa edilmesi bakımından bedeni üzerindeki eril tahakküme işaret etmektedir. Ücretli işten elde ettiği gelirin ev için harcanması da bu tahakkümün devamı olarak tezahür etmiştir.

- Peki az önce dediniz ki zaten kocalık yapmıyo nasıl babalık yapıcak diye düşündüm dediniz o dönem için ıı mesela burda kocalıktan kastınız ne? Ne bekliyordunuz ondan?
- *Ya şimdi kocalık yapmıyo derken işte hep ailevi şeyler yani mesela biz evlendik ıı dedi ki sen benim çalışmamı ailesi istemiyodu dedim hani biz anlaştık neden hani istemiyodu “boşver sen onları” hani “sen bak işine” gibisine ondan sonra ee mesaim var görümcemler kayınvalidemler hepsi bizim ev benim evimdeler ondan sonra yemek ıvır zıvır hepsi bi yere kadar*

tıkanıyorsunuz hem maddi tıkanıyorsunuz hem manevi tıkanıyorsunuz e demiyo ki bu ev nasıl dönüyo yani Emel gidiyo alışverişleri yapıyo yemekleri hazırlıyo anne baba çağrılıyo he kayınvalidem bana şey demiş gel u ben yapayım ki yapmayan bi tip hâlâ kaç yıllık kayınvalidem benim ben bi çorbasını bana özel görmemişimdir şimdi Allah büyük konuşmüyüm hani siz misafirsiniz gelmişsinizdir biz de yemek yemiştiz veya bi bayramdır tamam ama hani böyle klasik yan komşum kadar bile değildir yani o yüzden u paran var mı sorulmuyo maaşım bitiyö avansımlı yiyorum içerden e annesi babası yemek yiyo e bu ev nasıl dönüyo sen hiç koca olarak para vermiyosun sormuyosun da u ne biliyim işte birlikte pazara gidelim olayı yok u kafe işletiyosun cumartesi pazar ben evdeyim ben pazar günü kalkıp mecbur pazarlığımlı düziyorum

– ..

– Peki bunu nasıl aştınız?

– *Hâlâ aşmadıkki hâlâ 17 senedir devam ediyor (alaylı bi gülme)*

– ..

– Ama mesela kimi eş de şey der hani tamam o para sizin paranız nasıl olsa u gider arabayı kendi adına alır hani öyle bişey yaşamadınız heralde?

– *Hiç o lükse sahip olmadı çünkü ben hiç bi şekilde paramı sakınmadım*

– İzin vermediniz?

– *Yok yok benn izin vermedim değil ben hiç bi şekilde harcamamı farklı bi şey için kullanmadım yani ya onun için kullandım ya çocuğum için kullandım onun için kullandım ailesi için kullandım yani öylee bugün de bi ev alınsa benim üstüme olsun dediğimde hayır deme lüksüne sahip değil hep verdim zaten hayatımı verdim yani*

J kişi ayrıca ev içi işlerden sorumlu özne pozisyonu ile, sosyal hayatından vazgeçerek, ev içi ve ev dışı işlerin arasında sıkışmanın üstesinden gelmektedir.

– Peki hani şey var mı bunu biraz anlattınız ama evlenmeden önce ve evlendikten sonra çalışma yaşantınızdaki etkiler ne gibi etkiler oldu?

– *Tabi daha sıkıntılı oluyo yani u eve gittiğinizde her şey sizi bekliyo ama hani bekârken çalıştığınızda aynı şey olmuyo eve gittiğinizde en azından bi çorba kaynamış oluyo en azından bi bulaşığın olmamış oluyo ama bugün akşam ne bırakırsan afedersin yatağımı nasıl bırakırsan onunla karşılaşıyosun yani zor tabi sorumlulukları daha fazla*

– Şimdi peki bu sorumluluktan dolayı hiç işi bırakmayı düşündünüz mü ?

– *Yok hiç bir şekilde ama vurdumduymaz evime karşı da olmadım hani ben çalışan kadın havalarında olmadım ama sosyalliğim olmadı hiçbir şekilde sosyalliğim olmamıştır*

Konuşmanın başka bir yerinde, çocuğunun sınıf arkadaşlarının aileleri ile, çocuk etrafında dönen ilişki ağları çerçevesinde oluşturduğu aktiviteyi anlatırken;

- Ne sıklıkla bu aktiviteleri yaptığınızla ilgili soruyorum
- *On beş günde bir*
- Peki bunun dışında kendinize vakit ayırdığınız şeyler var mı hani günleriniz dışında?
- *Yok mecburi şeylerim işte hastalık ziyareti ölüm düğün bayram*
- Hm onu dışında kendinize vakit ayırabildiğiniz bişey
- *Yok*
- Tamam peki günlük mekân yani günlük olarak kullandığınız mekânlar nereler evden çıkıp buraya geliyorsunuz burdan çıkıp
- *Eve*
- Tamamen bu şekilde mi gerçekleşiyo
- *Yani*

5.2.5. Kamusal – özel bağlamında ev ve kent mekânına ilişkin açıklayıcı repertuarlar

Ev mekânı görüştüğüm kişilerin söylemlerinde, “başkalarına hizmet edilen yer”, “işyeri”, “baskı” ve “rahatlama yeri” olmak üzere dört farklı şekilde anlamlandırılmıştır. Kentsel mekân da “dışarı”, “rahatlanılan yer”, “çocuklarla gidilen yerler” ve “sadece iş amaçlı kullanım” olmak üzere dört farklı şekilde anlamlandırılmıştır. Bu söylemler, her bir kadının gündelik yaşantısında ev ve kent mekânına ilişkin anlamlandırmaları çerçevesinde karşılıklı olarak açıklanmıştır.

5.2.5.1. Ev mekânı kavramına ilişkin açıklayıcı repertuarlar

- Başkalarına hizmet edilen yer
- İşyeri
- Baskı
- Rahatlama yeri

5.2.5.2. Kentsel kamusal mekân kavramına ilişkin açıklayıcı repertuarlar

- Dışarı
- Rahatlanılan yer
- Çocuklarla gidilen yerler
- Sadece iş amaçlı kullanım

A kişi: Özne konumları ile ilişkili olarak ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu özne konumu ile A kişi evi, “işyeri” ve “hizmet edilen yer” olarak anlamlandırmakta, ev işleri ve çocuk bakımını sahiplenerek ev dışındaki işlerden şikayet etmekte ve ev dışında çalışmaya ilişkin “*dışarı*” söylemi ile ev içini sahiplenilen ait olunan yer, ev dışını ise ait olunmayan, yabancı yer olarak inşa

etmiştir. Aynı söylemin devamında A kişi ev dışında çalışmayı ev içi işlerini aksattığı için sorunsallaştırmış, fakat ev işlerini aksattığı için şikayet ettiği dışarıyı aynı zamanda “rahatlanılan yer” olarak anlamlandırmıştır. Ayrıca A kişinin söylemleri ev dışında çalışmanın ev içi iktidar ilişkilerini dönüştürücü rolüne de işaret etmektedir.

- Şey diyoduk kendinizi ev içinde ve ev dışında hani özgür ve rahat hissetmek anlamında ev içinde ve ev dışında kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
- *Ev içerisinde eşim olduğu zaman özgür değilim ister istemez sürekli bi hizmet olmak zorunda ya da ne biliyim onu yap bunu yap şunu yap o mesela o çok temiz titiz dağınıklığı hiç sevmez ben tam tersi rahat insanım işte bu tamamen dümdüz ip gibi olmasından ben hoşlanmam ama o tam tersi her şey dümdüz olacak*
- Ve bunu hep sizin yapmanızı mı bekliyor?
- *Aynen sürekli bana söylenir*
- Peki bu konuda hiç hani ilk evlendiğinizde filan bu konuda yani
- *Evlendiğim zaman çok iyiydim ben yapıyordum her şeyi sonra çocuklar olduktan sonra biraz daha haliyle dağınık olmaya başladım ondan sonra eşim daha fazla çalışmaya başladı ne biliyim evden uzaklaştı daha arkadaş ortamından dolayı o dışarı çıkmaya başladı ben hep evdeydim görüştüğüm çok az insan vardı ondan dolayı ev işlerini savmaya başladım ona ceza gibi sanki ondan sonra ne oldu bu gidişat bana battı sonuçta ucu bana battı neden ne kadar dağınıksan o kadar geç toplarsın o kadar zor toplarsın oldu ben ona ceza veriyorum hâlbuki kendim o cezayı çekiyorum yani*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- *Ev erkekler için tamamen uyku yemek yemek ihtiyaçlarını gidericeği bi yer*
- Kadın için?
- *Kadın için iş kadın için bi işyeri kadın için bi işyeri evet tamamen bi işyeri neden yemeği yapıyosun kahvaltı yapıyosun çocuklara bakıyosun hepsi iş iş olarak görülüyor artık maaşını alıp gidiceksin moduna geliyor gündelikçi yani ben onu istemediğim için kendisinin de bi işin ucundan tutmasını istiyorum ama bunu her söylediğimde benim uykum var e ben yorgunum e ben çok çalışıyorum moduna giriyor çoğu zaman ki bende çalışıyorum artık*
- Peki bunu söylüyor musunuz?
- *Söylüyorum söylüyorum ama e ben burdayım ordayım yetişemiyorum yapamıyorum bu sefer bana çok karışmıyor zaten artık eskisi gibi eskiden daha çok kızardı bulaşıklar yine mi duruyor veya ne biliyim bunlar burda mı duruyor anlamında*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- *Bak farkındaysan tırnaklarımı yemeye başladım yine sürekli gerginimdir böyle*
- *İş sıkışıklığından dolayı mı?*
- *İş sıkışıklığından dolayı evi düşünüyorum mesela çamaşır var şu an çamaşırlar balkonda asılı onları toplamam gerek gelirken toplayamadım kurumamışlar daha e bıraktım şu an toz oluyolar onları düşünüyorum onları toplucak kimse yok ben toplucam çocuk topladığı zaman olduğu yere bırakıyor onları gene benim dürmem lazım kızıma görev veriyorum kızım diyorum kendi kıyafetlerinizi Ali'ninkini kendilerinkini topla Ali'ye de söyle beraber dürün ama yani şey o şu an*
- *Peki çalışmanın sizin günlük yaşantınıza etkisinin nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?*
- *Günlük yaşantıma dışarıyla iyi ama içerisiyle yani ev içiyle yani ev işlerim biraz aksıyor*
- *Peki dışarı için iyi dediniz ya o anlamda nasıl?*
- *Burda iletişimim iyi dışarda rahat vakit geçirebiliyorum insan yani o farklı bi şeyi insandaki o farklı bi düşünce oluyor ya o kalkıyor insan başkalarıyla konuşuyorsun her gün farklı farklı insanlarla konuşuyorsun buraya geliyorsun başkaları hakkında şey yapabiliyorsun böyle gülüp eğlenebiliyorsun...*

Ayrıca A kişinin söyleminde kent, çocuklarla gidilen yerler ve iş amaçlı kullanılan bir anlama sahiptir. Ev dışına ne sıklıkla çıktığını konuştuğumuzda A kişi iş amaçlı söylemleri ile ev dışını iş amaçlı kullanım ile anlamlandırmıştır. Ev dışını iş amacı dışında kullanmadığı söylemi, rahatlamak için nerelere gittiğini konuştuğumuzda “çocuklarla mı” sorusuyla cevap vermesi, ve yine ev dışındaki aktivitelerinden konuşurken çocukların ihtiyaçlarına ilişkin söylemleri, ev dışında ilişkin aynı anlamın inşalarıdır. Bununla beraber ev dışı, çocuklarla gidilen yerler olarak da ev içi roller ile ilişkilidir. A kişinin söylemlerinde kız çocuğuna yüklediği ev içi işler ya da kız ve erkek çocuğu ile yaptığı aktivitelerin değişimi de aynı cinsiyet inşasının karşılığıdır. Ancak yine de çocuk bakımı A kişi için ev dışına çıkmanın da gerekçesi olması bakımından mekânsal hareketliği destekleyici görünmektedir.

- *Evet peki genellikle hangi amaçlarla ev dışına çıkıyorsunuz?*
- *(Güldü) Bu sıra çok üşengecim ben bu sıralar artık burda durduğumdan mıdır nedir bu sıralar üşengeçliğim var hani çok dışarı çıkmak gibi bi şeyim yok mesela market böyle genellikle kızımı gönderiyorum çoğu zaman çocukları hani sen al gel ekmeği felan*
- *Peki o zaman şey diyebilir miyiz çalışmaya başladıktan sonra sosyalliğiniz azaldı?*

- *Yok hayır sosyalliğim azalmadı sadece üşeniyorum heralde burda bide hep ayakta olduğumdan mıdır nedir oraya gidip gelmek bana birazcık yorucu geliyor ki genelde ben giderim markete bakkala hani çocuklardan önce ekmek almaya vs*
- *Başka hangi amaçlarla çıkarsınız dışarı ev dışına?*
- *Kıyafet miyafet almaya çok fazla çıkmam çünkü sevmem sürekli öyle giripte bi yerlere bişeyler denemeyi çok nadirdir böyle mağazaya girdiğim zaman gözüme çarpanı denerim olur olur olmazsa çıkar giderim böyle çok fazla doğaçlama şey yapmayı sevmiyorum ama şeyi severim yani gün içinde fırsat bulursam dükkan da müsaitse giderim takıcılar tokacılar renkli tokalar kızım mesela saçtı uzun olduğu için çok seviyor onları tokalar mokalar almayı küpeler filan yani gün içinde burdan kaçipta bişeyler ama şeyimdir böyle giderim alırım gelirim hani başka şeylere de bakıyım ediyim onu sevmiyorum sadece böyle işimi ihtiyacım olana gider bakar gelirim çok nadirdir böyle vitrinde veya bi yerde gözüme çarpıcak da içeri giricem de bakıcam pek sevmem öyle yani*
- *Peki boş zamanlarınızda neler yapıyorsunuz?*
- *İki şimdilik boş zamanım yok ama boş zamanım olduğunda genelde kızım la veya oğlum la oyunlar oynuyoruz*
- *Evde mi dışarda mı?*
- *Havanın durumuna bağlı yazın öyle vakti filan çıkılmaz genelde akşam üstü çıkılır çocuklarla mesela geçen burda oturduk oğlanla top oynadık ... kızla da ya resim falan yapıyoruz ya da soru cevap hayvan bitki*
- *Peki dışarıda arkadaşlarınızla buluşacak olsanız genellikle nerelerde buluşursunuz? Ya da hani buluşuyor musunuz dışarda hiç arkadaşlarınızla?*
- *Arkadaşlarımla işte bulduğum zaman ki genelde özel bişey özel bi gerekçe olacak ya da doğum günüdür yılbaşıdır vesaire onun haricinde çok fazla da çıktığım söylenemez dediğim gibi diğer arkadaşlarım da çalıştığı için vardiyalarımız uymadığı için ben geç çıkıyorum çoğu zaman onlar da erken çıkıyorlar işe erken başladıkları için erken çıkıyorlar hiç onlarla buluşmak gibi bi şeyim olmadı ama Sevda'yla her zaman o arkadaşım sağ olsun o da olmasa kimsem yok şu an geceleri de onla çıkıyorum gündüzleri de onla çıkıyorum fırsat buldukça*
- *Nerelere gidiyorsunuz peki rahatlamak için?*
- *Çocuklarla mı?*
- *(suskunluk)*
- *Kendim olarak mı?*
- *Kendiniz için*
- *Kendim için mesela az önceki arkadaşım la doğum günlerimizde şeylerde bara falan gidiyoruz rahatlıkla hiç bu zamana kadar tedirginlik olmadı ya da ne biliyim gece 12.00 ye 01.00'e kadar dışarda dolaşabiliyorum*

- Peki günlük mekânsal hareketliliğinizi anlatır mısınız? Haniiii bir gün içerisinde hangi mekânları kullanıyorsunuz nerelere gidiyorsunuz? Sıradan bir gün olarak düşünün bunu.
- *Çalıştığım için hani burda (yaptığı işi söyledi) ... onun haricinde alışveriş yapmam gerekiyorsa mesela gündüzleri çıkıyorum rahatlıkla genelde uygun fiyat olan yerlere çocuk yani çocuk alışkanlık var direkt çocukları düşünüyorsun ön planda aaaa kızım bu lazım aa oğluma bu lazım deyip genelde onların kullanabileceği şeylere yönelirim o dükkanlara mağazalara lcvkinin genelde çocuk reyonuna takılırım mesela onun haricinde pek şey şu an ki sosyalliğim bu yani burdan ibaret*
- Peki burdan çıktıktan sonra akşamları mesela gittiğiniz yerler var mı?
- *Akşamları dediğim gibi çocuklarla vakit geçiremediğim için en çok kullandığım yer Atatürk Parkı*
- Peki siz çocuklar yalnız başınıza mı eşiniz olmadan?
- *Eşim olmadan aynen aynen üçümüz çocuklarla kızım oğlum ve ben gidiyorum bana hiç sıkıntı olmuyor gece zaten evime de yakın arka taraftan yürüyerek rahatlıkla gidip gelebiliyorum*

B kişi: B kişinin söyleminde ev mekânı kadın özne için iş yeri erkek özne için ise yemek, içmek yatak, ev dışı ise rahatlanılan ve çocuklarla gidilen yerler olarak deneyimlenmekte ve anlamlandırılmaktadır.

- Peki kendinizi ev içinde ve ev dışında nasıl hissediyorsunuz hani hislerinizde mekâna özgü değişiklikler ev içinde rahat olma özgür olma anlamında
- *Bak ev iş yerinde mecbursun bi şeyleri yetiştirmek zorundasın anladın mı yani yapmak zorundasın yani o bekluyo seni ama evde öyle değilsin evde daha rahatsın hani bugün çok yorgunsan veya bugün canın istemiyosa bırakabiliyorsun bişeyleri ama iş yerinde öyle değilsin mecbursun yani yapmak zorundasın çünkü patron senden bişeyler bekliyor yapmam gereken belli bir düzen var zaten*
- Peki iş yeri dışında bunu işte dışarda oturmak veya arkadaşınızla okey oynamak hani bu anlamda dışarda vakit geçirmek ve ev içinde vakit geçirmek
- *Valla beynen rahatlıyorsun kafan dağılıyor*
- *Çıkınca*
- *Hm hm çıkınca daha rahat oluyorsun yani şu konuşma bile dağıttırdı yani kafamda bi sürü şey vardı gitti yani anladın mı farklı bi ortam farklı bi insan farklı bi konuşma farklı bişey seni dağıtıyor yani*
- Evet o anlamda daha rahatlıyor musunuz dışarda
- *Tabi ki*
- ..
- *Erkekler yemek içmek yatak haricinde bişey değil onlar evde yani yaptıkları bişey yok evin her şeyi sana ait ya her köşesi sana ait*

B kişi ayrıca konuşmanın çeşitli yerlerinde ev dışını iş amaçlı gidilen yerler olarak anlamlandırırken genel olarak da yanında eşi ile ya da çocuklar ile gidilen yerler olarak anlamlandırmaktadır.

- *İş altıda altı bucukta işten çıkıyorsun herkes evde aç hani bi yere uğrayıp da vakit kaybetme gibi bir lüksüm yok cumartesi pazarları çok sıkılırsam çok bunalırsam eşime diyorum ki çok bunaldım birlikte çocuklarla birlikte gidiyoruz bi yerlere dolaşıyoruz yani çarşı olur ondan sonra şey olur öyle ya sahil kenarı olur yazın öyle yaptık*
- Hm hm. Yalnız başınıza dolaşıyor musunuz?
- *Eşimle ikimiz mi*
- Yok siz tek yalnız
- *Küçük kızımı almadan kolay kolay çıkmam*
- Hı hı
- *Küçük kızımı almadan çıkmam*
- Hı hı
- *Onu oyun uu çocuk köyüne götürüyorum*
- Hı hı
- *Ona bazen ona zaman ayırıyorum yoğunluğum olmadığı zaman mesela evde işim yoksa onu götürürüm*

C kişi: C kişi gündelik yaşantısında eylemleri ve söylemleri ile ev dışının ve kent mekânın sadece iş amaçlı kullanım yeri olarak anlamlandırmaktadır. Ayrıca C kişi için kentsel mekânın kullanımında tanıdık/bilinen olma kentsel mekân hareketliğini destekleyici bir üretilmektedir.

- Gerçi biraz konuştuk ama Balıkesir sokaklarında dolaşırken kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Mesela çok tanıdık olmasının verdiği bir olumsuzluktan bahsettiniz bunun dışında sokaklarda dolaşırken ne hissediyorsunuz?
- *Başka bir rahatsızlık hissetmiyorum çünkü çok fazla aslında gezilebilecek bir alan yok hani yürünebilecek bir alan yok benim gittiğim işte Milli Kuvvetler Anafartalar ve onların ara sokakları olduğu için hani genelde de işim olduğunda ya da işte atıyorum bi şarj kablosu bakmaya gittiğimde hani gireceğim yerler de bellidir herkesi tanıdığımız için neyin nerde olduğunu kimden alacağımızı biliriz tanıdığım yere giderim atıyorum fotokopi çekilecekse veya o tarz bi işim olacaksa ... ablama giderim hani o tarz belli yerler olduğu için hani direkt gittiğim için çok beni rahatsız edecek kullanmama özen gösterecek gibi bişey yok yani benim için tedirginlik yaratacak kötü böyle*

E kişi: E kişinin söyleminde ise ev, bir rahatlama mekânı olarak, ev dışı ise eşi/kocasısı ile birlikte bulunduğu bir yer olarak anlamlandırılmaktadır.

- *Bi ara yaptım ama hevesim geçti artık iki ay yaptım kocamla gece onbirlere kadar burda oturduk çarşıda işte yemek yedik eşim o pastane senin bu pastane benim takıldık ama dedim ki bu da bana tat vermiyo ki ya evimde mutluyum aldım hevesimi tamam bitti şimdi evime gidiyorum evimde mutluyum çok rahatım ayaklarımı uzatıyorum televizyon izliyorum falan*

G kişi: G kişinin gündelik deneyiminde ev, tahakküm, baskı ve iş yeri olarak anlamlandırılmaktadır. G kişinin söyleminde eşi, tahakkümü, ev içerisinde üretmektedir. Ayrıca hem G hem de arkadaşı X kişinin söylemlerinde ev mekânı kadınların iş yeri, erkeğin ise dinlediği yerdir.

- *“Olsun kapıyı bana sen açacaksın” kapıyı açınca sen bana güler yüz göstersen muhabbetli olsan tamam ben sana kapıyı açtım böyle girerdi evin içine (taklit ediyor kaşlar çatık) ama telefonda konuşurken bir dinle sanki flört ediyoz o oldu da bu oldu da şöyle oldu kapıdan çıkıyo beş dakika sonra telefon elinde öyle oldu da böyle oldu da onu alıyım mı bunu satıyım mı bunu yapıyım mı ya adam sen beş dakika önce kapıdan çıkmadın mı bunları evde anlatsaydın da öyle kapıdan çıksaydın olsun canım işşte konuşuyoruz ama adam benim yüzümü gördü mü şeytan görmüş gibi ve yemin ettim o evde eğer dedim bir evim olsun kapıya ayna koycam şu aynada bi suratına bak tilki inine girer gibisin daha kapıdan harlayarak girilmez yani*

G kişinin gündelik yaşantısında erkek öznenin otorite kurduğu ve kadın özne için baskı ile inşa olan ev mekânı, kentsel mekân ile temasın kesildiği yerdir.

- *Şöyle söylüyüm u her yere benimle berab benim gezmeye gidicem bi arkadaşına arkadaş değil oo ona haber vermeden evden dışarıya çıkmak gibi bi imkânım yoktu (vurgulandı sesi sonda)*
- ..
- *Biz orda oturuyoduk herkes sokaktadır ama biz balkon ben balkona bile çıkamadım balkon değil camın önüne bile duramadım evleninceye kadar (isyanlı ses tonu)*
- Evlenince
- *Evlenince de duramadım (gülüyor)*

Konuşmanın başka bir yerinde evlenince ev mekânını anlatıyor..

- *Ya dört duvar arasındasın bu kadar yerde duruyosun eşşeği bak evin birinci kattayız şöyle çukurdayız burdan bi yol geçiyo örgü kalın perdeler var buralar kapalı sadece şu kadarcık pencere u geldi bu öğlen arası ketenler açık yol şeyde karşı ev de ne diyim sana ta yolun öbür başı kadar bi yerde o da u köy evi niteliğinde sadece bahçeye bakan tarafı şey taraf ön tarafta bize sadece bahçeye çıkan şey gözüküyo bi kapı gözüküyo “bu perde niye açık”*

dedi dedim açık bi yer yok hayır hatta pardon tülün ucu şöyle gelmiş e ne var dedim kimse yok burdan gelen yok geçen yok “senin görmediğin yerde kimler vardır” dedi ne olacak dedim öbürü bağlık zaten oturan yok kapalı e burdan da dedim eşşekler geçiyo dedim eşşeklere mi çekecez perdeyi dedim “evet çekeceksin” dedi çekildi.

H kişi: H kişinin gündelik deneyiminde de ev, eşi olunca bir baskı alanıdır.

- Peki bu anlamda sizin için ev içerisinde olmak ve ev dışarısında olmanın anlamı ne yani hani ev içinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz ya da ev dışında kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
- *İkisinde de yalnızım zaten hani mesela evde hani mesela eşim geldiği zamanlarda ben çok huzursuz oluyorum çünkü rahat hareket edemiyorum*

J kişi: J kişi için de ev işyeridir.

- Tamam peki kendinizi evin içerisinde ve ev dışında nasıl hissediyorsunuz hislerinizde evin içerisindeyken ki hislerinizle ev dışarısındaki
- *Ya ev içerisinde evin dışında da boş değilim ki yani evin içinde iş dışarda iş*

Ayrıca konuşmanın bütünlüğü içerisinde, kayınvalidesinin tahakkümü nedeniyle J kişi için ev, baskı ile eş anlamlıdır.

- *Ya şimdi evimde sorumluluklarım çok fazla dediğimi gibi işte kayınvalidem (kesti birden cümleyi) arkadaşlarımın yanında özgür olurum yani nasıl anlatıyım ki yani evimde özgür değilim şey olarak psikolojik olarak*

Yine gündelik iktidar ilişkileri ile ilişkili olarak kentsel kamusal mekân J kişinin gündelik yaşantısında “sadece iş amaçlı kullanım”, “ev dışında eşi ile birlikte bulunma”, mekânsal hareketliliğe ilişkin tahakkümün meşrulaştırıcısı olarak “evli olma” ve “haber verme” repertuvarları ile inşa olmaktadır.

- *Şimdi bu çıkmak hani canım sıkıldı aman da bi gidip hava aliyim şeklindeyse öyle bişey yapmam o zaman eşimle birlikte yaparım yalnız yapmayı tercih etmem*
- Neden peki yani şey olarak ben sizi anlamak istiyorum yargılamıyorum hani gerçekten anlamak için
- *Yok yani neden (bi duraksama oldu sonra gergin bi ses) ne için çıkıcam eğlenmek için çıkıksam evli bi insanım ne alakası var eşimle birlikte eğlenseydim u eğer bunalmış çıkıksam söylerim bi arkadaşşıma gidiyorum biraz kafayı dağıtmak istiyorum derim*
- Hm hm
- *Ondan sonra ehli keyf*
- Gider misiniz hiç öyle

- *Yok yani sanmıyorum beklemişimdir işte günümde anlatırım illa öyle hani şeyse çok ender hani parmağımla sayılıcaktır evlilik sürecimde yani kavg*
- Peki yani neden
- *Kavga uzamasın veya işte sinirimi atıyorum çok ender bi hareket yaptığım*
- Peki yani neden kadınlar hani ev dışına evin dışına çıkm (lafımı kesti)
- *Yatar uyurum ben*
- Peki genellikle hangi amaçlarla ev dışına çıkarsınız?
- *Hangi amaçlarla zaten çalışmak amacıyla çıkıyoruz farz edelim ki çalışmasaydık alışveriş için çıkarız ödemelerimiz varsa bankada ödemeler için çıkarız*

5.2.6. Kentsel kamusal mekân kullanımına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar

- Deneyimsizliğin kısıtlayıcılığı
- Ev içi baskının sınırlandırıcılığı
- Kentsel kamusal mekânla hiç bir teması olmamak
- Kentsel kamusal mekânda ailedeki erkeklerin eşliğinde ve gözetiminde olmak
- Kentsel kamusal mekânda kimseyle iletişime girmemek
- Kentsel kamusal mekânda tanımadığı erkeklerle iletişime girmemek
- Kentsel kamusal mekânda etrafına bakmadan yürümek
- Kentsel kamusal mekânda kafasını önüne eğmek
- Kentsel kamusal mekânda ciddiyetini korumak
- Kentsel kamusal mekânda usturuplu olmak
- Kentsel kamusal mekânda sadece iş amaçlı bulunmak
- Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları
- Başına kötü bir şey gelir söylemi
- Bedenini örtmek
- Belirlenmiş mekânsal sınırlar
- Saat sınırları
- Mevsim-saat ilişkisi
- Ev içi işler ve bakım görevinin etkisi
- Sağlık sorunları
- Evlilik
- Boşanmak
- Çocuk sahibi olmak
- Koruyucu ataerkillik
- Devreden ataerkillik

A kişi: Deneyimsizliğin kısıtlayıcılığı/Ailedeki erkeklerin belirlediği mekânsal sınırlar/ Kentsel kamusal mekânda kimseyle iletişime girmeme/Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları

Kamusal mekân kullanımı eril tahakküm aracılığıyla kısıtlanan A kişi, kentsel kamusal mekân kullanımında deneyimsizlikten kaynaklanan sorunlar yaşamakta bu sorunlar kadının doğuştan yeteneksizliğiymiş gibi A kişi üzerinde iktidar kurmanın bir aracı ve onu kentsel kamusal mekândan mahrum etmenin haklı gerekçesi olarak inşa olmaktadır. Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları da bu insanın bileşenleri arasındadır.

- Burda mesela işyerinde insanların sizinle iletişimi sırasında yaşadığınız sorunlar oldu mu?
- *Bazılarının hareketleri tabi beni rahatsız ediyor bayan olduğum için tedirgin oluyorum onlarla konuşurken veya servis yaparken*
- Mesela ne gibi şeyler
- *Bakışları özellikle ya ne biliyim çoğu insanlar abla diye hitap ediyor hani tedirgin olmamak için mesela bi grup çay içiyolardı boşları toplamam gerekiyor benden başka kimse yok o anda hiç ne ayağını topluyor ne elini kolunu topluyor yani ben ona sürtünmek zorunda değilim yani ben bundan rahatsız oluyorum bi erkeğe sürtünmek hoş bişey değil bu beni rahatsız ediyor ama hiç ne ayaklarını topluyor ne şey bende boşlarını toplamadım o anda durdu onlar kalkana kadar o boşlar orda durdu almadım o mesela o beni rahatsız etti bazıları ama tam tersi eliyle kendisi topluyor al abla diyor ya da kenara çekiliyor ben topluyorum yani ben eğilirken yani hoş olmuyor ona değmek zorunda kalıyorum*
- Peki bu konuda eşinizin rahatsız olduğu bi durum var mı?
- *İşte eşim rahatsız olduğu için beni burda mümkün olduğunca tutmamaya çalışıyor ben şu an burda zorunlu olduğu için hem de eleman ihtiyacı olduğu için ben duruyorum burda en çok ama eleman ihtiyacımız olmasa büyük ihtimal beni burda tutmaz tutmak istemez*
- Bu konuda oldu mu size söylediği bişey?
- *Akşamları mesela burda durmak zorunda kaldığımda burdan dışarı çıkma diyo mesela genelde içerde duruyorum onlar gelip servis yapıyor*
- Gündüzleri mümkün olduğu kadar çıkma gibi bişeyi var mı?
- *Gündüzleri mümkün olduğu kadar konuşmuyorum kimseyle*
- Bu sizin tercihiniz mi yoksa eşinizin istediği bişey mi?
- *Eşim ya açıkçası ben çok saf her şeye inanıyorum (kentsel mekânda kandırılma deneyimini anlatıyor) ... o yüzden eşim diyo ki çok safsın diyor her şeye inanıyorsun diyo o yüzden diyo yani hani konuşma diyo yani diyaloga girme çok fazla diyo insanlarla çünkü seni senin onu düşündüğün gibi konuşmuyor seninle diyo onu düşünmüyo diyo hani ben şeyim o konuda inanıyorum çabuk inanıyorum o yüzden de eşim bana çok kızıyor mümkün olduğunca kimseyle konuşma diyor diyaloga girme diyor ki ben eşime söyledim yani polise haber verseydin hatta biraz önce çıkan abi de o da dedi niye polisi aramadın falan*

- Eşiniz değil de siz haber verseydiniz polise az önce de aynı şeyi konuştuk da
- *Haber verseydim ne biliyim o anda eşim ben halledicem dedi*
- Eşiniz ben bulucam dedi diye
- *Hah ondan sonra ben karışmadım çünkü zaten yeterince azar işittim yeterince zor durumda kaldım milletin maskarası oldum bi nevi herkes dalga geçti benimle çoğu insan dalga geçti bikaç bayanla konuştum bana dediler ki ben de senin gibi verirdim dediler ama birçok erkek de benle dalga geçti aa ne kadar safsın modunda*
- İşte demek ki dış dünyayı erkekler daha çok tanıyor
- *Hah o yüzden dış dünyayı daha çok tanıdığı için mümkün olduğunca beni uzaklaştırmaya çünkü gerçekten benim saf olduğum için yani*
- Yo öyle demeyelim de iyi niyet diyelim
- *Yok ya ben çok saf aptalım bu konularda yani*

A kişi kentsel kamusal mekândaki bu deneyimsizliğini kendini saf aptal olarak konumlandırarak öteki konumunu inşa etmekte ve kentsel kamusal mekândaki hareketlerinin ailedeki erkekler tarafından kısıtlanmasını da bu gerekçe ile meşrulaştırmaktadır. Ayrıca 32 yaşındaki A'nın kentsel mekânda kandırılma deneyimi ve buna ilişkin kentsel kamusal mekândaki erkek ve kadınların yorumları da araştırma kapsamında anlamlıdır. A kişiyi kandırmanın erkek olması yanı sıra kentsel kamusal mekândaki diğer erkeklerin A kişinin bu deneyimini, kadın için saf olarak konumlandırma ve gülünecek bir şey olarak görmelerine karşın A kişinin iyimserliği ve kentsel kamusal mekândaki diğer kadınların bu konudaki benzer yaklaşımları kadınmerkezci feminist teorinin kadınların güvene dayalı ve daha iyimser bir kamusal hayat oluşturacakları düşüncesini de desteklemektedir. Fakat buradaki asıl konu kadınların kentsel kamusal mekân hareketlerinin kısıtlanmasının, onların kentsel mekânda olumsuz deneyimler yaşamalarına neden olması ve bunun eril tahakküm aracılığıyla kadınların kentsel mekândan dışlanmasının ve ötekileştirilerek aile içerisinde ezilmelerinin meşru gerekçesi olarak kullanılmasıdır. Bu problem ile başa çıkmanın yolu ise kadınların kentsel mekânı daha çok deneyimlemeleridir. Kentsel kamusal mekânı deneyimleyen kadınlar kentsel kamusal mekândaki tehditlerle de daha kolay baş edebilmektedir. A kişinin anlatılarında da kentsel kamusal mekânda bulunmanın kentsel mekâna dair hareketliliği desteklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca A kişinin, yaşadığı sorun karşısında polise gidebilecekken, polise gitmeyi eşinden beklemesi de deneyimsizliğin kısıtlayıcılığının bir diğer iktidar inşasıdır.

Konuşmanın başka bir yerinde kentsel kamusal mekândaki deneyimlerine ilişkin tedirginliğini “*sürekli birilerinin bişey yapmasından sürekli birilerinin yani sürekli birçok şeye yaaa önceden babam yapardı sonra eşim yapmaya başladı belki de o yüzden hani bilinmezlik var tembellik var biraz kaçarlık gittiğim zaman korkuyorum mesela yanlış bişey olursa diye çoğu şeyde eşimi ararım*” söylemi ile daha en başta ailedeki erkekler tarafından kısıtlandığını, bununla beraber yine ailedeki erkeklerden korktuğu için “*ya yanlış birşey olursa*” diye tahakküm altında olan kadın yine bu tahakkümün sonucu olarak kentsel kamusal mekânda olumsuz deneyimler yaşamakta ve bu olumsuzluklar bu tahakkümü sürdürmeye yaramaktadır. Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları da hem A kişiyi rahatsız etmesi hem de A kişinin ailesindeki erkekler tarafından gerekçe gösterilmesi bakımından kadının kentsel kamusal mekân hareketlerini sınırlandırmaktadır

A kişi: Kentsel kamusal mekânı deneyimlemek/Deneyimin Güçlendiriciliği/ Bilinen-aynı güzergâhları kullanma

Ücretli bir işte ilk çalışmaya başlaması ile ilgili konuştuğumuzda A kişi yaşadığı stres ve tedirginlikten bahsederek deneyimsizliğin kısıtlayıcılığına, fakat aynı zamanda kentsel mekânda deneyimin güçlendiriciliğine işaret etmektedir

- Peki siz kaç yaşında başladınız çalışmaya?
- *Liseyi bitirir bitirmez başladım ben çalışmaya*
- O zaman büyür büyümez çalışmaya başladınız?
- *Aynen aynen aynen o zaman iş yerim haliyle bayanlara hitap ediyordu bayan kuaförlüğü biraz tedirgindim çünkü ilk defa böyle iş hayatı felan konuşmaz sessiz sakin böyle tırnaklarımı yiyordum o stresle sonra çalıştık ettik okullarına gittim kurslarına gittim kuaförlüğün bütün belgelerimi tamamladım ondan sonra evlendiğim için mesleğe ara vermek zorunda kaldım*

Konuşmanın başka bir yerinde gece saatinde kentsel kamusal mekânda bulunan A kişinin bu deneyimi ile gece saatlerinde kentsel kamusal mekânda tedirgin olmadan da yürüyebileceği düşüncesini inşası da deneyimin güçlendiriciliği ile gündelik yaşamda değişen kimlik inşasının tezahürüdür. Ayrıca A kişi “*ben aslında aynı güzergâhı kullandığım halde*” söylemi ile bir yerin kullanımının daha önce deneyimlenmiş olmasının rahatlatıcı etkisine işaret etmektedir. Yine gitmeye çekindiği belli mekânlar ya da sokakların olup olmadığını konuştuğumuzda A kişi “*benim kullandığım güzergâhta yok*” ifadesiyle sürekli aynı güzergâhı kullandığına, böylece deneyimlenmiş, bilinen olmanın, gündelik yaşamda mekân hareketliliğini

desteklediğine işaret etmektedir. Fakat aynı zamanda bu söylemi, mekân hareketliliğinin belli bir güzergâh ile sınırlı olduğunun da işaretidir. Yani sıra A kişi, kentsel kamusal mekânda cadde kullanımını tercih etme davranışı ile ana caddelerin kullanımının güvenliliğini deneyimlemekte ve yeniden üretmektedir.

- Peki ev dışında gitmeye çekindiğiniz belli mekânlar belli sokaklar var mı?
- *Benim kullandığım güzergâhta yok*
- Peki ana yol güzergâhlarını tercih etme ya da ara yol güzergâhlarından kaçınma gibi davranışlarınız var mı sizce?
- *Genelde zaten kullandığım güzergâh zaten hep cadde ara sokaklara girdim mi girdim yani ara sokaklara girdim kullandım da yani*
- Çekinme gibi bir davranışınız yok o zaman
- *Bi kere gece gelirken 04.45'te tren kalkıyordu saat 03.00 gibi evden çıktım yağmur yağıyordu o sırada ben aslında aynı güzergâhı kullandığım halde o saatte yağmurluk vardı üzerimde biraz böyle poşet hışırdıyor kendi sesimden tedirgin oldum mesela ama o saatte bile insanlar gayet işlerine gidiyorlar işlerinden geliyorlar vardiya saati oluyor 03.00 gece yarısı 03.00 vardiya saati olduğu halde mesela bi o zaman kendim tedirgin oldum ama halbuki kendi kendimi korkuttuğumu fark ettim daha sonra*

A kişinin söylemleri dikkate alındığında kentsel kamusal mekân kadınların varolduğu deneyimledikçe özgürleştikleri bir alana tekabül etmekte, ayrıca kentsel kamusal mekânda başka insanların varlığı mekânı güvenlileştirmektedir.

Ev dışındaki işlerin paylaşımı ile ilgili konuştuğumuzda A kişinin kamusal mekân deneyimlerinin eşi tarafından kısıtlanması A kişinin eşi tarafından saf olarak konumlandırılmasına karşılık gelmektedir Eşi tarafından eksik, yapamaz, cahil olarak konumlandırılan A kişinin bu muamele karşısında kamusal mekân kullanımını hem yasaklanmakta hem de zorlaştırılmaktadır. Kadının kamusal mekândaki ikincilliği aile içerisindeki ikincilliğinden kaynaklanmakta ve bu karşılıklı etkileşim A kişiyi aile içi ilişkilerde yeniden ezilen pozisyonda tutmaya yaramaktadır. Bu durum kadının kamusal mekân hareketliliğinin kısıtlanmasını meşrulaştırmakta ve kadını deneyimsiz tutarak bu güçsüzlüğü sürdürmeye yaramaktadır. Geçmişten beri kentsel kamusal mekân hareketleri ailedeki erkekler tarafından kısıtlanan A kişi bugün de kentsel kamusal mekânda ailedeki erkeklerin belirlediği sınırlar çerçevesinde bulunabilmektedir.

A kişi: Evlilik, evli kadın olmak/Şehir merkezinde yaşamak-ilçede yaşamak/Çarşı çay bahçesi kafe park gibi mekânsal olanakların varlığı/Başka

insanların varlığı/Kentsel kamusal mekânda ailedeki erkeklerin eşliğinde ve gözetiminde olmak

A kişinin söylemlerinde evli olmak mekânsal hareketliliğini sınırlandıran, geceleri ev dışına çıkmayı engelleyen bir gündelik deneyimdir. Ayrıca A kişinin deneyiminde şehir merkezinde olmak, rahatça ev dışına çıkabilmeyi üreten bir gündelik oluşum iken, ilçede yaşamak evli bir kadın olarak geceleri dışarı çıkmamayı gerektirmiştir. Bu durum A kişinin söylemlerinde bir yandan mekânsal ölçek ile ilişkili iken bir yandan da mekânın sundukları ile ilişkilendirilmiştir. Mekânsal ölçek bakımından ele alındığında küçük bir yerde yaşayan kişilerin birbirlerini tanıyor olmalarının ürettiği baskı, A kişinin mekânsal hareketliliğini sınırlandırırken, aile bireylerinin varlığı, aile bireylerinden birileri ile kentsel kamusal mekânda bulunma pratiğini üretmektedir. Mekânın olanakları bakımından ise çarşı, çay bahçesi ve park gibi insanları bir araya getiren kamusal mekânların yokluğu, A kişinin ev dışına çıkmasını engelleyen mekânsal eksikliklerdir.

- *Ama şimdi geceleri pek evlendiğim zaman çıkmıyodum yani o da ... ilçeye taşınmıştık*
- *...evlendikten sonra sadece ister istemez hani evlisin evlisin ne derler sana diye eşimden değil de çevreden oraya gitme bununla konuşma oldu ilk sene çevreden ister istemez bi baskı oldu çıkmadan daha iyi olur görüşmesen daha iyi olur*
- Eşinizden bi baskı oldu mu?
- *Eşimden yoktu bi tek şey yani geceleri ... ilçede olmadı da ... ilçede olmadı ... ilçede görümcemin eltileri vardı orda onların yanına çok çıkıp gidebiliyordum rahatlıkla kuran kursuna gidiyordum orda orda sürekli geziyordum saat kaç olursa olsun gidip gelebiliyordum ya da onlar beni bırakıyorlardı ... ilçedeyken (başka bir ilçeden bahsediyor) biraz tedirgin oluyodum ... ilçe çünkü biraz yobaz bi memleket orası hani gece çıkarsan dışarı ne olur ne derler biraz ondan dolayı geceleri pek dışarı çıkmama izin vermiyordu ama kendisi götürüp getiriyordu gidiceğim yere müsaitse veya arkadaş*
- Mesela ne gibi yerlere gidip geliyordunuz?
- *Ya ev oturması çünkü orda burdaki gibi bi çarşı ortamı yok orda bi park var ev oturmasına giderdik orda öyle çay bahçesi park kültürü yok orda pek*

A kişi: Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin davranışları/Kentsel kamusal mekânda tanımadığı erkeklerle iletişime girmeme

Yalnızca sayıları itibariyle erkeklerin çoğunlukta olması, A kişinin kentsel kamusal mekân kullanımını zorlaştırmaktadır. Ailedeki erkeklerin, A kişinin kentsel

kamusal mekânda nasıl bulunabileceği, hangi saatlerde bulunabileceği, nasıl giyineceği, kimlerle görüşebileceği gibi kısıtlamalarına ek olarak kentsel kamusal mekânda tanımadıkları erkeklerin de kentsel kamusal mekân onlarınmişçasına davranışları, diğer bir ifadeyle kentsel kamusal mekândaki eril davranışlar, hem A kişiyi, hem de A kişinin anlatısındaki başka kadınları kentsel kamusal mekândan iten davranışlar olarak pratik edilmektedir.

- Özellikle rahatsız olduğunuz erkek davranışları var mı sokakta yürürken?
- *Tükürmeleri sigara içmeleri sigara içmeleri de çok rahatsız ediyor beni çünkü içiyolar tamam mı öyle ellerini sallıyorlar o sigara bize değebiliyo mesela yürürken olduk olmadık üflüyolar yani geçerken dikkat et yanında insan var mı bide yolu kaplamaları o yol sizin değil o yoldan geçenler de var hatta geçen dalga geçen oldu önümden geçiyo işte genç benden büyük küçük bilemicem ben hızlı yürümeye çalışıyorum hepsi dağılmışlar ondan sonra arkadaşı dalga geçerek bağıriyo “ablaya yol versene ya” (ağzını büzerek taklit etti) falan böyle modunda hani “geç abla geç” falan (yine alaya alınmış olmayı taklit ederek söyledi)*
- Bu da mesela sizi rahatsız etti
- *Yaaani ben ordan geçmem gerekiyor sen o kadar yolu niye kaplıyosun*
- ..
- Peki bu gidiş gelişlerinizde yaşadığınız herhangi bir olumsuzluk var mı?
- *Yok hiç öyle bi kavga gürültü yaşamadım*
- Rahatsız edilme?
- *Rahatsız edilme dediğim gibi tek o yol işte yol verme sıkıntısı yolda dağılıyolar şey gibi sanki onlarınmişçasına ben geçmeye çalıştığım zaman da “amaaannn geç abla be” “buyur abla be” falan böyle saçma sapan bir laubali tavır*
- O olayda siz ne yaptınız geçip gittiniz mi?
- *Hiç tepki vermedim çünkü tepki versem uzayacak aa bak bak yollu muhabbeti olacak o muhabbete girmemek için mümkün olduğunca hiç konuşmadan basıp gidiyorum yani*

Kentsel kamusal mekândaki erkekler yolu sahiplenircesine kaplayarak A kişinin mekân kullanımını sınırlandırırken, kadını küçümseyen tavırlarıyla da A kişiyi kentsel mekândan iten bir gündelik deneyim yaşatmışlardır. Bu davranışları erkeklerin kadını kentsel kamusal mekândan dışlamasının bir aracı iken A kişinin buna tepki vermemesi de, A kişinin söyleminde kentsel kamusal mekânda tanımadığı erkeklerle münakaşaya giren kadını namussuz olarak konumlandırılan “yollu olma” özne konumu ile ilişkilendirilmiştir. Kentsel kamusal mekânda karşılaştığı rahatsız edilme davranışına karşı, “yollu” olarak konumlandırılma endişesi ile tepki

vermemeyi tercih etme davranışı, gündelik yaşamda namuslu kadın özne pozisyonunun, kentsel mekân hareketleri ve iktidar ilişkilerinin karşılıklı inşasıdır.

Kentsel kamusal mekânda tanımadıkları erkeklerin doğrudan rahatsız edici mekânsal hareketliliği kısıtlayıcı davranışlarına ek olarak bu davranışlar yine kadının mekânsal hareketliliğinin ailedeki erkekler tarafından da kısıtlanması için gerekçe olarak kullanılmaktadır. A kişi, gündelik yaşantısındaki bu eril tahakkümü ise koruyucu ataerkillik ile meşrulaştırmaktadır.

- Peki şehrin sokaklarında dolaşırken rahatsız olduğunuz şeyler oluyor mu?
- *İşte mesela burda (Ali Hikmet Paşa Meydanı'nın arka tarafındaki alkollü mekânları gösteriyor) alkol kullanan vatandaşlar olduğu için işte saçma salak alkolün verdiği etkisiyle işte bağırıyolar ya da saçma sapan hareketler yapabiliyolar*
- Bu sizin üzerinizde nasıl bir his uyandırıyor?
- *Bu sefer dışarı yani bunu ister istemez eşim veya bi başkası şey yaptığı zaman beni dışarıya göndermeye tedirgin oluyor yasak demiyelim buna ama hani "gitmesen daha iyi olmaz mı" beni korumak amaçlı kollamak amaçlı "bu saatte buraya gitmesen daha iyi olur" çünkü dediğim gibi biraz da saflık da olduğu için o biraz daha hakim olduğu için şehre ve erkeklere hakim olduğu için onların düşüncelerini okuyabiliyor sen diyo "bununla böyle konuşuyorsun ama o senin hakkında böyle düşünmüyor" diyor*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- Peki Balıkesir kent merkezinde sadece kadınların kullandığı erkeklerin kullanmadığı ya da sadece erkeklerin kullandığı kadınların kullanmadığı mekânlar var mı?
- *İuu burda merkezde sadece bayanların kullandığı bi yer olarak görmedim ama kiraathaneler var mesela şu alkollü yerler genelde sadece erkekler takılıyo oraya yani ben oraya bi bayanın oturduğunu görmedim mesela bak burda kendi dükkanımdan bahsediyorum burda sürekli erkeklerin olmasından hoşlanmıyorum bayanlar geldiği zaman oturacak yer bulamıyolar veya bikaç müşterimiz rahatsız olup kalktığını biliyorum çünkü oturamıyolar oturmayı kalkmayı elbiseyle gelmiş burda oturuyo kenarda eşi var yanında elbiseyle gelmiş eşi var yanında ama garibim kalktı ben rahat edemedim dedi onu üst kata almak zorunda kaldım müşteriyi memnun etmem gerekiyor ben orda tepki versem ordaki insanlarla kavga edicem kavga etmek hoş bişey değil o bayanı da kazanmam gerekiyor erkekleri de kaybetmemem gerekiyor o zaman kaldım ortada en sonunda aklıma geldi üst katımız var dedim üst kata çıkardım bayanı eşiyle siz dedim balkonda biraz keyif yapın manzara güzel bilmem ne ondan sonra onlar memnun oldular memnun oldular ama memnuniyetsizlikten memnun oldular ordaki insanların oturuşundan rahatça*

davranışından yani bayanın elbise giymesi suç mu bi bayanın elbise giymesi suç mu normal bişey ama niye bunu şey yapıyorlar rencide ediyorlar

A kişi: Kentsel kamusal mekânda kendi istediği gibi dolaşan kadın olmak - toplumsal normlara uygun kadın olarak varolmak

Yine A kişinin “*tamam bayan alkol kullanır ama evinde kocasıyla içer veya arkadaşlarıyla içer*” söylemleri, kadını kocasına ait bir meta olarak konumlandırın özne pozisyonu ve kadın özneyi kentsel kamusal mekândan dışlayan söylemlerdir. A kişinin bu söylemleri aynı zamanda kentsel kamusal mekânda istediği gibi dolaşan kadın olmak ve kentsel kamusal mekânda toplumsal normlara uygun kadın olarak bulunmak biçiminde bir ikilime de işaret etmektedir. Kentsel kamusal mekânın erkeklere ait olduğuna dair düşüncelerini anlatırken;

- *Bi bayan ne biliyim oturupta dışarda sigara içtiği zaman aaa falan ya sen niye içiyosun o zaman geze geze sigara tamam bi bayanın eline yakışmıyo ama hani bi bayan sigara içiyosa gizli saklı içmesine gerek yok içiyoz zaten içiyoz yani o haltı yapıyo bırak yapsın ama tamam hoş değil hani bu bizim eskilerden gelen bir görüş bi bayanın elinde sigarayla sokakta dolaşması*
- *Peki mesela sizce neden hoş değil*
- *Ya ne biliyim heralde eskilerden girmiş kafamıza biz artık böyle at gözlüğü takmışız öyle gidiyoruz bize hoş değil dediler şu an bize gerçekten şey geliyo artık gerçekten o kalıplaştı yani o hoş değil güzel bişey değil güzel bi davranış değil mesela bayanın alkol kullanması tamam bayan alkol kullanır ama evinde kocasıyla içer veya arkadaşlarıyla içer ki alkol zaten ne biliyim tamam alkol kullansın ama buraya görüyorum ben birkaç bayan alkollü geliyor ne konuştuklarını biliyor ne kiminle görüştüğünü biliyor kendinden geçmiş bi vaziyette bu duruma düşmek istemem o yüzden yani bayanın alkol alması hoş bişey değil dışarda özellikle arkadaşları olmadık ya ne biliyim güvendiği insan olmadan içmesi güzel bişey değil çünkü sen o anda içiyosun sen kendini kaybediyorsun alkolün etkisinde sen o anda ne yapacakları belli değil yanındaki kişi yani (suskunluk oldu) kocaman bi soru işareti*

B kişi: Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları /Kentsel kamusal mekânda etrafına bakmadan yürüme/Kafasını önüne eğme, Ev içi işler ve bakım görevini etkisi ve mevsim-saat ilişkisi/Evlilik, evli olmak

B kişinin söylemlerinde de evli olmak mekânsal hareketliliğini sınırlandıran, geceleri ev dışına çıkmayı engelleyen bir gündelik deneyimdir. Evlilik başlı başına günlük mekânsal hareketliliği ve iletişim kurduğu kişileri kısıtlayıcı bir deneyim olurken A kişi gibi B kişi için de evliliğe dayalı mekânsal hareketlilik (göç), gündelik mekânsal hareketliliğin kısıtlayıcılığının üreticisi olarak deneyimlenmiştir. Mekânsal

olanakların kısıtlayıcılığı, A kişi gibi B kişi için de, “eve kapatan” bir gündelik yaşam inşa etmiştir. Ayrıca B kişi ev dışında bulunabilmeyi deli olma ve erkek gibi olma özne konumları ile ilişkilendirmiştir.

- Peki evlenmeden önce ve evlendikten sonra günlük hayatınızda neler değişti ona yönelik 11 nasıl şeyler söyleyebilirsiniz?
- *Evlendikten sonra 11 evlenmeden önce çok gezen bi insandım deliydim yani erkek gibiydim erkek gibi giyinirdim erkek gibi dolaşırdım kısacık saçlarım vardı erkek kuaförüne giderdim yani tam bir erkek gibiydim erkek arkadaşlarım kızlarla görüşmezdim kesinlikle erkek arkadaşlarım vardı şimdiki deyimle panpilerim kankilerim onlarla görüşürdüm evlendikten sonra hepsi bitti evlendim zaten doğuya gittim ... 'ın ilçesinde 5 yıl kaldım*
- Peki siz istediniz mi gitmeyi?
- *Mecburdum eşim...bile bile yani (burasını sesi aşırı kısıldı)*
- Peki bu anlamda hani doğuya gitmek dışında aslında doğuya gitmişsiniz o direkt bi etki ama onun dışında hani evlenmek hayatınızı nasıl etkiledi, bu tam dediğiniz konular üzerinden yani arkadaşlıklar, gidip gelmeler, tozmalar, giyinme, her şey
- *Orda hiç hiç hiç bi sosyal hayat yoktu yani bulunduğumuz çevre içinde hiç bi sosyal hayat yani nası diyim sana bi marketi bile yoktu bir manavı yoktu bir pazarı yoktu mesela anca yani on dükkani geçmicek mağaza dükkanları vardı küçük küçük yani enn büyük şey o çarşının etrafında on dakikada bitirirsin oydu yani yoktu orda ne yapardım bütün arkadaşlarımla sabah kahvaltıda birinde öğlen birinde akşam birinde gece bide okey partileri...beş senemiz öyle geçti.*

Yerleşim yerinin ölçeği ve olanakları bakımından ilçe-merkez ikilemi, B kişi için yaşantısının başka bir yerinde ve başka bir ilçede ama yine de ilçe olmanın mekânsal kısıtlılığına dayanarak mekânsal hareketliliği destekleyici bir inşa olarak tezahür etmiştir. Arkadaşının ev dışına çıkma kaygısını aşmaya yönelik anlatısında B kişinin, küçük bir ilçede olmanın mekânsal hareketliliği destekleyici inşası, gündelik yaşantının inşa edicilerinin bağlamsallığını da göstermektedir.

- Siz ona hep öğrettiniz mi o süreci biraz anlatır mısınız nasıl başardınız onu dışarı çıkarabilmeyi?
- *“... bişey der mi?” derdi. (burda arkadaşının eşinin adını söylüyor) ... ne dicesek ya altı üstü küçücük bi ilçedeyiz biz yani sosyal bir aktiflik yok İzmir’e gitme gibi bi lüksün yok her zaman gidebileceğin ... 'in ... ilçesi küçücük bi yer 6000 nüfuslu bi yer yani ne yapabileceksin burda ne yapabileceksin ya bırak bu kadar kasma kendini pazara çıkardık biz orda bak sabah çıkardık pazara akşam saat 5’e kadar gezerdik dükkan dükkan gezerdik çok güzel günlerimiz geçti yani*

B kişinin gündelik yaşantısında kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları, B kişinin kafasını önünde eğdiren mekânsal iktidar üreticileridir. Ayrıca B kişinin söyleminde medeni durum ve yaş, kentsel mekânda taciz/rahatsız edilmenin meşrulaştırıcılarıdır. Yine B kişinin, kentsel kamusal mekânda erkekler tarafından rahatsız edilme deneyimini, suçu kendinde arayarak ve kendi davranışlarını kısıtlayarak aşmaya çalışması, erkek egemen gündelik yaşantının üreticisi olarak tezahür etmiştir.

- Pekii şöyle şehrin sokaklarında hani dolaşıyorsunuz ya bazen şöyle şehirde dolaştığınızı düşünün şehirde dolaşırken sizi rahatsız eden hoşunuza gitmeyen şeyler var mı?
- *Var*
- Neler var
- *Erkeklerin bakışları*
- Mesela bu bakışlar sizi nasıl etkiliyor?
- *Ya bana bakmasalar bile tamam mı yani ben karşıyım şuna bi insan giyinmiş onu kendine yakıştırmış ya beni alakadar eden bişey yok seni alakadar eden bişey yok bu mantık bana uymuyo yani*
- Ama mesela siz mesela kapalı da bi kadınsınız o anlamda sizin üzerinizde bakışlar hissediyorsunuz demek ki kendiniz üzerinden biraz anlatır mısınız ne hissediyorsunuz o bakışlar sizin nasıl davranmanıza sebep oluyor ya da nasıl davranmamanıza?
- *Kafamı öne eğiyorum kafamı öne eğiyorum kafamı öne eğiyorum mesela ondan sonracağıma yani daha önceki çalıştığım yerden sana örnek veriyim sana en basitinden mesela bi tane adam var bakışları beni mesela her gelen müşteriyle ilgileniceksin mecbursun çünkü ben orda bardaydım ... orda portakal sıkıyorum protein yapıyorum şey yapıyorum her gelen de benim önümden geçiyor hoş geldiniz diyorum ve benim önüme oturuyorlar herkes benden istiyolar kahve isteseler çay isteseler her şeyi benden istiyolar ondan sonracağıma adamın bakışları beni sinir etti rahatsız oldum yani bakışlarından konuşma tarzından ondan sonracağıma rahatsız olunca adam daha da böyle tuhaf konuşmaya başladı o zaman hatırlamıyorum ne söylediğini ondan sonra dönüp yüzüne bilerek bakmadım çünkü rahatsız hissettim kendimi çünkü ben orda işimi yapıyorum belki dedim ki benim orda hoşgeldin demem, gülümsemem hani şey yapar anladın mı bu sefer ben kendimde aradım hatayı yani hani işin gereği yapıyosun da karşı tarafa da bişey mi veriyorsun bilemiyosun erkek dünyasını kafada ne yaşadığını anladın mı o yüzden bir daha ne selam verdim ne içecek verdim ne bişey verdim o bişey istediğinde diğer şeylere söyledim*
- O sizi rahatsız hissettirdi

- *Beni rahatsız hissettirdi yani aptal bi kadın ol (olsa ya da olsaydım der gibi kesti yani ile) yani değilim yani anlayabiliyorum yani bakıştan hareketlerden tavırdan anlıyorsun yani*
- *Peki bu anlamda sokaktaki deneyimleriniz neler şehirde?*
- *Kızım küçücüktü sana onu anlatıyım mı o zamanlar Balıkesir’e tatile geldik eşim beni gönderirdi ben burda 1 ay falan kalırdım önceden meşhur bi durak vardı uuuu şey yok mu Ziraat Bankası’nın ilersinde bundan bi 15 yıl öncesi falan otobüs durakları vardı toplu taşıma oraydı Paşa Cami’nin olduğu yerde orda otobüs bekliyorum altıda çok iyi hatırlıyorum siyah bi pantolon var tişörtüm var ondan sonra çocuklar böyle beş altılı bir grup halinde bakıp duruyolar bakıp duruyolar bakıp duruyolar (sıkılan bi ifade tonu var) o tarafa döndüm olmadı, otobüs bekliyorum bu tarafa döndüm olmadı ondan sonra bu bana durdu saati sordu*
- *Genç çocuklar bunlar*
- *Genç yani o zaman ben de bi tane kızım var işte (bende geçtim söylemi)*
- *Siz de gençtiniz*
- *24-25 yaşındaydım yani*
- *Saati sordu ben de böyle yaptım (elini saat takılan yeri gösterdi) ondan sonra bunlar gene kendi aralarında konuşuyolar gülüşüyolar ondan sonra saati de sorduk cevap vermedi işte şey yapmadı dedi tamam mı ondan sonra bende dedim durdum şey dedi afedersiniz dedi adınızı öğrenebilir miyim dedi ben yine cevap vermedim yani ben ne cevap veriyim sana (yine ses tonu kızgınlaştı) yani yanlış anlamayın dedi sadece dedi tanışmak istiyorum dedi bende yüzüğümü uzattım bak yüzüğüm mantığa bakar mısın döndü bana ne dedi biliyor musun nişanlı olmanız önemli değil dedi sadece dedi tanışmak istiyorum dedi bak benim nevrime dönüvermiş bana bak dedim evliyim dedim bi tane kız çocuk annesiyim dedim tamam mı seninkisi var ya iyice bozuldu kıpkırmızı oldu abla kusura bakma ben evli olduğumu tahmin edemedim çok genç duruyorsun herkes dedim yencek et değil dedim ondan sonra edebinizle durun dedim aynı da otobüse bindik mi arkadaşları bununla dalga geçiyolar mı çocuğa durup vuruyolar mı sonra da üzüldüm çocuğa yani yıllar önce*

Yine B kişinin gündelik yaşantısında mevsim ve ev içi işlerin etkisi, kentsel mekân hareketlerini kısıtlayıcı faktörlerdir. Günlük yaşantısında ne sıklıkla ev dışına çıktığını sorduğumda “yazın daha çok çıkıyorum kışın o kadar değil” (Bu söyleminde görüşmeyi ekim ayında yapmamızın da etkisi olmalı) söylemi mekânsal hareketlilikte mevsim ilişkisini açıklarken, yine mekânsal hareketlilik konusunda “herkes evde aç hani bi yere uğrayıp da vakit kaybetme gibi bir lüksüm yok” ya da “evde işim yoksa” gibi söylemleri, cinsiyete dayalı iş bölümü ile ev içi işlerin mekânsal hareketliliği kısıtlayıcı olduğunun göstergeleridir.

- Peki, günlük mekânsal hareketliliğiniz nasıl gün içerisinde kullandığınız mekânlar, gidip geldiğiniz yerler,
- *Ekmek fırını her gün ekmek fırını (gülüyor).*
- Hı hı
- *Günlük hiçbir yere uğramıyorum ki markete uğrarsam bi oraya uğruyorum yani ne zamandan beri uzun zamandan beri çıkmıyorum çarşıya filan çıktığım yok şey yaptığım yok*

C kişi: Ev içi baskının etkisi/Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları

C kişinin gündelik yaşantısında kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları, mekânsal hareketliği kısıtlayıcı gündelik eylemlerdir fakat C kişi de bu erkek davranışlarını yine kendini öteki olarak konumlandırarak ve suçu kendinde arayarak örtmekte ve kentsel mekânda erkek egemenliğini yeniden üretmekte, ama aynı zamanda ev içi eril tahakkümü sorunsallaştırmaktadır.

- Peki şehirde dolaşırken sizi rahatsız eden hoşunuza gitmeyen şeyler var mı?
- *Yani (epey duraksadı) genelde erkekler*
- Mesela neden?
- *Mesela işte bu doğanla şahinle gezen tiplerin işte lastik sürüp laf atıp bakıp bunlar rahatsız ediyor aslında daha çok yani gidip bi Atatürk Parkı var yeşillik oturabileceğiniz gidip oturmam neden çünkü çok fazla o tarz insanlar olduğu için orda herkes böyle yam yam gibi olduğu için bu da beni huzursuz eden rahatsız eden bişey belki benim yapımla alakalı bilmiyorum birçok insan rahat edebiliyor ki gidiyor geziyor dolaşıyor ama alışık olmadığım için heralde burdan pek çıkmadığım için korumayla büyüdüğüm için muhtemelen o yüzden biraz daha rahatsız ediyor beni*

D kişi: Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları/Başörtülü olmak/Evli olmak

D kişinin gündelik yaşantısında kentsel kamusal mekânda erkeklerin sayıca fazla olması ve kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları, bunula beraber başörtülü olmak mekânsal hareketliği kısıtlayıcı gündelik repertuarlar, evlilik ise aile içi iktidar ilişkileri bakımından mekânsal hareketliliği destekleyici, ev dışındaki iktidar ilişkileri ve erkeklerin rahatsız edici davranışları bakımından ise mekânsal hareketliliği kısıtlayıcı bir inşa olarak deneyimlenmiştir.

- Günlük yaşantınızda her yere her istediğiniz zaman gidebiliyor musunuz?
- *Hayır öyle bi dünya yok bu hayatta (gülüyor)*
- Mesela bununla ilgili ne söylersiniz?

- *Mesela ben açtım kapandıktan sonra zaten o sınırları çizdim bi öyle bi zaten öyle*
- *Peki mesela bu sınır size göre ne?*
- *Şimdi bana göre aslında bu benim fikrim değil bu aslında toplumun bana yansıttığı bişey işte ben gidipte afedersin mesela burda mesela canlı müziği çok severim ben ama canlı müziğe gidemem çünkü çoğu içkili yerde yani kapalı bi bayanın olması emin ol orda hiç kimse solisti dinlemicek hepsi bana bakıcak*
- *Peki mesela hani önceden gidiyordunuz ama artık gitmeyeceğiniz bi yer*
- *Yani hay yani içkili bi ortam önceden gidiyodum tabi açtım gidebiliyodum şeydim ama şu anda ben hani kapalı olduğum için öyle bi yere gidemem ben bırakın artık hele evlendikten sonra normal kafelerde hani böyle gençlerin takıldığı burda şey var adını bilemicem cafemizz falan var işte oraya falan giremiyorum*
- *Mesela neden?*
- *Neden nası neden çünkü evli bi bayanım hani insanlar oraya giden insanlara hani potansiyel ya birini arıyosun çünkü oturduğunda gruplara bak ya sadece kızlar erkekler ya da sadece sevgilisi olanlar üçüncü bir evli veya hani kapalı çok iğreti duruyor hani bunu ben bile bak hani ben çok açıkım hani insanlar istediği yere gitmeli ama bana bile dur diyebiliyorlar ollmuyo yani gidemiyosun onu bi çiziyo yani belirliyo yani yazılı olmasa da toplum bu kuralları koyuyo ya geçen mesela biz kızlarla çok toplanırız kız arkadaşlarımız var kız kıza çok toplanırız biz on saat düşünüyoruz aa oraya gitmeyelim orda erkekler çok fazla*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- *Öbür türlü de yani nası belli saatler sonra mesela dışarda hep erkekler var mesela ondan sonra sen dedin ya zaten biz kafelere oturamıyoruz oturacağımız yerler de hep erkek orda öyle oturuyorlar öyle oturdukları için sen gidip oturamıyosun iki kişi oturamazsın çünkü potansiyelsin ya benim şu YASA da ne zaman gitsem on gün önce on gün sonra bir ay sonra gördüğüm öyle tipler var hep ordalar hayatlarını ya mağaza onları tutmuş burda oturun diye kalabalık olsun ya da ya insanların başka hiçbir şeyleri yok işleri*
- *Mesela bu da sizin oraya oturmanızı*
- *Tabi belli amaç belli ya insanlar kafeye ne ya arkadaşlarıyla sohbet etmek için öyle bişey yok burda yok*

Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarının kentsel mekân hareketlerini nasıl kısıtladığını, konuşmanın birçok yerinde çeşitli deneyimleriyle anlattı fakat bu anlatılarında kentsel mekânda rahatsız edilmeyi yer yer medeni durum, yaş ya da kentsel kamusal mekânda bulunulan saat ile meşrulaştırdı.

- *...dışarda rahatsız oluyosun adam gözüme bakıyo bu adam da 50 yaşında nası bi özgüven nası bir kafa ne yiyip içiyorsun sen de nası benden bi karşılık bekliyorsun yani takip eden yani durakta bekleyemiyosun ya Adnan Menderes'e gittim dersim vardı akşam saat yedi de ya yedi anormal bi saat onbir oniki değil adam beş kere arabasıyla önümden geçti ya göz temasım bile yok o adamlar ama biliyorum bana bakıyo yavaşlıyo geçerken bi ışık görse heralde ne olacak ben bilmiyorum evet du duraktayım hani öyle beklemiyorum hani ben afedersin iş yapan hani o mesleği icra eden bi kadın olmadığım çok belli*

D kişi için evli olmak bir yandan evli olduğu için bulunamayacağı mekânlar aracılığıyla mekânsal hareketliği sınırlayıcı bir yandan da aile içi eril tahakkümün devredilmesi aracılığıyla kentsel kamusal mekân hareketlerini destekleyici olarak deneyimlenmiştir. Fakat yine de D kişinin söylemi, kadını baba ya da eşine ait bir meta olarak konumlandırmakta ve erkek iktidarını yeniden üretmektedir.

- Peki evlenmeden önce ve evlendikten sonra sizin günlük hareketliliğinizde, günlük yaşantınızda neler değişti?
- *Yani çok ya aslında çok değişmedi hatta hayatım kolaylaştı neden önceden ne olursa olsun babam baskın bir karakterdi ister istemez hani şeylerde daha yoruyordu beni hani şuraya gitme buraya gitme şura gel şuraya gel tatile gittiydin gitmediydin şimdi mesela babam ben beş gün tatile gidicem babam arayıp sormadı nereye gittin diye aslında bu çok güzel şey ha böyle kafada olmaları hani kocası var (hahahahahhaa) çok güzel hani öyle düşünüyorlar ya bu benim işime geldi*

E kişi:Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları/Evlilik

Günlük iktidar ilişkilerine dair repertuarlar bölümünde alıntılandığı gibi E kişi için de evlilik, devreden ataerkillik aracılığıyla iktidar hiyerarşilerinin devredilmesi ve yanında eşi olması bakımından E kişinin mekânsal hareketliliğini destekleyici bir inşa olarak deneyimlenmiştir. Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları ise E kişi için bir yandan ailedeki erkeklerin, ailedeki kadınların mekânsal hareketlerini kısıtlamasının bir gerekçesi bir yandan da doğrudan kendisinin rahatsız edilmesi aracılığıyla E kişinin mekânsal hareketlerini kısıtlamaktadır. Ayrıca anlatılarında çok yakın deneyimlerinden bahseden E kişinin yer yer susması, yer yer sessizleşmesi, sesini kısması, kimi yerde ne anlatayım diye sorması ve susması, taciz edilmediğini söylemesi ama peşi sıra çok sayıda taciz deneyiminden bahsetmesi, tacizin E kişinin gündelik hayatında sıradanlaşan yerini ve E kişinin gündelik yaşantısında bunu yok sayarak üstesinden geldiğini

göstermektedir. Anlatısında temas ile tacizi de yok sayan E kişi, gündelik yaşantısında söz ve bakışla rahatsız edilmeyi tacizden saymayarak bu günlük deneyimin üstesinden gelmektedir.

- Peki dediğim gibi bunu hissettiğiniz belli başka sokaklar var mı hani yeni yol dışında hani geçmişten beri geçtiğiniz sokakları düşünürseniz?
- *Mesela uu bugün benim bankada işim vardı sabah bankaya gittim yani erkekler böyle o kadarr sana yakın durmak istiyolar ki böyle hani değişim değişim ki sen beni hisset benden rahatsız ol*
- Acaba rahatsız ol diye mi yoksa o sizi hissetmek istediği için mi?
- *Ya o ne düşünüyö bilmiyorum ya sen iki adım yanda da durabilirsin mesela ama seni rahatsız ediyo senin hareket alanını daraltıyor mesela bugün bi bankada bunu çok hissettim oraya kaçıyorum adam oraya geliyo buraya kaçıyorum adam buriya geliyo*
- Bunu hissedince siz sürekli yerinizi değiştirmek
- *Tabi mesela ben gişeye gittim benim sıram geldi adam benim işlem yaptığım memura bişey sormak için yine benim yanıma geldi resmen bi arayış peşinde*
- Evet bu konuda başka var mı hatırladığınız mesela bugün hep bugünü anlattınız mesela düşünün bugün bile iki tane yaşadıysanız başka günlerde de yaşıyorsunuz
- *İşte o yüzden*
- Hani ben böyle kadınların dışarda maruz kaldığı şeyler biraz bu benim için önemli olduğu için daha çok üzerinde durmak istiyorum
- *Evet ama bu tacizdir şey olayıdır yani dediğim gibi (pek yok anlamında) el kol hareketlerine denk gelmedim öyle hiç denk gelmedim (denk gelmedim diyo ama anlattığı hikayede denk geldiği anlaşılıyor)*
- Ama bakış sadece bakış mı?
- *Evet*
- Tamam sözle taciz
- *Evet sözle taciz laf atmalar çok oldu*

Susma oldu

- ..
- *Mesela bak mesela ben şuna şahit oldum (ses aşırı kısıldı) mesela uu her zaman takmam (heralde yüzüğünü gösterdi diye hatırlıyorum) taktığım zaman bi kez de şöyle bişey yaşadım “bunun kocası kim acaba”*
- Mesela bu bi
- *Küfür gibi yani benim kocamın yerinde olmak istercesine söylüyo bu çokkk zoruma gitmişti benim çünkü ben çok kavgacıyım bazen yaptığım kavgalarla haksız duruma düşsem de olayın üstüne giderim*
- Peki o anlamda bişey yaptınız mı?

- *Yapmadım çünkü hani çok sinirlendim çok sinirlendim çünkü adam resmen küfrediyo resmen küfrediyo*

Yerleşim yerinin olanakları bakımından E kişi evlilik aracılığıyla çok küçük bir ilçeden büyük bir şehre göç etmesi nedeniyle mekânsal ölçek ve deneyimsizlikten kaynaklanan kısıtlılık yaşamıştır.

- *Şey ilk evliliğinizde gece dışarı çıkmayla ilgili var mıydı yaşadığınız sıkıntı?*
- *Yok tek başıma çıkmıyodum*
- *Siz istemediğiniz için mi eşiniz istemediği için mi*
- *Ben bilmediğim için çıkmak istemiyodum evet yani çok küçük bi yerden*

G kişi: Başına kötü bir şey gelir söylemi/Saat sınırları/Giyim şekli

G kişinin gündelik deneyiminde, mekânsal hareketlerini kısıtlayan, başına kötü bir şey gelmesi değil, başına kötü bir şey gelir söylemi ve başkalarının başına geldiği söylenen kötü şeylerdir. G kişinin söyleminde de kentsel kamusal mekân, kadınların belli saat sınırlarında bulunabilecekleri, 11.00, 12.00'den sonra kadınların bulunmaması gereken bir yerdir. Bu bakımdan G kişi kadınların gece saatlerinde kentsel mekânda bulunabilmelerini ancak bir iş için ya da psikolojik bir dayanak ile meşrulaştırmakta aksi halde ise yasaklamaktadır. “Mantolu” söylemi ile de G kişi kentsel mekânda tacizi giyinme şekli ile meşrulaştırmaktadır.

- *Peki hiç tam bu tam burda yaşadığınız için kullanmaktan çekindiğiniz hiç bir sokak var mı sokak cadde bölge?*
- *Valla şöyle söyliyim ben bundan 15 gün önce gecenin üç buçuğunda geldim annem de iyice kafam gitti gecenin üç buçuğunda işte kalktık ayağın bandajını söktük falan şu anda hatırlamıyorum onu yatıyım dedim yatamadım oturuyum dedim tahammül ediyim edemedim yani sabahı yapıyım dayanamadım anne dedim ben gidiyorum çok kötüyüm sabahleyin gelirim (sallana sallana uykulu, taklit ediyor) öğlen gelirim üç buçukta geldim eve ve yolda böyle yürüyorum o kadar kafam gitti ki dedim sokakta beni gören kadın bu saatte sarhoş geliyo dickerler yoldan tedirgin oldum ama ana caddeden gelecek pozisyonda değilim ruhen de beden de şu daha önce umursamazdım u benim yeğenimin düsturu şudur gideceksen ana caddeden git ara yollara girme ne olur ne olmaz seneler önce şu ara yolda gece 11.00'miydi neydi kışın bi kadın tecavüze uğradı*
- *X: nerde kız*
- *G: şurda*
- *X: a ciddimisin*
- *G: tabi pasaja çekmişler bundan daha 7-8 sene öncesi heralde sırtında mantolu bi kadın hem de ve dediler ki gecenin bi saati kadın başına o sokakta*

pasajın başında ne işi varmış pasajın önünde bi yerden dönüyodur işten dönüyodur hastadan dönüyodur yani 12.00 sonrası falan da değildi u yani bazen bi an geliyo huylanıyosun huzursuz oluyosun ama genelde u pek genç kızlarımız haricinde pek kadın kadınları sokakta göremezsin (burda imalı söyledi yani genç kızların olması ona batıyor) saat 11 den 12 den sonra

“Belirlenmiş mekânsal sınırlar” repertuarı, G kişinin hikayesinde de “kentsel kamusal mekânda ailedeki erkeklerin eşliğinde ve ailedeki erkeklerin gözetiminde olmak” repertuarı ile birleşmektedir.

- *mesela ben ilk yalnız başıma u sinemaya gittiğimde lise iki de 17,5, 18 mezun olmama 1 ay kalmıştı 18 yaşındaydım konser vardı konser u herkes gidiyo tabi bende cıvınıyorum oo Tuğçe’yi de severdi babam Tuğçeler konsere gidicekleri dedim “kızım sen de git” dedi bana babam öyle kaldım dedim nasıl e 18 yaşındasın artık mezun oldun gidebilirsin dedi ama dönüşte çıkışta şeyin kapısında bekliyolardı (bundan rahatsız olmuş ses tonu)*
- (Arkadaşı X gülüyor) hahahahahahyyy
- Ha evet peki ondan sonra aynen bu büyürken ev dışına çıkma hikayeleriniz nasıl oldu bu arkadaşlara gitme, işte gençliğinizde çıkıp alışveriş yapma...?
- Yok yok öyle bişey yok.
- Arkadaşı X: biz gidiyoduk onun yanına ancak.
- *Arkadaşlarım u lise, liseye gidiyoduk lisenin çıkışından oo müzenin diyim caminin merdiveninden ordaki merdivenlerden inip eve giriyosun şimdi herkes u herkes evi bu tarafta olan da şu tarafta olan da vali konağının arkasından geçer Anafartalar caddesine çıkar o pastaneye gider bu vitrine bakar kızlı erkekli ya da sırf kızlı gruplar öyle evlerine dağılırlar ya da öyle gelirler ben de imrenirim ortaokulu da orda okudum düşün dört sene 1’i dört sene 1’i sekiz sene artık şey bi kere de dedim şurdan geliyim dedim vali konağının arkasından yuvarlak yapıp karşı caddeye geçip eve geliyosun (iç çekti) babam evdeymiş camdaymış ben niye ordan gelmemişim niye ordan gelmişim ne işim varmış hangi oğlanlan berabermişim (burda sesi hesap sosrar ses tonu) evde yemiş anamı benim anamda u şey kabiliyeti yok müdafaa kabiliyeti yok daha ben kapıdan girerken bana direkt saldırdı sen niye ordan gelmedin de burdan geldin de babanı bana bağırttırdın da bilmem ne bilmem ne kalem almam gerekiyordu dedim hayuur sadece bir kere ordan geliyim dedim bi kere geldim diye*
- (Susukunluk oldu)

Kentsel kamusal mekânda ailedeki erkeklerin belirlediği mekânsal sınırlardan şaşmak aile içerisinde şiddet ile karşılık bulurken, eril tahakkümün bir diğer boyutu da kadın üzerinden kadına kurulan tahakkümdür. G kişi bir yandan kendisine uygulanacak şiddet aracılığıyla sınırlandırılırken bir yandan da ailedeki diğer kadın olan annesine kendisi üzerinden uygulanacak şiddet aracılığıyla da kısıtlanmaktadır. “Ben niye ordan gelmemişim niye ordan gelmişim ne işim varmış hangi oğlanlan berabermişim” söylemi dikkate alındığında gündelik yaşamda kadının mekânsal

hareketliliğini kısıtlayan bir diğerepeuar da “kadının namus ile özdeşleştirilmesi” repertuarı ve “ailenin şeref taşıyıcısı” özne pozisyonudur. Bununla ilişkili bir diğerepeuarı da “cinsel meta” kadın özne pozisyonudur. G kişi ancak ailedeki erkekler eşliğinde kentsel kamusal mekânda bulunabilirken bu bulunuşun da nasıl namus ve cinsellik aracılığıyla yer edindiğini anlattı.

- *Şu vaziyette* (arkadaşını yanına çağırarak eşinin sokakta onu (G kişiyi) nasıl insanların değmeyeceği şekilde ve elini omzuna atarak bir oraya bir buraya çekeştirerek yürüdüklerini gösterdi) *eli omzumda eli omzumda biz bu vaziyetteydik 30 sene bu vaziyette şu vaziyette kol kola değil şu vaziyette ve ben boşandığım zaman yürümeyi bilmiyodum şöyle yürüyodum* (bir oraya bir buraya çekeştirilirken nasıl yürümek zorunda bırakıldığını gösteriyor) *senem aldı benim yürümeyi öğrenmek şöyle de bişeyi vardı gel gel şimdi biz böyle yürüyoruz ya yolda böyle yürürken yok el belde değil yanda şöyle bi geliyosun bu kadar bi adım atıyosun böyle bi gidiyosun* (arkadaşını çağırıyor yine gösterdi eşinin onu insanlara değmeyecek şekilde bir o yana bir bu yana çekeştirerek yürümek zorunda bırakmasını)
- Sizi çekeyo erkeklerden
- *Bi sağa çekeyo bi sola çekeyo benn alışmışım o çekeyo ben gidiyom o çekeyo ben gidiyom öyle ben alışmışım senelerce görümcem vardı son seneler bunlar artık boşanmanın dört beş sene öncesi falan ama benim kafa artık gitmeye başlamıştı u yani adımı bile unutacak pozisyona gelmişim şu Milli Kuvvetler’de gidiyoruz görümcem büyük görümcem de yanımda şimdi bu beni çekeyo ben böyle gidiyorum çekeyo böyle geliyorum nNe yapıyosun sen ...” dedi “arkadan insanlar geliyor” (ses serteşti) dedi. “Dokunmasınlar değmesinler”. “saçmalamasana” dedi “kız rahat bırak kız yolunda yürüsün” dedi bende bööyle bi saf saf baktım arkadakileri anladım önden gelenleri niye çekeştiriyosun dediğimi hatırlıyorum o anda bu lafi nasıl söyledim onu da bilmiyorum ya anladım arkadaki değmesin diye çekersin önden gelen kendini tölepler şurdan geçer ordan da bunu çekemezsin yani kimse değmicek kimse dokunmicak ben hiç u elektirik bilmem ne kuyruklarında olmadım dokunmasınlar dokunmasınlar (bağıra bağıra söylüyor)*

Boşanmaya yakın bir süreçte ve ancak yanında görümcenin desteği ile kentsel kamusal mekânda ailedeki erkeklerin eşliğinde bulunma deneyiminde eşinin sınırlayıcılığına dair düşüncesini belirtmeyi bir başarı olarak anlatması, bunu nasıl ifade edebildiğine ilişkin şaşkınlık duygusu ve anlatısında boşanmanın dört beş sene öncesi olduğunu da belirtmesi, tahakkümün, G kişiyi gündelik yaşamda birey olmaktan alıkoyarak nasıl kısıtladığını göstermektedir. Ayrıca G kişi, nasıl namus ve cinsel meta konumlandırılması aracılığıyla kentsel kamusal mekân hareketlerinin kısıtlandığını, elektirik kuyruklarından mahrum edilme gerçeği ile de anlamlandırılmış ve bunu yaşantısındaki bir eksiklik olarak, mahrumiyet olarak deneyimlemiştir. Bu eksiklik, G kişinin gündelik yaşantısında deneyimsizliğin

kısıtlayıcılığını sürdürmektedir. Ayrıca deneyimlerini anlatışı sırasında yanımızda bulunan arkadaşının kahkahalarla gülmesi aile içi tahakkümün aile dışındaki kişilerce nasıl sürdürüldüğünün de devam eden örneğidir. Bununla beraber aile içi iktidar ilişkilerindeki öteki konumu G kişinin, kentsel kamusal mekânda kendini öteki olarak konumlandırması ile devam etmektedir.

- Mesela ilk tek başınıza dışarıya çıkmaya başladığınızda yaşadığınız deneyimleriniz oldu mu mesela ben hâlâ işte bankaya gittiğimde çok heyecanlanırım yapamayacakmışım gibi gelir.
- *Bankamatiği hâlâ halledemem ben ...'ı (arkadaşını söylüyor) gönderirim.*
- *Çeksin gelsin diye (mi? anlamında)*
- *Haaa onun için otomatik ödeme verdim her şeyi onları şey işte panikliyorum panikliyorum*
- *Hm hm bununla nasıl başa çıkıyorsunuz işte ... hanımla şey yapıyorsunuz*
- *Valla o elimin altında olduğu için şimdilik onu kullanıyorum ama o yokken de tabii hayatımda şeyiii uu bankamatik kuyruğunda normal şartlarda paramı çekebiliyorum ama eğer arkamda 1 kişi dahi olsun benim elim ayağım birbirine dolaşiyor arkadaki yani sırf orda değil her yerde arkamda birisi varsa ben panik halindeyim sanki onun sırasını aldım hakkını yedim*
- *X: Niye (ayy çok saçma anlamında niye dedi arkadaşı)*
- *G: Bilmiyorum çok beklettim insanları meşgul ettim*
- *X: Ay hiç öyle bişiy yok valla*
- *G: Yani insanlar yaylan yaylan alıyo koyuyo çıkarıyo*
- *X: Ben nasıl onu bekliyosam o da beni beklice*
- *G: Olmuyo işte olmuyo panik yaşıyosun panik yaşıyosun bi acele ecele ediyim diyosun o zaman önümdekileri de görmüyorum yazıları da görmüyorum.*
- *X: Evlendim her işi ben yaptım erkek işini de ben yaptım*
- *Ama işte o yüzden o yüzden yani*
- *X: Tamir işini yaptım dikişte yaptım*
- *G: ... (=X) bak sen o aşamada*
- *X: Ama hep rahattım karışan yoktu*
- *G: Ortam olarak ezilmedin*
- *Karışan yoktu işte o yüzden*

G kişi: Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları/Kentsel kamusal mekânı gece saatlerinde deneyimlemiş olmak/Anormal, deli, psikolojisi bozuk kadın

Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarının, erkek öznenin anormal konumlandırılması aracılığıyla örtülmesi gibi kadın öznenin kendisini anormal konumlandırması aracılığıyla da örtülmektedir. G kişi gece saatlerinde kentsel kamusal mekânda bulunmayı da kendisini kafayı yemiş, psikolojisi bozuk olarak konumlandırarak anormalleştirmektedir. Yine gece saatlerinde kentsel kamusal mekânda sorun yaşamıyor olmayı “ama ben yaşamam”

söylemi ile anormalleştirmekte ve geçmişte yaşadığı deneyimlerin güçlendiriciliği, daha önce kent mekânını gece saatlerinde deneyimlemiş olmakla meşrulaştırmaktadır. G kişinin anlatısında sokakta karşılaştığı erkek ile ilgili “uzun benden uzun” vb. söylemleri, biyolojik iktidara dayalı beden tahakkümünün karşılığıdır. Gece annesinin evinden kendi evine gelişini anlatırken;

- *Hayır yaşamadım ama ben yaşamam (burda ses kızgınlaştı) bak onuda zamanında ben gece yarısı falan sokak işte gecenin 3 buçuğunda 4 bucuğunda o hasta olduğum dönemler gecenin 3unde 4unde sokağa çıkardım duvarlar üstüme geliyordu neden altı ay o arkadaşımın kafe'sinde salıncak vardı 6 ay ben o salıncakta yattım sabah ezanına kadar sabah ezanı okunduktan sonra evime çıktım yattım duvarların arasına giremedim gökyüzünü görmem lazımdı her şey üstüme geliyordu bazen yine o döneme gelirim ondan sonra atarım yani gecenin üçünde dördünde benim sokakta dolaştığım çoktur gece 12 de yürüyordum mesela burdan gidiyodum anafartalar milli kuvvetler şu kaldırımdan gidiyorum bu kaldırımdan geliyorum geleceğim bi keresinde hastanede daha yatmamıştım bu kaldırımdan giderken şuraya istasyona doğru giden taraftan genç uzun boylu orta yaşlı genç yani 35 yaşlarında falan bi genç böyle arkasına bakarak istasyon tarafına gitti ben yolu bitirdim milli kuvvetlerin bu tarafından daha aşağı kısımda orda dönecem burdan eve geçecem turlayıp yani bi kaldırımdan gidip bi kaldırımdan geleceğim alttaki ayakkabıcı adresti galiba adresin vitrinden bakıyodum dalgınım ama kafa yerinde değil dalgın bakınıyorum o adam istasyondan koştura koştura geldi yanımda durdu uzun benden uzun 1.90 boy falan var ne dedii o ya bi şeye ihtiyacınız var mı dedi şöyle baktım yoo dedim hani bu saatte dedi sokaktasınız dedi sokağa çıkmak sadece sana mı kaldı dedim adam şöyle bi yüzüme baktı adam şöyle bi yüzüme baktı tamam tamam pardon dedi karşı tarafa fırladı ama ben gene böyle dalgın yarı sarhoş geldim eve aradan bi üç dört gün geçiyo o arkadan Viva'nın ordan geçiyorum şöyle bi an kafamı kaldırdım karşıdan bi beyefendi geliyor ben şöyle bakınca adam şöyle bi irkildi Allah Allah dedim ama ben 1 ay 15 günde 9 kilo vermiştim adam bi irkildi bi tuhaflık mı var bende acaba dedim adam niye irkildi ben normal dümdüz böyle dalgın dalgın yürüyorum o an onu unuttum ertesi sabah kalktım yüzümü yıkarken aklıma geldi dedim insanlar bana bakınca niye irkiliyo aynaya baktım şöyle normal bi çift göz yok hani delice bakış derler ya şeytani delice bir çift göz bakıyor bana o an hâlâ bakışlarım tam düz değil.*
- Ben çok normal bir insan görüyorum karşımda.
- *Hayır değil böyle panikliğim sinirlerim falan sesimin tonu çok çabuk fevrileşirim kendime hâkim olamıyorum olayım desem de olamıyorum sesimin tonu daha çok çıkıyor yani iyi niyetli de olsam karşı taraf yanlış algılıyo ben yanlış algılanıyorum anormal ters tepkiler bana geliyor yani kendimde şeytani bir bakış gördüm dedim şeytana benziyorum insanlar bu yüzden*

irkiliyomuş o gün o akşam o çocuğun kaçmasına da sebep benim o bakışımış söylediğim laf değil

G kişi: Taciz/rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısı olarak yaş ve giyim şekli/ Rahatsız edici davranışlara sessiz kalmamak, tepki vermek ya da görmezden gelmek

G kişinin deneyiminde kentsel kamusal mekândaki erkekler yardım etme, koruma gerekçeleri ile G kişinin mekân hareketlerini sınırlandırırken, G kişinin söylemlerinde yaş ve giyim şekli kentsel kamusal mekânda rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısıdır. “*Ya işte böyle askıntılıklar oldu*” söylemi de G kişinin, gündelik yaşantısında görmezden gelme davranışı ile kentsel kamusal mekânda erkekler tarafından rahatsız edilmenin üstesinden geldiğini göstermektedir. G kişi için kentsel mekânda erkekler tarafında rahatsız edilmenin üstesinden gelmenin bir yolu da tepki vermektir. G kişinin, gece saatlerinde kentsel kamusal mekân hareketlerinin sınırlandırılmasını sorunsallaştırırken başka kadınların varlığını da anormalleştirmesi ise bu konudaki ideolojik ikilemine işaret etmektedir.

- Peki o gece dışarda dolaşmalarınız sırasında hiç bi problem yaşadınız mı mesela bu adam?
- Ya işte böyleee askıntılıklar oldu.
- Anlatabilir misiniz bunları?
- *Valla işte bi o oldu* (Telefon çaldı)
- Bu gece dışarda dolaşırken yaşadığınız deneyimler
- *Bu evi taşırken mesela parça parça taşıdım çünkü en son u gece uu ben orayı toparlayıp buraya gelinceye kadar gece 2 olmuş elimde pazar arabası yaz günü ayağımda şıkıdık terlikler kafamı da bööyle çatkalamışım tülbenti artık sıcaktan şu aşşağı köşede bi genç takıldı yardım edeyim mi diye yok dedim yardım edilecek bişey yok dedim abla rahatsız ederler de ben işte senlen geleyim yavrurum git kimse rahatsız etmez dedim geldim zaten dedim ay çok yorgunum zaten zor konuşuyorum belli yani geziden gelmiyorum her tarafım dökük bi vaziyetti işte bişeyler bişeyler daha söyledi işte yardım edeyim de ısrar ediyorum da ben çok iyi niyetliyim de şöyle de böyle de şu köşeden burdan dönüyorum böyle ya dedim tamam geldim hadi git işine dedim git dedim yani yardım edilicek bişey yok sen de hiç iyilikten anlamıyorsun da birisi işte taciz eder de sen beni arasan da işte her zaman yardımcı olurum da çekilip gitsene ya dedim yani defol bile demedim hadi ya genç yaaaaaa 20 yaşında var yok (ses yine daha da kızgın) yani çocuğum hadi git işine dedim sana da iyilik yaramıyo da nankörsün de sen şöyle de böyle de yani sonra gitti gitti burdan düz gitti ama söylene söylene gitti yürü hadi çek git çek git dedim baktı iyice terslendim yoksa o takılıp buraya geliyodu ondan sonra işte hem söylendi daha bişeyler daha söylendi işte ağzının içersinde ordan yürüdü*

gitti yani u böyle u çok gösterişli ya da çok u frapan falan bi giyinmene gerek yok gecenin bi vaktinden sonra ya da saat ondan sonra onbirden sonra ama talebe kızlar uu bundan muaf niyeseeee saat dörtte sokakta olanları grup halinde ya da iki kişi ya da tek kişi görebiliyorum

- Hm işte onu diyecektim grup halinde olmanın verdiği bi şey
- *Grup halinde olabilirsiniz, iki kişi iki kişi kış günü gecenin ikisinde* (kızıyor)
- Ama belki onlar da yaşıyorlardır şimdi ben (lafımı kesti)
- *Yaşıyo da ama gülüş cümbüş de yürüyemezsin yaşadığın bişeyse biraz çekinerek* (omuzlarını yakınlştırıp başını öne eğdi) *yürürsün dikkatli yürürsün kafanı öne eğerek yürürsün en azından yani şöyle yürüyosan* (baş dik ve etrafa bakınarak taklit etti) *gülüş cümbüş yürüyosan bi çekincen yok demektir tek başına türbanlı bi kızın gecenin ikisinde sokakta yürüdüğünü gördüm* (ses kızgın)

G kişi gece saatlerinde kentsel kamusal mekânda bulunan kadın olmayı ancak bir iş için bulunma ve başı öne eğik bulunma söylemleri ile ancak bu şartla meşru, diğer durumlarda ise anormal olarak inşa etmektedir. Ayrıca gece saatlerinde kentsel kamusal mekânda bulunmayı, mevsim ile de ilişkilendirmiş ve A, B, D ya da J kişi gibi G kişi de kış mevsiminde gece saatlerinde dışarıda bulunmayı sorunlu olarak inşa ederek, kentsel mekânın güvenli olma ve tenhalık ilişkisini mevsim-saat üzeirnden anlamlandırmıştır. Öncesinde kendisi için anormal özne konumlandırmasını ise, bu defa kentsel mekânda onu rahatsız eden erkekler için “kendini bilmez” konumlandırması ile rahatsız edilmenin üstünü örtmüş ve aynı güzergâhlardan geçmesi ya da geç saatlerde kentsel mekânda bulunuyor olması nedeniyle kendini suçlayarak kentsel mekânda eril iktidarı meşrulaştırmıştır.

- Peki siz başka neler yaşadınız bu sürede bu şeylerde var mı öyle aklınızda kalan bunun gibi iki şey anlattınız?
- *Aklıma ya o dönemde öyle* (bir iki saniye sustu) *çok fazla da yaşamadım öyle bir iki tane kendini bilmez çıktı bide şöyle bişey oldu sürekli aynı yere gidip geliyodum da ama dükkânlarda böyle anormal bakan esnaflar oluyodu manidar bakan esnaflar oluyodu*
- Bu saat kaç gibi oluyodu?
- *Yaa 12*
- Yani gece
- *Ha kış günü saat 12 çok fazla geç bi zaman oluyodu*
- *X: Yaaa aslında geç de değil*
- *G: Geç değil gece 12 geç değil ama sürekli şimdi her akşam her akşam aynı saatlerde aynı yerde dolaşıyosan şöyle bir manidar bakışlar oluyor*
- Ama o bakış o bakış
- *Hah aranıyo mu?*

H kişi: Belirli mekânsal sınırlar/Kentsel kamusal mekânda iş amaçlı bulunma/Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları

H kişinin deneyiminde de özne konumları bölümünde alıntılandığı gibi kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları H kişinin günlük mekânsal hareketlerini kısıtlamaktadır. Ayrıca H kişni söyleminde kentsel kamusal mekân, işi olunca bulunulması gereken bir yerdir ve H kişi de gündelik yaşantısında kentsel kamusal mekânda işi oldukça ve belli mekânsal sınırlarda bulunmaktadır.

- Peki ev dışında gitmeye çekindiğiniz belli mekânlar belli sokaklar belli yerler var mı hani şuraya gitmeyeyim şu yoldan geçmeyeyim dediniz?
- *Öyle bişeyim yok güzel ya zaten gittiğim yerler geldiğim yerler belli benim*
- Mesela bakın bunu da biraz açabiliriz hani gittiğim geldiğim yerler belli derken hani neden belli ya da hani neye göre?
- *Niye çünkü hani çevrem mesela tanıdıklarım arkadaşlarım belli yerlerde oturoyo yani ben bilmediğim yere ne yaparım mesela yolundan geçerim ama hani gitmediğin bi yer olursa zaten girmezsin çünkü çoğu yere giden bi insan değilim Balıkesirli olduğum halde çünkü işim yok*
- Hı hı sadece işiniz olan yerlere
- *Yani*
- Peki siz çarşı bölgesini ne sıklıkla kullanıyorsunuz?
- *Güzergâhım burası hani annemlerin de evi buraya yakın ben de şey hep burda olan bi insanım yani*
- ..
- Peki çarşıda günlük yaşantınızda çarşı bölgesinde mutlaka kullandığınız yerler nereler?
- *Kullandığım yerler işte hani kıyafet baktığım yerler belli zaten oturduğum yerler de çoğu zaman belli*

J kişi: Evlilik/Çocuk sahibi olmak/Kentsel mekânda ciddiyetini koruma/Kentsel mekânda iş amaçlı bulunma

Konuşmanın bütünlüğü içerisinde J kişinin söylemlerinde diğer bölümlerde alıntılandığı gibi, kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları, evlilik ve çocuk sahibi olmak J kişinin kentsel mekân hareketlerini sınırlayıcı repertuarlardır. J kişinin söylemlerinde kentsel mekâna ilişkin diğer açıklayıcılar kentsel mekânda ciddiyetini koruma ve iş amaçlı bulunma repertuarlarıdır. Diğer bölümlerdeki alıntıların yanı sıra burada alıntılanan evlilik ve çocuk sahibi olmanın kentsel mekânsal hareketliliğin kısıtlayıcılığını inşası da cinsiyete dayalı iş bölümü ve ev içi işlerin etkisi ile ilişkilidir.

- İı peki şey evlenmeden önce ve evlendikten sonra bu günlük dışarı çıkma günlük hareketliliğinizde değişiklikler oldu mu?
- *E tabi evlenmeden önce çıkabiliyodum evlendikten sonra ertesi günü düşünmen lazım bi diğer günün yemeğini bi diğer günün işini bi diğer günün*
- Peki bu konuda eşinizin bi etkisi oldu mu?
- *Çok çabuk çocuk sahibi oldum yani*
- Ha evet o olmuş da peki eşiniz tarafından bi kısıtlama gibi bişey oldu mu bu anlamda?
- *Gerek kalmadı ki zaten talep eden bi insan ya da yapabilen bi insan olmadığım için gerek kalmadı*
- Peki mesela diyosunuz ya talep eden hem kendi ailenizde hem de evlendikten sonra hani çok dışarı çıkmayı gezmeyi tozmayı talep eden bir insan değildim zaten diyosunuz peki bu sizce hayatınızda ne gibi eksiklikler oluşturuyor yani hani bunun eksikliğini hissediyorsunuz ki söylüyorsunuz yani ne hissediyorsunuz bu konuda?
- *Tabi ki şimdi ne eş görüyorsun ne dost görüyorsun yani çok da mesela uu ya şeyden de kaynaklanıyo şimdi iş yerimde öyleydi insanlarla diyalog halindeydim burası da insanlarla diyalog hali o yüzden de çok insan arayışı duy duymuyosun ama mesela sizi sevenlere de cevap veremiyosun gidemiyosun doğal olarak da mesafeler girmiş oluyor u arana bide herkese yetişmek isteyen bi insansın mesela e gidemiyosun düğün bayram bilmiyosun ayrıca da gidemiyosun da demiyelim yani gitmek de istemiyosun çünkü şimdi şöyle söyliyim dedim ya hayatımın en önemli şeyi çocuğumu yetiştirmektir bi insan bana küiim ne derse desin kimlerle de görüşürseniz görüşün eğer u bir evlilik var güzel bi çocuk da yetiştirmek istiyorsanız öyle gezmek tozmak alışveriş bilmem ne misafir gelmekle misafirliğe gitmekle bu işler olmuyor olmuyo yani*

5.2.7. Kentsel kamusal mekânın daha özgür kullanımına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar

- Kentsel kamusal mekânı deneyimlemek / deneyimin güçlendiriciliği
- Maddi güç-para sahibi olmak
- Başka kadınların varlığı
- Rahatsız edici davranışlara sessiz kalmamak, tepki vermek
- Araba kullanımı
- Farklı güzergâhları kullanmak
- Bilinen-aynı güzergâhları kullanma
- Ana caddeleri kullanmak
- Park ve yeşil alanların varlığı
- Mekânın ölçeği özellikleri ve mekânsal olanakların varlığı
- Toplu taşıma hizmetlerinin kadın ihtiyaçlarını dikkate alarak düzenlemesi
- Başka kadınların bakımlı hatunlar olmaları

- Taksi
- Yemek yeme mekânları
- Yolunu uzatma
- Market gezme
- Ev içi baskının teşvik ediciliği
- Maddi güç, para
- Başka kadınların varlığı
- İlçe-merkez olma ve sosyal/mekânsal olanakların varlığı

A kişi: Sosyal/mekânsal olanakların varlığı/ Başka insanların varlığı/ Kalabalık/ Kafeteryalar

A kişinin gündelik yaşantısında (diğer bölümlerdeki alıntılarla beraber), kentsel kamusal mekânı deneyimlemenin güçlendiriciliği, yanı sıra kentsel kamusal mekânda başka insanların ve özellikle başka kadınların varlığı kentsel mekân kullanımını destekleyici olarak deneyimlenmiştir. Mekânın olanakları bakımından çarşı çay bahçesi ve park gibi insanları bir araya getiren kamusal mekânların varlığı A kişinin ev dışına çıkmasını destekleyen mekânsal olanaklardır. Bu açıdan kentsel kamusal mekânda başka insanların varlığı ve kalabalık, kentsel kamusal mekân kullanımını destekleyicidir. Kafeler görüştüğüm kişilerin hemen hepsinin söylemlerinde, kadınların kentsel mekân hareketliliğini destekleyici mekânsal oluşumlardır.

- Burda nerelere çıkar gidirsiniz?
- *Burda genelde Atatürk Parkı'na gidiyoruz çocuklarla ve burda daha rahatım gece onikide birde ben eve gidebiliyorum tek başıma burda hani çocuklarla da olsun veya yalnız olsun burda rahatlıkla gidip gelebiliyorum o konuda rahatım yani bide gittiğim güzergâhta öğrenciler çok olduğundan orası zaten çok kalabalık yani sürekli bi yaşam var hiç bitmiyor o yüzden daha rahat gidiyorum*
- ..
- *Aşağıya indiğimde mesela etrafıma bakıyorum Balıkesir ne kadar değişmiş diyorum değişik mekânlar değişik yerler insan kalabalığı öğrenciler mesela çoğalmışlar çok fazla öğrenci var eskiden daha azdı ben gelip gittiğim zamanlarda azdı öğrenci şimdi daha fazla öğrenci var ve bu buranın sosyalleşmesi açısından veya gelişmesi açısından daha iyi çünkü öğrenci demek gelir demek kafeler vesaire bak mesela üniversitenin oraya ne kadar yeni kafeler açıldı ... yani bisürü ismini bile bilmediğim kafeler var orda hani*

A kişi: Yolunu uzatma

Ev içi işlerin kentsel mekân hareketlerini kısıtlayıcılığında alıntılandığı gibi kentsel kamusal mekânda mutlaka bir iş için bulunan A kişi, günlük yaşantısında bu

soruna, iş için giderken “yolunu uzatma” davranışı ile karşılık vermektedir. Yine kent merkezinde yoğunlukla belli bir iş için bulunma davranışı A kişi tarafından kendisi gezmeyi sevmeyerek meşrulaştırılmaktadır.

- Peki siz bu kent merkezini çarşı bölgesini ne sıklıkla hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?
- *Kullanmamaya çalışıyorum çünkü dediğim gibi çok fazla boşuna gezmeyi sevmiyorum*
- (konuşma bölündü)
- Kent merkezini çarşı bölgesini ne sıklıkla hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?
- *Ya genelde kullanmamaya çalışıyorum çünkü ne biliyim sadece böyle gece sakin zamanlarda yürümeyi seviyorum*
- Yürüyor musunuz peki?
- *Yürüyorum yürüyorum*
- Genellikle burda mı yoksa evinizin
- *A yok yok mesela yolumu uzatıyorum misal çarşıdan o taraftan geçiyorum kapalı dükkanların vitrinlerine bakıyorum onları seviyorum yani vitrine bakarak yolumu uzatarak yürümeyi seviyorum ama sakin bi zamanda kalabalıkken ne biliyim heralde burdan yoğunluktan dolayı heralde pek hoşlanmıyorum kalabalıktan sakin olacak veya geçen ...yla dışarı çıktığımda şu aşağılara etrafıma bakıyorum böyle Balıkesir’de*
- (konuşma bölündü)
- Siz buraya gidip gelirken şimdi yaya gidip geliyorsunuz
- *Yaya gidip geliyorum çok yorgun olduğum zaman eşim motorla bırakıyor çoğu zaman ama genelde yürüdüğüm zaman ki yalnızsam çocuklar gelmediyse biraz daha yolumu uzatarak usul usul etrafa baka baka ne biliyim ya da bişey alacak oluyordum mesela onun nerde satıldığını bilmiyorumdur veya nerde uygundur bilmediğim zaman mesela orda dolaşırken usul usul a burda vardır burda olabilir gibilerinden araştırma yaparak kendi kendime*

B kişi: Kentsel kamusal mekânı iş amaçlı kullanma/Kafeteryalar

B kişinin de söyleminde ev içi işler ve ev dışında ücretli çalışmanın ortak yükü B kişiyi ev dışını sadece iş amaçlı kullanmakla sınırlamaktadır. Ayrıca konuşmanın çeşitli yerlerinde B kişinin söyleminde de kafeteryalar ve aile yeri olma, kentsel kamusal mekân kullanımını destekleyici mekânsal oluşumlardır.

- Peki siz çarşığı hangi amaçlarla kullanıyorsunuz günlük yaşantınızda?
- *Ne amaçla kullanıyorum ne amaçlarla kullanıyorum çarşığı alışveriş yapmak için kullanıyorum ihtiyaçlarımı almak için kullanıyorum yani öbür türlü geziyim orda ne açılmış nerde ne varmış yok şunun şurası güzelmiş şunun yemeği güzelmiş bunun güzelmiş bunun o güzelmiş diye gitmiyorum yani*
- Peki neden?

- *Vaktim olmadığı için vaktim olmadığı için*

C kişi: Araba kullanımı/Kentsel mekânın iş amaçlı kullanımı

C kişinin gündelik deneyiminde araba kullanımı, kentsel mekân kullanımını destekleyici bir fırsat olarak deneyimlenmiştir. Bu bakımdan C kişinin deneyimi hem araba kullanımı ile mekânsal kısıtlılığın kalkması hem de ücretli bir işte çalışıyor olma ile, kentsel mekânı iş amaçlı kullanması ile meşrulaştırılmaktadır. Ancak C kişinin “*kapımın önünden gideceğim yere gidiyorum iniyorum*” söylemi araba kullanımının C kişi için kentsel mekân hareketliliğini arttıran ancak aynı zamanda kentsel mekân ile ilişkisini koparan bir yere de sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca C kişi kentsel mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarına karşın kadınların mekânsal hareketliliğinin kısıtlanması yönünde koruyucu ataerkil söylemlerde bulunmuştur.

- *Pekiii küçüklüğünüzden büyüyene kadar ev dışına çıkmaya yönelik neler yaşadınız ve bunları nasıl aştınız?*
- *Hâlâ benim dışarı çıkmam problemdir bunu aşamadık*
- *Gündüz de mi problem?*
- *Gündüz de gece de fark etmiyo işim olmadığı sürece dışarıya çıkmam evet arabamı aldıktan sonra daha rahatım çünkü gidiceğim yere arabayla gidiyorum bu konuda ben ailemede de hak veriyorum şu anda benimde bi kızım olsa oğlum demiyorum aynı şeyi devam ettirtmiş oluyorum ama erkek çocuklar daha rahat şu an benimde bi kızım olsa bende dışarıya atıyorum bir minübüse binmesine bende müsaade etmem işte bir otobüse binmesine veya yolda yürümesine bende müsaade etmem*
- *Neden?*
- *Neden mesela en basit ben burdan toplu taşımaya gidene kadar bin tane laf duyuyorum toplu taşımaya gittiğinde minibüse bindiğinizde bayan olduğunuz için daha huzursuz oluyorsunuz yanınıza birisi bindiğinde işte bayanın yanına erkek gelip otursa işte erkek için sıkıntı değil ama bayan biraz daha tedirgin oluyor daha kendini toparlama ihtiyacı duyuyor o yüzden bende müsaade etmem ama benim şu an arabam olduğu için genelde işimm (vurgulu) için dışarıya çıktığım için ... arabama biniyorum kapımın önünden gideceğim yere gidiyorum iniyorum vesaire o yüzden biraz daha rahatım o konuda*
- *Peki arabadan önce nasıl oluyordu bu işler sizin için?*
- *Arabadan öncesini pek hatırlamıyorum diyebilirim yani pek dışarıya çıkmıyodum çıktığımda da babam oluyodu yani on kere çıkıyosam dokuzunu binmiyodum bir tanesini biniyodum yani aslında çıkıp da nereye gidiyodum Yaylada var bi tek bi tek Yaylada'ya gidiyordum arkadaşlarımla oturup yemek yiyip kahve içiyodum ama bu bile bir problem tabi*

D kişi: Deneyimin güçlendiriciliği/Rahatsız edici davranışlara sessiz kalmamak tepki vermek

D kişinin söylemlerinde kentsel kamusal mekân, deneyimlendikçe güçlenilen ve kentsel mekânda rahatsız edici erkek davranışlarına tepki verdikçe varolunan bir yer olarak deneyimlenmiştir. Ayrıca D kişinin söylemlerinde yaş, kentsel mekânda taciz ve rahatsız edilmenin meşrulaştırıcısıdır.

- *Ya şöyle bişey var geceleri yani şöyle bişey çok polislerle şeyim vardır mesela ben herhangi bir sözlü tacizde susmam yani çekinmem kadınım diye susma yani polislik olduğum mevzular var mesela birini dövdim ben üniversitedeyken adamın birini (taciz edildiği hikayesini anlattı) ... hani genç olsa anlarsın tanışmak ister ama adam bu bildiğin adam yani burda da mesela beni bi araba takip etsin hemen plakasını alır polise bildiririm biri böyle dik dik baksın ne bakıyorsun utanmıyor musun derim*
- Bu tarz deneyimleriniz oldu mu?
- *Oldu oldu daha yeni 3 gün önce oldu arkadaşım*
- Nerde oldu?
- *Atatürk Parkı'nın üst geçidinde*
- Saat kaçtı?
- *Saat dokuz otuz falan akşamdı 2 tane adam bunlar bak bide 2 tane 45-50 yaşlarında adam düşün adam ya gözleriyle yicek asla çekmiyor gözünü çekmiyor utanmıyor ve ben kapalı bir bayanım anladın mı görölücek bir tenim de yok bi bakılıcak bişey yok böyle bakıyor böyle kaş göz yapıyor dedim ki sen niye bakıyorsun yaşımdan utanmıyor musun dedim yani onu orda herkes bi durdu utanmıyor musun ya dedesin sen yani gebersen gitsen Allaha nasıl hesap vericeksin nasıl utanmıyorsun senin torunların var belki dedim kafasını döndü gitti*
- Oradaki insanlar bu olaya nasıl davrandı?
- *Ya böyle bi baktılar işte ayıp ya tarzında baktılar*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- Peki sizi dışarda bu kadar rahatsız eden şey var ya bu sizi hiç ya çıkmayayım gitmeyeyim gibi bir düşünce oluşturuyor mu?
- *Yo ben başa çıkıyorum ama ya ben asla insanlar beni rahatsız ediyosa o da rahatsız olacak tepkimi koyuyorum sessiz kalmıyorum e zaten buraya bu raddeye bu kadar erkeklerin rahat olmasının sebebi kadınlar erkekler değil ya bi insana bi kere o tecrübeyi yaşat bi daha o rahatlıkta olabilecek mi rezil olmayı göze alabilecek mi insanlar insanlardan Allahtan daha çok korkuyolar gerçekten yani I ben o şeyi vermiyorum çünkü kimse bu yani bu özgürlüğü benim elimden alamaz benim eşim beni kısıtlamıyor benim annem ya üzerimde söz hakkı olan insanlar bunlar benim çünkü ben onlara izin veriyorum çünkü bağlarımız var onlar benim kötülüğümü istemez ama*

dışardan tanımadığım hiç muhatap olmadığım bir daha ben hayatta görmeyeceğim bi insan ne yapıyo benim hayatımı rahatsız edici bi konuma getiriyor buna izin vermemek lazım ama veriyolar benim bunu arkadaşlarım yapıyo ya taciz etti diyo hiç sesimi çıkarmadım utandım diyo o o utaniyo niye utaniyosun ama diyo ki ya işler büyüse bişey olsa eşime gitse gitsin eğer o da adamsa sana değil karşı tarafa şey yapar

D kişi: Yasakların teşvik ediciliği

Ev içerisinde tahakküm aracılığıyla mekânsal hareketlerinin kısıtlanması ise D kişi için kentsel kamusal mekânın daha çok kullanımını teşvik etmiştir.

- Ya bunu sorduktum size hani kısıtlandığımız bi dönem oldu ya
- *Evet*
- Bu daha sonra dışarı çıkmaya başladığımızda bunun sizin üzerinde etkisini fark ettiniz mi?
- *Ne oldu ben normalde yapmıcağım şeyleri yaptım inadıma çünkü cazip hale getiriyo ya aslında birçok yasaklar hep insanlara cazip bu doğru bişey ben kendim tecrübe ettim sigara işte kafe ortamları işte erkek arkadaş ne kadar yasaklı şey varsa insan bunları yaşamak istiyor halbuki benim ailem o konuda belli ölçülerde tabiki aileler çocuklarına düşman değil korumak istiyolar aaaa yanlış bi koruma yöntemi belli çerçeveler sınırında izin verseydi belki ben zamanında yaptığım birçok şeyi yapmıcaktım belki şu an sigara içmicektim insan merak ediyo fitrat itibariyle neden çünkü onları sinir eden şeyler benim hoşuma gidiyordu beni üzüyorlar çünkü beni kısıtlıyorlar o yüzden o dönem belki de bak hani şimdi sen sorunca aklıma geliyor belki de bu kadar dışarı çıkmamın nedeni o dönemde benim bu kadar izin vermeme çünkü kendi irademle hareket edebildiğim için öyle de olsa çıkıyom geziyom mesela gidiyom alışveriş yapıyom ama evde mümkün merteye durmuyorum*

E kişi: Rahatsız edici davranışlara sessiz kalmamak tepki vermek

Günlük yaşantısında E kişi de kentsel kamusal mekândaki rahatsız edici davranışlara tepki vererek kentsel mekânda kendisine daha çok yer açmakta ve güçlenmektedir.

- *Ben mesela benim yaşadığım apartmanda benim alt katımda çok yakın bi akrabam oturuyodu en başta hep kapıda yabancı komşum karışmıyodu o karışmıyodu “...cığım bu saatte nerden geliyosun” “dün akşam çok ses vardı” “sende kim vardı” ama ben hep böyle kendimi çok iyi savunduğum için sadece soruyodu böyle bıyık altından soruyodu ben de tersleyip kapatıyodum*

E kişinin deneyiminde kentsel kamusal mekânı deneyimlemek ve rahatsız edici davranışlara tepki vermek, bir yandan güçlenmek ve kendi olmak adına

güçlendirici ve özgürleştirici olurken aynı zamanda kentsel kamusal mekânda mekânsal hareketlerini kısıtlayıcı etkenleri değiştirici tepkiler vermek aracılığıyla da mekânsal hareketleri desteklemektedir.

- O anlamda var mı aklınıza gelen mekân uzak durmayı gerektiğini düşündüğünüz?
- *Mesela şu eşimin ofisinin olduğu yerlerde kaldırımlarda insanlar çok otururlar kaldırımlarda taburelerde*
- ..
- *...’ın ordan iş hanına girerken aşağıdaki esnaf tam o kapısının önünde oturuyorlar hepsi mutlaka binaya girerken ya kolunuz ya bacağınız değcek mutlaka değcek ya birinde değmezse birinde değcek yani bi kere değdi ben zıtkım sıyrılır öyle şeyden zaten bu ne dedim adam bi kalktı yerinden adamın kalktığı tabureye birrr (vurgu var) tekme attım o tekmeyle tabure uçu gitti araba geldi çarptı mı şeye bu sefer adamlar kalktılar benim dedim her seferinde burdan geçerken kolumun bacağımın size değmesinden zevk mi alıyorsunuz diye bağırdım bir daha da esnaf oraya oturmadı sonra ordaki dükkân komşuları eşime demiş ki valla demiş benim hanımın yıllardır yapamadığı kavgayı senin eşin bi günde yaptı gitti demiş adamın altındaki tabureyi dahi kırdı demiş kırdım yani ben gelemem öyle şeylere çünkü ordan benim annem de geçicek belki benim kızım da geçicek ben hoşlanmıyorum böyle bişey ona çok karşı çıkmıştım*

E kişi: Kentsel kamusal mekânda bir iş için bulunmak/Yolunu uzatmak

E kişi de, kentsel kamusal mekânda bulunmayı, iş yerine gidip gelirken yolunu uzatma davranışı ile gündelik hayatına yerleştirmiştir. Bu bakımdan ev dışında çalışmak kentsel mekânda bulunmanın meşrulaştırıcısı iken kadınlar da gündelik yaşamda iş amaçlı kentsel mekânda bulunma gerçekliğini, yolunu uzatma davranışı ile pekiştirmektedir. Bu davranış biçimi aynı zamanda kadınların kentsel mekânda bulunmalarının meşru gerekçesinin “iş için kentsel mekânda bulunma” olmasının üstesinden gelmektir.

- Peki şehir merkezinde iş yeri dışında mutlaka uğradığınız yerler nereleri?
- *Şok market (gülüyor)*
- O size yakın olan market mi?
- *Evet evet evet evet*
- *Mutlaka her sabah uğrarım oraya çünkü ben diyet yaptığım için diyet ürünleri alırım her sabah kendime oraları çok severim mesela gratise çok uğrarım çok severim mesela sabah geçerken açık butikler mağazalar varsa geçmeyi çok severim biraz geç açıyor ama açık olan mağazaları sabah gezmeyi çok severim çünkü düzenli oldukları için hani aradığın şeyi istediğin*

şeyi çok hoşuma gidiyor sabah da erken olduğu için biraz vakit geçirmek istiyorum eğer eşim çıkmıyorsa benimle sabah ben mutlaka uğrayacak biyerler bulmak zorunda hiss ediyorum kendimi yoksa sabahın yedisinde ben işyerinde olurum ama istemiyorum çok erken çünkü

E kişi: Farklı güzergâhları kullanmak

Bazı kadınlar için gündelik yaşamda kentsel mekânda bilinen/aynı güzergâhları tercih etme davranışına karşın E kişi, kentsel mekânda rahatsız edildiği güzergâhlardan sakınarak, rahatsız edilmenin üstesinden farklı güzergâhlardan geçmeyi tercih etme davranışı ile gelmektedir. Bu bakımdan E kişinin gündelik deneyiminde kentsel mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları, yolunu uzatarak değiştirmesi bakımından aynı zamanda E kişi için zaman ve enerji kaybına da neden olmaktadır. Bu bakımdan E kişi aşağıdaki alıntılarının yanı sıra konuşmanın birçok yerinde çay ocaklarının bulunduğu sokaklar ve pasajları kullanmayı tercih etmediğini belirtmiştir.

- Tamam peki merkezde var mı böyle kaçındığınız sokaklar yollar?
- *Ya kaçındığım bu dar sokakta oturan esnaftan çay ocaklarının ordan çok yakından geçmem mesela yolumu değiştiririm bide mesela hep aynı yolları kullanmam ben değiştiririm eskiden kalma bi alışkanlık şu var bende bekârlıktan kalma bi sıkıntım var insanlar beni tanımasın bu benim önümden geçiyo aa buna takılıyım burdan geçiyo işte aa bugün gene bana bakıyo yani bunu hissetmemek için başka yerlerden geçiyorum heralde şey ya kendimi böyle emniyete alma*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- Bunu sormuştum ama kullanmaktan çekindiğiniz işe gidip gelirken kullanmaktan çekindiğiniz yollar var mı güzergâhlar?
- *Yok şu an için yok sadece hani çok daraldığım noktalarda yolumu değiştiriyorum*
- Peki var mı aklınıza gelen çok daraldığınız nokta?
- *Mesela şey var şu Yapıkredi Bankası'nın bir alt sokağı var böyle şapkacıların olduğu sokak Yapıkredi'nin tam arka sokağı hani Yeşilli'den Milli Kuvvetler'e çıkılan bi ara var orda bi çay ocağı var bir sürü erkekler oturuyo orda çiçekçiler şapkacılar filan var mesela o sokağı çok kullanmayı sevmem o yüzden Yapıkredi'nin üstünden dolanıp gidiyorum*

G kişi: Maddi güç/para sahibi olmak/Kentsel kamusal mekânda bir iş için bulunmak/Yolunu uzatmak

G kişinin anlatısında maddi güç/para sahibi olmak mekânsal hareketliliğin destekleyicisi ve şehirlerarası yol gitmek de özgür kadın özne pozisyonunun üreticisidir.

- ... baktı artık beni zaptedemiyo hatta şehirlerarası (vurguladı) gittim ...il'e gittim ...il'e demiyim ... ilçeye gittim ...il'den aktarmalı oraya gittim beni vazgeçiremeyince iki üç tane altın para yok bende u parası yok nasıl olsa bilet alamaz modunda bende iki tane bileziğim mi vardı kolyem mi vardı gittim kuyumcuya bozdurdum tren biletini de aldım çocukluktan biliyorum trenle ..il'e nasıl gidilicek ...'da aktarma oluyo geceyarısı biniyosun falan orası da baya serüvenlidir u ben 30 küsür sene gitmemişim yol yolak bilmiyorum annelere döndü anneler bu sefer başladı adam sabahtan akşama çalışıyo sen çok müsrifsin sen şöylesin sen şöyle böylesin sen nankörsün

G kişi de gündelik yaşantısında kentsel kamusal mekânda bulunmayı, bakımı ile ilgilendiği annesinin yanına bakım görevi için gidip gelirken yolunu uzatma davranışı ile gerçekleştirmektedir. Bu bakımdan kentsel kamusal mekânda vakit geçirmek için değil, kentsel kamusal mekânda bulunmanın meşrulaştırıcısı olarak, bir iş için kentsel kamusal mekânda bulunma davranışı üretilmektedir.

- Peki şey siz günlük hayatınızda ne kadar ne sıklıkla ev dışına çıkıyorsunuz gün şu günleri konuşalım artık biraz?
- Şu anda her gün sokaktayım çünkü anneme gidip gelmek zorundayım
- ... (annesinin evinin neresi olduğunu konuştuk)
- Kısa bi mesafe tabi artık kendime u şey olsun diye lüks olsun diye Milli Kuvvetler'den gitmeye başladım
- Yol uzasın diye
- Uzasın azıcık insan yüzü görüyüm ya şurdan gidiyorum onlar benim için lüks oldu artık yoksa şurdan koştur koştur koştur beş dakkada oraya gidiyodum nereye yetişceksem
- Şimdi artık aklınıza gelmeye başladı
- Evet son u bi hafta on gündür falan
- Hadi ya
- Bi hafta öncesi değil son bi haftadır işte ööyle yolu uzatıyosun diyo evvelsi gün bi tanesi de ben de yol uzasın lüks olsun diye ordan gidiyorum dedim

H kişi: Market gezme

Belli bir iş için kentsel kamusal mekânda bulunurken yolunu uzatma davranışı gibi, bazı kadınlar gündelik yaşantılarında market işini de sosyallik olarak üretmekte ve böylece kentsel mekânda iş amaçlı bulunma probleminin üstesinden

gelmektedir. İş amaçlı bir faaliyetin sosyallik olarak inşası bir yandan cinsiyete dayalı iş bölümü ve kadınların kentsel mekânda iş amaçlı bulunmalarının meşru gerekçesi ile ilgili olurken H kişinin söyleminde Balıkesir kentinde, kentsel mekânda bulunmayı teşvik eden mekânsal olanakların yokluğu ile ilişkilendirilmiştir.

- Peki şey günlük yaşantınızda ne sıklıkla ev dışına çıkarsınız yani hani genellikle hangi amaçlarla ev dışına çıkarsınız?
- *Bi amacım yok canım sıkıldı mı çıkabiliyorum yani*
- Hı hı
- *Markete gidiyim diyorum mesela bi göz gezdirmeye diyerekten*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- İşte ha o can sıkıntısını gidermek için neler yapıyorsunuz? Biraz bunu merak ettim yani şeyi söylediniz mesela markete gitmek sizin için bir aktivite.
- *Başka bişey yok çünkü Balıkesir’de yani hani bu taraflara gelirim mesela ihtiyacım olan şeyleri hani hem bakarım hem göz gezdiririm yani o şekilde*

J kişi: Araba kullanımı

J kişinin deneyiminde de araba kullanımı mekânsal hareketlerini destekleyicidir. Araba kullanımının bireyin kendisi tarafından gerçekleştirmediği durumlarda ise bağımlı mekân hareketinin gerekçesidir.

- *Yani evet o da şeyden dolayı belki artık belli bi yaştan sonra uu düşünüyosunuz yoksa normalinde hani gece de dışarıya çıkarım arabamı kilitlerim kapısını basar giderim*

Konuşmanın başka bir yerinde

- Mesela akşamları siz ... orda eviniz eviniz ...’nın orda uu akşam çıkıp Gustavia’ya ha arabanız var zaten
- *Arabam var öyle gidemem gitmem bak korkarım öyle bişey yani onu ama normalinde de hiç bi zaman onu öyle gezemedim zaten ya ne biliyim işte arkadaşımın babası bırakır hani hiç işte diyorum ya hani aileme öyle o başıboşluğu vermedim ya da talep etmedim ya da abime derim beni şuraya götür derdim şu saatte al derdim yaparlardı*

J kişi: Deneyimin güçlendiriciliği/ Maddi güç-para sahibi olmak/ Mekânın ölçeği, özellikleri ve olanakları

J kişinin söylemleri, kentsel kamusal mekânı deneyimledikçe mekânsal hareketliliğin kolaylaştığını, bununla beraber para sahibi olmanın mekânsal hareketi kolaylaştırdığını ve yine cinsiyetli mekânlar bakımından sahil kesimi olma ile eril

mekânların kadınlara da açılmasını, böylece mekânın yerden yere nasıl bağlamsal olarak erilleştiğini açıklamaktadır.

- ... *uu daha sonrasında da e çok küçük zaten 17 yaşında girdim (işe anlamında) uu müdürüm tarif eder işte şu bankaya gidiceksin şuraya para yatırıcaksın şeklinde ondan sonra zaten süreci tanyosunuz yaşıyorsunuz mesela ben ilk kredi kartına sahip olan insanlardan birisiyim ya maddi gücünüz varsa her şeyi çözebiliyorsunuz her şeyden de haberdar olabiliyorsunuz yani birçok korkularınızdan da haberdar olabiliyorsunuz yaa en kötü ihtimalle ararım parasını öderim işte mesela bi sahile gittik unutmuyorum araba bozuldu u direksiyonu kapısı bilmem nesi o an için yanımdaki harçlığımı çok çok aşırı uu buraya telefon ettim arkadaşşıma dedim ki şu bankaya bana havale çeker misin hemen havalesini gönderdi gittim çektim aldım verdim sanayiciye işimi hallettim geldim yani*
- Mesela o anlamda bi kadın olarak sanayide işinizi hallederken bu anlamda dışarıda yaşadığımız deneyimleri
- *Orda sahilde yaşadım ama burda da burda da gider miydin gitmezdim heralde eşim halletsin derdim o kadar da değil artık derdim yani*
- Peki neden o kadar da değil yani sanayi erkeklerin mekânı mı?
- *Yani tabi öyle öyle olmalı*
- O yüzden
- *Yani ha aaaa tut ki ne biliyim ayrıldım şey değil bunun için abi baba ıvır zıvır aramam gene giderim yani*

J kişi: Kentsel kamusal mekânda toplumun istediği kadın davranışlarıyla var olmak/ Yolunu değiştirme - farklı güzergâhtan geçme

J kişinin söyleminde de erkeklerin takıldığı yerlerin tehlikeli olduğu anlamlandırması ile ve yine kötü bir deneyimi olmasa da alkollü yer ve kişiler de J kişinin günlük dilinde tehlikeli olarak anlamlandırılmakta ve kentsel kamusal mekân kullanımında sınır oluşturmaktadır. Ayrıca J kişinin anlatısında yine ancak bir iş için kentsel kamusal mekânda bulunma meşrulaştırılmakta, güvensiz olduğunu düşündüğü bölgelerde ise yolunu değiştirme davranışı ile bu sınırın üstesinden gelmektedir.

- Peki şey belli mekânlardan uzak durmanızı gerektirecek deneyimleriniz oldu mu hani ben şurdan geçerken şunu yaşadım burdan artık geçmem burda bunu yaşadım bu anlamda yaşadığınız veya gördüğünüz ve uzak durmanızı gerektirecek yerler var mı deneyimlediğiniz?
- *Sarhoştan korkuyom heralde ya meyhanelerin önünden geçerken dikkat ederim uzak*
- Nerelerde meyhaneler?

- *Demirciler Caddesi'nde var ... uı Şu meyhaneler boğazı zaten oralardan pek geçmem*
- Nerde
- *Şu Ali Hikmet Paşa Meydanı'nın arka tarafında oralardan geçmem yani*
- Neden geğmezsiniz koktuğunuz için mi?
- *Ya hem kōtū imaj ne gerek var uı iŐte oralar erkeklerin takıldıđı yerler*
- *İŞte bakın mesela az Önce sōylemediniz ama?*
- *Yani evet Şimdi aklıma geliyo da*
- Yo yo tabi anlayabiliyorum
- *Yani o yūzden geđmem yani ya da dolaŐır da geđerim*
- Dolaşır geçerim derken?
- *Ya vardır onların bi mesela ne için geğeyim Şey mesela orda kargo var diyelim kargoya farklı yerden geçerim*

Aynı zamanda J kiŐi de gūndelik deneyiminde ana caddeleri tercih etme davranıŐı ve bu yōndeki sōylemleri ile ana caddeleri gūvenli olarak anlamlandırmaktadır.

- Peki Őehir merkezinde Őzellikle kullanmayı tercih ettiđiniz gūzergāhlar var mı hani Őurdan gideyim Őurası dediđiniz?
- *Ya Milli Kuvvetler'den giderim Anafartalar'dan giderim yani Özellikle arabayla bide çok da ana caddelerden terketmem yani*

5.2.8. Kentsel mekānın gūvenliđine ve gūvensizliđine iliŐkin ađıklayıcı repertuvarlar

Bir būtūn olarak incelediğimde A kiŐinin sōylemlerinde, baŐka insanların varlığı, Őđrencilerin varlığı, kalabalık, baŐka kadınların varlığı, eve yakın olma, bilinen/deneyimlenmiŐ olma, kafe ve kafeteryalar, park ve yeŐil alanlar; B kiŐinin sōylemlerinde kafeteryalar, eğlence yerleri ve banklar; C kiŐinin sōylemlerinde ağık yeŐil alanlar; D kiŐinin sōylemlerinde kalabalık olma, baŐka insanların varlığı, baŐka kadınların varlığı, gūvenlik gōrevlilerinin varlığı, kafeler, aile yeri olma, yemek yeme yeri olma; G kiŐinin sōyleminde kadınların olduğu nezih yerler, aile yeri olma, ana cadde olma, eve yakın olma, ağağlık, yeŐillik; H kiŐinin sōyleminde kafeteryalar; J kiŐinin sōyleminde kafeler, alıŐveriŐ yerleri ve park ve yeŐil alanlar kentsel mekānın gūvenliliđini inŐa eden oluŐumlardır (izelge, 13).

Kentsel mekānın gūvensizliđini inŐa eden oluŐumlar ise A kiŐinin sōylemlerinde, تنها ve bilinmez olma, alkollū yerler ve alkollū kiŐiler, karanlık; B kiŐinin sōylemlerinde kentsel mekānda eril Őiddet, erkek kavgaları, alkollū mekānlar

ve alkollü kişiler; C kişinin söylemlerinde sanayi içi olma; D kişinin söylemlerinde erkek yoğun mekânsal kullanımlar, alkollü yerler ve alkollü kişiler, cinselliği çağrıştıran davranışlar; E kişinin söylemlerinde çay ocaklarının olduğu dar sokaklar, erkek kavgaları, bilinmez olma; G kişinin söylemlerinde ara sokaklar ve erkek yoğun mekânsal kullanımlar; J kişinin söylemlerinde alkollü yerler ve alkollü kişiler, sanayi içi, تنها sokak ve bölgeler, karanlık (ışıklandırmanın olmadığı bölgeler) ve erkek yoğun mekânsal kullanımlardır.

Çizelge 13. Kentsel mekânın güvenliği ve güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar

Kentsel Mekânın Güvenliğine İlişkin Açıklayıcı Repertuvarlar	Kentsel Mekânın Güvensizliğine İlişkin Açıklayıcı Repertuvarlar
Başka insanların, öğrencilerin, kadınların varlığı - kalabalık	Tenha olma
Aile yeri olma	Alkollü yerler ve alkollü kişiler
Yemek yeme yeri olma	Sanayi içi
Nezih yer olma (ahlaklı, lekesiz)	Cinselliği çağrıştıran davranışlar
Kafeler/kafeteryalar	Erkek yoğun mekânsal kullanımlar
Deneyimlenmiş, gidilmiş, bilinen olma	Bilinmez olma
Güvenlik görevlilerinin, polislerin varlığı	Karanlık olma
Park ve Yeşil alanlar, Banklar	Erkek kavgaları
Ana caddeler	
Eve yakınlık	

A kişi için kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarına ek olarak kentsel mekânın güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar alkollü insanlar ve تنها olmadır.

- Peki belli mekânlardan uzak durmanızı gerektirecek deneyimleriniz oldu mu?
- *Ya alkollü mekânlar yani o da malum durduğu gibi durmuyor şişede onun haricinde normal sıkıntı olmuyor hep gezdim tozdum şeyken bekârken de işyerinden çok erken çıkmıyordum ramazan aylarında ya da ramazan filan çok geç çıkıyorduk o zaman bile tek başıma eve gittiğim olmuştur onda, on birde, on ikide.*
- Peki daha önce sormuştum bunu aslında ama şehir merkezine gidip gelirken kullanmaktan çekindiğiniz burdan geçmiyim dediğiniz güzergâhlar var mı?
- *Sürekli kullandığım mekânda bi tek şu koca saatin üst taraflarından geçerken biraz tedirgin oluyorum o üst taraflar biraz daha تنها ya da ne biliyim o şeyin Çardaklı'yı biliyosundur 4as'tan yukarı doğru çıkan bi yokuş var ya o mesela o yokuş o yol mesela beni rahatsız ediyor çünkü bi iki kere arabayla geçmiştim herkes elinde bira şişesi bilmem ne hani o tarz insanlar var orda bide çingen diye tabir ettiğimiz insanlar var orda romanlar çingenler hani*

onlar orda çok fazla ve onlar daha rahat insanlar hani bizim rahatsız olacağımızı düşünmeden hareketleri bağırırmaları çağırırmaları birbirleriyle konuşuyolar ama sanki sana bağırıyormuş gibi sanki sana laf atıyormuşcasına halbuki kendi aralarında konuşuyorlar ama o hareketleri o tavırları o tip şeyleri rahatlıkları mesela ordan mesela ben geçmem tek başımayken yani bi iki kere arabayla geçmişim eşimle trafik yoğun olduğu zaman orası boş oluyor diye onun haricinde orasını ben kendim tek başıma kullanamam orasını

- Başka var mı tek başınıza kullanmaktan çekineceğiniz mekânlar güzergâhlar bölgeler?
- *Yok bu taraflarda ya yani şeyde falan rahatlıkla geziyorum aşağı taraflarda Bahçelievler’de falan rahatlıkla gidebiliyorum*
- Daha çok şehir merkezini düşünün buraları?
- *Aynen şehri düşündüğüm zaman burda yok burda mesela bu taraflar (Zağnos Paşa Camisi’nin olduğu tarafı gösteriyor meydanın arka tarafını) bu taraflar biraz daha geceleri mesela rahatsız edici oluyor*
- Gündüzleri mesela?
- *Gündüzleri geçiyorum*

Kentsel kamusal mekânın güvenliğine ve güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertuarlar görüştüğüm kadınların, gözlem yaptığım beş noktaya dair söylemlerinde de belirgindir. Gözlem noktalarına dair A kişi ;

- Birincisi Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykelinin orası
- *Orası ne biliyim rahat orda park gibi yapmışlar orda rahatlıkla oturabiliyorsun çevreni izleyebiliyorsun bikaç kere oturmuşluğum var oturmuşluğum olmuştur yani sakın sakın orası evet şey değil öyle*
- Peki Hasanbaba Çarşısı’nın oraları?
- *Hasanbaba çarşınının orası orası bayağı değişti zaten bayağı rahatladı o önündeki park çimenlik orası mesela çok rahat oturup böyle sakince kendi kendine dinlenebileceğin bi yer çeşme de var rahatlıkla suyunu içebiliyorsun ki hatta esnaflar olmasa orda mesela geceleri olmuyor mesela al termosunla çayını orda oturabilirsin orda şeyler var çadır çardak mı diyolar onlarla oturup mesela çayını demleyip götürebilirsin yani rahatlıkla çay içebileceğin bir ortam*
- Gece mesela o tarafa gidebilir misiniz?
- *Geceeee o taraflar sakın ya aşağı taraflar falan o kadar şey değil insan kalabalık dolu zaten küçük esnaflar açık büfe gibi yerler açık oraları gece yani gidilir ben bikaç defa o taraftan geçip de başka yere gittiğim oldu yani rahat yani biraz daha rahat*
- Tamam peki Ali Hikmet Paşa Meydanı ...?
- *... zaten insanların yaani çarşınının göbeği çarşınının yaşam bulunduğu yer diyebilirim buraya çünkü burda her türlü var bankasından tut*

- Olumsuz bir kullanım var mı burda sizin düşüncenizde?
- *Olumsuz kullanım tek şu alkollü mekânları kaldırsalar biraz daha rahatlık burası bayanlar açısından*
- Peki bu arka taraf Zağnos Paşa Camisi'nin ön tarafı arka tarafı?
- *O tarafı hiç kullanmadım sadece gündüzleri kullandım orayı hani gelip geçerken veya markete giderken veyahutta tuvalet amaçlı kullandığım zaman caminin bahçesini onun haricinde orası bana biraz şey geliyor karanlık geliyor ne biliyim تنها karanlık geliyor o taraflar ordaki çay ocaklarını mesela gecenin ikisinde üçünde çay ocağına gittim eşimle beraber Balıkesir'e geldiğimiz zamanlar gittim oralar*
- Yalnız gider misiniz?
- *Yalnız gündüzleri giderim ama geceleri pek sanmıyorum ya şey caminin şey taraflarına ya düğün salonu falan var ilerde o tarafı mesela kullanmaktan tedirgin olurum*
- Mesela neden tedirgin olursunuz?
- *Açıkçası bilinmezlik olduğu için o taraflara pek gitmediğim için kullanmadığım için orda ne biliyim hiç bi işim olmadığı için orası bana تنها karanlık geliyor aslında belki bikaç kere gitsem görsem belki o değildir rahattır o şey tarafı mesela orda çay ocakları tostçular filan var mesela oraları kullanırdık eşimle beraber gündüzleri geceleri*

A kişi için تنها olma, bilinmez olma kentsel kamusal mekâna ilişkin güvensiz olma hissi ile mekân kullanımını sınırlandırırken bu sınırlılık bilinmez olmayı sürdüren bir çıkmaza da işaret etmektedir. Çünkü kentsel kamusal mekân deneyimlendikçe, bilinirliği arttıkça ve daha uzun süre ya da daha çok buldukça daha rahat kullanılabilen bir mekân olabilecektir. A kişinin söylemlerinde özellikle parklar, kentsel kamusal mekân kullanımını teşvik eden bir mekânsal olanaktır ancak A kişi parkların da güvenlik kameraları ile güvenliğinin artırılmasını istemektedir.

B kişi için kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarına ek olarak kentsel mekânın güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertuvarlar erkek kavgaları, alkollü mekânlar ve alkollü insanlardır. B kişinin söyleminde alkollü mekânların önünden geçmek, olağanın dışında bir davranış ve kentsel kamusal mekândaki eril şiddet de kentsel mekân hareketlerinin sınırlayıcısıdır.

- Şehrin her yerini rahat kullanılabilir buluyor musunuz?
- *Geziyorum ben alkol u birahaneler geçen geçtim baktım birahaneler var yürüdüüm gittim yani hani o anlamda şeyim yok yani*
- Peki ev dışında karşılaşmaktan endişe duyduğunuz bişey var mı?
- *Kavgalardan çok korkuyorum*
- Peki öyle bir deneyiminiz oldu mu denk geldiğiniz?

- *Kızım ile birlikte denk geldim şu ana caddenin üzerinde*
- *Nerde denk geldiniz?*
- *Belediye var ya Migros var*
- *Evet*
- *Mini Migros'un arasında kafeterya var böyle kafe var kafe tarzı bişiy kızım ile ben alışveriş yaptık Migros'a girdik Migros'tan çıktık tam o arayı döndük ondan sonra 3 tane çocuk erkek çocuğu ellerinde koca koca sopalarla anladın mı ondan sonra yerden parkeleri kaldırmışlar iş yerine doğru vuruyolar ondan sonra bu tarafa geldiler o refleksle kızımın üzerine abanmışım büyük kızımın üzerine kızım kımıldama sakın ol bağırdığımı hatırlıyorum sadece ondan sonra o o tarz şeylerden korkuyorum korkuyorum yani çünkü belli olmaz ya ansızın biri gelir ansızın bişey olur anladın mı o şeylerden korkuyorum yani öyle*
- *Başka var mı ev dışında karşılaşmaktan endişelendiğiniz bişey?*
- *Bilmem kavgalardan korkarım alkollü insandan da korkarım öyle yani şu anda aklıma gelenler bunlar*

C kişinin söylemlerinde ve gündelik deneyimlerinde sanayi içi olma, erkekler tarafından mutlaka rahatsız edilinen, güvensiz, eril bir mekânsal oluşumdur.

- *Peki bu konuda sokakta dolaşırken bu tarz deneyimleriniz oldu mu hani erkekler tarafından rahatsız edilme?*
- *Sokakta dolaşırken şimdi sanayi içinde olduğumuz için mutlaka oluyor yani ne giyerseniz giyin laf atan oluyor nasıl davranırsanız davranın bakan oluyor laf atan oluyor işte üzerinize gelen oluyor mutlaka yaşıyorsunuz*
- *Bu deneyimlerinizi anlatır mısınız biraz hani neler yaşadınız?*
- *Neler yaşadık bi tane arkadaşım var yanımda biraz deli dolu bi kızdır çokta açık saçık da giyinir ama erkek gibidir hani böyle iri yapılıdır falan onunla birlikte mesela ben çok alıştım artık mesela burdan geçerken sanayi içinden hani bilmelerine rağmen sürekli görmelerine rağmen hâlâ aynı şey devam ediyor laf atarlar hiç cevap vermem dönüpte kafamı kaldırmam*
- *Mesela ne diyorlar laf atarken?*
- *Yaani ne biliyim (duraksadı) birbirlerine sesleniyolar böyle işte işaret ediyolar yani böyle rahatsız edici seyler yapıyolar*

Konuşmanın başka bir yerinde;

- *Pekii Balıkesir kent merkezinde sadece erkeklerin kullandığı kadınların giremediği mekânlar*
- *Kahveler*
- *Kahve başka var mı aklınıza gelen?*
- *Bilardo salonları var kiraathaneler var iddia bayileri var küçük büfeler var mesela işte ne biliyim oto yıkamalar var mesela kendi arabamı hiçbir zaman oto yıkamaya kendim götüremedim*

- Neden mesela?
- *Genelde sanayi olduğu için sanayi olduğu için hani genelde hep şey algısı vardır sanayiler (vurgu ve duraksama) aslında öyle bişey yok artık ama ne bilim alışkanlık heralde hiç götürüp kendim ben vermedim o babamın sorumluluğundadır mesela arabanın temizlenmesi işte herhangi bir bakımı mesela geçen bakımı olucaktı babam aldı götürdü hani götürür müsün dedim o aldı götürdü hani benim götürmem de problem olacak babam açısından da hani “neden gittin sanayide ne işin var senin kız başına” (ses sertleşti gürleşti) diyeceği için bende girmeyi tercih etmem yani açıklası*

D kişinin söyleminde de alkollü kişiler ve cinselliği çağrıştıran davranışlar ile تنها olma kentsel mekânın güvensiz inşası, aile yeri olma ve güvenlik görevlilerinin varlığı ise kentsel mekânın güvenli inşasıdır.

- O anlamda şehir nasıl değişti?
- *Çok güvenli bir hale geldi neden çünkü daha önce orda içki içen orda işte çiftler sevişirler özel şeyler yaşarlar gördük tanık olduk orası işte insanların dışarda rahatça bişeyler yaşayabileceği bi mekândı ya aile giremezdi giremezdi belediye orayı ne yaptı ya gerçekten bir parka dönüştürdü mesela bugün bile güvenlik gece hep 12.00-01.00 dolaşiyor altlarına şeyler de vermişler ya mümkün bi olay çıksın hemen güvenlik geliyor ya çok temizlendi Balıkesir o anlamda mesela polisler çok arttı 75. Yıl Parkı desen öyle eskiden buralar bu yerleri işte genç hani tabiri caizse mahalle ağzıyla hani itin kopuğun içenin yani öyle insanların tercih ettiği yerlerdi şimdi aile yönüne döndü insanlar piknik yapıyor artık hani daha önce çok kötüydü*
- ..
- Peki şehirde daha rahat dolaşabilmeniz için kendi yaşantınızda ya da şehrin yaşantısında nelerin değişmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?
- *Ya ben sivil polislerin daha çok mesela ben Atatürk Parkı’nu eskiden çok kullanıyordum bundan bi beş on yıl önce ama Atatürk parkında ne zaman bu güvenlik görevlileri var sürekli geziyorlar turluyorlar gece onbirde bile ordan yoldan daha rahat geçersin önceden bizim orda yolun kenarından bile geçemezdin orda hep içenler işte farklı farklı tipler olurdu orda belediye oraya el attı mesela oraya biz neden rahatça gidebiliyoruz mesela ramazanda yazın felan biz onbir onbir otuz ben ordan geçebiliyordum evim orda ya daha geç saatlere yazın kalıyosun neden çünkü sürekli devriye geziyor bu aynı şey şehir içine de olmalı ha toplum olarak kötü bişey belki hani buna ihtiyaç duymak ama öyle olsa daha rahat olur hani insanlar ben eminim ki daha rahat takılabilir hepsi birbiriyle bağlantılı hemen müdahale edilebilir sivil polisler bide anlaşılıyor çok güzel bişey bu*
- ..
- Pekii Zağnos Paşa Camisi’nin o ön oralar
- *Anladım orası işte Çınaraltı orası çok iyi yazın çok kullanılan bi yer*

- Ya aslında Çınaraladı değil Zağnos Paşa Cami'nin arka taraf diyim o zaman ön demiyim de
- *Ooooo orası yok gülüm yani*
- Mesela orayla ilgili deneyim
- *Orası orası çok sığ yerlerdir orlar sığdır hani tek düğün salonu yapıldı oraya bi insanlar orda düğün salonu diye bi yer var tam arka taraf hamam falan var ya orası gibi bi yer mesela insanlar sadece düğün salonu için kullanıyo çünkü orası Aygören'le merkezi bağlayan bi alan ya Aygören'e gider orda hani orasıdır yeri ya da geçmez oraya Çınaraladı orayı kesiyö Zağnos Paşa'nın alt tarafı bi yer üst tarafı yok (olumsuz ses tonu gidilmez anlamında)*
- Hani mesela niye yok sizce?
- *Niye yok çünkü u sığ sığ yani hani bazı mekânların ruhen mesela bi mekân vardır hani küçüktür orası insan taşar çok lükstür çok güzel çok nezihdir insan uğramaz o hani insanların belirleyemedği adını koymadığı ama bi sıklık var o belli yerlerde bide belediye bi onları şey yok bi canlandırmaya çalıştılar aslında çünkü çok sığ köhne hani insanlar bi böyle ürperiyo*
- Siz geçtiniz mi ordan?
- *Tabi geçtim dün geçtim bide işte düğün salonu için filan şey yaptık yalnız kullanmadım bide hani bu psikolojik heralde hiç oraya geçmiyosun hep alttan işlerini hallediyosun orası sığ yerler yani*

E kişinin deneyiminde de erkek kavgaları ve bilinmez olma kentsel mekânın güvensiz inşalarıdır.

- Mesela dedim ya zaman mekân bağlamında mesela ben gündüz şu sokaktan geçerim ama gece şu sokaktan geçmem dediğiniz sokaklar var mı?
- *Var tabi var mesela benim başıma mesela taciz değil de olayların geldiği şeyler var mesela gene ... Akıncılar Mahallesi bu TTM' den giderken köprüler vardır bilir misin iki tane o köprülerde biz kızımınla gidiyoken iki defa başımıza geldi mesela oraları asla gece kullanmam yayan olarak mutlaka araçla geçerim bide yanımda birisi olacak*
- Mesela başımıza ne geldi?
- *Benim başıma u bişey gelmedi de benim önümden olaylar olmuş birini bıçaklamışlardı bi keresinde benim önümden birini bıçaklamışlar adam sürünerek bizim önümüzden gidiyor biz onu sarhoş zannettik ama adam meğerssem yaralıymış her yerde kanlar çok korktuk işte gecenin bir yarısıydı kızım da yoldan gelmiş otobüsten indik yürüyerek gidelim çıkalım dedik bi kerede cinayet işlendi o büyük köprüünün olduğu eczanelerin olduğu yerde köylü garajı vardır*
- Evet biliyorum

- *Hah orda o zaman bizi polis çok kızdı bana sen dedi bu saatte bu çocuğu burdan nası geçirebilirsin dedi geçme dedi bu saatte buralarda dolanma çocukla dedi*
- *Kaçtı saat?*
- *Yani gece onbir onbir buçuk on iki civarları belki de ondan sonra o zaman dedim ki kendime ya ... kendine güvenmenin hiçbir anlamı yok bazen de kendine güvenmemek gerekiyor çünkü dışarıdan gelecek tehlikeleri engelliyemezsiniz yani orda 3 kişiyi öldürmüşler ordaki öldüren çıkartıp sana da kurşun sıkabilir bir şey yapabilir o korku mesela bidaha ordan geçmem*
- *Başka var mı Balıkesir'in güvensiz olduğunu düşündüğünüz bölgeleri?*
- *Başka mahalleler tabikii var*
- *Mesela nereler geliyor aklımıza?*
- *Mesela şu Aygören tarafını ben pek sevmem biliyor musun Aygören'i*
- *Biliyorum biliyorum hm hm hepsinden geçmediysem de biliyorum ismen*
- *Mesela Gündoğan ... çok çetin gelmez bana nedense Gündoğan tarafı*
- ..
- *Peki Zağnos Paşa Camisi'nin ön tarafı ya da çevresiyle ilgili*
- *Ya Zağnos Paşa şey orayl da bi ilgisi yok sadece Zağnos Paşa Cami'nin üst tarafıyla ilgili sıkıntı var*
- *Ne gibi bi sıkıntı var?*
- *Mesela ben orada gündüz dolaşmam Aygören tarafında yani orda çok gizli otoparklar var şeyler var hani (anlaşılmadı ...) geliyo bana orası ya da hiç bi kötü şeyim yok ama bilinçaltımda bişey var orayla ilgili*

J kişinin söyleminde alkollü yerler ve alkollü kişiler, sanayi içi olma, tenha sokak ve bölgeler, karanlık (ışıklandırmanın olmadığı bölgeler) ve erkek yoğun mekânsal kullanımlar kentin güvensizliğini inşa eden oluşumlardır. Günlük yaşamda kullanılmaktan çekindiği güzergâhları konuşurken;

- *Yani mesela Demirciler Caddesi'nden geçerim mecbur uu daha çok hırdavat satıldığı işte boyacının uu ne biliyim ne derler onlara hırdavat derler işte o tip şeylerin satıldığı birahanenin olduğu bi yer*
- *Hıhı*
- *O yüzden hani biraz daha usturuplu geçmeye çalışırım*
- *Başka var mı geçmeye çekindiğiniz güzergâhlar?*
- *Geceyse şu eski caminin arkasından geçmeye korkarım*
- *Neden acaba?*
- *Dereboyu karanlıktır hani ordan korkarım bide şey nasıl diyim ya mesela kalabalık yerlerden geçerim sakinlik vardır oralarda*
- ..
- *Bu şeyde ama Akıncılar Mahallesi öyle diyelim oralara toplu taşımanın oraya gidilen bölümdeki olan alanı çok sevmem yani o da nedendir ne*

bulvarı orası orası Gazi Bulvarı'yla Demirciler Caddesi'ne çıkan ara ama bu mesafe yolu kısaltıldığı içindir mesela orda Giresunluoğlu züccaciye filan var orda mesafe yolu daraldığı için yoksa ne biliyim bi TTM'nin ordan giderisiniz ama bi de şey mesela bak ordan da gece geçemem orda da araba yıkayanlar bilmem ne sanayivari bi yer olduğu için ordan da geçmesini sevmem

- Hm hm tamam başka bu çok önemli benim için bu soru özellikle
- *Bayanın bayanın olduğu yerler değil oralar yani orda daha çoğunlukla erkeğin olduğu yerlerdir başka geçmekten korktuğum* (suskunluk oldu düşünüyordu, iki erkek konuşmamızı böldü)

Ayrıca J kişi karanlık ve تنها olmanın üstesinden, gece hizmet veren mekânsal oluşumlar aracılığıyla gelinebileceği önerisinde bulunmuştur. Bu konudaki söylemlerinde J kişi تنها ve karanlık olmayı gecesi olmayan kentsel kamusal hayat repertuarı ile de açıklamaktadır.

- Neyse nerde kalmıştık evet kent merkezinde kullanmaktan çekindiğiniz güzergâhları yolları mekânları
- *Ya bence bizim gecemizin esnafını zaten hareketlendirmeleri lazım yani dükkânlar kapalı şimdi gece benn burayı bildiğim için şey yaparsın ama burası da karanlık*
- Evet işte mesela bende onu dicem benn ilk başta
- *Yani sen geçebilir miydin şurdan eskiden şurasını kullanmak istemez*
- Eskiden mesela aynen meydandan bu tarafa gelmem Milli Kuvvetler ama geçen gün gece yarısına kadar burda kaldım işte gece onbire kadar yapıyorum ben gözlemlerimi onbire kadar şurda kadınlar vardı oturup muhabbet ediyolardı ...
- *Ama mesela şimdi o teyzeler bilmem neler o çay muhabbeti buralarda filan bizler dükkân açtık ettik falan buralar biraz hareketlendi*
- Ancak tabi tabi o anlamda diyorum
- *Yoksa normalinde kör bi cepheydi yani*
- Evet evet o anlamda diyorum
- *Mesela seni buraya çekseler burdaki insanlar duyarsa duyacak* (arkada görünen binaları gösterdi) *yoksa kimsenin ruhu duymaz yapılmaya çalışılıyo ha var var içerde var pasajın içinde var ama yani burası bi kör cephe oluyor esnaf çok erken kapatıyor bide gerçekten hani çok klasik esnaf yani markalaşmamışız açık durmanın da bi lüksü yok çünkü hareket de yok ha belki esnaf hareketlense dışarısı hareketlenir mi hiç düşünmedim ama dediğim gibi Balıkesir'in alım gücü kısıtlı zaten yani o yüzden*

Kentsel mekânın güvenliğine ve güvensizliğine ilişkin açıklayıcı repertualar, Balıkesir kent mekânına ilişkin söylemlerde de belirgindir.

5.2.9. Balıkesir kent mekânına ilişkin açıklayıcı repertuvarlar

- Küçük yer
- Kapalı toplum yapısı
- Gecesi olmayan kentsel kamusal hayat
- Sosyal aktivite olanağı sunmayan kent
- Güvenli şehir
- Beton şehir

A kişinin söylemlerinde Balıkesir kenti kafeteryalar ve öğrencilerin varlığı aracılığıyla güvenli bir şehirdir. A kişinin bu anlamlandırmasına dair söylemlerine, kentsel mekânın daha özgür kullanımına ilişkin repertuvarlar bölümünde yer verilmiştir.

C kişinin söylemlerinde Balıkesir kenti, küçük olması, gecesi olmayan bir kent olması ve kapalı toplum yapısı nedeniyle mekânsal hareketleri kısıtlayıcıdır. C kişi için kentin küçük olması, ev dışında yapılabilecek eylemleri kısıtlaması ve insanların birbirlerini tanıması aracılığıyla mekânsal hareketliliğini kısıtlamaktadır.

- *Kentte hiçbir etkinlik yok hiçbir aktivite yok yapabileceğin birde çok küçük herkesi tanıyorsunuz mesela İstanbul'da semt değiştiren şehir değiştirmiş gibi oluyorsun*
- ..
- Dışarı çıkmaya yönelik ne gibi deneyimleriniz oldu mesela?
- *Mesela şöyle bişey var herkes birbirini tanıyor şimdi benim babamlar annem evet buralı değil ama babamlar buralı olduğu için herkesi tanıyor işte Balıkesir'in yerlileri özellikle dışarıya çıktığın zaman görülebilecek annem dedi ya az önce biri saat sorduğunda öyle bir durumda bile veya yanınızdan geçen biriyle göz göze gelmişsiniz birisi görüpte gidip başka bi şekilde anlatabiliyor abartma huyları da var biraz insanların hani gidip anlattığında veya işte bişey duyulduğunda*
- Mesela peki bu baskının sen evin dışına çıktığında üzerinde yarattığı etkiyi bana biraz anlatabilir misin?
- *Yani en basiti ön caddede dershanede okuyorum 3 sene 4 sene önce lise bitti üniversiteyi kazandım yollamadı babam tek çocuk olduğum için dışarı gitmek istediğim için vs vs yollamadı beni göndermedi tekrar üniversite sınavına hazırlanıyorum dershaneden arkadaşlarımla ön caddede bi kafe var evimizi bi sokak üstü (vurgu yapıyor) kafede oturuyoruz yanımızda üç tane arkadaşım var babam geldi ve kıyamet koptu dershanemin son günü oldu hani dışarı çıktığım problem oluyodu çünkü neden aslında o da kötü bi niyetle değil işte dışardan insanların çok yanlış yorumları olur diyor çünkü çok küçük bi yerdeyiz herkes birbirini tanıyor ve dışarı çıkma diyorum ya yüz kişi geçiyorsa doksanını tanıyorum ben çarşıdan*

geliyorum mesela siz geldiğinizde yeni gelmiştim yolda yüz kişiyle belki selamlaştım evet bu güzel bişey hani baktığınızda insanları tanıyorsunuz muhabbet edebileceğiniz gidebileceğiniz birsürü insan var ama bi süre sonra bu sıkıyor biraz özgür olmak istiyorsunuz ama bunu yapamıyorsunuz burda mesela ben kendi içimde daha rahat bir insanım ben böyle giyinip çıkmak istemem mesela (spor bir kot pantolon ve tişörtü var) bi şortumu bi mini eteğimi giyip çıkmak isterim ama yapamıyorum çünkü herkesi tanıyorum ve aa ne giymiş bak diye konuşabiliyorlar ve aileminde kulağına geliyor çünkü herkes birbirini tanıyor yani bi köy gibi bi yer oluyor küçük bir şehir olduğu zaman bunlar da sıkıntı oluyor dışarı çıkmak problem oluyor bir süre sonra bişey giyerken on kere düşünüyorsun giysem mi alsam mı giyebilir miyim

- Peki bu giyim konusunda aile içerisinde babadan ya da anneden müdahaleler var mı?
- *Yani (gülüyor) o kadar çok şey var ki yani mesela hiç şöyle söyliyim normalde giyinirdim giymek istediğimi giyerdim fakat bu mahalleden çıkana kadar veya biraz uzaklaşana kadar uzaklaştıktan sonra işte atıyorum üzerimde ceket varsa ceketini çıkarıyorum ama bu çok tanınan kısımdan çıktuktan sonra oluyor bunlar*
- ..
- *Her zaman çatışıyoruz bizim hiç ortak bir noktamız yoktur hiç bir yerde bulduğumuz ortak bir noktamız yoktur her konuda çatışırız ortak bir nokta bulamayız hiçbir zaman ama genelde birbirimize uyum sağlamaya çalışırız aslında hiç uyuşmayız ve düşünce yapısı olarak da anneme sorsanız evet Balıkesir güzel der küçük olması güzel der babama sorsanız başka şehirde yaşanmaz İstanbul'a çok sık gider geliriz ... sık sık gider geliriz fakat her gidişimizde ben dönüşte ağlayarak dönerim onlar gidişte of yine gidiyoruz derler hani onlar için evet güzel bir şehir aslında gerçekten güzel bir şehir Balıkesir'i seviyorum ama dediğim gibi yapılacak şeyler çok kısıtlı olduğu için aslında aslında şöyle yaşadığımdan biliyorum insanın zihninin özgür olması gerek yani mesela işte atıyorum gecenin ikisinde ben canım sıkıldı ben biraz fazla özgürlük isteyen bir insanım aslında hani Allah da öyle bir denge vermiş ki (gülüyor) gecenin ikisinde canım mı sıkıldı ben çıkıp yürüyebiliyim ya da sigaram mı bitti gecenin ikisi gidiyim en uzak yere gidebildiğim kadar yorulduğum kadar gidip ordan sigaramı alıp içe içe döniyim mesela ben bunu isteyen bir insanım ama bunu yapabileceğim bir yer yok geçen en ufak örnek arabayla çıkmıştım arkadaşımın düğününden dönüyorum saat oniki bir falan benzinlik Yaylada'nın ordaki açıktır diye düşündüm girdim orası bile kapalı benzinliklerin bile kapandığı bir şehir burası yani normalde açık olur mesela İstanbul'da gittiğimde bakıyorum sabaha kadar benzinlikler açık sigara alacağım yada benzin alacağım yerler açık farz edelim ki o gün benim benzinim bitti yolda kaldım yapabileceğim hiç bişey yok çünkü benzinlikler kapalı yani en işlek yerdeki bile kapalıysa ki*

İstanbul yolundan gelen yolcuların benzin alabileceği bir yer o bile kapalı yani yapacağımız şeyler kısıtlı evet güzel yanları var dediğim gibi bir yere gittiğimde oturduğumda yandakinden sigara öbürkünden çıkmak öbürkünden su alabiliyorum muhabbet edebiliyorum bu güzel bişey aslına bakarsanız burdan çıktığımda herkesle selamlaşarak günaydın günaydın günaydın diyerek gideceğim yere kadar gidip aynı şekilde dönüyorum iyi akşamlar diyerek ama bi süre sonra bu da sıkıyor insan zihninde özgür olmak istiyor yani evet yapabilirim ama yapmıyorum yani zihninde özgür olmak önemli bence yapamayınca da insan bunalityor sıkılıyor

- ..
- Peki şehirde daha çok daha rahat dolaşabilmeniz için sizin yaşantınızda ya da şehir yaşantısında neler değişmesi gerekir?
- *Bu şehir için mi geçerli?*
- Evet Balıkesir için
- *Balıkesir için daha büyüdüğünde insanların zihniyeti biraz daha geliştiğinde ben daha rahat edebilirim kendi açımdan*
- Tamam mesela nasıl?
- *Ya da ben insanlara uyum sağlayıp biraz daha dar düşünmeye başlarsam*
- Mesela nasıl daha geniş düşünmekten kastınız ne Balıkesir için?
- *Dışarda bi kız ve bir erkek yan yana yürüdüğünde ay bunların arasında bişey var diye düşünmediği takdirde o zaman biraz daha gelişmiş olurlar diye düşünüyorum*

D kişinin söylemlerinde de Balıkesir kenti küçük olması ve gecesi olmaması bakımından mekânsal hareketliliği kısıtlayıcıdır.

- Sonrasında istediğiniz saatte girebiliyor muydunuz?
- *Yani tabi bu 1.00-2.00 olmadı hani 1.00-2.00 olmaz zaten Balıkesir’de (gülüyor) hayat on onbirde bittiği için ama olay o değil zaten şimdi ben üniversitedeyim sen beni hiç gece aramadı ki hani nerdesin evde misin evde mi dışarda mı duruyorsun diye sorularla karşılaşmadım ben ama Balıkesir’de yanına geldim birden çok koruyucu beni çok seven*

Konuşmanın başka bir yerinde D kişi yine Balıkesir’in gecesi olmayan kent söylemini tekrarlayarak bunu, akşam saatlerinde kentsel mekânda rahatsız edilmenin sebebi olarak anlamlandırmıştır.

- *Valla başka şu an aklıma gelen bişey yok bi çözüm yolu da bulamıyorum zaten burda Balıkesir’de saat ondan sonra hayat bitiyor zaten bu şehrin öyle bi özelliği var biz mesela geçen üç kız dört kız pardon dört kız işte Yasa’da buluştuk arkadaşlarla sonra dedik ki hadi balık yemeğe gidelim üniversitenin oraya yani bu nasıl bir eziyettir yani nası bi işkencedir arabanın içinden gelin diyenler mi ararsın motorla geçenler mi ararsın peşimizden*

E kişinin söyleminde de Balıkesir, gecesi olmayan kentsel kamusal hayat, küçük olması ve kapalı toplum yapısı nedeniyle mekânsal hareketleri kısıtlayıcıdır.

- *Mesela dün ben mini bi elbiseyle geldim evden çıktığım zaman çok pişman oldum ama yürü dedim ... çok pişman oldum ama yürü dedim yani açılan bi elbiseydi böyle tuta tuta geldim ama çok rahatsız oldum sonra dün gittim bu elbiseyi aldım uzun diye hatta sonra evden kıza yeleşimi getirmesini söyledim evde uzun bi tane yeleşim var dedim kapatayım en azından*
- Dün mü?
- *Dün çünkü rahatsızlık ya kendin rahatsız oluyosun bu İzmir İstanbul olsa hiç umruma takmam hiç umruma takılmaz ya da sahil bi kesim olsa ama Balıkesir’de olmuyo*
- ..
- *Mesela şimdi de çok mini eteğim var ama Balıkesir merkezde giymiyorum tatile gittiğim yerlerde giyiyorum*
- ..
- Peki genellikle hangi amaçlarla ev dışına çıkıyorsunuz? İş için çıkıyorsunuz
- *İş için çıkıyorum gündüzleri iş için çıkıyorum akşamları ya anneme giderim ya arkadaşlarımla buluşurum ya arkadaşlarımla düğün dernek bişey olur onlara katılırım Balıkesir’de başka da bişey yok ki zaten*
- ..
- Pekiii ev dışında gitmeye çekindiğiniz belli mekânlar var mı?
- *Mesela biz bekârken Balıkesir gibi bi yerde ne kadar gece kulübü vardı bi iki tane uu oralara çok takılırdık eşimle*
- Var mı şu anda?
- *Var şu anda Sweet Limon cafe var her akşam ordaydık her akşam*
- O zamanlar eşinizle hani şu anki eşinizle
- *Evet çok takılırdık evlendikten sonra hiç gitmedik eşimin hoşuna gitmedi evlendikten sonra Sweet’e gidelim*
- Flört yeri mi o zaman gibi mi acaba?
- *Evet biraz bana öyle geldi ya bak mesela başka şehirde olsa giderim ki gidiyorum da mesela İzmir’de felan giderim mesela kardeşime gittiğim zaman kardeşimle takılırız İstanbul’a gittiğim zaman takılırız*

Gitmeye çekindiği bir yer olup olmadığını sorduğumda E kişinin “Balıkesir gibi bi yerde ne kadar gece kulübü vardı bi iki tane uu oralara çok takılırdık eşimle” söylemi, E kişi için gece kulübünün gitmeye çekinilen bir yer olarak inşası ve gece kulübünün bir erkek eşliğinde kullanılabilmesine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu söylem Balıkesir’in gece kulübü olmayan küçük kapalı bir mekânsal yerleşme olduğuna ilişkin görüşünü de içermektedir. Konuşmanın devamında da bu yere eş olmadan gitmediği ancak başka bir şehirde benzer mekânlara eş olmadan gidebildiği

söylemi, günlük mekânsal hareketini sınırlayıcı olarak Balıkesir'in küçük kapalı toplum yapısının altını çizmekte ve bu gündelik tezahürler ailedeki erkeklerden kaynaklanmayan durumlarda kadınların mekânsal hareketlerini ev dışındaki erkeklerin ve toplumun sınırladığını göstermektedir. Hem mekânsal olanakların kısıtlılığı hem de varolan kısıtlı mekânsal seçeneklerin ancak erkek eşliğinde kullanılabilmesi E kişinin söyleminde Balıkesir kent mekânının açıklayıcısıdır. E kişinin deneyiminde Balıkesir kentinde bir kadın olarak alkollü mekânlarda bulunmak, ailedeki erkeklerden kaynaklanmayan durumlarda, kentsel mekândaki erkeklerin rahatsız etmesi aracılığıyla kısıtlanmaktadır.

- Peki Sweet Limon'u siz biliyor muydunuz eşinizle takılmadan önce yoksa
- *Nerde olduğunu biliyodum ama hiç gitmedim eşimle gittim*
- Tamam peki şey demiştik aynen ev dışında gitmeye çekindiğiniz belli mekânlar var mı?
- *İşte oraya çekindim*
- Başka mesela mesela orasının olduğunu biliyodunuz ama gitmiyodunuz çünkü yalnız gidilmicek bi yer olduğunu mu düşünüyordunuz?
- *Evet evet*
- Başka böyle var mı bilip de gitmeye çekindiğiniz?
- *Mesela Karadenizliler Derneği'nde çok takılırdık hani bunlar içkili ortamlar ya mesela ben oraya tek başıma gidemem ya çok kalabalık bi bayan arkadaş grubumla giderim oraya evliyken ya da hiç gitmem bi mesela tek bayanla bile gitmem ben oraya gitmem yani çünkü yanaşıyorlar ya arkasından biri size yanaşıyo ya karşıdan bi gözle sana*

Alkollü mekânlarda rahatsız edilme deneyimleri E kişi için bu mekânları kızının gitmeyeceği (gidemeyeceği!) mekânlar olarak sınırlamasına, aynı anlatısındaki söylemleri, gündüz dışarı çıkmaya ilişkin güven algısı ve koruyucu ataerkil düşüncesine işaret etmektedir.

- *Mesela kızım gece dışarı çıkıcaksa benim bildiğim yerlerde dolaşmalı o da şey mesela çıkıcaksak taksiye biner gider Sibelle'de oturur ya da Özsüt'e gider ya Citymeats'e gider bildik yerlere gider hani tanımadığımız sokaklara ya da bi yerlere gitmez ya da işte Sweet Limon'a ya da işte Çatı Bar'a oraya buraya gittiğini hiç bilmiyorum*

G kişi için Balıkesir, küçük olması ve kapalı toplum yapısı bakımından mekânsal hareketleri kısıtlayıcıdır. Askılı giyinme ile ilgili “*Erdekte giyiyodum burda giymiyodum hahahahahahah*” söylemi ve Balıkesir merkezde askılı giyindiği bir gün nasıl utana sıkıla davrandığı anlatısı ile G kişinin söyleminde kapalı toplum

yapısı, Balıkesir kentinde mekânsal hareketliğin kısıtlayıcısıdır. Ayrıca G ve arkadaşı X kişinin söyleminde Balıkesir, gecesi olmayan kentsel kamusal hayatı, sosyal aktivite olanağı sunmayan bir kent olması ve yeşillik, ağaçlık yerlerin olmaması, beton şehir olması bakımından mekânsal hareketleri kısıtlayıcıdır.

- G: *Evet her şeyinden şikâyetçiyim eski Balıkesir'i mumla arar olduk bizim çocukluğumuzda Balıkesir yemyeşildi parkı bilmezsiniz orası tamamen ağaçlık yemyeşildi şimdi sadece bir betonnnnn oldu yaşam hakkı yok betonda yaşamak istemiyorum*
- X: *Yazın biz uı çocukluğumuzda gece onikide sinemadan dönerdik bazen*
- G: *Açık hava sineması vardı mesela*
- X: *Açık hava sineması vardı sinemaya giderdik uı fırınlar açtkı sıcak ekmek alırdık*

H kişinin söyleminde Balıkesir kenti eğlenecek bir yer olmaması bakımından mekânsal olanakların yokluğu nedeniyle mekânsal hareketleri kısıtlayıcıdır.

- *Ya Balıkesir'de zaten eğlenicek bi yer yok doğru düzgün açıkçası hani bu tür yerlere gelip kendi başıma oturup hani bi çayımı kahvemi içip içebiliyorum yani bu şekilde*

Yine Balıkesir kent mekânını açıklayıcı repertuvarlar olması bakımından, kadınların öznellikleri ile de ilişkili olarak gidilmeye çekinilen yerler, tercih edilen yerler, cinsiyetleşmiş mekânlar ve kentsel hizmetlere ilişkin sosyo-mekânsal hizmetler de bireyler arasında değişmektedir. Yine her bir kadın ile konuşmanın bütünlüğü içerisinde, sebepleri bireyler arasında değişmekle beraber kentte gitmeye çekindikleri yerler görüştüğüm tüm kadınlar için alkollü mekânlar ve alkollü kişilerin bulunduğu mekânlar ile erkek yoğun kullanım alanlarıdır. Erkeklerin çok sayıda olduğu mekânlar görüştüğüm tüm kadınlar için kentsel mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları nedeniyle gidilmeye çekinilen mekânlardır. Bu mekânlara çay ocakları, erkeklerin yoğun olarak kullandıkları bazı kafeteryalar ya da erkek yoğun ara sokaklar da dahildir. Alkollü yerler ise alkollü çeşitli açılardan tehlikeli olarak anlamlandırma aracılığıyla uzak durulması gereken bir tüketim olarak görmek nedeniyle bazı kadınlar için bu mekânlardan uzak durmayı gerektirirken alkollü gündelik yaşantısında tüketen kadınlar için de rahatsız edilme deneyimleri nedeniyle gitmeye çekinilen mekânlardır. Bu bakımdan görüştüğüm kadınların alkollü mekânlar ve kişilere ilişkin diğer pek çok söylemlerinin yanı sıra gece klübü, barlar sokağı ve birahanenin olduğu Demirciler Caddesi gitmeye çekinilen mekânlar olarak

belirtilmiştir. Yanı sıra gitmeye çekinilen yerler Sakarya, Aygören, Akıncılar, Gümüşçeşme ve Gündoğan mahalleleri ile Bağlar Sokak, Koca saatin (Saat Kulesi) üst tarafı ve Sütlice Mahallesi'nde bulunan bir üst geçit, kamusal mekândaki eril şiddet tehlikesi nedeniyle gitmeye çekinilen yerlerdir. MİA içerisinde ise bu bağlamda Yeni Yol Caddesi, Demirciler Caddesi, Dereboyu Caddesi, Basmacılar Sokak ve Keçeciler Sokak kullanılmaktan çekinilen cadde ve sokaklardır. Bu bakımdan örneğin Balıkesir kenti gündelik yaşamında kadınların en çok kullandığı caddeler arasında olan Milli Kuvvetler Caddesi ve Yeşilli Caddesi arasındaki Keçeciler Sokak ve yine Milli Kuvvetler Caddesi ile Yaymacılar Caddesi arasındaki Basmacılar Sokak'ın kullanılmaktan çekinilen mekânlar olarak deneyimlenmesi mekân gözlemlerinde ara sokakların eril fonksiyonlar aracılığıyla cinsiyetli inşasının günlük bireysel deneyimlerdeki karşılığıdır.

Aslında belirtilen bu cadde ve sokaklar da erkek yoğun mekânsal kullanımlar, eril şiddet ve her ikisiyle de ilişkili de olmakla beraber alkollü mekânlar olmaları ile de ilişkilendirilmişlerdir. Bu bakımdan kullanılmaktan çekinilen mekânlar olarak “çay ocakları” söyleminin yanı sıra örneğin Keçeciler Sokak ya da Yeni Yol Caddesi de E kişi tarafından çay ocaklarının varlığı sorunsallaştırılarak çekinilen yerler olarak deneyimlenmiştir. Bu bakımdan “köylü garajının çevresi” söylemi ile ve birahanenin varlığı, تنها ve sanayi olması söylemleri ile Dereboyu ve Demirciler caddeleri de benzer cinsiyetli inşalardır. Zağnos Paşa Camisi'nin arka tarafı da تنها, bilinmez olma söylemleri ile çekinilen mekânlar arasındadır. Ayrıca pasajlar da, örneğin Çavuş Sokak ile Mekik Sokak arasındaki bir pasaj çay ocaklarının sorunsallaştırılması, Yeşilli Caddesi'ndeki bir pasaj da bir kadının saldırıya uğramasına ilişkin duyumlara dayalı sorunsallaştırma aracılığıyla çekinilen mekânlar olarak ifade edilmiştir. Yanı sıra “çok ön, orta yerler” ve “dar sokaklar” kadınların günlük yaşamda kullanılmaktan çekindikleri kentsel mekânlardır.

Görüşüğüm kadınların kentte cinsiyetlemiş mekânlara ilişkin söylemlerinde, Barlar Sokağı (Ali Hikmet Paşa Meydanı'nın batısındaki bölge), kahveler, bilardo salonları, kahve, kumarhane ve kiraathaneler, iddia bayileri, küçük büfeler, oto yıkamalar, sanayi bölgeleri, hamamlar, ara sokaklar ve çay ocaklarındaki küçük taburelerle de ilişkilendirilerek çay ocakları eril kullanım alanları olarak belirtilmiştir ki bu mekânlar kullanılmaya çekinilen mekânlara da tekabül etmektedir. Bu bakımdan günlük yaşamda mekânın cinsiyete özgü kullanımları aracılığıyla cinsiyetli kimliklerde yeniden üretilemektedir. Cinsiyetleşmiş mekânlara dair konuşmalarda eril

cinsiyetli mekânlarla dair birçok söyleme karşın kadın mekânları olarak kuaförler ve MİA'da bulunan ve yalnızca kadınların girebildiği bir kafe (Harem cafe) dışında cinsiyetli bir mekândan bahsedilmemiştir. Bu bakımdan kadınların söylemlerinde de sadece kadınların ya da sadece erkeklerin kullandığı mekânları konuştuğumuzda berberlerden bahsetmezken kuaförlerden bahsedilmesi de kadın bedeninin meta konumunun bir diğer karşılığı ve yeniden üretimidir. Bununla beraber kadınların kentte kullanmayı tercih ettiği bölgeler mahalle düzeyinde Bahçelievler, 52 Evler ve Paşaalanı iken yine bu mahallelerin de tercih edilmeleri ile ilişkili olarak nezih yerler, sakin yerler, kafeteryalar, yemek yeme yerleri ve açık, yeşil mekânlardır.

Görüşüğüm kadınların kentsel hizmetlere ilişkin beklentileri ise yasaların kadın hak ve özgürlüklerini koruması, güvenlik hizmetlerinin arttırılması ve güvenlik yetkililerine ulaşabilme, toplu taşıma hizmetlerinin arttırılması, daha sık ve daha uzun süreli (gece saat 00.00'dan sonra da olan) ve daha ucuz toplu taşıma ile kentte park ve yeşil alanların arttırılmasıdır.

6. SONUÇ

Feminist coğrafya perspektifinden Balıkesir kenti, askeri kimliği ve askeri fonksiyonların kent içi yoğunluğu, “batının doğusu” muhafazakar konumu, MİA’nın büyük çoğunluğunun yer aldığı Karesi ilçede kadın nüfusunun nisbi fazlalığı, eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş ve boşanmış kadın sayısının erkeklere oranla daha fazla olması, içerisinde 15 yaş altı evlilikleri de içeren 16-19 yaş aralığında kadın evliliklerinin, aynı yaş aralığındaki erkek evliliklerinden 6,2 kat fazla olması, nüfusun cinsiyete göre eğitim düzeyi incelendiğinde, okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu kadın sayılarının erkeklere oranla fazla olduğu, lise ve yüksekokul-fakülte mezun sayılarında ise erkeklerin çoğunlukta olması, işletmecisi erkek olan işletmelerin, işletmecisi kadın olan işletmelerden kat kat (3 ile 6 kat aralığında) fazla olması, işletmecisi kadın görünen işletmelerin de çoğu erkeklerin tek elinde, erkek yönetiminde işletmeler olması, kentsel arazi kullanımı bakımından da, eğitim, sağlık, ibadet ve spor alanlarının erkek yoğun kullanımları, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin ve kentin eril inşasının gösterenleridir.

Mekânın, cinsiyeti ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri inşası perspektifinden bakıldığında, öncelikle MİA’nın, birkaç geniş cadde ve çok sayıda ara sokak ile birbirine bağlandığı mekânsal örüntüsü, caddelerin, genişlik, ışıklandırma, işlevsellik ve fonksiyon çeşitliliği bakımından kadınlar için nispeten güvenli ve tercih edilir özelliklere sahip iken sokakların çoğunlukla dar, تنها, görünmez ve ışısız olması bakımından cinsiyet temelinde kadınlar için dezavantajlı mekânsal oluşumlardır.

Gündelik yaşam düzeyinde düşünüldüğünde kadınların sokaklar yerine ana caddeleri kullanmayı tercih etmek zorunda kalmaları bir yandan onlar için zaman ve enerji kaybına yol açarken bir yandan da kadınları sokak aralarındaki iş, ürün ve fonksiyonlardan dışlamaktadır. Bu bakımdan ara sokaklar hem sayıca fazla olmaları hem de dar, ışısız, تنها ve görünmez olmalarının yanı sıra kullanım fonksiyonları bakımından da genellikle en az 1 berber ve 1 çay ocağı ile yine sıklıkla internet cafe ve otopark alanları ile eril kullanım alanları olarak inşa edilmiştir. MİA’da yaygın olan pasajlar da cadde ve sokaklar arası geçişleri sağlayan, yarı açık ve eril kentsel kamusal mekânlardır. Bu bakımdan Balıkesir kenti pasaj ve iş hanlarının yoğunluk gösterdiği bir oluşum aracılığıyla kadını kent mekânından dışlamaktadır.

MİA'da sokaklar arası geçişleri sağlayan pasajlar, köhne, karanlık ve kapalı mekânsal oluşumlar olmalarının yanı sıra kullanım fonksiyonları bakımından da genel itibariyle mutlaka en az bir emlakçı, çay ocağı ve erkek berberi ve yer yer de oto kiralama, fotokopiciler ve playstation salonları ile eril kullanım alanları olarak inşa olmuştur. Pasaj girişlerinin yanı sıra Balıkesir kenti MİA'da genel olarak iş hanları da, kentsel kamusal işlevleri kapalı bir binada bir araya toplaması bakımından belli bir adres bilmeden uğranmayan, bilinen bir adrese gidişler için de dar ve köhne girişleri ile birlikte kapalı kentsel kamusal mekân oluşları bakımından cinsiyet düzeyinde dışlayıcıdır.

Girişleri çoğunlukla ara sokak ve pasajlardan olan iş hanları, eril kullanım fonksiyonları ve güvensiz inşaları bakımından ara sokak ve pasajlar aracılığıyla da kadınların gündelik hareketlerini zorlaştırmakta ve böylece kadınlar çoğunlukla iş hanlarında bulunan muhasebe, avukat, diş hekimi gibi hizmetlere erişmekte cinsiyet temelinde eşitsizlik yaşamaktadır. Bununla ilgili diğer bir tezatlık da kadın kuaförlerin, girişleri ara sokaktan olan iş hanlarının üst katlarında konumlanmalarıdır. Balıkesir kenti MİA'da kadın kuaförleri, çoğunlukla caddelerden görünen üst katlarda ve girişleri, caddelerden ara sokağı gösteren oklarla karakterizedir. Bu inşa, caddelerden görünme aracılığıyla kadınların caddeleri görebildikleri bir gündelik yaşamın tezahürü, girişlerinin ara sokakta olması ise kadınların mekânsal hareketlerinin zorlaştırılmasına karşılık gelir.

Bu bakımdan Balıkesir kenti MİA'nın genel görünümünde ayırt edilen diğer bir inşa da erkek kuaförlerinin zemin katlarda, kadın kuaförlerinin ise üst katlarda olmasıdır. Üst katlarda ve çeşitli mekânsal düzenlemelerle içerisi görünmeyen-flu görünen kadın kuaförlerine karşın zemin katlarda ve apaçık erkek kuaförleri cinsiyete dayalı mahrem anlayışının mekânsal tezahürü ve yeniden üretimidir. Mekânın gündelik yaşamdaki inşası aracılığıyla bu şekilde kullanımı, kadının bedenini mahrem olarak inşa etmesi ile kimlik inşasında yerini bulur. MİA'daki tüm kadın kuaförlerinin üst katlarda yer alırken MİA dışındaki mahallelerde zeminde yer almaları, feminist teoride kentin, ikamet bölgelerinin kadınların, iş alanlarının ise erkeklerin olacak şekilde planlandığı eleştirisini, Balıkesir MİA örneğinde de doğrulamaktadır.

MİA'da ara sokakların diğer bir inşası, kıraathane, kahvehane ve çay ocaklarının önlerinin taburelerle erkeksileştirilmesidir. Çoğunlukla binaların arka ve

yan cepheleri ile tenhalaşan geniş alanlar şeklinde düzenlenen otoparklar da Balıkesir kenti MİA'da ara sokaklarda ayırt edilen cinsiyetli kullanımlardır. Tıpkı kuaförler gibi çoğunlukla ana caddelerden oklar aracılığıya gösterilen ve ara sokaklarda konumlanan açık otoparklar, dar sokak arası girişleri, etraflarındaki binaların yan ve arka cepheleri ile harabe görünüşleri aracılığıyla kadınları araba kullanmaktan, otoparktan ve ara sokaktan dışlayan karşılıklı inşalardır. Bu park yerleri, birkaç taneden ibaret değil, Balıkesir kenti MİA'nın karakteristiği biçiminde her birkaç ara sokaktan birinde karşılaşılan bir oluşumdur. Bu bakımdan kendilerinin eril inşası ile otoparklar etraflarında artan eril yoğun kullanımlar ile de kadın kullanımını sınırlamakta ve otomobil kullanımını eril bir faaliyet olarak inşa etmektedir.

Bununla beraber MİA'da camiler, etrafında mutlaka bulunan berber ve tabureleri sokağa yayılan çay ocaklarının bir aradalığı ile cami-berber-çay ocağı üçlüsü olarak bütünleşmiş eril mekânlar oluşturmakta, böylece camilerin erkeklere ait olduğu etrafındaki eril kullanımlarla tescillenmektedir. Camilerin etrafının çay ocağı ve berber ile yer yer bunlara eklenen kıraathane, internet kafe gibi eril inşalarla çevrelenmesi, eril kullanımların mekânsal olarak bir araya gelerek, etrafındaki dar geçişlerle de desteklenmekte ve gündelik yaşamda kadınları çay ocağı ve cami kullanımından dışlamakta, böylece kadın kimliğinin inşasını pekiştirmektedir. Bu ve benzeri örneklerle mekân, gündelik pratiklerle, erkek yoğun kullanımlar aracılığıyla kadını dışlamaktadır.

Ana caddelerde pasajlar ve iş hanları, ara sokaklarda ise bizzat sokağın kendisi gri, karanlık, köhne oluşları ile de eril mekânsal oluşumlardır. Mekânın renklendirilmesi girişimlerinde ise hem boyanan duvarların hem de heykel benzeri simgelerde kentin öznesi erkektir. Böylece kentsel kamusal mekânda bulunması meşru cinsiyetin erkek olduğunu varsayılmakta, bu düşünce erkek iktidarını meşrulaştırarak yeniden üretmektedir. Ayrıca Balıkesir kenti MİA, yer adları aracılığıyla da erkek egemen bir karaktere sahiptir, cadde ve sokaklar, açık, yarı açık ve kapalı kentsel kamusal mekânların adları erkek egemenliğinin temsilleri olarak kentsel mekânda yerini almıştır.

Mekânın ve cinsiyet kimliğinin karşılıklı inşası, kentin beş noktasında gündelik yaşamın akışına dair gözlemler ile, kentsel mekânda etrafına bakınarak, sosyalleşmek amacıyla, bireysel, dik duruşlu ve bedenini örtmeyen (kadınlardan farklı olarak pardesü, ferace ya da baş örtüsünün olmamasını kast ediyorum)

erkeklerle karşın, başını önüne eğerek, etrafına bakınmadan, hızlı adımlara yürüyen, çoğunlukla iş amaçlı, yanında aile bireylerinden birileri ya da çocukları ile ve bedenini örterek kentsel kamusal mekânda bulunan kadınların pratiklerinde belirgindir. Cinsiyete özgü bu davranış biçimleri, toplumsal cinsiyetin mekânsal davranışları inşası olarak düşünülse de, gözlem noktaları arasındaki farklar, mekânın cinsiyete dayalı davranışları nasıl inşa ettiğini de anlamayı sağlıyor. Düğün, çeyiz vb. ataerkil tüketim mekânlarının bir araya geldiği Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı etrafında, bir erkeğin yanında birkaç kadının olduğu gündelik mekânsal hareket, cami ve çay ocaklarının bir araya geldiği Zağnos Paşa Camisi etrafında, erkek yoğun ve eril mekânsal kullanımlar, yine devamındaki cami ve çay ocağı ile Ali Hikmet Paşa Meydanı'ndaki erkek yoğun ve eril mekânsal kullanımlara karşın, alışveriş mekânları ve kafeteryaların bulunduğu Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresinde daha geç saatlere kadar görülebilen ve nispeten bireysel kadın ve erkek hareketlerinin varlığı, gündelik yaşamda kadınların daha çok kullandığı Toplu Taşıma Merkezinde de daha geç saatlere kadar görülebilen bireysel kadın yaya hareketliği mekânın cinsiyete dayalı kimliği gündelik pratiklerle ürettiğini göstermektedir. Ayrıca yine gözlenen bölgelerin genelindeki kadın davranışlarında belirgin olmakla beraber daha çok erkek egemen ve eril mekân kullanımlarının belirgin olduğu Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı, Zağnos Paşa Camisi ve Ali Hikmet Paşa Meydanı etrafında pardesü ve başörtü ile bedenini saklayan kadın davranışı, TTM ile Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli çevresine göre daha belirgindir. Bedenini saklayarak kamusal mahremini oluşturan kadınların yaygınlığı da, bedenini tümüyle örtmeyen kadınların etraftaki erkeklerin doğrudan bakışına maruz kalmalarının arttırıcı bileşeni olabilmesi bakımından cinsiyet ve mekânın karşılıklı inşasının yere göre değişen tezahürleridir.

Mekânın yerlere göre değişen inşası ve bunun cinsiyete dayalı kimlikler ile karşılıklı ilişkisi, mekânın kendisi ve farklı mekânlarda gözlenen gündelik davranışlara ilişkin çıkarımlar, araştırma alanı için genel görünümün bir resmini sunmuştur. Ancak cinsiyete dayalı kimlikler ve mekân da, bireysel deneyimlerde farklı kesişimsellikler ile inşa olur. Bir kadın için gece dışarda olmak özgürlüğü ifade ederken bir başkası için korkuyu, biri için evlilik özgürleşmeyi üretirken diğeri için kısıtlanmayı, mekân üzerinden düşünüldüğünde biri için alkollü mekânlar mekânsal hareketliği kısıtlayıcı, bir başkası için ise özgür kadın olmayı, ya da aile mekânları,

yemek yeme yerleri biri için mekânsal hareketliği arttırıcı, bir başkası için mekânsal hareketliği kısıtlayıcı oluşumlardır.

Gündelik yaşama dair eylemlerin ortak anlamları da farklı bireysel deneyimlerin ürünüdür. Örneğin evliliği gündelik yaşamın özgürleştirici repertuarı olarak deneyimleyen kişilerden biri için bu, aile içerisindeki ataerkillikten, eril baskından kurtulmak, başkası için de aile içerisinde yok sayılma, değeri olmama deneyiminden kurtulmak adına özgürleştiricidir.

Farklı kesişimsellikler ile inşa olan özne konumları da, iktidar ilişkileri ve mekân hareketleri ile ilişkisi bakımından farklı bireysel deneyimlere dayanmakta fakat ortak bazı anlamlar da sağlamaktadır. Farklı açılardan olmakla beraber görüştüğüm kadınların tümünün söyleminde kadınlar kendilerini ev içi işlerden sorumlu özne olarak konumlandırmakta ve yine farklı açılardan olmakla beraber tümünün söyleminde kadın olma cinsel meta konumu ve yine bununla ilişkili olarak iffet-namus taşıyıcısı özne olarak konumlandırılmıştır. Hem toplum (yaşanılan çevredeki tanıdığı insanlar), hem kentsel kamusal mekândaki tanımadığı erkekler, hem ailede ve böylece hem de kendi kimlik inşasında kadınlar, cinselliği üzerinden suçlanarak sınırlandırılmaktadır. Meta, güzel olması gereken, şeref taşıyıcısı vb. kadın özne pozisyonları, görüştüğüm kadınların tümü için kesişmektedir.

Görüştüğüm kadınların tümü için kesişen bir diğer özne konumu da ev içi işlerden sorumlu kadın özne pozisyonudur. Bazı kadınlar ev işlerini eşleri ile paylaşma düşüncesine sahipse de, ev işlerinden kendilerini ya da cinsiyet olarak kadını (annesi, ücret karşılığı çalışan kadınları vb.) sorumlu konumlandırmışlardır. Ev içi işlerden sorumlu kadın pozisyonu, kadınların ev içi işlerden kendilerini sorumlu tutarak, erkek özneyi ev işleri yapamayacak ya da yardım eden kişi olarak konumlandırmaları aracılığıyla, cinsiyete dayalı rolleri sürdürmektedir. Ev içi işlerden sorumlu olma konumlandırması, gündelik yaşantılarında kadınların ev içi işler uğruna uykularından feragat etmeleri, mekânsal hareketlerin kısıtlanması vb. şekillerde tezahür etmekte, cinsiyete dayalı sağlık sorunları, cinsiyete dayalı mekânsal kısıtlılık ve cinsiyete dayalı yaşam kalitesi eşitsizliği vb.'i üretmektedir.

Yine görüştüğüm kadınların söyleme dayalı güçlü erkek özne pozisyonu, erkek egemenliğini üreten ve kadın ikinciliğini sürdüren bir söylemsel inşa olarak belirgindir. Güçlü erkek özne konumu, bir yandan gündelik yaşamda ağır işleri

yapma, korkusuz olma, koruyucu olma gibi söylemlerle inşa edilirken, cinsellik aracılığıyla da cinsel talepleri olması gereken erkek ve cinsel talepleri olmaması gereken kadın, taciz eden erkek taciz edilen kadın vb. özne konumlandırmaları, kadının ikincil statüsünün cinsellik aracılığıyla kurulduğunu açıklayan radikal ve psikoanalitik feminist teorideki aktif erkek - pasif kadın kimliğinin, günlük yaşamda özne konumlandırmaları aracılığıyla inşasına denk gelmektedir. Her ne kadar erkeği güçlü olarak konumlandırsalar da, konuşmanın bütünlüğü içerisinde kadınların, söylemlerinde erkeklerin toplumdaki üst konumlarını sorunsallaştırmaları, kadınların cinsiyete dayalı kimlik inşasına ilişkin ideolojik ikilemlerine işaret etmektedir.

Kadının öteki özne konumlandırması, bazı kadınların söylemlerinde iktidar ilişkilerini ve mekân hareketliğini, kadın kimliği lehine dönüştürücüdür. Örneğin psikolojisi bozuk, kafayı yemiş kadın özne konumu, G kişi için gece saatlerde ev dışına çıkmanın meşrulaştırıcısı olurken A, G ve H kişinin söylemlerinde kendini bilmez, anormal erkek konumlandırması da kadının mekânsal hareketliğini destekleyici bir söylemsel inşadır. Kentsel kamusal mekânda kendilerini rahatsız eden erkekleri “kendini bilmez” özne olarak konumlandırmaları, erkeklerin bu davranışlarını örterek, kentsel kamusal mekânda bulunmayı meşrulaştırma aracıdır. Kentsel kamusal mekândaki erkeklerin rahatsız edici davranışları, hem kadınların kendileri için hem de kadınların ailelerindeki erkekler tarafından onları sınırlandırmanın bir aracı olduğundan, kadınlar kendini bilmez erkek özne pozisyonunu inşa ederek, gündelik yaşamda kendilerini rahatsız eden erkekleri ötekileştirerek bunun üstesinden gelmektedirler.

Bazı ortak söylemler dışında elbette ki özne konumları, bireylerin yaş, sınıf, eğitim düzeyi, ücretli bir işte çalışıyor olma-olmama gibi değişkenlere göre farklı bileşenlerle inşa olmaktadır. Genel olarak ücretli bir işte çalışıyor olmak ve eğitim düzeyi, iktidar ilişkilerini dönüştürmeye yarayan bir deneyim olarak güçlü kadın özne konumunu inşa etmeye yararken, örneğin yaş, kadın ikincilliğinin performativiteye dayalı inşası bakımından C ve D kişi için kadın ikincilliğinin üreticisi olurken, E kişi için gündelik yaşamda aile içi iktidar ilişkilerinde güçlendirici bir üretici olarak tezahür etmiştir.

Özne konumları, gündelik yaşamda iktidar ilişkilerini inşa eden çok sayıda açıklayıcı repertuar ile inşa edilmiştir. Aile içi iktidar ilişkilerinin, mekân hareketliği ile karşılıklı ilişkisi bakımından, kadınların kentsel kamusal mekândaki

deneyimsizliği, ailedeki eril tahakküm aracılığıyla kısıtlanmaktan kaynaklanmakta olup aynı zamanda bu deneyimsizlik yine ailedeki erkekler tarafından kadını ikincilleştirmenin ve ezmenin bir aracı olmaktadır. Ailedeki erkekler tarafından kısıtlandığı için kentsel kamusal iş ve eylemlerde deneyimsiz bırakılan kadın aynı erkekler tarafından bu deneyimsizliği için suçlanarak ikinci konumu sürdürölmekte, aile içi iktidar hiyerarşisinde birey olabilen kadınların ise bu güçlü konumu, mekân hareketlerini desteklemekte ve mekân hareketliğinin güçlendiriciliği de aile içi iktidar ilişkilerini dönüştürmeye yaramaktadır.

Günlük iktidar ilişkilerinde söz söyleyebilen, özgür kadın olma, bazı kadınların söylemlerinde büyürken ailede kendisine değer ve söz hakkı verilmesi ile de ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan büyürken ailesi tarafından desteklenen ve birey olmasına izin verilen kadınlar yetişkinliklerinde de söz hakkı olan özgür insanlar olarak varolabilirken ailesi tarafından desteklenmeyen ve söz hakkı verilmeyen kadınlar yetişkinliklerinde de bu ezilmişliğe maruz bırakılmışlardır. Bu bakımdan kadınlar büyürken ailede onlara birey olma hakkı tanınmalıdır.

Gündelik yaşamda kadının özgürleşmesini destekleyen davranış biçimi, aile içerisindeki baskıya direnmek ve karşı çıkmaktır. Görüştüğüm kadınların tamamı aile içerisinde çeşitli açılardan öteki olarak konumlandırılmış ve hepsi de çeşitli baskılarla karşılaşmışlardır. Karşılaştıkları baskıya boyun eğerek bu baskı ile yaşamayı öğrenen kadınlar, gündelik yaşantılarının çeşitli yerleirnde değişen baskı unsurları ile karşılaşırken baskıya karşı gelme, (görüştüğüm kadınlar arasında) bunu yapan kadınların tamamı için özgürleşmenin bir adımı olmuştur.

Ev dışında ücretli bir işte çalışma da, gündelik yaşamda iktidar ilişkilerini kadın lehine dönüştürücüdür. Ücretli iş yaşamına katılmak, kentsel kamusal mekânda bulunmayı meşrulaştırması bakımından mekânsal hareketi destekleyicidir fakat iktidar ilişkilerini dönüştürümede ücretli bir işte çalışmaktan çok maddi güç, para sahibi olmak, parasını kendi elinde tutmak, yanı sıra bireysel hakları ve mekânsal hareketliği ailesi tarafından desteklenmiş olmak, mekânsal hareketliği arttırıcı ve güçlü kadın özne konumunu inşa edicidir.

Gündelik yaşamda güçlenmek adına kadınlar, mekânsal hareketliğin kısıtlanması başta olmak üzere bireysel haklarının kısıtlanmasına karşı çıkmalı, mekânsal hareketliliklerini arttırarak deneyimle güçlenmelidirler. Ayrıca, kadını cinsel

bir meta olarak ve yine bununla ilişki olarak namus/iffet ile ilişkilendirme ve ev içi işlerden sorumlu kadın özne pozisyonu, gördüğüm kadınların tümünün ortak söylemsel inşasıdır ve ataerkillik karşıtı bir kadın kimliğinin inşası ancak bu konumlanmanın reddedilmesi ile mümkündür.

Bu çalışmada bireyleri, mekânı inşa eden failer, mekânı da, bireyleri inşa eden bir fail olarak, gündelik yaşamın etkileşimleri çerçevesinde inceledim. Böylece mekânı, cinsiyetçi ideolojilerin ürettiği ve cinsiyetçi ideolojileri üreten bir güç olarak tanımladım. Sonuçta cinsiyete dayalı kimlik ve mekânın birbirini nasıl karşılıklı olarak ürettiğini, gündelik etkileşimlerle üretilen ve gündelik etkileşimleri üretici bir güç olarak mekânı, Balıkesir kenti üzerinden cinsiyet temelinde anlamladım.

Sonuç itibarıyla kentin eril yapısı, gündelik yaşamda kadınların mekânsal hareketlerini kısıtlayıcıdır. Kadınların mekânsal hareketleri arttıkça, kadınlar gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerini değiştirmekte, mekânı da değişikliğe uğratmaktadırlar. Mekânın kadın hareketlerini destekleyici yönde değişimi de, kadın kimliğinin de ev ile özdeşleşen inşasını değiştirecektir.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis*. 8 (Güz). 255-306.
- Akgün Yüksekli B., Birol Özerk G. ve Çivici T. (2015). Kentsel Sınırlar: Balıkesir İstasyon Bölgesi ve Çevresinin Sınır Kavramı Aracılığıyla İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 30 (2). 333-344.
- Akşit, E.E. (2009a). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 64 (1). 1-21.
- Akşit, E.E. (2009b). Kadınların Hamamı ve Dönüşümü. İçinde: A. Alkan (Ed.). *Cins Cins Mekân*. 136-167. İstanbul: Varlık Yay.
- Akşit, E.E. (2010). Kadınların Mekânsal Davranışlarının Siyasal Niteliği. İçinde: H. Durudoğan, F. Gökşen, B.E. Oder ve D. Yüksek (Ed.). *Türkiyede Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar*. 179-194. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Aktaş, G. (2017). Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı. 27. s. 136-149.
- Aliağaoğlu, A. ve Yiğit, Y. (2013). Balıkesir’de Şehirsel Toponimi: Cadde Adları. *Doğu Coğrafya Dergisi*. Sayı 30. 311- 330.
- Aliağaoğlu, A. (2015). Balıkesir’de Şehirleşme ve Şehirsel Nüfusun Dağılım Düzeni. İçinde: S. Zaman ve O. Coşkun (ed.). *Coğrafya’ya Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hayati Doğanay*. 339-354. Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Alkan, A. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Kentsel Mekânın Düzenlenmesi Çerçevesinde Kent Planlaması Disiplini, *SBF Dergisi* 14. 1-32. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/1999/toplumsal-cinsiyet.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*. Ankara: Dipnot yay.
- Alkan, A. (2009). Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek. İçinde: A. Alkan (Ed.). 7-35. *Cins Cins Mekân*. İstanbul: Varlık Yay.
- Alkan, A. (2011). Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet. İçinde: *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan*. S. Sancar (ed.). 343-414. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Alkan Korkmaz, S. ve Allmer, A. (2013). Mekânın DNA’sı: Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Kalıplarının Sorgulanması. *Kadın/Woman 2000*. 14 (1). 107-133.
- Anderson, R. (2005). [Gender, Class and Bodily Functions in the Urban Past: a Preliminary Historical Geography of Toronto's Public Lavatories](http://www.yorku.ca/anderson/geog4040-07/anderson_2005.pdf). [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi](http://www.yorku.ca/anderson/geog4040-07/anderson_2005.pdf). http://www.yorku.ca/anderson/geog4040-07/anderson_2005.pdf adresinden 04.09.2015 tarihinde erişilmiştir.
- Arendt, H. (2013). *İnsanlık Durumu*. Çev. Şener, B.S. 7. Baskı. (Orijinal Yay. Yılı: 1994). İstanbul: İletişim Yay.

- Arı, Y. (2005). 20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi: Genel Bir Değerlendirme. İçinde: Arı, Y. (Ed.). *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*. 3-19. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Arkonaç, A. S. (2014). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Asiliskender, B. (2004). Kimlik, Mekân ve Yer Deneyimi. *Kültür ve İletişim*. 7 (2). 73-94.
- Atauz, A. (2004). Toplumsal Cinsiyet, Mekân ve Kentler. *Mimar.ist*. Sayı 14. s. 55-58.
- Aytaç, Ö. (2005). Kimlik, Kamusal Alan ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kahvehaneler. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. Sayı 24. s. 15-40.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi [BBB], (2016). Karesi Merkez 1/5000 ölçekli Revizyon + İlave Nazım İmar Planı, Plan Açıklama Raporu. İstanbul. <http://balikesir.bel.tr/documents/imar/2017/ocak/12.01.2017/1/1/Karesi-5000-Revizyon-Ilave-NIP-Plan-Aciklama-Raporu.pdf> adresinden 2 Haziran 2017 tarihinde erişilmiştir.
- Balıkesir Esnaf ve Sanatkarlar Odası. Balıkesir Kentinde İşyerleri ve İşletmecilerinin Cinsiyete Dayalı Verisi. (Aralık 2018 tarihinde alınmıştır).
- Bagheri, N. (2013). Modernizing The Public Space: Gender Identities, Multiple Modernities, and Space Politics in Tehran. Faculty of the University of Missouri-Kansas City. Yayımlanmamış doktora tezi. Kansas City, Missouri. USA.
- Baydar, G. (2002). Tenuous Boundaries: Women, Domesticity and Nationhood in 1930s Turkey. *The Journal of Architecture*. Sayı 7. s. 229-244.
- Beaujeu-Garnier, J. ve Delobez, A. (1983). *Pazarlama Coğrafyası*. Çev. E. Tümertekin ve A. Tümertekin. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Beebejaun, Y. (2017). Gender, urban space, and the right to everyday life. *Journal of Urban Affairs*. 39 (3). 323-334.
- Benhabib, S. (1996). Kamu Alanı Modelleri. Çev. Şahiner, D. *Cogito*. Yaz. 1996. 238-258.
- Bentham, J., Pease, C. ve Watkin, W. S. (2008). *Panoptikon Gözün İktidarı*. Çev. Z. Özarslan ve B. Çoban. İstanbul: Su Yayınları.
- Berktaş, F. (2015). Feminist Teoride Beden ve Cinselliğin Toplumsal İnşası. İçinde: F. Z. Fidan ve D. Alptekin (Ed.) *Kadın Bedeni ve İstismarı*. İstanbul: Opsiyon Yay.
- Biol, G. (2004). Batı Anadolu Bir Batı Anadolu Kasabasının Modern Bir Kente Dönüşümünün Hikayesi: 1940-1960 Yılları Arasında Balıkesir'de İmar Etkinliklerine Genel Bir Bakış. *Ege Mimarlık Dergisi*, s. 51, 2004/3. s. 10-16.
- Biol, G. (2011). Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Pratiğinin Balıkesir'deki İzleri. Cumhuriyetin Mimari Mirası Sempozyum ve Sergisi Bildiriler Kitabı. Mimarlar Odası Genel Merkezi. Ankara. 26-27 Şubat 2009. s.273-290.
- Bondi, L. ve Peake, L. (1988). Gender and the City: Urban Politics Revisited. Little, J., Peake, L. ve Richardson, P. (ed.). s. 21-40. *Woman in Cities: Gender and the Urban Environment*. London: Macmillan.

- Bondi, L. (1990). Feminism, Postmodernism and Geography. *Antipode*. 22 (2). 156-167.
- Bondi, L. (1992). Gender symbols and urban landscapes. *Progress in Human Geography*. 16 (2). 157-170.
- Bondi, L. (1998). Gender, Class and Urban Space: Public and Private Space in Contemporary Urban Landscapes. *Urban Geography*. 19 (2). 160-185.
- Bondi, L. ve Domosh, M. (1992). Other Figures in Other Places: on feminism, postmodernism and geography. *Environment and Planning: Society and Space*. 10. p. 199-213.
- Bondi, L. ve Domosh, M. (1998). On The Contours of Public Space: A Tale of Three Women. *Antipode*. 30 (3). 270-289.
- Bondi, L. ve Davidson, J. (2003). Troubling the Place of Gender. K. Anderson, M.Domosh, S.Pile and N. Thrift. (Ed.). *Handbook of Cultural Geography*. 325-343. Sage yay.
- Bondi, L. ve Rose, D. (2003). Constructing gender, constructing the urban: A review of Anglo-American feminist urban geography. *Gender, Place and Culture*. 10 (3). 229-245.
- Bondi, L. (2005). Gender and the Reality of Cities: embodied identities, social relations and performativities. online papers archived by the Institute of Geography, School of Geosciences, University of Edinburgh. <https://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/handle/1842/822/lbondi002.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı.
- Bora, A. (2004). Kamusal Alan Sahiden “Kamusal” mı?. İçinde: Özbek, M. (Ed.). *Kamusal Alan*. 529-538. İstanbul: Hil Yay.
- Bora, A. (2009). Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner. İçinde: A. Alkan (Ed.). *Cins Cins Mekân*. 63-75. İstanbul: Varlık Yay.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (Çev. B. Yılmaz). (Orijinal yay. yılı 1998). İstanbul: Bağlam Yay.
- Bowlby, S. ve L. Peake (1989). The Development of Feminist Geography in Britain. *Journal of Geography in Higher Education*. 13 (1). 90-92.
- Boyer, K. (1998). Place and the politics of virtue: clerical work, corporate anxiety, and changing meanings of public womanhood in early twentieth-century Montreal. *Gender, Place and Culture*. 5 (3). 261-275.
- Browne, K. (2004). Genderism and the Bathroom Problem: (re)materialising sexed sites, (re)creating sexed bodies. *Gender, Place and Culture*. 11 (3). 331-346.
- Burnett, P. (1973). Social Change, The Status of Women and Models of City Form and Development, *Antipode*. 5 (2). 57-62.
- Butler, J. (2014). *Bela Bedenler*. Çev. C. Çakırlar ve Z. Talay. İstanbul: Pinhan Yay.
- Can, E. (2013). Shifting Boundaries and Dynamics of Neighbourhood: Women in Public Parks in Ankara. Turkey. Paper presented at the International RC21 Conference 2013. Berlin.Germany.
- Cantek, Ş. F., Ulutaş, Ü. Ç. ve Çakmak, S. (2014). Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: Kamusal ile özel “ara”sında kalanlar. İçinde: Cantek Ş. F. (der.).

- Kenarın Kitabı. "Ara"da kalmak, çeperde yaşamak. 121-159. İstanbul: İletişim Yay.*
- Carol, H. (1960). The Hierarchy of Central Functions Within the City. *Annals of the Association of American Geographers*. 50 (4). 419-438.
- Castells, M. (1977). *The urban question*. London: Edward Arnold.
- Certau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I. Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (Orijinal yay. yılı 1990). Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Ciravoğlu, A. (2004). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Mimarlar ve Yapılı Çevrede Kadın. *Mimar.ist.* sayı 14. 44-46.
- Chant, S. ve Datu, K. (2015). Women in Cities: Prosperity or Poverty? A Need for Multi-dimensional and Multi-spatial Analysis. İçinde: *The City in Urban Poverty*. Charlotte Lemanski, Colin Marx (ed.). 39-63. University College London, UK
- Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Çev. C, Soydemir. (Orijinal yay. yılı 1987). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Craib, I. (1992). *Modern Social Theory: From Parsons to Habermas*, Harvester Wheatshear. Çev. Ü. Tatlıcan. [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Bir-Isbirliigi-Olarak-Toplum-Fenomenolojik-Sosyoloji-ve-Etnometodoloji-\(Ian-Craib,-1992\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Bir-Isbirliigi-Olarak-Toplum-Fenomenolojik-Sosyoloji-ve-Etnometodoloji-(Ian-Craib,-1992).pdf) adresinden 28.03.2018 tarihinde erişildi.
- Cürebal, İ., Efe, R., Soykan, A. ve Sönmez, S. (2008). Balıkesir kent merkezi yerleşim alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin CBS ve UA yöntemleriyle belirlenmesi. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu 2008. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Troia Kültür Merkezi. Çanakkale
- Çakır, S. (2009). Osmanlı'da Kadınların Mekânı. Sınırlar ve İhlaller. İçinde: A. Alkan (Ed.). *Cins Cins Mekân*. 76-101. İstanbul: Varlık Yay.
- Çubukçu, H. (2014). *Etkileşimsel Söylem*. Ankara: Akademisyen yay.
- Davidson, J. (2000). '...the world was getting smaller': women, agoraphobia and bodily boundaries. *Area*. 32 (1). 31-40.
- Davidson, J. (2003). Putting on a Face': Sartre, Goffman, and Agoraphobic Anxiety in Social Space. *Environment and Planning D: Society and Space*. 21 (1). 107-122.
- Demirbaş, G. (2012). Kadınların Mekân Algısı ve Mekânı Kullanma Biçimleri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne.
- Deniz, A. ve Özgür, E. M. (2013). Antalya'daki Rus Gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe. *Sosyoloji Dergisi*. 2013/2, (17), 151-175.
- Deniz A. 2014. Bedeni ve mekânı konuşmak: LGBTT'lerin Ankarası. *KAOS GL*. <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=17369> adresinden 03.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Deniz, A. ve Özgür, E.M. 2014. 'Görünmez Ol'dan 'Her Yerdeyiz'e: LGBTT Bireylerin Ankarası. Türkiye Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi. 4-7 Haziran 2014. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla.

- Deniz, A. (2018). Feminist Coğrafya: Cinsiyetin Coğrafyası&Coğrafyanın Cinsiyeti. İçinde: Özgen, N. (Ed.). *Sosyal Coğrafya*. 251-284. Ankara: Pegem Akademi.
- Dias, K. ve Blecha, J. (2007). Feminism and Social Theory in Geography: An Introduction. *The Professional Geographer*. 59 (1), 1-9.
- Doan, P. L. (2010). The tyranny of gendered spaces – reflections from beyond the gender dichotomy. *Gender, Place and Culture*. 17 (5). 635-654.
- Doğanay, H., Şahin, İ.F. ve Özdemir, Ü. (2007). Feminist Coğrafya ve Kadın Göçmenler. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 12 (17). 7-14.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori*. Çev. A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan. 10. Baskı. (Orijinal Yay. Yılı 1997). İstanbul: İletişim Yay.
- Durmaz, G. (2000). Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresi, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Düzkan, A. (2001). Bu iş bu memlekette nasıl olacak? İçinde: A. İlyasoğlu, N. Akgökçe (Der.). *Yerli bir feminizme doğru*. s. 39-51. İstanbul: Sel Yay.
- Ecevit, Y. (2001). Yerel yönetimler ve kadın örgütleri ilişkisine eleştirel bir yaklaşım. İçinde: A. İlyasoğlu, N. Akgökçe (Der.). *Yerli bir feminizme doğru*. s.227-258. İstanbul:Sel Yay.
- Elçi, E. (2012). Kadın Olmanın Anlamının Türkiye’de Yaşayan Kadınların Söylemlerindeki İnşası. İçinde: S. Arkonaç (Ed.). *Söylem Çalışmaları*. 121-170. Ankara: Nobel Yay.
- Engels, F. (2003). Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni. (Orijinal Yay. Yılı 1884). Eriş Yay. <http://www.okumedya.com/Friedrich%20Engels%20-%20Ailenin,%20Ozel%20Mulkiyetin%20ve%20Devletin%20Kokeni.pdf> adresinden erişilmiştir.
- England, K. (2006). Producing Feminist Geographies: Theory, Methodologies and Research Strategies. In: A. Stuart and G. Valentine (eds.) *Approaches to Human Geography*. pp. 286-297. Sage: London and Thousand Oaks, CA.
- Ertürk, M. (2013). Mekânın Diyalojisi: Kent Mekânı-Kent Öznesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Fenster, T. (1999). Space for gender: cultural roles of the forbidden and permitted. *Environment and Planning D: Society and Space*. Sayı: 17. s. 227-246.
- Fenster (2005). The Right to the Gendered City: Different Formations Belonging in Everyday Life. *Journal of Gender Studies*. 14 (3). 242-256.
- Foucault, M. (1986). Of Other Spaces. (Çev. Jay Miskowiec). *Diacritics*. (16). 22-27.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. (Çev. I. Ergüden, O. Akınhay). 4. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Foucault, M. (2015a). *İktidarın Gözü*. (Çev. I. Ergüden). 4. baskı. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Foucault, M. (2015b). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev. H. U. Tanrıöver). 6. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yay.

- Foucault, M. (2015c). *Büyük Kapatılma*. (Çev. I. Ergüden ve F. Keskin). 4. Baskı. (orijinal yay. yılı 1994). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Fraser, N. (2004). Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı. İçinde: Özbek, M. (Ed.). *Kamusal Alan*. (çev. Özbek, M. ve Balcı, C.). 103-132. (Orijinal yay yılı: 1991). İstanbul: Hil Yay.
- Garber J.A. (2017). Cinsiyet ve Cinsellik. İçinde: *Kentsel Politika Teorileri*. Davies S.J. ve Imbroscio D.L. (ed.) Emek Şevket Ataman (çev.) İstanbul: Litera Yay.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide Araştırmalar*. (Çev. Ü. Tatlıcan). (Orijinal Yay. yılı 1968). Ankara: Heretik Yay.
- Gökarıksel, B. (2007). Feminist Geography of Veiling: Gender, Class and Religion in the Making of Modern Spaces and Subjects in Istanbul. In: *Women, Religion, and Space*. K. Morin ve J. K. Guelke (Ed.). Syracuse University Yay. 61-80.
- Gökarıksel, B. (2012). The Intimate Politics of Secularism and the Headscarf: The Mall, the Neighborhood, and the Public Square in Istanbul. *Gender, Place and Culture*. 19 (1). 1-20.
- Gregory, D., Johnston, R. J., Pratt, G., Watts, M. ve Whatmore S. (2009). *The Dictionary of Human Geography*, 5th ed. Oxford, U.K.: Blackwell.
- Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya yay.
- Günlük-Şenesen, G., Yücel, Y., Yakar-Önal, A., Ergüneş, E., ve Yakut-Çakar B. (2017). *Kadınsız Kentler. Toplumsal Cinsiyet Açısından Belediyelerin Politika ve Bütçeleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. İçinde: *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). 95-102. Çev. Özbek, M. (Orijinal yay. yılı 1977). İstanbul: Hil Yay.
- Hanisch, C. (2013). Kişisel olan politiktir. İçinde: *Radikal Feminizm Üzerine, Kişisel Olan Politiktir*. Hanisch C., Redstockings, Aliefendioğlu, H. ve Erişkin, A.N. (ed.). Kocaeli: Kült Yay.
- Hansen, M. (2004). Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin "Kamusal Alan ve Tecrübe"si: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar. İçinde: *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). 141-177. Çev. Özbek, M. (Orijinal yay. yılı 1993). İstanbul: Hil Yay.
- Hanson, S. ve Hanson, P. (1980). Gender and urban activity patterns in Uppsala, Sweden. *Geographical Review*. 70 (3). 291-299.
- Haraway, D.J. (2010). Konumlu Bilgiler: Feminizmde Bilim Meselesi ve Kısmi Perspektifin Ayrıcalığı. Çev: G. Pular. (Metnin Orijinal Yay. Yılı 1988). *Başka Yer*. İstanbul: Metis Yay.
- Harding, S. (1986). *The Science Qestion in Feminizm*. New York: Cornell University Press.
- Harding, A. (2017). Toplumsal Gücün Tarihi. İçinde: S.J. Davies ve D.L.Imbroscio (Ed.). *Kentsel Politika Teorileri*. 59-80. (Çev: E. Ş. Ataman). İstanbul: Litera Yay.

- Hartmann, H. (2006). *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*. (Çev. G. Aygen). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hartsock, N. (1983). The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism. İçinde: Harding, S. (ed.). *Feminism and Methodology: Social Science Issues*. 157-180. Bloomington: Indiana University Press.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*. Çev. S. Savran. (Orijinal Yay. yılı 1990). 7. Baskı. İstanbul: Metis Yay.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Çev. Mehmet Moralı. 5. Baskı. İstanbul: Metis Yay.
- Hayford, A.M. (1974). The Geography of Women: An Historical Introduction. *Antipode*. 6 (2). 1-19.
- Hayden, D. (1980). What Would a Non-Sexist City Be Like? Speculations on Housing, Urban Design, and Human Work. *Signs*. 5(3). 170-187.
- Hekman, S. J. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi. Postmodern Bir Feminizmin Öğeleri*. Çev: B. Balkız ve Ü. Tatlıcan. (Orijinal Yay. Yılı 1990) İstanbul: Say Yay.
- Helvacıoğlu, B. (1994). Evvel mekân içinde kalbur zamanlar içinde: Tarihi Coğrafi Materyalizim. *Toplum ve Bilim*. Sayı 64-65. s. 77-88.
- Hooks, B. (2014). *Feminizm Herkes İçindir*. Çev. E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün ve A. Yıldırım. 3.Baskı. (Orijinal yay. yılı 2000). İstanbul: bgst yay.
- Hubbard, P. (1997). Red-Light Districts and Toleration Zones: Geographies of Female Street Prostitution in England and Wales. *The Royal Geographical Society with IBG*. 29 (2).129-140.
- Hubbard, P. (2005). Women Outdoors: Destabilizing the Public/Private Dichotomy İçinde: *A Companion to Feminist Geography*. 322-333. (Ed.) L. Nelson, J.Seager. Blackwell yay.
- Hubbard, P. ve Kitchin, R. (2018). *Mekan ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler*. Çev: Ataman, E. Ş., Çev. Ed. Duman, B. İstanbul: Litera Yay.
- İnce Güney, Y. (2009). Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet. İçinde: A. Alkan (Ed.). *Cins Cins Mekân*. 102-135. İstanbul: Varlık Yay.
- İnce Güney, Y. (2014). Gender and urban space: An examination of a small Anatolian city. *ITU A/Z*. 11(2). 153-172.
- Jarvis, H., Kantor, P. ve Cloke, J. (2015). Kent ve Toplumsal Cinsiyet. (Çev. Y. Temürturkan). Ankara: Dipnot Yay.
- Kalfa, A., AYTEKİN, B.S. ve DİNÇ, Z.Ö. (2009). Kent İçi Ulaşımın Cinsiyeti: Ankara Örneği. İçinde: Alkan, A. (ed.). *Cins Cins Mekân*. 217-242. İstanbul: Varlık yay.
- Kaya, İ. (2013). Coğrafi Düşüncede Mekân Tartışmaları. *Posseible Düşünme Dergisi*. 2 (4). 1-13.
- Kaya, İ. (2014). Coğrafi Düşüncenin Değişimi ve Paradigmalar. İçinde: Arı, Y. ve Kaya, İ. (Ed.). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. 19-49. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği Yay.

- Kayasü, S. (2002). Kadın ve Mekân Etkileşimi. İçinde: *Çağdaş Mimarlık Sorunları. Mimarlık ve Kadın Kimliği*. 101-105. İstanbul: Boyut. Yay.
- Kayasü, S. (2006). Kadın ve Mekân Etkileşimi. <http://www.boyutpedia.com/934/8039/kadin-ve-mekân-etkilesimi> adresinden 31.07.2018 tarihinde erişildi.
- Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*. 7 (1). 344-357.
- Keller, E.F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*. (Çev. F. B. Aydar). (Orijinal yay. yılı 1995). İstanbul: Metis yay.
- Knox, P. ve Pinch, S. (2006). *Urban Social Geography*. 5. Baskı. England, Ashford Colour Press.
- Knopp, L. (1995). Sexuality and Urban Space: A framework for analysis. In: Bell, D. ve Valentine, G. (ed.). *Mapping Desire*. 136-145. New York: Routledge.
- Köse, E. (2014). Cinsiyet, teknoloji ve kent: otomobilin muğlak heteronormativizmi. *Fe Dergi*. 6 (1). 32-42.
- Kümbetoğlu, B. (2001). Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet. İçinde: A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe (Der.). *Yerli bir feminizme doğru*. s. 259-282. İstanbul: Sel Yay.
- Kwan, M. P. (2001). Quantitative Methods and Feminist Geographic Research. In: *Feminist Geography in Practice: Research and Methods*. P. Moss (Ed.). Oxford. Blackwell.
- Kwan, M.P. (1999). Gender and Individual Access to Urban Opportunities: A Study Using Space–Time Measures. *Professional Geographer*. 51 (2): 201-227.
- Law, R. (1999). Beyond ‘women and transport’: towards new geographies of gender and daily mobility. *Progress in Human Geography*. 23 (4). 567-588.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden) 2. Baskı. (Orijinal Yay. yılı 1974). İstanbul: Sel yay.
- Lengermann, P.M. (2015). Güncel Feminist Kuramlar. İçinde: Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (Ed.). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. Çev: I. Ertuna Howison. 162-190. 2. Baskı. Ankara: De Ki Yay.
- Liebman, S. (2004). Alexander Kluge ile Söyleşi. Yeni Alman Sineması, Sanat, Aydınlanma ve Kamusal Alan Üzerine. İçinde: *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). 609-651. Çev. Dinç, N ve Özbek, M. (Orijinal yay yılı 1986-1987). İstanbul: Hil Yay.
- Longhurst, R. (1995). The Body and Geography. *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography*. 2 (1). 97-105.
- Longhurst, R. (2001). Geography and gender: looking back, looking forward. *Progress in Human Geography*. 25 (4). 641–648.
- Longhurst, R. ve Johnston, L. (2014). Bodies, gender, place and culture: 21 years on. *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography*. 21 (3). 267-278.
- Lordoğlu, C. (2016). Kent Coğrafyasında Kadınların Güvenlik Endişeleri. *Modus Operandi İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 4. Mart – Haziran. 151-176.

http://www.academia.edu/30513622/Kent_Co%C4%9Frafyas%C4%B1nda_Kad%C4%B1nlar%C4%B1n_G%C3%BCvenlik_Endi%C5%9Feleri
adresinden 05.11.2018 tarihinde erişildi.

- Lordoğlu, C. (2018). *İstanbul'da Bekar Kadın Olmak*. İstanbul: İletişim Yay.
- Massey, D. (2001). *Space, Place and Gender*. Üçüncü baskı. (1. Baskı yılı 1994). Minneapolis. US. University of Minnesota Press.
- Mackenzie, S. (2002). Kentte Kadınlar. İçinde: *20. Yüzyıl Kenti*. 249-283. (Çev: Bülent Duru, Ayten Alkan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Malone, K. (2002). Street life: youth, culture and competing uses of public space. *Environment&Urbanization*. 14 (2). 157-168.
- Mayol, P. (2015). Konut. İçinde: *Gündelik Hayatın Keşfi II*. M. DE Certau, L. Giard ve P.Mayol. s. 29-159. İkinci Baskı. (Orijinal yay. yılı 1990). Ankara: Dost Kitabevi.
- McDowell, L. (1983). Towards an understanding of the gender division of urban space. *Environment and Planning: Society and Space*. (1). 59-72.
- McDowell, L. and Keynes M. (1991). The Baby and The Bath Water: Diversity, Deconstruction and Feminist Theory in Geography. *Geoforum*. 22(2): 123-133.
- McDowell, L. (1992). Doing Gender: Feminism, Feminists and Research Methods in Human Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 17 (4). 399-416.
- McDowell, L. (1993a). Space, place and gender relations: Part I. Feminist empiricism and the geography of social relations. *Progress in Human Geography*. 17 (2): 157-179.
- McDowell, L. (1993b). Space, place and gender relations: Part II. Feminist empiricism and the geography of social relations. *Progress in Human Geography*. 17(3): 305-318.
- McDowell, L. (1999). *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies*. Minneapolis. University of Minnesota Press.
- McDowell, L. (2017). Body Work. heterosexual gender performances in city workplaces. İçinde: Bell, D. ve Valentine, G. (ed.). *Mapping Desire*. 67-84. Routledge. New York.
- Millet, K. (2011). *Cinsel Politika*. (Çev. S. Selvi). 3. Baskı. (Orijinal Yay. yılı 1969). İstanbul: Payel Yay.
- Mills, A. (2007). Gender and Mahalle (Neighborhood) Space in Istanbul. *Gender, Place, and Culture*. 14 (3). 335-354.
- Mirioğlu, G. ve Tağıl, Ő. (2014). Balıkesir Organize Sanayi Bölgesinde Kadınların İş Yaşamına Katılımı. İçinde M. Ertürk, A. Uzun ve Ő. Danacıoğlu (Ed.). *Türkiye Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı* .249-257. 4-6 Haziran 2014. Muğla.
- Mirioğlu, G. ve Arı, Y. (2015). Türk Coğğrafya Literatüründe Feminist Coğğrafyanın İzleri. *Ankara. Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler*

- Kitabı*. 3-11. Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi, 21-23 Mayıs 2015, Ankara: Başkent Öğretmenevi.
- Mirioğlu, G. (2018). Kentlere Feminist Coğrafya Perspektifinden Bakmak. *Ege Coğrafya Dergisi*. 27 (2). 183-194.
- Mitchell, J. (1985). *Kadınlık Durumu*. Çev. G. İnal, G. Savran, Ş. Tekeli, F. Tınç, Ş. Torun, Y. Zihnioğlu. (Orijinal Yay. Yılı 1971). İstanbul: Kadın Çevresi Yay.
- Monk, J. ve Hanson, S. (1982). On Not Excluding Half of The Human In Human Geography. İçinde. *Geographic Thought*. 35-43. Henderson G. ve Waterstone M. (Ed.) Routledge. 2009. from *The Professional Geographer*. 1982. 34 (1): 11 - 23.
- Mumcu, S., Yılmaz, S. ve Yazıcı, T. (2016). Kentsel Açık Mekanlarda Kadınlar: Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanlarda Gözlemlenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*. 1 (1). 37-52.
- Murphy, R. E. ve Vance, J. E. (1954). Delimiting the CBD. *Economic Geography*. 30 (3). 189-222.
- Negt, O. ve Kluge, A. (2004). Kamusal Alan ve Tecrübeye Giriş. İçinde: *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). 133-139. Çev. Özbek, M. (Orijinal yay. yılı 1993). İstanbul: Hil Yay.
- Negt, O. ve Kluge, A. (1991). Kamusal alan ve Deneyim. Burjuva ve Proleter Kamusal Alanların Örgütlenmesi Üzerine. (Çev. A. Doğukan). *Defter*. 16. 66-76.
- Neuman W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar Cilt I*. Çev. S. Özge. orijinal yayın yılı 1991. Ankara: Yayın Odası yay.
- Nicholson, L. (1986) *Gender and History: The Limits of Social Theory in the Age of the Family*. New York: Columbia University Press.
- Oğuz, M. ve Atatimur, M. (2008). Kent ve Kadın. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*. Sayı 6. s.126-144.
- Öntuğ, M. M. (2003). XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. Selçuk Üniversitesi. Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Özbay, F. (1999). Gendered Space: A New Look at Turkish Modernization. *Gender&History*. 11 (3). 555-568.
- Özbek, M. (2004a). Kamusal Alanın Sınırları. İçinde: *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). 19-89. İstanbul: Hil Yay.
- Özbek, M. (2004b). Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe. İçinde: *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). 443-499. İstanbul: Hil Yay.
- Özgen, N. (2014). Forced Migration based Upon the Experiences of Female Sufferers: Diyarbakır City Case Study. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 120 (19). 433-442.
- Özgüç, N. (1998a). *Kadınların Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özgüç, N. (1998b). Türkiye Üniversitelerinde Kadın Coğrafyacılar, İçinde: N Arat (Ed). *Aydınlanmanın Kadınları*. 177-201. İstanbul: Cumhuriyet Yay.

- Özgür, E.M. (2014). Beşeri Coğrafya Üzerine. İçinde: Bekaroğlu, E. ve Özdemir A. R. *Bir Disiplinin İç Dünyası*. 143-203. İstanbul: İdil Yay.
- Özgüç, N. ve Timor N. A. (2006). *İnsan ve Mekân: Prof.Dr.Erol Tümertekin'e 80. Yıl Armağanı*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Pain, R. (1991). Space, sexual violence and social control: integrating geographical and feminist analyses of women's fear of crime. *Progress in Human Geography*. 15 (4). 415-431.
- Pain, R. (2001). Gender, Race, Age and Fear in the City. *Urban Studies*. 38 (5-6). 899- 913.
- Parnell, S. (2015). Poverty and 'the City'. İçinde: *The City in Urban Poverty*. Charlotte Lemanski, Colin Marx (ed.). 16-38. University College London. UK.
- Peake, L. (1985). Teaching Feminist Geography, Another Perspective. *Journal of Geography in Higher Education*. 9 (2): 186-190.
- Peake, L. (1986). A Conceptual Inquiry into Urban Politics and Gender. In: K. Hoggart ve E. Kofman (ed.) *Politics, Geography and Social Stratification*. 62-85. London: Croom Helm.
- Peake, L. (1987). The Impact of Government Housing Policy on Women in Guyana. In: Moser, C. O. N. ve L. Peake (ed.) *Women, Human Settlements and Housing*. 113-138. London: Tavistock.
- Peake, L. (1993). Race and Sexuality: challenging the patriarchal structuring of urban social space. *Environment and Planning D: Society and Space*. 11 (6). 415-432.
- Perec, G. (2017). *Mekan Feşmekan*. Çev: A. ErKay. İstanbul: Everest Yay.
- Pınarcıoğlu, M. (1994). Yeni Coğrafya ve Yerellikler. *Toplum ve Bilim*. Sayı 64-65. 90-110.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1995). Discourse Analysis. In: J. Smith, R. Harre ve L. van Langenhove (Ed.). *Rethinking Methods in Psychology*. London: Sage.
- Preston, V. ve Üstündağ, E. (2005). Feminist Geographies of the "City": Multiple Voices, Multiple Meanings. In: *A Companion to Feminist Geography*. (Ed.) L. Nelson, J.Seager. 211-227. Blackwell yay.
- Punch K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Dursun, B., Bader, A. ve Zeynep A. (Orijinal yay. yılı 2005). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Puntam Tong, R. (2006). *Feminist Düşünce*. (Çev. Z. Cirhinlioğlu). İstanbul: Gündoğan Yay.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (Çev: I. Ertuna Howison). 2. Baskı. Ankara: De Ki Yay.
- Rose, G. (1993). *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*. Polity Press. Blackwell.
- Sadri, H. (2011). Kadınların Kent Hakkı. Tmmob Mimarlar Odası Ankara Şubesi. *Bülten*. Sayı. 87. s. 48-51.

- Saygılıgil, F. (2013). Mekânın Cinsiyeti. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 5 (1). 209-218.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Çev: A. Yılmaz, S. Durak). (Orijinal Yay. yılı 1992). 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Sennett, R. (2014). *Ten ve Taş. Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. (Çev: T. Birkan). 5. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Sewell, J.E. (2011). *Women and the Everyday City: Public Space in San Francisco, 1890–1915*. Minneapolis. London: Univesity of Minnesota press.
- Soja, E. W. (2017). *Postmodern Coğrafyalar*. (Çev. Y. Çetin). (Orijinal Yay. yılı 1989). İstanbul: Sel yay.
- Sözen, E. (2017). *SÖYLEM. Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Profil Kitap Yay.
- Spivak, G.C. (2016). *Madun Konuşabilir mi?*. (Çev. D. Hattatoğlu, G. Ertuğrul ve E. Koyuncu). (Orijinal Yay. yılı 1999). Ankara: Dipnot Yay.
- Şentürk, L. (2009). Eril Kente Dönüş. İçinde: Alkan, A. (ed.). *Cins Cins Mekân*. 36-62. İstanbul: Varlık yay.
- Şentürk (2011). Eril Kent İmgisine Tadilat. Tmmob Mimarlar Odası Ankara Şubesi. *Bülten*. sayı. 87. s.42-44.
- Tanesini, A. (2012). *Feminist Epistemolojilere Giriş*. (Çev. G. Demiriz, B. Binay ve Ü. Tatlıcan). İstanbul: Sentez Yay.
- Taylor, S. (2001). Locating and Conducting Discourse Analytic Research. M. Wetherell; S.Taylor; Yates,S.(ed, kitap) *Discourse as Data: A Guide For Analysis*, s/5-48, London: Sage Publication. Söylem Analizi Araştırmasının Yerini Belirlemek ve Yürütmek. (Çev. S. Arkonaç). *Birle İki*. 2015 (10) Ocak. <http://sibelarkonac.blogspot.com.tr/2015/01/soylem-analizi-arastirmasinin-yerini.html> adresinden 10.10.2017 tarihinde alındı.
- Temürturkan, Y. (2011). Kente Cinsiyetlendirilmiş Bir Mercekten Bakış. Tmmob Mimarlar Odası Ankara Şubesi. *Bülten*. sayı. 87. s.39-41.
- Tivers J. (1978). How the Other Half Lives: The Geographical Study of Women. *The Royal Geographical Society*. 10 (4). 302-306.
- Thiel, A. ve Stasik, M. (2016). Market men and station women: changing significations of gendered space in Accra, Ghana, *Journal of Contemporary African Studies*. 34 (4). 459-478.
- Tolun, B. (1970). *Balıkesir Ovasında Yerleşme ve İktisadi Faaliyetler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Tuncer, S. (2012). Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar. *Fe Dergi*. 4 (1): 79-90.
- Tuncer, S. (2014). Going Public: Women's Experience of Everyday Urban Public Space in Ankara Across Generations Between the 1950s and the 1980s. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sitesi. www.tuik.gov.tr.

- Tümertekin, E. (1958a), Türkiye’de kadın ve erkek nisbetinin dağılışı. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, (9). 22-49.
- Tümertekin, E. (1958b). The distribution of sex ratios with special reference to internal migration in Turkey. *Review of the Geographical Institute University of Istanbul*. Sayı. 4. 9-32.
- Tümertekin, E. (1958-1959). Türkiye ziraatındaki kadın gücünün dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*. (18-19) :175-176.
- Tümertekin, E. (1964). Türkiye’de ziraatte çalışan kadınların miktar ve dağılışındaki değişim. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. Sayı. 14. 54-61.
- Tümertekin, E. (1967). İstanbul’un Merkezi İş Sahaları. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. 17 (17). 18-37.
- Uğur, A. ve Aliağaoğlu, A. (2013). *Şehir Coğrafyası*. 3. Baskı. Ankara: Nobel Yay.
- Valentine, G. (1989). The geography of women's fear. *Area*. 21 (4). 385-390.
- Valentine, G. (1990). Women's fear and the design of public space. *Built Environment*. 16 (4) 288-303.
- Valentine, G. (1992). Images of danger: women's sources of information about the spatial distribution of male violence. *Area*. 24 (1). 22-29.
- Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. (Çev. H. Osmanağaoğlu) (Orijinal yay. yılı 1997). Ankara: Dipnot Yay.
- Wedel, H. (2013). *Siyaset ve Cinsiyet*. Çev. Kurultay, C. İstanbul: Metis Yay.
- Wilson, E. (1992). Görünmez Flaneur. Çev. F. Çulha ve A. Bora. *Birikim*. Sayı: 43. 54-65.
- Willig, C. (2008). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. Open University Press. Maidenhead, Berkshire.
- Women and Geography Study Group of the IBG (1984). *Geography and Gender : an Introduction du Feminist Geography*. London: Hutchinson
- Wolff, J. (1985). The Invisible Flâneuse. Women and the Literature of Modernity. *Theory Culture and Society*. 2 (3): 37-46.
- Yanıkaya, B. (2004). Kent ve Kadın: Değişiyor musunuz?. *Mimar.ist*. sayı 14. s. 63-66.
- Yanıkaya, B. (2011). Şehirde Kaybol(Ama)Mak ya da Kadın Olmak. TMMOB ve KAOS GL Kent ve Mekân Paneli. Ankara. https://www.academia.edu/1705011/%C5%9Eehirde_Kaybol_AMA_mak_ya_da_Kad%C4%B1n_Olmak adresinden 28.02.2016 tarihinde erişildi.
- Yılmaz, F. (2011). Mahrem Değil Mahrumun Mekânı Hanımlar Lokali. Tmmob Mimarlar Odası Ankara Şubesi. *Bülten*. 87. s. 45-47.
- Yuval-Davis, N. (2016). *Cinsiyet ve Millet*. (Çev: A, Bektaş). (Orijinal yay. yılı 1997). 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yay.
- Yüceşahin, M. M. (1996). Türkiye’de illere göre cinsiyet oranları, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 5. 267-290.

- Yüceşahin, M. M. (2013). Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Coğrafyası: Kadınların Eğitiminin Rolü, İçinde: *Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımı*. 65-75. Ankara: Güneydoğum Derneği Yay.
- Yüceşahin, M.M. (2016). Toplumsal cinsiyet ve mekânın karşılıklı ilişkisi: Patriyarkanın sosyal mekânı örgütleyişine dair bir tartışma. *Kadın / Women 2000: Kadın Araştırmaları Dergisi / Journal for Women's Studies*. 17 (1): 73-101.
- Yüceşahin, M.M. ve Yazgan, P. (2017). Kentler toplumsal cinsiyetsiz değildir: Türkiye’de kentsel mekânın üretiminin feminist bir eleştirisi. *Kadın / Women 2000: Kadın Araştırmaları Dergisi / Journal for Women's Studies*, 18 (1): 85-106.
- Zelinsky, W. (1973a). The Strange Case of the Missing Female Geographer. *The Professional Geographer*. 25 (2): 101-105.
- Zelinsky, W. (1973b). Women In Geography: A Brief Factual Account. *The Professional Geographer*. 25 (2): 151-165.
- Zelinsky, W., Monk, J. ve Hanson, S. (1982). Women and Geography: A Review and Prospectus. *Progress in Human Geography*. 6 (3), 317-366.

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

1. Temel demografik bilgiler

Yaş.....Eğitim durumu.....Meslek.....

Medeni durum.....Çocuk sayısı.....

Evlenme yaşı ve nasıl evlendiği..... (Evlik hikayesi-tanışma, görücü usulü vb. kimin ailesine yakın oturuldu ya da bağımsız mı?)

Hanede yaşayan kişiler.....

2. Sosyo-ekonomik göstergeler

Bana biraz ev içerisindeki günlük ilişkilerinizden bahseder misiniz? (Günlük yaşantınızda karar verici kim, aile reisi var mı, evde son sözü kim söylüyor, ev içi ilişkilerde kendinizi eşit hissediyor musunuz?)

Hane içi işlerin nasıl paylaşıldığını anlatır mısınız? (temizlik, çocuk-yaşlı bakımı, yemek, çamaşır, bulaşık, ütü, çocukların ev dışındaki ihtiyaçları ile ilgilenmek, günlük alışveriş, eşya alışverişi, fatura yatırma, banka, belediye vb. kurumlardaki işler, para kazanma, ev işleri ve çocuk bakımı işlerinin erkeklerle paylaşılması konusunda ne düşünüyor, bu konuda ev içerisindeki deneyim ve mücadeleleri) Bu işlerin günlük yaşantı ve günlük hareketliliğini nasıl etkilediğini düşünüyor?

Ücretli bir işte çalışıyorsa; bu iş ne, çalışmaya nasıl başladı, neden bu işi seçti, hayır ise çalışmak ister miydi, çalışmama nedenleri neler? İş yaşamına katılmakla hayatında neler nasıl değişti?

Hanenin geliri nasıl, kim tarafından yönetiliyor? (Masrafların ve tasarrufların yönetimi) Hane gelirinden sizin payınıza düşen aylık bir gelir var mı? Var ise bu gelir elinize nasıl geliyor, ne kadar, bu geliri nasıl kullanıyorsunuz? Taşınır ve taşınmaz mülk sahipliğine ilişkin deneyimler, bu konudaki düşünceler neler?

Evlenmeden önce ve evlendikten sonra veya boşandıktan, eşi vefat ettikten sonra çalışma ve gelir, günlük yaşantı ve günlük mekânsal hareketliliğinize ilişkin değişiklikler ve bu konudaki deneyimleriniz neler?

3. Gündelik hayat

Normal bir gününüzü anlatır mısınız? Sıradan bir günde nelerle meşgul olur, neler yaparsınız? Günlük mekânasal hareketliliğiniz nasıldır ve günlük yaşantınızda kullandığınız mekânlar nereler? Bu konudaki düşünce ve hisleri neler?

Günlük mekân kullanımınızı ve günlük hareketliliğinizi etkileyen faktörler nelerdir? (Aile içi iş bölümü, çocuk-yaşlı bakımı, izin, para, güvenlik, kılık kıyafet) Bu konudaki deneyimleriniz neler? (Aile içi ataerkil iktidar ile mücadele, taciz benzeri hikayeler) Günlük yaşantınızı düşünerek, günlük yaşantınızdan örneklerle anlatırmısınız? Zaman bağlamında günlük hareketlilikte nasıl bir farklılık var? Yani günün her saatinde istediği gibi hareket etmekte özgür mü, bu konuda kendi düşüncesi ne? (yalnızken, gece ya da belli mekânlara giderken giyim tercihindeki değişiklikler, farklı güzergâhları kullanma, belli saattten sonra bazı yerlere gitme-gitmeme ve bunların aile içi ilişkiler ile ilgisi, bu konudaki deneyimler)

Günlük ilişki ağlarınızdan bahseder misiniz? Günlük hayatınızda kimlerle nerelerde nasıl görüşüyorsunuz?

Boş zamanlarınızda neler yapıyorsunuz? Boş zaman ve eğlence ihtiyaçlarınızı hangi mekânlarda gerçekleştiriyorsunuz? (İyi vakit geçirmek için nerelere gider, bunun nedeni, ne sıklıkla dışarıda vakit geçirir? Dışarıda vakit geçirecek olsanız nerelerde buluşmayı (hangi mekânları) tercih edersiniz? Neden?)

4. Özel mekân-Kamusal mekân ilişkisi

Gündelik yaşantınızda ne sıklıkla ev dışına çıkarsınız? **Genellikle hangi amaçlarla dışarı**²⁹ çıkıyorsunuz?

Kendinizi ev içinde ve dışında nasıl hissediyorsunuz? Hislerinizde mekâna özgü değişiklikler var mı? Yani evin içinde olmak ya da ev dışında olmanın sizin için nasıl farklı anlamları var? (Kendini özgür hissettiği alanın sınırları, Ev içinde ve ev dışında bu konuda farklılık ya da bununla ilişkilendirme var mı anlaşılmaya çalışılacak ev içinde yeterince özgür ve rahat hissediyor mu, ev dışında yeterince özgür ve rahat hissediyor mu?) Evde olmak ya da ev dışında olmak size neyi düşündürüyor, bu ikisi nasıl farklı hissettiriyor?

---

²⁹ Dışarı'dan ne anladığı anlaşılmaya çalışılacak, mekânsal hareketlilik (dışarı) mahalle ve kent merkezi üzerinden ayrı ayrı sorgulanacak.

Kullanım alanı olarak ev ve kent mekânının cinsiyete özgü kullanımları konusunda ne düşünüyorsunuz? Cinsiyet temellinde ev mekânı ve kamusal kent mekânının kime ait olduğunu düşünüyor?

Çocukluğunuzdan bu güne dek kamusal mekâna (ev dışına) çıkmaya ilişkin deneyimlerinizi anlatır mısınız?

Kadınların ev dışına çıkmasının kısıtlanması, kadınların gündelik yaşantısı ya da toplumsal yaşama katılımını nasıl etkiliyor sizce, kendi yaşantınızı düşünerek, kendinizden örneklerle anlatabilir misiniz?

Ev içinde ve ev dışında istediğiniz gibi giyinebiliyor musunuz? Bunu etkileyen şeyler neler?

Ev dışında gitmeye çekindiğiniz belli mekânlar, yerler, sokaklar var mı? Var ise bu mekânlar nereler? Bu mekânlara gitmenizi sınırlandıran faktörler nelerdir? **Kent merkezinde** belli mekânlardan uzak durmanızı gerektirecek herhangi bir deneyimi oldu mu?

Ev dışına (sokak) çıktığınızda karşılaşmaktan endişe duyduğunuz şeyler var mı? Nedir bu endişeler, bu endişenin sebebi ne?

Şöyle şehrin sokaklarında dolşatığınızı düşünün. Sokakta, şehirde yani ev dışında dolaşırken sizi rahatsız eden, hoşunuza gitmeyen şeyler var mı?

Şehirde daha rahat, daha çok dolaşabilmeniz için kendi yaşantınızda ya da şehir yaşantısında ne gibi değişikliklerin olması gerekir?

5. Kentsel hizmetler ve kent merkezi (MÍA) ile kurulan ilişki

Kent merkezini, bu çarşı bölgesini ne sıklıkla ve hangi amaçlarla kullanıyorsunuz? Bu bölgede (MÍA) mutlaka gittiğiniz yerler nereler, buralara ne amaçla ve hangi sıklıkla gidiyor?

Kent merkezine gidiş gelişlerinizi nasıl sağlıyorsunuz? (Yaya, toplu taşıma,taksi, özel araç, kişi vb.) Kent merkezine gidiş gelişlerinizde yaşadığınız deneyimlerinizi anlatırmısınız? Günlük ulaşım deneyimleri de olur. Toplu taşıma, kent bank ve parklarının kullanımı konusundaki deneyimler. Araba kullanma ve ehliyet alma sürecinize ilişkin deneyimler?

Kent merkezine gidiş gelişlerinizde kullanmaktan çekindiğiniz ya da özellikle kullanmayı tercih ettiğiniz güzergâhlar var mı? Var ise bunun nedeni ne, bu güzergâhları tarif eder misiniz?

Mekânın cinsiyetleşmiş kullanımı (Belli mekânların sadece kadınlar, belli mekânların da sadece erkekler tarafından kullanılması) konusunda ne düşünüyorsunuz?

Balıkesir kent merkezinde yalnızca erkeklerin kullandığı kadınların giremediği ya da yalnızca kadınların kullandığı, erkeklerin giremediği mekânlar var mı? Evet ise bu mekânlar hangileri? **Bu konuda o ne düşünüyor, ne gibi deneyimleri var, bu kullanımlar onu rahatsız ediyor mu ya da olumlu etkisi var mı?**

Balıkesir kentinde her yere her istediğiniz zaman yalnız başınıza gidebiliyor musunuz?

Yaşadığınız çevrede, şehirde eksik olduğunu düşündüğünüz, özellikle kadınlar için oluşturulmasını istediğiniz herhangi bir şey var mı? Bu konudaki ihtiyaç ya da beklentileriniz neler?

Bir kentsel mekân olarak Kurtdereli Mehmet Pehlivan Heykeli ve çevresi, Ali Hikmet Paşa Meydanı, Zağnos Paşa Camisi ve çevresi, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Meydanı ve çevresi hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu mekânları hangi amaçlarla ve nasıl kullanıyorsunuz? (Ayrı ayrı sorulacak her biri için)

Ek 2: Balıkesir MIA Cadde ve Sokak Haritası

